

วิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ

ปริญญานิพนธ์

ของ

กรรณิการั ฤทธิเดช

๒๕ ส.ย. ๒๕๒๓

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ตลุมพิต ๒๒ พระโขนง กรุงเทพฯ ๑๑ โทร ๓๑๒๑๖๗๖ ๓๑๑๖๐๕๘

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประธานมิต
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ตุลาคม ๒๕๒๒

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ

บทคัดย่อ

ของ

กรรณิการั ฤทธิเดช

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

ตุลาคม 2522

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ ใน
ด้านรูปแบบ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ปรัชญาการแต่ง กลวิธีในการแต่ง ท่วงทำนอง
การแต่ง อิทธิพลของชีวประวัติและอิทธิพลเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบ
โดยเสนอผลงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาระบุปรากฏว่า ชีวประวัติของยาขอบมีความสัมพันธ์อย่าง
ใกล้ชิดต่อผลงานของเขา อิทธิพลเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบมีเฉพาะ
ในด้านรูปแบบ และกลวิธีในการแต่ง นอกจากนั้นเป็นความคิดสร้างสรรค์ของยาขอบ
เรื่องสั้นส่วนใหญ่ของยาขอบเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตและความรัก ดังนั้นแก่นของเรื่อง
จึงแสดงให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่องของความรัก ซึ่งก่อให้เกิดความทุกข์มากกว่า
ความสุข โครงเรื่องแสดงให้เห็นข้อขัดแย้งที่ช่วยเสริมแก่นเรื่องให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น
ตัวละครส่วนใหญ่มีลักษณะสมจริง บทสนทนาค่อนข้างยาวทำให้หย่อนความสมจริง จุดเด่น
ของงานอยู่ที่การพรรณนาซึ่งให้จินตภาพ และความรู้สึกใกล้ชิดแก่ผู้อ่าน กลวิธีในการแต่ง
มีหลากหลายวิธี แสดงถึงฝีมือและความคิดสร้างสรรค์ของยาขอบที่ทำให้เรื่องสั้นของเขา
มีความแปลกใหม่อยู่เสมอ ข้อที่เด่นเป็นพิเศษในเรื่องสั้นของยาขอบก็คือท่วงทำนองการ
แต่ง อันประกอบไปด้วยถ้อยคำภาษา และโวหารไพเราะกินใจ ซึ่งก่อให้เกิดความ
รู้สึกและอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านอย่างสูง คุณค่าประการสำคัญในเรื่องสั้นของยาขอบ
อยู่ที่การทำให้ผู้อ่านมองโลกในแง่ดี ด้วยสายตาอันกว้างไกล แลเห็นว่าความดี
ความชั่ว ความผิดถูกของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ไม่อาจตัดสินได้ด้วยจารีตและประเพณี หรือ
ค่านิยมทางสังคมเพียงอย่างเดียว แต่ต้องวัดกันด้วยความสำนึก และมโนธรรม ดังนั้น
อาจกล่าวได้ว่าเรื่องสั้นของยาขอบเป็นวรรณกรรมปัจจุบันที่ให้คุณค่าทางอารมณ์และจิตใจ
เป็นอย่างยิ่ง

This thesis is a descriptive analysis of Jacob's short stories in terms of forms, structures, themes, philosophy, literary techniques and literary styles as well as an analysis of the influence from his autobiography and Western short stories upon his works.

The result of the study indicates that Jacob's background highly reflects in his writing. The Western styles of short story writing are influential only upon the form and method of writing. Apart from that is Jacob's own creativity. Most of his short stories are about human life and love. Thus, the themes reveal the nature of love which causes sadness rather than happiness. The structure of the story supports the theme in carrying out this contradiction. Most of the characters are realistic although lengthy dialogues make them less realistic to a certain degree. The setting uniquely creates imagination and the sense of familiarity in the readers' minds. A manifestation of Jacob's capability and creativity in his several methods of writing makes his work always novel. The most distinguished characteristic of his short stories is his literary style. Jacob's ability of using the language and refined expressions deeply move the readers. One important aspect of his short stories is to instill optimism and broadmindedness into his readers. The characters' virtue, wickedness, right and wrong can not be judged only by traditional and social values. They are decided rather by the readers' conscience. Thus, in the circle of contemporary literature, regarding emotional and psychological aspects, Jacob's short stories are highly esteemed.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิติได้พิจารณาปัญหานี้อย่างถี่ถ้วนแล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

ดร.สมเกียรติ งามกุลศรี ประธาน

ส.ท. งามกุลศรี กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ เพราะผู้เขียนได้รับความกรุณาจาก ศาสตราจารย์
กุหลาบ มัลลิกะมาส ประธานกรรมการ และ อาจารย์สุภา ปานเจริญ กรรมการ
ที่ได้ให้แนวคิด คำแนะนำ ตลอดจนการสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่
จนปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จด้วยดี ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจและความกรุณาของท่านทั้งสอง
เป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณแด่ทางวิญญูณ ศาสตราจารย์เจือ สะเทวสิน คุณสันต์
โกมลบุตร คุณสศ กุระโรหิต ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ ความเมตตาทั้งในด้านวิชาการ
และความรู้เกี่ยวกับยาขอบ พระคุณผู้เขียนยังระลึกอยู่เสมอ

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้รับความกรุณาจาก ศาสตราจารย์กานดา ณ กลาง
ศาสตราจารย์ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ อาจารย์สถิตย์ เสมานิล คุณช่อม แยมงาม
คุณชอบ มณีน้อย คุณมานะ แพร์พันธุ์ คุณประสาน มีเฟื่องศาสตร์ อาจารย์สมพร
มันตระสูตร ตลอดจนเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือแนะนำ ทั้งในด้าน
วิชาการ การค้นคว้า และความรู้เกี่ยวกับยาขอบ ผู้เขียนขอจารึกพระคุณและความ
เมตตาของทุกท่านตลอดไป

อนึ่ง ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่และพี่น้องผู้ให้การสนับสนุนอย่างดียิ่ง
ทั้งกำลังใจและกำลังทรัพย์ จนผู้เขียนสำเร็จการศึกษามหาบัณฑิต เป็นพระคุณอันหาที่สุด
มิได้

กรรณิการ์ ฤทธิเดช

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
✓ ภูมิหลัง	1
✓ ความมุ่งหมายในการศึกษาคนควา	9
✓ ความสำคัญในการศึกษาคนควา	10
สมมุติฐานของการศึกษาคนควา	10
✓ ขอบเขตของการศึกษาคนควา	10
✓ วิธีดำเนินการคนควา	11
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	12
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการคนควา	12
2 ชีวิตประวัติและผลงานของโชติ แพร่พันธุ์	24
บุพการี ปรุณวัย และ การศึกษาเบื้องต้น	24
ชีวิตหลังวัยเรียน และ ก่อนเป็นนักเขียน	33
ชีวิตการเป็นนักหนังสือพิมพ์ และ นักประพันธ์	42
ชีวิตรักและครอบครัว	52
ปรัชญาชีวิต บุคลิกภาพ และ อุปนิสัย	56
ลักษณะนิสัยในการสร้างงานประพันธ์	64
อาสาศาชีวิต	72
ผลงานทางวรรณกรรมของโชติ แพร่พันธุ์	73
3 ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2428 ถึง พ.ศ. 2496	76
ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2428 ถึง พ.ศ. 2437	76
ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2438 ถึง พ.ศ. 2472	84
ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2472 ถึง พ.ศ. 2496	99

4 วิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ	125
ลักษณะของเรื่องสั้น	125
องค์ประกอบของเรื่องสั้น	129
ศิลปะการแต่ง	143
วิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ	153
เนื้อเรื่องย่อ	154
สารัตถะหรือแก่นเรื่อง	171
โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง	173
การสร้างข้อขัดแย้ง	174
การเปิดเรื่อง	180
การสร้างตอนตัวเรื่อง	186
การปิดเรื่อง /	189
ตัวละคร	194
ตัวละครฝ่ายชาย	196
ตัวละครฝ่ายหญิง	231
ตัวละครที่เป็นสัญลักษณ์	259
บทสนทนา	262
บทสนทนาที่ช่วยให้ทราบบุคลิกลักษณะของตัวละคร	262
บทสนทนาที่ช่วยในการดำเนินเรื่อง	267
เวลาและสถานที่	268
ฉากที่เขียนขึ้นจากสถานที่ที่มีอยู่จริง	268
ฉากในจินตนาการ	269

กลวิธีในการแต่ง	273
กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง	273
กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง	275
กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครในเรื่อง	278
ท่วงทำนองการแต่ง	283
การสรรคำใช้	283
ท่วงทำนองในการสร้างประโยค	290
ท่วงทำนองในการสร้างข้อความ	292
ท่วงทำนองเกี่ยวกับโวหาร	293
ท่วงทำนองการแต่งกับบุคลิกภาพและทางเสียงของนักประพันธ์	301
ชีวประวัติกับงานประพันธ์ เรื่องสั้นของยาขอบ	309
ด้านประสบการณ์	309
ด้านอุปนิสัย	314
อิทธิพล เรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อ เรื่องสั้นของยาขอบ	321
คุณค่า เรื่องสั้นของยาขอบ	321
ด้านสุนทรียะ ความเพลิดเพลิน และ ความจริงใจ	323
ด้านความรู้และสติปัญญา	326
ด้านคุณภาพทางสังคม	327
5 สรุป และ ข้อเสนอแนะ	330
บรรณานุกรม	339

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ตัวอย่างเรื่องสั้นในสมัยวรรณวิเศษ	84
2 ตัวอย่างเรื่องสั้น พ.ศ. 2438 ถึง พ.ศ. 2472	97
3 ตัวอย่างเรื่องสั้นประเภทโรแมนติคในสมัยของยาขอบ	121
4 ตัวอย่างเรื่องสั้นประเภทเรียลลิสติกในสมัยของยาขอบ	123

ภูมิหลัง

วรรณกรรมเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่ง วัสดุซึ่งประกอบขึ้นเป็นวรรณกรรมคือ ภาษาซึ่งเขียนเป็นตัวอักษร วรรณกรรมมีหลายประเภท เช่นสารคดี (Non-Fiction) บันเทิงคดี (Fiction) บันเทิงคดีมีทั้งนวนิยายและเรื่องสั้น โดยเฉพาะเรื่องสั้นเป็น วรรณกรรมอย่างใหม่ ซึ่งเริ่มมีขึ้นในประเทศไทยตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความนิยมวรรณกรรมอย่างใหม่นี้ เป็นผลเนื่องมาจากสมัย นั้นมีผู้กลับมาจากการศึกษาในทวีปยุโรป ได้นำเอารูปแบบวรรณกรรมตะวันตก ได้แก่ นวนิยาย เรื่องสั้น และบทละครเข้ามาเผยแพร่ มีการออกวารสารและนิตยสารหลาย ฉบับ วารสารและนิตยสารในสมัยนั้น นิยมลงเรื่องสารคดีและบันเทิงคดีต่าง ๆ ทั้งที่ ผู้แต่งแต่งขึ้นเอง และที่แปลมาจากภาษาต่างประเทศ นิตยสารและวารสารเหล่านั้น ได้แก่ ลัทธิวิทยา กลกวิทยา และทวีปวิทยา เป็นต้น

สุพรรณิ วราทร กล่าวว่า

นักเขียนเรื่องสั้นในยุคแรกที่สำคัญ ได้แก่กรมพระนครราชสีมาประพันธ์พงศ์ สมเด็จ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และกรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นต้น ทั้งสามท่านนี้ ล้วนเป็นนักเขียนเรื่องสั้นลงในวารสารพิเศษทั้งสิ้น แต่ละท่านมีแนวเขียนของ ตนเอง ซึ่งสะท้อนความคิดและสภาพความเป็นไปในสมัยนั้น ๆ เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ยังนิยมแทรกมุขตลกไว้ในเนื้อเรื่องและบทเจรจา เรื่องสั้นที่เด่นใน ยุคนี้ ได้แก่ เรื่องสนุกนี้รัก ของกรมหลวงพิชิตปรีชากร เรื่องอิล่อยป้อยแอ เรื่องตาบอดสอศดาเห็น และเรื่องยังใจคิดนักเป็นอิสาวทิมทิก ของ กรมพระนครราชสีมาประพันธ์พงศ์ เรื่องปลาตูกุ้ยกุ้ย นิทานเรื่องโง่ง และเรื่อง ขี้ช้างจับตักแตน ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นต้น¹

¹สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย หน้า 45

ผู้อ่านในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ความสนใจในรูปแบบการเขียนเรื่องสั้นตะวันตกเป็นอันมาก เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้ค้นพบเรื่องสนุกนี้รัก ลงในหนังสือวิเศษเมื่อ พ.ศ. 2429 นั้น เสถียร จันทิมาธร กล่าวว่า "สนุกนี้รัก เป็นการเปิดศักราชเรื่องสั้นของเมืองไทย"¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงแต่งเรื่องสนุกนี้รักขึ้นโดยเลียนแบบเรื่องอ่านเล่นของอังกฤษ สนุกนี้รักดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงการตกเตียงของตัวละคร ซึ่งเป็นพระสงฆ์หนุ่ม 4 รูป ทางแสดงความคิดเห็นของคนเกี่ยวกับ "พระสมบุญ" ที่จะสึกออกไปมีครอบครัว และยังมีทสนทนาเกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ประพันธ์ทรงเลือกเอาวัชวรนิเวศน์มาเป็นฉาก เพราะเคยผนวชอยู่ และทรงรู้จักสถานที่วัดนั้นเป็นอย่างดี กว๊ายเหตุนี้เรื่องจึงมีความสมจริงมาก จนทำให้ผู้อ่านพากันเข้าใจผิดคิดว่าเป็นเรื่องจริง เกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่าง ๆ นานา จนสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เจ้าอาวาสวัชวรนิเวศน์ในเวลานั้นเสียดพระทัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบเรื่องก็กริ้วมาก และพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร ก็ขอบจะต้องมีโทษ แต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานโทษไว้ จึงได้รับพระราชทานอภัยโทษในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขา ซึ่งแจ่มมายังสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ยังมีใจความตอนหนึ่งว่า

หม่อมฉันทราบอยู่ว่ากรมหลวงพิชิตทำหนังสือนี้ ประราธนาจะหาอย่างหนังสือในเวลฝรั่งที่เขาแต่งกันนับพันนับหมื่นเรื่อง เป็นเรื่องคิดผูกพันอ่านเล่นพอสนุก แต่เมื่อว่าความจริง ผู้ที่แต่งหนังสือเช่นนั้น มักจะต้องมีที่หมายเทียบกับคนในปัจจุบันบ้าง แต่ไม่ได้ทำตามความประพฤติกิจจริง ๆ ทุกอย่าง เป็นแต่เก็บเค้าบางยักเยื้องเสียบ้าง จึงจะชวนให้คิดก็ในการที่กรมหลวงพิชิตแต่งหนังสือฉบับนี้ ที่ออกชื่อวัชวรนิเวศน์นั้น หม่อมฉันเชื่อว่าไม่ประสงค์จะกล่าวด้วยความจริงที่เป็นอยู่ใน

¹ เสถียร จันทิมาธร คนเขียนหนังสือ หน้า 52

บัดนี้...เป็นแต่จะให้ท่านสนุกเท่านั้น...แล้วรับสั่งไม่ให้มีความเดือดร้อนหลวงพิชิต
นั้น หม่อมฉันก็ยอมยกโทษถวาย...เพราะบัดนี้เรอกู้โทษผิด แลการที่ผิดก็ประมาท
แก่คนทั้งปวงแล้ว ก็เห็นจะเป็นอันล้างมลทินให้วัด กลับเป็นโทษแก่ตัวผู้แต่งแล้ว
ที่จะต้องคิดเคียดมากเหมือนกับได้รับบาปหันตาเห็นอยู่แล้ว ก็ตกลงเป็นพอ ความ
ปรารภณายุติกันไว้เพียงเท่านี้¹

เรื่องสนุกนิพนธ์ มีหลายท่านยอมรับว่าเป็น "เรื่องสั้นยุคแรกของไทย" เช่น
ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ² เสถียร จันทิมาธร³ สุพรรณี วราทร⁴ สุธา
สวัสดิศรี⁵ เป็นต้น สุการ์คณ์ เสรีวัฒน์⁶ ให้ความเห็นว่า "สนุกนิพนธ์" นี้ ผู้ประพันธ์
คงจะตั้งพระทัยแต่งเรื่องนี้ต่อไป เพราะทั้งข้อความว่า "เรื่องนี้มีต่อไป" ในเรื่อง
หมายวงเล็บตอนท้าย หากบังเอิญมีเหตุขัดแย้งถึงกล่าวขึ้นเสียก่อน จึงไม่กล่าวถึงพอ
ถึงนั้น จึงเห็นว่าเรื่องสั้นเรื่องแรกของไทยน่าจะได้แก่เรื่อง "พระเปี้ยให้ทานธรรม" ซึ่ง
ลงพิมพ์ในหนังสือวิจิตรนิพนธ์ เล่มปีที่ 2 ฉบับที่ 23 วัน 2 เดือน 7 แรมแปดค่ำ
ปีกุน นพศก 1249 เพราะเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องมีลักษณะเป็นเรื่องสั้นที่จบลง
อย่างสมบูรณ์

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
หน้า 4 - 6

² ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย" ใน วรรณไวทยาการ
วรรณคดี หน้า 78

³ เสถียร จันทิมาธร คนเขียนหนังสือ หน้า 52

⁴ สุพรรณี วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย หน้า 46

⁵ สุธา สวัสดิศรี ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย หน้า 19

⁶ สุการ์คณ์ เสรีวัฒน์ "เรื่องสั้นของไทยในระยะแรก" อักษรศาสตร์พิจารณา

หลังจากเรื่องสนุกนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางแล้ว วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นก็ได้รับความนิยมสูงขึ้น มีการแต่งและแปลเรื่องสั้น ตลอดจนนวนิยายกันอย่างแพร่หลาย แม้หนังสือชิรฎาพิเศษ* จะเลิกออกเมื่อปี พ.ศ. 2437 แต่ความนิยมเรื่องสั้นกลับมีมากขึ้น เพราะหอพระสมุดวชิรญาณได้ออกหนังสือพิมพ์ชิรฎาแทน และมีผู้แต่งและแปลเรื่องมาลงมากกว่าเดิม ความนิยมอ่านเรื่องสั้นอันเป็นการแต่งแนวใหม่ของวารสารนั้นมีมาก จนวารสารต่าง ๆ ที่ออกในสมัยนั้น และสมัยต่อ ๆ มา มีเรื่องประเภทนี้เป็นประจำ เช่น ลักขิตยา (วารสารรายเดือน เริ่มเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2443 จนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2445) กลกขิตยา (วารสารรายเดือน เริ่มเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2443 จนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2445) ทวีปฎา (วารสารรายเดือน เริ่มเมื่อเดือนเมษายน 2447 จนถึงเดือน** พ.ศ. 2450) เป็นต้น

วารสาร "ลักขิตยา" ซึ่งมีพระราชนิพนธ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) เป็นผู้ดำเนินการ ได้ทรงแสดงวัตถุประสงค์ในการจัดทำที่สำคัญไว้หลายข้อ เช่น ในข้อ 3 มีใจความว่า "ข้อ 3. จะให้เรื่องอ่านสนุกใหม่ ๆ มีมากขึ้นกว่าที่มีอยู่ และส่งเสริมให้เรื่องอ่านเล่นสั้น ๆ เพิ่มขึ้นอีก เพราะในขณะนี้ (ร.ศ. 119) หนังสือพิมพ์ลงเรื่องสั้นจบในฉบับมีอยู่เพียงสองสามฉบับเท่านั้น นอกจากนี้ ลงเป็นกลอนจักร ๆ วงศ์ ๆ มนุษย์รบยักษ์รบมาร และถ้ามีเรื่องอ่านเล่นบ้างก็ยาวคั่งเลิ่ลสมุคไทย"

เจือ สตะเวทิน กล่าวถึงหนังสือลักขิตยาว่า "หนังสือลักขิตยารายเดือนเล่มแรก ที่ลงเรื่องประเภทตะวันตก นั่นคือ การประพันธ์นวนิยาย เรื่องสั้น และบทละครพูด เราต้องนับว่านิยายสาร "ลักขิตยา" ได้เปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปกิจการหนังสือในเมืองไทย นับว่า "ลักขิตยา" เป็นบรรพบุรุษของเรื่องสั้น และนวนิยายที่กำลังเขียน กำลังอ่านกันอยู่ในบ้านเมืองของเราขณะนี้"²

*หนังสือชิรฎาพิเศษ ออกตีพิมพ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2428-2437

**หอสมุดแห่งชาติมีเอกสารเพียงเดือนมีนาคม ร.ศ. 125 ฉบับที่ 36 ทวีปฎาเลิกออก ร.ศ. 126 แต่หาเดือนสุดท้ายที่ออกไม่ได้

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "คำนำ" ลักขิตยา 1 : 1 - 3 กรกฎาคม 2444

² เจือ สตะเวทิน คลังวรรณคดีตอนที่ 1 หน้า 55

ถึงแม้ว่าหนังสือลัทธิวิทยาคำเนินงานอยู่ได้เพียง 2 ปี แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่าหนังสือนี้มีส่วนทำให้วงการเรื่องสั้น และเรื่องเรื่งรรมย์ของไทย ในระยะต้นแพร่หลายไปเป็นอันมาก และทำให้เกิดนิยายสารขึ้นอีกหลายฉบับ เช่น สยามมวญ ผดุงวิทยาไทยเชื้อ และศรีกรุง เป็นต้น และเป็นที่น่าสังเกตว่า บรรดาผู้ออกวารสารนิยายสาร และนักประพันธ์ วิชาสาครตลอดจนรูปแบบการแต่งของตะวันตก ให้เข้ามามีบทบาทในวรรณกรรมไทยมากขึ้น ๆ จะเห็นได้จากนักเขียนเริ่มใช้เครื่องหมายอัญประกาศกำกับคำพูดของตัวละคร เช่น ส่ง เทภาสิต ได้เขียนเรื่องสั้นส่งมาลงใน "ไทยเชชน" และ "เรื่งรรมย์" ตั้งแต่ครั้งเขากำลังศึกษาวิชาอักษรศาสตร์อยู่ในประเทศอังกฤษ เรื่องสั้นที่ดีที่สุดของเขาคือ เรื่อง "น้ำใจของเรา" เรื่องสั้นเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อการเขียนเรื่องสั้นของนักเขียนรุ่นต่อมาเป็นอันมาก

เรื่องสั้นเริ่มต้นคลี่คลายขยายออกไปอย่างกว้างขวางขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2472 - 2475 เพราะมีนิยายสารที่สนับสนุนการเขียนเรื่องสั้นเกิดขึ้นอีกหลายฉบับ เช่น เสนาศึกษา และแผ่วิทยาสาคร นิตราอนุเคราะห์ กุลสัตรี และโดยเฉพาะหนังสือ "สุภาพบุรุษ" รายสัปดาห์ ดูเหมือนจะมีเป้าหมายเสนองานบันเทิงคดี และเรื่องสั้นมากเป็นพิเศษ นิยายสารฉบับนี้รวมนักเขียนชื่อเสียงดี เป็นที่รู้จักแก่นักอ่านหลายคน อาทิ แม่อนงค์ ศรีบุรพา พ. เนตรรังษี ขอมาลี อ.ก. รุ่งแสง ฮิวเมอริสต์ และยาขอบ เป็นต้น ซึ่งนักเขียนเหล่านี้ ต่อมาได้เขียนนวนิยายและเรื่องสั้นอื่น ๆ ปรากฏชื่อเสียงคงอยู่ในความทรงจำของนักอ่านอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะนายโชติ แพร่พันธุ์ ผู้ใช้นามปากกาว่า "ยาขอบ"

ยาขอบ เป็นนักประพันธ์ซึ่งเขียนทั้งนวนิยาย และเรื่องสั้น เป็นที่นิยมในกลุ่มผู้อ่านเป็นอย่างยิ่ง แม้เมื่อสิ้นชีพไปแล้ว ก็ยังคงมีชื่อเสียงอยู่ในความทรงจำของผู้อ่านวรรณกรรมของเขาอยู่เสมอ อนึ่ง ได้มีผู้สนใจศึกษาและวิจารณ์งานประพันธ์ของเขาตลอดมา

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวถึงยาขอบใน "หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย" ไว้ตอนหนึ่งว่า

ยาขอบมีเพชรทิ้งไว้ให้แก่วรรณกรรมไทย นอกเหนือจากนวนิยายเรื่องมัทรี... ยาขอบเป็นนักเขียนเรื่องสั้นด้วยฝีมือชั้นเยี่ยมคนหนึ่ง ในสมัยของยาขอบ แม้มาอ่านซ้ำในปัจจุบัน ก็พบว่า ยาขอบมีความเป็นอัจฉริยะ มีความสามารถสังเกตชีวิต และอารมณ์มนุษย์อย่างประณีต และเรื่องสั้นของยาขอบ เป็นงานเขียนของคนที่เกิดขึ้นเป็นนักประพันธ์จริง ๆ เป็นงานที่ผู้สนใจในทางวรรณกรรมของไทยไม่ควรละเลยเป็นอันขาด¹

สมัย เรื่องไกร กล่าวไว้ว่ายาขอบในฐานะนายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยว่า "ในวรรณกรรมย่อมเป็นที่ทราบกันดีว่า 'โชติ แพร่พันธุ์' เป็นผู้ยังความรุ่งโรจน์อย่างใหญ่หลวงให้แก่งานประพันธ์ และในงานเขียนยากที่จะหาใครเสมอเหมือน...เปรียบได้ดังดวงประทีปที่เชิดชูวรรณกรรมอย่างรุ่งเรืองยิ่งจนกระทั่งทุกวันนี้"²

เปลื้อง ณ นคร ได้กล่าวยกย่องความสามารถของยาขอบในการปรับสำนวนหรือสไตลให้เข้ากับเรื่องราว "ท่านที่เคยอ่านเรื่อง 'เพื่อนแพง' 'มมมมม' กับ 'ผู้ชนะสิบทิศ' ของยาขอบ จะเห็นสำนวนที่เขียนไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ เพราะลักษณะของเรื่องไม่เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ดียังเป็นสำนวนยาขอบอยู่นั่นเอง"³

¹ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย" ใน วรรณไวทยาการวรรณคดี หน้า 91

²สมัย เรื่องไกร "สาส์นจากนายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 10

³เปลื้อง ณ นคร คำบรรยายวิชาการประพันธ์และการหนังสือพิมพ์ หน้า 110

ผู้เขียนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ติดตามผลงานของยาขอบมาโดยตลอด โดยได้ศึกษางานประพันธ์ต่าง ๆ ได้แก่ ผู้ชนะสิบทิศ สามก๊กฉบับวณิช สิ้นในหมึก รักหลังราชบัลลังก์ เป็นต้น แม้ว่า ผู้ชนะสิบทิศ และสามก๊กฉบับวณิช จะทำให้ยาขอบมีชื่อเสียงเพียงใดก็ตาม แต่สำหรับผู้เขียนแล้ว เกิดความสนใจในเรื่องสั้นของยาขอบมากกว่า เพราะเรื่องสั้นของยาขอบผิดจากแนวโน้มในการเขียนเรื่องสั้นของผู้อื่น กลวิธีในตอนจบของยาขอบเป็นแบบธรรมชาติไม่เป็นการจบอย่างหักมุม (Surprised Ending) เนื้อเรื่องก็เป็นเรื่องพื้น ๆ ธรรมดา แต่ความเค้นอยู่ที่สำนวนโวหาร

ยังมีเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้เขียนสนใจเรื่องสั้นมากกว่านวนิยาย นั่นก็คือ ในภาวะปัจจุบัน มนุษย์มีความรีบเร่งหลายประการ และเมื่อชีวิตมีความรีบร้อนมากขึ้น คนอ่านหนังสือบางคนมีเวลาน้อยลง ไม่สามารถจะใช้เวลาอ่านเรื่องยาว ๆ ได้ เรื่องสั้นจึงเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง และมีความสำคัญในวงการหนังสือมากขึ้น ๆ เนื่องจากสนองความต้องการของผู้อ่านได้มากกว่านวนิยาย อาจิมต์ ปัจจุพรค์ ได้พูดถึงเรื่องสั้น ณ สมาคมนักประพันธ์สหภาพโซเวียต ว่า

ข้าพเจ้าเลือกการเขียนเรื่องสั้นเป็นจุดสำคัญ เพราะเชื่อว่า ชีวิตของคนคือการเดินทาง เมื่อเดินทางด้วยเท้า เราได้ผลลัพธ์เป็นกิโลเมตร แต่ถ้านั่งเข็นนาฬิกา เราจะได้ผลลัพธ์เป็นอดีต

คนเราเหมือนกันหมด คือเกิดมาแล้ว เดินทางไปสู่ความตาย แต่ถ้าเราเอาชีวิตคนมาชิงไว้ด้วยเส้นเชือกแล้ว เลือกตัดเป็นท่อน ๆ ให้เหมาะ เราก็จะได้เรื่องสั้นแปลก ๆ เป็นจำนวนมากมาย เรื่องสั้นมีลักษณะน่าเขียนน่าอ่านเช่นนี้

สมัยอดีตในประเทศไทย มีผู้นิยมอ่านเรื่องยาวมากกว่า เพราะเรื่องยาวเกิดก่อน ครอบครองความคุ้นเคยของผู้อ่านมาก่อน แต่ชีวิตในปัจจุบันมีความรีบร้อนมากขึ้น คนอ่านมีเวลาน้อยลง ผู้เขียนมีเวลาน้อยลง เรื่องสั้นจึงต้องเกิดมาทดแทน และเรื่องสั้นกำลังครอบครองผู้อ่านต่อไป

แต่ทางสำนักพิมพ์จำหน่าย หรือนิตยสารส่วนมาก ยังไม่ยอมเสี่ยงที่จะพิมพ์เรื่องสั้น เพราะพอขายอมคิดแต่กำไรมากกว่าเรื่องใด ๆ กระนั้นก็ตาม ยังมีนักเขียนจำนวนหนึ่งเขียนเรื่องสั้นอย่างบากบั่น แต่แล้วเขาก็ต้องพ่ายแพ้ ละทิ้งเรื่องสั้นไปเสีย เพราะว่าเรื่องสั้นจะทำให้ชีวิตของเขาสั้นลง ควบเหตผลทางเศรษฐกิจ

เรื่องสั้นเขียนยาก มีคนเขียนน้อย แต่ละคนเขียนน้อยเรื่อง เพราะต้องแบ่งเวลาไปประกอบอาชีพทางอื่น เรื่องสั้นต้องใช้เวลาวางเค้าโครงนาน ต้องใช้สมองคิดมาก แต่เวลาวางน้อย มีคำตอบแทนน้อย สิ่งใดน้อย สิ่งนั้นย่อมมีบทบาทน้อย

แต่เรื่องสั้นก็คึกคักในประเทศไทย เพราะเหตุลงง่าย ๆ คือ สิ่งใดน้อย คนเรากลัวยากได้ นิตยสารในประเทศไทยต้องการเรื่องสั้นไปลงพิมพ์ บรรณาธิการนิตยสารรายเดือนมีชื่อเสียงมากที่สุดฉบับหนึ่ง คือ ชาวกรุง ลงพิมพ์เรื่องสั้นเป็นประจำ เขาบอกข้าพเจ้าว่า มีผู้แต่งไปให้พิจารณามากมาย แสดงให้เห็นว่านักเขียนหน้าใหม่อยากอ่านเรื่องสั้น นิยมเรื่องสั้น เมื่อหาอ่านได้น้อย เขาจึงลงมือเขียนเสียเอง

เมื่อเรื่องสั้นมีน้อยลง ความต้องการอ่านกลับมีมากขึ้นเช่นนี้ แม้ว่าสำนักพิมพ์จำหน่ายจะไม่ยอมรับพิมพ์ แต่หนังสือรายวัน และนิตยสารที่มองเห็นคุณค่าก็ต้องการอยู่ วิถีก็อยากจะได้ละครจากเรื่องสั้น และโทรทัศน์ก็เริ่มเสนอละครเรื่องสั้นเป็นที่นิยมอย่างมาก...ขณะนี้เสนออยู่เดือนละ 5 เรื่อง และจะได้เสนอต่อไป

๙ เรื่องสั้นที่ดึงดูดใจมากกว่าเรื่องประเภทอื่นเพราะมันเป็นเสมือนคำถามให้ผู้อ่านอ่านไป ท้ายไปว่า จะจบอย่างไร และเมื่อจบ ผู้อ่านก็จะได้รับคำตอบจากท้าย ๆ ประโยคเท่านั้น ด้วยประโยคที่สั้นที่สุด ข้าพเจ้าได้ฝันที่จะจบเรื่องสั้นด้วยจุฑาพลสตอปให้จงได้¹

¹ อาจันต์ ปัญจพรรค์ "ตะลุมพัสเซีย" (ภาคจบ) ฟ้าเมืองไทย 14 : 53,

จากคำกล่าวของอาจันต์ ปญฺจพรรค์ แสดงให้เห็นถึงความต้องการเรื่องสั้นของคนยุคใหม่ และความต้องการเช่นนั้นทวีมากขึ้นทุกที ๆ ปัจจุบันได้มีผู้สนใจเขียนเรื่องสั้นมากขึ้น โยบใช้เนื้อเรื่องและปรัชญาการແຕ່ງຕັ້ງต่าง ๆ จะเห็นได้จากงานเขียน "รวมเรื่องสั้นร่วมสมัยของไทย" โดยมี สุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ เรื่องสั้นหลายเรื่องในงานเขียนชุดนี้ได้แสดงความไม่พึงใจต่อระบบสังคมที่ตนอยู่ เพื่อถ่ายทอดรูปแบบทางวัตถุที่ถูกพันธนาการด้วยกฎเกณฑ์ของเงินตรา นักเขียนต่างมุ่งแสดงสาระของชีวิต พร้อมทั้งความหวังที่จะปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้น ดังนั้น เรื่องสั้นในยุคปัจจุบัน จึงแสดงความต้องการและอารมณ์สะท้อนใจให้แก่ผู้อ่านได้อย่างรวดเร็ว มากกว่านวนิยาย กวีรูปแบบและสำนวนภาษาอันกระชับ

* เรื่องสั้นของยาขอบ แม้จะมีเนื้อเรื่องสั้น ๆ ชรรมดา แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความช่างสังเกต และความชัดเจนในชีวิตของผู้เขียน ความประณีตของภาษาที่ใช้ทำให้สำนวนโวหารในเรื่องสั้นของยาขอบ เคนอยู่ในความทรงจำของผู้อ่าน สมดังคำยกย่องของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ที่ว่า "ยาขอบเป็นนักเขียนเรื่องสั้นด้วยฝีมือเยี่ยมคนหนึ่ง" ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้เขียนใคร่ศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบทั้งในค่านวนวรรณศิลป์ และวรรณคดีวิจารณ์

ความมุ่งหมายของการค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาเรื่องสั้นของยาขอบในด้านรูปแบบ (Form) โครงเรื่อง (Plot) และแก่นเรื่อง (Theme) ปรัชญาการແຕ່ງຕັ້ງ (Philosophy) เทคนิคการແຕ່ງຕັ້ງ (Technique) และท่วงทำนองการແຕ່ງຕັ້ງ (Style)
2. ศึกษาอิทธิพลของชีวประวัติของยาขอบ และอิทธิพลของเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงลักษณะ และคุณค่าทางวรรณศิลป์ในเรื่องสั้นของยาขอบ
2. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะประเภทเรื่องสั้น

สมมติฐานของการศึกษาค้นคว้า

เรื่องสั้นของยาขอบ มีลักษณะจำเพาะในค่านิยมรูปแบบ และโดยเฉพาะในค่านิยมทางด้านการแต่งเรื่องสั้นของยาขอบ มีแนวโน้มที่จะเน้นแก่นเรื่อง (Theme)

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

วิเคราะห์และวิจารณ์เรื่องสั้นของยาขอบตามรายชื่อต่อไปนี้

รักและร้าง

หลอนชั่วเพราะชาย

มารหัวใจ

เมียน้อย

กามวาสี

รอยโครขยเกวียน

สวรรคคนยาก

รักแท้

เพื่อนแพง

มัลลิกา

อารมณ์

หลังฉากผู้ชาย

เรื่องธรรมดา

จดหมายเจ้าแก้ว

รักหลังราชบัลลังก์
 นายแย้คณฐาตัวตาย
 มุมมิต
 เชอของการมิตอกไม้สีม่วงในมือ

วิธีดำเนินการค้นคว้า

1. ศึกษาเรื่องสั้นของยาขอบตามที่ได้อ่านมาแล้วข้างต้น
2. ศึกษาชีวติงานประพันธ์ของยาขอบ
 - 2.1 จากเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวถึงยาขอบ เช่น ยาขอบอนุสรณ์ "ยาขอบ" สิบทิศ ชีวิตและงานของโชติ แพร่พันธุ์ เรื่องไม่เป็นเรื่อง ปากกาพูดได้ เราจะได้อะไรจากเขา หนังสือและยูทูบ แลหลังครั้งเป็นนักเรียน เทพศิรินทร์ เรื่องอ่านเล่น ๆ จากเรื่องจริง โฉมหน้าของนักประพันธ์ เป็นต้น
 - 2.2 โดยการสัมภาษณ์จากบุคคล เช่น สันต์ เทวรักษ์ สติต เสมานิล ชุ่ม ปัญจพรรค ประสาน มีเฟื่องศาสตร์ มานะ แพร่พันธุ์ เป็นต้น
3. ศึกษาอิทธิพลเรื่องสั้นของนักเขียนตะวันตก 4 ท่าน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเขียนเรื่องสั้นในสมัยของยาขอบ ได้แก่ โอ เฮนรี่ (O' Henry) เอมีล โซลา (Emile Zola) ซอมเมอร์เซต มอห์ม (Somerset Maugham) และ กียี เดอ โมปัสซัง (Guy de Maupassant)
4. วิเคราะห์รูปแบบ โครงเรื่อง และแก่นเรื่อง (Theme) กลวิธีในการแต่ง (Technique) ท่วงทำนองการแต่ง (Style) และคุณค่าทางวรรณศิลป์ของงานประพันธ์ของยาขอบ
5. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description)

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

เรื่องสั้น (Short-Story) หมายถึง เรื่องเล่าขนาดสั้น มีลักษณะการแต่งเป็นร้อยแก้ว การดำเนินเรื่องคล้ายนวนิยาย แต่มีเนื้อเรื่องสั้นกว่า เข้าสู่มโนคติปลายของเรื่องอย่างรวดเร็ว โดยกล่าวถึงเหตุการณ์แต่เพียงเรื่องเดียว หรือน้อยเรื่อง มีตัวละครน้อย และมีวิธีจบแบบธรรมดา หรือจบแบบไม่คาดหมาย

นักเขียนตะวันตก หมายถึง นักเขียน 4 ท่าน คือ

โอ เฮนรี (O' Henry)

เอมิล โซลา (Emile Zola)

ซอมเมอร์เซต มอห์ม (Somerset Maugham)

กีย์ เดอ โมปัสซัง (Guy de Maupassant)

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้า

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง นวนิยายและเรื่องสั้นเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทยที่คิดขึ้นสำหรับเรียกรวมกรรมประเภทเรื่องสมมติ หรือบันเทิงคดี (Fiction) ลักษณะการเขียนเป็นร้อยแก้วแบบพรรณนาโวหาร เดิมไทยเรียกงานประเภทนี้ว่า เรื่องประโลมโลก หรือเรื่องอ่านเล่น

H.S. Canby กล่าวถึง เรื่องสั้นในอังกฤษว่า เริ่มมีขึ้นครั้งแรกในสมัย Anglo Saxon ในศตวรรษที่ 10 เรื่องแรกคือ "Brick Families"¹ หลังจากนั้น เรื่องสั้นของอังกฤษก็ได้วิวัฒนาการไปอย่างช้า ๆ จนถึงสมัยพระนางอลิซเบธที่ 1 ได้มีการพิมพ์เรื่องต่าง ๆ จากเครื่องพิมพ์ และประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 19 เรื่องสั้นเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วแพร่หลายไปในยุโรปและอเมริกา ส่วนในประเทศไทย เริ่มมีบันเทิงคดีที่มีชื่อเรื่องแปลในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ ชูทิพย์ นาถ เรื่องสั้นภาษาอังกฤษและเรื่องสั้นอเมริกา หน้า 5

เปลื้อง ณ นคร กล่าวถึงคำว่า "เรื่องสั้น" ว่า

ในหนังสือชุมนุมเรื่องสั้นเอกของโลก (Great Short Stories of the World) ได้รวมเรื่องสั้นซึ่งเก่าแก่ตั้งแต่สามพันปีจนถึงปัจจุบัน ในหนังสือนั้นกล่าวว่า แต่ก่อนถือกันว่าเรื่องสั้นนั้นคือเรื่องสั้นจริง ๆ ไม่มีความหมายอย่างใดอีก เช่น นิทานก็จัดเป็นพวกเรื่องสั้น ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 คือตั้งแต่ ค.ศ. 1801 เป็นต้นมา พวกคณาจารย์ทางประพันธ์ได้พิจารณาเรื่องนักเขียนเอกของโลก เช่น กิยิ์ เคอ โมปัสซังต์ เอกการ์ อะแลนโพอ และโอ เฮนรี่ เป็นต้น แล้ววางหลักลงไปว่า ที่เรียกว่าเรื่องสั้นนั้น มิได้หมายความว่า เป็นเรื่องที่ไม่ยาว แต่ยังเป็นเรื่องที่มีเทคนิค และทฤษฎีในการเขียนโดยเฉพาะ คำว่าเรื่องสั้น (Short-Story) จึงกลายเป็นศัพท์บัญญัติทางวรรณคดี โดยถือว่าเรื่องสั้นต้องเป็นเรื่องที่

(ก) มีพฤติการณ์อย่างเดียวโดยเฉพาะ

(ข) มีความยาวในกำหนด¹

ส่วน เจือ สตะเวทิน² ชอบคำจำกัดความเรื่องสั้นของ R. Francis Foster จากหนังสือ How to Write and Sell Short Stories ที่ว่า "เรื่องสั้น คือ วิกฤติการณ์ชุดหนึ่งมีความสัมพันธ์สืบเนื่องกัน และนำไปสู่จุดสุดยอดอย่างหนึ่ง" คำว่า วิกฤติการณ์ แปลมาจาก A Series of Crisis และจุดสุดยอด แปลจาก Climax หรือพูดให้เข้าใจชัดก็คือ วิกฤติการณ์เป็นเหตุ (Cause) และจุดสุดยอดเป็นผล (Effect)

ฉะนั้น เรื่องสั้นก็เกิดจากเหตุอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างเกี่ยวข้องสืบเนื่องกัน เหตุการณ์เหล่านี้นำไปสู่ผลอย่างหนึ่ง เรียกว่า จุดสุดยอด

¹ เปลื้อง ณ นคร ความรู้รายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์ หน้า 174

² เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 1

ประทีป เหมือนนิล¹ ได้รวบรวมคำจำกัดความเรื่องสั้นไว้หลายสำนวน เช่น H.G. Wells ว่า "เรื่องสั้น เป็นเรื่องอ่านจบได้ภายในหนึ่งชั่วโมง จะเป็นเรื่องอะไรก็ได้ให้อ่านง่ายที่สุด"

Dr. Blanche Colton ให้คำจำกัดความว่า "เรื่องสั้น คือนิยายอันประกอบด้วยศิลปะ ลักษณะแสดงเรื่องของตัวละคร อันตกอยู่ในสภาพแห่งความลำบาก หรืออยู่ในที่ขัดข้องยับยั้ง แล้วต่อสู้หรือแก้ไขเหตุการณ์นั้น จนบรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง"

นอกจากนี้ ยังมีความคิดอื่น ๆ ที่แตกต่างกันออกไปอีกเป็นจำนวนมาก เช่น "เรื่องสั้น หมายถึง เรื่องที่บรรจุคำประมาณ 1,000 คำ ถึง 10,000 คำ เป็นเรื่องอ่านรวดเดียวจบในเวลาตั้งแต่ 5 ถึงอย่างมาก 60 นาที" หรือ

"เรื่องสั้น เป็นเรื่องของเหตุ นำไปสู่ผล เล่าอย่างสั้น" หรือ

"เรื่องสั้น เป็นเรื่องอ่านเล่นที่สั้น สมบูรณ์ และจักระเบียบ"

จะเห็นได้ว่า คำจำกัดความเรื่องสั้นนั้น มีอยู่เป็นจำนวนมากหลายสำนวน แต่ถ้ามพิจารณาถึงผลงานของเรื่องสั้นจริง ๆ แล้ว ที่จะตรงกับคำจำกัดความของท่านผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะนั้น เป็นไปไต่ยาก เพราะเรื่องสั้นเป็นงานของศิลปะ โดยมีอารมณ์สะเทือนใจเป็นจุดผลักดันให้เกิดผลงานขึ้น การจะสร้างกฎเกณฑ์ให้ตายตัวเหมือนอย่าง "ศาสตร์" แขนงต่าง ๆ ย่อมเป็นไปไต่ยาก นักเขียนหลายท่านกล่าวถึงการเขียนของท่านพอสรุปไต่ว่า ในการเขียนเรื่องต่าง ๆ นั้น เวลาที่ลงมือเขียนมิไต่คิดถึงกฎเกณฑ์อย่างไต่หั้งสิ้น สุดแต่อารมณ์สะเทือนใจจะพา หรือกล่าวง่าย ๆ ว่า "อยากเขียน" เมื่อไต่ถึงลงมือเขียน ต่อเมื่อหมดอารมณ์ "อยากเขียน" ก็เลิกเขียน และเมื่อเขียนจบแล้ว ก็มีไต่มานั่งคิดว่าตรงกับกฎเกณฑ์ไต่ใด ปลอ่ยไต่ให้เป็นหน้าที่ของนักวิจารณ์เป็นผู้คิดไต่ไป

¹ ประทีป เหมือนนิล วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 34 - 35

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ให้ความหมายของการวิจารณ์ว่า "การวิจารณ์ก็คือ การแสดงให้เห็นว่าหนังสือมีลักษณะอย่างไร ทั้งในส่วนเนื้อเรื่อง ความคิด ความเห็น และท่านองแต่ง เมื่อได้อธิบายลักษณะของหนังสือให้ผู้อ่านเข้าใจแล้ว จึงวินิจฉัยไปว่า หนังสือชิ้นนี้คืออะไร ควรจะจัดไว้ในชั้นไหน"¹

เสฐียรโกเศศ² กล่าวถึงสิ่งซึ่งควรพิจารณาในการวิเคราะห์ศิลปกรรมไว้

6 ประการ คือ

1. ความนึกคิด (Conception and Imagination)
2. อารมณ์สะท้อนใจ (Emotion)
3. การแสดงออก (Expression)
4. องค์ประกอบ (Composition)
5. ท่วงทีที่แสดงออก (Style)
6. เทคนิค (Technique)

ลีทชา พิณจุฑาภรณ์ กล่าวถึงลักษณะพื้นฐานที่ควรพิจารณาวรรณกรรมแต่ละเรื่อง โดยพิจารณาทั้งในค่านโครงสร้างของวรรณกรรม และคุณค่า โดยเสนอความคิดเพิ่มเติมจากเสฐียรโกเศศ ว่าหนังสือที่ดีควรมีคุณค่าดังต่อไปนี้ "มีความงามหรือสุนทรียภาพ มีสาระประโยชน์แก่จิตใจ สอนองความรู้ลึก มีความแปลกใหม่ ริเริ่มสร้างสรรค์ในทางที่คึกคัก"³

การวิจารณ์วรรณกรรมเป็นกิจกรรมที่เป็นสากลนิยม และหลักเกณฑ์ของการวิจารณ์ในประเทศไทยปัจจุบันนี้ ก็มีรากฐานมาจากตะวันตก ซึ่งเรามีการวิจารณ์งานของนักเขียนตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 นักวิจารณ์ส่วนใหญ่ถือว่า งานวิจารณ์เป็นศิลปะ

¹วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 285

²พระยาอนุมานราชชน การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) หน้า 8

³ลีทชา พิณจุฑาภรณ์ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย หน้า 46

อย่างหนึ่ง จึงไม่นิยมกฎเกณฑ์ที่ตายตัวเกี่ยวกับการอ่าน โดยถือเสียว่าแต่ละคนก็
 เชี่ยวชาญพอที่จะวางกฎเกณฑ์ของตนเองได้ แต่อย่างไรก็ตาม การวิจารณ์ก็แบ่งออก
 เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่ยึดแนวจิตวิทยาเป็นหลักหนึ่ง กลุ่มที่ยึดถืออิทธิพล
 ต่าง ๆ ของสังคมเป็นหลักหนึ่ง และกลุ่มสุดท้ายคือ กลุ่มนักวิจารณ์ใหม่ ซึ่งผู้เขียน
 ปรินซิเพิลฉบับนี้ก็ยึดถือกลุ่มนักวิจารณ์ใหม่นี้เป็นหลักในการวิจารณ์

กุหลาบ มลลิกะมาส เขียนถึงนักวิจารณ์กลุ่มนักวิจารณ์ใหม่ว่า

กลุ่มนักวิจารณ์ใหม่ (The New Critics) แนวความคิดของนักวิจารณ์
 กลุ่มนี้ ค่อย ๆ เริ่มก่อตัวขึ้นมาโดยสำคัญจากนักวิจารณ์อเมริกัน อังกฤษ และ
 เยอรมัน เมื่อประมาณ ค.ศ. 1930 และต่อมาประมาณ ค.ศ. 1946 -
 1949 ก็มีหลักเกณฑ์สำหรับเป็นแนวทางพิจารณาวรรณคดีอย่างแน่นอนชัดเจน
 และเป็นแนวที่มีอิทธิพลต่อการวิจารณ์เป็นอันมาก นักวิจารณ์ที่มีชื่อเสียงเด่น
 ในกลุ่มนี้ ได้แก่ ไอ. เอ. ริชาร์ดส์ (I.A. Richards) ที. เอส. เอลเลียต
 (T.S. Eliot) วิลเลียม เอมพ์สัน (William Empson) จอห์น โครวส์
 (John Crows) และเอลเลน เทต (Ellen Tate) เป็นต้น

หลักเกณฑ์ที่กลุ่มวิจารณ์ใหม่ (The New Critic) ใช้เป็นแนวทาง
 พิจารณาวรรณคดี มีดังนี้

1. การศึกษาวรรณคดีโดยแบ่งออกเป็นยุคสมัยตามลำดับกาลเวลาก็ดี การ
 เน้นอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมในสังคมจนเกินไปก็ดี ทำให้การวิจารณ์ไม่ได้ผลดี
 เพราะฉะนั้นควรศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีเรื่องใด ๆ ก็ตามเป็นเอกเทศโดย
 เฉพาะ ไม่ควรเพ่งเล็งให้ความสำคัญแก่สมัยที่แต่ง ผู้แต่ง ตลอดจนลักษณะ
 สังคมของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ จนเกินไป 'คุณค่าอันแท้จริงของวรรณคดีนั้น อยู่
 ที่ตัววรรณคดีเรื่องนั้น' องค์ประกอบอื่น ๆ เป็นแต่การช่วยให้เข้าใจวรรณคดีนั้น
 ดีขึ้นเท่านั้น จึงมีความสำคัญเป็นรอง และนักวิจารณ์จะต้องวางน้ำหนักความสำคัญ
 ของการวิจารณ์ให้ถูกต้องเสียตั้งแต่ในขั้นต้น มิฉะนั้น การวิจารณ์นั้นจะผิดวัตถุประสงค์
 ในการวิจารณ์ จะกลายเป็นการศึกษาเรื่องสมัยแต่ง หรือประวัติผู้แต่งไป

2. นักวิจารณ์กลุ่มนี้ถือว่า 'วรรณคดีเป็นเครื่องให้ความบันเทิงใจ' การให้ความบันเทิงใจ คือหน้าที่สำคัญที่สุดของวรรณคดี นักวิจารณ์จึงไม่ควรห่วงศีลธรรม คติสอนใจเหมือนอย่างกลุ่มนักศีลธรรมนิยม (moralists) ซึ่งถือว่า นักเขียนจะต้องยึดถืออยู่เสมอว่า เป็นหน้าที่ของคนที่จะต้องทำให้โลกนี้ดีขึ้น 'it is always a writer's duty to make the world better' เพราะฉะนั้น นักวิจารณ์ในกลุ่มใหม่นี้ มีความเห็นว่า ถ้าเรื่องใดแต่งดี ประกอบด้วยศิลปะการแต่งให้ความอภิรมย์แก่ผู้อ่านแล้ว แม้มันเป็นเรื่องที่เป็นคติปลูกใจ ที่เราความรู้สึกในแง่ศีลธรรมก็ตาม ก็จัดว่าเป็นวรรณคดีที่ดี

3. นักวิจารณ์ในกลุ่มนี้ เน้นศิลปะของการแต่งว่า สำคัญกว่าเนื้อเรื่อง เรื่องจะเป็นอะไรก็ได้ แต่ถ้ามองวิธีการเรียบเรียงอย่างมีศิลปะ แม้เรื่องง่าย ๆ พื้น ๆ ก็จะมีคามหมายอย่างยิ่งในวงการวรรณคดี เพราะฉะนั้น นักวิจารณ์กลุ่มนี้จึงสนใจวิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ ของวรรณคดีอย่างละเอียดลึกซึ้ง การใช้คำและความหมาย การใช้ลักษณะการแต่ง โครงสร้าง สัญลักษณ์ สไตล เทคนิค ตลอดจนแนวคติก (ปรัชญา) ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในวรรณคดีนั้น ๆ จะเป็นเรื่องที่นักวิจารณ์นำมาพิจารณา ทำนองอธิบายลักษณะ (Interpretation) จนสามารถชี้แจงได้อย่างชัดเจน

4. นักวิจารณ์ในกลุ่มนี้เห็นว่า การวิจารณ์ก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่ง มีหน้าที่ให้ความเข้าใจในคุณสมบัติของวรรณคดี และขณะเดียวกัน บทวิจารณ์นั้นก็ยังเป็นเครื่องให้ความบันเทิงใจเช่นเดียวกับวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ อีกด้วย หน้าที่ของการวิจารณ์จึงกว้างขวางขึ้น ในฐานะที่มีคุณค่าทางศิลปะประกอบอยู่ด้วย

5. นักวิจารณ์ในกลุ่มนี้มีเจตนาจะ 'แนะแนวทางให้คิดมากกว่าการพยายามวางกฎเกณฑ์' ใด ๆ ตายตัว 'เน้นการปฏิบัติมากกว่าการวางทฤษฎี' และสนใจในการวิจารณ์ 'ด้วยหลักวิชา และเหตุผลมากกว่าที่จะให้เป็นการวิจารณ์ด้วยจิตวิสัยของผู้วิจารณ์' และยังถืออีกด้วยว่า นักวิจารณ์ย่อมมีเสรีภาพในการเลือกวิธีการของตนตามความพอใจ¹

¹ กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 17 - 18

เจตนา นาควัชระ กล่าวถึงกลุ่มนักวิจารณ์ใหม่ว่า "หลักกรรใหญ่มีอยู่ว่า การศึกษาวรรณคดีควรจะต้องพิจารณาวรรณกรรมในแง่วรรณศิลป์เท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องเน้นถึงเนื้อหาให้มากเกินไป หน้าที่ของวรรณคดีวิจารณ์ไม่ใช่การเสาะแสวงหาว่าวรรณกรรม 'บอก' อะไรเราบ้าง แต่มีหน้าที่ชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรม 'เป็น' อย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องการค้นหาเอกภาพแห่งวรรณกรรม"

ในการเขียนปริยฐานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าจะวิเคราะห์และวิจารณ์เรื่องสั้นของ ยาชอม โดยอาศัยแนวการวิจารณ์ของกลุ่มนักวิจารณ์ใหม่ (New Criticism) และการวิจารณ์ในแง่วรรณศิลป์ ดังรายละเอียดที่กล่าวแล้วข้างต้น

เอกสารการค้นคว้า

ยาชอมเป็นนักประพันธ์ที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในการเขียน เมื่อมีการกล่าวถึงวรรณกรรมปัจจุบันส่วนมาก จะต้องกล่าวถึงงานของยาชอมด้วย ความนิยมในงานเขียนของยาชอมมีผู้กล่าวถึง ทั้งตัวอย่างชีวประวัติของยาชอม และสำนวนโวหารอาทิ

ยศ วัยรเสถียร เขียนถึงยาชอมว่า

เขาผู้ซึ่งใช้นามแฝงในการประพันธ์ หรือการแต่งเรื่องว่า 'ยาชอม' นี้ ไม่เป็นการที่ผมเฝินยอเขาเกินเลยไปจากความจริงเลย ที่ผมจะเขียนบอกลงไปในที่นี้ว่า เขาเป็นคนหนึ่งในจำนวนที่มีอยู่น้อยเต็มทีของจำนวนนักประพันธ์ไทยทั้งหมดที่ได้ขึ้นถึงจุดสุดยอดของขุน เขาแห่งศิลปการประพันธ์ของไทยในยุคสมัยใหม่²

¹เจตนา นาควัชระ ชุมนุมบทความทางวิชาการวรรณคดี หน้า 41

²ยศ วัยรเสถียร การประพันธ์และนักประพันธ์ของไทย หน้า 234

วิลาศ มณีวัต เขียนถึงการตั้งชื่อเรื่องของยาขอบว่า

'รักกันอยู่ชอบฟ้า' ของ 'ยาขอบ' คือรวมจดหมายรักซึ่งเคยให้ชื่อว่า 'ก่อนเฒ่า' สำหรับใจชาวพเจ้ารักชื่อ 'ก่อนเฒ่า' มากกว่า แต่ก็เพราะไปคนละอย่าง 'รักกันอยู่ชอบฟ้า' เพราะในทางเสียงและคำ ส่วน 'ก่อนเฒ่า' เพราะในทางความหมาย อย่างไรก็ตาม ในเรื่องการตั้งชื่อเรื่องนี้ 'ยาขอบ' ตั้งออกมาแต่ละเรื่อง ล้วนแสดงถึงความเป็นราชาแห่งการประพันธ์ ในชีวิตส่วนตัว 'ยาขอบ' มักจะไม่จริงจัง ชีวิตไม่มีระเบียบ และเข่าท่อนอง 'อะไร ๆ ก็ไ้' แต่พอถึงเรื่องการเขียนและการเลือกคำ 'ยาขอบ' แสนจะจริงจังและพิถีพิถันที่สุด ยิ่งกว่าผู้หนึ่งเลือกแบบเสื้อสักรอยเท้า¹

เสถียร จันทิมาธร เขียนถึงยาขอบว่า

ชีวิตของนักเขียนแต่ละคน หากมองเพียงความสำราญที่เขาได้รับก็เป็นเรื่องที่น่าทึ่งไม่น้อย อย่างเช่น 'ยาขอบ' ตอนที่ผู้ชนะสิบทิศของเขาได้รับความนิยมในหนังสือพิมพ์ประชาชาติรายวัน ยุคที่ถูกลาภ ลายประสิทธิ์ เป็นบรรณาธิการนั้น คนบางคนขอซื้อประชาชาติแต่เพียงกรอบหน้าที่มีผู้ชนะสิบทิศเท่านั้น เขามีส่วนทำให้หนังสือพิมพ์เพิ่มจำนวนจำหน่ายอย่างมากมาย

อย่างไรก็ตาม กว่าที่ยาขอบจะขึ้นไปยืนอยู่บนแท่นได้ถึงเพียงนี้ เขาผ่านเส้นทางอันคดเคี้ยวมาแล้วอย่างมากมาย ทางด้านการเรียน 'ยาขอบ' อาจเป็นคนล้มเหลว เพราะเรียนเพียงชั้นมัธยมปีที่ 4 ก็หนีออกจากโรงเรียนไป แต่สิ่งที่ 'ยาขอบ' ใ้ในวัยเยาว์โดยไม่รู้ตัว นอกจากเขาสัมผัสชีวิตในแง่แปลกแล้ว ก็คือการถูกบังคับให้อ่านหนังสือ โดยเฉพาะหนังสือวรรณคดี อันเต็มไปด้วยความยรรยงในการใช้ภาษา

¹ วิลาศ มณีวัต โฉมหน้าของนักประพันธ์ หน้า 68 - 69

สิ่งเหล่านี้เองที่ทำให้ภาษาหนังสือของยาขอบ เป็นภาษาหนังสือที่กระชับ
รัดกุม และในยามแปลบางโอกาส เขาสามารถเลือกใช้คำว่า 'บัวคำ'
ในเมื่อภาษาอังกฤษใช้คำว่า 'โกลด์เอนด์' ได้อย่างสะดวกในความ
รู้สึก¹

พรพรม ชารานุมาค กล่าวถึงยาขอบในคำนำนวนว่า, "ผู้เขียนหนังสือ
เล่มนี้ใช้ว่า 'สำนวนการเขียน' ตามที่ยาขอบ นักประพันธ์เอกของไทยเป็นผู้ใช้ และ
ได้ให้ข้อสังเกตสำนวนการเขียนของยาขอบว่า "เป็นแบบอ่อนหวานออกอ่อนเสมอ"²

ม.ล.ศุภ ชุมสาย กล่าวถึงสำนวนการเขียนของยาขอบว่า "ง่ายแต่ทว่า
กินใจ วาดแต่พองาม"³

ป. วัชรภรณ์ กล่าวถึงการเขียนเรื่องสั้นของยาขอบว่า "ทางคำเรื่องสั้น
ก็ได้บรรจุแค้นไว้หลายสิบเรื่อง มีผู้รวบรวมในชื่อว่า "รวมนิยายรักของยาขอบ" งาน
ของเขาเป็นอมตะ มีผู้เรียกร้องต้องการอยู่เสมอ พิมพ์ครั้งแล้วครั้งเล่า สำนวนโวหาร
ของเขาแปลกและใหม่ในยุคนั้น และยังใหม่อยู่ทุกเมื่อ"⁴

หนังสือยาขอบอนุสรณ์ นับได้ว่าเป็นหนังสือที่ได้ประมวลนักประพันธ์ นักหนังสือ
พิมพ์ กวีร่วมสมัย และญาติสนิท มิตรที่คุ้นเคยของยาขอบถึง 45 ท่าน แต่ละท่านได้
มอบข้อเขียนน้อมรำลึกถึงยาขอบ ทำให้ทราบชีวประวัติของยาขอบในด้านต่าง ๆ อย่าง
ละเอียด อาทิ

¹ เสถียร จันทิมาธร นวนิยาย หน้า 23 - 24

² พรพรม ชารานุมาค สำนวนการเขียน หน้า 11

³ ม.ล.ศุภ ชุมสาย วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา หน้า 32

⁴ ประกาศ วัชรภรณ์ นักประพันธ์ โดย ป. วัชรภรณ์ (นามแฝง)

เทียน เหลียวรักวงศ์ ได้เขียนไว้ว่า

ในหนังสืออันเป็นอนุสรณ์สำหรับคุณเล่มนี้ ได้มีเพื่อนสนิทของคุณหลายคนเขียนประวัติของคุณ บางคนก็อ้างหลักฐานเป็นข้อพิสูจน์ว่าของ เขาถูกต้องตามความเป็นจริง เพราะเขาเขียนจากคำบอกเล่าของคุณเอง แต่อย่างไรก็ตาม หากจะมีการผิดพลาดคลาดเคลื่อนอย่างใดไปบ้าง ผมก็เชื่อว่าคงไม่มีใครถือเป็นเรื่องสำคัญนัก เพราะผมรู้จักกับคุณมาร่วม 30 ปี ผมก็ไม่เคยสอบประวัติคุณสักที และมีพวกเพื่อนเราอีกหลายสิบคนก็ไม่รู้ว่า คุณเป็นลูกเต้าเหล่าใครมาแต่เดิมเช่นเดียวกับผมเหมือนกัน

ความจริง ถึงหากจะไม่มีใครเขียนประวัติของคุณมาเลย แต่ถ้าเอาเรื่องราวของแต่ละบุคคลที่เขียนมาปะติดปะต่อกันเข้าให้ถูกกาลละ เราก็จะได้ประวัติของคุณที่ละเอียดและพิสดารไม่น้อยทีเดียว ผมเชื่อว่าตัวคุณเองก็คงอ่านหนังสืออันเป็นอนุสรณ์ของคุณนี้อย่างเพลิดเพลิน เพราะมันเป็นเรื่องชีวิตของคน ที่แปลกปลาดที่สุดคนหนึ่ง¹

ลิกสวัต เล่าถึงการเขียนเรื่องมมมีคของยาขอบว่า

โชติ แพร่พันธุ์...ลงมือไปรยเรื่องด้วยลายมือตัวเอนเป็นระเบียบด้วยหมึกสีน้ำเงิน ลงบนกระดาษสีชมพู อันเป็นสัญลักษณ์ของยาขอบด้วยกระบวนการว่านี่เป็นเรื่องสั้นที่ใหม่ที่สุด ของนักประพันธ์ซึ่งไม่เคยเขียนในปีหนึ่งมากเรื่องนัก แต่เมื่อใดเขาได้เขียน ก็เขียนอย่างที่ไม่ง่ายเลยสำหรับคนกลางที่ยกเรื่องหนึ่งเรื่องใด ในประเภทเดียวกัน ขึ้นมาเทียบเคียง เพราะเมื่อจะยกเรื่องเท่าที่ เขาเขียนไว้เองมาเทียบ ก็ยังอยู่หลังเรื่องใหม่ทางไกลทุกครั้งไป แล้วเขาจึงเริ่มเรื่อง...

¹เทียน เหลียวรักวงศ์ "แด่คุณโชติฯ ผู้ได้มีแล้วซึ่งญาณวิถิ" ใน ยาดม
อนุสรณ์ หน้า 27 - 28

เมื่อข้าพเจ้านั่งสงบอยู่บนโต๊ะเขียนหนังสือ ครอบงำโครงเรื่องสั้นสำหรับ
สนองคุณหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยนั้น เป็นเวลาครึ่งแล้ว ถนนหน้าบ้านไม่มี
ไฟฟ้า มองออกไปทางหน้าต่างจึงมีครีมน้ำกลวยิ่งนัก ยิ่งที่ตรงมุมถนน
มีกราวกับเป็นใจให้ความชั่วร้ายเกิดขึ้นได้ทุกชนิด

ทั้งนี้ เป็นเหตุให้เกิดรูปความคิดขึ้นว่า ถ้าทุกอย่างในโลก ย่อมมีทั้งความ
ดี ความชั่วอยู่ในตัวของมันเองจริงแล้ว มุมมืด...ที่ใคร ๆ ก็พากันมองโดยคาด
ว่าจะพบแต่แง่ ร้ายฝ่ายเดียว นั้น ก็ควรจะมีแง่ที่ดีที่น่าชื่นใจปะปนอยู่ด้วย
นักประพันธ์คือผู้ชนะโลกด้วยความเพ้อฝัน ข้าพเจ้าจึงอนุญาตให้ตัวเองฝันถึงมุมมืด
มุมหนึ่ง ที่เกิดแต่เรื่องของคุณงามความดี¹

สันต์ เทวรักษ์ เขียนถึงยาชอบว่า

★ คุณโชติได้ใช้ชีวิตของเขาอย่างงดงามและสมภาคภูมิ ได้สร้างงานอันเข้าถึงชั้น
วรรณกรรมไว้มากมายหลายหลาก อย่างยากที่จะหานักประพันธ์คนใดในยุคเดียวกัน
หาบเทียมได้ งานสำคัญของเขาหลายชิ้นได้ตกทอดมาเป็นสมบัติของอนุชนรุ่นหลัง
เขาได้ใช้ชีวิตของเขาอย่างสมค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ไม่ได้เกิดมาเปล่า ทาย
ไปเปล่า ร่างของเขาจะเป็น 'โททนต์เส่งกง สำคัญหมายในกายมี' ตลอดไป
โชติ แพร่พันธุ์ ได้สูญสิ้นไปแน่แท้แล้วความอ่านาจสังฆธรรมที่มนุษย์ทุกคนคงได้
ประสบ แต่ 'ยาชอบ' นั้นเป็นอมคนามที่เราจะต้องระลึกถึงเขาอยู่ชั่วฟ้า
ดินสลาย²

ในการเขียนหนังสือ ยาชอบกล่าวถึงวิธีการเขียนของท่านว่า "การเขียนเรื่อง
เลวคือการทรยศต่อคนจำนวนหมื่น คือผู้อ่านด้วย ข้าพเจ้าเป็นไม่ยอมให้ทำตัวเช่นนั้นเลย

¹ สิกสวัถ "มุมที่ไม่มืด" ใน ยาชอบอนุสรณ์ หน้า 154 - 155

² สันต์ เทวรักษ์ โกลนบุตร "บุเรงนองรำลึก" ใน ยาชอบอนุสรณ์

ชื่อเสียงในชีวิตข้าพเจ้าไม่ค่อยจะรักมันเท่าไรนัก แต่ชื่อเสียงในการเขียนหนังสือ
ข้าพเจ้ารัก"¹

ทวยเหตุผลทั้งได้กล่าวมา ผู้เขียนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ จึงนำเรื่องสั้นของ
ยาขอบมาวิเคราะห์วิจารณ์ทั้งในแง่วรรณศิลป์ และวรรณคดีวิจารณ์

¹โชติ แพร่พันธุ์ รักกันอยู่ขอบฟ้า หน้า 643

บทที่ 2

ชีวประวัติ และผลงานของโชติ แพร่พันธุ์

บุพการี ปฐมวัย และการศึกษาเบื้องต้น

เจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์ ผู้ครองนครแพร่ กับแม่เจ้าบัวไหล มีบุตร-ธิดา
ทั้งสิ้นรวม 7 คนด้วยกัน คือ

เจ้าหญิงกามคำ ภริยา เจ้าอุปราชแพร่

เจ้าหญิงเมืองขึ้น ภริยา เจ้าราชวงศ์

เจ้าหญิงสุพรรณวดี ภริยา เจ้าราชคนัย (บุตรชายพระเจ้าล้าน)

เจ้าหญิงยวงคำ ภริยา พระไชยสงคราม (จอห์น เคมียานนท์)

เจ้าหญิงยวงแก้ว ภริยา พระยามานิตา

เจ้าหญิงหอมนวล ภริยา พระยาราชเชษคำรัง (ผล ทรุทานนท์)

เจ้าชายอินทร์แปลง

เจ้าหญิงคำมูล ธิดา เจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์ กับอนุภรรยา¹

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ กล่าวไว้ว่า เมื่อ พ.ศ. 2445 กองทัพฮ่อ
จำนวนหนึ่งก่อเหตุจลาจลทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ บรรดาเจ้าผู้ครองนคร 7 แห่ง
ระส่ำระสายกันไปทั่ว เฉพาะอย่างยิ่งเจ้าพิริยะเทพวงศ์ ผู้ครองนครแพร่ โคนพกาหมอง
คุมสมัครพรรคพวกยึดเมืองแพร่ได้ก่อนเมืองอื่น เพื่อรักษาชีวิตประชาชนชาวเมืองแพร่
เจ้าหลวงจำต้องยอมอ่อนน้อมกับพกาหมองไว้ชั่วคราว ค่อยมาไม่นานนัก จอมพลเจ้าพระยา
สุรศักดิ์มนตรี ยกกองทัพขึ้นไปปราบฮ่อได้ชัยชนะ เจ้าพิริยะเทพวงศ์ผู้ครองนครแพร่ถูก
พิจารณาตามกระบวนการว่า เจ้าหลวงแพร่ได้ถือนำให้สัตย์แก่พกาหมอง ชั่วกะเกณฑ์

¹ ประจวบ กาญจนลาก "ยาขอบ" สืบทิศ ชีวิตและงานของโชติ แพร่พันธุ์

กำลังชาวเมืองให้สู้รบกับกองทัพไทย แม่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจะ "รื้ออยู่เดิมกว่า เหตุการณ์เกิดขึ้นในเมืองแพรอยุธยากระชั้นทัน เจ้าหลวงไม่มีทางเลือกอย่างอื่น" แต่กฎหมายต้องเป็นกฎหมาย เจ้าหลวงแพรจะต้องครองอาณาจักรชบด เจ้าหลวงแพรจึงตัดสินใจหนีลี้ภัยการเมืองไปอยู่หลวงพระบาง ทั้งวงศ์ญาติกับลูกชายคนเดียวอายุไม่ถึง 14 ขวบ ให้อยู่กับสภาพของแพแตกไปตามยถากรรม ตัวเจ้าหลวงเองก็มีสินบนค่าหัวในขณะนั้นถึง 25 ชั่ง "ทรัพย์สินสมบัติถูกริบราชบาทว์"²

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้ประทานความช่วยเหลือรับเจ้านางบัวไหลและเจ้าอินทร์แปลงขึ้นมาอยู่ในวังดำรงสติ และทรงรับเจ้าชายอินทร์แปลง "ไว้ในฐานะบุตรบุญธรรม โปรดให้เล่าเรียนรับการศึกษาในกรุงเป็นเวลานาน"³

แต่ในวังดำรงสตินั้นเอง เจ้าอินทร์แปลงก็ได้อัฏฐิสนิหสนมกับจ้อย ต้นห้องของหม่อมเจื้อย (หม่อมเจื้อย คือพระมารดาของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ทิศกุล) ภายหลังลักลอบได้เสียกันจนจ้อยตั้งครรภ์ ความเกรงอาญาวังจ้อยจึงตัดสินใจหนีออกจากวังดำรงสติไป

ส่วนเจ้าอินทร์แปลง เมื่อสำเร็จการศึกษา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้กลับขึ้นไปดูแลทรัพย์สินสมบัติของคนที่เมืองแพร์ ต่อมาได้แต่งงานกับเจ้าหญิงเทพเกษร (ธิดาพระเจ้าน่าน) มีบุตรด้วยกัน 2 คน คือเจ้าอินทร์ศรเทพวงศ์กับเจ้าอินทร์ทรงรศมี และด้วยความช่วยเหลือของพระเจ้าน่าน เจ้าอินทร์แปลงก็สามารถกอบกู้ฐานะของตระกูลเทพวงศ์ได้ในเวลาต่อมา

จ้อย เมื่อออกจากวังดำรงสติมาแล้ว ก็ได้มาอาศัยอยู่ที่บ้านขุนนายจันทร์ ผู้ดูแลโรงเรียนเด็กของสมเด็จพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาถ (โรงเรียนเด็กที่

¹หม่อมเจ้า ศุภวรรณดิศ ทิศกุล "ปฏิสนธิของโชติ แพร่พันธุ์"ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 86

²ประจวบ กาญจนลาภ "ยาขอบ" สืบทึศ ชีวิตและงานของโชติ แพร่พันธุ์ หน้า 12

³หม่อมเจ้า ศุภวรรณดิศ ทิศกุล ล.ก. หน้า 88

ยศเสปัจจุบันนี้) พอคกรรค์ครบกำหนด ในวันที่ 15 พฤษภาคม 2450 จ้อยก็ได้คลอดบุตรชาย เธอได้ให้นามบุตรชายของเธอว่า โซติ เมื่อโซติมีอายุได้พอสมควร จ้อยได้ขอร้องให้คุณนายจันทร์พาศุบุตรชายของเธอมายังวังคำรังสิด เพื่อขอประทานนามสกุลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ประทานนามสกุลให้กับบุตรของจ้อยว่า โซติ แพร่พันธุ์ เพราะทรงทราบความเป็นมาของโซติที่ว่าสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองแพร่

เจ้าอินทร์แปลงเฝ้าเพียรพยายามหาตัวบุตรชายทุกครั้งที่ตั้งมากรุงเทพฯ และเมื่อได้เฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ได้ทูลถามถึงจ้อยทุกครั้งไป แต่ก็ทุกครั้งเช่นเดียวกันที่แม่จ้อยหลบลูกชายหายตัวไป ตามที่ไหนก็ไม่พบ แม้แต่ที่บ้านคุณนายจันทร์ที่โรงเลี้ยงเด็ก "เหตุการณ์ผ่านไปอีกหลายปี จึงได้รู้ว่าแม่จ้อยไม่ได้ออกไปไหนไกลเลย เพียงพาลูกชายไปหัดขี่ม้าอยู่ในบ้าน ... พันโท มจ. จุลทิศ ดิศกุล ในสำเพ็ง" ¹ ไม่มีใครรู้ความในใจระหว่างจ้อยกับเจ้าอินทร์แปลง เมื่อไม่มีโอกาสได้พบลูก เจ้าอินทร์แปลงก็ไต่แต่ขอร้องเจ้าวงศ์คำพี่สาวซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ให้คอยดูแลสอดส่องความเป็นอยู่ของจ้อยและบุตรด้วย และขอให้บุตรชายใดมีชื่อว่า "อินทร์เคซ" แต่การขอร้องของเจ้าอินทร์แปลงไม่ประสบผลสำเร็จทั้งสองประการ เพราะจ้อยไม่ยอมให้ลูกมีชื่อว่าอินทร์เคซ และไม่ยอมรับความช่วยเหลือใดๆ ทั้งสิ้นจากเจ้านายเมืองแพร่ เมื่อเจ้าอินทร์แปลงสิ้นชีวิต จ้อยก็มีไต่ยอมให้ลูกชายไปเผาศพบิดา ซึ่งจัดฌาปนกิจที่วัดสระเกศในกรุงเทพฯ นี้เอง การกระทำของจ้อยครั้งนี้สร้างความสะเทือนใจให้แก่ญาติพี่น้องทางเมืองเหนือของโซติยิ่งนัก

เมื่อโซติ แพร่พันธุ์ อายุได้ 6 ขวบ จ้อยต้องการให้ลูกชายได้รับการศึกษาคิดทัดเทียมกับลูกเจ้านายอื่น ๆ ที่ลงมาจากเมืองแพร่ จึงนำบุตรชายไปเข้าเรียนที่

โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ซึ่งเป็นโรงเรียนรัฐบาลที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น เขาได้ "เลขประจำตัว 1119"¹ โชติ แพร่พันธุ์ ได้เล่าเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ใน แลหลังครั้งเป็นนักเรียนเทพศิรินทร์ว่า

อายุเหี้ยมเข้าหกขวบ แม่พาไปฝากโรงเรียน การเข้าเทพศิรินทร์นั้น แม่เสียเงินค่าเรียนเพียงเดือนละสี่บาท แต่สมัยนั้นจะเป็นภาระอันหนักของแม่จริง ๆ เหตุที่จะต้องเข้าเทพศิรินทร์ ซึ่งมีค่าเล่าเรียนเดือนละสี่บาทนั้น เพราะพวกพี่ ๆ เช่น บุญชัย ณ ป้อมเพชร์ ผด ศรุตานนท์ ก็เรียนเทพศิรินทร์ทั้งสิ้น แม่จึงมีความทะเยอทะยานเอาลูกไปฝากโรงเรียนนั้น เพื่อมิให้น้อยหน้าใคร²

จ้อยมีวิธีการแปลกในการหาเงินเสียค่าใช้จ่ายประจำวัน และเสียค่าเล่าเรียนประจำเดือนของลูก หลังจากได้ออกจากวังตำรังสถิตตามมีชีวิตอยู่ตามลำพัง คือ ทุก ๆ เช้า จ้อยจะออกไปเล่นการพนันแทงด้ว ก่อนออกจากบ้านก็จะไหว้พระและอธิษฐานขอให้มียศชนะในการพนันวันละเพียง 4 บาท ถ้าชนะทุกวันก็จะมีรายได้เดือนละประมาณ "120 บาท"³ แต่ในปี พ.ศ. 2460 บ่อนการพนันถูกสั่งปิดทั่วประเทศ จ้อยจึงเปลี่ยนอาชีพไปเป็นพี่เลี้ยงบุตรคนอื่น และในบั้นปลายชีวิตจ้อยได้เข้ามาอยู่ในอุปการะของหม่อมเจ้าจุลดิศ ดิศกุล ณ วังส่าเพ็ง ซึ่งท่านเจ้าของวังทรงสนพระทัยในกีฬาขี่ม้ามาก และทรงมีคอกม้าส่วนพระองค์ จึงทำให้โชติได้มีโอกาสเรียนรู้การเลี้ยงม้า และขี่ม้ามาตั้งแต่เล็ก ๆ สุขภาพของจ้อยเสื่อมโทรมมาก และเริ่มป่วยกระเสาะกระแสะ

¹โชติ แพร่พันธุ์ "เรื่องไม่เป็นเรื่อง" ใน รวมอมตะนิยาย "ยาขอบ"
เล่ม 2 หน้า 322

²โชติ แพร่พันธุ์ "แลหลังครั้งเป็นนักเรียนเทพศิรินทร์" ใน รวมอมตะนิยาย ยาขอบ เล่ม 2 หน้า 659 - 660

³ประจวบ กาญจนลาก "ยาขอบ" สืบพินิจ ชีวิตและงานของโชติ แพร่พันธุ์
หน้า 17

เมื่อเธอแน่ใจว่าจะอยู่ต่อไปได้ไม่นาน จ้อยจึงตัดสินใจนำบุตรไปฝากให้อยู่ในอุปการะของ พันตำรวจเอก พระยาบริหารนครินทร์ (เดิม จามรกุล) หลังจากนั้นไม่นาน "จ้อยก็สิ้นชีวิตในวังสาเพ็งนั่นเอง"¹

บ้านของพระยาบริหารนครินทร์อยู่ติดกับวังชัยนาท และใกล้โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ โชติได้เพื่อนใหม่อีกคนหนึ่ง ชื่อ ชลอ เกษะนันท์ บุตรของผู้พิพากษาจังหวัดกบินทร์บุรี เด็กทั้งสองจึงอยู่บ้านเดียวกัน เรียนโรงเรียนเดียวกัน และได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างเข้มงวดจากพระยาบริหารนครินทร์อย่างเท่าเทียมกัน ชลอ เกษะนันท์ ได้เขียนเล่าถึงชีวิตเมื่อเยาว์วัยว่า

โชติ และข้าพเจ้า มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน แต่โชติมีอายุแก่กว่าข้าพเจ้า เรามีงานประจำแบ่งสรบันส่วนกัน ตอนดึก โชติและข้าพเจ้าจะต้องลุกขึ้นหุงข้าว ตักน้ำใส่โอ่ง จัดสำรับคาวหวานให้ท่านผู้บัญชาการนายฉีกิน ชักหีบบูตให้เป็นเงางาม นำกระโถนเย็บมาทำความสะอาด รับผิดชอบของท่าน ของเมียของลูกท่านให้เสร็จ และภู่านให้เรียบร้อยก่อนไปโรงเรียน คราวใดถ้าการถูกระโถนไม่สะอาด และการซักเสื้อผ้าไม่ขาว หมายความว่าโชติและข้าพเจ้าจะต้องถูกอาญาด้วยหีบบูตกระเด็นลงไปในคลองทั้งสองคน เพราะบ้านที่อยู่เป็นระเบียบกรมคลอง

เวลากลับจากโรงเรียน เราทั้งสองต้องวิ่งแข่งกัน จากโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์กลับบ้านอยู่ข้างวัดช่างแสง ไม่เกิน 5 นาที ถ้าผิดเวลา หมายความว่า จะต้องอาญามาตรา 5 คือ เข็มหลัง 5 ที

กลับมาถึงบ้าน จะต้องเข้าครัวหุงข้าว หาพื้น ตำน้าพริก ไปหาผัก และบางทีก็ต้องวิ่งไปที่คลองหัวลำโพง เพื่อซื้อหอยแมลงภู 2 - 3 สตางค์ก็ได้เยอะเยอะ เพราะมีเรื่อนำหอยมาขายจากปากน้ำเมืองสมุทรปราการ

¹หม่อมเจ้า ศุภวรรณดิศ ดิศกุล "ปฏิสนธิของโชติ แพร่พันธุ์" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 8

งานสำคัญที่ทุกคนหลีกเลี่ยง คือการอ่านหนังสือพงศาวดารจีน เลียดก๊ก สามก๊ก จอหยูเหม็ง งวนเฉียว ฯลฯ หรือตำนานยุทธศิลป์ของเส็กจ ในกรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ และหนังสือเกี่ยวกับยุทธวิธี ให้ท่านผู้บัญชาการ นายทัพ เพราะอ่านไปเกิด คึกคึกเที่ยงคืนไม่คงหยุดกันละ เป็นงานที่ ลอแหลมต่ออาญาของท่านผู้บัญชาการนายผ้อย่างยิ่ง

ถ้าเวรโชติอ่าน ขาพเจ้าตองนวด เริ่มต้นต้องอ่านให้ชัดคำ ชัดวรรค ขึ้นต่อไป การอ่านหนังสือนี้ ผู้ฟังยังหลับ ๆ ตื่น ๆ เช่น อ่านวันนี้ก็ต้อง เล่าความที่อ่านให้ฟังเมื่อวันก่อน ถ้าบทพร่องก็ต้องโทษ คือโชติทำหน้าที่ พระท่อมรงบอยเสีย 10 ทิวสักกัน หน้าที่ย่านหนังสือนี้ พวกเราเวลานั้นอายุ 10 - 13 ปีด้วยกัน จึงเห็นว่าเป็นงานที่น่าสยดสยองยิ่งนัก

ในคืนวันฤดูหนาวที่สุด พวกเราต้องค้ำน้ำลงไปอุดท่อน้ำในคลองในบ้าน เวล่าน้ำขึ้นก็ลงไปเปิดท่อน้ำลงก็ค้ำลงไปอุดท่อน้ำ เพราะน้ำขึ้นน้ำลงไม่เลือก เวลา สุดแต่วิถีโคจรของโลก คราวใดถาอุดท่อน้ำไม่แน่น น้ำรั่วออก จะต้อง อาญา คือให้นอนข้างนอกโดยไม่มีฝากระโปรง ไม่มีผ้าห่มนอน จะหนาวอย่างไร ก็เชิญหนาวกันไป...¹

โชติ และชลอ แม้จะได้รับการเลี้ยงดูกวักขันเพียงไร ถึงจะกลัวพระยา บริหารนครินทร์ แต่ก็ไม่วายซุกซน จนกระทั่งทำให้ทรัพย์สินของเจ้าของบ้านเสียหาย เช่น หนึ่งครั้งเด็กทั้งสองได้รับคำสั่งให้ดูแลบ้าน เพราะท่านและครอบครัวจะไปธุระต่าง จังหวัด ด้วยความซน โชติและชลอก็เล่นซอมวดยกันบนบ้าน ความกระเทือนทำให้แจกัน จากเมืองจีน ซึ่งเป็นของขวัญอันล้ำค่าจากชาวจีนตกลงมาแตก เมื่อพระยาบริหารนครินทร์ กลับมา และทำการสอบสวน แม้จะถูกบอกลาและล่ามโชติหลายวัน ก็ยังไม่ยอมรับ แต่ในที่สุด ด้วยการถูกรุณธรรมานด้วยวิธีการต่าง ๆ จนทนไม่ไหว โชติและชลอจึงยอมรับความ ผิด โทษขึ้นต่อไปก็คือ ให้ชกมวยกันทั้งวันทั้งคืนโดยไม่ให้หยุด

¹ ชลอ เภกะนั้นท์ "จากราชสำนักนายผี" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 145 -

นอกจากจะถูกกวาดขันเรื่องกรรมประพจน์แล้ว เด็กทั้งสองยังได้รับการกวาดขัน เรื่องการใช้จ่ายด้วย มีให้พุ่มเฟื่อย กลางวันต้องกลับมารับประทานอาหารที่บ้าน ซลอ เกกะนันท์ เขียนถึงชีวิตตอนนี้ว่า "ด้วยความหิวโหย ก็คือไม่มีสตางค์ซื้อขนมกิน จึง นัดหมายกันว่า คราวใดไคยีนเสียงไก่กระต๊าก...ข้าพเจ้าเป็นคนคู่ต้นทาง โชติเป็นคน วิ่งไปชโมยไข่ซ่อนไว้ได้จริง ตกกลางคืนก็รีบวิ่งไปที่สะพานยศเส เพื่อนำไข่ไปขาย ได้มา ฟองหนึ่งราว 2 สตางค์ แล้วก็เก็บไข่ซื้อขนมกินที่โรงเรียน"¹

โชติ "เป็นคนรูปร่างผอมบาง ผิวดำ เล็กและเตี้ย ศีรษะโต มีลักษณะ มือเต็ม เท้าเต็ม เสียงมีกังวาล"² นิสัยแก่นและกล้า และเป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบดี โชติชอบเล่นกับเด็กที่ตัวโตกว่า แม้จะถูกรังแกจากเด็กชั้นสูงกว่า หรือที่ตัวโตกว่า เขาก็ทนได้ เวลาเข้าแถวหน้าห้องเรียน ธรรมดาเด็กเล็กก็ต้องอยู่แถวหน้า แล้วก็ถนัดต่อไป เป็นลำดับ คนที่โตสุดก็อยู่หลัง แต่โชติ "ไม่เป็นเช่นนั้น" "เขานิยมไปอยู่แถวท้ายรวมกับ คนโต"³ ทุกวันระหว่างพักรับประทานอาหารกลางวัน โชติ ชอบเล่นเตะลูกหนังใบ เล็ก ๆ ราคาไม่เกิน 10 สตางค์ เขามักตั้งใจเตะให้ลูกหนังข้ามกำแพงเข้าไปในวัด เพื่อให้ผู้เป็นเจ้าของลูกหนังต้องบุกข้ามรั้วมะขามเทศปิ่นกำแพงเข้าไปเก็บทุกวัน "เขามัก หัวเราะอย่างสนุกสนานที่เห็นข้าพเจ้าต้องบุกหนามมะขามเทศและปิ่นกำแพงวัด"⁴

¹ซลอ เกกะนันท์ "จากราชสำนักนายผี" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 147

²ประสาน มีเฟื่องศาสตร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรณีการ ฤทธิเดช เป็นผู้ สัมภาษณ์ ที่สำนักหนังสือพิมพ์ดาวสยาม เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521

³เจเวียง เสวตะทัต "มองโชติ แพร่พันธุ์ ออกไปจากหัวใจ" ใน ยาขอบ อนุสรณ์ หน้า 42

⁴สด ฤทธิ์โรหิต "37 ปีของมิตรภาพ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 52

ฟุตบอลเป็นกีฬาที่โชติชอบเล่นมากที่สุด และเขาก็มีความสามารถในกีฬาประเภทนี้อย่างแท้จริง จนได้รับเลือกให้เป็นนักฟุตบอลรุ่นเล็กของโรงเรียน เล่นที่โรงเรียนอยู่กองหน้าเสมอ "ปีนั้น (พ.ศ. 2465) รุ่นเล็กของเทพศิรินทร์มีชื่อเสียงมาก มีชัยหลายครั้ง"¹

โชติ เป็นเด็กซุกซนและค้อมาก จึงถูกเขียนอยู่เสมอทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ครั้งหนึ่ง เขาถูกเขียนหน้าชั้น 24 ที่ ซึ่งเป็นการลงโทษครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดที่ทำให้เขาอับอายเพื่อนมาก จนกระทั่งเขาประกาศว่า ต่อไปนี้เขาจะไม่ยอมให้ใครเขียนเขาอีกเป็นอันขาด โชติหายหน้าจากโรงเรียนไป 7 - 8 วัน แล้วกลับมาใหม่ในสภาพสามเณรน้อย เข้าชั้นเรียนร่วมกับเพื่อน ๆ เพื่อนจึงพากันยกย่องว่า เป็นคนมีภูมิกาคิดที่ทำให้ครูลงโทษไม่ได้อีกต่อไป แต่ความจริง การที่โชติได้บวชเป็นสามเณรก็คือ การที่เขาได้อ้อนวอนขอบวชหน้าไฟให้แก่ศพมารดาของเขา ซึ่งพระยาบริหารนครินทร์เป็นผู้จัดการให้ ท่านไม่ทราบความคิดวิถิตการของโชติในการที่จะเอาผ้าเหลืองเป็นเครื่องกำบังกายให้รอดพ้นจากการถูกเขียนหน้าชั้น จึงเห็นชอบด้วยกับการที่โชติขอ "บวชหน้าไฟให้แก่ศพมารดา"²

โชติไม่ค่อยขยันหมั่นเพียรในการเรียน "วิชาที่โชติทำคะแนนได้ก็เสมอคือวิชาเรียงความและย่อความ"³ จากการที่เขาไม่เอาใจใส่ในการเรียน ทำให้เขาต้องสอบตกซ้ำชั้น และเรียนช้ากว่าเพื่อนรุ่นเดียวกัน จากเรื่อง "เรื่องไม่เป็นเรื่อง" โชติได้เล่าเรื่องการเรียนรู้ของคนว่า

¹ ถนอม เล่าหะวีไลย "โชติ แพร่พันธุ์ กับข้าพเจ้า" ใน ยาขอบอนุสรณ์
หน้า 91

² ประจวบ กาญจนลาภ "ยาขอบ" สิมทิศ ธีวิตและงานของโชติ แพร่พันธุ์
หน้า 22

³ สด ฐรมะโลหิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ บรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านพักเลขที่ 312 พญาไท กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2520

การเรียนในสมัยนั้น มีประถมสามปี มีมัธยมแปดปี ใช้เวลาเรียนปีละชั้น ตามปกติธรรมดาที่เด็กเล็กเรียนกัน 11 ปี ก็จบมัธยมแปด แต่ข้าพเจ้าเรียนถึงสิบสองปีได้เพียงมัธยมสี่ เพราะในตอนหลัง ๆ โรงเรียนของข้าพเจ้าอยู่ที่พิพธิภักดิ์ บางทีก็อยู่ในวัดพระแก้ว เพื่อครูปรามเกียรดี หรือบางทีอยู่เสียที่โรงเรียนซีเมนต์บางซื่อ ซึ่งสมัยนั้นไกลมาก ข้าพเจ้าขึ้นมัธยมสอง เด็กสองคนที่เข้าโรงเรียนเดียวกัน และชั่วโมงเดียวกัน คือคุณชูชาติ และคุณชิตเชื้อ กำลังจะสอบสกอลาชิปแล้ว เพราะท่านทั้งสองเรียนปีละสองชั้น แต่ข้าพเจ้าสอบได้ปีละชั้นก็เป็นบุญ เพราะเข้าเรียนตั้งแต่อายุยังน้อย จึงมีโอกาสดูที่เรียนชั้นสูงกว่าในตอนตั้งต้น เป็นต้น คุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ และคุณสกุรมะโรหิต เรียนต่ำกว่าข้าพเจ้าสองชั้น เรียนไปสักหกเจ็ดปี คุณกุหลาบอายุมัธยมแปดแล้ว และคุณสกุกำลังจะสอบสกอลาชิป แต่ข้าพเจ้าก็ไต่ตามองคุณมิตรทั้งสองโดยไม่มีควมสังเวชตัวเองเลย¹

ในปี พ.ศ. 2465 โชติเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 4 ได้เกิดการโต้เถียงกันขึ้นในชั้นเรียนระหว่างตัวเขากับครูณิม เล่าหะวิไลย ครูประจำชั้น ผลของการโต้เถียงได้ทำให้โชติหนีออกจากโรงเรียนโดยไม่คิดจะกลับมาเรียนอีกเลย เฉวียง เศวตะทัต เพื่อนร่วมชั้นเรียนได้เขียนถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

วันหนึ่งขณะที่ครูณิมกำลังสอนวิชาศีลธรรม ท่านถามนักเรียนในชั้นว่า ชรรมะคืออะไร ต่างก็ตอบตามอัธยาศัยและภูมิปัญญา เจ้าจะเค็ดมีส่นยกมือแสดงภูมิปัญญาของตนเหมือนกัน จะเค็ดยื่นขึ้นตอบด้วยท่านองสรภัญญะฉาดฉาน เป็นที่กรีกกรั้นแก่เพื่อนทั้งชั้นว่า 'ธรรมะคือคุณากร ส่วนชอบสาธรร กุจทวงประเทียปชัชวาล...' ทำท่าจะว่าต่อไปจนจบบทพระธรรมคุณ ตามบทนิพนธ์ของ

* หม่อมหลวงชูชาติ กำภู และหม่อมหลวงชิตเชื้อ กำภู

¹โชติ แพร่พันธุ์ "เรื่องไม่เป็นเรื่อง" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) จะว่าเป็นการตอบที่ถูกทีเดียวก็ได้ แต่ในขณะเดียวกันจะว่าเป็นพวกแซกวนก็นับว่าพอไป คุณครูถนิมก็โผล่ออกมาว่า นักเรียนอะไรอัปปรีย์เช่นนี้ เจ้าจะเค็ดเคือกคาลสวันครุทนต์ว่า ครูระยำ คำนักเรียนอัปปรีย์ ตอนนี่ครูถนิมจึงประโลมศิษย์ซึ่งโกรธแค้นว่า คำว่าอัปปรีย์นี้ เมื่อแยกศัพท์แล้ว อัป แปลว่ามีต ปรียคือปัญญา เมื่อแปลเต็มตัวแล้วก็คือ ไม่มีปัญญา หรือเซลา เท่านั้นเอง หากได้เล็งไปถึงอัปปรีย์ระยำอย่างนั้นไม่ แต่ผลของโชติจะใช้ชีวิตในสำนักเทพศิรินทร์เพียงนี้ จึงเป็นเรื่องให้เป็นที่ประจักษ์ปรากฏในเวลาต่อมา...ถึงวันเสาร์ ซึ่งมีการประชุมในห้องโถง ตอนบ่ายเลิกเรียน...เพื่อนนักเรียนทั้งหลาย ซึ่งมีครูประจำชั้นเป็นผู้ควบคุม...ก็ไปอยู่ในที่ประชุมอยู่ทางนี้ ผู้ชนะสิบทิศก็เป็นผู้พิชิตครูด้วยความเคียดแค้นเนื่องแค้นวัน "ธรรมะคืออะไร"...ตรงเข้าปลดหมวกคุณครูของเขา...ถนิม เล่าหะวี่โลย โยนลงกับพื้น แล้วก็เอาเท้าเหยียบไปกับเท้า เป็นที่สาสมแก่ความแค้น แล้วเจ้าจะเค็ดก็พ้นจากโรงเรียนไปโดยไม่ทวนกลับไปศึกษาและเยี่ยมเยียนเพื่อน ๆ ผู้ร่วมชั้นอีกต่อไป¹

ชีวิตหลังวัยเรียน และก่อนเป็นนักเขียน

โชติ มีความคับแค้นใจมาก ทั้งที่บ้านและโรงเรียน เมื่อมีเรื่องกับครูเช่นนี้ จึงทำให้เขาคิดหนีออกจากบ้านพระยาภิรมย์ภักดี โดยคบคิดกับชลอ เกษะนันท์ นักหมายกันที่จะหนีออกจากบ้านในวันที่ได้รับเงินค่าเล่าเรียน โดยใช้เงินจำนวนนั้นเป็นค่าเดินทาง ชลอหนีไปหาบิดาที่จังหวัดกบินทร์บุรี แต่บิดาส่งกลับมาอยู่ที่เดิมอีก และให้ย้ายโรงเรียนไปเรียนต่อที่อัสสัมชัญ ส่วนโชติเลือกที่จะเดินทางเร่ร่อนไปเรื่อย ๆ ตามความพอใจ จนเงินหมด เขาจึงคิดหางานทำเป็นครั้งแรก โชติ เล่าเรื่องชีวิตตอนนี้ไว้ว่า

¹ เฉวียง เศรษฐะทัต "มองโชติ แพร่พันธุ์ ออกไปจากหัวใจ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 42 - 44

เงิน 40 บาท ไม่ได้ทำให้เป็นเศรษฐีได้นานตามความคิดที่ได้กวาดไว้ พอ ร้อยหรือจะเกลี้ยงเข้า ก็คิดทำงานที่มุ่งดูด้วยความนឹกมันเขี้ยว อยากลองมา นานแล้ว...งานชิ้นแรกของชีวิต ก็คือการจูงวัวจากหัวลำโพงไปถนนตกตัวละ สลึง คู่ละสองสลึง รับเหมาจูงเขา เชือกถามเขาโยงกัน แล้วก็ไป ไม่ ได้นึกถึงความอภัยศ นึกแต่ว่าหากับลูกกับสันก็เหมือนกัน วันหลัง ๆ แยกเจ้าของ ไม่ยอมให้ผูกเขาว่าสองตัวติดกัน บังว่าเวลาตื่นแล้วขวางทางตัวอื่นเสียกร ะวน หมก ถ้าเหมาสองตัวต้องจูงเดิน ลงเดินไม่ใช่ลูกกับสันน่าซิบัง ไม่ก็เหี่ยว เป็นอันเลิกกัน¹

ความรักในกีฬาฟุตบอล ทำให้โชติวันเวียนอยู่แถวโรงเรียนมัธยมวัด เทพศิรินทร์ แม้จะไม่เข้าชั้นเรียนตามปกติแล้ว โดยเฉพาะตอนหลังโรงเรียนเลิกแล้ว เพื่อเล่นฟุตบอลกับเพื่อน ๆ เล่นเสร็จแล้วไม่มีบ้านจะกลับ โชติต้องตรงไปสู่คอกม้า ซึ่งเหมือนโขมกไปด้วยกลิ่นกัญชา เมื่อพี่น้องตระกูลชุมสาย เพื่อนเล่นของโชติทราบเรื่อง ีว่า โชติไม่มีที่อยู่ จึงขออนุญาตต่อพระยาสีหคัศน์ทวงศ์ และคุณหญิง ผู้เป็นบิดา มารดา ให้โชติมาอยู่ด้วย ซึ่งท่านก็อนุญาต โชติตกลงใจมาอยู่ เพราะสนิทกันมากกับ ม.ล.ต้อย ม.ล.ต้อย และ ม.ล.คุษ เขาได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีเสมือนหนึ่งบุตร คนหนึ่ง โชติได้ปรารภเรื่องนี้กับประจวบ กาญจนดากว่า "เพราะคุณ ๆ ชุมสายบ้านนั้น ที่เดียวที่คุณมเมื่ออายุ 13 ปีกว่า ๆ เขาไว้ทรงระยะหัวเดียวที่จะเบนไปสู่ความเป็น ใจ" ²

ชีวิตที่มีระเบียบ รามรื่น สะดวกสบายในบ้านตระกูลชุมสาย ทำให้โชติซึ่ง คุ้นกับการเล่นซุกซน หองเหี่ยวไปในที่ต่าง ๆ เกิดความเบื่อหน่าย เขาจึงคัดสินใจจะ

¹โชติ แพร่พันธุ์ "เรื่องไม่เป็นเรื่อง" ใน รวมคนตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 340 - 341

²ประจวบ กาญจนดาก "ยาขอบ" ลิขิตชีวิตและงานของโชติ แพร่พันธุ์ หน้า 27

ออกจากบ้าน เพื่อจะใช้ชีวิตร่อนเร่พเนจรไปในที่ต่าง ๆ ตามใจชอบอีกครั้งหนึ่ง โชติให้เหตุผลในการจากไปครั้งนี้เพียงเพื่อไปเยี่ยมญาติข้างมารดา ประมาณ 4 - 5 วัน แต่หลังจากวันนั้น เขาก็ไม่ไ้กลับมาที่บ้านชุมสายอีกเลย

เมื่อออกจากบ้านชุมสายแล้ว โชติก็ไปอาศัยอยู่กับบ้านญาติที่ศาลาแดง ชื่อจิบ จิบเป็นสตรีกลางคนที่มีอาชีพทรงจ้าวเข่า^๑ อัน สุนัย ได้เขียนถึงชีวิตของโชติตอนนีว่

กิจวัตรประจำวันของผู้ปกครองให้โชติทำ คือการอ่านหนังสือประโลมโลกให้ฟัง และจะต้องอ่านในทำนองเสียงอ่อนเสียงหวานตามคำกลอนเสียด้วย ขณะที่โชติอ่านเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ จะมีผู้เฒ่าผู้แก่บ้านใกล้เคียงมานั่งฟังกันอยู่รอบตัว ครั้งหนึ่ง มีคนมาหาผู้ปกครองของโชติเกี่ยวกับเรื่องทรงจ้าวเข่า^๑ โชติถูกผู้ปกครองให้เป็นคนทรง ครั้งแรกผู้ปกครองเขียนเสียแทบแย่ เพราะจ้าวไม่เข้า พอครั้งที่สอง นั่งบริกรรมอยู่เพียงประเดี๋ยวเดียว โชติก็ตัวสั่นเสียงห้าว ๆ เป็นจ้าวขึ้นมาได้ตั้งใจผู้ปกครอง ฝ่ายผู้ที่หวังจะฟังจ้าวต่างก็สอบถามกันเสียงชมวามาจากไหน? จ้าวโชติตอบวามาจากเขาหลวง^๑

การเป็นจ้าวเขาหลวงของโชตินี้ เกิดจากปฏิภาณเอาตัวรอดจากการถูกเขียนของนางจิบ โดยไ้ความคิดมาจากการเล่น และตอบปัญหาไม่รู้จบที่เด็กเล่นกันว่า เขาไหน? เขาหลวง หลวงไหน? หลวงพรหม นั่นเอง

การที่นางจิบบังคับให้โชติทรงจ้าว ทำให้เขาไม่พอใจ ประกอบกับความไม่เชื่อถือเรื่องผี โชติจึงคิดแกล้งญาติของตน โดยมีสสาวะรดแทนบุญชาจ้าว ประจักษ์ประกาศโนบด เขียนถึงโชติตอนนีไปอยู่บ้านมารดาของตนว่า

^๑อัน สุนัย "โชติเคยเป็นจ้าวเขาหลวง" ใน ยาขอบอนุสรณ์

อาจีบแถมบรรยายว่า ชี้นู่น น้ำมันมะพร้าว ฉันตั้งไว้ในตู้บูชา สำหรับใช้
รักษาโรคพวกลูกช้างของพ่อกุมารทองของจ้าวพ้อหอกลอง มันเยี่ยวรดเสีย
หมดแล้ว ข้าค่าแก่ก็ตำบรพบรุษของโชติต่อไปอีกเป็นการใหญ่... และแก
ยังสัพทอีกว่า คุณนายอย่าไ้หม้นมาบ้านฉันอีกนะ ฉันจะเอาเลือดหัวมัน
เช็ดพอกกุมารทองให้ได้อ

เมื่อออกจากบ้านของนางจีบมาแล้ว โชติก็มาอยู่ตามคอกม้าทุ่งศาลาแดง ซึ่งเป็นสวนลุมพินีปัจจุบันนี้ โชติได้เข้าไปรับใช้นักขี่ม้าแข่ง จนได้รับการสนับสนุนให้เป็น
จockeyขี่ม้าแข่ง ในสมัยนั้น การขี่ม้าแข่งมีเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น รายได้ของโชติจึงไม่
มีในช่วงเวลาที่ไม่มีการแข่งม้า ด้วยความสามารถในการวิ่งเร็วตั้งแต่เป็นนักเรียน เขา
จึงคิดไปสมัครงานวิ่งจ๊อกคน และวิ่งรอกว้าวเพื่อเพิ่มพูนรายได้ โชติได้เขียนถึงชีวิต
ตอนนี้ว่า

คุณพระเจนนสกลรัก ซึ่งคนละแวกวิทยุศาลาแดง ถือเป็นเจ้าของคอกคอกอายุท่านนั้น
เปิดสนามวิ่งจ๊อกคน และว้าวพนันขึ้นกลางทุ่งศาลาแดง คุณพระนายสนามผู้นี้
ลูกหลานของท่านเรียนเทพศิรินทร์ทั้งนั้น การรอบโหนดไม่มีจ๊วต่างถิ่นเข้ามาวิ่ง
พวกวัวที่เคยไล่เตะกันที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ก็เปรียบคู่กันเข้า พอให้คนรอบ
สนามได้มีโอกาสเล่นตอรองเค็มพัน... เลิกจากวิ่งจ๊วซึ่งจะได้รับค่าวิ่ง หรือ
รางวัลตั้งแต่ค่าสิ่งหนึ่งไปถึงห้าหกค่าสิ่ง สุกแต่จะวิ่งกับจ๊วบ่อนเดียวกัน หรือจ๊ว
ต่างถิ่นที่วิ่งถึงเค็มพันพันนั้น ที่นี้วิชาขี่ซึ่งอาศัยล่าแข่งอันแท้จริงในทุ่งศาลาแดง
ก็ยังเหลืออีกอย่างหนึ่ง คือวิ่งรอกว้าวจุฬา การวิ่งจ๊วบ่อนน้ำคนน้ำหนแห่งการ
ใช้กำลังขายอยู่แล้วเจ้าของว้ามักกวักมือเรียกให้พวกเราเข้าประจำการ เป็นหนึ่งๆ
วิ่งได้หลาย ๆ เที้ยว ๆ ละสลึง ฉะนั้น วันเสาร์วันอาทิตย์ พวกเด็กสังกัด

¹ ประถมภ์ ประภาสโนบล "บนเลื่อนเคียงกัน" ใน ยาขอบอนุสรณ์

อ้อมอกคุณพระเจนาฯ จึงมีทำเป็นลูกอาเลี้ยงกันหลาย ๆ คน¹

เวลาว่างที่เหลือจากการซ่อมแซมบ้าน ข้าง วิ่งจั่ว และวิ่งรอกว่าแล้ว โชติจะหาความรู้ใส่ตัว โดยการท่องเทียบใบคำที่ใคร ๆ ในกรุงเทพฯ ทำให้เขาได้เห็นสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ อันเป็นประสบการณ์ของชีวิต แล่งที่เขาชอบไปมากคือวัดพระแก้วกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วันหนึ่งขณะที่เดินไปตามถนนเจริญกรุง แถวสามยอด โชติก็เห็นป้ายประกาศของโรงพิมพ์ชื่อ ไพบูลย์วรรณวิถิ์ รับเด็กฝึกหัดเป็นช่างเรียงพิมพ์ เขาสนใจมาก แต่เมื่อไปสมัครทำงาน ก็ต้องผิดหวังเพราะคนงานเต็มแล้ว ความผิดหวังทำให้เขาเปลี่ยนเส้นทางเดินมาเป็นถนนเจริญกรุงตอนล่าง เมื่อไปถึงริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา โชติได้ยินคนแจวเรือจ้างว่า จะนำหลานชายไปฝากอยู่ในอุปการะของพระยาพิทักษ์ภูบาล เพื่อจะได้มีอนาคตรุ่งเรือง แต่จะทำให้เขาเรียนไป 2 เดือน เพราะขณะนั้นพระยาพิทักษ์ภูบาลกำลังจะตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปบางปะอิน ชายแจวเรือจ้างจึงตัดสินใจไม่นำหลานชายไปอยู่บ้านพระยาพิทักษ์ภูบาล เพราะเกรงจะขาดเรียน เมื่อโชติได้ยินว่าไปบางปะอิน และมีโอกาสเข้าใกล้รัชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เขาตัดสินใจไปสมัครเป็นเด็กรับใช้พระยาพิทักษ์ภูบาลทันที โชติเขียนถึงชีวิตตนเองตอนนั้นว่า

ไม่มีอะไรยิ่งกว่าสัญญาสัญญาของไพร่ฟ้าประชาชนคนไทยทั่วไป อับสืบนื่องมาแต่บรรพบุรุษที่ยังมีความนิยมจทจจในบุญญาภิรมย์ของพหุชาติ ความอยากเห็นบางปะอินในยามมีในหลวงจึงเป็นความต้องการที่พลุ่งพลั้ง ทั้งที่บางนั้นเคยเป็นแดนหนี่ที่เข้ามาเสียนัก และทั้งที่กล่าวหาของพวกคนเรื่อนั้นคือไปให้ไ้ทราบนิสัยเจ้าคุณนั้ัน คุณยังกับเสือ ก็ไม่ทำให้ท้อถอยประการใดคือการอยากเห็นพระราชวังบางปะอินกับในหลวงรวมกัน คุณยังกับเสือก็จะทำไมใคร ถ้าไม่ไ้ให้ตะครุบได้ทุกวัน อนึ่ง ที่บางปะอินนั้น แม้ในยามหนี่โรงเรียนเทียบ

¹โชติ แพร่พันธุ์ "เรื่องไม่เป็นเรื่อง" ใน รวมคนตะนิยายยาขอบ เล่ม 2

ยังต้องทอดสายตาให้ไกล เพื่อคอยหลบด้วย พอลงรถไฟออกไปหลังสถานี ผ่านตลาดไปไม่กี่เส้น เลี้ยวขวาดึงสะพานสูงไข่มุกระคานแผ่นเคียว ข้ามคลองกว้างไปอีกราวสิบกว่าเส้น ที่นั่นญาติข้างแม่มีอยู่ชนิดโก๋บินไม้ตก ถ้าจวนตัวเพราะต้องผจญเสือคู่ที่บางปะอิน ถอยเข้าคองญาติเสีย เสียก็คงไม่มีทางตามทัน ทั้งงานมาคอนเข้าเสียสักสองเดือนคงไม่เป็นไร ข้าพเจ้าสำเร็จความตั้งใจที่จะไปบางปะอินครั้งสำคัญนี้จนได้ ไปทางเรือเป็นครั้งแรก และไม่ใช่เรือเมล์เสียด้วย เป็นขบวนเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค สุนกและเพลิกเพลินหนอ แม้จะคล้ายกับเพียงตัวหมักที่ติดไปกับไต้ห้องเรือ¹

พระยาพิทักษ์ภูบาล (สวัสดิ์ วิเศษศิริ) พอใจรับโชติเป็นเด็กรับใช้ทันที เมื่อทราบว่าเขาเคยอาศัยอยู่กับพระยาบริหารนครินทร์มาก่อน และท่านยิ่งพอใจมากขึ้นเมื่อเห็นโชติเป็นเด็กไม่นิ่งนุกนาย รับใช้ท่านด้วยความเต็มใจ และทำงานได้ดีกว่าเด็กรับใช้อื่น ๆ แม้ไม่ใช่หน้าที่ของคน เช่น ขับล้อปู้ท เขาก็รับอาสาทำจนขึ้นมันแหวววิบ เพราะเป็นงานถนัดตั้งแต่อยู่คอกม้า นอกจากนี้ยังอาสาเป็นผู้ใส่และถอดล้อปู้ทให้ท่านด้วย และเขาทำได้อย่างนิ่มนวล รวดเร็ว เพราะโชติคุ้นกับการใส่และถอดล้อปู้ทให้กับตัวเอง เมื่อคุณหญิงของพระยาพิทักษ์ภูบาลกลับไปบ้านก่อนกำหนดเสด็จกลับ เด็กรับใช้ต่างเกิดความเคืองร้อน เพราะจะต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวให้ท่าน ซึ่งเดิมเป็นหน้าที่ของคุณหญิง พวกเขาไม่เคยทำมาก่อน โชติทราบถือว่า ถ้าทำให้ไม่ถูก คงจะได้รับโทษเป็นแน่ และการลงโทษนั้นก็ผิดกับพระยาบริหารนครินทร์ เพราะท่านใช้เขียน แต่พระยาพิทักษ์ภูบาลนั้น ท่านใช้ของใกล้ตัว "ไค้หมักเป็นหมัก ไค้ดินเป็นดิน เหมือนหัทธมยไปในตัวที่เคียว"² แต่โชติก็คัดสินใจรับอาสาทำให้ และด้วยปฏิภาณพร้อมทั้งความช่างสังเกต โชติจึงคิดเหวี่ยงตุร่าไค้ถูก "พระยาพิทักษ์ฯ เพ่งมองการกระทำที่ไม่ได้ใช้นี้ เมื่อคิดเหวี่ยงแถบ และตราฮิสระไปไม่กี่ดวง เจ้าคุณสารวัตรใหญ่ถามว่า

¹โชติ แพร่พันธุ์ "เรื่องไม่เป็นเรื่อง" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 354 - 355

²ประจวบ กาญจนลาก "ยาขอบ" สนิทศ วิวัคและงานของโชติ แพร่พันธุ์ หน้า 52

"พระบอมีตราก็ควง" "มีไม้ก็ควง และมักเป็นเหรียญตราแถบ เคี้ยว ๆ เกือบไม่มี" "ถ้างั้นเอ็งทำไมติดถูก" โชติ แพร่พันธุ์ ชี้ให้ดูกระเป๋าคืนทางที่กางอยู่ และมีรูปเจ้าคุณพิทักษ์ฯ แต่งเต็มยศ ชนากราว 4 นิ้ว เลียบไวไบหนึ่ง "ผมติดตามรูปที่หนึ่งก่อน แล้วประเคียวจะให้พระเดชพระคุณลอง" พระยาพิทักษ์ฯ ไม่พูดอะไร เดินออกไปจากเก๋งเรือครู่หนึ่งแล้วเดินกลับเข้ามา มองดูเสื้อซึ่งติดราชอิสริยาภรณ์เรียบร้อยแขวนอยู่บนขอฝาเก๋งเรือ หยิบเงินให้ 2 บาท บอกว่า "บายนี้น้ำไม่อยู่ เอ็งไปเที่ยวได้ แต่อย่ากลับให้เกิน 5 โมงเย็น" นี่คือนิสัยของชีวิตเด็กจากมนุษย์เงินเดือน พระยาบริหารนครินทร์ ในข้อที่ว่าจะเป็นนายที่ดี ต้องหักเป็นข้าเสียก่อน¹

เมื่อกลับมากลางเทพฯ โชติยังคงอยู่กับพระยาพิทักษ์ภูบาล ท่านได้ให้โชติเป็นผู้ดูแลรักษาความสะอาดของสมุก และอนุญาตให้อ่านหนังสือในนั้นได้ ซึ่งทำให้เขาได้รับความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น โชติเล่าถึงชีวิตตอนนี้ว่า

ห้องหนังสือของท่านเป็นห้องใหญ่กว่าทุกห้องในบ้าน และเป็นที่หวงห้าม แม้แต่พวกเมียเล็ก ๆ ของท่านยังไม่ได้นั้น ก็เคยอนุญาตให้เป็นภาระผู้รักษาความสะอาดของข้าพเจ้า แลละเป็นต้นพระราชนิพนธ์ของพระมงกุฎฯ ซึ่งมักเป็นของพระราชทานแก่พวกราชวัลลภ...ที่แรก ๆ ท่านเจ้าของก็รู้สึกเขินที่ไปลูบคลำของหวงของท่าน คงมันส์ท่านเองเห็นลิงเล่นแก้ว จึงถูกควาควารูเรื่องหรือที่หยิบออกมาอ่าน ตอบว่ารู ท่านให้เล่าให้ฟัง ฟังแล้วก็นั่งเลื่อมองควายตาขุ่น ๆ ยังไงชอบกล วันหลังให้เล่าอีกทีนี้ได้รับของใหม่เล่า ผิดหรือรวั ๆ ไม่จะแจ้ง เลือกลังเล็ม โดยวิธีโชกหัวโป๊ก ให้ไปอ่านมาแล้วใหม่ หัวข้าพเจ้าแม่เมื่อเด็ก ๆ ก็ไม่ใช่ที่ใครจะโชกเล่นได้บ่อย ๆ ใน

¹ ประจวบ กาญจนลาภ "ยาขอบ" สืบพินิจ ชีวิตและงานของโชติ แพร่พันธุ์

เรื่องความที่อ้อมหรือไม่รู้จักจำ หัวข้าพเจ้าเป็นเครื่องเล่นอันสนุกของท่าน
 สรรวทรใหญ่ แห่งราชสำนักพระมหาธีรราชเจ้า ก็ตรงที่หมายมั่นว่า จะ
 เชกหัวแล้วมักไม่ได้เชก ข้าพเจ้ามีความสุขในกรงเสือ เพราะเป็น
 เครื่องเล่นอันสนุกของเสือเจ้าของกรง¹

เมื่อโชติอายุได้ 17 ปีบริบูรณ์ ต้องขึ้นทะเบียนทหาร พระยาพิทักษ์ภูบาลได้
 กรุณาให้ขึ้นทะเบียน เป็นสรวทรประจำตัวท่าน โชติได้แบ่งเบาราชการของท่านใน
 การออกตรวจดูแลความทุกข์สุขของประชาชน ได้เรื่องราวประการใดก็นำมาเล่าให้
 ท่านฟังอีกต่อหนึ่ง การเป็นสรวทรประจำตัวพระยาพิทักษ์ภูบาล ทำให้โชติสามารถ
 เข้าออกในพระบรมมหาราชวังได้ตลอดเวลา ทำให้คุ้นเคยกับความเป็นไปในพระราชฐาน
 พอสสมควร ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเขียนหนังสือในสมัยต่อมา เขาได้เล่าเรื่องชีวิตใน
 ตอนนี้อย่างไม่เป็นเรื่องราว

การได้แต่งเครื่องแบบ ทำให้โชติได้เห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างไม่ต้องชมมอง ๆ
 เมียง ๆ แม้จะเป็นเวลาแปดทุ่ม สามยามในพระบรมมหาราชวังขณะ
 พระเจ้าอยู่หัวประทับ ไม่มีใครรังเกียจเพื่อนคุยแก้งว้าง ฉะนั้น ตอนเด็กสังกัด
 ทานนายตำรวจหลวง หรือที่ยังเรียกกันว่าตำรวจหอก ก็ได้ยินดีคุยกับสรวทร
 น้อยชั้นพล พวกตำรวจหอกชั้นพลถูกวางยามคู่ตามประตูบนพระที่นั่ง เช่น
 บรมพิมานนั้น ตำรวจชั้นนายจึงจะเดินรอบตามบริเวณ สรวทรไม่มีเวรยืน
 ประจำที่ตามพระราชฐานที่ประทับมีแต่เวรเดิน จึงได้มีโอกาสคิดหลังตำรวจ
 หลวงชั้นนายฟังท่านคุยไป แลถามท่านเรื่อยไป จะเป็นเรื่องอะไรบ้าง ก็
 เล่าไม่รู้จักจบ กล่าวได้แต่ว่าภูมิภาพแลเหตุการณ์ที่ได้เห็นข้างเจ็ดจำกับทอง
 ความคิดเสียนี้กระไร เวลานี้กะนั่งเล่นเมื่อต้องการจะเขียนเป็นตัวหนังสือ²

¹โชติ แพร่พันธุ์ "เรื่องไม่เป็นเรื่อง" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2
 หน้า 356 - 357

² ๒. หน้า 365 - 366

โชติเป็นคนมีนิสัยเปื่อง่าย การเป็นสารวัตรประจำตัวพระยาพิทักษ์ภูบาลเป็น เวลาแรมปีนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย ในที่สุดเขาก็ตัดสินใจลาออก และคิด จะกลับไปเป็นคนขี้ม้าแข่งอีก แต่ชะตาชีวิตของเขาจะมาเป็นนักประพันธ์ มิใช่คนขี้ม้า แข่ง จึงทำให้มีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงแนวชีวิตของเขาอย่างไม่คาดฝัน เฉวียง เศวตะทัต เขียนถึงชีวิตของโชติตอนนั้นว่า

โชติ ซึ่งมีอายุ 18 ปี ไม่มีอาชีพเป็นลำเป็นสัน ก็ตัดสินใจย้ายโฉมหน้าไป สมัครงานเป็นจ๊อกกักคนขี้ม้าแข่ง... เขาเดินระหกระเหินมาตามแถวถนนเจริญกรุง ตอนสี่แยก เอส เอ บี ในวันหนึ่งก็ได้พบกับบุคคลสำคัญในชีวิตของเขา เขา ท่านผู้นั้นไม่ใช่ผู้หญิงที่ถือกันว่าเป็นสิ่งสำคัญประการแรกของลูกผู้ชาย แต่เป็น ครูหนุ่ม เล่าเหวโหลย ครูประจำชั้นมัธยมปีที่ 4 แห่งโรงเรียนเทพศิรินทร์ ซึ่งเขาใช้เท้าขยี้หมวกอันเป็นของสูงสุดในเครื่องแต่งกายของมนุษย์นี้เอง... ครูผู้นี้ไม่เคยถูกอาชาศศิษย์ เห็นมีโอกาสนี้จะป้องกันไม่ให้ศิษย์คนนี้ต้องไป เป็นคนขี้ม้าแข่ง แจ้งกับศิษย์ว่ามึงงานที่พอจะให้ทำอยู่บ้าง จะสมัครงานใหม่ ...โชติก็ตกปากรับคำคุณครูหนุ่ม พร้อมกับความชื่นอกชื่นใจในโชคชะตาของ คนซึ่งไม่ได้มีกันมานานเท่านี้

สถานที่ที่ครูพาศิษย์ไปทำงานนี้ คือสำนักพิมพ์หนังสือสยามปริวิว ซึ่ง ตัวครูหนุ่มเป็นบรรณาธิการเอง และมีนายพร้อม (นามสกุลไม่ปรากฏ) เจ้าของร้านพร้อมภักดิ์ ถนนเจริญกรุงตอนสามแยกเป็นเจ้าของ¹

โชติได้ทำงานอยู่ที่ร้านพร้อมภักดิ์ในอัตราค่าจ้างเดือนละ 15 บาท โดยทำ หน้าที่เขียนตามคำบอก ตามเรื่องนายพร้อมจะนำลงตีพิมพ์ในสยามปริวิว ใ้ไม่กัวันก็ ต้องออก เพราะเจ้าของเป็นคนเคร่งครัด และตรงต่อเวลาในการทำงานมาก

¹โชติ แพร่พันธุ์ "เรื่องไม่เป็นเรื่อง" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ

เมื่อโชติหยุดงานไปโดยไม่ลา เขาจึงให้ออก พร้อมกับจ่ายเงินค่าแรงให้เท่ากับจำนวนวันที่ทำงาน ซึ่งโชติทำได้เพียง 12 วัน

ชีวิตการ เป็นนักหนังสือพิมพ์ และนักประพันธ์

เมื่อโชติ แพร่พันธุ์ ออกมาจากร้านพร้อมกันแล้ว เขาก็ไปหา เฉวียง เศวตะทัต เพื่อนร่วมชั้นเรียนที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ขณะนั้น เฉวียง เศวตะทัต เป็นเจ้าของและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ขงไทยรายสัปดาห์ เมื่อเขาทราบว่าโชติจะกลับไปเป็นคนขี้น้ำแข่งอีก เขาจึงชวนโชติทำงานค้าขายในฐานะผู้สื่อข่าว เฉวียง เศวตะทัต เขียนถึงโชติในช่วงชีวิตตอนนี้ว่า

ข้าพเจ้าถือโอกาส...ชักชวนให้โชติเลิกกิจการไปขี้น้ำแข่ง และทำงานร่วมด้วยข้าพเจ้า แม้รายได้จะอยู่ในเกณฑ์น้อย แต่อนาคตก็ยังพอมองเห็นว่าสดใส เจ้าจะเคียดขื่นชอบใจในความอารีต่อเพื่อนของข้าพเจ้า ก็รับคำทันที และเขาก็เข้ามาอยู่รวมกันกับข้าพเจ้า เรานอนมุ้งเดียวกัน เคียงเดียวกัน ด้วยความผาสุกสำราญ¹

สก ぐるมะโรหิต ได้เขียนถึงโชติ สมัยอยู่ที่สำนักพิมพ์หนังสือพิมพ์ขงไทย
ว่า

ยาขอบได้ก้าวเข้ามาในสำนักงานหนังสือพิมพ์ขงไทยอย่างเพื่อนเก่า ด้วยกางเกงแพรตัวหนึ่ง และเสื้อชั้นในแบบไทยตัวหนึ่ง...คุณเฉวียงได้จัดการเบิกเงินไปตัดเสื้อนอก กระคุมห้าเม็ดให้ยาขอบตัวหนึ่ง ราคาประมาณ 6 - 7 บาท เพื่อจะได้มีท่าทางเป็นหลักฐานขึ้นในฐานะผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์ขงไทย ยาขอบสูงขึ้นไม่กี่นิ้ว แม้ว่าจะจากกันไปอย่างน้อยถึง

¹ เฉวียง เศวตะทัต "มองโชติ แพร่พันธุ์ ออกไปจากหัวใจ" ใน ยาขอบ อนุสรณ์ หน้า 50

4 ปี ตัวยังผอมเล็กอยู่อย่างเดิม จึงจะดูเป็น 'เด็กสื่อข่าว' ที่ผู้ให้ข่าว
อาจจะสนใจน้อยไปหน่อย เมื่อได้สวมใส่ไปแล้ว ก็ทำให้ยาชอบเป็น
ผู้หลักผู้ใหญ่ขึ้นมาพอใช้ทีเดียว ยาชอบพอใจกับเสื้อตัวแรกของเขามาก
เพราะได้ตัดอย่างทันสมัยที่สุด คือรัดเอวตัว ตัวสั้น และที่ทองแขนตรง
ข้อมือคึกกระคุมเรียงกันเป็นดับสามเม็ก สภาพบุรุษที่แต่งตัวโก้ที่สุดต้องใส่
เสื้อกระคุมห้าเม็ดแบบนี้...ยาชอบได้จับปากกาขึ้นเขียนข่าวชิ้นแรกของเขา
คือข่าวฆาตกรรมที่บางปลาสร้อยหรือ ชลบุรี...ข่าวชิ้นแรกของเขาใน
ครั้งนั้น ค่อนข้างจะเป็นเรื่องใหญ่ และต้องใช้ความกล้าหาญไม่น้อย ทั้งนี้
ก็เพราะว่ายาชอบต้องทำตัวเป็นนักสืบ มุ่งหาตัวผู้ฆาตกรรมที่ชื่อนายมัย หน้าที่
ทั้งนี้นับว่าล่อแหลมมาก เพราะเพียงแค่ผู้ฆา หรือพรรคพวกของผู้ฆาสงสัย
นิดเดียว ยาชอบก็อาจจะไม่เขียนผู้ชนะสิบทิศในกาลต่อมานี้ก็ได้อีก

แต่ปฏิภาณของยาชอบ ได้ช่วยให้เขากลับมานั่งเขียนข่าวในสำนักงาน
หนังสือพิมพ์ของไทยได้อย่างละเอียดละออ เป็นที่พอใจของบรรณาธิการ คือ
คุณเนวียง ซึ่งไม่ประหลาดใจนักที่นักข่าวมือใหม่ผู้นี้สามารถเอาตัวรอดมา
ได้ด้วยความสำเร็จ ข่าวเรื่องนายมัยถูกฆาตกรรม เป็นวรรณกรรมข่าวชิ้นแรก
ของยาชอบ ข่าพลเจ้ากลากล่าวได้ว่า เพียงการเขียนข่าวชิ้นแรกเท่านั้น
เราก็ต้องสนใจกันเสียแล้ว เพราะดูเหมือนจะเป็นการปฏิวัติวิธีการเขียนข่าว
เอาทีเดียว ยาชอบได้มีสไตล์ที่ใหม่ที่สุด และมุมที่ใหม่ที่สุดในการให้ข่าว
ผู้อ่าน อ่านได้ด้วยความตื่นเต้น เพราะการบรรยายข่าวที่มีชีวิตชีวาทุกตัว
อักษร¹

ยาชอบได้เป็นผู้สื่อข่าวอยู่ในสำนักงานหนังสือพิมพ์ของไทยได้ไม่นาน หนังสือพิมพ์
ของไทยก็ถูกปิด ยาชอบเขียนถึงชีวิตตอนนี้ว่า

¹ สด กุระโรหิต "37 ปีของมิตรภาพ" ใน ยาชอบอนุสรณ์ หน้า 55 -

ถึงแม้ว่าจะจرحปากกลางบนกระดาดที่เรียกกันว่า แต่งหนังสือแล้ว แต่
ก็ยังมีไ้กล้ากรายไ้การประพันธ์นวนิยายเข้าไปเลยสักนิดเดียว เขียน
เรื่องชนิดเฉาชนมนุษย์อยู่เช่นนี้พิเศษ ๆ ก็กันกระแทกลงไปอีก เจ้านายใหญ่โต
พระองค์หนึ่งกริ้วหนังสือของเรา บิดาท่านเนเวียงเป็นเจ้ากรมของเจ้านาย
พระองค์นี้ ท่านเลยบังคับให้มาเอาตัวท่านเนเวียง เข้าไปตีตรวนไว้ในวัง
ของท่าน ฉันอยู่ทางสำนักงาน ยังค้นหว่าหนังสือออกขายในท้องตลาด
ตามปกติอีกฉบับหนึ่ง คราวนี้ท่านให้พวกมหาดเล็กออกเก็บหนังสือของเราที่
วางขายตามร้านไปเสียหมด เป็นอันว่าเราต้องยอมวางพวงหรีดให้แก่หนังสือ
ฉบับนั้นกันเสียที ท่านเนเวียงจึงหลุดออกมาจากกำไลเหล็ก¹

เมื่อหนังสือพิมพ์ธงไทยถูกปิดไปแล้ว โชติ แพร่พันธุ์ ก็ได้เข้าไปทำงานใน
แผนกโฆษณาขายยาของห้างเพ็ญภาค โดยได้รับเงินเดือน ๆ ละ 35 บาท และด้วย
ความสามารถในการเขียนโฆษณา นายเจือ เพ็ญภาคกุล จึงขึ้นเงินเดือนให้เขาอย่าง
รวดเร็วมาก ภายในเวลา 11 เดือน เขาได้รับเงินเดือนขึ้นถึง 3 ครั้ง จากเงิน
เดือน 35 บาท เป็น 45 บาท 50 บาท และ 80 บาท ตามลำดับ เขาได้ทำงาน
อยู่ที่ห้างเพ็ญภาคถึง 4 ปี ก็ต้องออกจากการงานเพราะความรักเป็นเหตุ ยาชอบได้เขียน
ถึงชีวิตตอนนี้ว่า

ฉันได้เงินเดือนขึ้นมาถึงครั้งที่ 3 เป็น 80 บาท ยังไปจนถึงวันออกงาน ซ่อน
ท่านผู้ใ้คอย่าไ้เห็นเป็นเรื่องแปลกเลย เพราะถึงแม้พฤติกรรมจะปรากฏว่า
นายจ้างเขารักฉัน ประหนึ่งมือของเขาข้างใดข้างหนึ่ง แต่เขาก็เกลียด
ความที่มีชื่อว่า เจ้ามืออันเป็นที่รักของเขานั้น ไ้กลายเป็นของรักประจุ
ดวงใจของน้องสาวเขาควย²

¹โชติ แพร่พันธุ์ "คำปราศรัย" ใน รวมนิยาย ยาชอบ เล่ม 2 หน้า 570

²ก. หน้า 571

ในที่สุดยาขอบก็ต้องเสียตำแหน่งงานไป แต่ได้หัวใจของสตรีที่นักรักเป็นเครื่องชดเชย การออกจากบริษัทเพ็ญภาค กลับเป็นโอกาสอันดีที่จะทำให้ โชติ แพร่พันธุ์ เปลี่ยนวิถีชีวิตมาเป็นนักเขียน เพื่อนักเรียนเทพศิรินทร์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์นักเขียน ได้ช่วยเหลือเขาให้มั่งงานทำ กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2472 กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้เป็นหัวหน้า จัดตั้งคณะสุภาพบุรุษขึ้น ร่วมกันออกหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษรายปักษ์ โดยมีกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นบรรณาธิการ และกำเนิคนามปากกา ยาขอบ ก็ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในหนังสือสุภาพบุรุษนี้ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้เขียนถึงนามปากกาของโชติ แพร่พันธุ์ว่า "ข้าพเจ้าเป็นผู้ให้นาม 'ยาขอบ' แก่เขา นามนี้เราเลียนมาจากนาม J.W. Jacob นักเขียนเรื่องตลกในหนังสือพิมพ์ Strand ของอังกฤษ และได้ออกเสียงให้ดูเป็นคำไทย"¹

หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษรายปักษ์ จะมีเรื่องตลกลงเป็นประจำทุกเล่ม โดยการเขียนของแสงทอง และฮิวเมอร์ริสต์ ผลัดกันเป็นประจำ แต่เพราะฮิวเมอร์ริสต์ไม่ส่งต้นฉบับ กำเนิคนามปากกา "ยาขอบ" จึงเกิดขึ้น โชติ แพร่พันธุ์ ได้เล่าถึงชีวิตคนก่อนนี้ว่า

ฮิวเมอร์ริสต์ ในตอนราวปี พ.ศ. 2472 นั้น ยังมีได้เป็นคนขยันประจำตำบลบางขุนพรหม ส่งเรื่องกระท่อนกระแท่น ไม่ได้ให้ต้นฉบับตามเวลาอันกำหนด เล่มนี้ไม่ใช่รอบของท่านแสงทอง เป็นรอบของฮิวเมอร์ริสต์จะต้องส่งต้นฉบับมาให้เรา ถึงวันท่าน ท่านฮิวเมอร์ริสต์ก็ไม่ส่ง ตัวบรรณาธิการ คือคุณกุหลาบ กริ้วโกธ "แกเขียน" ข้าพเจ้าปรารภในใจว่า "จะเขียนไฉน" "แกเขียนได้ แก่คุณให้คนหัวเราะได้ทั้งวัน ทำไมแกจะไม่เขียนเรื่องตลกให้คนหัวเราะไม่ได้" ข้าพเจ้าจึงถามท่านผู้นั้นว่า ถ้าจะเขียนจะให้ฉันใช้นามปากกาว่าอะไร ท่านผู้นั้นก็ และตั้งนามปากกาให้เขาบอกว่า มีนักเขียนตลกอยู่คนหนึ่งอันมีชื่อเสียงของโลก ใช้ชื่อเขียน

¹กุหลาบ สายประดิษฐ์ "ในคณานัดแห่งวรรณกรรมไทย" ใน ยาขอบ
อนุสรณ์ หน้า 73

ของเขาว่า เจ คัมปลิว ยาค็อบ แก่เขียนเป็น 'ยาขอบ' ให้ตัว ข อย่าให้
เป็น ค็อบ¹

ยาขอบได้เขียนเรื่องสั้นเรื่องแรกลงในหนังสือสุภาพบุรุษรายปักษ์ คือ เรื่อง
จกหมายเจ้าแก้ว และเรื่องสั้นแนวตลกต่อมาอีกสองสามเรื่อง ผู้อ่านก็เริ่มสนใจ
นามปากกา "ยาขอบ" กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้เขียนเล่าต่อมามา

ในราวปลายปี พ.ศ. 2473 ข้าพเจ้าได้รับคำชวนจากคุณเอก วิสกุล และ
คุณเล็ก โกเมศ ให้จัดตั้งหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ มิตรสหายที่ได้ร่วมงานกันมา
แต่สำนักบางกอกการเมือง และสุภาพบุรุษ ก็ได้มาร่วมกันที่นี่อีกครั้งหนึ่ง...
เมื่อดำเนินหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ไปไคร่ระยะหนึ่งจนปรากฏว่าตั้งหลักฐานได้
มั่นคงแล้ว เราจึงคำรือออกหนังสือพิมพ์รายวันอีกหนึ่งฉบับ ให้ชื่อว่า สุริยา
เป็นหนังสือพิมพ์น้องใหม่ของไทยใหม่ ลงพิมพ์เรื่องจำพวกเบา ๆ ขาขฉบับละ
3 สตางค์ ในขณะที่ไทยใหม่ขาฉบับละ 5 สตางค์ ักวหนังสือพิมพ์สุริยา
ชุมนุมมิตรสหายของเราให้ขยายใหญ่ขึ้น ข้าพเจ้าเรียกยาขอบ มารับ
ตำแหน่งบรรณาธิการ และได้ สันต์ เทวรักษ์ ชาวเทพศิรินทร์รุ่นเดียวกัน
มาช่วยงานแผนกบันเทิง ณ ที่นี่ นามของ 'ยาขอบ' ได้ขึ้นสู่ตำแหน่ง
การ²

การที่ยาขอบก้าวขึ้นมาสู่ตำแหน่งการาของวงการประพันธ์ในเมืองไทย เนื่องจาก
กุหลาบ สายประดิษฐ์ สนับสนุนให้ยาขอบเขียนนิยายอิงพงศาวดารแนวเดียวกับ
ยอดทหารหาญ ซึ่งเป็นนิยายอิงพงศาวดารมอญ ซึ่ง กุหลาบ สายประดิษฐ์ เขียนลง
ในไทยใหม่ พร้อมกับมอบหนังสือเรื่อง ทะแกล้วทหารสามเกลอ (The Three
Musketeers ของ Dumas) ไปให้อ่านพร้อมกับแนะนำให้สังเกตกลวิธีในการ

¹โชติ แพร่พันธุ์ "เรื่องไม่เป็นเรื่อง" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2
หน้า 325 - 326

²กุหลาบ สายประดิษฐ์ "ในคัคนานต์แห่งวรรณกรรมไทย" ใน ยาขอบ
อนุสรณ์ หน้า 74

เขียนของ Dumas ค่าย

เมื่อมี Yokkotharaha ในพงศาวดารมอญ และในไทยใหม่ โชติ แพร่พันธุ์ จึงตกลงใจตามคำแนะนำของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ให้มี Yokkotharaha ในพงศาวดารพม่า และในสุรียาเป็นคู่กัน เขารับเอาคำแนะนำที่จะแทรกการดำเนินเรื่องออกไปจากพงศาวดารไปให้อย่างเต็มเหยียดจนกระทั่งในภายหลัง เขาได้เรียกนิยายของเขาว่า นิยายปลอมพงศาวดาร ไม่ใช่อิงพงศาวดาร และเขายังได้แถลงไว้ในคำนำหนังสือเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศว่า "ในนิยายอันยาวเหยียดเรื่องนี้ "เขาได้ยืมข้อความในหนังสือพงศาวดารมาใช้เพียง 8 บรรทัดเท่านั้น"¹

หนังสือพิมพ์สุรียา ออกได้ไม่นานก็ล้มเลิก เพราะขายดีกว่าหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ทำให้ขาดทุนเลื่อมละ 2 สตางค์ จึงยุบสุรียามาอยู่กับไทยใหม่ ต่อมานักการเมืองเข้ามาแทรกแซงในกิจการหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ โดยจะเข้ามาควบคุมบทบาท ความเห็นให้หันเหไปตามแนวพรรคของเขา "เมื่อเริ่มของหนังสือพิมพ์ที่วางไว้เป็นปทัสถาน ถูกมืออิทธิพลจับให้หันเหไปเช่นนั้น กุหลาบ สายประดิษฐ์ และคณะจึงลาออก"²

คณะสุภาพบุรุษได้โยกย้ายไปประจำอยู่ที่สำนักพิมพ์ไทยพาณิชย์การของ นายเทียน เหลียวรักวงศ์ ในปี พ.ศ. 2474 และที่สำนักพิมพ์แห่งนี้ คณะสุภาพบุรุษจึงออกหนังสือรายสัปดาห์ ชื่อผู้นำโดยมี เวทวงศ์ (ร.ท. เกียรติศักดิ์ บุญยเสนา) เป็นบรรณาธิการ และในปี พ.ศ. 2475 กุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็จัดทำหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ซึ่งได้รับอุปการะจาก พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ โชติได้เล่าถึงชีวิตในสมัยอยู่ในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยว่า

หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย เป็นเมืองใหญ่ พอที่เราจะอยู่กันได้ทุกคน เราจึงลาเมืองน้อยเดิมของเรา พร้อมด้วยพวกเราทุกคนมีความระลึกถึงความอาทร

¹กุหลาบ สายประดิษฐ์ "ในคึกคักแห่งวรรณกรรมไทย" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 76

²สันต์ ท.โกมลบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรรมการ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักเลขที่ 534 ตากสิน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2520

และบุญคุณของคุณเทียน เหลียวรักวงศ์ อยู่ตลอดมา จะเกิดมีโอกาสดอกโรง
อีกครั้งหนึ่ง และทำค่าเขียนให้ฉันเดือนละ 35 บาท อันเป็นอัตราสากล
สำหรับการเขียนเรื่องยาวทั่ว ๆ ไป ครั้งนั้นหนังสือพิมพ์ประชาชาตินับว่า
เป็นหนังสือพิมพ์ที่ขึ้นหน้าขึ้นตามาก ทำจำนวนพิมพ์นับด้วยหกเจ็ดพันฉบับ เมื่อ
ไต่ออกโลกในเวทีใหญ่ ๆ เช่นนี้ การเสนอตนออกไปสู่ผู้อ่าน ก็ขยายวง
แพร่หลายออกไปกว้างขวางไพศาล ทำให้มีกำลังใจที่จะบรรเลงบทบาทตัวพระ
ตัวนาง ในเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ให้ทะมัดทะแมงยิ่งขึ้น ซึ่งก็มีได้เสียแรงเปล่า
เพราะบางวันที่เรื่องจะถึงตอนคืบขันสำคัญนั้น ผู้อ่านบางรายเคยเอารอฆราวาส
เพื่อขอซื้อเฉพาะหน้าที่ลงผู้ชนะสิบทิศ ซึ่งพิมพ์เสร็จก่อนหน้าปกไปอ่านก็มี¹

ผู้ชนะสิบทิศ ลงติดต่อกันในหนังสือพิมพ์ประชาชาติได้ 3 - 4 ปี พอปี พ.ศ. 2479
กุหลาบ สายประดิษฐ์ เดินทางไปญี่ปุ่น ความไม่พอใจบางประการในการบริหารของ
หนังสือพิมพ์ประชาชาติทำให้โชติลาออกจากหนังสือพิมพ์ประชาชาติ และตั้งใจจะไปเขียน
บทภาพยนตร์ไทยถวายพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล โดยประทานเงินเดือนให้เขาเดือนละ
100 บาท แต่เนื่องจากโรงภาพยนตร์ยังสร้างไม่เสร็จ เขาจึงต้องว่างงานประมาณ
5 - 6 เดือน ขณะที่ว่างงานก็เขียนแจ้งความโฆษณาให้บริษัทและห้างร้านเป็นรายชิ้นบ้าง
รายชนิดของสินค้าบ้าง ในขณะเดียวกัน ก็เขียนเรื่องรักหลังราชบัลลังก์ไปลงใน
หนังสือพิมพ์ "นิวเฮลลิ่ง" ตามคำชวนของ เวทวงศ์ และ ป. บุรณศิลป์
(ร.ท. เกียรติศักดิ์ บุญยเสนา และ ปกรณ์ บุรณปกรณ์) ผู้เป็นบรรณาธิการและผู้จัดการ
หนังสือพิมพ์นิวเฮลลิ่ง โดยได้รับค่าเขียนเดือนละ 80 บาท แต่เขียนยังไม่ทันจบยาขอบ
ก็หยุดเขียน โดยไม่ทราบสาเหตุ

¹โชติ แพร่พันธุ์ "คำปราศรัย" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2

ขณะที่ลาออกจากหนังสือพิมพ์ผิวเหลือง โชติ แพร่พันธุ์ มาเยี่ยมนายเทียน เหลียวรักวงศ์ เจ้าของสำนักพิมพ์ไทยพาณิชย์การ ได้ทราบว่าคณะกรรมการอำนวยการ บริษัท ประชุมลงมติจะขายกิจการหนังสือสยามนิกร เพราะทนต่อการขาดทุนมาแล้วถึง 5 เดือน โชติ แพร่พันธุ์ ได้พิจารณาแล้ว เห็นข้อบกพร่องของหนังสือพิมพ์สยามนิกร ที่พอจะแก้ไขได้ เขาจึงเสนอความคิดเห็นต่อคณะกรรมการ ซึ่งที่ประชุมลงมติให้เขาคำเนินกิจการของสยามนิกรต่อไปได้โดยอิสระตามความเห็นของเขา และจะแบ่งกำไรที่พึงจะมีขึ้นแก่สยามนิกร ให้แก่โชติ 50 เปอร์เซ็นต์¹

ด้วยความรู้ในกิจการหนังสือพิมพ์เป็นอย่างดี ตลอดจนความสามารถใน ศิลปการโฆษณา ทำให้สยามนิกรฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว กลับเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ของประชาชน ทำให้บริษัทไทยพาณิชย์ได้รับผลกำไรอย่างท่วมท้น ทั้งนี้ เพราะโชติ เปลี่ยนแปลงวิธีการเสนอข่าวให้เป็นไปอย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์ เขาส่งนักข่าวไป สังเกตการณ์ศึกจีน-ญี่ปุ่น ถึงประเทศจีน ทำให้ได้ข่าวที่แน่นอน และตรงกับความเป็นจริง และในด้านการบันเทิง โชติ ก็เสนอผู้ชนะสิบทิศ และได้โทรเลขควานไป ยังอริยภูมิประเทศ ขอเรื่องยาวจากสันต์ เทวรักษ์ ด้วยข้อความว่า "ขอเรื่องยาว กวนที่สุด ส่งต้นฉบับตามภายในอาทิตย์นี้ มิฉะนั้นผมแย่"² สันต์ เทวรักษ์ จึงส่ง เรื่องแหวนประดับก้อยมาให้ นวนิยายสองเรื่องทำให้สยามนิกร จำหน่ายได้เป็น จำนวนมาก พันภาวะการขาดทุน และ ได้กำไรกว่า 3 เท่าตัวในเดือนแรกของการแก้ไขรูปงาน"³

¹โชติ แพร่พันธุ์ "คำปราศรัย" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 585

²สันต์ เท.โกมลบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรรมการ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักเลขที่ 534 ตากสิน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520

³โชติ แพร่พันธุ์ ล.ก. หน้า 586

เมื่อพิจารณาหนังสือพิมพ์สยามนิกรอยู่ในระดับมาตรฐานแล้ว โชติก็วางมือและ
ขอยกเลิกส่วนแบ่ง 50 เปอร์เซ็นต์จากผลกำไร แต่ขอรับเพียงเดือนละ 60 บาท โดย
อ้างเหตุผลว่าเขาเองไม่ได้มาอยู่ปฏิบัติงานที่บริษัททั้งวัน คณะกรรมการยอมตกลงตามคำขอ
ของโชติ แพร่พันธุ์ แต่เพิ่มข้อเสนอว่า ให้โชติเขียนเรื่องยาวอีกเรื่องหนึ่ง โดยให้
อัตราเดือนละ 80 บาท จึงรวมเข้ากับ 60 บาท เป็น 140 บาท เวลาที่เหลือนั้น
โชติก็ไปเขียนบทภาพยนตร์ ทำให้มีรายได้อีกเดือนละ 100 บาท¹

โชติ แพร่พันธุ์ เล่าชีวิตของตนต่อมาว่า

ฉันอยู่โรงภาพยนตร์เกือบปี พอพิจารณาที่นั่นหคตั่วลง ฉันก็ออกและกลับ
มาหาสยามนิกร ซึ่งยังเป็นสิ่งที่อดทนเก็บกอดฉันเป็นอันดีตลอดเวลา มีหน้าซ้ำ
ครั้งนี้...ยังให้ความอบอุ่นแก่ฉันยิ่งไปกว่าครั้งก่อน เงินเดือนค่าคุมงาน
60 บาท เลื่อนขึ้นเป็น 120 บาท บวกกับค่าเขียนเรื่องยาว จึงเป็น
200 บาท นอกนั้น ในคราวต่อมาก็ยังให้ค่าเขียนเรื่องลงประจำ เป็นพิเศษ
จันทร์ละครั้งอีกครั้งละ 15 บาท ได้ค่าตรวจหนังสืออีกสัปดาห์ละ 35 บาทด้วย
เป็นอันว่าสยามนิกรอุปถัมภ์ฉันเบ็ดเสร็จเดือนละ 400 บาทพอดี²

โชติ แพร่พันธุ์ ทำงานอยู่ที่หนังสือพิมพ์สยามนิกร จนกระทั่งสยามนิกรถูก
สั่งปิด เพราะเขาได้เขียนบทความเกี่ยวกับการเมือง โจมตีรัฐบาลในสมัยนั้นรุนแรง
มาก และหนังสือพิมพ์สยามนิกรจะได้รับอนุญาตให้ "เปิดใหม่อีกได้" ก็มีเงื่อนไขมาแต่
ท่านผู้ครองอำนาจ จะต้องไม่มีตัวข้าพเจ้า (ยาขอบ) อยู่ในงานอันนั้น"³

¹โชติ แพร่พันธุ์ "คำปราชัย" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2
หน้า 587

²ก. หน้า 588 - 589

³โชติ แพร่พันธุ์ "ปากกาพูดได้" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2
หน้า 371 - 372

เมื่อต้องออกจากสยามนิกรแล้ว ก็มาทำงานที่ประชามิตรรายลับคาร์ท และในปี พ.ศ. 2489 เขาได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และในปีเดียวกันนั่นเอง โชติ ได้รับเชิญเป็นกรรมการจัดวางหลักสูตรวิชาหนังสือพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับ "หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสภณกุล ศาสตราจารย์รองคยาฆานนท์ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ขวาลา สุขุมลันท์ และหม่อมเจ้าประสมสุข สุขสวัสดิ์"¹

กุหลาบ สายประดิษฐ์ เดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศออสเตรเลีย ในปี พ.ศ. 2490 คณะกรรมการหนังสือพิมพ์ประชามิตร ได้แต่งตั้งให้โชติ เป็นกรรมการบริหารหนังสือพิมพ์ประชามิตรแทน กุหลาบ สายประดิษฐ์ และในปีนั้นเองที่เขาได้รับการชักชวนจาก นายเลียง ไชยกาล ให้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนคร บรรดาเพื่อนสนิทมิตรสหายของโชติพากันคัดค้านไม่เห็นด้วย เช่น พจน์ เนตรรังษี เขียนถึง โชติ ในเรื่องการสมัครเข้ารับเลือกตั้งว่า

ข้าพเจ้าได้พบเขาที่อาศรมบางขุนพรหม เขาถามว่า มีความเห็นอย่างไรบ้าง ข้าพเจ้าตอบว่า ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และขอเป็นฝ่ายค้านตลอดกาลสำหรับความคิดของเขาทั้งยังบอกต่อไปว่า ถ้าหากมีภูมิฉำเนาอยู่ จังหวัดพระนคร ก็จะไม่เลือกนายโชติ แพร่พันธุ์ เข้าเป็นผู้แทนราษฎรเป็นอันขาด ที่มานี้จะมาแสดงความเสียใจเท่านั้นเอง

เขานิ่งอยู่ครู่หนึ่ง ท่าทางเต็มไปด้วยอารมณ์ครุ่นคิด อารมณ์สนุกสนานในตัวของเขาตามฉายาบุรุษเจ้าสำราญไม่มีเลยในขณะนั้น เขาบอกว่า ข้าพเจ้าเป็นคนที่สองที่ได้แสดงความคิดไม่เห็นชอบโดยเปิดเผย²

¹ ผอ.พรต ลวนานนท์ ชีวประวัติและการประเมินค่าผลงานวรรณกรรมเรื่องสำคัญของ "ยาขอบ" หน้า 54

² พจน์ เนตรรังษี "บันทึกความจำ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 112

สก กุรุมะโรหิต ได้เขียนถึงสมัยที่โชติ แพร่พันธุ์ เข้าเล่นการเมืองว่า เป็นเหตุที่ทำให้โชติเข้าใจผิดในตัวของเขา การเข้าใจผิดครั้งนั้น เป็นรอยร้าว ครั้งแรกในชีวิตการเป็นเพื่อนรัก เพราะโชติ เข้าใจว่า สก กุรุมะโรหิต เขียนหนังสือโจมตีเขาในหนังสือพิมพ์ประชามิตรทั้ง ๆ ที่ความจริง สก กุรุมะโรหิต เขียนแก้ข่าวให้เขา ที่ถูกนายจิตตะเสน สุขวนิช ผู้เขียนบทความโจมตีโชติ และควยจิตใจที่ห้วงโย สก กุรุมะโรหิต ถือว่า "ศิลปะสูงกว่าการเมือง ยาชอมเป็นศิลปินที่ประชาชนยกย่องอย่างสูง ข้าพเจ้าหวังว่า ถ้ายาชอมเป็นนักการเมือง การเมืองจะดึงยาชอมลงมาจากบัลลังก์ของความเป็นศิลปิน"¹ แต่ตอนสุดท้ายของชีวิตของโชติ แพร่พันธุ์ ความเป็นเพื่อนรักของกันทั้งสองก็ไม่มีสิ่งใดมาตัดขาดไปจากกันได้ "ผมกับโชติ เข้าใจกันดีในที่สุด"²

ถึงจะได้รับการหักท้วงเพียงไรจากมิตรสหาย แต่โชติก็ตัดสินใจเด็ดขาดสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนคร แต่ก็ไม่ได้รับชัยชนะ การก้าวเข้าสู่การเมืองเต็มตัวครั้งนี้ เป็นครั้งแรกและครั้งสุดท้ายในชีวิตของเขา

ชีวิตรักและครอบครัว

โชติ แพร่พันธุ์ เป็นผู้ประสบความสำเร็จในด้านความรักคนหนึ่ง เพราะเขาเป็นคนที่มีความสุภาพอ่อนโยน มีเสน่ห์เปี่ยมประทับใจของสุภาพสตรีทั่วไป โชติ แพร่พันธุ์ไม่เคยเห็นผู้หญิงคนใดไม่งามเลย แม้แต่หญิงที่ชั่วเหี้ยม อย่างน้อยก็ต้องมีความสวยอะไรสักอย่างหนึ่งเสมอ"³ ความเจ้าชู้ของโชติ แพร่พันธุ์ เป็นที่ปรากฏและทราบ

¹สก กุรุมะโรหิต "37 ปี ของมิตรภาพ" ใน ยาชอมอนุสรณ์ หน้า 61

²สก กุรุมะโรหิต ผู้ให้สัมภาษณ์ กรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักเลขที่ 321 พญาไท กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520

³ชอุ่ม แยมงาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2520

กันดีในหมู่มิตรสหาย เขามี "ภรรยาชีวิตที่ไ้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันเป็นระยะเวลาสั้นบ้าง ยาวบ้าง ถึง 4 คน คือ คุณจรัส คุณสงวนศรี คุณชุลล และคุณประกายศรี นอกนั้นก็เป็นแค่ความรักที่ผ่านไปชั่วขณะ ซึ่งมีมากมายเหลือที่จะจดจำได้"

แม้จะเป็นชายที่ประสบความสำเร็จในด้านความรัก แต่โชติก็เป็นผู้ที่ปราชัยในชีวิตครอบครัว "ภรรยาของโชติทุกคนเป็นสตรีที่สวยงาม และมีความดีพร้อม แต่ก็ยากนักที่จะมีสตรีใดทนต่อความประพฤติของเขาได้ จึงต้องเลิกร้างกันไป เหลือเพียงคุณประกายศรีที่อยู่กับโชติ เพื่อคอยดูแลรักษาพยาบาลในช่วงสุดท้ายของชีวิตของเขาเท่านั้น"²

เมื่อได้อ่านจดหมายรักชีวิตจริง "ยาขอบ" ซึ่ง เขียน เหลียวรักวงศ์ รวบรวมไว้ จึงทำให้ทราบว่า ยาขอบวางฐานะผู้เป็นภรรยาของเขาไว้อย่างสูง เทียบเท่าระกำมารดา เขาได้บรรยายความรู้สึกไว้ว่า

ทั้ง ๆ ที่ใครเข้าใจว่าฉันเป็นโจร รู้จักแค่การที่ค้ำและหยาบ แต่ในด้านความรัก ฉันมีแต่ความมุ่งหวังอันหมกจุก ละเอียดย เกินกว่าที่คนทั้งหลายจะนึกว่าฉันมี ฉันตั้งนางในฝันของฉันไว้สูงเกินกว่าที่เมียของคนเป็นอันมากจะขึ้นได้ถึง เป็นการยากที่ผู้หญิง ถ้าไม่ได้เกิดมาสำหรับเป็นรัชชียของฉัน จะขึ้นถึง คนเข้าใจว่าความรักของฉันคือ การโอ้อวดลบลบล่าได้ มีใครที่จะคิดว่าฉันตั้งผู้ที่จะเป็นยอกรักฉันไว้ในตำแหน่งแม่ของฉันด้วย ไม่มีมนุษย์จะคิด ไม่มีมนุษย์จะนึกว่า ฉันเลื้อกวางความรักของฉันไว้ในที่ประณีตบรรจง

¹สันต์ ท. โฉมสมบูรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ บรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านพักเลขที่ 534 ตากสิน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2520

²สถิต เสมานิล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ บรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ที่สำนักงานใหญ่นาการกรุงเทพ เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2521

และในความคิดที่เป็นมมละเอียดยิ่งไร เพราะฉะนั้น ฉันพูดได้ว่า ฉัน
มิได้รักใครจริงใจ ไม่มีใครเข้าถึงทวารแห่งความจริงใจของฉัน¹

ความเป็นนักรัก ทำให้โชติเป็นนักเขียนจดหมายรักด้วย เขาจะเขียนจดหมาย
ทุกฉบับด้วยกระดาษสีชมพู และจดหมายเหล่านี้ จำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่น้อยกว่า 700 ฉบับ
ได้เป็นส่วนหนึ่งในผู้ชนะสิบทิศ ที่นอกเหนือไปจากพงศาวดารพม่า และทะเลแก้วทวาร
สามเกลอ โชติได้เขียนถึงจดหมายรักเหล่านั้นว่า

โดยปกติฉัน แม้ในปัจจุบันนี้ ความสุขอันยอดเยี่ยมของฉัน คือการเขียน
จดหมายถึงผู้หญิง คราเมื่อฉันจะเริ่มเขียนหนังสือฉัน ก็มารำพึงคะเนถึง
ด้วยตนเองว่า ความรัก ความคิดถึง หรือการโอดโอยและคั่งแค้นทรวงถึง
ตลอดจนความจงหองผยองตนเหล่านี้ มีข้อดีอย่างไรที่เราจะมาประดิษฐ์
คิดแต่งด้วยสมอง ที่ไหนมันจะเข้ามนุษย์ สู้ไปลอกไปเลียนจากบรรดา
จดหมายที่เราเขียนไปแล้วแล้วไม่ได้ คำที่ถึงอย่างไรอารมณ์รัก อารมณ์
คิดถึงเหล่านั้นมันก็เป็นสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง ๆ กับจิตใจของเรา ถ้อยคำที่
เกิดจากความจริงภายในคงจะเพริศพิริ้งดีกว่าที่จะมาประดิษฐ์คิดแต่งเป็นแน่
เมื่อได้คำนึงเช่นนี้แล้ว ฉันก็ออกวิ่งเที่ยวขอจดหมายของฉันคืนมาจากบรรดา
ผู้รับทั้งหลายรวบรวมคืนได้ราว 700 ฉบับ แล้วก็มาลอกบางประโยค บาง
ตอนที่เห็นว่าจะใช้ในการเขียนหนังสือไปเบื้องหน้าเข้าไว้ เป็นอันว่าฉันก็
ได้สร้างเครื่องมือพรรณนาความเรียงในเรื่องรัก ๆ ใคร ๆ ไว้สำหรับให้
ตนเองใช้จากสิ่งที่เป็นของตนเองแต่ตั้งเดิมมานั่นเอง²

¹เทียน เหลียววักวงศ์ ผู้รวบรวม จดหมายรักในวิจิตรจริงของ "ยาขอบ"
หน้า 480

²โชติ แพร่พันธุ์ "คำปราศรัย" ใน รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2
หน้า 574 - 575

ถึงแม้ว่าจะเจ้าชู้เพียงไร แต่โชติ แพร่พันธุ์ ก็มีบุตรชายกับนางจรัส
 แพร่พันธุ์ ภรรยาคนแรกเพียงผู้เดียว คือนายมานะ แพร่พันธุ์ ซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่ง
 บรรณาธิการหนังสือบ้านเมืองรายวัน ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตรค่อนข้างจะห่างเหิน
 เพราะเขาแทบจะไม่ได้เลี้ยงดูบุตรชายด้วยตนเองเลย ตั้งแต่เล็กจนกระทั่งโตเป็น
 ผู้ใหญ่ ได้แต่เพียงส่งเงินค่าเลี้ยงดูให้เท่านั้น เมื่อคนเลี้ยงบุตรมาลอบว่า ลูกเรียน
 อยู่โรงเรียนวชิราวุธ เขาก็ให้เงินค่าเล่าเรียนไป ทั้ง ๆ ที่ความจริงบุตรเรียนอยู่
 โรงเรียนวัดคอินทรี โชติมาใกล้ชิดกับบุตรบ้างในช่วงสุดท้ายของชีวิต มานะ แพร่พันธุ์
 เล่าว่า "ข้าพเจ้าเรียกบิดาว่า โชติ เนย ๆ ไม่เคยเรียกว่าพ่อเลย เขาให้ความ
 ใกล้ชิดกับบุตรเหมือนเป็นเพื่อน เช่น เล่นบิลเลียดด้วยกัน หรือดื่มเหล้าร่วมกัน
 เป็นต้น"¹

โชติ แพร่พันธุ์ ชอบใช้ชีวิตอยู่ตามสำนักงาน หรือโรงพิมพ์ เพื่ออยู่ใกล้ ๆ
 เพื่อนมากกว่าอยู่บ้าน ดังนั้น เขาจึงไม่คิดสะสมทรัพย์สินสมบัติ เมื่อหาเงินมาได้เท่าไร
 เขาจะใช้เลี้ยงเพื่อนหรือช่วยเหลือผู้อื่นจนหมดตัว โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว หรือ
 ความสุขของคนในครอบครัว เทียน เหลียวรักวงศ์ เขียนถึงโชติ แพร่พันธุ์ ในเรื่องนี้ว่า

คนอื่นเขาไปไหน มาไหน จะเที่ยวเตร่จนหัวทกกันชีวิตอย่างไร พอ
 เห็นคเห็น้อยเมื่อยล้า หรือคำคั่นคั่นคักลง เขาก็แสดงสิทธิของเขาออกมาเป็น
 คำบอกกล่าวว่า ฉันอยากจะกลับบ้าน ฉันจะกลับบ้าน หรือมากลับบ้านกันเถิด
 และพูดแล้วเขาก็กระทำตามที่พูดได้ทุกคน แต่ส่วนคุณพูดไม่ได้ เพราะคุณไม่
 มีบ้านจะกลับ...

คุณเคยแก่กับผมว่า บ้าน แปลว่า ด้ว หรือ เมีย ก็ได้ เพราะมีผู้นิยม
 ใช้เป็นคำแทนชื่อกัน เช่นว่า บ้านฉันไม่อยู่ บ้านฉันจะโกรธ บ้านฉันเชื่อว่า

¹มานะ แพร่พันธุ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ บรรณาธิการ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่สำนักหนังสือพิมพ์บ้านเมือง เมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2521

ดังนั้นเป็นต้น ฉะนั้น บ้านของคุณจึงแปลว่า เมีย คุณจะมีบ้านต่อเมื่อคุณมีเมียเท่านั้น และมันเป็นเวลาไม่ใช่น้อยในชีวิตของคุณเลยที่คุณไม่มีเมีย คุณจึงต้องอาศัยที่ทำงานเป็นที่กินอยู่หลับนอนเสร็จ มันเป็นชีวิตของคนที่ยากจนตลอดกาลด้วยประการฉะนี้¹ และ คุณเคยถูกประณาม อย่างน้อยก็จากหญิงที่เคยเป็นภรรยาของคุณ ด้วยความแค้นที่หลอนต้องผิควังในชีวิต เพราะคุณ ว่าเป็นบุรุษที่ชั่วช้าสามานย์ อย่างที่จะหาใครอื่นมาเปรียบเทียบกับตัวมิได้ คุณได้ยินแล้ว ก็ได้แต่หัวเราะและนิ่งฟัง การนิ่งของคุณแสดงถึงการสารถาพว่า ข้อที่คุณถูกประณามนั้นเป็นความจริง ผมผู้เป็นฝ่ายคุณตลอดกาลก็เห็นด้วย²

ดังนั้น ชีวิตรักและครอบครัวของโชติอัปปางลง ก็เพราะการกระทำของโชติเอง ยากนักที่หญิงใดจะทนอภัยให้แก่สามีผู้รักเพื่อนยิ่งกว่าภรรยาไฉนนัก

ปรัชญาชีวิต บุคลิกภาพ และอุปนิสัย

ตามนิสัยชีวิตประวัติดั้งเดิมของโชติ แพร่พันธุ์ ทำให้สรุปปรัชญาชีวิต บุคลิกภาพ และอุปนิสัยของเขาได้อย่างกว้าง ๆ ได้ดังนี้

¹ เทียน เหลียวรักวงศ์ "แด่คุณโชติฯ ผู้ได้มีแล้วซึ่งญาณวิถิ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 31

² ๒. หน้า 26

ปรัชญา โชติ แพร่พันธุ์ ยึดถือ

1. มีชีวิตอยู่เพื่อวันนี้ ไม่มีอดีต อนาคต และการให้คือความสุข
อุดมคติข้อนี้ทำให้โชติเป็นบุรุษเจ้าสำราญ มองโลกในแง่ดี เขาสามารถยิ้มกับชีวิตได้
ไม่ว่ามันจะหมุนมาพบเขาในมุมไหน "เขามีเพื่อนฝูงเต็มเมือง ไปที่ไหนก็เกรียวกราว
ที่นั่น เพื่อนทุกคนรักเขา เพราะเขาเป็นคนใจดี...ยาชอบเป็นผู้ชอบให้ ใครจะขอ
อะไรให้ทั้งนั้น...เขาไม่ต้องการสะสม ไม่ต้องการกอบโกย เขามีความสุข ถ้าเขา
จะให้อะไรแก่ใครได้...เขามีชีวิตอยู่ด้วยปรัชญาอันหนึ่ง...ปรัชญาของเขาก็คือ การให้
คือความสุข"¹

2. มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ โชติ แพร่พันธุ์ เป็นผู้ยึดมั่น
ในความกตัญญูกตเวที เขามักจะแสดงให้เห็นทั้งในด้านการกระทำ และการเขียนถึงผู้
มีพระคุณเสมอเมื่อมีโอกาส เช่น การเขียนถึงครูถนิม เลาหะวิไลย และกุหลาบ
สายประคิษฐ์ เป็นต้น โชติมีความเคารพรักมารดาเป็นอย่างยิ่ง คำสั่งของแม่คือ
ประกาศิตสำหรับเขา เมื่อแม่สั่งว่า "ในชาตินี้ แม้จะจนแสนจน สิ้นไร้มักรอกจน
ไม่มีแผ่นดินจะอาศัย ก็ไม่ให้ไปขอร้องทวงถามค่าของเจ้าอินทร์แปลง"² เขาได้
ปฏิบัติตามคำสั่งของมารดาอย่างเคร่งครัดตลอดมาจนสิ้นอายุขัยของเขา

เมื่อโชติเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 3 มารดาของเขาได้สิ้นชีวิตลง เขาได้ทำการ
อุปสมบทหน้าไฟเป็นสามเณร เพื่อสนองคุณมารดา และต่อมาในปี พ.ศ. 2489 เขาได้
ทำการอุปสมบทที่วัดพระเชตุพน เป็นเวลา 1 พรรษา โดยให้นางชลอ รังควร ผู้ที่
เขาเคารพเทียบเท่ามารดาเป็นผู้จัดการให้ และโชติตั้งใจจะบวชต่อไปให้นานที่สุดโดย
ไม่สึก แต่โรคกะเพาะอาหาร ทำให้เขาไม่สามารถปฏิบัติได้ตามที่ตั้งใจไว้

¹ สด กุรมะโรหิต "37 ปีของมิตรภาพ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 57

² ประจวบ กาญจนลาก "ยาขอบ" สืบทิศ จี๊วิตและงานของโชติ แพร่พันธุ์

การดื่มสุรา เป็นสิ่งที่โชติ แพร่พันธุ์ รักยิ่งสิ่งใด แต่ด้วยความเคารพรัก นายวรวิจิตรบรรหาร และนางชลอ รังควร เสมอด้วยบิตามารดา เขาก็พยายามที่จะ ดื่มสุราแต่น้อยตามคำสั่งของท่าน ในเรื่องนี้ สัมพันธ์ โสตะจินดา เขียนไว้ว่า "ที่บ้านพักของพี่โชติมีป้ายประกาศหลายอันไว้ที่เสาอันหนึ่ง ป้ายนี้ทำด้วยไม้สักขัมนั้นและ ทาแล้กลีกลเป็นอย่างดี ขนาดกว้างยาวประมาณคืบละฟุตเศษ ในป้ายเขียนว่า 'เพื่อสั่งให้กินเหล้าวันละเป๊ก ห้ามมุกยกอด'¹

งานเขียนอันเป็นของรักยิ่งอีกอย่างหนึ่งของเขา คือผู้ชนะสิบทิศ "เขาได้ มอบลิขสิทธิ์ให้แก่นางชลอ รังควร ผู้มีอุปการะคุณอย่างสูงเทียบเท่ามารดา และ สามก๊กฉบับวิพาก เขาก็ได้มอบลิขสิทธิ์ให้กับ นายเทียน เหลียวรังกวงศ์ เพื่อนรุ่นพี่ที่มี อุปการะคุณต่อเขาเสมอมา"²

บุคลิกลักษณะ และอุปนิสัย

โชติ แพร่พันธุ์ ร่างผอม เล็ก คำ ใบน้าเป็นคนเก๋ คมคาย ฉมุกฉมิก เป็นล่อน หน้าผากกว้าง อันเป็นลักษณะของคนที่มีใจกว้างทางเขาวน ปฏิภาณ คิ้วหนา คด นัยน์ตามีประกายแจ่มใส และบอกแววเจ้าชู้ จมูกเป็นสันตรง บอกถึงลักษณะจิตใจ ปากโตส่วนและยิ้มแย้มอยู่ทุกโอกาส เป็นคนมีกิริยากระปรี้กระเปร่า เวลาพูดมีเสียงดัง ประกอบกิริยาอาการไปควย แต่ไม่ใช่ลักษณะของนักรบผู้กล้าหาญ แต่เป็นลักษณะของคน ที่สุภาพ อ่อนหวาน เต็มไปด้วยอารมณ์ขัน เนื้อหาในเรื่องที่พูดแฝงไปด้วยอารมณ์ที่คมคาย มีเหตุผลที่น่าฟัง และมักจะมีเรื่องแปลก ๆ อันล้วนแต่ให้ความสนุกสนานทั้งสิ้น³

¹ สัมพันธ์ โสตะจินดา ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 327 -328

² ประสาน มีเฟื่องศาสตร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ บรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้ สัมภาษณ์ ที่สำนักหนังสือพิมพ์ดาวสยาม เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521

³ เกียรติศักดิ์ บุญยเสนา "แคว้นพิภพผู้ยากไร้แต่เพียงเรือนกาย" ใน ยาขอบ อนุสรณ์ หน้า 124

ความสุภาพอ่อนโยน และการพูดจาอ่อนหวานของโชติ แพร่พันธุ์ นั้น เป็นที่ประทับใจผู้ใกล้ชิดและมิตรสหาย ยิ่งกับภรรยาด้วยแล้ว เขามีวาจาที่ไพเราะเสมอไม่ว่าจะอยู่ในอารมณ์ใด คุณ ประภาวิวัฒน์ กล่าวถึงการพูดของโชติ แพร่พันธุ์ ว่า "ยาขอบ เวลาพูดกับภริยา เขาเรียกตัวเองว่า 'ฉั้ว' แทนผม หรือฉัน เรียกภริยาว่า 'เมีย' แทนที่จะเรียกว่า เชอ หรือน้อง แต่นี่ก็เป็นกรณีพิเศษยวดยิ่ง ซึ่งไม่มีรายอื่นอีก"¹

ชาอุทิศถกกิจ ได้เขียนถึงโชติ แพร่พันธุ์ ว่า

ความมีอารมณ์สนุกสนาน ความเป็นนักประพันธ์เจ้าสำราญ ไม่แยแสต่อความคับแค้นยากจน ไม่ประหวั่นพรั่นพรึงต่อความตาย ความมีน้ำใจกว้างขวาง เผื่อแผ่ ความนึกถึงเพื่อนมากกว่าตัวเอง ความแหลมคมในสติปัญญา ตลอดจนความมีเสน่ห์ทั้งที่ผิวปาก และปากกา เหล่านี้สามารถทำให้ยาขอบสามารถมีมิตรสหายได้ทุกรุ่นทุกวัย ทุกอาชีพ เกือบจะทั่วหัวระแหง²

นอกจากความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนแล้ว โชติ แพร่พันธุ์ ยังเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์ทั่วไป ดังที่ นายหนู ยืนยง เขียนไว้ในยาขอบอนุสรณ์ ตอนไปหาโชติ ที่ห้องพัก โรงพิมพ์อักษรนิติ ขางบางขุนพรหมว่า

ขณะที่คุณโชติ แพร่พันธุ์ เกิดอัมภจนปัญญาที่จะหาเงินมาเข้าคลัง และในเซฟก็มียูเพียงส่วนน้อยที่สุด เซฟในท่าเนียบบางขุนพรหมคือ กระบองมูหรี...ขณะที่กำลังปรึกษากันว่า จะทำเป็นประการใดดี สุปภาพลตรีภู่หนึ่งก็โผล่พรวดขึ้นมันไคมา พอเห็นหน้าก็รู้ได้อย่างฉับพลันว่า สตรีผู้นี้จะมาโดยขุระอันใด เนื่องจากเคยมาแล้วหลายครั้ง และทุกครั้งก็มาขอเงิน

¹คุณ ประภาวิวัฒน์ "ข้อควรคำนึงในการแปลหนังสือหรือวรรณกรรม" ภาษาและหนังสือ 5 : 49 พฤศจิกายน 2515

²พลตรีไชยันต์ ถนัดหัตถกรรม "ยาขอบกับปัญหาที่ข้าพเจ้าตอบไม่ได้" ใน ยาขอบอนุสรณ์ โดย ชาอุทิศถกกิจ (นามแฝง) หน้า 167 - 168

โดยไม่ต้องพูดจาอะไรกันมาก คุณโชติหยิบเงินทั้งหมดที่มีอยู่ในเชีฟ (กระป๋องบุหรี) ส่งให้สุภาพสตรีผู้หนึ่งทุกขรับไป ทำให้ผมซึ่งนั่งอยู่ใกล้ ๆ รู้สึกตกใจ และประหลาดใจระคนกัน เพราะมองไม่เห็นซองว่า วันนี้จะไ้เงินจากใคร โดยทางไหนอีก เมื่อให้ไปเสียหมด ก็หมายถึงว่าอาหารมือเย็นไ้หมดไปด้วย แต่คุณโชติเป็นคนไม่พูด ไม่แสดงแม้แต่กิริยาอาการ¹

โชติ แพร่พันธุ์ เป็นคนรักสัตว์ สัตว์ที่เขาเลี้ยงส่วนมากเก็บมาจากข้างถนน หรือที่ไม่มีเจ้าของ เขาเลี้ยงหมี่คำ สุนัขหลายตัว และลิง สุนัขเป็นสัตว์ที่เขารักมากที่สุด และสุนัขเหล่านี้ "เขาไ้ค้หะเบียนไ้ช้นามสกุล "แพร่พันธุ์" ทั้งหมด"²

การเป็นคนที่มีมองโลกในแง่ดี และมีอารมณ์ขันเสมอ ทำให้ไม่เคยมีใครเห็นเขาหน้าเศร้าเลย แม้ในยามที่ไม่มีจะกิน³ นอกจากนี้ เขายังมีสติปัญญาเฉียบแหลม มีปฏิภาณ ไหวพริบดีมาก ครั้งหนึ่งเขาเคยถามนิสิตอักษรศาสตร์ที่มาปรึกษาเรื่องการเขียนหนังสือว่า ทำไมพระอิศวรจึงจูบไม่ไ้ ไม่มีใครตอบไ้ "อาโชติจึงเฉลยว่า ก็เพราะปัญจมหานทีอยู่บนมวยผมของพระอิศวร พระอิศวรจะจูบใครไ้ได้อย่างไร ก็ยวน้ำท่วมโลกหมด"⁴

¹ หนู ปิ่นยง "ท่าเนียบบางขุนพรหม" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 243 - 244

² ลาวัญย์ โชติามระ "นางค้วนกับคุณโชติ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 278

³ สติท เสมานิล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรรมการ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สำนักงานใหญ่นาการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2521

⁴ ช่อม แยมงาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรรมการ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2520

โชติ มณีน้อย ได้เล่าถึงปฏิภาณของยาขอบว่า

หญิงกลางคนคนหนึ่งที่ได้รับจ้างซักเสื้อผ้าให้กับยาขอบ ซึ่งมักจะให้ลูกสาวตัวเล็ก ๆ มาทวงค่าซักรีดเอากับยาขอบเสมอจนนารำคาญ ความจริงยาขอบไม่ใช่คนทวงหนี้ แต่บางครั้งก็ไม่มีเงิน เวลาไม่มีเงินก็จ่ายไม่อื่นเหมือนกัน วิธีฉคนี้ของยาขอบผิดกับคนอื่น ๆ

วันหนึ่งลูกสาวตัวเล็ก ๆ ของคนซักรีดมาขึ้นเครอยู่หน้าสำนักงาน กำลังรอจังหวะอยู่ ยาขอบเห็นเข้าก็รู้ที เขาเรียกเด็กคนนั้นเข้ามาแล้วบอกว่า "หนู ๆ มานี่เเนะ" พอเด็กเข้ามา เขายบอกว่า "ไปบอกแม่ของหนูทีว่ามีเงินบ้างไหม ให้งั้นยืมก่อนสักสามบาท" ได้ผลปรากฏว่าทั้งแม่ และลูก หายหน้าหายตาไม่มาทวงหลายวัน¹

ค้ายอุปนิสัยชอบอะไรง่าย ๆ เขาจึงมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ กินง่าย ๆ อาหารของเขาชอบรับประทาน จะต้องเป็นอาหารรสจืด ทั้งเปรี้ยวจืด เค็มจืด และหวานจืด ยามมีเงิน เขาจะใช้ชีวิตแบบ "อาบู่หะชั้นเมืองไทย"² เขาไม่เคยรำพึงถึงอดีต และอนาคต เขาถือว่าปัจจุบันสำคัญที่สุด และต้องแก้ปัญหาปัจจุบันให้ได้ นอกจากนี้ เขายังเป็นคนมีนิสัยชอบเอาชนะ ถาลงมือเล่นอะไรแล้ว จะต้องพยายามเล่นให้ได้ดีที่สุด ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นฟุตบอล ชีมน้า หมากรูก เทนนิส บิลเลียด เขาจะเล่นได้อย่างดี ถ้ามีการพนันในเรื่องกีฬา เขาจะต้องไค โดยเฉพาะบิลเลียด เขาสามารถหาเงินไคจากการพนันบิลเลียดไม่น้อยกว่าวันละ "5 - 10 บาท"³

¹โชติ มณีน้อย "โชติ แพร่พันธุ์ ในสำนักของมิตรสหาย" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 329 - 330

²สงบ ลวนลิริ "โชติ แพร่พันธุ์ อาบู่หะชั้นเมืองไทย" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 209

³เกียรติศักดิ์ มุญยเสนา "แคว้นพิภพผู้ยากไร้แต่เพียงเรือนกาย" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 129

ในการทำงาน "โชติ เป็นคนเบื่อง่าย เขาไม่ชอบทำอะไรจำเจ ทำให้
ดูเหมือนกับว่าเขาเป็นคนเกียจคร้าน การเขียนหนังสือ เขาก็มีแนวความคิดแปลก ๆ
ใหม่ ๆ เสมอ เช่นการเขียนข่าว หรือการเขียนนวนิยายคักค่านพงศาวดาร หรือ
ประวัติศาสตร์ เป็นต้น"¹ แต่สิ่งหนึ่งที่โชติทำได้เสมอไม่มีเบื่อ คือการให้ความรักต่อ
เพื่อนมนุษย์ เขาเป็นคนที่มีหัวใจอบอุ่นไปด้วยความรัก และความรักเพื่อนนั้น เป็นสิ่งที่
เขาถือว่าสำคัญที่สุดในชีวิต เพราะชีวิตของเขาได้คืบมา ก็เพราะเพื่อน ดังนั้นเมื่อเขา
สามารถจะเกื้อกูลเพื่อนได้ด้วยวิถีทางใด เขาจะกระทำทันที ซ่อน สุวรรณประทีป
เขียนถึง โชติ แพร่พันธุ์ ในเรื่องการช่วยเหลือเพื่อนว่า

คุณโชติไม่ใช่คนที่รวย เงินทองที่หามาได้ก็ใช้จ่ายหมด โดยเฉพาะก็เพื่อ
เพื่อนนั้นแหละ ไม่ว่าจะเป็นใครที่หน้าเศร้าเข้ามาหา ก็มักจะได้รับการ
สนองด้วยเงินทุกครั้ง (ถ้าในขณะนั้นมีเงิน) ตัวเองจะมีโชหรือไม่มีโชไม่ค่อย
สำคัญ เมื่อช่วยผู้อื่นให้หายทุกข์ ก็มีความสุข เมื่อช่วยใครแล้วก็ไม่เคยคิด
ที่จะเอาบุญคุณ หรือการตอบแทนแต่อย่างใด...บุคคลทั่วไปที่เดือดร้อนต่าง ๆ
นานา เช่น ผู้ไม่มีงานทำ ถ้าได้มาปรึกษาหารือกับคุณโชติแล้ว ข้าพเจ้า
รับรองว่า ความหม่นหมองหรือปัญหานั้น ๆ จะปลดเปลื้องหายไปอย่างน้อย
50 เปอร์เซ็นต์ เพราะคุณโชติมีวิสัยที่แจ่มใสและปลอบโยน และยิ่งกว่านั้น ก็กล้า
สละทางแวงตัวสุดท้ายเพื่อช่วยทุกข์ผู้อื่น เป็นการยากนักหนาที่จะหาคนใจคอ
กว้างขวางคุดคั่งแบบนี้เช่นคุณโชติ²

¹ สันต์ ท. โกมลบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ บรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 534 ตากสิน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520

² ซ่อน สุวรรณประทีป "คุณโชติ แพร่พันธุ์ ผู้มีอะไรน่าทึ่งยิ่งกว่าใคร ๆ อื่น"
ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 37

พัฒน์ เนตรรังษี เขียนเล่าถึงความรักเพื่อนของโชติว่า

ในเรื่องความรักเพื่อน โชติเป็นคนรักเพื่อนจริง ๆ ตัวอย่างเรื่องนี้มากและ
น้อย ครั้งหนึ่งเพื่อนคนหนึ่ง ซึ่งความจริงก็ได้สนิทสนมกันมากมายอะไร
เป็นวัณโรคอย่างหนัก ถึงล้มหมอนนอนเสื่อ มาพักอยู่กับโชติแรมเดือน
ขณะนั้นโชติเองก็มีสุขภาพไม่สู้ดี เพิ่งกลับจากพักฟื้นจากโรงพยาบาลใหม่ ๆ
...ที่พักของโชติก็ไม่ใช่ว่าใหญ่โตกว้างขวาง จึงเป็นการไม่สะดวกเลย
สำหรับที่จะต้อนรับผู้ป่วยด้วยโรคร้ายชนิดนั้น

แม่บ้านของโชติได้ปรารภเรื่องนี้ แต่โชติคอยห้ามปรามไว้เสมอ
จนกระทั่งเกิดโต้เถียงกันอย่างรุนแรงในวันหนึ่ง โชติเห็นว่าไม่ควรจะ
เลือกใส่คนเจ็บหนักออกไปในขณะนั้น ฝ่ายแม่บ้านกลัวจะติดโรค โชติว่า
คนไม่กลัว ในที่สุดแม่บ้านต้องแยกไปอยู่กับญาติที่อื่นชั่วคราว เพราะทน
ไม่ไหว¹

ความรักเพื่อนของโชติ แสดงให้เห็นเด่นชัด ในช่วงสุดท้ายของชีวิต เมื่อเขา
เจ็บหนักเขาไม่ไปโรงพยาบาล แต่ว่าจ้างสามล้อให้มาส่งเขาที่สมาคมหนังสือพิมพ์ เพื่อ
จะได้อยู่ใกล้ ๆ เพื่อน โดยเขาบอกว่า "ผมรู้ว่าผมกำลังจะตาย แต่เมื่อจะตายก็
จะตายใกล้ ๆ เพื่อนหนังสือพิมพ์ที่ผมรัก" เป็นคำพูดที่แสดงถึงความรักในเพื่อนที่มั่งคั่งล้ำลึก
ยิ่งนัก พี่โชติกำลังจะตาย แต่พี่โชติ แพร์พันธุ์ (ยาขอบ) ไม่ได้ครวญถึงเมียรักหรือ
ลูกรัก พี่โชติเอ๋ยถึงเพื่อน ขอตายอยู่ใกล้เพื่อนคนหนังสือพิมพ์²

¹พัฒน์ เนตรรังษี "บันทึกความจำ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 110 - 111

²พวงพยอม (นามแฝง) "พี่โชติ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 240

ลักษณะนิสัยในการสร้างงานประพันธ์

โชติ แพร่พันธุ์ สามารถเขียนหนังสือได้ทุกเวลาและทุกสถานที่เมื่อเขามีอารมณ์อยากเขียน แต่เวลาที่เขาสอบมากที่สุดในการเขียนหนังสือคือ เวลา 3.00 นาฬิกา ถึงเวลา 6.30 นาฬิกา จึงจะยุติการเขียน และมาเขียนใหม่เมื่อเวลา 10.00 นาฬิกา จนถึง 12.00 นาฬิกา

เวลาเขียนหนังสือจะสับสนหรือจุกมาก มวนค่อมวน และไม่เคยมึนสُرราเลย ในขณะที่เขียนหนังสือ เพราะถ้าคึมสُرราแล้วจะเขียนอะไรไม่ได้ เมื่อลงมือเขียนหนังสือแล้ว เขาจะพินิจพิเคราะห์งานเขียนของเขามาก โดยจะเขียนหนังสือด้วยลายมือหวัดแกมบรรจง ด้วยหมึกสีน้ำเงิน บนกระดาษสีชมพู และบนมุกรดาษทุกแผ่น จะต้องมีชื่อ 'ยาขอบ' อยู่ด้วย¹

เทียน เหลียวรังกวงศ์ กล่าวชมความประณีตในงานเขียนของโชติว่า

ในการเขียนบทประพันธ์ของคุณนั้น คุณไม่ยอมทำอย่างสุกเอาเผากิน แต่ละคำแต่ละประโยค คุณจะใช้สมองอย่างเงียบขมิ้ม ค่อย ๆ ปั่นเป็นตัวอักษรลงบนแผ่นกระดาษสีชมพูอ่อน นิสัยประณีตบรรจงในการร้อยกรองของคุณ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องยาวอย่างผู้ชนะสิบทิศ หรือเรื่องสั้นเบ็ดเตล็ดจนแม้กระทั่งจดหมายสักฉบับหนึ่ง คุณก็จะไม่ยอมให้มันหลุดออกไปจากมือของคุณในลักษณะหวัดจนอ่านไม่ออก แต่จะเป็นตัวอักษรงามเรียบในแบบหวัดแกมบรรจง วรรคตอนก็จะ หักบรรทัดเป็นเส้นตรงโดยไม่ต้องมีเส้นบรรทัดอยู่เบื้องใต้ เห็นแล้วชวนเก็บ แม้แต่เศษกระดาษชิ้นเล็ก²

¹ ประสาน มีเฟื่องศาสตร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรรมการ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สำนักหนังสือพิมพ์ดาวสยาม เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521

² เทียน เหลียวรังกวงศ์ "แด่คุณโชติฯ ผู้มีแล้วซึ่งญาณวิเศษ" ใน ยาขอบอนุสรณ์

กุหลาบ สายประดิษฐ์ กล่าวถึงการเขียนหนังสือของโชติ แพร่พันธุ์ ว่า

เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่มิตรว่า ยาชอบมีใจเป็นคนขยัน และตรงต่อเวลาในการเขียนหนังสือ แม้เขาจะเหมือนกันกับ 'ฮิวเมอร์ริสต์' ในข้อนี้ แต่เขาก็เหมือนกับฮิวเมอร์ริสต์ในอีกข้อหนึ่ง ซึ่งทำให้เราลืมหรือยอมยกโทษความไม่ตรงต่อเวลาของเขาด้วยความเต็มใจ คือข้อที่ว่า เมื่อเขาได้ลงมือเขียนแล้ว เขาทั้งสองจะเขียนด้วยความตั้งใจที่จะเขียนให้ดีที่สุด และไม่มีวันเสียละที่ เขาจะยอมอย่างสุกเอาเผากิน ข้อนี้ทำให้ข้าพเจ้าทั้งรักและนับถือเขา 'ยาชอบ' หนักจนยอมควักหนังสือประจำตัวมาเป็นบุตรของเขา แทบกล่าวได้ว่า ทุกบรรทัดที่เขาจรดปากกา ลงไป มันหลั่งไหลมาจากความรักของเขา...ไม่ว่าจะเอาปากกาจกลงไปในเรื่องอะไร 'ยาชอบ' เป็นต้องหยอดเสน่ห์ปากกา ลงไปในทุกเรื่องที่เขาได้เขียนขึ้น เขาเขียนรายวัน ขำมวย ขำฟุตบอล และขำกวีฬาอื่น ๆ ด้วยฝีมืออันเยี่ยม นิยายสั้นของเขาทุกเรื่องเป็นที่ตรึงใจผู้อ่าน¹

นักเขียนที่ "ยาชอบ" ยกย่องงานเขียนร้อยแก้ว "คือ น.ม.ส. ในคำนำร้อยกรองนั้นเขาชื่นชม ชิต บุรทัต"² โชติได้แสดงความคิดเห็นและกลวิธีในการอ่านและการเขียนหนังสือไว้อย่างกว้างขวาง ในเรื่อง สันนิหะษิต และจดหมายรักในชีวิตจริงของยาชอบ ทำให้สามารถเข้าใจอุดมคติและลักษณะนิสัยในการสร้างงานประพันธ์ของเขาได้ เขามีความเชื่อว่า "การจะเป็นนักเขียนที่ดีได้นั้น จะต้องอ่านมาก และรู้จักวิธีอ่าน เพื่อจะได้สิ่งที่ต้องการ จะเป็นนักเขียนที่ดีโดยอ่านน้อยนั้นไม่ได้

¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์ "ในคันทาถ์แห่งวรรณกรรมไทย" ใน ยาชอบอนุสรณ์ หน้า 78 -79

² สติ สมนานิล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรรมการ กุหลาบ เกษ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สำนักงานใหญ่ธนาคารกรุงเทพ เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2521

การอ่านต้องแบ่งอารมณ์ไว้สองชนิดว่า เรื่องนี้เราจะอ่านเอาเรื่องหรือเอาสำนวน เมื่อตั้งใจอย่างใด เพ่งให้หนักไปในทางด้านนั้น¹ เวลาอ่านหนังสือควรอ่านในที่เงียบสงบ และควรปล่อยอารมณ์ของตนให้ตามไปกับท้องเรื่อง "พฤติกรรมที่โอคโอย อากูรเหล่านั้น ถ้าช่วยให้อยากร้องไห้ด้วย ฉันก็ได้ฉีกน้ำตาของฉันไว้ เพราะเหตุนี้ เมื่อฉันอ่านหนังสือ ฉันจึงไม่ต้องการให้มีมนุษย์อยู่ร่วมโลกกับฉันด้วย"² และการอ่านที่คั่น การอ่านอย่างน้อยสามเที่ยว กล่าวคือ อ่านเที่ยวแรกเพื่อหาอรรถรส หรือความบันเทิง เที่ยวที่สองเพื่อหาส่วนดีของหนังสือเล่มนั้น คือมองหาแง่ดี และเที่ยวที่สาม อ่านอย่างหาข้อบกพร่อง คือการอ่านในแง่ร้าย การอ่านในแง่ร้ายนี้แหละ จะทำให้ผู้อ่านได้ประโยชน์อย่างมาก โดยเฉพาะนักเขียนใหม่ ๆ โชติ อธิบายว่า

การอ่านอย่างแง่ร้าย คือการอ่านอย่างชนิดต่อให้พ่อของเราเป็นนักประพันธ์เอก เราก็ยังพยายามจะอ่านหนังสือของพ่อเราให้พบว่า เรายังมีที่แก้ไขให้เป็นเอกกว่านี้ได้ เราก็เท่ากับได้อาศัยนักประพันธ์ที่เป็นวีรบุรุษของเรา คอยถือประทีปส่องทางให้เรา แต่ท่านองเขียนและสำนวนโวหารของเขาหากสิ้นเราได้ไหม ฉะนั้น ถ้าเราทะเลาะไปพบทางของเราบ้าง เราก็มีได้กำลังเดินอยู่ในทางที่ข้างหน้ายังมีวีรบุรุษของเราเองนำอยู่ เราจะเป็นผู้นำของเราเอง³

การเขียนหนังสือ โดยเฉพาะผู้ตกเขียนใหม่ ๆ เช่น ชุ่ม ปัญจพรรค์ และพนิดา ภูริทัต นั้น โชติได้แนะนำว่า

ในทางหนังสือ ภาษาร้อยแก้วต้องการความละมุนละมัย ไพเราะเป็น อย่างเดียวกับภาษาร้อยกรอง แต่ทางร้อยกรองเสียอีกยังง่าย ซึ่งมีกฎ

¹ โชติ แพร่พันธุ์ "สินในหมึก" รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 502

² เทียน เหลียวรักวงศ์ ผู้รวบรวม "จดหมายรักในชีวิตจริงของ "ยาขอบ" หน้า 335

³ โชติ แพร่พันธุ์ ล.ก. หน้า 521

บังคับ หรือนำเราไปสู่ความไพเราะนั้น ส่วนร้อยแก้วไม่มี ข้อเปรียบ
ง่ายที่สุด เหมือนอากาศหรือออกซิเจน เราไม่เห็น จับไม่ได้ แต่
ทำไมเล่า เรารู้ว่าที่นี้อากาศดี ที่นั่นไม่ดี ฉะนั้น...สำนวนเรียบ
และง่าย น่าจะทนทานดำรงอยู่ได้ดีกว่าสำนวนโลดโผน หรือคงที่เรียก
กันว่า สำนวนสะวิง แต่ในความเรียบและง่าย ซึ่งไม่ควรจะมี 'อะไร
เป็นที่น่าตรึงใจ เรามี 'อะไร' เล่าที่จะตรึงใจคน อาจจะยกตัวอย่าง
จากของจริง คือสำนวนของคุณเอง

เช่น ในวรรคสองของการตั้งต้นเรื่อง คุณเขียนว่า "หน้าตาก็อไม่
แจ่มใส หากความใฝ่คือชีวิตแม้แค่น้อยก็ไม่ได้" ถ้าเผื่อจะแก้เป็น
"หน้าตาก็อสูญเสียความแจ่มใส มีแต่วิรรอยของการหมกอาลัยใฝ่คือชีวิต"
ความอันเดียวกัน แต่จะนุ่มนวลขึ้นอีกไม่น้อย¹

และ สำนวนเป็นอุปกรณ์สำคัญยิ่งของการเขียน โครงเรื่องเป็น
เพชรทั้งก้อน จะคงงามล้ำค่าขึ้นอีกก็อาศัยการเขียนจารใน อันขึ้นอยู่กับ
ฝีมือ...การเขียนเรื่องอ่านเล่น ต่างกับการเขียนทางวิชาการ เป็นการ
แสดงอารมณ์ เพราะฉะนั้นปล่อยให้คำสำนวนเป็นไปตามธรรมชาติสามัญ
ของมนุษย์ เขียนอย่างที่เราจะคิดคำนึงตามธรรมดา อย่าเป็นห่วง
ไวยากรณ์ หรืออื่นใด เมื่อเราเขียนเรื่องอ่านเล่น เราเป็นเจ้าเป็นใหญ่
อยู่กับหน้าตาของเรา เราไม่ต้องแยแสต่อกฎเกณฑ์ใด...เพราะฉะนั้น ใน
คราวแต่งเรื่อง จงโยนความรู้ทางอักษรศาสตร์ไป เก็บไว้แต่อารมณ์ของ
คนธรรมดา²

¹ ชุ่ม แยมงาม "จาก ชุ่ม ปัญพรรค์ ถึง ยาขอบ" ใน ยาขอบอนุสรณ์
หน้า 164

² ฐ. หน้า 162 - 163

การใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมแก่ฐานะตัวละคร โชติ แพร่พันธุ์ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เขาได้เขียนแนะนำ พินดา ภูริทัต ในเรื่อง เมื่อตะวันตก ว่า

ใช้ถ้อยคำไม่สูงสมฐานะของตัวละครนี้ ก็เหมือนการพูด ทำไมเราจึงเห็นบางคนพูดหยาบ บางคนพูดไพเราะน่าฟัง ทั้งที่ความหมายของคำพูดนั้นเป็นอย่างเดียวกัน... "แต่ฉันก็ทำได้เพียงตีสีหน้าไม่ยอมนิกร้าย" คำ...นี้ ทำให้นางเอกต่ำ และดูจะเป็นเด็กเจ้ามารยา...การตีหน้าเป็นลักษณะที่เขากล่าวกันในการหลอกลวง หรือหมายถึงข้างร้าย ลวงเพื่อยังไม่มอบหรือปรารถนาจะมอบสิ่งที่มีค่าสูงของเธอแก่ชายที่เหลวแหลกคนนั้น...แม้เธอจะรัก แทนใช้ตีหน้า เป็นป็นหน้าก็เบาไป และสูงขึ้น แต่อาจจะให้คิดรวนี้ควรเป็น "แต่ฉันก็พยายามไม่ให้สีหน้าบังเกิดความยอมนิกร้าย"...ภาษาสะแลงหลักไคต้องหลัก¹

กุหลาบขาว ได้กล่าวถึงกลวิธีในการเขียนบทบาทตัวละครของโชติ ว่า

ตั้งแต่อ่านหนังสือที่คุณโชติเขียนมาก็มาก เธอเป็นว่าที่หลงหูหลงตาไม่ได้ อ่านคงมีส่วนน้อยกว่าที่ได้ อ่าน เห็นวิธีเขียนเรื่องของคุณโชติที่ถนัดอยู่คนหนึ่งคือ คุณโชติเป็นนักประพันธ์ที่ไม่ยอมเขียนตัวละครในเรื่องของเธอเอง เคยเห็นนักประพันธ์อาชีพบางคนเคี้ยวเชืงุ ระบายสีตัวละคร ซึ่งหมายถึงเป็นตัวโกงในเรื่องเสียโชกโชน เพื่อจะยกตัวละครที่แสดงน่าเรื่อง ให้มีบุคลิกนิคธรรมดาสามัญชน หรือที่มีบุคลิกที่บุคคลธรรมดาคา ไม่สามารถจะรวบรวมไว้ได้ในคนคนเดียว คุณโชติไม่ยอมทำอย่างนั้น จากลีลาของตัวละครที่แสดงออกควยวาวจา ควยหาทาง ไม่จำเป็นต้องบอกเล่าผู้อ่าน ซึ่งผู้อ่าน

¹เขียน เหลียวรักวงศ์ รวบรวม จดหมายรักในชีวิตจริงของ "ยาขอบ"

จะทราบได้ว่าเขาเป็นควโงง ตัวมารยา ตัวประกอบ หรือตัวนำเรื่อง ไม่ใช่หน้าที่ผู้ประพันธ์จะต้องทุ่มเทความน่าชิงชังให้แก่ตัวละครของตน จนเกือบจะนอกบท

การเขียนหนังสือ มีข้อควรระมัดระวังที่จะเขียนให้ชัดเจนแจ่มแจ้งว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่าให้คนอ่านต้องนึกเอาเองว่า ผู้เขียนหมายถึงอะไร อย่าเขียนเหมือนกับที่เรียกกันว่าพูดไม่หมดเปลือก² การตั้งชื่อคน ต้องหาคำแปลของศัพท์ก่อน "ชื่อเจ้าพระเอก ของคุณแปลว่า "คนตาบอดมาแต่กำเนิด" ไม่มีบิดามารดาคนใดคอกที่จะตั้งชื่อลูกของเขาว่า ตายตาบอด³ และตอนที่สำคัญที่สุดของนวนิยาย คือตอนจบ นักเขียนใหม่ ๆ ที่อยากจะมีชื่อเสียงเร็ว ควรเขียนเรื่องโศก และกินใจ ซึ่งถูกใจผู้อ่านมาก และโชติแนะนำการเขียนตอนจบเรื่องว่า

ตอนที่สำคัญที่สุดของการเขียนหนังสือ คือตอนจบ คือเราต้องเร่งเรื่องให้ถึงขั้นสูงสุดที่จะสุดได้ ถ้าเป็นเรื่องเศร้า ก็ต้องเอาให้ผู้อ่านใจหวิว แหบอยากจะจูบเหาตัวละครของเรา เราอาจทำเช่นนี้ไม่ได้ทุกเรื่อง แต่เราก็ต้องพยายามทำ และประณีตมันในตอนจะจบนั้น ควรวางปากกา ทำความรู้สึกนึกคิดให้แจ่มใส แต่ให้แจ่มใสในที่นี้หมายถึงแจ่มใสได้ในทุกทาง ถ้าเป็นเรื่องเศร้า ก็ต้องให้มันแจ่มใสลงไปในภาพที่เราเองอยากร้องไห้ ในภาพที่เราเพิ่งนึกเห็นของเราเองนั้น⁴

¹พร้อม วิศิษฐ์ศรี "ผู้ใดอยู่บ้านใกล้ ไปถึงก่อน" ใน ยาขอบอนุสรณ์ โดย กุหลาบขาว (นามแฝง) หน้า 212

²เทียน เหลียววักวงศ์ ผู้รวบรวม จดหมายรักในชีวิตจริงของยาขอบ หน้า 366

³ช่อม แยมงาม "จาก ช่อม ปัญจพรรค ถึง ยาขอบ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 163

⁴เทียน เหลียววักวงศ์ ผู้รวบรวม ด.ก. หน้า 367

และ ... เรื่อง โศกและกีนใจ เราต้องเขียนกคอารมณ์คนอ่านลงไป ๆ
ยิ่งใกล้จบยิ่งแทบหายใจไม่ออก แล้วก็จบลงโดยให้เขาต้องเอาหนังสือ
พาดคัก และนั่งเหม่อ คาลอย คิดเศร้าไปตามเรื่องของเร¹

ผลงานของโชติ แพร่พันธุ์ มีไม่มากนัก ถ้าจะเปรียบเทียบกับนักเขียนรุ่น
เดียวกัน ทั้งนี้เพราะการเขียนหนังสือสั้น โชติจะเขียนได้ต่อเมื่อมีอารมณ์อยากเขียน
ถ้าไม่มีอารมณ์จะเขียนแล้วเขาก็ทำไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ ใคร ๆ จึงมองเขาว่าเป็นคน
เกียจคร้าน เพราะไม่เข้าใจความรู้สึกในการเขียนหนังสือของโชติ เรื่องสั้น เรื่องยาว
บางเรื่องของเขา จึงมีที่เขียนไม่จบ เพื่อนนักเขียนของเขาจะช่วยต่อกันให้จบเสมอ
เพื่อนำไปลงพิมพ์ให้ไ้ทันเวลา เช่น "เรื่องเป็นไทยต้องสู้ 2 ยกหลัง สันต์
เทวรักษ์ ต้องต่อให้จึงจบ"²

พจน์ เนตรรังษี เล่าถึงการทำงานของโชติว่า

โชติได้นำเรื่อง อยู่เพื่อความรัก ซึ่ง มาลัย ชูพินิจ เป็นต้นคิดให้ ทองจันทร์
ศานตศิริ เกิดรักผู้หญิงพร้อมกัน 6 คน และผู้หญิงก็รักตอบ หากว่าแม่หญิง
แต่ละคนนั้น เติญมืออุปสรรคต่าง ๆ กันคนละอย่าง ทำให้เลือกยาก
เมื่อนงค์ แจกเรื่องให้นักเขียน 6 คน คือ เมื่อนงค์ บุสสดี ชื่นใจ
อ.ก. รุ่งแสง ยาขอบ และ พ.เนตรรังษี 6 นามปากกาช่วยกันเขียน
คนละตอนลงในหนังสือผู้นำ และให้ผู้อ่านเป็นผู้ตัดสินว่า ทองจันทร์ ศานตศิริ
ควรเลือกใคร

ต่อมา โชติได้นำเรื่องนี้มาเขียนต่อ แบ่งเป็นสองตอน คือตอนรัก
เขียนโดย 6 นามปากกาของเดิมจากหนังสือผู้นำ ส่วนตอนร้าง โชติ

¹ ชุ่ม แยมงาม "จาก ชุ่ม ปัญจพรรค์ ถึง "ยาขอบ" ใน ยาขอบอนุสรณ์
หน้า 162

² สันต์ ท. โกมลบุตร ให้สัมภาษณ์ กรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านพักเลขที่ 534 ตากสิน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2520

เขียนเองคนเดียว เขาได้ตกลงกับสำนักพิมพ์นายเมตตา ถนนเฟื่องนคร
เป็นผู้พิมพ์จำหน่าย

พอเขียนไปได้ 4 ตัว เรื่องก็สะดุดหยุดลง เพราะหมดอารมณ์ที่จะ
เขียน วันหนึ่ง พันธ์ เนตรรังษี มาที่โรงพิมพ์ ถามถึงเรื่องนี้ว่า เมื่อไร
หนังสือจะออกได้ โชติตอบว่า

"หนูนี้มันไม่เกิดอารมณ์ที่จะเขียน คุณก็รู้แล้ว ถ้าไม่เกิดอารมณ์ก็
ไม่ได้"

เมตตา "เป็นเรื่องซีเกียจมากกว่า"

โชติ "เขาอย่างนี้ไหม คุณช่วยผมหน่อย"

ข้าพเจ้า "ช่วยยังไง"

โชติ "ช่วยเขียนคนที่ 5 แทนผม แล้วผมจะเขียนคนที่ 6 สุกท้ายเป็น

บทสรุปเลย ยังงี้ละก็พอไหว"

เมตตาทำหน้านัยน์ตาโต ซึ่งปกติก็โตอยู่แล้วให้โตยิ่งกว่าปกติอีกเท่าหนึ่ง

"ว่าไงนะ ให้คุณพันธ์เขียนแทนนาย แล้วมันจะเข้ากันได้หรือ?"

"คนอ่านเขาก็รู้กันทั่วเมืองเท่านั้นเอง"

โชติโบกมือห้าม

"เฉย ๆ ไว้เถอะ ฉันรู้ว่าใครเขียนได้ ใครเขียนไม่ได้ นายมี
หน้าที่พิมพ์ จงพิมพ์ไปอย่ามารู้ดีหน่อยเลย"

เมตตา "ถ้ามันไม่ไหว"

โชติ "คอยดู พนันกันก็ได้ พ. เนตรรังษีเขียน แต่ใส่ชื่อยาขอบ คุณหรือ
คนอ่านจะรู้ไหม?"

ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้ามันจะสนุกก็เหมือนกัน ทั้งอยากช่วยให้หนังสือได้ออก
วางตลาดเร็ว ๆ ด้วย จึงรับคำ ตกลงข้าพเจ้าเขียนคนที่ 5 ในตอนร่าง
คือ สมสวาท และใส่ชื่อยาขอบ¹

¹พันธ์ เนตรรังษี "บันทึกความจำ" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 108 - 109

ความไม่ตรงต่อเวลาในการส่งต้นฉบับของโชติ เป็นที่ทราบกันดีในหมู่เจ้าของ โรงพิมพ์และบรรณาธิการ แต่ทุกคนก็ให้อภัยแก่เขา เพราะทุกครั้งที่ยังผลงานของยาขอบ ปรากฏออกมา จะเต็มไปด้วยความประณีต และแปลกใหม่ เป็นที่ชื่นชอบของผู้อ่าน เสมอมา จำนวนจำหน่ายมีสถิติสูง ยาขอบจึงเป็นนักเขียนที่ได้รับความนิยมสูงมาก "ถ้าเขาขยันเขียนเรื่องมาก ๆ เขาจะเป็นนักเขียนที่ร่ำรวยที่สุดคนหนึ่งในเมืองไทย"¹

อวสานชีวิต

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา สุขภาพของโชติเริ่มเสื่อมโทรมลงตามลำดับ เขาต้องเข้าโรงพยาบาลหลายครั้ง ด้วยโรคพิษสุราเรื้อรัง โรคกะเพาะอาหาร โรคเบาหวาน และวัณโรค กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้กล่าวถึงการเขียนหนังสือของโชติ แพร่พันธุ์ ในระยะที่เขามีสุขภาพเสื่อมโทรมว่า

ก่อนหน้าที่เขาจะออกไปออกสเตเรเลีย ในปี พ.ศ. 2490 เขายังเป็นชายหนุ่มแข็งแรง ปราดเปรียว สมบูรณ์ด้วยสุขภาพ ครั้นเขาจากลับเข้ามาในปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 เขาโคจรกลับมาจากโรงพยาบาลที่เขาไปนอนป่วยอยู่ เพื่อมาเยี่ยมข้าพเจ้าที่บ้านในตอนค่ำ เพียงชั่วเวลาไม่ถึงสองปีที่ผ่านมา ข้าพเจ้าสังเกตเห็นร่องรอยแห่งความเสื่อมสังขาร เพราะโทษของสุรา ปรากฏในตัวเขาเป็นครั้งแรก ดูเหมือนสืบแต่นั้นมา การเขียนของเขาได้ตกลงจากระดับเดิม ในปีหลัง ๆ เขาได้ปรารภความปรารถนาใครจะเขียนเรื่องนั้นเรื่องนี้ด้วยความเข้าใจว่าจะทำได้ด้วยฝีมือ ลือเลื่องอันเดิม แต่ข้าพเจ้าได้อ่านความเรียงสั้น ๆ ที่เขาเขียนออกมาได้นาน ๆ ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ทราบได้ว่า เขาไม่อาจจะเขียนได้ถึงระดับที่เขาปรารถนาเสียแล้ว²

¹ สันต์ ท. โกมลบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรณีการ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักเลขที่ 534 ตากสิน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520

² กุหลาบ สายประดิษฐ์ "ในคณานัดแห่งวรรณกรรมไทย" ใน ยาขอบอนุสรณ์

นายแพทย์ที่ให้การรักษายาบาลโชติตลอดมาคือ ชุนวิจิตรสุขการ และ
นายแพทย์มาลา ศรีตะจิตร โชติป่วยเสียจนนายแพทย์ทั้งสองไม่ได้คิดการรักษาพยาบาล
เพราะนายแพทย์ทั้งสองรักโชติมาก การที่โชติไม่หายจากโรค ทั้งที่ได้รับการรักษา
พยาบาลอย่างดี ก็เพราะเขาเป็นคนไข้ที่คื้อมาก เขาจะเชื่อหมอเฉพาะเวลาที่เจ็บ
หนักเท่านั้น เมื่ออาการของโรคทุเลาลง ก็จะปฏิบัติตนเป็นนักดื่มสุราเหมือนเดิม โดย
ไม่กลัวความตาย และผลที่สุด วันที่ 5 เมษายน 2499 "ในคัคนานต์แห่งวรรณกรรม
ไทยได้สูญสิ้นกอนิทรียไปตัวหนึ่ง"¹ ที่โรงพยาบาลสีลม ของนายแพทย์มาลา ศรีตะจิตร
ควยอายุเพียง 48 ปี 10 เดือน 20 วัน เท่านั้น

ศพของนักเขียนและนักประพันธ์ผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของเมืองไทย ได้รับการ
ฌาปนกิจอย่างสมเกียรติ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ในวันเสาร์ที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2500
โดยมี ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีขณะนั้น เป็นเจ้าภาพ ท่ามกลาง
ความอาลัยรักของญาติสนิทมิตรสหาย และประชาชนชาวไทยที่รัก และชื่นชมในผลงาน
วรรณกรรมของ โชติ แพร่พันธุ์

ผลงานทางวรรณกรรมของ โชติ แพร่พันธุ์

โชติ แพร่พันธุ์ เขียนหนังสือโดยใช้นามปากกาเพียง 4 ชื่อ คือ
"ยาขอบ" ใช้กับงานเขียนประเภท นวนิยาย เรื่องสั้น และบทล้อกรอ
"กรทอง" ใช้เฉพาะกับงานวรรณกรรมที่ลงตีพิมพ์ในศรีสัปดาห์เท่านั้น
"โชติ แพร่พันธุ์" และ "ช. ช่าง" ใช้กับงานเขียนประเภท บทความ
และข่าว

¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์ "ในคัคนานต์แห่งวรรณกรรมไทย" ใน ยาขอบอนุสรณ์
หน้า 79

อนึ่ง นามปากกา "ช." ที่ มิ่งพรพรณ ลวนานนท์ ค้นคว้าพบว่า โซติ แพร่พันธุ์ "ใช้กับงานเขียนประเภทจดหมาย"¹ นั้น ชอบ มณีน้อย ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า "เคยเห็นโซติ แพร่พันธุ์ ใช้ 'ช.' ในการเขียนจดหมายส่วนตัว แต่ไม่เคยเห็นในงานวรรณกรรม"²

ผลงานทางวรรณกรรมของ โซติ แพร่พันธุ์ มีดังต่อไปนี้

บันเทิงคดี

นวนิยาย ได้แก่เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ มหาภารตะ พรายสวาท และ สามก๊กฉบับวณิพก^{*}

เรื่องสั้น ได้แก่เรื่อง รักหลังราชบัลลังก์ หลอนชั่วเพราะชาย เมียน้อย มารหัวใจ มุมมืด รอยไคร่รอยเกลียน สวรรค์ของคนยาก รักแท้ กามวาสี มัลลิกา นายแค้นผู้ฆ่าตัวตาย หลังจากผู้ชาย เพื่อนแพง อารมณ์ เรื่องธรรมดา จดหมายเจ้าแก้ว เชอต้องการดอกไม้สีม่วงในมือ รักและร้าง^{*} กามเทวนิยาย^{*} เป็นไทยต้องสู้^{*} มะกะโท^{**} ความฉลาดคือนี้^{**} ปัญหาแหละเป็นยอกอาวรุช^{**} ปฐมมาที่รัก^{**} อย่าเชื่อคนที่เพียงหน้า^{**} แม่หมายซึ่งไม่เคยมีตัว^{**}

¹ มิ่งพรพรณ ลวนานนท์ ชีวประวัติ และการประเมินค่าผลงานวรรณกรรม เรื่องสำคัญของ "ยาขอบ" หน้า 61

² ชอบ มณีน้อย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ วรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2521

^{*} เรื่องที่โซติ แพร่พันธุ์ เขียนร่วมกับนักเรียนอื่น

^{**} เรื่องสั้นที่สำนักพิมพ์ดวงศีกษา และประพันธ์สาส์นรวบรวม แต่จากการที่ผู้เขียนไปสัมภาษณ์ สก คุรุมะโรหิต สถิตย์ เสมานิล สันต์ ท. โกมลบุตร และ ชอบ มณีน้อย ท่านเหล่านี้ไม่รับรองว่าเป็นเรื่องสั้นของยาขอบ

สารคดี ได้แก่ เรื่องไม่เป็นเรื่อง ปากกาพูดได้ หนุมานลูกใคร
 ท่านผู้อ่านที่รัก สนิในหมึก เราได้อะไรจากเขา โลกกลาง แม่ทองประสีกับ
 แม่เทพทอง ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์ คำปราศรัย แลหลังครั้งเป็นนักเรียน
 เทพศิรินทร์ ที่ว่าไป-ไปนั้นประการใด คำอธิบายของนักประพันธ์ ตามใจ ๆ
 ลมย่อมเลือกทางพัดได้เอง มีพรสวรรค์อันใดในนักประพันธ์หรือ เหตุที่ถูกสมามา
 ได้แต่งงาน จดหมายรักในชีวิตจริงของยาขอบ หนังสือและตู้แต่ง บ้านทึบของ
 กุมภกรรณ เราได้อะไรจากเขา เรื่องอ่านเล่น ๆ จากเรื่องจริง เริ่มเรื่อง
 เมื่อข้าพเจ้าขึ้นศาล ชาติเสือจับเนื้อกินเองโดยวิสัย วชิราวุธานุสรณ์

ร้อยกรอง ได้แก่ อะไรเอ๋ย และ ยาขอบสอนตัวเอง

ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2428 ถึง พ.ศ. 2496

บทนี้ผู้ศึกษาจะได้กล่าวถึงความเป็นมาของเรื่องสั้นของไทยว่าได้มีการวิวัฒนาการมาอย่างไร จนกระทั่งมาถึงสมัยที่เรื่องสั้นของไทยได้รับการพัฒนาแล้วในสมัยของยาขอบ โดยจะได้แบ่งหัวข้อที่ทำการศึกษาออกเป็น 3 หัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2428 ถึง พ.ศ. 2437 : สมัยนิทานและสมัยวิจิตรนิทานพิเศษ
2. ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2438 ถึง พ.ศ. 2472 : สมัยวารสารและนิตยสารต่าง ๆ
3. ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2472 ถึง พ.ศ. 2496 : สมัยวรรณกรรมร่วมสมัยของยาขอบ

1. ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2428 ถึง พ.ศ. 2437 : สมัยนิทานและสมัยวิจิตรนิทานพิเศษ

วรรณกรรมบันเทิงคดีประเภทเรื่องเล่า (narrative) ของไทย ได้มีวิวัฒนาการตลอดมาตั้งแต่เป็นประเภทนิทาน นิยายในสมัยโบราณ จนกระทั่งมาเป็นนวนิยาย และเรื่องสั้นในปัจจุบันนี้ นิยายหรือนิทานของไทยในสมัยแรก ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องสั้น ๆ และมีโครงเรื่องง่าย ๆ ต่อมาขนาดของเรื่องมีความยาวมากขึ้น และมีโครงเรื่องที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น จนมีลักษณะคล้ายเรื่องสั้นในสมัยต่อมา

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวถึงวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่านี้ว่า "นิทานหรือนิยายเหล่านี้ อาจถือว่าเป็นเรื่องสั้นได้ทั้งนั้น แต่คำว่า Short-Story ในสมัยนี้มีความหมายเฉพาะ มิได้หมายความว่า เรื่องเล่าขนาดสั้นเท่านั้น หากหมายถึงวรรณคดีที่มีความยาวจำกัด อันมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว โดยนัยนี้ นิยายขนาดสั้น มิได้เป็นเรื่องสั้นไปหมดทุกเรื่อง..."¹

¹วิทย์ ศิวะศรียานนท์ "คำนิยมในวรรณกรรมพื้นเอกของสหรัฐอเมริกา" หน้าคำนำ

เรื่องสั้นของไทยได้คลี่คลายขยายตัวเรื่อยมา จนเข้าสู่ลักษณะเรื่องสั้นตามความหมายในปัจจุบัน ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจะสังเกตได้จากนิทานในหนังสือบางกอกเรคคอร์ด (The Bangkok Recorder) ของหมอบรัดเลย์ และจากหนังสือศรีนิเวศของ พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ ได้มีการเสนอนิทานแนวใหม่ หนังสือบางกอกเรคคอร์ดเสนอนิทานโดยเรียกนิทานนั้นว่า "คำปริศนา" บ้าง (บางฉบับใช้คำว่า ปฤศนา หรือ ปฤษณา) เช่น เรื่อง "หมาไล่เนื้อกับนายพราน" หรือใช้ว่า "คำเปรียบเทียบ" บ้าง เช่นเรื่อง "คำเปรียบเทียบควัควา" ส่วนในหนังสือศรีนิเวศเสนอนิทานโดยเรียกว่า "เรื่องนิยายนิทานเก่าใหม่" เช่นเรื่อง "คางคกกับคนยิงนกยาง" "หมาลักขม" และ "คนหาปลาหั่งลี" เป็นต้น

เมื่อพิจารณานิทานในหนังสือบางกอกเรคคอร์ด และศรีนิเวศแล้วนั้น จะสังเกตได้ว่า นิทานส่วนใหญ่คงนำมาจากนิทานสุภาษิตที่ดัดแปลงแต่งใหม่บ้าง นำมาจากอิสปกรณัมบ้าง และนิทานจากหิโตประเทศบ้าง โดยผู้จัดทำได้ดัดแปลง หรือแปลมาจากต้นฉบับภาษาต่างประเทศ ลักษณะของนิทานจึงมีลักษณะใกล้เคียงกับเรื่องสั้นของตะวันตกในยุคแรก ๆ

เจือ สตะเวทิน เสนอความเห็นว่ "เรื่องคนหาปลาหั่งลี" เป็น "รุ่งอรุณแห่งเรื่องสั้นของไทย" โดยให้เหตุผลว่า

นิทานเรื่องคนหาปลาหั่งลีนี้ เริ่มฉายให้เห็นเค้าแล้วว่า ท่านผู้ประพันธ์มุ่งจะเขียนให้เป็นเรื่องสั้น (สมัยนั้นเรียกนิทานบ้าง นิทานกระต๊อบบ้าง) เพราะข้อคิด (Theme) ของเรื่องมุ่งแสดง "ความโง่" ของคนเพียงอย่างเดียว ทั้งเป็นเรื่องของคนธรรมดาที่มีอยู่จริง (realism) โดยแท้ จึงน่าจะให้เกียรติในวรรณกรรมไทยว่า เรื่องนี้คือรุ่งอรุณแห่งเรื่องสั้นของไทยทีเดียว แม้ท่านจะเรียกว่า นิทาน ก็มีลักษณะเป็น Short-Story ตามหลักของวรรณคดีสากล...¹

¹เจือ สตะเวทิน ภาษาไทยยุคการศึกษา เล่ม 1 หน้า 5

ในสมัยต่อมาได้เกิดหนังสือวิธานวิเศษขึ้น (พ.ศ. 2428 - 2437) หนังสือฉบับนี้ได้มีวรรณกรรมที่มีลักษณะเป็นเรื่องสั้นมากยิ่งขึ้นกว่าในหนังสือบางกอกริคเตอร์ เคอร์ และ ครุโณวาท เช่นเรื่อง "สนุกนิกร" "ราตรีวันสิ้นปี" และ "กระโถดครึ่งท้าย" เป็นต้น เรื่องดังกล่าวเหล่านี้ มีลักษณะเป็นเรื่องสั้นตามความหมายในปัจจุบันนี้มาก แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์แบบนัก อันได้แก่ โครงเรื่อง กลวิธีในการแต่ง ตัวละคร และ ฉาก ซึ่งผู้ศึกษาจะได้กล่าวให้เห็นดังต่อไปนี้

โครงเรื่อง ลักษณะโครงเรื่องส่วนใหญ่ ผู้แต่งนิยมนิยามสร้างโดยใช้ความขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม และความขัดแย้งภายในตนของตัวละครเอง เช่นเรื่อง "ราตรีวันสิ้นปี" โครงเรื่องแสดงให้เห็นความขัดแย้งภายในตนของตัวละคร โดยกล่าวถึง เด็กคนหนึ่งนอนหลับไปแล้วฝันว่าตนเป็นชายชรา เขาเกิดความกลัวในสังขารที่ล่วงโรย กลัวความว้าเหว และความยากจน ในขณะที่เดียวกันก็ได้เสียกายกาลเวลาที่เขาล่องลอยให้ล่วงเลยไปอย่างเปล่าประโยชน์แต่หนหลัง

เรื่อง "กระโถดครึ่งท้าย" โครงเรื่องแสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง และความขัดแย้งภายในตนของตัวละคร โดยกล่าวถึงชายหนุ่มคนหนึ่งรักอยู่กับนางละคร วันหนึ่งเขาได้รับอุบัติเหตุจนขาขาดไปข้างหนึ่ง สาวรักจึงไปแต่งงานกับคนอื่น ชายหนุ่มผู้นี้พ่ายแพ้ต่ออุปสรรคและความขัดแย้ง จึงตัดสินใจชีวิตด้วยการกระโดดหน้าตาย

กลวิธีในการแต่ง เรื่องส่วนใหญ่ยังใช้กลวิธีในการแต่งอย่างง่าย ๆ เช่น นิยามดำเนินเรื่องไปตามลำดับเหตุการณ์ เว้นแต่เรื่องกระโถดครึ่งท้ายซึ่งเป็นเรื่องที่มีความยาวถึงสามตอนจบ ได้ใช้กลวิธีแปลกกว่าเรื่องอื่น ๆ คือใช้จดหมายในการดำเนินเรื่องถึง 5 ฉบับ ตัวอย่างเช่น จดหมายฉบับที่ 1 เป็นจดหมายของลำเจียกเขียนไปถึงขุนนาง แสดงความรักของเธอที่มีต่อเขา และการนัดพบกันที่สงขลาว่า

เขียนถึงเสมียนขุนนาง บ้านสพานโยเส ลงชื่อ "ล่าเจียก"
 พอบุนนากเพื่อนรัก คู่ชีวิตของฉัน สุดสวาส์ของนาย หนังสือสุดสวาส์
 พึ่งมาถึง ฉันโลดไปควยตีใจ ฉันตีใจจริง ๆ เฉพาะคิดถึงการที่เราได้
 ไปร่วมกันออกไปเล่นละครเมืองสงขลา ไม่น่าตีใจหรือเออ! ชื่นใจของ
 ฉัน ละครโรงฉันอย่างเร็วก็คงเล่นที่นั่นกว่าสองเดือนครึ่ง แลบางทีก็จะ
 ต้องเล่นไปถึงสามเดือนได้ เพราะไหน ๆ ไข่ออกไปทั้งที คิคกุเถิด
 ที่รัก: เราจะได้อยู่ควยกันถึงสามเดือนเต็ม ๆ...¹

การเลือกผู้เล่าเรื่องนั้นนิยมให้ตัวละครเล่าเรื่องของตัวเอง เช่น เรื่อง
 "ความรักของผู้ร้าย" รองลงมาก็ได้แก่การใช้ตัวละครอื่นเป็นผู้เล่าเรื่อง เช่น เรื่อง
 "ความรัก" เป็นต้น หรือมีฉันผู้แต่งก็เป็นผู้เล่าเสียเอง เช่น เรื่อง "สนุกนี้รัก"
 ผู้แต่งบรรยายเหตุการณ์ในเรื่องตอนหนึ่งว่า

คำพูดที่ได้เล่ามาข้างต้นนี้ ผู้อ่านคงเข้าใจได้ว่า พระสงฆ์ทั้ง 4 รูปนี้จะ
 ลาสีขาวพรรษาเดียวกัน พรอมกัน และคงเข้าใจได้ว่าพระทรัพยากรเป็นคน
 อยู่ในกรมพระตำรวจ พระเข้มเป็นเสมียนความ พระเหลงเป็นบุตรจีน
 แต่พระสมบุญนั้นได้ความแต่ว่าอาศัยแม่จีน แต่ไม่รู้ว่าเป็นคนอะไร อย่างไร
 เพราะฉะนั้นต้องอธิบายน้อยหนึ่ง พระสมบุญนี้เป็นบุตรคนมีตระกูลสูงแต่
 ตกยาก ้วยติดมากับมารดา ซึ่งต้องออกมาจากตระกูลแต่พระสมบุญยัง
 เล็ก ๆ อยู่ มาบวชเณรอยู่วัด มารดาตายไปก็เป็นคนสิ้นญาติที่อุปถัมภ์...²

¹"กระโถกครั้งสุดท้าย" วชิรญาณวิเศษ เล่มที่ 9 แผ่นที่ 3 : 29 พฤศจิกายน
 2437

²พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ประชุมพระนิพนธ์ กรมหลวง
พิชิตปรีชากร หน้า 141

การเปิดเรื่อง นิยมเริ่มเรื่องด้วยการบรรยาย พรรณานานา หรือเหตุการณ์
ในท้องเรื่อง เช่นเรื่อง "ราตรีวันสิ้นปี" เปิดเรื่องว่า

เมื่อเวลากลางคืนวันตรุษจะสัคลิ้นปี ยังมีตาเข่าชะราญหนึ่ง นั่งง่วงเหงา
อยู่ในโรงกระทอมของตัวคนเดียว มีความเศร้าสลดสังเวชใจเป็นที่สุด
ด้วยคืนวันนั้นลมพายุพัดจัดเป็นที่เปลวเปลี่ยวนัก เพราะเรือนตาเข่าชะรา
นั้นปลูกห่างบ้าน โคกอยู่แต่หลังเดียว แต่ตาเข่าจะเป็นทุกข์เพราะเหตุที่กลัว
ลมพายุ ฤาเพราะอยู่เปลี่ยวแลเสียใจด้วยวันจะสิ้นปีนั้นหามีได้ ตาแกกึกถึง
สังขารร่างกายของแกแกหง่อมซำรุดทรุดด้วยพลังกายล่วงไปล่วงไป ยิ่งคิด ๆ
ก็ยิ่งเศร้าใจยกมือขึ้นก่ายหน้าผาก ทอดถอนใจใหญ่หน้าตาไหลพราก ๆ ลง
โหมหน้า...¹

การเปิดเรื่องโดยใช้ทสนหนาก็มีอยู่บ้าง เช่นเรื่อง "เลินเล่อ" เปิดเรื่อง
ว่า "กะผมเป็นเขมรขอรบ ชื่อกะผมนะเคลามีวิชาติดตัวบ้าง กะผมเป็นปีพาทคีฆ้อง
ขอรบ เป็นฆ้องใหญ่ กะผมมาอยู่บ้านบาตรบางกอกหาถิ่นเข้าวงปีพาทเล่นละครบ่อนมา
หลายปีแล้ว แต่กะผมยังไม่หมดหวังที่จะคิดกลับไปตายในบ้านเกิดของกะผมพนมเปญ
ขอรบ"²

เมื่อเปิดเรื่องแล้ว ผู้แต่งก็จะนำมาสู่ปมปัญหาของเรื่อง แต่ปมปัญหาของเรื่อง
นั้นยังสร้างได้ไม่ค่อยสมจริงนัก เช่นเรื่องกระโถกครึ่งห้าย บุนนาคได้รับอุบัติเหตุเพราะ

¹ กรมหมื่นภูวเรศขำวงศ์ศักดิ์ "ราตรีวันสิ้นปี" วชิรญาณวิเศษ เล่มที่ 1
แผ่นที่ 9 : 161 เมษายน 2428

² "เลินเล่อ" วชิรญาณวิเศษ เล่มที่ 9 แผ่นที่ 9 : 97 ธันวาคม

ตกลงไปจากรถราง จนรถรางทับขาหัก สาวรักจึงไปแต่งงานกับคนอื่น เป็นการ
สร้างอุปสรรคของเรื่องอย่างง่าย ๆ ต่อจากนั้นเรื่องก็ดำเนินไปตามเหตุการณ์จนจบ
เรื่องส่วนใหญ่จบลงด้วยความสุข เว้นแต่เรื่อง "กระโถกครึ่งท้าย" เพียงเรื่องเดียว
เท่านั้นที่จบอย่างโศก และเรื่อง "ราตรีวันสิ้นปี" ได้จบลงอย่างพลิกความคาดหมาย
ของผู้อ่าน แต่เรื่องนี้แปลมาจากต่างประเทศจึงไม่อาจจะกล่าวได้ว่า นักเขียนไทย
ในสมัยนั้นได้แต่งเรื่องที่มีการจบอย่างไม่คาดหมายแล้ว การจบเรื่องในสมัยนั้นนิยมจบ
ลงด้วยโคลงสี่สุภาพ ตั้งแต่บทหนึ่งไปจนถึงหกบท โคลงสี่สุภาพนั้นจะแสดงเนื้อหาของ
เรื่องนั้นอย่างสรุป หรือมีฉันทลักษณ์ก็จะแสดงข้อคิดอันเป็นคติที่ได้มาจากเรื่องนั้น ๆ เช่น
เรื่อง "ตามอกสอดตาเห็น" จบด้วยโคลงสี่สุภาพว่า

สิ่งใดเกินกิจเจ้า	จำเปน
ตามอกสอดตาเห็น	เสื่อกรู
ฤาเอาจอกเคนประเค้น	แคนอวค ฉลากเฮย
เปนโทษแก่ตัวผู้	เส้งี่ยมไค้ ไฉนมี

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

สำหรับเรื่องที่จบลงด้วยร้อยแก้วก็มีบ้าง เช่นเรื่อง "ราตรีวันสิ้นปี" และ
เรื่อง "กระโถกครึ่งท้าย" เป็นต้น

เรื่อง "ราตรีวันสิ้นปี" จบเรื่องด้วยการอธิบายที่มาของเรื่องว่า

นิทานเรื่องนี้ได้แปลมาจากหนังสือสำหรับอ่านเล่มที่ 4 ของ เย. เอ็ม. แม
คัลลอช ดี. ดี. (J.M.M' Calloeh D.D.) เป็นผู้แต่ง เพราะข้าพเจ้า
เห็นเนื้อความเป็นคติเครื่องเตือนน้ำใจให้บุคคลคิดถึงกาลมาตุฯ ซึ่งลวงลับ

สูญไปเสียเปล่า ๆ ควรจะคิดหาความดี ให้ประโยชน์ของตัวเจริญขึ้นตาม
ลำดับในอายุ ถ้าไม่คิดหาความดีแต่เมื่อประณไวแล้ว ภายหลังเมื่อ
ล่วงเข้าปัจฉิมวัยก็จะต้องเศร้าเสียใจเหมือนเด็กในนิทานซึ่งแปล
มานี้...¹

เรื่อง "กระโถกครึ่งท้าย" จบเรื่องด้วยจดหมายของขุนนาง ที่บอกให้ผู้ที่
นำเรื่องของเขาไปเล่าว่า "ขอเติมอีกหน่อย คราวนี้แหละเป็นกระโถกครึ่งท้าย
ของฉันทะลุลง ถ้าใครเขาจะเล่าเรื่องฉันทะลุ ขอให้เขาเขียนว่าเรื่องกระโถก
ครึ่งท้ายเกิดหนา"²

ตัวละคร และบทสนทนา ตัวละครส่วนใหญ่ยังเป็นตัวละครประเภทน้อยลักษณะ
(Flat Character) และมีบุคลิกแบบคงที่ ผู้อ่านสามารถทราบได้ทันทีว่า ตัวละคร
ใดเป็นตัวละครร้าย หรือตัวละครดี เพราะลักษณะของตัวละครไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง
ตั้งแต่ต้นจนจบ เช่น ลำเจียก และ ขุนนาง ในเรื่อง "กระโถกครึ่งท้าย" เป็นต้น

สำหรับบทสนทนาของตัวละครนั้น ยังไม่นิยมใช้อัญญาประกาศ บทสนทนา และ
บทบรรยายยังไม่แยกออกจากกัน ตัวอย่างเช่น

วันหนึ่งมีพระสงฆ์หนุ่ม 4 รูป นั่งสนทนากันอยู่ที่คันทันใต้หน้าพระอุโบสถ
วัดบวรนิเวศก่อนเวลาพระลงอุโบสถ พอเค็กมาบอกกับพระองค์หนึ่งว่า
คุณแม่อีกกลับมาแล้ว พระองค์น้อยตอบว่า เออ แล้วเค็กก็ไป พระองค์
หนึ่งจึงถามว่า คุณสมบุญจะสึกเมื่อไร กำหนดแล้วหรือยัง พระสมบุญจึง

¹ กรมหมื่นภูเรศร์ขำวงศ์ "ราตรีวันสิ้นปี" วชิรญาณวิเศษ เล่มที่ 1
แผ่นที่ 9 : 164 เมษายน พ.ศ. 2428

² "กระโถกครึ่งท้าย" วชิรญาณวิเศษ เล่มที่ 9 แผ่นที่ 5 : พุทธจิกายน
พ.ศ. 2436

ตอบว่า ยังไม่แนคอยโยมอินอยู่ พรุ่งนี้จึงจะไปปรึกษาแกดูจึงจะตกลงได้
ก็คุณละ จะออกวันสิบสองค่ำนี้แน่หรือ ลึกแล้วจะไปเข้าที่ไหน ทำอะไร
บอกกันบ้างสินะ ผมเองนี่ยังลังเลที่สุด ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรเข้าที่ไหน...¹

ฉาก การกล่าวถึงฉาก หรือสถานที่ และเวลาที่สมมุติว่าเรื่องนั้นเกิดขึ้น
ยังไม่แนคอยสมจริงนัก ผู้แต่งนิยายบรรยายฉากสั้น ๆ แบบนิทาน เพื่อให้ทราบทั่วตัวละคร
นั้นอยู่ที่ไหน และกำลังทำอะไร ต่อมามีการพัฒนาขึ้นโดยกล่าวพรรณนาถึงสถานที่ตามที่
มีจริงในสมัยนั้น แต่มักจะเป็นการเอ่ยถึงชื่อสถานที่เท่านั้น และไม่ไ้ให้รายละเอียด
แต่อย่างใด เช่นเรื่อง "กระโถดครึ่งท้าย" ผู้แต่งได้บรรยายฉากในตอนเปิดเรื่อง
โดยกล่าวถึงสะพานโยเสว

พลตระเวรคนหนึ่งเดินข้ามสะพานโยเส หยคชะงัก เอ๊ะ. ไต่ยินเสียง
สุนัขข้อยหอบ และร้องจ๊ิก ๆ ๆ จ๊ิก ก็สรวลตา แลกวาดไปดู เห็น
สุนัขฝรั่งตัวนึคเดียว หน้าเชิ้ม ห้องก๊ว อย่างที่เขาเรียกชื่อกันว่า
อีตะเลียนเกรเฮวอัน ตัวเปี้ยกน้ำสนังก ๆ ตะกายจะลงไปนคลอง
ท่าเดียว พิลิกนกก็น้อะไรกันหือ ก็หวนเดินกลับหวนลงไปกู่ข้างคลอง...²

สรุปได้ว่าเรื่องสั้นในสมัยหนังสือวิธานวิเศษ ยังเป็นเรื่องสั้นในยุคแรก ๆ
ที่ไม่สมบูรณ์แบบตามลักษณะเรื่องสั้นในความหมายปัจจุบัน แต่เรื่องสั้นในสมัยนี้ก็ไ้
พื้นฐาน และแนวทางที่สำคัญ ให้แก่เรื่องสั้นในสมัยต่อมา

¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ประชุมพระนิพนธ์ กรมหลวง
พิชิตปรีชากร หน้า 140

² "กระโถดครึ่งท้าย" วิธานวิเศษ เล่มที่ 9 แผนที่ 3 : พุศจิกายน

ตาราง 1 ตัวอย่างเรื่องสั้นในสมัยวรรณคดี

ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	วารสารและ นิตยสาร ที่ตีพิมพ์	พ.ศ.ที่ตีพิมพ์
สนุกลีลาม	กรมหมื่นพิชิตปรีชากร	วรรณคดี	2428
ราตรีวันสิ้นปี	กรมหมื่นภูธรเรศธำรงศักดิ์	วรรณคดี	2428
พระเปี้ยให้ทานธรรม	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง	วรรณคดี	2429
ความรัก	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง	วรรณคดี	2434
ความรักของผู้ชาย	กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์	วรรณคดี	2434
กระโถกครึ่งทลาย	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง	วรรณคดี	2436
ไอ้หนักร้านชาของ เรา	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง	วรรณคดี	2436
เศรษฐีข้าไฟ	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง	วรรณคดี	2436
อุย อุย	กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ	วรรณคดี	2436
จับคำด่าแดง	กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ	วรรณคดี	2436
เดินเลอ	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง	วรรณคดี	2436
อีล่อยป้อยแอ	กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์	วรรณคดี	2436
ตามอกสอดคตาเห็น	กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์	วรรณคดี	2437

2. ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2438 ถึง พ.ศ. 2472:
สมัยวารสาร และนิตยสารต่าง ๆ

เมื่อปี พ.ศ. 2437 หนังสือวรรณคดีได้หยุดการตีพิมพ์ แต่ได้มีการออกหนังสือวรรณคดีออกมาแทน และพร้อมกันนั้นก็เกิดวารสาร และนิตยสารที่น่าสนใจออกมาอีกหลายฉบับ ได้แก่ ลัทธิวิทยา กลลวิทยา หวีปัญญา นาวีศัพท์

กุลสตรี สตรีนิพนธ์ นาวิชเลง สตรีศัพท ศัพท์ไทย ไทยเอื้อ ไทยชม
นิทรานุเคราะห์ สารานุกรม ฅตุงวิทยา เสนาศึกษาและแผ่วิทยาศาสตร์ ศรีกรุง
เฉลิมชาติ วัฒนาวิทยาแมคเอชิน และวิทยาจารย์ เป็นต้น

การที่หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสารมีจำนวนหลายฉบับมากขึ้น ทำให้
ต้องมีการแข่งขันกันในด้านกาาจำหน่าย โดยผู้จัดพิมพ์ต่างก็มีวัตถุประสงค์ที่จะเผยแพร่
งานเขียนประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะงานเขียนประเภทบันเทิงคดี เพื่อจูงใจให้มีผู้
อยากอ่านมากขึ้น ผู้จัดทำจึงต้องแสวงหา ผู้มีความสามารถในการประพันธ์มาลง
แข่งขันกัน เพื่อดึงดูดคนอ่านโดยให้ค่าตอบแทนแก่งานเขียนที่ได้รับการตีพิมพ์แล้ว
ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้มีผู้สนใจส่งงานประพันธ์ของตนมายังวารสาร และนิตยสารต่าง ๆ
มากขึ้น ทำให้เรื่องสั้น และนวนิยายขยายตัวไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง

สุพรรณิ วราทร ให้ความเห็นในเรื่องที่มาของเรื่องสั้นว่า

มีสองทางคือ เรื่องสั้นที่แปลถอดออกมาจากต่างประเทศโดยตรง ส่วนใหญ่
มาจากภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส มีการเรียบเรียงเรื่องตามต้นฉบับเดิม
ทุกประการ เช่นเรื่องของเนติบัณฑิตย์ เรื่องสู่กันด้วยกลืนยาพิศม์ และ
เรื่องแต่งงานแก้แค้น เป็นต้น อีกประการหนึ่ง คือเรื่องสั้นที่แต่งตาม
แบบแผนวรรณกรรมของตะวันตก แต่ใช้ฉาก ตัวละคร ส่วนวนภาษา และ
เนื้อเรื่องของไทย เรื่องประเภทนี้มักแทรกคติ หรือข้อคิด และอารมณ์ขัน
ไว้ด้วย ตัวอย่างเช่น เรื่องเนื้อคู่หนึ่งคู่ เรื่องจะเป็นท่านสืบ...และ
เรื่องสืบรู้ได้โดยละเอียด เป็นต้น...¹

¹ สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย หน้า 51 - 52

ลักษณะเรื่องสั้นในระหว่างปี พ.ศ. 2438 ถึง พ.ศ. 2472 พอจะจัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. เรื่องสั้นประเภทโรแมนติค เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับชีวิตรักและครอบครัว

2. เรื่องสั้นประเภทสะท้อนลักษณะสังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งมีอยู่น้อยกว่าประเภทโรแมนติคเป็นอันมาก

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2438 วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นของไทยได้มีวิวัฒนาการจากนิทานมาสู่ลักษณะของเรื่องสั้นยิ่งขึ้นตามลำดับ จนถึง พ.ศ. 2472 ก็อาจกล่าวได้ว่าเรามีวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นอย่างสมบูรณ์แบบ เช่นเรื่อง "คุณย่าเพ็ง" ของเชียวหวาน ได้ใช้กลวิธีในการแต่งอย่างแนบเนียน ผู้อ่านสามารถเข้าใจเหตุการณ์ในเรื่องระหว่างหมอกุซ กับคุณย่าเพ็งได้ด้วยตัวของผู้อ่านเอง จากการดำเนินเรื่อง การบรรยายตัวละคร และจากบทสนทนาของตัวละครในเรื่อง จึงพอที่จะกล่าวถึงลักษณะเด่น ๆ ของเรื่องสั้นสมัย พ.ศ. 2438 ถึง พ.ศ. 2472 ได้ดังต่อไปนี้

โครงเรื่อง นักเขียนส่วนใหญ่ในสมัยนั้นนิยมสร้างโครงเรื่องโดยนำเอาข้อขัดแย้งอันเกิดจากการขัดแย้งของตัวละครด้วยกันเอง การขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสภาพแวดล้อมและสังคม และการขัดแย้งภายในคนของตัวละคร มาใช้สร้างปัญหาและอุปสรรคของเรื่อง ตัวอย่างเช่น

เรื่อง "ข้อสงสัย"¹ แสดงถึงข้อขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเองกับสังคม โดยแสดงให้เห็นว่า ชายหนุ่มและหญิงสาวที่ถูกพ่อแม่ขัดขวางในเรื่องของความรักนั้น บุพการีมิได้ขัดขวางอย่างเดียว ยังใช้วิธีคลุมถุงชนด้วย ตัวละครได้แสดงความคิดเห็นเป็นปฏิปักษ์ต่อกรรมวิธีเช่นนี้ของผู้ปกครองเป็นอันมาก

¹ พจน์ เนตรรังษี "ข้อสงสัย" เนติชาติ 1 : 15 - 40 สิงหาคม

เรื่อง "ผลแห่งความรัก"¹ ได้แสดงข้อขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง อย่างเด่นชัด โดยกล่าวถึง วุฒลักละออญาติสาว แต่เธอไม่รักเขาเลยเพราะเธอ รักคนอื่นอยู่ก่อนแล้ว เมื่อจำใจต้องแต่งงานกับวุฒชีวิตก็ไม่มีความสุขต้องหย่าร้างกัน ในที่สุด วุฒแค้นใจมากที่ต้องเสียละออไป จึงคิดจะไปแก้แค้นชำนานาญคนรักของละออ แต่กลับพบว่าชำนานาญกำลังจะตายด้วยโรคหิวาถ และเสียชีวิตไปในที่สุด ละออเสียใจ มากจึงหนีไปบวชชี

เรื่อง "ข้อแค้นมหาประหลาด"² โครงเรื่องได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้ง ภายในตัวของนายแผน ชายหนุ่มผู้ยากจน และครอบครัวที่กำลังลำบากมาก เขามา ขอความช่วยเหลือจากลุง แต่ลุงไม่ช่วย และได้ถึงแก่กรรมอย่างกะทันหัน แผนเห็น เงินของลุงในตู้หนึ่งพันบาท ขณะนั้นเขาต้องการเงินมาก แต่อ่านาใจไม่สูงชนะใจเขา ทำให้เขารู้สึกเสียดายใจที่จะขโมยเงินจำนวนนั้น เมื่อมีการเปิดพินัยกรรม ปรากฏว่า ลุงได้ยกมรดกให้นายแผนทั้งหมด เมื่อเงินในตู้นั้นอยู่ครบ

นักเขียนในสมัยนั้นนิยมสร้างข้อขัดแย้งและอุปสรรคต่าง ๆ โดยนำมาจาก เรื่องของครอบครัวและความรัก สารัตถะของเรื่องส่วนใหญ่จึงแสดงให้เห็นในเรื่อง กฎแห่งกรรม เช่น เรื่อง "ทุกขโศ ทุกชะฐานัน" ผลสนองของความโลภ เช่น เรื่อง "หางแมว" สังคมที่เต็มไปด้วยความหลอกลวงจะเชื่อใจใครมิได้ เช่น เรื่อง "เกินคาด" และความรักเมื่อเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตแล้ว ก็จะพบแต่ความทุกข์ ความ เดือดร้อน และความอับยศอดสู เช่น เรื่อง "สู้กันด้วยกลืนยาพิษ" และเรื่อง "ตายเพราะความรัก" เป็นต้น

¹ล. เลาหะวิไล (นามแฝง) "ผลแห่งความรัก" เสนาศึกษาและแผน วิทยาศาสตร์ 10 ตอน 9 : 1464 - 1482 กันยายน 2469

²ช.ส.บ. (นามแฝง) "ข้อแค้นมหาประหลาด" ไทยเชื้อ 12 : 1 - 11 เมษายน 2457

สุภารัตน์ เสรีวัฒน์ ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องสั้นในช่วงนี้ว่า "โครงเรื่อง
ของเรื่องสั้นในช่วงนี้ซับซ้อนขึ้น... จับแก่นเรื่องยากขึ้น กล่าวได้ว่ามีแก่นเรื่องซับซ้อน
ลึกซึ้งขึ้น ไม่ใช่แก่นเรื่องที่มุ่งชี้ให้เห็นความดี ความชั่วตรง ๆ ง่าย ๆ อย่างช่วงแรก ๆ
อีกต่อไป"¹

กลวิธีในการแต่ง กลวิธีในการแต่งของเรื่องสั้นในช่วงนี้ ได้มีวิวัฒนาการ
ดีขึ้นโดยลำดับ เช่นการเลือกผู้เล่าเรื่อง การดำเนินเรื่อง การสร้างตัวละคร
บทสนทนา และฉาก เป็นต้น ผู้ศึกษาจะขอกล่าวถึงลักษณะเด่น ๆ ของกลวิธีในการ
แต่งเรื่องสั้นในช่วงนี้ ดังต่อไปนี้

1. การเลือกผู้เล่าเรื่อง ซึ่งหมายความว่า เรื่องนี้แต่งตามความคิดของ
ผู้ใด เรื่องสั้นในสมัยนี้ จะใช้กลวิธีเล่าเรื่อง 3 แบบคือ

1.1 ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครเอกในเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่องของตน ซึ่ง
เป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุด โดยใช้ ข้าพเจ้า กระผม ฉัน อีฉัน คิฉัน เป็น
ผู้เล่า การเล่าแบบนี้ในตอนแรก ๆ นักเขียนเกรงว่าผู้อ่านจะไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง จึงมี
บ่อยครั้งที่ต้องไขนวลชีวิตในการอธิบายเพิ่มเติม เช่นเรื่อง "เคราะห์ร้ายของนายแพทย์"
ตัวเอกได้เล่าเรื่องในการเดินทางไปรักษาคนไข้ของตนว่า

ชายคนนั้นนำข้าพเจ้าไปทางตรอก ถนนในตรอกนั้นเลวโซ่เล่น เดิน ๆ ไป
ประเดี๋ยวตกแอ่งน้ำ ประเดี๋ยวเตะก้อนอิฐเข้าถนัด จนเมสอตัวพลอย
"แถมน์" ออกมาเต็มปากเต็มคอ ชายนั้น (หาได้หลับไม) เหลียวหน้า
มามว่า "เสียใจ" ที่ว่าเสียใจนั้น แปลว่า เขามีความเสียใจที่ต้องนำ
ข้าพเจ้ามาให้ได้รับความลำบาก ลุยน้ำเตะอิฐคอก หาได้ประชดประชัน
ในถ้อยคำที่ข้าพเจ้าพลั้งปากออกไปไม่

¹สุภารัตน์ เสรีวัฒน์ วิวัฒนาการเรื่องสั้นในเมืองไทยตั้งแต่แรกจนถึง

เกินคำหวั่นเสื่อมาประมาณทางสักเส้นได้ จึงถึงเรือนหลังหนึ่งใหญ่ เป็น
เรือนฝากระดานอย่างโบราณ ชายนั้นก็นำขึ้นไปบนเรือน พาไปยังห้อง
รับแขก แล้วก็ขอโทษ ลาไปผละตัวนอนเสียใหม่ (น่ากลัวเขาจะต้อง
รับประธานยาประสานกานพลู หรือประสานเชิง)...¹

การเล่าเรื่องเช่นนี้ในสมัยต่อมาได้พัฒนาการขึ้น จนมีลักษณะเช่นเดียวกับ
เรื่องสั้นในสมัยปัจจุบัน เช่นเรื่อง "แม่สาวอังก" ตัวเอกของเรื่องได้เล่าเรื่องของ
ตนเองว่า "ตามปรกติข้าพเจ้าไม่ใช่คนที่ชอบเที่ยวเตร่กลางคืนเลย ปีหนึ่งก็หนีงอย่าง
มากไม่เกิน 6 ครั้ง ยิ่งลครยิ่งแล้วใหญ่ทีเดียว เกือบพูดได้ว่าไม่เคยเลย เพราะ
นิสัยไม่ใคร่ชอบ"²

1.2 ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งในเรื่องเป็นผู้เล่าถ่ายทอด
มาสู่ผู้อ่าน เช่นเรื่อง "วางยาเมีย" ประพันธ์ตัวละครในเรื่อง ได้เล่าเรื่องของ
สนิทตัวละครเอกในเรื่องให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องของสนิทว่า

คุณสนิท เป็นสหายสนิทของข้าพเจ้า เคยเป็นนักเรียนร่วมโรงเรียนเดียวกับ
กันมา ตั้งแต่เป็นนักเรียนมัธยม ต่อมาแก่ได้เป็นนักเรียนแพทย์ใน
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนข้าพเจ้าออกประกอบการค้าขายช่วยบิดาอยู่
ที่บ้าน แต่ความสนิทชิดเชื้อระหว่างเรากับข้าพเจ้าคงมีอยู่เช่นเดิม
คุณสนิทเป็นนักเรียนแพทย์ก็จริง แต่หาได้ออกรับราชการทางตำแหน่งแพทย์
ไม่ เนื่องจากความเหลวไหล เอาใจใส่แต่การเที่ยวเตร่ คบผู้หญิง

¹ หลวงอภิรักษ์นราชนฤธิ์ "เคราะห์ร้ายของนายแพทย์" นิทานวชิรญาณ
ชุดที่ 4 หน้า 176 - 177

² พจน์ เนตรรังษี "แม่สาวอังก" เสนาศึกษาและแนววิทยาศาสตร์

ในไม่ช้าก็ต้องออกจากมหาวิทยาลัย เพราะหัดที่มีวิชาภูมิรัฐศาสตร์ ในเชิงหนังสืออยู่ข้าง จึงได้เข้ารับราชการเป็นเสมียนเอกในกระทรวงหนึ่ง ส่วนวิชาแพทย์ของแกนั้น แกไม่ยอมรับปากกับใครเลยว่าใช้ไม่ได้ ตรงกันข้ามกลับหงศวอยู่เสมอว่าคนมีวิชาทางเวชศาสตร์เป็นกำไรอยู่อกไข ก็กว่าเพื่อนเสมียนเอกด้วยกัน และรวมทั้งข้าพเจ้าด้วย...¹

1.3 ผู้แต่งเป็นผู้เล่าเอง กล่าวคือ ผู้เขียนเล่าถึงตัวละครต่าง ๆ แบบรู้แจ้งในพฤติกรรมทั้งปวงของตัวละคร การเล่าแบบนี้เป็นการเปิดโอกาสให้นักเขียนได้ใช้ตัวละครเป็นสื่อ เพื่อที่จะถ่ายทอดความคิดของนักเขียน โดยผู้อ่านไม่รู้สึกว่าผู้แต่งกำลังเล่าเรื่องให้ผู้อ่านฟัง แต่ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าสามารถเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้ด้วยตัวของผู้อ่านเอง จากการบรรยาย พรรณา หรือเหตุการณ์และพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละคร เช่น เรื่อง "คนยาเพ็ง" "ทำตามฝัน" และเกิด "หันหลัง" เป็นต้น ตัวอย่างเช่นเรื่อง "คนยาเพ็ง" ผู้แต่งได้เล่าเรื่องว่า "พอหมอคุขบ้านเคิมอยู่บ้านหม้อ แล้วชายที่ไปอยู่ที่โบสถ์พราหมณ์ แล้วถูกไล่มาอยู่ถนนใหม่ แล้วหนีรถไถมาอยู่พาหุรัดนี้ เคียนั้นมันก็ ตามแกมาอีก..."²

2. การดำเนินเรื่อง เรื่องสั้นในสมัยนี้นิยมสร้างฉากและบรรยากาศไว้ตอนเปิดเรื่องด้วยการบรรยาย พรรณา หรือให้ตัวละครสนทนากัน แล้วรีบดำเนินเรื่องเข้าสู่ปัญหาของเรื่อง โดยใช้กลวิธีการดำเนินเรื่อง 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

2.1 การเล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ เรื่องเกิดก่อนเล่าก่อน เรื่องเกิดทีหลังเล่าทีหลัง เรื่องสั้นส่วนใหญ่ในช่วงนี้จะนิยมวิธีการดำเนินเรื่องแบบนี้มากที่สุด

¹ ร.ค.ท. พลอย พรปรีชา "วางยาเมีย" เสนาศึกษาและแคววิทยาสาสตร์ 10 ตอน 11 : 1785 พฤศจิกายน 2469

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "คนยาเพ็ง" ใน แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 5 หน้า 423

เช่นเรื่อง "หางแมว" และเรื่อง "จินตลีลา" เป็นต้น

2.2 การเล่าเรื่องย้อนต้น (Flash back) เป็นการดำเนินเรื่องที่ไม่ดำเนินไปตามลำดับเหตุการณ์ นักเขียนจะนำเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาเป็นการเกริ่นเรื่องให้ผู้อ่านทราบก่อน แล้วจึงเล่าย้อนหลังไปก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์ที่กล่าวไว้ในตอนต้น ต่อมาจึงพาผู้อ่านมาสู่เหตุการณ์ปัจจุบันอีก เช่นเรื่อง "วางยาเมีย" เปิดเรื่องด้วยบทสนทนาของสนธิและประพันธ์

"ไม่ไหว อย่างนี้ละก็ไม่ไหวแน่ ไครมึงจะทนไหว"

"ทนอะไรกัน"

"ทนแม่พิลาศ-ภรรยากันนะซี"

"เรื่องราวมันเป็นอย่างไรรู้มึงได้ไหม"

"เขาว่า 'มีเมียผิดคิคนเมียตาย' แต่กันเห็นจะทน จนเจ้าหลอนตาย"

"ไม่ไหว ไม่ไหวแน่"¹

เมื่อสนธิปรับทุกข์กับประพันธ์แล้ว ผู้แต่งก็นำเรื่องกลับไปสู่อดีต โดยประพันธ์นึกถึงสมัยที่ตนเองและสนธิอยู่โรงเรียนเดียวกันมา จนถึงสมัยที่สนธิไปแต่งงานกับพิลาศ แล้วเรื่องย้อนกลับมาสู่เหตุการณ์ปัจจุบัน แล้วก็กลับไปสู่เหตุการณ์ในช่วงชีวิต 6 เดือนที่สนธิและพิลาศอยู่ด้วยกันว่าเต็มไปด้วยความทุกข์มากกว่าสุข เพราะพิลาศไม่ทำหน้าที่ภรรยาที่ดี ชอบเที่ยวเตร่และแกสмаคม ซึ่งสนธิไม่ชอบ ประพันธ์ได้ชักชวนเพื่อนให้มีความอดทน เวลาผ่านไปหนึ่งปี สนธิมาพบกับประพันธ์อีก แล้วก็นำเล่าเรื่องการที่เขาพยายามฆ่าเมียด้วยวิธีการต่าง ๆ การดำเนินเรื่องตอนนี้ผู้เขียนได้แสดงฝีมือในการแต่งอย่างดียิ่ง เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสัยใคร่รู้และติดตามเรื่องไปด้วยความตื่นเต้น จนกระทั่งมาสู่จุดสุดยอดของเรื่องว่าความพยายามในการวางแผน

¹ร.ต.ท. พลอย พรปรีชา "วางยาเมีย" เสนาศึกษาและแนววิทยาศาสตร์

ฆ่าเมียด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้นไม่เป็นผลสำเร็จ แต่เวลาที่เธอจะตาย พิลาก็ตาย ด้วยตัวของเธอเอง โดยที่สนิทไม่ได้วางแผนฆ่าเลย เธอตายเพราะไปขี่ม้า แล้วก็ตกมาตาย เรื่องจึงจบลงอย่างสร้างความประหลาดใจให้แก่ผู้อ่าน และขณะเดียวกันก็สร้างความสบายใจให้แก่ผู้อ่านด้วยที่สนิทไม่ได้ฆ่าเมียอย่างที่ตั้งใจไว้ ทั้งคำพูดของสนิทที่ว่า "กันตั้งใจฆ่าจริงตามแกว้า แต่เจ้าหลอนไม่ตายเพราะมีมือกัน เเคราะห์ดีแท้ ๆ แกเอ๊ย"¹

อนึ่ง เป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับ เรื่องสั้นในสมัยนี้ยังนิยมจบลงด้วยดี คือจบด้วยความสุข (Happy Ending) มากกว่าการจบร้าย คือจบด้วยความเศร้า (Unhappy Ending) และเริ่มนิยมการจบเรื่องแบบหักมุมมากขึ้น เช่นเรื่อง "วางยาเมีย" และ เรื่อง "สู้กันกับควายกลืนยาพิษ" เป็นต้น

3. การสร้างตัวละครและบทสนทนา ตัวละครในเรื่องสั้นระยะแรก ๆ ยังเป็นตัวละครประเภทน้อยลักษณะ (Flat Characters) เป็นตัวละครที่มีลักษณะและอุปนิสัยไม่สมจริง ความดีและความชั่วของตัวละครแต่ละตัวแลเห็นอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ถ้าเป็นคนดีก็จะดีอย่างไม่มีข้อเสีย แต่ถ้าเป็นตัวละครร้ายก็จะชั่วเสียจนไม่มีส่วนดี เช่น คุณหญิงเฟื่องในเรื่อง "เนื้อเค้าย่าเค้า" และ คุณนายทองอยู่ในเรื่อง "แม่สื่อกระดาก" เป็นต้น

ต่อมาในช่วงระยะ พ.ศ. 2456 ถึง พ.ศ. 2472 ตัวละครได้มีการพัฒนาขึ้นตามลำดับ มีความสมจริง อุปนิสัยและลักษณะของตัวละครมีความซับซ้อน (Round Characters) คล้ายกับบุคคลในชีวิตจริง การเปลี่ยนแปลงอุปนิสัย และลักษณะของตัวละครทำได้อย่างสมจริงยิ่งขึ้น เช่น เรื่อง "วาสนามนุสส์"² และเรื่อง

¹ ร.ต.ท. พลอย พรปรีชา "วางยาเมีย" เสนาศึกษาและแคววิทยาศาสตร์ 10 ตอน 11 : 1794 พฤศจิกายน 2469

² กุหลาบ สายประดิษฐ์ "วาสนามนุสส์" เสนาศึกษาและแคววิทยาศาสตร์ 10 : 1078 - 1102 กรกฎาคม พ.ศ. 2469

"ทำตามฝัน" เป็นต้น

การสร้างตัวละครส่วนใหญ่ใช้กลวิธีการแต่งเสนอให้ผู้อ่านทราบ 2 แบบ

คือ

3.1 ผู้แต่งใช้กลวิธีเสนอตัวละครโดยเล่าตรง ๆ ว่า ตัวละครเป็น
คนอย่างไร มีรูปร่างและอุปนิสัยใจคอหรือเลวอย่างไร ผู้แต่งก็จะบอกโดยละเอียด
เช่น การบรรยายลักษณะนายทวีปญญาว่า "นายทวีปญญา...เป็นคนรูปร่างประเปรียว
แต่มีลักษณะกำยำอยู่ในตัว"¹ หรือเสนอตัวละครโดยการให้ตัวละครแนะนำตัวเองตรง ๆ
เช่นเรื่อง "จับผู้หญิงสองมือ" ตัวละครเอกในเรื่องได้แนะนำตัวเองว่า

ข้าพเจ้าเคยมีชื่อเสียงว่า ไม่ใคร่รู้จักหมึกเหมียเงินทอง อยู่ข้างจะเป็นคน
สุรุษสุรายจับจ่ายแคลวนของที่ไม่ควรซื้อหา แอ้วยังมีหน้าข้าไม่รู้จักชวนชวาย
ในทางที่จะหาเงินให้เป็นอันแน่นอนอันใดไค้ด้วย การที่ข้าพเจ้ารู้จักอยู่อย่างเดียว
แต่การจับจ่ายเช่นนี้ข้าพเจ้ามีทางที่จะยกโทษตัวเองไค้อยู่อย่างเดียว แต่ว่า
เวลานั้นข้าพเจ้ายังเป็นคนพึ่งรุ่นหนุ่ม...²

3.2 ผู้แต่งใช้กลวิธีเสนอตัวละครโดยให้ตัวละครอื่นกล่าวถึง หรือให้
ผู้อ่านเข้าใจเอาเองจากพฤติกรรมของตัวละครที่แสดงออกมาว่าคิด พูด หรือกระทำ
อย่างไร เช่นเรื่อง "คุณย่าเพ็ง" ผู้แต่งได้ค่อย ๆ ให้ผู้อ่านได้รู้จัก ลักษณะนิสัย
ของตัวละครขึ้นทีละน้อย ๆ ในขณะเดียวกันผู้แต่งก็ค่อย ๆ สร้างความขัดแย้งระหว่าง
ตัวละคร คือคุณย่าเพ็งกับพ่อหมอสุขไปพร้อม ๆ กันด้วย ตัวละครในเรื่องคุณย่าเพ็งจึง
มีลักษณะสมจริง เพราะอุปนิสัยของตัวละครมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ และ

¹ จรัญ วุทธาติย์ "ยุพา" เสนาศึกษาและแนววิทยาศาสตร์ 10 ตอน 9 :
1454 กันยายน พ.ศ. 2469

² พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ นิทานของ น.ม.ส. หน้า 81

สภาพแวดล้อมตามท้องเรื่องอย่างสมเหตุสมผล ทำให้ผู้อ่านรู้สึกได้ว่าตัวละครนั้นมีเลือดเนื้อ และชีวิต ประจักษ์คนจริง ๆ ที่ยังวนเวียนอยู่กับความโลภ โกรธ หลง

สำหรับบทสนทนานั้นนักเขียนในสมัยนี้ ได้สร้างบทสนทนาเพื่อช่วยในการดำเนินเรื่อง และให้รู้จักตัวละครในเรื่อง ทั้งรูปร่างลักษณะหน้าตาและนิสัยใจคอ โดยผู้แต่งไม่ต้องชี้แจงตรง ๆ แต่ผู้อ่านสามารถแลเห็นภาพของตัวละครได้อย่างเด่นชัด เหมือนเป็นคนจริง ๆ เพราะสำนวนภาษาที่ใช้ในการเขียนเรื่องสั้นในช่วงนี้ ส่วนใหญ่ใช้ภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน ทำให้เรื่องมีความสมจริงยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น บทสนทนา ระหว่างคุณหญิงเพี้ยน กับนายฮวด สามีในเรื่อง "เนื้อเตายำเตา"

"ช่วยคุณหญิงเพี้ยนไปอยู่ที่ไหนที่นั่นก็..." ภรรยาพูดต่อไป

"ครีกครีน หุหุหะ ฉันรู้ แต่หลอนก็รู้เหมือนกันไม่ใช่หรือว่า ฉันชอบเจียบ ๆ ไม่ชอบหุหุหะ เป้อะเยอ..."

"ซื่อนั้นไม่ต้องพูด นายไปอยู่เจียบ ๆ ฉันก็ไปอยู่ด้วยได้ แต่ฉันจะไปอยู่ที่ครีกครีน นายไม่ออกไป ไม่ต้องไปก็แล้วกัน ฉันไปละ เกี้ยวจะไม่ทันรถไฟ"

"ก็ตามใจนั้นซิ"¹

สำหรับสรรพนามที่ใช้ จะมีใช้หลายอย่างตามความเหมาะสมของท้องเรื่องได้แก่

สรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้ ผม เรา ดิฉัน ข้า กระผม กู กัน
ฉัน และไต่เต่า เป็นต้น

สรรพนามบุรุษที่ 2 ใช้ คุณหลวง คุณพระ เจ้าคุณ ท่าน เจ้า
หลอน แก นาย มึง ลื้อ พ่อ ทิด เป็นต้น

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "เนื้อเตายำเตา" ทวีปัญญา 36 : 545

ในการเขียนบทสนทนา บทบรรยาย และบทพรรณานั้น นิยมใช้เครื่องหมายวรรคตอนช่วย อันแสดงให้เห็นถึงการยอมรับรูปแบบการเขียนทางตะวันตก เครื่องหมายวรรคตอนที่ชอบใช้มากได้แก่ เครื่องหมายอัฒภาค ("...") เครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) เครื่องหมายอัฒภาค (;) และ (:) เครื่องหมายจุลภาค (,) เครื่องหมายปรัศนี (?) และเครื่องหมายมหัพภาค (.) เป็นต้น

อนึ่ง ในการเขียนบทสนทนาส่วนใหญ่ จะแยกออกจากบทบรรยาย หรือบทพรรณนา โดยนิยมการขึ้นย่อหน้าใหม่ และมีเครื่องหมายอัฒภาคกำกับ ทำให้ผู้อ่านแลเห็นบทสนทนา และบทบรรยายต่างกันได้อย่างชัดเจน ส่วนการเขียนแบบติดกันเป็นพิศ ไม่แยกบทสนทนาออกจากบทบรรยาย ก็มีอยู่บ้างแต่เป็นส่วนน้อย เช่นเรื่อง "จะพูดความลับในที่แจ้ง" เป็นต้น และเป็นที่น่าสนใจว่า การสร้างตัวละครของนักเขียนในสมัยนี้ ตัวละครมิได้มีแค่บุคคลในสังคมชั้นสูง เช่นเจ้านาย หรือขุนนางเท่านั้น แต่ผู้เขียนได้เริ่มสนใจที่จะกล่าวถึงชนชั้นกลางและประชาชนธรรมดาสามัญที่เป็น ชาวสวน ชาวไร่ พ่อค้า และกรรมกรมากขึ้น ทำให้ผู้อ่านได้แลเห็นปัญหาของสังคมที่เป็นเรื่องของคนยากจนบ้าง แม้จะน้อยกว่าเรื่องราวของชนชั้นสูง ชนชั้นปกครอง ผู้ดี หรือคนร่ำรวย แต่ก็ทำให้เรื่องราวของตัวละครที่เป็นคนธรรมดาสามัญ เปิดกว้างมาสู่สายตาและความรู้สึกของผู้อ่านมากกว่าเรื่องสั้นในยุคแรก ๆ

4. กลวิธีสร้างฉาก ในระยะแรก ๆ การสร้างฉากผู้เขียนไม่ค่อยให้ความสนใจมากนัก สร้างฉากขึ้นเพียงแต่ให้ผู้อ่านรู้ว่าเรื่องนั้นเกิดขึ้นที่ไหนเท่านั้น ต่อมาการสร้างฉากได้มีวิวัฒนาการดีขึ้นตามลำดับ มีการให้รายละเอียดต่าง ๆ ที่ทำให้อ่านเกิดภาพพจน์ เช่น เรื่องหงส์ ได้บรรยายฉากการเดินทางไปบางประอินของตัวเอกว่า

เวลาโม่งเข้ากับ 32 นาที กระบวนแห่ถึงท่าปากคลองตลาด ชนข้าวของ
ลงเรือเสร็จแล้ว คุ้มมนรับหน้าที่ปฏิบัติตรวจการได้ความว่าหมอน้ำมีมาแล้ว
แต่หาได้ไม่นานมาไม่ น้ำในแม่น้ำกรวยจะต้องหาน้ำเสียก่อน ปากคลองตลาด
กับบ้านหม้อเดินก็หลายนาที่ จึงตกลงกันว่าลองขอเขาเอาตามคึกแถวเหล่านั้น
เถิด ให้ข้าพเจ้ากับเจ้าแดงไปจัดการมาให้ได้...¹

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้แต่งเริ่มนิมกล่าถึงสถานที่ที่มีจริง ๆ ที่ผู้อ่านรู้จัก
และคุ้นเคย เช่น หัวหิน สำเพ็ง สนามหลวง ปากคลองตลาด เป็นต้น การใช้
สถานที่ที่มีจริง ๆ เช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าเรื่องนั้นสมจริง เพราะสถานที่
ที่เป็นฉากเหล่านั้นผู้อ่านเคยได้พบเห็นมา เช่นเรื่องยุพา บรรยายฉากไว้ว่า

แทนที่รถคันนี้จะลากเลยไปทางอื่น กลับลากวกไปทางถนนนครสวรรค์ แล้ว
กลับลากเข้าซอยถนนพะเนียง ไปจอดอยู่ที่หน้าตรอกที่จะเข้าบ้าน ระวีสั่งให้
รถของตนจอดอยู่ทาง ๆ ประมาณเส้นเศษ คอยจับตาดูจนกระทั่งยุพาเข้า
บ้านแล้วสักครู่ รถลากคันนั้นก็ลากเลยไปทางถนนราชดำเนิน ระวีหาได้
ลงจากรถติดตามภรรยาของตนเข้าไปไม่ คงให้รถลาก ๆ รถของชาย
แปลกหน้าผู้นั้นข้ามสะพานผ่านฟ้า ลากไปทางสะพานตึกดิน ไปหยุดหลังตลาด
เสาชิงช้า แล้วเดินเข้าตรอกหลังไปตลาด...²

สุตารัตน์ เสรีวัจน์ ได้กล่าวสรุปถึงวิวัฒนาการเรื่องสั้นในสมัยนี้ว่า

¹ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส "เรื่องหงส์" ใน นิทานวนจิตรญาณ หน้า 124

² จรัญ วุฑฒิตย์ "ยุพา" เสนาศึกษาและแนววิทยาศาสตร์ 10 : 1444 -
1445 กันยายน พ.ศ. 2469

โดยสรุป วิวัฒนาการของเรื่องสั้นเป็นไปในทางที่ดีขึ้น เมื่อนักประพันธ์มีประสบการณ์กว้างขึ้นและมีความชำนาญมากขึ้น การสร้างแก่นเรื่อง มุ่งแสดงเรื่องราวหรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตสังคมมากขึ้น โครงเรื่องซับซ้อนตัวละครสมจริง และมีชีวิตจิตใจ บรรยายฉากและฉากในเรื่องช่วงหลัง ๆ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกใกล้ชิดต่อเหตุการณ์ และเรื่องราวนั้น ๆ มากขึ้น ซึ่งช่วยให้เรื่องดูสมจริงอย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเห็นว่าค่านที่วิวัฒนาการได้ชัดที่สุดคือค่านตัวละคร ทั้งการกำหนดตัวละคร การสร้างลักษณะอุปนิสัย และวิธีการนำเสนอ ตัวละครในเรื่องสั้น ทั้งมีลักษณะสมจริงมากขึ้นด้วย¹

ตาราง 2 ตัวอย่างเรื่องสั้น พ.ศ. 2438 ถึง พ.ศ. 2472

เนื้อเรื่อง	ผู้แต่ง	วารสารและ นิตยสาร ที่ตีพิมพ์	พ.ศ. ที่ตีพิมพ์
เนื้อคู่หนึ่งคู่	บัญญัติวรราช	วชิรญาณ	2438
เมียสื่อกระต่าย	บัญญัติวรราช	วชิรญาณ	2439
ตายเพราะความรัก	หม่อมอุคมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์	วชิรญาณ	2439
คนยาพัง	เขี้ยวหวาน	ลักขวิทยา	2445
เนื้อคู่หนึ่งคู่	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง	ถลลวิทยา	2447
เกิดทันคู่สร้าง	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง	กุลสตรี	2451
ทำตามฝัน	น.ม.ส.	นิทรานุกรวาท	2451
คนสองใจ	มะลิ บุณนาค	ศรีกรุง	2456

¹ สุภารัตน์ เสรีวัฒน์ วิวัฒนาการเรื่องสั้นในเมืองไทยตั้งแต่แรกจนถึง พ.ศ. 2475 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2521 หน้า 241

ตาราง 2 (ต่อ)

ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	วารสารและ นิตยสารที่ตีพิมพ์	พ.ศ. ที่ตีพิมพ์
ปริกามาสดาน	อรุณ บุญยะมานพ	ศรีกรุง	2456
ขอแม่มหาประหลาด	ช.ส.ย.	ไทยเอื้อ	2457
ตายยากตายเย็น			
ตายง่ายตายตาย	แสงทอง	ไทยเอื้อ	2457
ใจผู้ชาย	เจ้าเงาะ	ศรีกรุง	2457
เงาตามตัว	ศรีสุวรรณ	ศรีกรุง	2457
ซอนกล	มลิวัน	ไทยเอื้อ	2457
ชุมชาม	นายบรรจง	ศรีกรุง	2459
สามีปloomของรำไพ	ไช้ เรื่องศิลป์	เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์	2460
น้ำใจของนรา	ส่ง เทภาษิต	เริงรมย์	2463 ^{ปีพุทธศ. 2477}
เกินคาด	พ. เนตรรังษี	เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์	2469
ยุพา	จรัญ วุทธาพิศย์	เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์	2469
วาสนามนุสส์	กุหลาบ สายประดิษฐ์	เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์	2469
วางยาเมีย	พลอย พรปรีชา	เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์	2469
ความรักคือกระแสไฟแล่น	ศักดิ์อาษา	รัตนโกสินทร์	2471
ความรัก	ไม้ปรากฏนามผู้แต่ง	ไทยเกษม	2471
กัศปยส	ศรีศุภวัลย์	เฉลิมชาติ	2472
ข้อสงสัย	พ. เนตรรังษี	เฉลิมชาติ	2472
ตายแล้วเกิดใหม่	แม่ออนงค์	เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์	2472

3. ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ. 2472 ถึง พ.ศ. 2496 :

วรรณกรรมร่วมสมัยของยาขอบ

การที่ผู้ศึกษาได้กำหนดช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2472 ถึง พ.ศ. 2496 เป็นช่วงระยะเวลาในการศึกษาเรื่องสั้นในสมัยของยาขอบนั้น เนื่องจาก ในปี พ.ศ. 2472 เป็นปีที่ โชติ แพร่พันธุ์ ได้ก้าวเข้าสู่วรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี โดยเขียนเรื่องสั้นเรื่องแรกคือเรื่อง "จดหมายเจ้าแก้ว" ลงตีพิมพ์ในหนังสือสุภาพบุรุษรายักษ์ โดยใช้นามปากกาว่า "ยาขอบ" นับแต่นั้นมาเขาก็มีผลงานทางวรรณกรรมลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ วารสาร และนิตยสารหลายฉบับไม่ขาดระยะ เช่น ในประชาชาติ สุริยา ไทยใหม่ ผู้นำ ประชาชาติสุภาพบุรุษ สยามนิกร ปิยมิตร และศรีสัปดาห์ เป็นต้น ผลงานทางวรรณกรรมของยาขอบส่วนใหญ่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านอย่างสูง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2492 สุขภาพของยาขอบได้เริ่มเสื่อมโทรมลงตามลำดับ ผลงานของเขามีน้อยลง และหลังจากปี พ.ศ. 2496 เป็นต้นมา ก็จะไม่ปรากฏผลงานใหม่ ๆ ของยาขอบอีกเลย ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดระยะเวลา พ.ศ. 2472 ถึง พ.ศ. 2496 เป็นช่วงระยะเวลาในการศึกษาวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นจากนักเขียนร่วมสมัยของยาขอบ โดยจะได้ศึกษาในเรื่อง เหตุการณ์บ้านเมืองโดยทั่วไป นักเขียนไทยและอิทธิพลนักเขียนต่างประเทศที่มีต่อเรื่องสั้นของไทย และลักษณะวรรณกรรมร่วมสมัยประเภทเรื่องสั้นในสมัยของยาขอบ ดังต่อไปนี้

3.1 เหตุการณ์บ้านเมืองโดยทั่วไป

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2487 สถาปนาเมืองของไทยในเวลานั้นอยู่ในระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยเข้าใจในระบอบการปกครองแบบใหม่นัก ทำให้ผู้ปกครองประเทศบางท่านฉวยโอกาสใช้อำนาจไปในทางเผด็จการ เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น ประเทศไทยอยู่ในภาวะคับขัน รัฐบาลได้ปลุกใจประชาชนให้เกิดความรู้สึกในชาตินิยม และความเชื่อถือนในผู้นำ ผลสะท้อน

ของเหตุการณ์บ้านเมืองต่อวรรณกรรมในขณะนั้นก็คือ ได้มีการจัดตั้งวรรณคดีสโมสร ขึ้นในปี พ.ศ. 2485 และในระยะเวลาต่อมา ความจำเป็นที่รัฐบาลไทยจะต้องรักษา เอกราช และวัฒนธรรมทางภาษาของไทยไว้ จึงทำให้รัฐบาลในสมัยนั้นจำใจต้อง ปฏิบัติการใช้ภาษาของไทยเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาของชนต่างชาติ ผลของการ ปฏิบัติการใช้ภาษาของไทยในครั้งนั้นได้สร้างความยุ่งยากลำบากใจให้แก่ผู้ใช้ภาษาเป็น อันมาก โดยเฉพาะนักเขียนและผู้อ่านงานประพันธ์ ตัวอย่างเช่น "ตามธัมมา ผู้ราย คาคนมักจะระมัดระวังตัวอยู่เสมอ ฉันคิด ถ้าหากว่าฉันลุ่มลุ่มหาเข้าไปในครัวโดยไม่ มีอาวุธ ผลที่ได้รับฉันอาจเป็นศพ ไปอีกคนหนึ่งก็ได้"¹

ความยากลำบากในการเขียน การอ่าน ตลอดจนความเข้าใจเช่นนี้ ทำให้ นักเขียนบางคน เช่น โชติ พรหมพันธุ์ หยุดเขียนหนังสือไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง

ในระหว่าง พ.ศ. 2486 ถึง 2496 เป็นระยะเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงใหม่ ๆ โดยเฉพาะในระยะสองปีแรกที่สงครามเลิกได้เกิดความปั่นป่วนทาง เศรษฐกิจอย่างหนัก สินค้าต่าง ๆ ราคาแพงขึ้น รวมทั้งกระดาษด้วย การที่กระดาษ แพงทำให้การผลิตวรรณกรรมในระยะนั้นน้อยลง ต่อมาเมื่อสถานการณ์ต่าง ๆ คลี่คลายลง วรรณกรรมกลับฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่รัฐบาลก็ยังไม่ให้เสรีภาพในการคิดการเขียน มากนัก วรรณกรรมส่วนใหญ่จึงมีเป้าหมายผลิตขึ้นเพื่อความบันเทิง แต่เป็นที่น่าสังเกต ว่านักเขียนได้มีความตื่นตัวในความคิดที่จะผลิตผลงานเพื่อประเทืองปัญญาและสะท้อนปัญหา สังคมมากขึ้น ความจริงนักเขียนได้เริ่มมีการผลิตงานเขียนประเภทนี้มาตั้งแต่ก่อน สงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะสำนักพิมพ์ไทยพาณิชย์การจำกัดได้เคยเป็นจุกร่วมใน การสร้างสรรค์วรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ตามแนวความคิดนี้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2491 นิติสารสยามสมัยได้จัดการประกวดเรื่องสั้นโบว์ลิ่งฟ้าขึ้น ทำให้เกิดนักเขียนเรื่องสั้นที่

¹เฉลิม จันนาค "ผู้ร้ายคาคน" ประชาชาติรายสัปดาห์ 3877 : 8

มีชื่อเสียงใหม่ ๆ อีกหลายท่าน เช่น อุดม อุดากร เป็นต้น วรรณกรรมไทยได้เจริญก้าวหน้าไปอีกเป็นอันมาก เมื่อได้เกิดชมรมนักประพันธ์ขึ้นใน พ.ศ. 2493 โดยมี วิชาศ มณีวัต และ ประหยัด ศ.นาคะนาท เป็นกำลังสำคัญในการจัดตั้ง การมีชมรมนักประพันธ์ทำให้นักเขียนได้มีโอกาสที่จะมาชุมนุมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวความคิด ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมที่มีคุณค่าเพื่อรับใช้ประชาชนทั้งในค่านิยมและการประเทืองปัญญามากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าช่วงระยะเวลานั้นประเทศไทยได้มีนวนิยายและเรื่องสั้นที่ดีเด่นอยู่หลายเรื่อง ซึ่งงานเหล่านั้นต่อมาได้กลายเป็นงานอมตะและได้เป็นตัวอย่างแก่นักเขียนในปัจจุบันนี้

ความคิดเห็นทางการเมืองและสังคมที่แสดงออกทางวรรณกรรมทั้งบทความ นวนิยาย และเรื่องสั้น ได้ทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับความทุกข์ยากของประชาชน จนถึง พ.ศ. 2495 รัฐบาลได้ทำการกวาดล้างทางการเมืองครั้งใหญ่ นักการเมือง นักเขียน และนักหนังสือพิมพ์หลายท่าน เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ นายแพทย์เจริญ สืบแสง และอุทธรณ์ พลกุล เป็นต้น ได้ถูกจับในข้อหาบงกชภายในและภายนอก ราชอาณาจักร หรือที่เรียกว่า "กบฏสันติภาพ" ชมรมนักประพันธ์ต้องสลายตัวไป การที่นักเขียน นักวิจารณ์ ส่วนหนึ่งที่ได้แสดงผลงานในเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมถูกจับทำให้นักเขียนบางท่านต้องเก็บตัวอย่างเงียบ ๆ และไม่ผลิตผลงานขึ้นมาอีก ส่วนนักเขียนบางท่านก็เปลี่ยนแนวการเขียนใหม่เพื่อความอยู่รอด เขียนเพื่อการบันเทิงเพียงอย่างเดียว จึงอาจกล่าวได้ว่า การเมืองในสมัยนั้นได้มีผลกระทบต่อดวรรณกรรมอย่างรุนแรง จนทำให้วรรณกรรมปัจจุบันของไทยคงหยดขงักความเจริญเติบโตในเชิงสร้างสรรค์ไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง สุวัฒน์ วรดิลก นักเขียนในสมัยนั้น ได้แสดงทัศนะทางการเมืองกับวรรณกรรมไว้ว่า "ถ้าการเมืองดี ทุกอย่างก็ดีขึ้นไปด้วย การเมืองเป็นตัวกำหนดทิศทางของทุกอย่างแม้แต่ชีวิตของเรา...วรรณกรรมก็เหมือนกัน...ถ้าการเมืองไม่แจ่มใส ไม่เป็นของประชาชนแล้ว วรรณกรรมก็รุ่งเรืองไม่ได้ วรรณกรรมเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เป็นวัฒนธรรมที่การเมืองรื้ออย่างชัดเจนที่สุด"¹

¹ สุวัฒน์ วรดิลก "พบนักเขียน" สกุลไทย 1228 : 46 พฤษภาคม 2521

3.2 นักเขียนไทยและอิทธิพลนักเขียนต่างประเทศที่มีต่อเรื่องสั้นของไทย

นักเขียนไทยในสมัยยาขอบยุคแรก ๆ (พ.ศ. 2472 - 2475) ที่เป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันในหมู่นักอ่านได้แก่ ม.ล.บุปผา นิมมานเหมินทร์ เจริญ ลัทธิกุลหลาบ สายประดิษฐ์ หลวงบุญมานพ มาลัย ชูพินิจ อบ ไชยวสุ ทองใบ พูลโกคา ชุนจงจันนิตย์ พโยม โรจนวิภาต พัฒน์ เนตรรังษี สถิตย์ เสมานิล สันต์ ท.โกมลบุตร มนัส จรรยงค์ สก กรุมะโรหิต และเสนอ บุญเกียรติ เป็นต้น

ในสมัยต่อมาระหว่างปี พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2487 ได้ปรากฏนักเขียนที่มีผลงานเด่น ๆ อีกหลายท่าน เช่น กัณหา เคียงศิริ รวงทอง (เริ่ม) จันทพิมพ์ ฤณอม มหาเปารยะ เทพ มหาเปารยะ สมพงษ์ ศิริวงศ์ และอาษา ขจรจิตเมตต์ เป็นต้น

ต่อมาระหว่างปี พ.ศ. 2488 ถึง พ.ศ. 2496 ในสมัยนี้ได้ปรากฏว่ามีนักเขียนใหม่ ๆ ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอีกหลายท่าน เช่น ศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ สุวพันธ์ วรคิลก หลวงวิจิตรวาทการ หม่อมผิว สุขสวัสดิ์ ศรี ชัยพฤษ เลี้ยว ศรีเสวก นงโพธิ์ ประภาสดิษฐ์ จงกลณี พงษ์แพทย์ ปรีชา อินทรปาลิต อุดม อุดการ วิชาศ มณีวัต นิตยา มณีวัต อิศรา อมันตกุล ศักดิ์เกษม หุตาคม สมร ชลานุเคราะห์ ก้าน พึ่งบุญ ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ และ ประมูล อุดมรูป เป็นต้น

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า นักเขียนในสมัยนั้นแต่ละท่านมีนามปากกาหลายชื่อ เพื่อใช้ในการเขียนประเภทต่าง ๆ เช่น มาลัย ชูพินิจ ใช้นามปากกาว่า ผู้น่าม. ชูพินิจ แม่อนงค์ เรไร บุสดี อาทมา ลดาภิรักษ์ นายคอกไม้ น้อย อินทนนท์ เรียมเอง หนอนหนังสือ อูมา และนายฉันทนา เป็นต้น

นักเขียนในสมัยยาขอบนั้น การประกอบอาชีพเป็นนักเขียนเพียงอย่างเดียว จะเป็นอาชีพที่ไม่มั่นคงนัก เพราะได้ค่าตอบแทนน้อย ไม่คุ้มค่ากับเวลาและความคิดที่ลงทุนไป ดังนั้นนักเขียนส่วนใหญ่จึงต้องมีอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วยกับงานเขียน นักเขียน

ในสมัยนั้นเขียนหนังสือเพราะใจรักอยากเขียนและอยากเผยแพร่ คำตอบแทนเป็นเรื่องที่ตามมาภายหลัง นักเขียนบางท่านอาจทำงานอาชีพนักเขียนเพียงอย่างเดียวได้ แต่ส่วนใหญ่จะมีสภาพการทำงานบนเตียงคคิควบคู่ไปกับการเป็นนักหนังสือพิมพ์ไปด้วย

โดยทั่วไปนักเขียนในสมัยยาขอบนั้นส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีการศึกษาคดี มีความรู้ในภาษาต่างประเทศ อีกทั้งมีความกระตือรือร้นแสวงหาความรู้อยู่เป็นนิจ จึงได้มีการศึกษากลวิธีต่าง ๆ ในการเขียนเรื่องสั้นจากหนังสือวิชาการ และผลงานของนักเขียนเรื่องสั้นผู้มีชื่อเสียงของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของ เอมีล โซลา โอ เฮนรี ซอเมอร์เซต มอห์ม และกียู เกอ โมปัสซัง เป็นต้น

ผู้ศึกษาได้ศึกษาเรื่องสั้นระหว่าง พ.ศ. 2472 ถึง พ.ศ. 2496 เห็นว่าเรื่องสั้นของไทยหลายเรื่องที่มีลักษณะใกล้เคียงกับเรื่องสั้นของนักเขียนตะวันตกที่กล่าวนามมาแล้วข้างต้น เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับการแสดงความเสียสละ เสียชนชาติของมนุษย์ การสร้างความขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะกับจิตใจของตัวละคร การจบเรื่องแบบสร้างความสะเทือนอารมณ์ ที่ให้ทั้งความสุขและความเศร้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นิยมจบแบบหักมุมที่ผู้อ่านไม่คาดคิด เป็นต้น ดังนั้นจึงพอที่จะสรุปอิทธิพลเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของไทยได้ดังต่อไปนี้

ด้านรูปแบบ นักเขียนไทยยอมรับรูปแบบเรื่องสั้น และนวนิยายของตะวันตกนิยมใช้เครื่องหมายวรรคตอนต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การใช้เครื่องหมายอัฒภาค เพื่อแสดงว่าเป็นบทสนทนา เป็นต้น

ด้านเนื้อเรื่อง เรื่องสั้นในสมัยนั้นส่วนใหญ่แม้ว่าจะมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับความรัก และครอบครัว แต่ก็ได้มีเรื่องสั้นหลายเรื่องที่มีเนื้อเรื่อง "เปิดกว้าง" มาสู่เรื่องราวเกี่ยวกับการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น

การเมือง ได้แก่เรื่อง "ประชาทัณฑ์" ของ สันต์ เทวรักษ์ และเรื่อง "คำขานรับ" ของ ศรีบูรพา เป็นต้น

สังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่เรื่อง "น้ำตา" ของ สก กุรมะโรหิต และเรื่อง "มันเป็นเพียงไอพิน" ของ ทนง ศรีราชาพิทย์ เป็นต้น

การพัฒนาของเรื่อง เรื่องสั้นในสมัยของยาขอบ แม้ว่าเรื่องส่วนใหญ่

ยังตกอยู่ในแนวความคิดแบบโรแมนติก แต่ในช่วงระยะเวลา ก็ตั้งแต่ พ.ศ. 2485

เป็นต้นมา เรื่องสั้นในสมัยนั้นได้มีการใช้แนวคิดแบบเรียลลิสติกมากขึ้น สำหรับแนวความคิดที่น่าปรัชญาเนเจอร์ราลลิสม์ และซิมบออลลิสม์ มาใช้บ้าง แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก

ด้านกลวิธีในการแต่ง นักเขียนในสมัยยาขอบได้แสดงฝีมือในการแต่งเป็นอันมาก ในด้านต่าง ๆ เช่น การเปิดเรื่อง การปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง การสร้างตัวละคร และบทสนทนา นับว่าได้มีการพัฒนาไปอย่างน่าสนใจยิ่ง ซึ่งผู้ศึกษาจะได้แสดงรายละเอียดต่อไปในตอนที่กำลังถึงลักษณะวรรณกรรมร่วมสมัยประเภทเรื่องสั้นในสมัยของยาขอบ

ความนิยมแนวความคิดและกลวิธีในการแต่งของนักเขียนตะวันตกของนักเขียนไทยในสมัยยาขอบในยุคแรก ๆ นั้น ทำให้นักเขียนไทยในสมัยนั้นหลายท่านได้ทำการแปลและดัดแปลงเรื่องสั้นของนักเขียนตะวันตกออกมานำเสนอให้คนไทยได้อ่านกันมาก โดยนักเขียนได้พยายามดัดแปลงรายละเอียดต่าง ๆ ให้มีลักษณะเป็นไทย ๆ นับตั้งแต่การสร้างฉากและบรรยากาศของเรื่อง การสร้างตัวละครโดยให้ชื่อเป็นไทย และบทสนทนาที่พยายามใช้สำนวนไทย เป็นต้น ตัวอย่างเช่น เรื่อง "จันทร์กระพ้อ"¹ ของ มาลัย ชูพินิจ ตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายกับเรื่อง "The Furnished Room" ของ โอ เฮนรี ซึ่งในสมัยต่อมา อาษา ขจิตต์เมตต์² ได้แปลเป็นภาษาไทยโดยใช้ชื่อเรื่องว่า "กลิ่นดอกมินญอนแน็ค"

ลักษณะของเรื่องทั้งสองนี้มีความคล้ายคลึงกันตั้งแต่การเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง จะผิดกันก็แค่ฉาก ชื่อตัวละคร และการดัดแปลงพฤติกรรม

¹ มาลัย ชูพินิจ "จันทร์กระพ้อ" เอกชน 2 : 20 - 23 ตุลาคม 2475

² อาษา ขจิตต์เมตต์ "กลิ่นดอกมินญอนแน็ค" ใน พวงเพชร หน้า 102 -

ของตัวละคร ตลอดจนบทสนทนา ให้เหมาะสมกับสังคมไทยเท่านั้น เช่น โอ เอ็นรี เปิดเรื่องด้วยการบรรยายถึงตำบลแห่งหนึ่งทางใต้ของ เวสต์ ไซด์ ซึ่งเป็นแหล่งยากจนของสังคมอเมริกาในสมัยนั้น ชายคนหนึ่งได้เดินทางติดตามหาสาวรักชื่อ มิสส์ เอลัวแวชเชอร์ (Miss Elois Vasher) ด้วยความหวังว่าจะได้พบเธอในตำบลนี้ เขาได้มาขอเช่าห้องพักเก่า ๆ ซึ่งผู้เขียนได้บรรยายภาพของห้องไว้ว่า มีเพียงเตียงทองเหลืองเก่า ๆ เก้าอี้ยาว เตาผิง พรมฉีก ๆ และรูปภาพเก่า ๆ เขาได้ถามหาหญิงคนรักของเขาจากหญิงที่เป็นเจ้าของห้องพักว่าเขาเห็นผู้หญิงลักษณะเช่น มิสส์ เอโลอีส แวชเชอร์ไหม คำตอบที่เขาได้รับทำให้เขาหมดหวัง ยิ่งเข้ามาในห้องได้กลิ่นคอกมินญอนแน็คต์

(Mignonette) ซึ่งมีกลิ่นคล้ายกับกลิ่นน้ำหอมที่หญิงคนรักของเขาชอบใช้ ทำให้เขาคิดสั้นปิดห้องแล้วเปิดแก๊สจนไม่มีอากาศจะหายใจ เรื่องมาปิดฉากด้วยการคลายปมของเรื่องด้วยบทสนทนาของเจ้าของห้องว่า ความจริงห้องที่เขาพักและฆ่าตัวตายนี้ หญิงคนรักของเขาได้เคยมาพักและฆ่าตัวตายไปแล้ว

ส่วนเรื่อง "จันทนกระพ้อ" ของ มาลย์ ชูพินิจ เปิดเรื่องด้วยการบรรยายถึงตรอกสกปรกแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งมีโรงแรมเก่า ๆ ตั้งอยู่ ชายคนหนึ่งได้ติดตามหาสาวรักชื่อ พะเยาว์ เขาได้มาที่โรงแรมและขอเช่าห้อง มาลย์ ชูพินิจ บรรยายฉากห้องนั้นว่า เป็นห้องเล็ก ๆ มีเตียงเก่า ๆ ที่ปูผ้าปูที่นอนที่เปรอะไปด้วยรอยเขม่า มีโต๊ะเครื่องแป้งราคาถูก ๆ อ่างล้างหน้า และภาพหญิงเปลือยซึ่งคัดมาจากหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ ชายหนุ่มได้ถามเจ้าของโรงแรมว่า เคยเห็นหญิงที่มีลักษณะอย่างพะเยาว์มาพักบ้างไหม แต่หญิงเจ้าของโรงแรมปฏิเสธว่าไม่เคยเห็น ทำให้เขาผิดหวังมาก เมื่อเข้ามาในห้องได้กลิ่นน้ำมันจันทนกระพ้อ ซึ่งหญิงคนรักของเขาชอบใช้ ทำให้เขายิ่งอาวรณถึงเธอหนักขึ้นเลยคิดสั้นผูกคอตาย เรื่องมาคลี่คลายปมในตอนจบของเรื่องด้วยบทสนทนาของหญิงเจ้าของห้องว่า ห้องที่ชายหนุ่มพักอยู่นั้นความจริงพะเยาว์เคยได้มาพัก และได้ผูกคอตายเพราะผิดหวังในชีวิตครอบครัว ขวคน้ำมันจันทนกระพ้อที่เธอใช้แถมอยู่บนโต๊ะกลิ่นหอมตระหลบไปทั้งห้อง

ความนิยมในการเขียนเรื่องของนักเขียนตะวันตก ทำให้นักเขียนไทยบางท่าน แปลเรื่องของท่านเหล่านั้นมาตรง ๆ โดยมีได้ดัดแปลงเล็กน้อย เช่น เรื่อง "อาณัติสัญญา" ¹ แปลมาจากเรื่อง "ซิกแนล" ของ กีย์เคอ โมบัสซัง สำหรับ นักเขียนตะวันตกอื่น ๆ นอกจากสี่ท่านที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็มีอิทธิพลต่อนักเขียน เรื่องสั้นของไทยบ้าง แต่เป็นส่วนน้อยไม่แลเห็นชัดเช่น เรื่อง "ความรักจบในโทรศัพท์ สายเดียว" ² ของ นิศยา นาฏยสุนทร ได้ดัดแปลงมาจากเรื่อง Yesterday's Love ของ James T. Farrell เป็นต้น

3. ลักษณะวรรณกรรมร่วมสมัยประเภทเรื่องสั้นในสมัยยาขอบ มีลักษณะพอจะ สังเกตได้ ดังนี้

3.1 ประเภทของเรื่องสั้น เรื่องสั้นในสมัยของยาขอบสามารถจะ จัดแบ่งจุดมุ่งหมายในการเขียนออกได้เป็นสองประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง นักเขียนมีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อให้เป็น งานศิลปะเพียงอย่างเดียว เขียนด้วยใจรัก ไม่มีความมุ่งหมายอื่นใดแอบแฝงอยู่ ดังนั้น งานประเภทนี้จะแสดงออกซึ่งความมั่งคั่งของภาษา ที่จะให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน มากกว่าการเสนอความคิด

ประการที่สอง นักเขียนมีจุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อสะท้อน สภาพความเป็นจริงของสังคมบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้ผู้อ่านได้รับทราบ บางครั้งผู้เขียน ก็วางตัวเป็นกลาง แต่บางครั้งผู้เขียนก็พยายามชี้แนะหรือชักจูงให้ผู้อ่านยอมรับความ คิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้เขียน ดังนั้นเรื่องสั้นประเภทนี้จึงให้แง่คิดแก่ผู้อ่านมากกว่า เรื่องสั้นประเภทแรก และด้วยเหตุที่ผู้เขียนมีความมุ่งหวังที่จะให้ผู้อ่านคิดปรับปรุงสังคม ให้ดีขึ้นกว่าเดิม งานเขียนประเภทนี้จึงมีความประณีต และแสดงความสามารถเชิง ศิลปะทางภาษา และสาระของเนื้อเรื่อง ตลอดจนข้อเท็จจริงต่าง ๆ หน้าที่ของผู้อ่าน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ดุลยพินิจในการวิเคราะห์และวิจารณ์งานเขียนเหล่านี้ด้วยความ เป็น

¹ มยุรวิญญู (นามแฝง) "อาณัติสัญญา" นุญญา 36 : 15 - 17 มกราคม 2491

² นิศยา นาฏยสุนทร "ความรักจบในโทรศัพท์สายเดียว" ปิยะมิตร 63 : 4 - 5 24 กันยายน 2491

กรรม และสุขุมคัมภีรภาพ มากกว่าการอ่านเพียงเพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียว
 ด้วยจุดมุ่งหมายในการเขียนที่แตกต่างกันเช่นนี้ ปรัชญาที่นำมาใช้ในการแต่ง
 ของแต่ละท่านจึงแตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตามเรื่องสั้นในสมัยของยาขอบนั้นพอจะจัด
 แบ่งได้เป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ

เรื่องสั้นประเภทโรแมนติค ได้แก่ เรื่องสั้นที่เน้นจินตนาการมากกว่า
 ความจริง "เขียนสิ่งที่อาจจะเป็น" ไม่ใช่สิ่งที่เป็นอย่างที่เห็นในโลก
 ที่เป็นจริงไปสู่โลกแห่งความฝัน มักถืออารมณ์สำคัญกว่าเหตุผล ถือว่าตนเองเท่านั้นที่
 สำคัญ ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับความพอใจรักใคร่ของตน ไม่สนใจระเบียบประเพณี
 หรือกฎเกณฑ์อะไรทั้งสิ้น...รักและบูชาธรรมชาติ...สนใจในอดีต"¹ ดังนั้นเรื่องสั้น
 ประเภทนี้ จึงนิยมใช้เหตุประจวบในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่ผู้แต่งถูกขึ้น
 ตัวละครมีพฤติกรรมที่ดีและร้ายอย่างผิดธรรมดา ธรรมชาติของมนุษย์ การสร้างฉาก
 นิยมใช้ฉากต่างประเทศ ต่างแดน หรือฉากจินตนาการ บางเรื่องก็เป็นเรื่องที่
 นอกเหนือธรรมชาติ หรืออำนาจของมนุษย์ (Supernatural) เช่นเรื่องภูติผีปีศาจ
 และเรื่องแปลกพิสดารต่าง ๆ เรื่องสั้นประเภทโรแมนติคนี้มีมากที่สุดกว่าเรื่องสั้น
 ประเภทอื่น ๆ ในสมัยของยาขอบ

เรื่องสั้นประเภทเรียลลิสติก ได้แก่ เรื่องสั้นที่มุ่งจะถ่ายทอดชีวิตของมนุษย์ให้
 ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด ลักษณะการเขียน จะใช้ฉาก ตัวละคร ตลอดจน
 จนการสร้างปัญหาและข้อขัดแย้งต่าง ๆ ในเชิงสมจริง การดำเนินเรื่องมักจะเรียบ
 ง่าย และเข้าใจได้ทันที "โดยถือรูปแบบการมองภายนอกเป็นหลัก (Objectivity)
 และความจริงที่เห็น คือความจริงที่แสดง (Naturalism)"² ประกอบด้วยการยึดแนว

¹ นพ ภาละกะวงศ์ ณ อยุธยา ปารุณาเรื่องนวนิยาย หน้า 14

² สุชาติ สวัสดิ์ศรี ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย หน้า 39

สมัยใหม่ ความเห็นของยาและหลานไม่เคยตรงกันเลย คุณย่าจึงต้องปฏิบัติและใช้กลอุบายทุกอย่างเพื่อให้หลานกลับมาประพฤติตัวเป็นกุลสตรีไทยที่ดี

3.2.3 เรื่องสั้นที่ไม่มีข้อขัดแย้งในเนื้อเรื่อง เรื่องสั้นประเภทนี้ผู้เขียนจะใช้วิธีจูงใจผู้อ่านด้วยเหตุการณ์และบทสนทนาเป็นสำคัญ เช่น เรื่อง "แก้มืด"¹ ของ เรียมเอง เป็นเรื่องของหญิงชายคู่หนึ่งที่ต่างก็อกหัก เพราะถูกคนรักทรยศ ทั้งสองได้มาพบกันโดยบังเอิญ ความผิดหวังและความว่าเหว ทำให้ทั้งสองตัดสินใจร่วมชีวิตกัน

3.3 กลวิธีในการแต่ง

การเขียนเรื่องสั้นในสมัยของยาชอบจะแลเห็นชัดมากในการพัฒนาวิธีในการแต่งจนอยู่ในขั้นสมบูรณ์แบบ เรื่องสั้นส่วนใหญ่แม้จะอยู่ในสูตรที่ว่า "เรื่องสั้นต้องดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างรวดเร็ว มีตัวละครไม่มาก และใช้ภาษาสำนวนการเขียนอย่างรวบรัด"² แต่ก็ได้มีการก้าวหน้ามาสู่วิธีดำเนินเรื่องด้วยการใช้บทสนทนามากขึ้น ดังนั้นกลวิธีในการแต่งเรื่องสั้นในสมัยนี้พอจะสังเกตได้ดังต่อไปนี้

3.3.1 กลวิธีในการเล่าเรื่อง โดยทั่วไปใช้ 3 วิธี คือ

วิธีที่หนึ่ง ใช้บุรุษที่หนึ่งเล่าเรื่อง คือใช้ "ข้าพเจ้า" "ดิฉัน" "ฉัน" ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในเรื่องได้เล่าเรื่องของตนเอง เช่น เรื่อง "ผู้ร้ายค่าคน"³ ผู้แต่งได้ใช้ "ฉัน" เป็นผู้เล่าเรื่องที่ตนได้คิดตามคนร้ายไป แลปรากฏว่าคนร้ายนั้นที่แท้เป็นกบฏที่เพิ่งออกมาจากโรงพยาบาล

¹ มาตรฐาน ชูพินิจ "แก้มืด" เอกธน 2 : 8 - 10 เมษายน 2485

² เจือ สตะเวทิน วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 147

³ เฉลิม จันทนาค "ผู้ร้ายค่าคน" ประชาชาติรายสัปดาห์ 3877 : 6 - 8

วิธีที่สอง ใช้บุรุษที่หนึ่งแบบเดียวกับวิธีแรก ผิดกันตรงที่ว่าตัวละคร
รองในเรื่องเป็นผู้เล่าเช่นเรื่อง "อ่านาจากกฎธรรมดา"¹ ผู้เขียนทรงใช้ "ข้าพเจ้า"
เป็นผู้เล่าเรื่อง เพราะรู้จักตัวละคร เอก กัจจกร และบุญเสนอ เป็นอย่างดี

วิธีที่สาม ใช้กลวิธีให้ผู้เขียนเป็นผู้รอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง วัตถุประสงค์
ทุกอย่างของตัวละครในเรื่องทุกตัว เช่นเรื่อง "ผู้มาจากกรุง"² ผู้แต่งพาให้คนอ่าน
รู้ว่าชอยกลับมาเยี่ยมบ้านทำไม โดยผู้แต่งให้คนอ่านได้คาดคะเนเรื่องควย (Foreshadow)
จนกระทั่งชอยได้ยี่สิบ และชวยเรือนไปขายในกรุงเทพฯ

3.3.2 กลวิธีดำเนินเรื่อง

เรื่องสั้นในสมัยนี้ นิยมสร้างฉากและบรรยากาศไว้ตอนต้นเรื่อง ทั่ว
การบรรยายหรือพรรณนา หรือให้ตัวละครสนทนากัน แล้วรีบดำเนินเรื่องเข้าสู่ปัญหา
ของเรื่อง แล้วใช้วิธีการบรรยาย หรือพรรณนา สลับการสนทนา จนเข้าสู่จุดสุดยอด
ของเรื่อง เวลาจบนิยมจบด้วยบทสนทนา หรือการบรรยาย หรือการพรรณนา สั้น ๆ
ที่พลิกความคาดหมายของคนอ่าน เช่นเรื่อง "ซากางเกง" สันต์ เทวรักษ์ ได้
เปิดเรื่องด้วยการบรรยายว่า "ในที่สุด ประเวศก็ได้เลือกางเกงเวสต์ปอยต์ใหม่เอี่ยม
มาชุดหนึ่ง ตามราคาในดวงของทางราชการ ภายหลังที่ต้องเลี้ยงโชคจับสลาก ปักชุด
ที่ชำรุดให้แก่ผู้ที่ไม่ได้ ไปในราคาเดียวกัน"³ สันต์ เทวรักษ์ ใช้วิธีดำเนินเรื่อง
ไปตามลำดับเหตุการณ์ โดยเล่าว่า ประเวศกลับบ้านด้วยความอึดใจที่ได้กางเกง

¹ หม่อมเจ้าอากาศคำแกิง รัชพัฒน์ "อ่านาจากกฎธรรมดา" สุภาพบุรุษ 34 :
986 - 999 ตุลาคม 2473

² อ. มนัสวีร์ "ผู้มาจากกรุง" เอกชน 3 : 10 - 11 17 - 19
มกราคม 2490

³ สันต์ เทวรักษ์ "ซากางเกง" เอกชน 13 : 7 พฤษภาคม 2490

ตัวใหม่ แต่กางเกงยาวไป ด้วยความใจร้อนเขาจึงขอร้องภรรยาซึ่งกำลังยุ่งอยู่กับ การให้นมบุตรคนเล็กให้ช่วยร่นขากางเกงของเขาขึ้นมาให้เสมอรอยพับ ภรรยายังไม่ ทำให้ เขาจึงไปขอร้องลูกสาวซึ่งกำลังทำการบ้านอยู่ให้ช่วยทำให้ ลูกสาวก็มัวแต่ สนใจการบ้านมากกว่ากางเกงของพ่อ เขาจึงหิ้วกางเกงไปให้แม่ยายช่วยทำให้ แม่ยาย ปฏิเสธว่าหุตาไม่ค่อยเห็นให้วางกางเกงไว้ก่อน ทำให้เขาน้อยใจว่าทั้งเมีย ทั้งลูก และแม่ยายจะหาว่ามีใครช่วยร่นขากางเกงให้เร็วทันใจสักคนก็ไม่ดี เขาจึงออกไปนอก บ้าน รุ่งเช้าขึ้นมาเมื่อเขาสวมกางเกงตัวใหม่ กางเกงของเขาสั้นเต๋อเพราะแม่ยาย ลูกสาว และภรรยาของเขาต่างก็ช่วยกันตัดและพับต้นขากางเกงของเขาขึ้นมาตามที่เขา บอก โดยต่างมิได้ทราบว่ามีผู้ทำให้เขาแล้ว ผู้เขียนบันทึกเรื่องของเขาคด้วยการบรรยาย สั้น ๆ ว่า "ด้วยประการนี้ ในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น เมื่อประเวศลองสวมกางเกง เวสต์ปอยต์ตัวใหม่ของเขาเพื่อสอบดูว่าควรจะไปจ้างให้ช่างเย็บเสื้อร่นขึ้นมาเพียงไหน จึงจะพอดีได้โดยไม่ต้องพึ่งเมียลูกหรือแม่ยายละ ขากางเกงตัวงามนั้นจึงค่อยขึ้นมาเพียง ครึ่งแข้ง"¹

เรื่อง "เรื่องของคนใจบุญ" คอกไม้สกลได้เปิดเรื่องด้วยคำพูดที่ว่า "วังราว. ช่วยด้วยเจ้าข้า. คนวังราว. ..." แล้วเรื่องก็ดำเนินต่อไปตามลำดับเหตุการณ์ด้วยการให้สมหมายจับหญิงมีครรภ์ที่วังราวจากหญิงชราได้ เมื่อตำรวจนำหญิงสาวผู้นั้นไป แล้วเขาก็ไม่สบายใจ เพราะคิดว่านางคงมีความจำเป็นอย่างมากจึงต้องวังราวทั้ง ๆ ที่มีครรภ์ เขาจึงไปที่สถานีตำรวจ พบกับร้อยตำรวจโทชุมพล เขาจึงทราบบรรยากาศ ความจริงหญิงผู้นี้เคยอยู่บ้านของร้อยตำรวจโทชุมพล และมีนิสัยชอบขโมย และเพิ่งออกจากบ้านไปเมื่อสัปดาห์ที่แล้วนี้เองจนกระทั่งถูกจับ คอกไม้สกลปิดเรื่องของเธอมว่า "ชุมพลยกกาแฟขึ้นดื่ม เขาไม่ได้สังเกตเห็นความหมายท่าอาการกลืนตามเขา ไม่ใช่กลืน กาแฟ กลืนน้ำลาย เพราะรู้สึกว่าร่ำคอแห้งผากคล้ายคนที่กินขึ้นมาในระหว่างฝันร้าย

¹ สันต์ เทวรักษ์ "ขากางเกง" เอกชน 13 : 8 พฤษภาคม 2490

มีความโล่งอกเมื่อรู้ว่า ความร้ายที่ตนกลัวนั้นเป็นแค่เพียงความฝัน แต่ถึงกระนั้นก็อดรู้สึกตัวสั่นเพราะความหวาดเสียวไม่ได้"¹

เรื่อง "มหาบุรุษของจันทิมา" ศรีบูรพาเปิดเรื่องที่สร้างความกระหายใคร่รู้ให้แก่ผู้อ่านอย่างยิ่งว่า

เขาไม่มีชีวิตแล้ว เขาได้ตายไปแล้ว แต่เขาก็มียังมีอิทธิพลเหนือชีวิตของหนุ่มสาวคนหนึ่ง ประจวบว่าเขายังมีชีวิตอยู่ และได้มาเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนคนหนึ่งตลอดเวลา นกคมีโซ่เป็นอย่างเคานท์ฟาบีโอโรมานีในนิยายของแมรี คอเวลล์ คือได้ปรากฏแก่ผู้อื่นว่าได้ตายไปแล้ว แต่กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก และได้แสดงบทบาทของเขาเช่นคนที่มีชีวิตทั้งหลายต่อไป แต่คนกลได้ตายไปแล้วจริง ๆ และร่างกายที่ปราศจากลมหายใจของเขาก็ได้ถูกเผาเสียเป็นเถ้าถ่านไปหมดแล้ว แต่เขาก็กลับมีตัวตนขึ้นมาได้ ในความนึกคิดของคนคนหนึ่ง เขาถูกบูชาและถูกเกลียดชังพร้อมกัน เขาถูกกล่าวถึง ความตายของเขานั้นก็เป็นที่สุดของที่สุดแห่งชีวิตอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีผู้ปรารถนาจะแก้เผ็ดเขา ให้ได้รับโทษทัณฑ์หนักยิ่งไปกว่าความตายอีก"²

ศรีบูรพาได้ใช้วิธีดำเนินเรื่องแบบไม่เป็นไปตามลำดับเหตุการณ์ และมีการเล่าโดยใช้กลวิธีกระแสดิจประหวัดเป็นบางตอน โดยนำเอาเหตุการณ์ในปัจจุบันมาเล่าให้ผู้อ่านทราบว่า ไกวัลและจันทิมาแต่งงานกันด้วยความรัก ถึงแม้จะแต่งงานแล้ว ไกวัลก็ยังดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความพุ่มเพื่อสนุกสนาน จันทิมาก็มีได้กล่าวว่ามี แต่ทำให้เธอหวงคิดถึงนกคมีโซ่เก่าของเธออยู่เสมอ ความดีของจันทิมาในตอนแรก ๆ ไกวัลภูมิใจมากกว่าเขาเลือกเธอได้ไม่ผิด แต่ต่อมาเขาก็หวาดระแวงว่าอะไรเป็นเหตุให้จันทิมาไม่เคยแสดงกิริยาไม่พอใจเลยแม้เขาจะเที่ยวเตร่สนุกสนานไม่กลับบ้านก็ตาม

¹ คอกไม้สก "เรื่องของคนใจบุญ" เอก 2 : 10 มกราคม 2490

² ศรีบูรพา "มหาบุรุษของจันทิมา" เรียงร้อยรายสัปดาห์ 115 : 8 พฤศจิกายน

เขาได้ถามเรื่องนี้แก่เธอ จันทิมาตอบว่า เพราะนภคณสอนให้เธอรู้จักชีวิตและสอนให้รู้ความจริงว่าจะอยู่ในโลกให้เป็นสุขได้อย่างไร คำตอบของเธอทำให้ไกววัลโกรธและหึงนภคณทั้ง ๆ ที่เขาคายไปแล้ว และยังโกรธมากขึ้นเมื่อเห็นจันทิมายังรักษาคหหมายของนภคณเอาไว้อย่างดี จันทิมาได้ตอบไกววัลว่า เพราะจกคหหมายปึกนี้ของนภคณจึงทำให้เธอทนเขาอยู่ได้ แต่วันนี้อ่านาจนผ่าคำได้ชนะเธอแล้ว เธอขอแยกทางจากไกววัล ไกววัลตกตลึงมากเมื่อจันทิมาออกจากร้านไป เขาได้อ่านจกคหหมายทั้งหมดของนภคณ ยิ่งอ่านก็ยิ่งทำให้เขาละอายใจ เขาได้ออกติดตามจันทิมาและได้สำรวจภาพความหลงผิดของเขาแก่เธอ อีกหนึ่งปีต่อมา ไกววัลก็ได้จัดพิมพ์จกคหหมายของนภคณออกเผยแพร่

เรื่อง "เงินหมุน" ของ พ. เนตรรังษี ได้ใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องแบบเล่าเหตุการณ์ต่างสถานที่สลับกันไปมา เรื่องนี้ไม่มีชื่อตัวละครเลยแม้แต่ตัวเดียว แต่ผู้เขียนก็สามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ เขาได้เปิดเรื่องว่า "มือหยาบกระต้างเคาะโปก...โปก...ลงไปบนปานประตูเก่า ๆ เสียงผู้หญิงข้างในตะโกนออกมาว่า "เปิดเข้ามาซิ ยังเคาะหา...อะไรอยู่ละ หนวกหูจะตายแล้ว"

ผู้เขียนได้ดำเนินเรื่องต่อไปว่า เมื่อสามีเข้ามาในกระท่อมแล้วก็เห็นภรรยาแต่งตัวสวยเตรียมตัวจะไปกุลีเก เขาไม่พอใจแต่ก็ไม่อยากว่า ส่งเงินให้ภรรยาสี่สิบบาท เธอไม่พอใจเพราะทุกทีจะได้ร้อยบาท สามีได้ตอบว่าเขาได้ใช้จ่ายไปแล้วสิบบาท อีกห้าสิบบาทได้ให้แกหญิงแม่ลูกอ่อนไปเพราะสงสารที่เธอและลูกไม่มีข้าวกินด้วย สามีอยู่ในคุกและกำลังจะถูกไล่ออกจากบ้านถ้าไม่ให้เงินค่าเช่า ภรรยาของเขาไม่เชื่อกลับไขว่หาจกคหหมายคาวาว่าสามี สามีทั้งหัวขาวและโกรธที่ถูกค้ำ จึงทุบตีเธอจนต้องขึ้นโรงพัก

ฝ่ายหญิงที่ได้รับเงินมาก็รีบกลับบ้าน พบสามีแหมงคากำลังคอยรืดไถเงินอยู่ เธอได้เล่าถึงอุบายที่ได้แต่งเรื่องหลอกชายคนหนึ่ง เขาสงสารเพราะเห็นแก่ลูกของนาง

¹ พันธ์ เนตรรังษี "เงินหมุน" เอกชน 5 : 12 กุมภาพันธ์ 2490

เรื่อง "ผู้มาจากกรุง" แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของนาง ตัวละคร และบทสนทนาได้อย่างดียิ่ง ผู้เขียนได้สร้างฉากให้คนอ่านได้แลเห็นสภาพของชนบท ให้แลเห็นความคึกคักของชนบทที่มีต่อคนบ้านเดียวกันที่ตนเข้าใจว่าไปได้ดีที่เมืองกรุง บุคลิกลักษณะของตัวละครระหว่างคนที่ไม่เป็นชาวกรุงกับชาวชนบทมีความแตกต่างกันอย่าง แลเห็นได้ชัด เช่น ฝ่ายหนึ่งเจ้าเล่ห์ อีกฝ่ายหนึ่งซื่อ บทสนทนาของตัวละครให้อารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านเป็นอย่างยิ่ง บุคลิกลักษณะของตัวละคร เช่น อรชร ยายบาง ยายพวง ยี่สุ่น มีลักษณะเฉพาะตัวที่ผู้อ่านสามารถวาดภาพได้

ผู้เขียนได้เปิดเรื่องด้วยการบรรยายฉาก เมื่ออรชรขึ้นจากเรือ มาตลาด ก่อนจะเดินทางกลับบ้านว่า

ขึ้นตลาดแล้ว เจ้าก็ย่างเบื่องเข้ามายังของหมู่บ้านใหญ่ ทั้งตลาดก็มองเจ้า เป็นตาเดียวเพราะนาน ๆ จะได้พบคนแต่งตัวงามสักที ตะวันบ่ายชายลงไปแล้วจวนจะลับยอดไม้ ทิวเขาสะพรั่งไปด้วยคอกวัวคอกหมูและเสียงนกร้อง เจื้อยแจ้ว ต้นไม้ยังเขียวฉูดเพราะฤดูฝนเพิ่งจะหมดไป พวกเด็ก ๆ วิ่ง เกรียวลอมหน้าลอมหลังตามคุณงาม หลอนหัวกระเป๋าลึก ๆ ใบกะทกรัต กระเป๋าน้ำจืด เข้าสายยาวคล้องไหล่ผึกกว่ายามสะพายตามยางหยองที่ตาแก่ ชอบใช้กัน เจ้าแลดูคนโน้นทีคนนี้ที ในที่สุดก็แะเข้าหาหญิงชราที่เดินสวนทาง มา แล้วก็ร้องทักด้วยเสียงอันหวานระรื่นหู

"ไ้ป่บางอยู่สบายดีหรือ?" ผู้ถูกเรียกว่า ป่าบางหยุดชงักแล้วเตรียม จะทรุดลงนั่ง คิดว่าคงเป็นเมียหลานชาหลวงหรือผู้พิพากษา มาแต่เมืองลุ่มเสี่ยงไฟเพราะกิริยาก็ดมุนละม่อมสมเป็นคนหญิงคนนาย

"ไม่ต้องนั่งหลอกป่าบาง—จำฉันไม่ไ้หรือ?" เจ้าคนงามพูดเสียงบางกอก ตรงเข้าประคองหญิงชราให้ลุกขึ้น

"จำไ้ไ้เลยเจ้าประคุณ—หุตาไ้ไ้ความจำไ้เลอะไปหมคแล้ว—"

จึงให้เงินมาสี่สิบบาท สามมิไม่เชื่อว่าเธอได้เงินมาเท่านั้น จึงเข้าค้นร่างกายของเธอ พบเงินอีกสิบบาทจึงทบทวีเธอที่ยักยอกเงินเก็บไว้ให้ลูกกิน

รุ่งเช้า ชายแมงคาก็มาที่กระท่อมของชายที่ให้เงินภรรยาของเขา หญิงเจ้าของบ้านเล่าเรื่องที่ถูกสามีทรมานจนตัวร่วงต้องซังสามมิเธอไว้หนึ่งคืน เธอยังไม่เห็นเขากลับมา เข้าใจว่าจะเคยไปทำงานแล้ว พลังนอนถามชายแมงคากว่าที่ขอเงินไว้ร้อยบาทได้หรือเปล่า เขามองว่าได้มาเพียงห้าสิบบาทเท่านั้น เรื่องได้มีลงท้ายการบรรยายว่า "พลังหลอนเอื้อมมือไปรับธนบัตรสี่เขียวสองฉบับ สิบมกหนึ่งฉบับจากชายผู้นั้น เพื่อเป็นการขบใจหรือสำนึกในบุญคุณ ผู้หญิงจับที่แก้มแมงคากที่หนึ่ง แล้วประทุเกะจร่าคร่ากั๊กบิคสนิท เลียงลงกลอนประทุคังแกรก ความเงียบปรากฏขึ้น แต่มีไซเงียบสังกัด"¹

3.3.3 กลวิธีในการสร้างฉาก ตัวละคร และบทสนทนา

เรื่องสั้นในสมัยนี้ ผู้เขียนมีความสามารถในการสร้างฉาก ตัวละคร และบทสนทนาได้อย่างกลมกลืนกัน มีลักษณะสมจริงที่สามารถเห็นได้ในชีวิตประจำวัน การบรรยายหรือพรรณานาถมีลักษณะเหมาะสมกับโครงเรื่องและเนื้อเรื่อง และในบางครั้งฉากยังเป็นตัวส่งเสริมการดำเนินเรื่องให้ดูสมจริงยิ่งขึ้น ผู้อ่านจะเกิดความรู้สึกคล้อยตามกับบรรยากาศที่ถูกสร้างขึ้น ฉากของเรื่องสั้นบางเรื่องยังทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจสภาพสิ่งแวดล้อมของสังคมในสมัยนั้นอีกด้วย

ส่วนตัวละครมีลักษณะสมจริง บุคลิกลักษณะและอุปนิสัยใจคอของตัวละคร มีความเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ของเรื่องอย่างมีจิตวิจิตร และเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง สำหรับบทสนทนานั้นส่วนใหญ่นิยมใช้บทสนทนาสั้น ๆ คล้ายกับคำพูดของคนในชีวิตจริง ๆ มากกว่าการใช้บทสนทนายาว ๆ คำพูดของตัวละครจะแสดงออกซึ่งอุปนิสัยบุคลิกลักษณะและอารมณ์ของตัวละครได้อย่างชัดเจน บางครั้งบทสนทนายังเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินเรื่องอีกด้วย เช่น

¹ พ. เชนตรังษี "เงินหมุน" เลอชน 5 : 12 กุมภาพันธ์ 2490

"ฉันอรชรอย่างไรล่ะ-เอ๋ย! ซ้อยนะ-ซ้อยลูกแม่ขึ้น" หญิงชราลุกขึ้นยืนแล
 เกาศีรษะหนัก ๆ
 "ซ้อยลูกแม่ขึ้น-" แกร้ง "ก็ไหนเขว่าเอ็งตายเสียแล้วตั้งแต่เองตาม
 ตัวคำรวจเขาไปอยู่ในเมือง-" หญิงสาวหัวเราะเสียงแหลม
 "มันไม่ตายง่าย ๆ หรอกจะป่า-กระดูกมันแข็ง"¹

ผู้แต่งได้บรรยายให้เห็นภาพ ป่าบางเกินเหมือนวิ่งเข้าไปในหมู่บ้าน ป่า
 ประกาศเรื่องที่ซ้อยกลับมาบ้านอย่างคนมีบุญวาสนา ชาวบ้านก็พากันตื่นเตน อยากเห็น
 โดยบรรยายว่า "ยิ่งนานขึ้นแชนก็ยิ่งมากขึ้นคนโน้นเยี่ยมคนนี้เยี่ยมพูดเสียงแซ่จนฟังไม่
 ค่อยจะทัน เจ้าคนมาแต่กรุงก็เล่าถึงกินฟ้าอากาศตลอดจนตึกบ้านร้านโรงเรือนและการ
 มหรสพ ชักเอายอดปราสาทราชวังอาคารราชดำเนิน ตึก 7 ชั้น 9 ชั้น..."²

ขณะที่เล่าไปอรชรก็ชำเลื่องดูสาวชาวบ้านที่มาเยี่ยมไป เธอพอใจในความงาม
 ของยี่สุน เรียกเข้ามาแต่งหน้าทาปาก จนยี่สุนงามขึ้นฉิดตา ค่ายใจซื่อแม่จะปากร้าย
 ยายบางก็ยกยี่สุนให้ไปอยู่กรุงเทพฯ กับอรชรตามคำขอ ฝ่ายยายพวงก็เกิดริษยาตัดพ้อ
 ต่อว่าอรชรที่ไม่เอาขวัญเรือนซึ่งเป็นญาติกันไปด้วย อรชรก็ตอบคำยายพวงว่า

"เปล่าหรอก-ป้าพวงเอ๋ย-ฉันนะรักทุกคนอยากให้ไปด้วยกันทุกคน แต่ว่าไม่
 รู้ว่าผู้ใหญ่เขาจะหวงแหนหรือไม่ เมื่อเด็กไปรวมนั้นก็น่าชื่นชมยินดี ปะเด็ก
 ไปเสียผู้เสียคนเข้าแล้ว มันก็จะตกหนักอยู่ที่ฉัน"³
 "อะ! ก็เองอยู่ทั้งคนจะกลัวอะไร"

¹ มนัส จรรยงค์ "เงินหมุน" เอกชน 5 : 10 กุมภาพันธ์ 2490

² ญ. หน้า 11

³ ญ. หน้า 18

เรื่องดำเนินต่อไปด้วยการที่อรชรพาขวัญเรือนและยี่สุนมาอยู่ด้วยที่กรุงเทพฯ เวลาผ่านไปเป็นเวลาสามเดือน ยี่สุนกลับมาบ้าน ผู้เขียนได้บรรยายสภาพของยี่สุนอย่างเห็นภาพพจน์ คำพูดชื่อ ๆ ของยี่สุนเป็นการคลี่คลายปมปัญหาของเรื่อง และสร้างความสะเทือนอารมณ์ให้แก่คนอ่านเป็นอย่างมากทั้ง ๆ ที่คาดหมายเรื่องไวล่วงหน้าแล้ว

เสียงเป่าเขาวัวดังสนั่นแสดงว่าเรือจ้างเข้าเทียบท่าแล้ว สุภาพสตรีแน่นน้อย แต่งตัวงามระยับก้าวเท้าขึ้นมาจากเรือ แม้เครื่องแต่งตัวจะสวย ใบหน้าสวยสละสลวยไปด้วยการแต่งหน้าเป็นสีชมพูเรือ ๆ แต่ทว่ารูปรางผายผอมบางลง ดวงตาทั้งคู่อันซ่อนอยู่หลังแว่นตาคำก็โหลลึกเปลี่ยนสีไปจากเดิม... ยี่สุนแม่ชาวกรุงเดินระหกระหวายมาตามทางเดิน เห็นป่าเข้าแล้วก็หยุดยืนนิ่ง ๆ เหมือนคนฝัน

"ทำไมกลับมาละหลานเอ๋ย-?" แกร่องถาม

ยี่สุนส่ายหน้าช้า ๆ อย่างอ่อนระโหยโรยแรง

"ไม่ไหวละป้า-" เจ้าครางออกมา "พี่ช้อยเขาให้ฉันมีตัวเสียเรื่อย

คืน ๆ หนึ่งถึง 3-4 คน"

"หา-" ยายบางรองนัยน์ตาเหลือก

"แล้วขวัญเรือนล่ะ?" ยายพวงถาม

"ก็เหมือนกันนะแหละ-" ยี่สุนตอบ

"แล้วตัวนางช้อยเล่า?" ยายบางตะโกนถาม

"พี่ช้อยก็เหมือนกัน คืนหนึ่ง ๆ ตัวมาตั้ง 4 - 5 คน มาอยู่สักพักแล้วก็ไปนาน ๆ จึงจะมีตัวมานอนค้างคืนด้วยสักคืนหนึ่งแล้วก็หายหน้าไป-"

"แล้วเองไม่ชวนเอาขวัญเรือนมาเสียด้วย"

"เขามาไม่ได้เขายังเจ็บอยู่-หมอเขาว่าเป็นโรคสำหรับบุรุษ แต่พี่ช้อยเขาว่าไม่ใช่ เพราะว่าขวัญเรือนไม่ใช่บุรุษเป็นสตรี"¹

¹ มนัส จรรยงค์ "เงินหมัน" เอกชน 5 : 18 - 19 กุมภาพันธ์ 2490

การปิดเรื่องของ มนัส จรรยาค์ ด้วยคำพูดสุดท้ายของยี่สุนั้น เป็นการปิดเรื่องได้อย่างงดงามด้วยกลไกการใช้ถ้อยคำที่ให้ทั้งอารมณ์ขัน และอารมณ์สะเทือนใจไปพร้อมกัน

สรุปได้ว่าเรื่องสั้นในสมัยของยาขอบ ได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตามลำดับ จนเป็นเรื่องสั้นที่ได้มาตรฐานตามสากลนิยม และเป็นแบบอย่างแก่นักเขียนในสมัยต่อมา เรื่องสั้นในสมัยนี้นิยมสร้างสารัตถะของเรื่องแบบซับซ้อนซ้อนเร้นที่มุ่งแสดงให้เห็นธรรมชาติธรรมดาของมนุษย์ โคร่งเรื่องมีความสลับซับซ้อนขึ้น ตัวละครมีลักษณะสมจริงและมีชีวิตจิตใจ ฉากและบรรยากาศสร้างได้อย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์ในเรื่อง นิยมปิดเรื่องที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจ และความประหลาดใจให้แก่ผู้อ่าน

เรื่องสั้นส่วนใหญ่ยังอยู่ในรูปโรแมนติค ส่วนนวนิยายในเรื่องสั้นประเภทนี้เต็มไปด้วยความอ่อนหวานน่าประทับใจ เนื้อเรื่องเป็นเรื่องของชนชั้นสูงและชั้นกลางมากกว่าชนชั้นกรรมาชีพ ต่อมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเล็กน้อย จนถึง พ.ศ. 2495 เรื่องสั้นประเภทเรียลลิสติก และเนเจอร์ลิสติกมีมากขึ้น นักเขียนหลายท่านเช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ มาลัย ชูพินิจ ถักศิชัย บำรุงพงศ์ และอิศรา อมันตกุล เป็นต้น ที่ได้อุทิศผลงานของเขาออกมาเพื่อสังคม เน้นการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ และความเป็นธรรม ตลอดจนปลุกคุณธรรมให้เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านโดยเฉพาะในด้านการเสียสละ

ดังนั้นงานเขียนส่วนใหญ่ของนักเขียนกลุ่มนี้ จึงเป็นเสมือนแผ่นภาพที่แสดงลักษณะสังคมในสมัยนั้นทั้งการ เมือง อุดมคติ และความคิดเห็นของนักเขียนที่มีต่อเหตุการณ์ในสังคมสอดแทรกอยู่ในตัวอักษร ด้วยสำนวนภาษาที่แหลมคม โดดโผน และสนุกสนาน กระหม่อมความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านอย่างรุนแรง งานเขียนประเภทนี้หลายเรื่องได้รับการยกย่องว่าเป็นงานที่มีคุณค่าอย่างยิ่งในวงการวรรณกรรม เช่นเรื่อง "คำขานรับ" ของศรีบูรพา "ประชาทัณฑ์" ของ สันต์ เทวรักษ์ "น้ำตา" ของ สก. ภูมิระโรหิต "เทพเจ้า" ของ สุวัจน์ วรคิลก และ "สัญญาชญาณมิก" ของ อ. อุดมกร เป็นต้น

สำหรับยาขอบนั้น เป็นนักเขียนเรื่องสั้นที่อยู่ในกลุ่มโรแมนติก เพราะเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความรัก แสดงถึงอารมณ์อ่อนหวานน่าประทับใจ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์เคลิบเคลิ้มคล้อยตามไปกับสำนวนโวหารที่ละเมียดละไม ยาขอบจึงเป็นนักเขียนสำคัญหนึ่งในสมัยนั้นที่ได้สร้างเรื่องสั้นที่เด่นไว้หลายเรื่อง ทั้งที่ผู้ศึกษาจะได้วิเคราะห์ต่อไป

ตาราง 3 ตัวอย่างเรื่องสั้นประเภทโรแมนติก ในสมัยของยาขอบ

ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	วารสารและนิตยสารที่ตีพิมพ์	พ.ศ.ที่ตีพิมพ์
กลิ่นเล็บมือนาง	มาลัย ชูพินิจ	สุภาพบุรุษ	2472
หึงส์	คุณหนู	สุภาพบุรุษ	2473
โซคมณูย์	ม.จ.อากาศคำเกิง	สุภาพบุรุษ	2473
เพ็ญเคื่อนสิบสอง	สันต์ เทวรักษ์	ไทยใหม่วันอาทิตย์	2474
คนไม่มีศาสนา	มัทวาท	ผู้นำ	2475
เมียของชายโสด	พ. เนตรรังษี	ผู้นำ	2475
ลำควนหวน	ถกล เรืองสุข	ประชาชาติวันอาทิตย์	2482
ซำ	เริงฤทธิ์	ประชาชาติวันอาทิตย์	2482
เทียนเกล็ดศก	ดวงดาว	ประชาชาติวันอาทิตย์	2483
เพื่อนบ้านใหม่	พ. เนตรรังษี	ประมวลสารรายสัปดาห์	2483
ยามสาม	สค. กุรมะโรหิต	สวนอักษร*	2485
แก่เผือก	เรียบเรียง	เอกชน	2485
นิ้วกรรชนิ	อิงอร	ประจามิตร-สุภาพบุรุษ*	2485
ซบตัว	อ.ร.ค.	ประจามิตร-สุภาพบุรุษ*	2485
ผู้ร้ายคน*	เฉลิม จันนาค	ประชาชาติ	2486

ตาราง 3 (ต่อ)

ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	วารสาร และนิตยสาร ที่ตีพิมพ์	พ.ศ.ที่ตีพิมพ์
หน้าเวทีละคอน	สละ ลิขิตกุล	ประชาชาติ	2486
ซากแห่งความรัก	วิวัค	นิกรวันอาทิตย์*	2487
นางในฝัน	ส. วิริยสิริ	นิกรวันอาทิตย์*	2487
เขาเรียกฉันว่ายอครัก	ถนอม มหาเปารยะ	ประชามิตร-สุภาพบุรุษ	2489
ซากางเกง	สันต์ เทวรักษ์	เอกชน	2490
เสียงน้ำเคือก	เวทวงศ์	เอกชน	2490
นักมวยรูปหล่อ	ฮิวเมอริสต์	ปิยะมิตร	2491
ผีวัคร่าง	มิกรารมย์	เริงรมย์	2491
วิชชุประกาย	ร. จันทพิมพ์	เริงรมย์	2492
คนรักของนภาจวี	เรียบเรียง	เคลิเมล์วันจันทร์	2492
เซนสงกรานต์	พ. เนตรรังษี	เริงรมย์	2493
หน้าต่างกระจุกในฤดูฝน	รัตนะ ยาวประภาส	เคลิเมล์วันจันทร์	2493
สุริย์ลับฟ้า	จินตะหรา	ศรีสัปดาห์	2494
เถลิงมิถุนา	นายว่าคาญ	เคลิเมล์วันจันทร์	2494
คนชวเลื้อกรัก	แกมกาญจน์ ศุภวรรณ	ศรีสัปดาห์	2495
วิวาทกำสรวล	บุษบรณ	ศรีสัปดาห์	2495
คำสารภาพของกามเทพ	อ. ไชยวรศิลป์	เคลิเมล์วันจันทร์	2496
คุณยาปฐวิติ	พ. เนตรรังษี	เคลิเมล์วันจันทร์	2496

* การสะกดในช่วงเวลานั้น

ตาราง 4 ตัวอย่างเรื่องสั้นประเภทเรียลลิสติก ในสมัยของยาขอบ

ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	วารสาร และนิตยสาร ที่ตีพิมพ์	พ.ศ.ที่ตีพิมพ์
แรงสั่นบน	กาลกฤษณ์	ประชาชาติวันอาทิตย์	2482
อุบายมาป	จ.จ.ร.	ประชาชาติวันอาทิตย์	2482
แถมตาย	ประทีป บัชรอด	ประมวลสารรายสัปดาห์	2483
สุดหนทาง	แม่อนงค์	ประชามิตร-สัปดาห์บุรุษ*	2485
ลูกของฉันทน์	ก. สุรางคนางค์	ประชามิตร-สัปดาห์บุรุษ*	2485
พนันนาง	จ.จ.ร.	ประชามิตร-สัปดาห์บุรุษ*	2486
คืนหนึ่งในชีวิตฉันทน์	ยศ วัชรเสถียร	ประชามิตร-สัปดาห์บุรุษ*	2486
ตายเพื่อเกิด	เรียบเรียงเอง	นิกรวันอาทิตย์*	2487
นักกิลลา *	เรียบเรียงเอง	นิกรวันอาทิตย์*	2487
ยกเคียว	อ. มนต์วีร์	ประชามิตร-สัปดาห์บุรุษ	2489
จดหมายในซองสีฟ้า	สันต์ เทวรักษ์	โบว์แดงรายักษ์	2489
เงินหมั้น	พ. เนตรรังษี	เอกชน	2490
เรื่องของคนใจบุญ	ดอกไม้สด	เอกชน	2490
สามชาย	สด งามะโรหิต	นุญดาบ	2491
ผู้พิชิตตนเอง	สด งามะโรหิต	ประชามิตร	2491
ไม่มีวันอาทิตย์สำหรับ			
ความตาย	ป. บุรณปกรณ์	ปิยะมิตร	2491
หยาดเหงื่อ	สด งามะโรหิต	บางกอกสมิตร์รายสัปดาห์	2492
มหาบุรุษของจินตนา	ศรีบุรพา	เวียงรมย์	2492
ความสุขที่ขมขื่น	ยศ วัชรเสถียร	เวียงรมย์	2493
บนฝั่งคลองของชีวิต	แซโซ เทวินทร์	เพลินจิตต์	2495

ตาราง 4 (ต่อ)

ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	วารสาร และนิตยสาร ที่ตีพิมพ์	พ.ศ.ที่ตีพิมพ์
เทพเจ้า	สุวัฒน์ วรดิลก	เพลินจิตต์	2495
ความรักของชายชั่ว	รัตนะ ยาวประภาส	เคลิเมล์วันจันทร์	2496
มันเป็นเพียงไอพิน	ทนง ศรัทธาพิพย์	สยามสมัย	2496
ตามล้างจอบฉลาญ	ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์	เคลิเมล์วันจันทร์	2496
ผู้เกิดมาใหม่	มนัส จรรยงค์	เคลิเมล์วันจันทร์	2496

วิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ

ลักษณะของเรื่องสั้น

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้กล่าวถึงลักษณะของเรื่องสั้นว่า

เรื่องสั้นตามความหมายที่เข้าใจกันในปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษ
ที่ 19 นี้เอง ถ้าจะถามว่าเรื่องสั้นสมัยใหม่นี้ จะให้บทนิยามอย่างไร และ
ว่ามีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวนั้น คือลักษณะอย่างไร ก็ไม่มีผู้ใดสามารถที่จะให้
คำตอบที่กว้างขวางพอ และเป็นที่พอใจทุกฝ่ายได้ ทั้งนี้เพราะเรื่องสั้นปัจจุบัน
มีลักษณะยืดหยุ่นไม่ตายตัว แล้วแต่ทัศนะและฝีมือของศิลปินเป็นราย ๆ ไป ไม่มี
ผู้ใดสามารถตั้งกฎเกณฑ์ที่กว้างพอที่จะใช้ได้กับเรื่องสั้นของ โอ เฮนรี ร็อบเบอ
ท หลุย สตีเวนสัน เอช จี เวลส์ แจ็คลอนดอน คิปลิง เฮมมิงเวย์
โพลแบร์ต เคอ โมปัสซังค์ เช็คคอฟ คอลสตอย และแคธริน
แมนสฟิลด์ ได้

ขอให้เราลองพิจารณาเรื่องความยาวของเรื่องสั้นก่อน เพียงในเรื่องความ
ยาวเท่านั้นก็ไม่มีใครวางหลักว่าเรื่องสั้นมีความยาวแค่ไหน จริงอยู่ เอช จี
เวลส์ ได้เคยกล่าวไว้ เรื่องสั้นควรยาวไม่เกินหมื่นคำ และควรไม่ให้ยาว
เกินกว่าที่จะอ่านให้จบได้ภายในครึ่งชั่วโมง แต่การวางหลักเช่นนี้ ก็ดูจะเป็น
การกำหนดคามทัศนะของนักประพันธ์คนหนึ่งเท่านั้น มีเรื่องสั้นอีกมากมายที่ยาวหรือ
สั้นกว่านี้มาก อีกประการหนึ่ง การกำหนดความยาวจะไม่เป็นสิ่งสำคัญมากนัก
ลักษณะเด่นของเรื่องสั้นจะมิใช่ความสั้นยาว ถ้าเช่นนั้นอยู่ที่ตรงไหนเล่า? เมื่อ
ได้พิจารณาเปรียบเทียบเรื่องสั้นของคนเหล่านี้ มีลักษณะร่วมกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ
ความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง ความสมบูรณ์ในตัวของมันเองนี้ หมายความว่า
เรื่องสั้นจะต้องมีลักษณะเสร็จสิ้นกระแสดความในตัว ไม่ทิ้งให้ผู้อ่านเกิดวิมุตติกังขาใน

ปัญหาใด ๆ ทั้งสิ้น มิได้ทิ้งอะไรค้างเติ่งไว้ในใจของผู้อ่านอีกเลย นอกจากนั้น ยังหมายความว่า จะต้องมียุทธภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในเนื้อเรื่องและความรู้สึกนึกคิด ในด้านเนื้อเรื่อง ก็จะต้องมีแนวเรื่อง (Theme) แนวเดียว จะแตกแยกออกเป็นสองสามแนว หรือมีแนวซ้อนขึ้นมาไม่ได้ จุดเร้าความสนใจของผู้อ่านจะต้องมีอยู่จุดเดียว จะมีหลายจุดไม่ได้ จะทำให้ความสนใจพრაไป และเพื่อความสำเร็ของ ความมุ่งหมายนี้ เรื่องสั้นจึงมักเป็น เรื่องที่บรรยาย หรือพรรณนาออกมาจากทัศนะเดียวกันตลอดทั้งเรื่อง ไม่เหมือนกับนวนิยาย ซึ่งอาจสมมุติให้ตัวละครหลักกันเล่าไปตามทัศนะต่าง ๆ กันได้ คือบุรุษที่หนึ่งในตอนแรก อาจกลายเป็นบุรุษที่สามในตอนต่อไปได้ เมื่อเปรียบเทียบกับนวนิยาย (Novel) อาจพูดได้ว่า เรื่องสั้นมุ่งเอกภาพ และความเข้มข้น ส่วนนวนิยายมุ่งความหลากหลาย และความซับซ้อนหลายชั้นหลายเชิง เรื่องสั้นจะใช้เป็นเครื่องแสดงความรู้สึกนึกเรื่องราวทัศนะแง่คิดหลายอย่างหลายประการไม่ได้ เนื่องจากเหตุนี้ ตัวละครในเรื่องสั้นจึงต้องมีจำนวนจำกัดด้วย ที่ต้องจำกัด มิใช่เพราะเกรงเรื่องจะยาวไป หากเพราะถ้ามีตัวละครมากตัว จะเกิดพฤติกรรมและทัศนะสับสน ทำให้จุดสำคัญของเรื่องพราไป ความแตกต่างระหว่างเรื่องสั้น และนวนิยายมีใช้อยู่ที่ความสั้นยาว หากอยู่ที่โครงสร้างและความมุ่งหมายซึ่งไม่เหมือนกัน

เมื่อได้ชี้ให้เห็นลักษณะร่วมกันเช่นนี้แล้ว จึงควรกล่าวต่อไปว่า เรื่องสั้นที่นักประพันธ์ได้เขียนออกมานั้นแตกต่างกันมาก บางคนก็มุ่งแต่จะเล่าเรื่องให้สนุกเพลิดเพลินเฉย ๆ เช่น คิปลิง ชัมเมอเช็ท มอห์ม รอเบอर्ट หลุยส์ฟิเรนส์ บางคนก็ถนัดในการสร้างสถานการณ์ (Situation) แปลก ๆ และให้มีการลงเอยอย่างไม่นึกไม่ฝัน เช่น โมปัสซังค์ บางคนก็มุ่งไปในด้านโลกโชน คื่นคื่น บางคนก็มุ่งเพียงให้ผู้อ่านเห็นฉากหนึ่งในชีวิตธรรมดาสามัญ แต่มีความหมายพิเศษสำหรับผู้นั่ง โดยไม่มีพฤติกรรมอันใดที่เป็นโครงเรื่องเลย เช่น เชคคอฟ และแคธริน แมนสฟิลด์ ในบางคนก็มุ่งแต่จะวาดนิสัยใจคอของ

ตัวละครตัวหนึ่ง โดยไม่พะวงถึงสิ่งอื่น เช่น ออลกัส ฮักสลีย์ ในเรื่อง The Little American ด้วยเหตุนี้ เราจึงพูดไม่ได้ว่า เรื่องสั้นจะต้องมีโครงเรื่อง การวาดคณิสัยใจคอของตัวละคร ฉากหรือบรรยากาศ ปรัชญาแห่งชีวิตและบทสนทนา ซึ่งเป็นลักษณะของนวนิยาย เพราะผู้แต่งเรื่องสั้นคนหนึ่ง อาจเน้นลักษณะหนึ่งแต่อย่างเดียวนั่น

จอฟฟรี กริกสัน (Geoffrey Grigson) ได้ให้ข้อเสนอเพิ่มเติมในเรื่องสั้นว่า

เรื่องสั้นที่แต่งดี ๆ นั้น ต้องมีโครงสร้างที่เป็นระเบียบ ไม่ใช่จะหลั่งไหลออกมาง่าย ๆ จากใจผู้แต่ง ต้องก่อร่างอย่างละเอียดรอบคอบก่อน เลือกอย่างรอบคอบในลักษณะตัวละคร เหตุการณ์สำคัญ ๆ วางเป็นแบบแผนไว้ รายละเอียดบางอย่างก็เลือกมาใช้ บางอย่างก็ทิ้งไป ส่วนต่าง ๆ ของเรื่องสั้น เช่น ตัวละคร โครงเรื่อง สารัตถะหรือแก่นเรื่อง และการวางเรื่อง จะต้องสัมพันธ์กัน และก่อให้เกิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้อ่าน นักเขียนแต่ละคนก็เขียนออกมาเป็นแบบของตนเอง แต่ทว่าก็ยังทำงานอยู่ในรูปแบบโครงสร้างที่เป็นระเบียบ²

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นว่าเรื่องสั้นนั้นมีลักษณะเฉพาะ ที่ยึดหยุ่นได้ ไม่ตายตัว นับตั้งแต่ความสั้นยาวของเรื่อง จะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร และการดำเนินเรื่องนั้นจะต้องมีเอกภาพ และมีสัมพันธ์ภาพที่ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

¹ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ "คำนิยาม" วรรณกรรมชิ้นเอกของสหรัฐ หน้า 2-4

²

Geoffrey Grigson, The Concise Encyclopaedia of Mordern World Literature p. 5

เปลื้อง ณ นคร¹ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของเรื่องสั้นที่ดีตามความคิดของ เจ แบร์ก เอสเชนเวน (J. Berg Eschenwein) ว่าจะต้องประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. ต้องมีเหตุการณ์สำคัญอันเป็นต้นเรื่องเพียงอย่างเดียว กล่าวคือในการเปิดเรื่องของเรื่องสั้น จะมีเหตุการณ์หลายอย่างไม่ได้ ต้องมีเหตุการณ์สำคัญที่จะทำให้เรื่องดำเนินต่อไปอย่างเดียวกันนั้น ข้อนี้เห็นว่าผิดกับนวนิยายมาก เพราะในนวนิยายนั้นมักจะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ มาประสมกันหลายอย่าง ซึ่งถ้าท่านอ่านนวนิยายแล้วจะเห็นได้ทันทีว่านักเขียนจะต้องเบิกตัวละครออกมาหลายตัวกว่าจะดำเนินเรื่องกันอย่างจริงจัง

2. ต้องมีตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในท้องเรื่อง แต่เพียงตัวเดียวเท่านั้น ตัวละครประกอบอื่นจะมีก็โดยจำเป็น และเกี่ยวข้องกับตัวสำคัญจริง ๆ และตามปกติแล้วไม่ควรให้มีเกิน 5 ตัว

3. ต้องมีจินตนาการ หรือโนคติ ซึ่งไต่แกความสามารถที่จะสร้างภาพขึ้นในดวงจิตทั้งของนักประพันธ์และของผู้อ่าน ก่อนที่จะประพันธ์เรื่อง นักประพันธ์จะต้องนึกเห็นภาพของท้องเรื่องให้แจ่มใส แล้วเขียนพรรณนาให้อ่านแล้วนึกเห็นภาพได้อย่างที่นักประพันธ์เห็น

4. ต้องมีพล็อต หรือการผูกเค้าเรื่อง ซึ่งมักจะประกอบด้วยปม หรือข้อความที่ทำให้ผู้อ่านฉงนและอยากรู่ว่าจะเกิดมีอะไรต่อไป แล้วดำเนินเรื่องพาผู้อ่านให้ถึง หรือสนใจยิ่งขึ้นทุกที จนถึงยอดของเรื่อง ซึ่งเรียกกันว่า ไคลแมกซ์

(Climax)

5. ต้องมีความแน่น เรื่องสั้น มีเนื้อน้อย สิ่งที่เราจะเขียนลงไปต้องมีประโยชน์ต่อเรื่อง ต้องเขียนอย่างรัดกุมเท่าที่จำเป็น ฉาก (Setting) การให้บทตัวละคร (Characterization) คำพูด หรือกิริยาอาการต่าง ๆ จะเขียนเพิ่มเพื่อ

¹ เปลื้อง ณ นคร คำบรรยายวิชาการประพันธ์และการหนังสือพิมพ์

ไม่ได้ ต้องพยายามหาวิธีเขียนให้ใช้คำน้อย แต่ได้ความมาก

6. ต้องมีการจัดรูป คือต้องวางรูปเรื่องโดยถือตัวละครเป็นใหญ่ ให้เหตุการณ์เกิดมาจากตัวละคร จะต้องลำดับเหตุการณ์ให้มันขึ้นเชิงชวนอ่าน จะเขียนอย่างจกหมายเหตุประจำวันไม่ได้

7. ข้อสุดท้าย เรื่องจะต้องให้ความรู้สึกโดยเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง จะเป็นความรู้สึกยินดี ตื่นเต้น สยดสยอง หมกหมัว ขบขัน หรือเศร้าใจ ก็แล้วแต่

องค์ประกอบของเรื่องสั้น

องค์ประกอบสำคัญของเรื่องสั้นตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางเรื่องสั้น หลายนามอาจสรุปได้ว่า เรื่องสั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

1. สารัตถะ หรือแก่นเรื่อง (Theme)
2. โกรงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง (Plot and Events)
3. ตัวละคร (Characters)
4. บทสนทนา (Dialogue)
5. เวลาและสถานที่ (Setting)

1. สารัตถะหรือแก่นเรื่อง

สารัตถะของเรื่องสั้นก็คือ "ลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมดา ธรรมชาติของมนุษย์ที่ผู้แต่งมองเห็น"¹ และแสดงลักษณะนี้ให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน สารัตถะของเรื่องจึงเป็นสาร (Message) ที่ผู้แต่งสื่อมายังผู้อ่าน เพื่อให้บังเกิดความเข้าใจ, มนุษย์เราเป็นเช่นนี้แหละ ในขณะที่เรื่องดำเนินไปนั้น สารัตถะของเรื่องจะปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อยืนยันว่านั่นคือธรรมชาติของลักษณะของชีวิตมนุษย์ซึ่งผู้แต่งมุ่งหมายจะเปิดเผยให้เห็นประจักษ์ ดังนั้น นวนิยายหรือเรื่องสั้นจึงไม่มีสารัตถะทุกเรื่องไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้แต่ง เช่น นวนิยายนักกลัว มีเป้าหมายเพียงเพื่อให้ผู้อ่านเกิด

ความกลัว นวนิยายผจญภัย ก็มุ่งหมายที่จะให้ผู้อ่านเกิดความตื่นเต้นเป็นตอน ๆ ไป บางเรื่องก็มุ่งให้เกิดข้อกังขา บางเรื่องมุ่งให้มุขตลกขบขัน นวนิยายหรือเรื่องสั้นเหล่านี้ ย่อมขาดสารัตถะ

ลอเรนซ์ เพอร์ไรน์¹ (Laurence Perrine) กล่าวว่า นวนิยายหรือเรื่องสั้นจะมีสารัตถะก็ต่อเมื่อผู้แต่งพยายามแต่งเรื่องเกี่ยวกับชีวิตอย่างจริงจัง หรือนำทฤษฎีเกี่ยวกับชีวิตเข้ามาเป็นกลไกในการนำเอาความจริงของชีวิตมาเปิดเผย

การกล่าวถึงสารัตถะ จะเขียนให้มีความสั้นหรือยาวมากน้อยแค่ไหนก็ได้ เช่นเดียวกับโครงเรื่อง กล่าวคือ ในกรณีเรื่องสั้น ๆ เราก็อาจเขียนสารัตถะแบบประโยคเดียวสั้น ๆ ก็ได้ แต่ในกรณีเรื่องที่ซับซ้อน จำเป็นจะต้องเพ่งเล็งถึงเป้าหมายหลักของเรื่องมาใช้เป็นสารัตถะ สารัตถะของเรื่องก็อาจจะยาวหลายบรรทัด เพื่อให้เกิดความชัดเจนแก่ผู้อ่าน เมื่อได้สารัตถะของเรื่องแล้ว อย่าไปคิดว่าจุดมุ่งหมายทั้งหมดของเรื่อง จะต้องเพื่อสารัตถะนั้นเสมอไป บางกรณีสารัตถะของเรื่องจะเน้นอยู่ที่ไหนก็ได้ในเรื่อง เพราะนวนิยายเป็นงานที่เปิดเผยชีวิตมนุษย์ไม่ใช่เรื่องบอกเล่า ดังนั้น การพิจารณาสารัตถะของนวนิยาย หรือเรื่องสั้นควรเข้าใจควยว่าประการแรกนวนิยาย หรือเรื่องสั้นนั้น เขียนขึ้นเพื่อให้เกิดความรื่นรมย์แก่ผู้อ่าน ผู้เขียนจะใช้วิธีเขียนที่จะทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าการกำลังถูกสั่งสอนให้น้อยที่สุด ประการที่สอง นวนิยายประเภทที่ความหมายนั้นมีจุดหมายเพื่อให้เรารับรู้และเข้าใจชีวิต ไม่ใช่เอากฎจรรยาบรรณมาใช้ช่วยเหตุนี้ ในการจะพิจารณาสารัตถะ ก็ควรจะถามตนเองว่า "นวนิยายเรื่องนี้เปิดเผยให้เราเห็นอะไร" มากกว่าที่จะถามว่า "นวนิยายเรื่องนี้สอนอะไรแก่เรา"

วิธีเปิดเผยของนวนิยายที่ดังนั้น อาจเปิดเผยสิ่งใหม่หรือเก่าก็ได้ นักเขียนอาจจะนำเราไปสู่ชีวิตที่ไม่เคยเห็นมาก่อน หรืออาจจะย้ำเราให้รู้ความจริงที่เราเรารู้อยู่แล้วก็ได้ เพราะนักเขียนนั้นเป็นผู้แสดงบริการให้แก่เรา ไม่ว่าจะเป็นของใหม่ หรือของเก่าก็ตาม

การค้นหาและการเน้นสารัตถะของนวนิยายและเรื่องสั้นนั้น เป็นงานหนักที่น่าพึงใจ ความสามารถในการค้นหาสารัตถะนั้น เป็นตัวทดสอบว่า เข้าใจเรื่องได้เพียงไร ความจริงยังไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ ที่จะนำมาใช้ในการพิจารณาสารัตถะได้เลย บางทีอาจใช้วิถีทางที่บุคคลสำคัญของเรื่องเปลี่ยนไป บางทีก็พบสารัตถะก่อนที่จะจบเรื่อง หรือบางทีก็อาจใช้การสำรวจลักษณะของข้อขัดแย้งสำคัญ และผลลัพธ์ที่ได้ออกมา หรือบางทีจะดูจากชื่อเรื่องก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้อ่านควรมีหลักไว้ว่า

1. สารัตถะ ต้องสามารถแสดงออกได้ในรูปของคำบอกกล่าวจากเรื่องและการทำนายยืนยัน
2. สารัตถะ ต้องเน้นในแง่ชีวิตทั่ว ๆ ไปกว้าง ๆ ในเนื้อเรื่อง และจะไม่ใช้ชื่อตัวละครเป็นสารัตถะของเรื่อง
3. ต้องระวังอย่าทำให้สารัตถะกว้างมากไปกว่าความเป็นจริงของเนื้อเรื่อง คำประเภท ทุก ๆ ทั้งหมด เสมอ ๆ ต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง คำประเภท บาง บางที อาจจะ จะใช้ได้ดีกว่า
4. สารัตถะ เป็นการสรุปรวบยอด (concept) ของเรื่อง ดังนั้น
 - 4.1 สารัตถะ ต้องเป็นที่รวมของรายละเอียดหลักทั้งหลายของเรื่อง
 - 4.2 สารัตถะ ต้องไม่ขัดแย้งกับรายละเอียดอันใดอันหนึ่งของเรื่อง
 - 4.3 สารัตถะ ต้องไม่เป็นเรื่องข้อเท็จจริงที่สมมุติขึ้น
5. ไม่มีหนทางเดียวในการเน้นสารัตถะ นวนิยายเป็นแต่เพียงการเปิดเผยชีวิตตามเงื่อนไขที่เป็นไปได้ ทศนะที่มองจึงมีได้มากกว่าหนึ่งแบบขึ้นไป ตัวอย่างเช่น เรื่อง "Youth" ของ Joseph Conrad¹ ได้เน้นสารัตถะของเรื่องไว้ถึง 3 แนว คือ

¹ Joseph Conrad "Youth" Story and Structure p. 8 - 33

ประการแรก กล่าวถึงความกระตือรือร้นของคนหนุ่มนั้น ให้เสนอให้อารมณ์โรแมนติก แต่ขณะเดียวกัน ความกระตือรือร้นของคนหนุ่มก็ให้ทั้งอันตราย ความยากลำบาก และความสูญเสีย ซึ่งในช่วงชีวิตต่อมาของคนจะไม่มีเช่นนั้นอีก

ประการที่สอง ชีวิตที่มีค่าที่สุดอยู่ในวัยหนุ่ม มากกว่าวัยกลางคน

ประการที่สาม ช่วงชีวิตที่ดีที่สุด ก็คือวัยหนุ่ม เพราะเป็นช่วงชีวิตที่มีจินตนาการอันกว้างไกล

นักเขียนบางท่านได้ใช้ "สารัตถะเป็นตัวควบคุมและกำหนดการเลือกสรร และการสร้างตัวละคร โครงเรื่อง ฉาก ความขัดแย้ง ทักษะของผู้แต่ง ตลอดจนท่วงทำนอง ซึ่งขบวนการเลือกสรรเหล่านี้ อาจเป็นไปได้ทั้งโดยจิตสำนึก และจิตใต้สำนึก"¹ เพราะสารัตถะนั้นเป็นการเปิดเผยชีวิตมนุษย์ มนุษย์ผู้ซึ่งเต็มไปด้วยความต้องการ จำเป็นทางจิตใจ (Foundamental needs) ตลอดจน "อารมณ์สะท้อนใจต่าง ๆ มีรัก แค้น ขนขึ้น ว่าเหว พยาบาท เพ้อฝัน และจินตนาการ อารมณ์ เป็นต้น เหล่านี้ย่อมสร้างขึ้นเป็นสารัตถะที่ผู้แต่งมองชีวิตได้หลายแง่หลายมุมเสมอ"² แต่อย่างไรก็ตามสารัตถะที่แน่แท้ และไม่เปลี่ยนแปลงที่ผู้แต่งนำมาใช้เสมอ ก็คือ "ชีวิต ความรัก และความตาย"³ นั่นเอง

¹ Mary Rohrberger, Samuel H. Words, Jr., and Bernard F. Dukore, An Introduction to Literature p. 22

² กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 84

³ นพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ปรากฏการณ์นวนิยาย หน้า 11

2. โครงเรื่อง และเหตุการณ์ในเรื่อง

"โครงเรื่อง คือส่วนของเนื้อเรื่องที่แสดงถึงปัญหาหรือข้อขัดแย้ง (conflict) อาจเป็นตอนเนื้อเรื่องมีปัญหาหรือข้อขัดแย้งด้านเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตัวละคร หรือข้อขัดแย้งในจิตใจของตัวละครเอง"¹

ความขัดแย้ง (Conflict) จึงเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในเรื่องสั้น นักประพันธ์มักจะชี้ให้เห็นว่า ตัวละครมีความขัดแย้งแบบไหน และจะมีวิธีต่อสู้เพื่อให้ความขัดแย้งนั้น ๆ หมดไปด้วยวิธีใด ความขัดแย้งอาจแบ่งออกเป็น ความขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในใจของตัวละคร ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคมหรือสิ่งแวดล้อม และความขัดแย้งระหว่างความคิดสองแบบที่แตกต่างกัน เป็นต้น

ส่วนเหตุการณ์ในเรื่อง (Events) ก็คือ

รายละเอียดต่าง ๆ ที่ผู้แต่งเรียงลำดับของเหตุการณ์ ประกอบเข้ากับโครงเรื่องให้สัมพันธ์เกี่ยวโยงกันไปเป็นลูกโซ่ จนทำให้ผู้อ่านยากที่จะแยกออกเป็นส่วน ๆ ได้ โครงเรื่องที่ตีจึงหมายถึงการเรียงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องเพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ คือ เรียงลำดับพฤติกรรม หรือการกระทำต่าง ๆ ซึ่งได้กะหรือเตรียมไว้แล้วอย่างระมัดระวัง เหตุการณ์หรือการกระทำเหล่านี้จะดำเนินไปจนถึงอวสานของเรื่อง²

ดังนั้นหลักทั่วไปในการกำหนดโครงเรื่องก็คือ ผู้เขียนจะต้องวางแผนล่วงหน้าว่าจะกล่าวถึงเหตุการณ์ไบบ้าง โดยเลือกเฉพาะเหตุการณ์ที่สำคัญและจำเป็น เหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะต้องต่อเนื่องกัน (a series of action) มีความสัมพันธ์

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 78

² นพ ปลายกะวงศ์ ณ อยุธยา ปราชญ์เรื่องนวนิยาย หน้า 11

กันอย่างใกล้ชิด และเป็นเหตุผลต่อกัน

โครงเรื่องโดยทั่วไป มีลักษณะการดำเนินเรื่องดังต่อไปนี้

1. การเปิดเรื่อง (Exposition) อาจจะมีวิธีสร้างโดยใช้การอธิบาย พรรณา หรือบทบรรยาย โดยเฉพาะวิธีใช้บทสนทนาในการเปิดเรื่อง ปัจจุบันนี้นิยมใช้กันมากในหมู่นักเขียนเรื่องสั้น "เพราะถือว่าเป็นการเปิดเรื่องที่สร้างความสนใจได้คือ...ก่อให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) แก่ผู้อ่านทันที"¹
 2. การสร้างตอนตัวเรื่อง ผู้เขียนจะเริ่มด้วยปัญหา ข้อขัดแย้ง โดยหยิบยกหลักสามประการอย่างใดอย่างหนึ่งมาใช้ คือความขัดแย้งทางกายภาพ ทางอารมณ์ ทางจิต สร้างข้อสงสัย (Suspense) ใครรู้ ที่ทำให้ผู้อ่านเกิดข้อกังขาว่า "อะไรจะเกิดขึ้นต่อไป" หรือ "ผลออกมาอย่างไร" ทำให้ผู้อ่านอยากอ่านต่อและหาคำตอบให้ได้ เช่น ในนวนิยายฆาตกรรม เกิดความสงสัยว่าใครเป็นฆาตกร หรือในนิยายรัก เกิดความสงสัยว่า เขาจะชนะใจเธอไหม ในนวนิยายที่เปิดเผยชีวิตนั้น ข้อความสงสัยจะไม่มีคำตอบประเภท อะไร หรือทำไม มากนัก เช่น ไม่ใช่ อะไรจะเกิดขึ้นต่อไป แต่เป็นพฤติกรรมของตัวละครเองจะแสดงออกมาอย่างไร ในแง่บุคลิก และลักษณะของมนุษย์ ความสงสัยจะเกี่ยวข้องไม่เพียงแต่ปฏิกิริยา แต่ยังเป็นไปในด้านจิตวิทยา การกระทำของมนุษย์ และจรรยาธรรมด้วย เช่น เรื่องกระท่อมสองพอมค (The Inn of Two Witches) ความสงสัยมีด้านอันตราย กับความลึกลับ เราทราบว่าภาระของไฟรน์นั้นอันตราย เมื่อเขาได้ทราบว่าถนนสายนั้นมนุษย์หายสาบสูญไปมาก และก็ยังก่อความลึกลับให้ด้วยว่า ในการสูญหายของมนุษย์ หายไปด้วยวิธีใด
- การสร้างปัญหาของเรื่อง และการคลี่คลายเรื่องนั้น นักเขียนบางท่านก็สร้างโครงเรื่องแบบให้เป็นเรื่องเหนือวิสัย (Fantasy) โดยประสมประสานเรื่องเกินจริง กับความจริงให้ไปด้วยกันได้เหมาะสม เต็มไปด้วยปฏิกาณ ไหวพริบ

¹ เจ็ด สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 61

ตรงจุดที่คนสนใจกันอยู่ โดยให้กลมกลืนไปกับโครงเรื่อง หรือนักเขียนบางท่านก็แก้ปัญหามางเรื่อง ด้วยการใส่เหตุบังเอิญ (Coincidence) โดยเฉพาะนวนิยายประเภทโรแมนติค ซึ่งนวนิยายประเภทสมจริงไม่นิยมใช้

นอกจากการสร้างข้อสงสัย และการคลี่คลายปัญหาของเรื่องด้วยวิธีดังกล่าวแล้ว ผู้เขียนยังต้องสร้างความประหลาดใจ (Surprise) อีกด้วย ด้วยกลวิธีให้เราไม่รู้เรื่องล่วงหน้า ว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อไป เกิดมีความสงสัยใคร่รู้ ถ้าเราไม่รู้ก็จะมี ความประหลาดใจเกิดตามมาด้วย ความประหลาดใจนั้น เป็นการไม่คาดคิดว่า จะเกิดขึ้น ทำให้เรื่องดำเนินไปสู่จุดสุดยอดของเรื่อง (Climax)

3. การปิดเรื่อง คือตอนที่เรื่องได้รับการคลี่คลายปัญหา และปัญหานั้นได้รับการแก้ไขแล้ว เรื่องสั้นชั้นครู เช่นของ โอ เฮนรี (นามปากกาของ William Sydney Porter) และ กิย์ เทอ โมปัสซังค์ นิยมปิดเรื่องแบบสร้างจุดสุดยอดที่สร้างความแปลกประหลาดใจ หรือฉงนสนเท่ห์ เรียกกันว่า Surprise ending บ้าง Surprise Climax บ้าง เช่น เรื่องสร้อยคอ ของ กิย์ เทอ โมปัสซังค์ จุดสุดยอดของเรื่องนี้อยู่ที่ย่อหน้าสุดท้ายมีความว่า "โอ มาจิลค์ ผู้น่าสงสาร" หญิงมั่งคั่งอุทาน "แต่สร้อยคอของฉันเป็นของปลอมนี่นา อย่างมากมีค่าสัก 500 แฟรงค์เท่านั้นแหละ"¹

หรือเรื่องของ โอ เฮนรี ก็นิยมจุดจบแบบ Surprise Climax เช่นกัน เช่นจากเรื่อง The Romance of A Busy Brokenนายหน้าคนหนึ่งงานยุ่งจนลืมว่าตัวได้แต่งงานกับพนักงานสาวคนหนึ่ง แล้วกลับไปขอความรักหญิงนั้นอีก หญิงนั้นจึงตอบเป็น Surprise ending ว่า "ดิฉันทราบแล้ว" เธอกล่าวแผ่วเบา "เจ้าซุรทิจเหล่านี้เองทำให้คุณลืมอะไร ๆ เสียหมดเลย ที่แรกดิฉันตกใจเสียแย่ จำไม่ได้หรือคะ ฮาเวย์ ก็เราแต่งงานกันแล้วเมื่อเย็นวานนี้ เวลา 2 หุ่ ที่โบสถ์เล็ก ๆ มุมนี้เองนี่คะ"²

¹ เจื้อ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 66

²
ก.

แต่เรื่องสั้นบางเรื่องก็นิยมจุดสุดยอดธรรมดา โดยบางเรื่องจบลงด้วยความสำเร็จ (Success) บางเรื่องก็จบด้วยความล้มเหลว (Failure)

สรุปได้ว่า โครงเรื่องของเรื่องสั้นนั้นควรมีโครงเรื่องเดียว หรือเป็นโครงเรื่องง่าย ๆ ชับซ้อนน้อย เพื่อให้ทำให้กระชับในความยาวที่พอเหมาะ โครงเรื่องสั้นที่ดีควรประกอบไปด้วยข้อขัดแย้ง อุปสรรค และการต่อสู้ เป็นต้น

3. ตัวละคร (Characters)

โครงเรื่องกับตัวละครนั้น ยากที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เปรียบได้กับแผ่นไม้กระดานหก จะเคลื่อนข้างใดข้างหนึ่ง โดยไม่ให้กระเเทือนอีกข้างหนึ่งย่อมไม่ได้ แต่เราก็สามารถจะพิจารณาได้ว่า เรื่องใดที่นวนิยายเน้นโครงเรื่อง หรือตัวละคร

การอ่านบุคลิกลักษณะของตัวละครนั้น ย่อมยากกว่าการอ่านโครงเรื่อง เพราะตัวละครคือผู้มีบทบาทในเรื่อง ผู้แต่งจะใช้วิธีสมมุติให้เป็นอย่างไรก็ได้ อาจจะเป็นคน สัตว์ หรือสิ่งของที่ไม่มีชีวิต ตัวละครอาจแยกออกเป็นตัวละครเอก (Central Characters) ที่นักประพันธ์ตั้งใจจะให้ผู้อ่านแสดงความสนใจในตัวละครนั้นเป็นพิเศษ และตัวละครที่ประกอบในเรื่อง (Minor Character) วิธีหลักที่ผู้เขียนใช้กับตัวละคร คือการอธิบาย พรรณา การกระทำ คำพูด ความคิด หรือความรู้สึก ของคนอื่น ๆ ที่มีต่อตัวละครนั้น โดยผู้เขียนจะไม่ใช้วิธีบอกตรง ๆ แต่ผู้อ่านจะทราบลักษณะนิสัยของตัวละครได้ด้วยการสังเกตจากสิ่งต่อไปนี้

3.1 รูปร่างหน้าตา

3.2 ลักษณะการพูดจากบทสนทนา

3.3 พฤติกรรม หมายถึงการกระทำต่าง ๆ

3.4 ความรู้สึกคิดคิด

3.5 บุคคลในเรื่องอื่น ๆ พูดหรือคิดอย่างไรเกี่ยวกับบุคคลนั้น ๆ

3.6. ในเวลาที่เรื่องถูกเงิน มีเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน "การทราบว่าคนนั้น คนนี้ เป็นคนอย่างไร จะดูได้อย่างไร คือเมื่อมีเหตุการณ์ ถูกเงินเกิดขึ้น"¹ นักอ่านที่ได้นั้น จะสนใจการที่ตัวละครจะแสดงออกมา มากกว่าสนใจอาการที่ตัวละครแสดงออก

อี.เอ็ม. ฟอสเตอร์ (E.M. Foster) ได้แบ่งตัวละครออกเป็น 2 ประเภท ตามลักษณะ คือ "round and flat characters" ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. แบบแบนน้อยลักษณะ (Flat Characters) คือตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นตัวแทนความคิด หรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือสองลักษณะ สามารถแยกลักษณะตัวละครนั้นให้สมบูรณ์ได้ภายในประโยคเดียว ผู้เขียนไม่สนใจว่าคุณสมบัติของตัวละครนั้น น่าเชื่อถือหรือไม่ ความสภาพความเป็นจริง อาจเป็นคุณสมบัติง่าย ๆ เช่น ชื่อสัทย์ ใจดี เป็นต้น

อนึ่ง ตัวละครประเภทน้อยลักษณะนี้ อาจเป็นประโยชน์ในด้านการสร้างความซับซ้อน เช่น ตัวละครในเรื่อง พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต เป็นต้น

2. แบบซับซ้อน หรือแบบหลายลักษณะ (Round Characters) หมายถึง ตัวละครที่ประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ คล้ายบุคคลในชีวิตจริง ตัวละครแบบนี้ นักประพันธ์จะไม่แนะนำโดยตรง ว่ามีบุคลิกลักษณะ นิสัยใจคออย่างไร ผู้อ่านจะต้องศึกษาจากส่วนประกอบอื่น ๆ เป็นต้น ว่าคำพูด การกระทำ การปฏิบัติต่อตัวละครอื่น แล้วนำมาตัดสินว่า ตัวละครนั้นเป็นคนเช่นไร คุณสมบัติสำคัญของตัวละครประเภทนี้ คือ คุณสมบัติที่สามารถจะก่อให้เกิดความประหลาดใจได้อย่างน่าเชื่อถือ คือตัวละครเปลี่ยนแปลงได้อย่างสมจริง ซึ่งต่างกับแบบแรก ซึ่งมีคุณสมบัติที่ก่อความประหลาดใจได้อย่างไม่น่าเชื่อนัก

¹ นพ. ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ปรากฏการณ์เรื่องนวนิยาย หน้า 9

ตัวละครประเภทหลายลักษณะนี้ จะมีบุคลิกหลักหลาย ๆ ประการ เพราะธรรมชาติของมนุษย์มีใจเป็นขาว หรือดำ แต่จะเป็นสิ่งที่สลับซับซ้อนมากมาย ผู้แต่งจะแสดงบุคลิกภาพนี้ออกมาได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรง ก็โดยการวิเคราะห์บุคลิกออกมาเลยว่าเหมือนประการใด ในทางอ้อมผู้แต่งก็ใช้การแสดงออกเป็นตัวแทนบุคลิก ตัวละครแบบนี้จึงมีลักษณะคล้ายบุคคลในชีวิตจริง เนื่องจากบุคคลในชีวิตจริงจะประกอบด้วยลักษณะนิสัยที่สลับซับซ้อน ไม่มีบุคคลใดจะมีคุณลักษณะอย่างเดียว ฉะนั้นการใช้ตัวละครแบบนี้ จึงทำให้นวนิยายมีลักษณะสมจริงยิ่งขึ้น

สิ่งที่นวนิยาย หรือเรื่องสั้นที่ดีจะต้องกระทำก็คือ การให้บทบาทและบุคลิก ลักษณะของตัวละครอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งผู้เขียนมีหลัก 3 ประการ ดังที่ลอเรนซ์ เพอร์ไรน์ (Laurence Perrine) ได้ให้ไว้ดังนี้

ประการแรก บุคลิกลักษณะต้องแน่นอน คือไม่ใช่ช่วงนั้นแสดงออกอย่างหนึ่ง อีกช่วงหนึ่งแสดงออกอีกอย่างหนึ่ง นอกเสียจากมีเหตุผลที่ดีเพียงพอที่จะทำให้เปลี่ยน

ประการที่สอง การเปลี่ยนลักษณะตัวละครจะต้องมีแรงจูงใจ เฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงบุคลิก คือ ต้องเข้าใจเหตุผลที่กระทำ

ประการที่สาม ต้องเหมือนกับชีวิตจริง¹

บุคลิกภาพ หรือบทบาทในตัวละครนั้น พอดีจัดได้เป็น 2 แบบ คือแบบคงที่กับแบบพลวัต

1. แบบคงที่ (Static) แบบคงที่ ก็คือ ตัวละครที่ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงทางด้านการกระทำ ตั้งแต่ต้นจนจบ เช่น ซินเคอร์โรลล่า เป็นแบบบุคลิกคงที่ แม้จะเปลี่ยนจากคนใช้เป็นเจ้าหญิง

¹Laurence Perrine Story and Structure p. 88

2. แบบพลวัต (Dynamic) คือ ตัวละครที่ตื่นตัวกับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลาจนดูเหมือนว่า ตัวละครจะตกอยู่ในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ทำให้ตัวละครเปลี่ยนแปลงไป

ตัวละครประเภทนี้ จะเป็นหัวใจของเรื่องสั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้แหละ ทำให้เรื่องสั้นบรรลุเป้าหมาย โดยจะกระตุ้นให้ผู้อ่านอยากอ่านต่อไป เพราะอยากรับว่าอะไรจะเกิดขึ้นในตอนจบ

แต่อย่างไรก็ตาม ในเรื่องสั้นก็ไม่อ่านววยให้มีการพัฒนาบุคลิกของตัวละครได้มากกว่าหนึ่ง เนื่องจากมีเนื้อเรื่องน้อย บทบาทของตัวละครจึงค่อย ตัวละครจึงมักเป็นแบบเรียบ ๆ เว้นแต่เรื่องที่ต้องการเน้นบุคลิกลักษณะของตัวละคร สำหรับในนวนิยาย ตัวละครที่มีการเปลี่ยนแปลงมักจะเป็นตัวเงื่อนไชของเรื่อง ประเภทนวนิยายเพื่อฝัน¹ จะเปลี่ยนแปลงเกินความจริง เพื่อให้มีจุดจบแบบมีแต่ความสุข แต่ในนวนิยายสมจริง การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพตัวละคร ต้องมีความระมัดระวังให้สมเหตุสมผล

การเปลี่ยนแปลงบุคลิกตัวละคร มีเงื่อนไช 3 ประการ คือ

1. อยู่ในข่ายที่เป็นไปได้ ที่บุคลิกภาพตัวละครแต่ละตัวจะทำได้
2. ต้องได้รับแรงจูงใจพอเหมาะ จากสภาวะที่แต่ละบุคคลเข้าร่วมอยู่ใน สภาวะนั้น

3. มีระยะเวลาเพื่อการแปรเปลี่ยนนี้

สรุปได้ว่า การสร้างตัวละครในเรื่องเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะถ้าสร้างดี บุคคลในเรื่องจะสร้างโครงเรื่องให้เอง นักเขียนที่มีชื่อเสียง มีผู้นิยมอ่านหนังสือที่เขาแต่งมากก็เพราะสามารถสร้างบุคคลในเรื่องให้คล้ายคนในชีวิตจริงได้

สำหรับเรื่องสั้น ควรมีตัวละครน้อย "ควรมีตัวละครเอกตัวหนึ่ง และมีตัวประกอบไม่เกินห้าตัว"¹ แต่บางเรื่อง "ก็อาจมีตัวละครเพียงตัวเดียวก็ได้ และเรื่อง

¹ กระแสร์ มาลาธารณ์ วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 47

ประเภทนี้มักเป็นเรื่องการต่อสู้ของคน ๆ เดียว เช่น คนหนึ่งต่อสู้กับอารมณ์ฝ่ายต่ำของตัวเอง และในที่สุดก็ชนะอารมณ์ได้¹ การแสดงบทบาทของตัวละครในเรื่องสั้น มักมีลักษณะเรียบ ๆ เพราะเรื่องสั้นมีขนาดจำกัด แต่กระนั้นผู้เขียนที่มีฝีมือก็อาจทำให้ตัวละครเด่นในความทรงจำของผู้อ่านได้ เช่น เจ้าลอยในเรื่องหลายชีวิต ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และกระทิง ในเรื่องมมมมมของ ยาชอบ เป็นต้น

4. บทสนทนา (Dialogue)

ส่วนประกอบสำคัญในการเขียนนวนิยายหรือเรื่องสั้นอีกประการหนึ่งคือ บทสนทนา ซึ่งหมายถึงถ้อยคำในการสนทนาระหว่างตัวละครในเรื่อง ตั้งแต่สองตัวขึ้นไป หรือมากกว่านั้น บทสนทนาอาจใช้เป็นตัวแสดงบุคลิกลักษณะของตัวละคร แสดงข้อขัดแย้งระหว่างตัวละคร การให้ภูมิหลัง และให้รายละเอียดต่าง ๆ มทนการบรรยายหรือพรรณนา นอกจากนี้บทสนทนายังทำให้เรื่องสั้นมีลักษณะเฉพาะ ที่เป็นการแยกเรื่องสั้นออกจากรomanเขียนประเภทนิยาย หรือนิทานอีกด้วย

กุหลาบ มลลิกะมาส¹ กล่าวถึงวัตถุประสงค์สำคัญในการใช้บทสนทนาในการแต่งดังนี้

1. เพื่อช่วยดำเนินเรื่อง แทนการบรรยายของผู้แต่ง ในบทละคร โดยเฉพาะบทสนทนา คือการดำเนินเรื่องโดยตรง
2. เพื่อช่วยให้รู้จักตัวละครในเรื่อง ทั้งรูปร่างลักษณะ หน้าตา และนิสัยใจคอ โดยผู้แต่งไม่ต้องชี้แจงตรง ๆ
3. ช่วยให้มิวิธีการไม่ซ้ำซาก คือเปลี่ยนเป็นสนทนาบ้าง เป็นการบรรยายบ้าง
4. สร้างความสมจริง คำพูดที่สมมุติว่าเป็นถ้อยคำจริง ๆ ของตัวละคร ทำให้รู้สึกใกล้ชิดกับความเป็นจริงมากกว่าคำบรรยายของผู้แต่ง
5. ทำให้บทประพันธ์น่าอ่าน น่าสนใจ และมีชีวิตชีวขึ้น โดยเฉพาะบทสนทนาที่คมคาย มีอารมณ์ขัน หรือพูดได้ถูกต้องตามฐานะของตัวละคร และสมกับบทบาทในตอนนั้น ๆ

¹ กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 89

ในการสร้างบทสนทนานั้นผู้เขียนควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. มีความเป็นธรรมชาติ (Natural) กล่าวคือ ถ้อยคำที่เขียนในบทสนทนาโต้ตอบของตัวละครต้องมีลักษณะเป็นธรรมชาติ คล้ายคลึงกับที่บุคคลพูดคุยกันในชีวิตจริง ๆ และต้องมีความเหมาะสม (Appropriate) "คำพูดของตัวละครในเรื่อง ต้องเป็นคำพูดที่เหมาะสมแก่ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาของตัวละครนั้น ๆ กล่าวรวมคือ เป็นคำพูดที่เหมาะสมแก่สภาพแวดล้อมของตัวละคร"¹

2. มีการเลือกสรร (Selective) กล่าวคือ ผู้เขียนจะต้องเลือกที่จะเขียนบทสนทนาในตอนใดบ้าง และควรที่จะเขียนอย่างไร จึงจะทำให้ผู้อ่านไม่เกิดความเบื่อหน่าย หรือเป็นการเสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ โดยเฉพาะในการเขียนบทสนทนาในเรื่องสั้นนั้นจะต้องคำนึงถึงความประหยัดในถ้อยคำ และไม่ควรพูดนอกเรื่อง ทุกคำพูดต้องมีประโยชน์เพื่อการดำเนินเรื่อง และแสดงอุปนิสัยของตัวละคร

3. มีความคงที่ (Consistent) กล่าวคือ "ในฐานะที่บทสนทนาเป็นส่วนหนึ่งของการเล่าเรื่องทั้งหมด ฉะนั้น การเขียนบทสนทนาต่าง ๆ ของตัวละครต้องมีความสอดคล้องและต่อเนื่องกันกับลักษณะการเขียน (Style) ส่วนอื่น ๆ ของเรื่องด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้การเล่าเรื่องราบรื่นและเข้ากันได้"²

ดังนั้น การสร้างบทสนทนาที่ดีจะทำให้เรื่องสั้นนั้นน่าสนใจ ชวนอ่าน และมีความสมจริงได้มากที่สุด นอกจากนี้บทสนทนา ยังเป็นสิ่งที่ช่วยในการวิเคราะห์ท่วงท่าของการเขียนของนักประพันธ์ร่วมสมัยและต่างสมัย ตลอดจนการพัฒนาทางภาษาได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

¹ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวใจวรรณคดีไทย" ใน วรรณไวทยาการ หน้า 75

² พรสุข บุญสุภา และ รณณี เพชรคุปต์ นวนิยายอังกฤษและนวนิยายอเมริกา หน้า 32

5. เวลาและสถานที่ (Setting)

ในการเล่าเรื่องต่าง ๆ นักเขียนจำเป็นต้องกำหนดระยะเวลาและสถานที่ที่เรื่องนั้นเกิดขึ้น เพื่อเป็นการบอกให้ผู้อ่านได้รู้ว่า ตัวละครกำลังแสดงบทบาทในชีวิตของเขาในสิ่งแวดล้อมอย่างไร สถานที่และเวลาอาจหมายความว่าเฉพาะห้องแคบ ๆ ห้องหนึ่ง หรือกว้างขวางขนาดเป็นประเทศหรือโลกก็ได้ เวลาอาจจะเป็น นาที ชั่วโมง วัน เดือน ปี หรือหลาย ๆ ปีก็ได้ และในบางครั้ง "ฉากมีบทบาทเสมือนเป็นตัวละครด้วยตัวหนึ่งในโครงเรื่อง คือมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับนาฏการ (action) ของตัวละครในเรื่อง เช่น เรื่องเก่าทะเล (The old Man and the Sea) ของ เอมมิงเวย์ (Hemingway) ทะเลมีความหมายเหมือนเป็นศัตรูที่ติดตามผจญอย่าง ชิงไหวชิงพริบกับตัวละครเอกของเรื่อง คือ ตาเฒ่า"¹

นักเขียนบางคนบรรยายฉาก เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมกับอารมณ์หรือสถานการณ์ในเรื่อง ซึ่งบางทีอาจช่วยให้ผู้อ่านสามารถคาดคะเน หรือ ทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าได้ เช่นในคืนเดือนมืด มีพายุฝนฟ้าคะนอง ผู้อ่านก็จะคาดคะเนเรื่องได้ว่าจะต้องมีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้นเป็นต้น ความสามารถในการสร้างฉากของนักเขียน จะทำให้นวนิยายหรือเรื่องสั้นนั้น ๆ มีความสมจริง นักเขียนจะต้องรู้จักเลือกใช้ฉากให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในเรื่องด้วยการบรรยายหรือพรรณนาอย่าง ชัดเจน และสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง

นักประพันธ์ที่ก่อนที่จะลงมือเขียนฉาก ควรที่จะต้องเลือกเขียนฉากที่ตนรู้จักดีที่สุด และพยายามหลีกเลี่ยงการเขียนฉากที่ตนไม่เชี่ยวชาญ แต่ถ้าจำเป็นจะต้องเขียนฉากที่ตนไม่รู้จักก็ต้องศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ให้ละเอียดแจ่มแจ้งเสียก่อน เช่น การศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์ การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตประจำวันของ

¹ ภูธราบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 85

สมาชิกในสังคมที่ตัวละครปรากฏอยู่ ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางสังคม ทั้งทางค่านิยม ศาสนา ศิลธรรมจรรยา ระดับการศึกษา และสภาพทางอารมณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อลักษณะการดำรงชีวิตของตัวละคร ถ้าเรื่องที่เขียนนั้นจำเป็นที่จะต้องอ้างอิงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ผู้เขียนจะต้องศึกษาระยะเวลาที่เรื่องเกิดขึ้นและสภาพแวดล้อมอย่างละเอียด เพื่อให้เรื่องมีความสมจริง แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงฉากที่เกิดจากการจินตนาการ เพราะฉากเหล่านั้นอาจจะมีลักษณะที่ผิดธรรมชาติ หรือความเป็นจริง เช่น นวนิยายแบบวิทยาศาสตร์ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในอนาคต เป็นต้น

การเสนอฉากนั้นมี 2 แบบ คือ

1. ใช้บทพรรณนาฉากยาว ๆ ไว้ตอนเริ่มเรื่อง
2. ให้อยู่ละเอียดเกี่ยวกับเวลาและสถานที่ที่กระจัดกระจายไปตลอด

เรื่อง

บุรุษและวาเรน¹ (Brooks and Warren) กล่าวถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างฉากไว้ 3 ประการ คือ

1. ใช้ฉากเพื่อช่วยประกอบให้ตัวละครและพฤติกรรมของตัวละครนั้นดูสมจริง ถ้าผู้อ่านเห็นว่าฉากนั้นสมจริงจะเป็นแนวโน้มให้ผู้อ่านยอมรับเรื่องนั้นมากขึ้น
2. ฉากมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความหมายทั่วไปของเรื่อง ฉากจะช่วยสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมให้แก่เรื่อง
3. บางครั้งฉากจะช่วยเสริมจุดมุ่งหมายเฉพาะของเรื่องได้เป็นอย่างดี

ศิลปะการแต่ง

ศิลปะการแต่ง เป็นส่วนสำคัญยิ่งของการเขียนเรื่องสั้น เพราะศิลปะการแต่งจะแสดงให้เห็นถึงความสามารถและความเชี่ยวชาญของนักเขียนแต่ละท่าน ซึ่งไม่เหมือนกัน

¹ Cleanth Brooks and Robert Penn Warren, Understanding Fiction p. 648 - 649.

และเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่ยากแก่การเลียนแบบ ผู้อ่านจะสังเกตศิลปะการแต่งของนักเขียนแต่ละท่านได้จากสิ่งต่อไปนี้

1. กลวิธีในการแต่ง (Technique)
2. ท่วงทำนองการแต่ง (Style)

1. กลวิธีในการแต่ง (Technique)

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวว่า "กลวิธีในการแต่งเรื่องคือการทำอะไรจึงจะให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง (Plot) ที่ผูกไว้ ทั้งในแง่ทัศนะความคิดเห็นและอารมณ์รู้สึก"¹ ดังนั้น กลวิธีในการแต่งก็คือชั้นเชิงในการเสนอเรื่อง ทำเรื่องให้น่าอ่าน น่าสนใจ และมีประสิทธิภาพต่อการดำเนินเรื่องมากขึ้น กลวิธีในการแต่งจึงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการที่จะทำให้เรื่องมีคุณค่าในวรรณศิลป์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถ และมีมืออย่างแท้จริงของนักเขียน กลวิธีในการแต่งมีหลากหลายวิธี และทวีขึ้นไปเสมอตามเท่าที่ศิลปะการแต่งเจริญก้าวหน้าไป ซึ่งเท่าที่ศึกษากันทั่วไปนั้น ได้แก่เรื่องดังต่อไปนี้

1. กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง (Point of View) นักเล่าเรื่องแต่ก่อนมักจะเล่าเรื่องแบบบรรยายบุคคลสำคัญให้ผู้ฟังฟัง บรรยายว่าคิดอย่างไร ทำอย่างไร แล้วก็เอาความคิดของตนเขามาสรุป แต่นักเขียนปัจจุบันมิได้ทำเช่นนั้น พวกเขาารู้ว่ามีหลายวิธีในการเล่าได้มากกว่านั้น แทนที่จะเล่าเรื่องด้วยตนเอง ก็อาจใช้ตัวละครเป็นผู้เล่าแทน และมีความหมายเท่ากับว่า "เรื่องนี้เล่าตามทัศนะของใคร" ซึ่งจะพิจารณาได้ 4 แบบ ได้แก่

1.1 ทัศนะแบบรู้งั่ง หรือผู้แต่งเป็นผู้เล่าเอง (Omniscient Point of View) ผู้แต่งเล่าถึงตัวละครต่าง ๆ ในลักษณะของบุรุษที่ 3 การเล่าแบบนี้เปิดโอกาสให้นักเขียนใช้ตัวละครเป็นสื่อ เพื่อที่จะถ่ายทอดความคิดของนักเขียนเอง

¹ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวใจวรรณคดีไทย" ใน วรรณไวทยาการ

1.2 หัตถ์แบบให้รู้จำกัด (Limited Omniscient Point of View) คือวิธีเล่าโดยนักเขียนจะเลือกให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าถ่ายทอดสู่ผู้อ่าน

1.3 หัตถ์แบบเป็นบุคคลที่หนึ่ง (First Person Point of View) ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเอง หรือเป็นการเล่าแบบแสดงให้เห็นว่า ผู้เล่ากับตัวละครเอกของเรื่องเป็นคนคนเดียวกัน การเล่าจะออกมาในลักษณะบุรุษที่ 1 ถึงบุรุษที่ 1 เอง การเล่าชนิดนี้ทำให้เรื่องสั้นดูเป็นจริงเป็นจัง เพราะผู้เล่าเป็นตัวละครเอกที่มีการกระทำเอง และเห็นเหตุการณ์เอง

1.4 หัตถ์แบบเป็นเป้าหมาย (Objective Point of View) ผู้แต่งเปรียบเสมือนกล้องจับภาพบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพนี้จะไปที่ใด ๆ ก็ได้ แต่จะอัดเสียงได้เพียงเท่าที่ได้เห็นและได้ยิน ไม่สามารถจะแสดงความหมายหรือเข้าถึงจิตใจของบุคคลนั้น ๆ ได้ การเล่าแบบนี้เป็นการเล่าถึงตัวละครต่าง ๆ ในลักษณะของบุรุษที่ 3 แต่นักประพันธ์ไม่ได้บอกตรง ๆ ว่า ตัวละครคิดหรือมีความคิดอย่างไร โดยเล่าเฉพาะสิ่งที่พบเห็นอย่างเป็นกลาง ๆ ไม่แสดงทัศนคติใด ๆ

2. กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง นักเขียนอาจใช้วิธีการได้หลายแบบดังต่อไปนี้

2.1 เล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ เรื่องเกิดก่อนเล่าก่อน เรื่องเกิดทีหลังเลาทีหลัง

2.2 การเล่าเรื่องย้อนต้น (Flash back) เป็นการดำเนินเรื่องที่ไม่นำดำเนินไปตามลำดับเหตุการณ์ นักเขียนอาจนำเอาเหตุการณ์ในปัจจุบันเป็นคำนำให้ผู้อ่านทราบ แล้วเล่าย้อนหลังไปก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์ที่กล่าวไว้ในตอนต้น ต่อมาจึงพาผู้อ่านกลับมาสู่เหตุการณ์ปัจจุบันอีก

2.3 การเล่าเหตุการณ์ต่างสถานที่ สลับกันไปมา

2.4 การเล่าแบบเป็นลางให้มีการคาดคะเน (Foreshadow) การดำเนินเรื่องแบบนี้บางครั้งอาจทำให้ผู้อ่านคาดคะเนได้ว่าคงจะมีเหตุการณ์อะไรสักอย่างหนึ่งเกิดขึ้น หรือคิดตามมาทีหลัง "คำพูดหรือการกระทำของตัวละครนั้น ในบางครั้ง

ทำให้ผู้อ่านคาดเดาได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในตอนท้าย แต่ผู้อ่านไม่ทราบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นคืออะไรแน่ เท่ากับผู้อ่านเตรียมใจที่จะรับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นข้างหน้า¹ ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปกับเหตุการณ์และตัวละครในเรื่อง

2.5 การผูกเรื่องให้น่าสนใจ ด้วยการสร้างความใคร่รู้เรื่อง
(Suspense) อันเป็นคอนต้นต้นของเรื่อง

ซึ่งผู้อ่านอยากทราบว่าเรื่องนั้นจะออกมาในรูปใด อารมณ์แบบนี้จะเกิดขึ้นบ่อย ๆ ถ้าตัวละครจะต้องเผชิญกับเหตุการณ์เฉพาะหน้า หรือมีอะไรติดตามมาหลังจากเกิดวิกฤติการณ์ขึ้นแล้ว ช่วงระยะเวลาที่ผู้อ่านเกิดความรู้สึกกระวนกระวาย อยากทราบสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับเรื่องนั้น ถือเป็นเทคนิคของนักประพันธ์ที่สามารถแทรก suspense ให้เกิดแก่ผู้อ่าน แต่ในบางครั้ง suspense จะหมดความสำคัญลงไป ถ้านักประพันธ์ใช้ foreshadow ทิ้งให้ผู้อ่านทราบว่า จะมีเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นแน่ ๆ ถ้าเป็นเช่นนั้น foreshadow จะดึงอารมณ์ความสนใจของผู้อ่านไปจาก suspense แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นย่อมขึ้นอยู่กับว่า นักประพันธ์มีเทคนิคในการใช้ motivation เพียงใดหรือไม่¹

2.6 การสร้างความขัดแย้งในการดำเนินเรื่อง โดยยึดหลักความขัดแย้งจากลักษณะสามประการ คือความขัดแย้งทางกายภาพ ทางอารมณ์ และทางสังคม

2.7 การสร้างเอกภาพและสัมพันธ์ภาพระหว่างโครงเรื่องใหญ่ กับโครงเรื่องย่อย โดยเฉพาะในเรื่องสั้นควรมีความซับซ้อนน้อย แต่มาเน้นเอกภาพให้เห็นอย่างเด่นชัด

2.8 การคลี่คลายปมของเรื่อง จนกระทั่งนำเรื่องมาสู่เหตุการณ์อันเป็นจุดสุดยอดของเรื่อง (Climax) และเหตุการณ์ที่ตามมาจนกระทั่งจบเรื่อง

¹ ชูทิพย์ นากู เรื่องสั้นภาษาอังกฤษและเรื่องสั้นอเมริกา หน้า 40

2.9 การจบเรื่อง เป็นตอนที่สำคัญที่สุดที่จะสร้างความประทับใจให้แก่ผู้อ่าน การจบมีหลายแบบ เช่น การจบแบบที่ตัวละครสามารถแก้ปัญหาของตัวเองได้ก็จะเป็นการจบแบบสุข (Happy ending) หรือการจบแบบที่ทำให้ผู้อ่านพลอยไม่มีความสุขไปด้วยเป็นการจบแบบโศก (Unhappy ending) หรือการจบแบบทิ้งปัญหา (Indeterminate ending) ให้ผู้อ่านคิดหาคำตอบเอาเอง ซึ่งการจบแบบนี้กำลังเป็นที่นิยมในปัจจุบันมาก

การจบเรื่องแบบต่าง ๆ เหล่านี้ ได้สะท้อนถึงชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ ที่ผู้เขียนต้องการให้คนอ่านนำไปคิด หรือตอบคำถามที่นักเขียนส่วนมากมักจะทิ้งไว้ เพราะนักประพันธ์จะไม่นิยมบอกอะไรตรง ๆ จุดจบที่ก็จะสร้างความประทับใจให้กับผู้อ่าน ให้ติดตามผลงานของเขาต่อไป นักเขียนชั้นครู เช่น โอ เฮนรี กีย์ เคอ โมปัสซังค์ นอร์เมอร์เซต มอห์ม ได้แสดงความสามารถในการทำให้เรื่องสั้นของท่านจบอย่างแปลก ๆ อย่างที่เราคาดไม่ถึงว่าจะเป็นไปได้ การจบเรื่องแบบหักมุม (Surprise ending) ของท่านเหล่านี้เป็นกลวิธีพิเศษ ที่ต้องอาศัยฝีมือและความชำนาญของท่านผู้แต่งเป็นอันมาก

3. กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครในเรื่อง การสร้างบุคคลในเรื่องถือว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของเรื่องสั้น โดยเฉพาะเรื่องที่ทำให้ความสำคัญแก่ตัวละครและถือว่าตัวละครเป็นจุดศูนย์กลางของเรื่อง ตัวละครจะเด่นกว่าโครงเรื่อง เนื้อเรื่องดำเนินไปตามลักษณะนิสัยใจคอของตัวละคร ซึ่งต่างกับประเภทที่เน้นเนื้อเรื่อง ตัวละครมีบทบาทไปตามเนื้อเรื่อง ดังนั้นกลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครจึงมีได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

3.1 การใช้กลวิธีให้ตัวละครเป็นจุดศูนย์กลางของเรื่อง ลักษณะนิสัยจิตใจ บุคลิกภาพของตัวละคร เป็นตัวสร้างโครงเรื่อง เช่น เรื่องผู้ชนะสิบทิศ ของยาขอบ เป็นต้น

3.2 การใช้กลวิธีเน้นเนื้อเรื่อง มากกว่าตัวละคร ตัวละครมีบทบาทไปตามเนื้อเรื่อง เช่น เรื่องท่านเคาน์ท์กับแขกวันแต่งงาน (The Count and The Wedding Guests) ของ โอ เฮนรี เป็นต้น

3.3 การใช้กลวิธีกระแสจิตประหวัด (Stream of consciousness)
 "ทำให้เนื้อเรื่องกลมกลืนอย่างประสานเข้ากับความคิดของตัวละคร เป็นการแสดงทั้ง
 เรื่องและแสดงทั้งลักษณะของตัวละครในโอกาสเดียวกัน"¹

3.4 กลวิธีในการสร้างตัวละครให้สมจริง การเปลี่ยนแปลงอุปนิสัย
 และพฤติกรรมของตัวละคร เป็นไปตามเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมในโครงเรื่อง โดยอาศัย
 แนวจิตวิทยาและความเป็นจริงในชีวิตเป็นหลัก ความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตัวละคร
 โดยยึดหลักเช่นนี้ จะทำให้ตัวละครมีลักษณะคล้ายบุคคลที่มีเลือดเนื้อ และชีวิตมากกว่า
 ตัวละครประเภทน้อยลักษณะ

3.5 กลวิธีในการสร้างตัวละครแบบเหนือจริง หรือลักษณะเป็นภาพ
 มายาแปลกเกินออกไปจากปกติของมนุษย์ส่วนใหญ่

3.6 กลวิธีในการบรรยายตัวละครแบบร่างภาพ (Sketch) "คือ
 วิธีบรรยายลักษณะและเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวละครอย่างละเอียด ทำให้ผู้อ่านรู้จัก
 ตัวละครนั้นถนัดถไลหลายแง่มุม แต่ไม่มีการดำเนินเรื่องเกี่ยวกับตัวละครนั้นอย่างใด
 ในตอนนั้น จึงเป็นบทบรรยายให้รู้จักตัวละครอย่างชัดเจนถนัดถไลเท่านั้น"²

2. ท่วงทำนองการแต่ง (Style)

ในเรื่องท่วงทำนองการแต่ง พระยาอนุมานราชธน กล่าวว่า

ท่วงทำที่แสดงออกของมนุษย์นั้น (The Style is of the man : Buffon)
 หมายความว่า สิ่งใดทั้งหมดซึ่งกวีหรือศิลปินมีอยู่ในตัวของตนเอง กล่าวคือ
 ปัญหาคำรู้และความนึก ฝีมือ ทางเทคนิค และนิสัยใจคอของกวี หรือ

¹ กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 93

² ฐ. หน้า 94

ศิลปินที่ไหลเลื่อนเข้าไปสู่ในรูป...ท่วงท่าที่แสดงออกคือคนผนวกเข้ากับ
ธรรมชาติ (Style is man added to the nature) หมายความว่า
ท่วงท่าที่แสดงคือ ตัวเองของผู้นั้นที่นำเข้าไปประกอบเข้ากับสิ่งในธรรมชาติ
จึงเกิดเป็นวรรณกรรม หรือศิลปกรรมขึ้น¹

เปลื้อง ณ นคร ได้นำคำของ ยอช เซนต์บุรี (George Saintbury) มาอธิบาย
เพิ่มเติมว่า

สำนวน คือการเลือกสรรถ้อยคำ และเรียบเรียงถ้อยคำให้ได้ความหมาย
ตรงกับที่ต้องการกล่าวคือ ค้นหาคำที่จะแสดงความหมายชัดเจนตรงกับที่เรา
ประสงค์ แล้วเอาคำนั้นมาเรียบเรียงกันเข้าเป็นวลี ประโยค และ
ข้อความ การเลือกคำและเรียงคำนี้ทำโดยจิตใจและความคิดของเรา ถ้า
จิตหรือความคิด (คือตัวเรา) เป็นคนพิถีพิถัน ละเอียดละเอียด การเลือก
และเรียงคำก็ประณีตไม่สับสน เขาจึงว่าสำนวนคือผู้เขียนนั่นเอง (Style is
the man himself Buffon)²

ดังนั้น ท่วงท่าของการแต่งหรือสำนวนพอที่จะสังเกตได้ดังนี้

1. การสรรคำใช้ (Diction) หมายถึงวิธีการเลือกใช้คำ และวิธีการ
ให้ความหมายต่อคำศัพท์ให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เช่น นักเขียนบางท่านนิยมใช้คำง่าย ๆ
คำมีความหมายตรงกับในพจนานุกรม (Denotation) การใช้ถ้อยคำเพื่อเรียบเรียง
เป็นประโยคก็นิยมใช้เป็นแบบง่าย ๆ สั้น ๆ แต่นักเขียนบางท่านนิยมสอดใส่ความหมาย

¹ พระยาอนุมานราชชน การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ หน้า 125

² เปลื้อง ณ นคร คำบรรยายวิชาการประพันธ์และการหนังสือพิมพ์ หน้า 105

พิเศษในถ้อยคำนอกเหนือไปจากความหมายในพจนานุกรม (Connotation) จึงทำให้คำนั้นมีความหมายโดยนัย และเมื่อคนอ่านอ่านไปแล้วจะต้องตีความ

ความสามารถในการสรรคำใช้ของนักประพันธ์ จะทำให้ภาษาที่ใช้มีสำนวนโวหารดี คุณสมบัติของถ้อยคำที่จะทำให้สำนวนก็ต้องประกอบไปด้วย ความชัดเจน ความกระชับ ความมีอำนาจ (คือคำที่ให้ความรู้สึกทางอารมณ์) และความไพเราะ

2. ท่วงทำนองที่เกี่ยวกับโวหาร "เป็นเครื่องบอกท่วงทำนองการแต่งเฉพาะตัวของผู้เขียนเป็นอย่างดี"¹ ท่วงทำนองที่เกี่ยวกับโวหารอาจแบ่งได้ดังนี้

2.1 การสร้างภาพในจิต (Imagery) คือการที่นักประพันธ์ใช้ภาษาเพื่อกระตุ้นความรู้สึกทางประสาทสัมผัสของผู้อ่าน ถ้านักประพันธ์มีความสามารถในการใช้ภาษาเพียงใดก็จะยิ่งสร้างความกระจ่างแจ้งให้แก่ผู้อ่านได้เพียงนั้น นักเขียนที่มีฝีมือจริง ๆ จะสามารถ "สร้างความรู้สึกเห็นใจ ทำให้ประหนึ่งจะได้สัมผัส ได้แลเห็น ได้กลิ่น ตลอดจนย่ำความรู้สึกลึกซึ้ง ลักษณะบรรยายชนิดนี้จะไม่เน้นความสมจริง แต่จะเน้นภาพที่ปรากฏแก่ใจผู้อ่าน ซึ่งภาพนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้อ่านมีจินตนาการ"²

2.2 ภาพพจน์ (Figure of Speech) คือการใช้คำบรรยายเปรียบเทียบเชิงอุปมาอุปมัยเพื่อให้สิ่งที่รู้จักอย่างลงเลือน ให้ได้รู้จักชัดเจนขึ้น โดยวิธีเปรียบเทียบ วิธีสร้างภาพพจน์สามารถทำได้หลายวิธี ได้แก่

2.2.1 เปรียบเหมือนหรืออุปมา (Simile) คือการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการสร้างภาพพจน์ด้วยวิธีเปรียบเทียบอย่างตรงไปตรงมา โดยใช้คำว่า ถัด เหมือน ประดุจ ดัง เป็นเครื่องแสดงเปรียบเทียบ

2.2.2 เปรียบเป็น หรืออุปลักษณ์ (Metaphor) คือการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการเปรียบเทียบคล้ายกับเปรียบเทียบ แตกต่าง

¹ กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 97

² ฐ. หน้า 98

ตรงไม่มีคำว่า ถนัด เหมือน ประจุ ดัง แต่จะเน้นถึงลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยทั่วไปสิ่งแรกที่กล่าวถึงจะมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่จะนำไปสู่การเข้าใจที่มีความหมายลึกซึ้งกว่า

2.2.3 การใช้สัญลักษณ์ (Symbol) เป็นการสร้างภาพพจน์ โดยการเปรียบเทียบคล้ายกับเปรียบเทียบ และเปรียบเทียบ แต่มีวิธีการที่แนบเนียนและให้ความหมายลึกซึ้งกว่า โดยใช้สิ่งที่มีความหมายในตัวเอง และในเวลาเดียวกันก็เป็นตัวแทนสิ่งอื่นด้วย

การสร้างภาพพจน์ของนักเขียนนั้น นอกจากแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อาจจะสร้างได้อีก โดยการใช้ภาษาที่มีความหมายตรงข้ามกัน หรือการกล่าวที่เกินความจริง หรือการกล่าวน้อยกว่า แต่กินใจความมาก เป็นต้น การใช้ภาษาเหล่านี้จะทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและภาพพจน์ได้อย่างดียิ่ง

3. ท่วงทำนองที่เกี่ยวกับการสร้างประโยค (Syntax) หมายถึง โครงสร้างของประโยคในการเล่าเรื่องอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล นักเขียนบางคนอาจชอบใช้ประโยคง่าย ๆ สั้น ๆ กระชับรัด แต่บางท่านก็อาจจะชอบประโยคที่ยาวและสละสลวย

กุหลาบ มัลลิกะมาส¹ กล่าวว่า ถ้าจะรวบรวมประโยคต่าง ๆ ที่นักเขียนใช้ คงได้เป็น 4 แบบใหญ่ ๆ ได้แก่

1. ประโยคสั้น (Attic sentence) นักเขียนใช้ประโยคเอกัตถประโยคเป็นส่วนใหญ่ ดังเช่น ประโยคที่ปรากฏใน สามก๊ก หลักศิลาจารึก เป็นต้น

2. ประโยคยาวขึ้น (Isocratic sentence) เป็นประโยคเอกัตถประโยคยาวชอบเป็นนักเขียนท่านหนึ่งที่ชอบใช้ประโยคยาว ๆ เช่นนี้ ดังตัวอย่างเช่น "ฉันเกลียดความเจ็บที่สุด จนกระทั่งในเวลาเขียนหนังสือ ซึ่งคนทั้งหลายเขาชอบหรือแสวงหาความเจ็บกัน ฉันก็ยังชอบเขียนในเวลาที่มีเสียงจ๊อกแจ็กสนทนา"

¹กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 101 - 102

3. ประโยคยาวแบบไวยาหาร (Ciceronian sentence) จะต้องกล่าวรายละเอียดแต่ละอย่างไปจนจบประโยค จึงจะมีเนื้อความสมบูรณ์เป็นที่เข้าใจหรือประโยคคำถามแบบ Rhetoric question หรือมีฉันทันก็เป็นแบบประโยคที่ผู้ให้ตีความหมายเสียก่อนไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา เช่น น.ม.ส. กล่าวว่า "คนที่เป๋นทาสแพ้นั้น แม้พระราชบัญญัติเลิกทาสก็ช่วยไม่ได้"

4. ประโยคบาโรก (Baroque sentence) มีโครงสร้างของประโยคที่ซ้ำๆ กันหรือลักษณะคู่ขนาน (parallelism) อาจเพิ่มพูนทวีขึ้น ๆ คล้ายคลึงเนื้อความจากประโยคหนึ่งขยายไปสู่อีกประโยคหนึ่ง หรือเป็นแต่ประโยคสั้น มีคำเดียว โดยไม่คำนึงถึงความผิดถูกในทางไวยากรณ์ แต่ต้องการให้ประทับใจ แปลกใจผู้อ่าน หรืออาจใช้คำผิดแปลก ถัดคำ เติมคำ แต่ก็ยังทำให้อ่านเข้าใจได้ เช่น "หลับไปด้วยรสเอร็ดของกัญชา" เป็นต้น

ลักษณะของประโยคเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้ท่วงทำนองการแต่งของนักเขียนแต่ละท่านแตกต่างกัน แต่ก็เป็นการศึกษาที่จะวิเคราะห์ได้ว่าประโยคเหล่านั้นเป็นประโยคแบบใด เพราะบางประโยคอาจมีหลาย ๆ แบบปนกันอยู่ จึงต้องพิจารณาถูรอบ ๆ ว่ามีแบบใดเป็นส่วนใหญ่ ตลอดจนการสังเกตการสรรคำใช้ และการใช้กวีไวยาหารด้วย จึงจะสามารถพิจารณาท่วงทำนองการแต่งของนักเขียนแต่ละท่านได้

4. ทางเสียงของผู้แต่ง (Tone) หมายถึง "ทัศนคติของผู้เขียนหรือผู้พูดที่ปรากฏต่องานประพันธ์ของผู้พูดหรือผู้เขียนเอง ทางเสียงของผู้แต่งเปรียบเสมือนลีลาหรือความหมายของอารมณ์ และส่วนสำคัญประการสุดท้ายที่จะให้ความหมายที่สมบูรณ์แก่งานนั้น"¹

กุหลาบ มลลิกะมาส² กล่าวถึงทางเสียงของผู้แต่งพอสรุปได้ว่า ทางเสียงของผู้แต่ง หมายถึง ทัศนคติหรือท่าทีของผู้แต่งที่มีอยู่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และอาจเปรียบ

¹ Laurence Perrine, Sound and sense p. 162.

² กุหลาบ มลลิกะมาส อาจารย์ของเรา หน้า 105 - 109

ได้ว่า มีลักษณะใกล้เคียงกับน้ำเสียงซึ่งอาจเป็นท่วงนองประชด แสดงอารมณ์ขัน ล้อเลียน เยาะเย้ย จริงจัง เคร่งเครียด อ่อนโยน อ่อนหวาน กรากเกรี้ยว เคียดแค้น ขมขื่น หรือกล่าวอย่างมีเจตนาอย่างหนึ่งอย่างใด เมื่อผู้แต่งมีพื้นอารมณ์อย่างไร ก็ทำให้บรรยากาศของเรื่องที่แต่งนั้นเป็นไปตาม ซึ่งทำให้ผู้อ่านทราบทัศนคติหรือท่าทีของผู้แต่งได้ เหตุฉะนั้นคำทางเสียงนี้จึงใช้แทนคำบรรยายภาคและพื้นอารมณ์ได้

ทางเสียงของผู้แต่งปรากฏให้ผู้อ่านทราบได้ ด้วยการสังเกตจากวิธีการเขียน ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาสามารถรู้จักผู้แต่งได้ยิ่งขึ้น ทั้งในค่านบุคลิกภาพ ความสนใจ ความไม่พอใจ ตลอดจนทำให้ทราบว่าผู้แต่งมีศีลธรรมระดับใด มีพื้นความรู้เพียงใด เป็นนักปรับปรุงหรือเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์หรือไม่

ดังนั้นการศึกษาทางเสียงของผู้แต่ง จะทำให้ทราบท่วงท่อนองอันเป็นแบบเฉพาะตัวของนักประพันธ์แต่ละท่านได้เป็นอย่างดี

วิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ

เรื่องสั้นของยาขอบแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1/ เรื่องสั้นตอนเดียวจบ ได้แก่เรื่อง กามวาสี เชื้อทองการมีดอกไม้อีม่วงในมือ นายแค้นผู้ฆ่าตัวตาย เพื่อนแพง มัลลิกา มารหัวใจ มุมมืด รักแท้ เรื่องธรรมดา รอยไครรอยเกวียน สวรรค์คนยาก หลังกานผู้ขาย หลอนชั่วเพราะชาย และอารมณ์
- 2/ เรื่องสั้นหลายตอนจบ ได้แก่เรื่อง จดหมายเจ้าแก้ว รักและร้าง และเมียน้อย

- 3/ เรื่องสั้นขนาดยาว ได้แก่เรื่อง รักหลังราชบัลลังก์

การวิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์เรื่องสั้นทั้ง 18 เรื่อง ในลักษณะรวมทั้งในค่านองค์ประกอบของเรื่องสั้น และศิลปะการแต่ง ตลอดจนอิทธิพลชีวประวัติ และอิทธิพลเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบ รวมทั้งคุณค่าเรื่องสั้นของยาขอบด้วย โดยผู้ศึกษาจะใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ตามทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในบทที่ 4 ดังต่อไปนี้

เนื้อเรื่องย่อ

กามวาดี /

อรรถ ทัททการี มีความฉันทวิญญูแน่วในความรัก และเมื่อสิ้นบุญบิณฑาแล้ว เขาก็ได้ใช้ชีวิตให้หมดเปลืองไปกับการเที่ยว นายอรุณผู้เป็นอาเกิด ความห่วงใย จึงได้ขอร้องแกมบังคับให้เขานำจดหมายของตนไปสมัครงานกับนายประเทือง เมธาวิ ผู้อำนวยการบริษัทสยามกลกิกรม อันเป็นบริษัทที่นายอรุณมีหุ้นส่วนอยู่ด้วย นายประเทืองรับอรรถเข้าทำงานทันที แม้จะทราบว่าอรรถไม่ค่อยเต็มใจในการทำงาน นัก คุณความดีของนายจ้างทำให้อรรถเกรงใจและเคารพรัก ส่วนนายประเทืองก็พอใจในการทำงานของอรรถ

ล่วงเวลามาจนถึงวันหนึ่ง นายประเทืองชวนอรรถไปบ้าน เขาจึงได้ทราบความจริงว่า ภรรยาของนายประเทืองก็คือหญิงที่เคยทรยศต่อความรักของเขา นั่นเอง ความเคียดแค้นทำให้อรรถเล่าความหลังของเขาให้นายจ้างฟังว่า การที่เขาเป็นชายเสเพลไม่คิดทำงานนั้นก็เพราะเขาหลงรักสาวสวยหน้าซื่อแต่ใจคดคนหนึ่ง ความรักทำให้เขาซัดใจกับบิดา โดยออกจากบ้านไปอยู่กับสาวรักซึ่งเป็นลูกสาวศัตรูของบิดา แต่ก่อนรถไฟจะออก เขานึกได้ว่าเขาสืมรูปมารดาไว้ที่บ้าน เขาจึงขอร้องให้คนรักรอเขาอยู่ที่สถานี เขาจะกลับไปเอารูปที่บ้าน แต่เมื่อมาถึงบ้านก็พบว่าบิดาของเขาเสียชีวิตลงในเวลานั้น และมารดาเป็นลมสลบ กว่าเขาจะจัดการเรื่องต่าง ๆ เรียบร้อยก็เป็นเวลานานเกินเวลานัดหมายกับคนรัก เมื่อเขารับกลับไปสถานีนั่น ไม่มีเธออยู่ที่นั่นแล้ว และที่เขาเจ็บใจที่สุดก็ตรงที่ว่าเธอไม่เคยส่งข่าวมาเลย ทั้งที่ทราบที่อยู่ของเขาเป็นอย่างดี ส่วนตัวของอรรถเองนั้นแม้อยากจะติดตามเธอ แต่ก็ทำไม่ได้ เพราะมารดาของเขาป่วยและอีกสี่เดือนต่อมาภรรยาเสียชีวิตลงอีกคนหนึ่ง

ภรรยา ได้ไปหาอรรถที่บ้านเพื่อปรับความเข้าใจ เธอได้อธิบายให้เขาทราบว่า วันที่เธอรอเขานั้น บิดาของเธอตามมาที่สถานี ความอับอายที่ถูกบิดาตำหนิทำให้เธอตัดสินใจขึ้นรถไฟไปกรุงเทพฯ ทันที เมื่อไปถึงกรุงเทพฯ เธอก็ได้ส่งจดหมายลงทะเลเป็นอันแน่นมาให้อรรถทราบ ลายมือรับจดหมายที่เป็นชื่อมารดาของเขาก็

ยังมีอยู่ แต่เธอไม่ได้รับการติดต่อจากอรรถเลย ในที่สุดเธอก็ตัดสินใจแต่งงานกับ นายประเทือง เรื่องจบลงด้วยที่อรรถลาออกจากงานที่บริษัทนั้น

จดหมายเจ้าแก้ว

จดหมายเจ้าแก้ว เป็นจดหมายที่บุตรเขียนถึงบิดา 4 ฉบับ ฉบับแรกแก้วเขียนขึ้นเพื่อแนะนำบิดาเรื่องการเขียนจดหมายให้ใช้คำสุภาพต่อบุตร และขอร้องให้บิดาส่งเงินไปให้ 200.- บาท เพื่อนำไปไถ่ รถจักรยานยนต์

ฉบับที่ 2 แก้วเขียนมาอวยพรเนื่องในวันชีววิทย์ ขอให้ดีของบรรพบุรุษจงกลบั่นดาลให้บิดาละนิสัยขี้เหนียว และขอให้ส่งเงิน 200.-บาท ที่ขอไว้มาโดยเร็ว แก้วได้เล่าเรื่องที่ปากก็ยังไม่ชอบหญิงคนรักของเขา ซึ่งชื่อว่าย้วยวน โดยกล่าวหาว่านางมีจริตมาก การที่หญิงคนรักของเขามีจริตมากนั้นขอให้บิดาเห็นใจ เพราะธรรมชาติชายก็ย่อมชอบหญิงที่มีจริตอันย้วยวน

ฉบับที่ 3 แก้วเขียนห่างจากฉบับแรก 3 ปี โดยเล่าว่า เขามัวแต่ใช้เวลาสรรหาภรรยาซึ่งหาได้เพียงคนเดียว พร้อมกับเล่ากิจการบ้านเมืองแบบประชดประชันให้บิดาฟัง

ฉบับที่ 4 แก้วได้เขียนจดหมายเล่าให้บิดาฟังว่า ขณะนี้เขาทำงานอยู่ในกรมสาธารณสุข ตำแหน่งพนักงานวางยาเบื่อสุนัข งานหน้าที่นี้ทำให้เขาเป็นคนใจเย็นขึ้นมาก แก้วได้เขียนสรรเสริญคนที่เขารับราชการ ขอให้บิดาจงได้ระลึกถึงบุญคุณของพวกข้าราชการที่ทำให้กิจการบ้านเมืองดำเนินมาด้วยดีตราบเท่าทุกวันนี้

เชอต้องการมีคอกไม่ล้มลงในมือ

ผู้แต่งได้บรรยายว่าตนได้ไปหาหมอเพื่อตรวจสุขภาพที่โรงพยาบาลประสาท หมอให้คำรับรองว่า เขามีไ้เป็นบ้าดังที่สงสัย และเขาชอบได้บรรยายความรู้สึกของเขาว่า เขามีไ้เป็นคนว่าเหว้ดังที่ผู้อื่นคิด ขณะที่เขาอยู่ตามลำพังเพียงผู้เดียว เขาก็

ไม่เคยมีความรู้สึกเจ็บเหงา เพราะในความรู้สึกนั้นเขาไม่ได้อยู่เพียงผู้เดียว แต่ได้มีเธออันเป็นสукที่รักคลอเคลียอยู่ใกล้ซิกเสมอ เธอผู้ไม่เคยเข้าใจเขา อ่อนโยนและอ่อนหวานต่อเขาเสมอมา ทำให้เขามีความอบอุ่นใจและทำให้เกิดจินตนาการในการเขียนนวนิยายเลี้ยงชีพ ซึ่งงานเขียนนี้เปรียบเสมือนขนมทรัพย์ที่ซุกเท่าไรก็ไม่รู้จักหมด

นายแยมผู้ฆ่าตัวตาย

องเหลียว แยมราชสมบัติแคว้นโจ้วจากก๊กองผู้เป็นหลาน ก๊กองโกรธแค้นและคิดจะตอบแทนให้สาสม ก๊กองรวบรวมสมัครพรรคพวกอยู่หลายปี และวางอุบายให้อาทำสงครามกับแคว้นเพื่อนบ้าน ทำให้เสียทั้งทรัพย์สิ้นและรี้พลเป็นจำนวนมาก ครั้นเมื่ออาอ่อนกำลังลง ก๊กองก็ทำการยึดอำนาจ และให้ทหารคนสนิทฆ่าอาเสีย ฝ่ายเคงก็บุตรขององเหลียวหนีออกไปได้ และซ่อนสมุญคนเพื่อจะกลับมาแก้แค้นต่อไป ก๊กองหาความสบายใจมิได้ทราบใดที่ยังกำจัดเคงก็ไม่ได้ ที่ปรึกษาของเขาจึงนำชายเจ้ามัญญา ร่างเตี้ยแคระชื่อว่าเอียวหลิมมาพบ เอียวหลิมออกอุบายให้ก๊กองตัดแขนของเอียวหลิมออกเสียข้างหนึ่ง พร้อมทั้งตัดหัวลูกเมียของเขาไปเสียประจานไว้ภายหลังจากที่เขาหนีออกไปจากเมืองแล้ว อุบายนี้ทำให้เคงก็ยอมรับเอียวหลิมมาเป็นที่ปรึกษา เมื่อเคงก็รวบรวมไพร่พลได้มากแล้ว จึงยกทัพเรือมาตีแคว้นโจ้ว จึงเป็นโอกาสดีที่เอียวหลิมได้ลอบฆ่าเคงก็สำเร็จ เคงก็รู้เรื่องทั้งหมดก่อนจะสิ้นใจ แต่กลับสรรเสริญเอียวหลิมว่าเป็นชายแคะที่กล้าหาญ และมีความจงรักภักดีต่อเจ้านายเป็นอย่างยิ่ง ควรที่ทหารทั้งหลายจะเอาเยี่ยงอย่าง ขอให้ผู้นิโคทำอันตรายเอียวหลิม และให้ส่งตัวไปถึงแคว้นโจ้ว ฝ่ายเอียวหลิมได้ฟังดังนั้นก็รู้สึกเสียใจที่ทำการครั้งนี้ เมื่อทหารเคงก็ส่งขึ้นฝั่งแล้ว เอียวหลิมก็ตัดสินใจเชือดคอตาย

เพื่อนแพง

ลอ ชายหนุ่มรูปงามชาวบ้านสร้าง เป็นคนขยันหมั่นเพียรในการทำงาน เขายู่กับพ่อเขาพิศุเป็นอา ซึ่งมีลูกสาว 2 คน คือ เพื่อนและแพง หญิงทั้งสองต่างก็หลงรักลอ ในตอนแรกลอนั้นรักเพื่อน ส่วนแพงนั้นเขารักอย่างน้อง ต่อมาเพื่อนสังเกตพบว่าแพงก็หลงรักลอจึงเกิดความหึงหวง และขอให้ลอสัตย์สาบานว่า ถ้าเขาทรยศต่อความรักที่มีต่อเธอแล้ว ก็ขอให้ภัยพิบัติเกิดแก่ตัวเขา แต่ต่อมาลอลพ่ายแพ้ความจงรักภักดีของแพง และคำสาบานของลอก็เป็นความจริง แพงมีครรภ์กับเขาและสิ้นชีวิตในการคลอดบุตร ในระหว่างที่ลอจากบ้านไปนานแรมเดือน เมื่อลอลกลับมาเพื่อนบอกว่าเขาอย่างรุนแรง ซึ่งลอก็ได้โต้ตอบเชิงเปรียบเทียบความรักของหญิงสองคนว่า แพงนั้นรักเขาอย่างไม่ได้หมายถึงใจตอบแทน แต่เพื่อนรักเขาเพราะลอสาบานว่าจะรักเธอคนเดียว ในที่สุดลอค็ตกสินใจรักษาคำสัตย์ โดยฆ่าตัวตายตามแพง ชาวบ้านสร้างได้สร้างศาลเจ้าลอขึ้นไว้ ซึ่งได้เป็นที่ที่หนุ่มสาวในระแวกนั้นมาปฏิญาณว่าจะรักและซื่อสัตย์ต่อกัน

มัลลิกา

มัลลิกา บุตรีผู้อ่านวยการบริษัทที่ธนุทำงานอยู่ หลงรักเขา เธอบรรยายความรู้สึกในใจที่มีต่อธนุไว้ในสมุดบันทึกว่า เธอไม่เคยเปิดเผยเรื่องความรักของเธอให้บิดามารดาทราบ เพราะเธอมีฐานะค่อนข้างร่ำรวยมาก ในที่สุดบุรพการีของเธอก็ทราบความจริงทั้งหมดจากสมุดบันทึกของเธอในระหว่างที่มัลลิกาลมเจ็บ และเพื่อหาธนุ ตอนแรกมารดาของมัลลิกาไม่พอใจมาก แต่บิดาของเธอได้ให้สติภรรยา โดยให้นึกถึงความหลังว่าเดิมผู้อ่านวยการเองก็เป็นคนเหลวไหล แต่กลับมาเอาดีได้หลังจากแต่งงานแล้ว สำหรับธนุนั้นท่านเห็นว่าเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ และมีความสามารถในการงานจึงไม่ควรรังเกียจ มารดาของมัลลิกายอมรับความคิดเห็นของสามี และยินดีให้คนทั้งสองแต่งงานกัน

มารหัวใจ

มาลีและประมาณเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนกันมาแต่เด็ก เมื่อเติบโตขึ้นความใกล้ชิดกันทำให้ทั้งสองรักกัน ต่อมาประมาณต้องไปศึกษาต่อที่ปิ้ง ทั้งสองอาลัยรักกันมาก และได้ให้คำมั่นสัญญารักกันไว้ เวลาต่อมามาลีได้พบหลวงไพรัชพิสิทธิ์ ข้าราชการหนุ่มผู้มั่งคั่ง เขาพอใจในความงามของมาลี จึงขอร้องเธอกับบิดาซึ่งยินยอมยกให้ โดยไม่ฟังคำทัดทานของเธอ มาลีไม่อาจขัดความประสงค์ของบุพการี จำใจต้องแต่งงานกับชายที่ตนไม่รัก ชีวิตสมรสจึงเป็นพันธนาการทรมานเธอและเขาตลอดมา

มมมม

พระยามนุสราจารย์ หรือลมูล เป็นเพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมชั้นเรียนกับกระตังมาตั้งแต่เด็ก กระตังเคยร่ำรวยและเป็นเจ้าของบ้านนี้มาก่อน แต่เพราะเกเรไม่ชอบเรียนหนังสือจึงรักษาทรัพย์สมบัติเค็มไว้ไม่ได้ ส่วนลมูลนั้นแม้จะเป็นลูกคนจน แต่ขยันหมั่นเรียนจนได้รับราชการตำแหน่งพระยามนุสราจารย์ และได้มีโอกาสอุปการะกระตังเพื่อนเก่า ทั้งสองต่างก็เป็นม่ายมีลูกคนละหนึ่งคน

พระยามนุสราจารย์มีลูกสาวชื่อโลมใจ ส่วนกระตังมีลูกชายชื่อกรรณ เด็กทั้งสองเติบโตมาด้วยกัน ความสนิทสนมกันทำให้กลายเป็นความรัก เมื่อบิดาทั้งสองทราบข่าวก็กีดกัน โดยเฉพาะบิดาของโลมใจ หม่อมสาวทั้งสองจึงต้องลักลอบมาพบกันอยู่เสมอ ต่อมากรรณได้รับทุนไปศึกษาต่อในต่างประเทศ เขามีความคิดที่จะผูกมัดโลมใจให้เป็นของตนเสียก่อนเพื่อความแน่ใจ จึงมีจดหมายนัดโลมใจให้มาพบกันในสวนหลังบ้าน กระตังทราบเรื่องจึงเข้าไปขัดขวาง และเป็นครั้งแรกที่เขาลงโทษบุตรชาย พร้อมกับสั่งสอนกรรณว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องและเอาเปรียบฝ่ายหญิง ซึ่งกรรณก็เห็นด้วยกับเหตุผลของบิดา ส่วนพระยามนุสราจารย์ได้เห็นเหตุการณ์ เพราะทราบเรื่องที่กรรณนัดกับโลมใจ จากจดหมายที่บิดาทิ้งไว้ ท่านรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจของเพื่อนที่ทัดทานลูกชายของเขาไว้ ด้วยความตระหนักในคุณธรรมของกระตัง และเล็งเห็นความ

เป็นเด็กดีของกรรม ทำให้ตกลงใจยอมให้กรรมหนักโน้มน้าวใจไว้ก่อนที่กรรมจะเดินทาง
ไปศึกษาต่อในต่างประเทศ

เมียน้อย /

ผาณิต ได้ตกเป็นภรรยาของ พัลลภ ยิ่งพญูณ เพื่อนร่วมงานผู้มีความ
สามารถในการทำงานจนได้เป็นผู้จัดการของบริษัท ตอนแรกผาณิตเสียใจและโกรธ
แค้นพัลลภมากที่ฉวยโอกาสขณะที่เธอมีจิตใจอ่อนไหว พัลลภทำให้เธอใจอ่อนด้วยการ
ง้อและเอาใจ ในที่สุดเธอก็หลงรักเขามากยิ่งขึ้น

วันหนึ่งอัมพวัน ภรรยาของพัลลภได้มาที่บริษัท และเชิญให้ผาณิตมารับประทาน
อาหารกับเธอและสามี ระหว่างเวลานั้นอัมพวันแสดงความคิดเห็นว่า การที่ผู้ชายชอบ
มีเมียน้อยนั้นไม่ดี และได้แสดงความรู้สึกเจ็บแค้นแทนภรรยาหลวงทั้งหลาย พร้อมกับ
บอกว่าขออย่าให้เธอได้ประสบปัญหาอย่างนี้เลย ตลอดเวลาที่อัมพวันแสดงความคิดเห็น
ในเรื่องนี้ ผาณิตไม่สบายใจอย่างยิ่ง เพราะเกรงอัมพวันจะทราบเรื่องของตนกับพัลลภ
ขณะที่สนทนากันอยู่นั้นพัลลภก็ได้บอกว่าเขากำลังแต่งหนังสืออยู่เรื่องหนึ่งชื่อ เมียน้อย
เรื่องนี้จะแสดงให้เห็นว่าการมีภรรยาอื่นนั้นไม่เสียหายแต่อย่างใด เพราะสามีก็ยังรัก
ภรรยาเก่าอยู่อย่างไม่มีเสื่อมคลาย อัมพวันโต้แย้งไม่เห็นด้วย และได้ขอร้องให้ผาณิต
ช่วยดูแลพัลลภให้ด้วย ถ้าเห็นอะไรผิดปกติเกี่ยวกับผู้หญิงก็ขอให้บอกให้ เธอทราบด้วย
ผู้ประจักษ์ความจริงทุกอย่าง คือผาณิตยอมเป็นทุกอย่าง

รักหลังราชบัลลังก์

ยาขอบเริ่มต้นเรื่องด้วยการชี้แจงให้ผู้อ่านทราบว่า เขาเขียนเรื่องนี้ขึ้นเพื่อ
แสดงให้เห็นว่าเรื่องราวการเป็นขู้ของขุนวรวงศาธิราชกับแม่เจ้าอยู่หัวศรีสุตาจันทร์นั้น
ไม่ควรจะถือว่าเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรม ถ้าจะผิดก็เพียงแต่ผิดประเพณีนิยมในสมัยนั้น
เท่านั้น แต่ขอให้เห็นใจว่าคนทั้งสองก็เป็นเพียงปุถุชนธรรมดาที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงกิเลส

ในเรื่องรักใคร่ได้ การที่ยาชอบเขียนเรื่องนี้มิใช่มุ่งจะคัดค้านพงศาวดาร แต่เขาเขียนด้วยความสุจริตใจเพราะความเชื่อในเรื่องอำนาจของความรัก และขอให้ผู้อ่านเห็นใจคนทั้งสองบ้าง แทนที่จะซ้ำเติมเหมือนในพงศาวดาร

ยาชอบได้เริ่มต้นเรื่องรักหลังราชบัลลังก์ว่า เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุตาจันทร์ และพระศรีศิลป์ราชโอรสได้เสด็จมาที่หอพระฝ่ายหน้า ได้พบกับพันบุตรศรีเทพ ผู้ดูแลรักษาหอพระก็พอพระทัยในกิริยามารยาทอันนุ่มนวลของเขา จนกระทั่งเกิดนิมิตฝันถึง ส่วนพระศรีศิลป์พระราชโอรสก็ไปรักพันบุตรศรีเทพมาก ถึงกับขอให้พระมารดาพาไปหาเขาอีก พระมารดาไปรักให้สายหยุดพาไป สายหยุดนั้นมิไจรักพันบุตรศรีเทพ พยายามหอกโมตรี้ให้ แต่พันบุตรศรีเทพไม่รับในไมตรีนั้น ทำให้สายหยุดเสียใจ จึงมาทูลให้แม่เจ้าอยู่หัวศรีสุตาจันทร์ทรงช่วยเหลือ พระนางจึงเสด็จไปที่หอพระว่ากล่าวเรื่องจะประทานสายหยุดให้กับพันบุตรศรีเทพ เมื่อเสด็จกลับมาตำหนักแล้วก็ไม่สบายพระทัย วันรุ่งขึ้นพระศรีศิลป์เสด็จมาที่หอพระ พันบุตรศรีเทพก็ติดคอกจำปาถวาย พร้อมกับสั่งว่าไม่ให้ปลดคอกเพื่อพระมารดาจะได้จุมพิตพระปราง ข้างที่ทรงคอกจำปา พระศรีศิลป์ทรงเล่าเรื่องให้พระมารดาฟัง พระนางก็ทราบความในใจของเขาทำให้ทรงหวั่นไหว ยิ่งทรงทราบว่าเขาจะเดินทางกลับบ้านในวันรุ่งขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการขัดรับสั่งเรื่องสายหยุดก็ยิ่งไม่สบายพระทัย จึงรับสั่งให้พระโอรสไปขอร้องให้เขาอยู่ก่อนโดยให้พระศรีศิลป์เอาความรักที่พระโอรสมีต่อเขาเป็นข้ออ้าง พันบุตรศรีเทพได้หลอกถามพระโอรสจนได้ความจริงจึงรู้ว่าแท้ที่จริงพระนางก็มีพระทัยปฏิบัติตน เมื่อทั้งสองมาพบกันอีกครั้งหนึ่งต่างก็ไม่สามารถที่จะหักห้ามความรักที่มีต่อกันได้ เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุตาจันทร์จึงไปรักให้พันบุตรศรีเทพมาทำหน้าที่ดูแลหอพระฝ่ายใน เพื่อจะได้มีโอกาสใกล้ชิดกัน ความรักของทั้งสองจึงดำเนินสืบมาแต่นั้น

รักแท้

หลวงบุรีรักษ์แต่งงานกับเพื่อนใจ และมีบุตรด้วยกันหนึ่งคน ชีวิตครอบครัวของเขาใคร ๆ ก็ว่ามีความสุข แต่ความจริงที่ไม่มีใครทราบเลยก็คือ หลวงศรีบุรีรักษ์

ไม่มีความสุขอย่างแท้จริง เพราะเขาได้แอบรักหญิงใจน้องภรรยา และหญิงใจรักพี่ชายของเธอด้วย แต่เพราะเธอบาทหลังพี่สาวของเธอ หญิงใจขอร้องให้หลวงกรับผู้รักษาดูแลงานกับพี่สาวของเธอ ทุกครั้งที่มีการมาสู่ขอ หญิงใจก็ปฏิเสธไม่ยอมแต่งงานด้วย โดยไม่มีเหตุผล จนญาติพากันประหลาดใจ หญิงใจตั้งใจที่จะครองตัวเป็นโสดไปตลอดชีวิต และขอให้มีความสัมพันธ์ทางใจกับพี่ชาย โดยมีได้กิดที่จะละเมียดลึกล้ำเตือนใจพี่สาวของเธอเลย

รักและร้าง

เรื่องรักและร้าง แบ่งออกเป็นสองตอนคือ ตอนรัก เขียนโดยนักเขียน 6 ท่าน และตอนร้าง เขียนโดยยายชอบ เรื่องนี้มาจากความกึกกัมของมาลัย ชูพินิจ ที่จะให้ ทองจันทร์ ศานตสิริ ตัวเอกของเรื่อง รักสาว 6 คน ในเวลาเดียวกัน แต่ไม่สามารถจะตัดสินใจ ได้ว่าจะเลือกคนไหนดี ต่อมายายชอบเขียนตอนร้างต่อ โดยให้ ทองจันทร์ ศานตสิริ ได้หญิงทั้ง 6 คน แต่ต้องเลิกร้างกันไปทั้งหมด ซึ่งมีเนื้อเรื่องย่อถึงต่อไปนี้

ตอนรัก "บังอร" เขียนโดย "แม่นงนก"

ทองจันทร์ ศานตสิริ เขียนจดหมายเล่าให้ประพันธ์เพื่อนรักทราบว่า ขณะนี้เขารักผู้หญิงอยู่ 6 คน คนแรกคือบังอร เขารักบังอรมา 5 ปีแล้ว เพราะบังอรเป็นหญิงที่สวย ชื่อ บริสุทธิ์ และเคร่งครัดในระเบียบแบบเกามาก ขณะที่รักบังอร เขาก็คิดถึง อุษา จิระวัต พัทธพรวิง สมสวาท และโฉมฉาย ด้วย เขาจึงไม่รู้ว่าจะตัดสินใจอย่างไรดี

ตอนร้าง "บังอร" เขียนโดย "ยายชอบ"

บังอรเป็นหญิงคนที่ 4 ที่ทองจันทร์แต่งงานด้วย หลังจากที่เลิกกับ จิระวัตแล้ว การที่เขาได้แต่งงานกับบังอรก็เพราะ บังอรได้เขียนจดหมายมาบอกว่า เธอกำลังเจ็บหนัก ขอเห็นหน้าเขาเป็นครั้งสุดท้าย ทองจันทร์จึงรีบมาหาบังอรที่บ้าน

ทำให้เธอมีกำลังใจดีขึ้น และหายเจ็บในที่สุด ทำให้คุณยายของบั้งอรพอใจเขามาก และให้ทองจันทน์จัดการหาผู้ใหญ่มาสู่ขอบั้งอรให้เรียบร้อย เมื่อมารดาของทองจันทน์ไม่สามารถมาสู่ขอบั้งอรได้ เพราะคิดเรื่องจิระวัดหลานสาว คุณยายของบั้งอรจึงจัดการแต่งงานให้เอง ทองจันทน์อยู่บ้านของบั้งอร บ้านที่เต็มไปด้วยความเชื่อดีในเรื่องไสยศาสตร์ และประเพณีแบบเก่า ทำให้ทองจันทน์รู้สึกอึดใจขึ้นทีละน้อย ๆ โดยเฉพาะวันของการร่วมรักที่บั้งอรจะไม่ยอมเด็ดขาดให้เกิดมีขึ้น ถ้าวันนั้นตรงกับวันเกิด วันพระ วันอุบาทว์ วันโลกาวินาศ และวันต่าง ๆ ที่ถือว่าไม่เป็นมงคล ความเกรงครึกของบั้งอรทำให้ชีวิตรักขาดความสุข เวลามานไปเพียง 8 เดือน ทองจันทน์ก็หมดความอดทน เขาขอร้องให้บั้งอรแยกบ้านไปอยู่ต่างหาก แต่บั้งอรไม่ยอม ทองจันทน์จึงใช้ชีวิตออกจากบ้านไป 6 วันบ้าง 15 วันบ้าง ทำให้บั้งอรน้อยใจในสามีที่ไม่ยอมเข้าใจเธอ ในที่สุดบั้งอรก็ตัดสินใจบวชเป็นชีที่จังหวัดเพชรบุรี และเขียนจดหมายบอกสามีว่าอย่าได้ขัดขวางในการบวชของเธอ ถ้าไม่ความใจเธอจะกินยาตาย ทองจันทน์เสียใจมากแต่ไม่กล้าติดตามไปขัดขวางความตั้งใจของเธอ ทั้ง ๆ ที่เขายังรักบั้งอรอยู่มิรู้เสื่อมกลายเป็น

ตอนรัก "อุษา" เขียนโดย "เรียมเอง"

ทองจันทน์ มาที่หัวหินและได้มีโอกาสช่วยหม่อมเจ้าหญิงอุษา จากการตกม้า ทำให้ทั้งสองมีความสนใจซึ่งกันและกัน แต่ในสมัยนั้นชายสามัญชน จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับหม่อมเจ้าหญิงมิได้ เพราะจะมีโทษจำคุกถึง 7 ปี ด้วยเหตุนี้ทองจันทน์จึงไม่กล้าเสี่ยงที่จะรับโทษ

ตอนร้าง "อุษา" เขียนโดย "ยาขอบ"

ทองจันทน์เขียนจดหมายเล่าให้ประพันธ์ทราบ ว่า หม่อมเจ้าหญิงอุษา เป็นภรรยาคนที่ 6 ของเขา หลังจากที่เขานิคมหวังมาจากชีวิตแต่งงานกับสมสวาทแล้ว เขาได้มาที่โรงแรมหัวหิน และได้มีโอกาสพบหม่อมเจ้าหญิงอุษาอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ไม่ได้พบมา 5 ปี ทองจันทน์ได้เล่าอดีตของตนให้ท่านหญิงทรงทราบโดยตลอด และ

ท่านหญิงทรงเล่าเรื่องของพระองค์ประทานแก่ทองจันทน์ว่า พระองค์มาประทับที่หัวหิน ได้เจ็ดปีแล้ว เพราะไม่สามารถที่จะตามพระทัยท่านแม่ที่จะให้รวมสามีเดียวกับ หม่อมเจ้าหญิงอัปสรท่านพี่ของพระองค์เองได้ ด้วยความรักที่ทรงมีต่อทองจันทน์ตลอดมา ตั้งแต่พบกันครั้งแรก พระองค์จึงตัดสินใจที่จะแต่งงานกับทองจันทน์ แต่ท่านแม่ได้ ทรงขอร้องให้ท่านหญิงอยู่กินกับทองจันทน์อย่างเงียบ ๆ กอน อยากทราบว้ายมังคม ลาออกจากฐานันดรศักดิ์ และเมื่อใดก็ตามที่เสด็จมาที่หัวหิน ก็ขอให้ทองจันทน์ออกไป อยู่ที่อื่น หม่อมเจ้าหญิงอุษาแม่จะไม่ทรงเห็นด้วยกับท่านแม่ แต่ที่ทรงเกรงพระทัย พระมารดาที่มีไฉ่ชักรวาทความรักของพระองค์ จึงทรงปฏิบัติตามรับสั่ง

ทองจันทน์อยู่กับท่านหญิงอุษาเป็นเวลาเกือบปีก็จริง แต่ที่อยู่กันตามลำพัง จริง ๆ เพียง 8 เดือนเท่านั้น เพราะท่านแม่ของท่านหญิงมาประทับที่หัวหินเสมอ ทุกครั้งที่เสด็จมา ทองจันทน์ต้องหลบมาพักที่โรงแรมในหัวหินบ้าง ที่กรุงเทพฯ บ้าง และแล้วในที่สุดชีวิตระหว่างทองจันทน์กับหม่อมเจ้าหญิงอุษาก็สิ้นสุดลง เมื่อเขาทราบ ข่าวว่าท่านหญิงอุษาประสูติ จึงมาเยี่ยม พบท่านหญิงชมพระพักตร์อยู่ที่โต๊ะทรงพระ อภิเษก และที่บนโต๊ะมีลายพระหัตถ์ที่แสดงความไม่สบายพระทัยที่อยู่กินกับทองจันทน์ ทำให้ เขาตัดสินใจเลิกกับเธอ เพราะใครจะถูกเขาอย่างไรเขาก็ทนได้ แต่จะทนไม่ได้เลย ถ้าท่านหญิงอุษามรยาของเขาถูกเขาเสียเองเช่นนี้

ตอนรัก / "จิระวัตร" เขียนโดย "ยาขอบ"

จิระวัตร เป็นธิดาลุงของทองจันทน์ ดังนั้นทั้งสองจึงสนิทสนมกันมาก ต่อมาเมื่อโตขึ้นความรักอย่างพี่น้องก็เปลี่ยนมาเป็นความรักระหว่างหนุ่มสาว แต่เป็น ความรักที่มีอุปสรรค เพราะคุณย่าของทองจันทน์ต้องการให้ธิดาแต่งงานกับคนหนักหน้ำ หนึ่ง จิระวัตร ว่าใจของแต่งงาน สองปีต่อมาสามีของเธอก็เสียชีวิต ตลอดเวลา จิระวัตรได้แสดงให้เห็นทองจันทน์ทราบว่า เธอยังรักเขาอยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย แต่ทองจันทน์ ก็ยังตัดสินใจไม่ได้ว่าจะแต่งงานกับใคร เพราะขณะนี้เขารักผู้หญิงอยู่ถึงหกคน

ตอนร่าง "จิระวัด" เขียนโดย "ยาขอบ"

ทองจันทร์ ล้มป่วยลงเพราะความเสียใจ ที่ทำให้โณมฉายภรรยาคนที่สองของเขานี้ออกจากบ้านหายสาบสูญไป การล้มป่วยครั้งนี้ทำให้เขาไม่ได้ไปงานศพป่าสะโกญเป็นมารดาของจิระวัด ต่อเมื่องานทำบุญ 50 วันเขาจึงมาได้ จิระวัดได้บอกว่าทองจันทร์ที่หายหน้าไปกว่า 2 ปี ลุงของเขาได้ขอร้องให้อยู่ค้างคืนก่อน เพราะต้องการอาศัยเขาวิ่งเต้นเกี่ยวกับเรื่องการทำงาน และในคืนนั้นเองทองจันทร์ก็ได้จิระวัดเป็นภรรยา ทั้งลุงและมารดาของทองจันทร์ต่างก็เต็มใจที่จะให้ทั้งสองแต่งงานกัน

ทองจันทร์อยู่กับจิระวัดได้เพียง 9 เดือน เท่านั้นก็ต้องเลิกร้างกันไป เพราะจิระวัดหาตัวประจำเป็นทั้งเมียและนายจ้างของเขา เธอพยายามพิสูจน์ตนเองว่ารักเขามากกว่าโณมฉาย และสมสวาท เพราะเธอรักทั้งตัวเขาและชื่อเสียงในการเป็นนักเขียนของเขาด้วย จิระวัดคอยดูแลเขาตั้งแต่ เวลากิน เวลานอน และเวลาทำงาน โดยกำหนดตารางเวลาให้ทำ ยิ่งเห็นว่างานเขียนหนังสือทำเงินได้ก็จิระวัดก็เร่งให้ทองจันทร์เขียนหนังสือให้มากขึ้น ในตอนแรก ๆ ทองจันทร์ก็พอทนได้ เพราะรักจิระวัด อยากทำงานเพื่อเอาใจเธอ แต่การเขียนหนังสือนั้นเป็นงานศิลปะที่ต้องใช้อารมณ์สะท้อนใจเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสรรค์ ยิ่งนานวันงานเขียนของเขาก็ยิ่งเลวลง ในที่สุดเขาก็ไม่สามารถที่จะทนได้ต่อไป ทองจันทร์จึงถามเธอว่าเขาเป็นสามีหรือโรงงานกาษาปนของเธอกันแน่ คำถามของสามีทำให้จิระวัดโกรธ เธอได้รำพันถึงสามีเก่าที่เก่งในการทำงานหาเงิน และว่าคนอย่างทองจันทร์นั้นเหมาะที่จะอยู่กับพัศตร์พริ้งเพราะเธอรวยเธอจะได้ไม่ต้องทำอะไร เธอก็สามารถเลี้ยงเขาได้ ทองจันทร์โกรธจิระวัดมากที่สุดที่ถูก และยิ่งลุงของเขาเข้าข้างลูกสาว ทองจันทร์ก็หมดความอดทนออกจากร้านลุงของเขาในวันนั้นเอง

ตอนรัก "พัศตร์พริ้ง" เขียนโดย "ชื่นใจ"

ทองจันทร์พบพัศตร์พริ้งในงานเลี้ยงของสมาคมแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ และได้ติดต่อกันเรื่อยมาจนสนิทสนมกัน และรักกันที่สุดในที่สุด พาศตร์พริ้งเป็นหญิงคนแรก ที่ทองจันทร์ขอแต่งงานด้วย เธอได้บอกให้เขาราบว่า ใครจะแต่งงานกับเธอต้องมี

เงินไปให้คนพอ 8000 บาท ยังไม่ทันที่ทองจันทร์จะหาเงินได้ครบตามที่เธอบอก
 พักตร์พริ้งก็ต้องแต่งงานไปกับชายอื่นเสียแล้ว เวลาผ่านไป 2 ปี ทองจันทร์พบพักตร์พริ้ง
 จึงได้ทราบว่า ชีวิตคู่ของเธอนั้นไม่มีความสุข เพราะเธอยังรักทองจันทร์ ทองจันทร์
 สงสารเธอมาก เขาจึงเขียนจดหมายถามประพันธ์ว่า ทำอย่างไร เขาจึงจะได้แต่งงาน
 กับพักตร์พริ้ง ทั้ง ๆ ที่สามีเธอยังอยู่และไม่ยอมหย่า

ตอนร่าง "พักตร์พริ้ง" เขียนโดย "ยาขอบ"

พักตร์พริ้งได้พยายามหาเรื่องกับสามี จนสามารถแยกทางกันได้โดย
 พฤตินัย แต่ในทางนิติบัญนั้นต้องรอไปอีก 10 เดือน ทั้งนี้เพราะสามีของเธอยังหวังอยู่
 ว่าบางทีเขาจะได้เธอคืนมา ด้วยความรักและการตามใจตนเองโดยไม่คิดถึงประเพณี
 และศีลธรรม ในคืนที่พักตร์พริ้งแยกทางกับสามีนั่นเอง พักตร์พริ้งและทองจันทร์ก็ได้เป็น
 ของกันและกัน

พักตร์พริ้งเป็นหญิงสาวที่ชอบออกงานสังคม การเป็นสามีลับ ๆ ของ
 พักตร์พริ้งทำให้ทองจันทร์รู้สึกอึดอัดและทุกข์ใจด้วยความหึงหวง เมื่อมีชายอื่นมาเกี่ยว
 เธอค่อนข้างเขา เขาจึงหาทางหลีกเลี่ยงความไม่สบายใจด้วยการไม่ไปงานต่าง ๆ กับ
 เธอ โดยอ้างการทำงานขึ้นบังหน้า ดังนั้นขณะที่พักตร์พริ้งเที่ยว ทองจันทร์ก็อยู่บ้าน
 นานวันเข้าเขาก็ยิ่งน้อยใจมากขึ้นทุกที จนวันหนึ่งเขาจึงแสดงกิริยาเฉยเมยต่อพักตร์พริ้ง
 เมื่อเธอไปเที่ยวและกลับมาดึกมาก พักตร์พริ้งโกรธที่เขาทำกิริยาเช่นนั้น จึงบอกว่าเขา
 ว่าสามีคนแรกที่ซื้อเธอมาด้วยเงินหมื่น ยังไม่กล้าแสดงกิริยาอย่างนี้ต่อเธอ ทองจันทร์
 ได้เธอมาโดยไม่ต้องเสียอะไรเลย ทำไมแสดงกิริยาโกรธเธอเช่นนั้น การพูดโดยไม่
 ไตร่ตรองของพักตร์พริ้งทำให้เขาไม่สามารถจะทนอยู่กับเธออีกต่อไปได้ ทองจันทร์จึง
 ออกจากบ้านนั้นทันทีทั้ง ๆ ที่อยู่กันมาเพียง 7 เดือน เท่านั้น

ตอนรัก "สมสวาท" เขียนโดย "อ.ก รุ่งแสง"

ทองจันทร์ ได้พบสมสวาทสาวงามร่างท้วม ในงานกาชาดปี พ.ศ.2473
 โดยเขาได้สละที่ให้เธอนั่งในร้านขายอาหารในงานนั้น เดือนหนึ่งผ่านไปทองจันทร์ก็ได้

พบสมสวาทอีกในโรงหนัง สมสวาทนั่งหันมว่งของเขา ทั้งสองได้มีโอกาสพูดคุยกัน นับแต่วันนั้นมว สมสวาทและทองจันทร์ก็สนิทสนมกันยิ่งขึ้น ต่อมาทองจันทร์ก็ได้ไปบ้านของ สมสวาทที่ปราจีน และได้ไปเที่ยวเรือด้วยกัน ปรากฏว่าเรือเสีย ต้องขออาศัย ค้างคืนที่บ้านของชาวบ้าน ตอนเช้าเรือจึงแก่เสร็จ ชนบำรุงพระราชารัฐบิคาของ สมสวาท ท่านเชื่อความบริสุทธิ์ใจของลูกทุกอย่าง แต่ชาวบ้านไม่เชื่อ พวกนั้นนิทาว่า สมสวาทเสียที่ชาวกรุง สมสวาทเขียนจดหมายมาบอกทองจันทร์ให้รับทราบ ทำให้ ทองจันทร์ร้อนใจมากและได้เขียนจดหมายถามประพันธ์ว่า เขาควรจะทำงานกับ สมสวาทหรือไม่

ตอนร่าง "สมสวาท" เขียนโดย "พ. เนตรรังษี"

ทองจันทร์ได้รับจดหมายจากสมสวาทอีก หลังจากเหตุการณ์นั้นผ่านไป สามเดือน โดยสมสวาทเขียนมาบอกเขาว่า เธอไม่เคียดรอนเรื่องที่ชาวบ้านนิทา กันแล้ว เพราะขณะนี้หลวงอัคนีมาคิดพันเธอ และบิคาของเธอก็พอใจเขา จดหมาย ฉบับนี้ทำให้ทองจันทร์โกรธ ไม่ได้คิดต่อกับเธออีกเลยจนเวลาผ่านไป 4 ปี ทองจันทร์ พบสมสวาทที่โรงหนังที่เคยพบกันสมัยเมื่อ 4 ปีก่อน ทำให้เขาทราบความจริงว่าจดหมาย เมื่อ 4 ปีก่อนนั้น เธอเขียนด้วยความน้อยใจและหวังว่าทองจันทร์จะได้รับไปลู่อเธอ แต่เขาก็เจียบหายไป แม้กระนั้นเธอก็ไม่สามารถที่จะแต่งงานกับคนที่ไม่รัก จึงครอง ความเป็นโสดตลอดมา ซึ่งผิดกับทองจันทร์ที่มีภรรยา และเลิกร่างกันไปแล้วถึง 4 คน ความรักทำให้สมสวาทยอมขจัดใจบิคาและมาอยู่เสียกับทองจันทร์ เวลาผ่านไปเพียงปีเศษ ชีวิตคู่ของทองจันทร์ก็ต้องสิ้นสุดลงอีกครั้งหนึ่ง เพราะทองจันทร์ไม่สามารถจะทนต่อความ หึงหวงที่ผิดธรรมชาติของสมสวาทได้ เขาหวังจะคัดนิสัยภรรยาให้หึงหวงน้อยลง โดย แกล้งไปพัวพันกับหญิงพาร์คเนอร์หลายคน สมสวาทจึงกลับไปอยู่กับบิคาที่ปราจีน ในที่สุด ก็เป็นไปตามที่บิคาของเธอต้องการ เมื่อสมสวาทไม่ต้องการที่จะต่อสู้เพื่อความรักอีกต่อไป

ตอนรัก "โฉมฉาย" เขียนโดย "พ. เนตรรังษี"

โฉมฉายเป็นเด็กที่มารดาของทองจันทร์เลี้ยงไว้และรักเธอเหมือนบุตรสาว โฉมฉายคอยดูแลเอาใจใส่ทองจันทร์ทุกอย่างเพราะเธอรักเขา เมื่อมีคนมาสู่ขอเธอก็ไม่ยอมแต่งงานกับใคร มารดาจึงขอร้องให้ทองจันทร์ไปสอบถามโฉมฉายดูว่าทำไมจึงปฏิเสธชายที่มาสู่ขอหลายรายแล้ว โฉมฉายจึงบอกเธอว่าเธอรักชายอยู่คนหนึ่ง หลายวันต่อมาเขาจึงทราบว่ามารดาของเธอได้ส่งโฉมฉายเข้าไปอยู่กับคนนั้นที่ในวัง เพราะเธอได้สารภาพกับท่านว่าเธอรักเขา

ตอนร้าง "โฉมฉาย" เขียนโดย "ยาขอบ"

เมื่อทองจันทร์เลิกกับพัทตร์พริ้งนั้น เธอได้รับความกระทบกระเทือนใจอย่างที่สุด โฉมฉายคอยดูแลเอาใจใส่ช่วยด้วยความรักและภักดี ทำให้ทองจันทร์สงสารเธอ และรักเธอในที่สุด เมื่อมารดาจะส่งโฉมฉายเข้าไปอยู่ในวังอีก เธอจึงหลอกล่อมารดาว่าโฉมฉายนั้นเป็นภรรยาของเธอแล้ว มารดาของทองจันทร์ไม่รังเกียจที่จะได้โฉมฉายมาเป็นลูกสะใภ้ แต่ที่กักกันเพราะอยากให้โฉมฉายได้คนที่ดีกว่าทองจันทร์ แต่ความรักทำให้โฉมฉายยินดีเป็นภรรยาของทองจันทร์ และเธอก็มีอาชีพปฏิเสธความรักและภักดีของเธอได้ เวลานั้นผ่านไปเกือบปี ทองจันทร์เริ่มเบื่อการปรนนิบัติที่มากเกินไปของโฉมฉาย เธอได้ขอร้องให้เธอทำตัวให้สบาย ไม่ต้องคอยดูแลเธอเมื่อเธอทำงานตึก ๆ แต่โฉมฉายไม่ยอมเข้าใจ คงข้างเอาใจปรนนิบัติเธออย่างดียิ่ง จนทองจันทร์รำคาญใจ เธอเริ่มออกเที่ยวนอกบ้าน โฉมฉายได้รับรู้ว่าถามเธอว่าอะไรที่เป็นสาเหตุให้เธอทำเช่นนั้น เธอจึงบอกความจริงให้โฉมฉายทราบว่า เธอไม่ชอบให้เธอรับใช้เธอมากเกินไป เพราะเมื่อยไม่ไหวเธอ โฉมฉายไม่เข้าใจทัศนคติของทองจันทร์ เธอนึกได้ว่าเธอทำให้เธอไม่มีความสุข เธอจึงตัดสินใจหนีออกจากบ้านหายสาบสูญไป ทำให้ทองจันทร์ถึงกับล้มเจ็บด้วยความเสียใจ

เรื่องธรรมดา

ประเพณีที่สืบทอดกันมาทุกปีของชาวบางปะอิน ชาวบ้านแป่ง และชาวบ้านเลน ก็คือ พอข้างขึ้นเดือน 4 ชาวบ้านก็จะพากันไปชนทรายเข้าวัด หรือเรียกว่าตักบาตรทราย งานนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ชายหนุ่มได้พบหญิงสาวโดยเสรี เคลือบหลงรัก จันทน์กระพ้อลูกสาวผู้ใหญแจ่ม เขาช่วยจันทน์กระพ้อชนทราย และจันทน์กระพ้อก็พอใจ เขามาก เคลือบขอผ้าสไบของเขามาไปกต่างหน้า จันทน์กระพ้อจะให้ตรง ๆ ตามที่ขอ เธอก็อาย จึงเลี้ยงให้เขาไปชกเอาที่องค์พระทราย ซึ่งเธอจะห่มไว้สองผืน ผืนใหม่จะถวายองค์พระทราย ผืนเก่าที่ใช้แล้วจะให้เคลือบ แต่ขอร้องให้เคลือบจับตามองให้ดี อย่าให้ชายอื่นมาเอาไปเสียก่อน และถ้าใครเอาไปได้เธอจะไม่ชกหน้าเคลือบอีกต่อไป การเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาวในงานตักบาตรทรายเป็นเรื่องจริงจึงสำคัญมาก แต่ผู้ใหญ่แลเห็นว่ามันเป็นเรื่องธรรมดาและไม่ห้ามปรามว่ากระไร

รอยโครอยเกวียน X

กฤษ ธรรมภาณี นึกถึงอดีตของคนสมัยที่ยังหนุ่ม ว่าเขาเป็นชายโสดรูปงาม แต่กลับไปหลงรัก ปองภรรยาสาวของพระวิเศษพนารตซึ่งมีบุตรกับคุณพระแล้วคนหนึ่ง แต่ทั้งสองไม่สามารถหักห้ามใจรักได้ พากันหนีไปอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข จนกระทั่งปองสิ้นชีวิตไป เมื่อกฤษมีอายุได้ 52 ปี เขาได้แต่งงานใหม่กับวัลลีย์สาววัย 17 อยู่ด้วยกันมาจนมีบุตรด้วยกันคนหนึ่ง กรรมใดที่เขาเคยก่อไว้ในอดีตกับพระวิเศษพนารต กรรมนั้นก็ได้นองคอบเขาเหมือนรอยเกวียนที่ตามรอยโค เมื่อวัลลีย์เมียรักของเขา แลเห็นครูสอนเต็นรำดีกว่าเขาและลูก เธอจึงได้หนีตามเขาไปเหมือนดังที่ปองได้หนีตามกฤษมา

สวรรคคนยาก

หลวงไทยวิทิศได้รับบรรดาศักดิ์เป็นคุณหลวงก็เพราะเขาเป็นเจ้าของกิจการไทยอินทศร์ เขามีบุตรีที่มีความสามารถในการทำงานโดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้จัดการ เขาคือเพียงจันทร์ วิทิศ การที่บริษัทเจริญขึ้นอย่างรวดเร็วนั้นแท้จริงเป็นเพราะความสามารถของ ศักดิ์ จัตุรภัทร เลขาธุการของห้าง ความใกล้ชิดกันทำให้ เพียงจันทร์ และศักดิ์รักกัน แต่ความรักทั้งสองมีอุปสรรค หลวงไทยวิทิศต้องการให้ธิดาแต่งงานกับบุตรพระบำรุง ทั้งสองปรึกษากันในเรื่องที่จะขจัดปัญหารัก ในที่สุดก็ตกลงกันว่า เพียงจันทร์จะไปบอกบิดาว่ารักอยู่กับศักดิ์ ถ้าบิดาไม่ตกลงยกเธอให้กับศักดิ์ เธอก็จะแต่งงานกับเขาจนได้ และศักดิ์คงต้องออกจากบริษัท และจะยึดอาชีพเขียนหนังสือขาย ทั้งสองมีความเชื่อมั่นว่าจะสามารถต่อสู้กับความยากลำบากที่จะเกิดขึ้นได้ ถ้าทั้งสองมีความรักที่แท้จริง

หลังนางผู้ขาย

รำเพยนึกถึงชีวิตรักของเธอกับนพ กฤดาคม เมื่อสามปีก่อน สมัยนั้นญาติของเธอไม่มีใครอยากให้เธอแต่งงานกับนพ เพราะเขาจน แต่ความรักทำให้เธอตัดสินใจแต่งงานกับเขา เธอนึกถึงการทวงกระทอนลอยแก้วเมื่อสามปีก่อนของเธอว่าถ้าจะให้นพได้รับประทานเธอก็ต้องแกล้งรับประทานเหลือเอาไว้ เพราะคุณแม่มลงมาคอยคุม เกรงว่าเธอจะทำให้เขา ส่วนนพรู้ใจเธอดีว่าเธอตั้งใจทวงกระทอนลอยแก้วให้เขารับประทาน แม่ของจะเหลือเพียงก้นด้วยเขาก็รับประทานต่อจนหมด วันนี้ไม่ใช่สามปีก่อน เธอทวงกระทอนลอยแก้วได้อย่างเสรี แล้วตั้งใจว่าเมื่อเขาตื่นขึ้นมาจะให้เขารับประทาน แต่นพตื่นขึ้นมาด้วยความหวัด รำเพยชะงัดจะยอมจะให้นพรับประทานกระทอนลอยแก้วซึ่งมีความพัวพันกับความรัก ความหลังของเธอ ครั้นนพบอกว่าต้องการอาหารคาวไม่ใช่ของหวาน เธอกลับบอกว่าเนื้อที่ตั้งใจจะทอดให้รับประทานนั้นเน่าหมดแล้ว และความน้อยใจที่นพไม่สนใจของหวาน รำเพยจึงปัดกระทอนลอยแก้วให้ตกลงไปแตก นพโกรธมาก จึงระบายโทสะด้วยการขว้างหมอนน้ำเย็นลงกับพื้นที่เกิดอยู่กับถ้วยกระทอนลอยแก้ว ทั้งสามมีและ

ภรรยาจึงเกิดศึกขว้างปาของในบ้านเป็นการใหญ่ แต่รำเพยยังไม่หายโกรธจึงเข้าไปทำร้ายนพอีก เขาจึงหนีไปสงบสติอารมณ์นอกบ้าน เมื่อกลับเข้าบ้านก็เป็นเวลาหนึ่งนาฬิกาของวันใหม่ ทั้งสองได้ปรับความเข้าใจกัน รำเพยได้ชี้แจงให้เห็นถึงอารมณ์อันละเอียดอ่อนของสตรี ที่ต้องการให้ผู้ชายเข้าใจอารมณ์ และยอมรับความคิดของเธอบ้าง แม้นพไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นทั้งหมดของภรรยา แต่เหมือนมีพรายมากระซิบว่าผู้ชายควรจะยอมเสียเพื่อความสงบสุขของครอบครัว

หลอนชั่วเพราะชาย

ทวน ทัททิกรณ์ อ่านหนังสือพิมพ์พบข่าวหมั้นระหว่าง ขวลิขิต ฉายาตา กับ นาวสาวประยงค์ ธัญญลักษณ์ ทำให้เขานึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาเมื่อ 4 ปีก่อน สมัยที่ ขวลิขิตมาปรึกษาหาทางทำการค้าในฐานะที่ขวลิขิตเป็นพี่ชายของหญิงที่ทวนรัก เขาจึงช่วย ขวลิขิตอย่างเต็มที่ ปรากฏว่ากิจการที่เขาแนะนำเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างดี และยังทำให้ ทวนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับครอบครัวของขวลิขิตยิ่งขึ้น วันหนึ่งเขาได้รับจดหมายจากประคอง ภรรยาของขวลิขิต ขอร้องให้เขามาที่บ้าน เธอเล่าเรื่องที่สามีทำร้ายร่างกายของเธอ เมื่อเธอพบจดหมายเชิงขู่สาวที่อารมณ์เล่ห์การุณิของทวนมีมายังขวลิขิต เธอบอกว่า ความจริงขวลิขิตเป็นคนเจ้าชู้และโหดร้าย เขาจะรักใคร่ชอบใคร เธอไม่ว่าขอแต่อย่าได้มาทู่ตีเธอ ทวนส่งสารประคองมาก จึงเป็นผู้ปลอบโยนให้เธอคลายทุกข์อยู่เสมอ ความใกล้ชิดกันทำให้ทั้งสองเห็นอกเห็นใจและรักใคร่กัน แต่ทวนยังมั่นคงต่อหญิงคนรักของเขา ส่วนประคองพยายามอดทนต่อความคับแค้นใจจนสุดที่จะทนได้ เธอจึงตัดสินใจหย่ากับขวลิขิต ทวนสำนึกว่าความสนิทสนมกับประคองเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชีวิตครอบครัวของประคองแตกหักลง เขาจึงยินดีที่จะรับผิดชอบ ซึ่งทำให้ประคองซาบซึ้งใจในความดีของเขามาก ประคองหนีทวนไปเพื่อจะได้ไม่เป็นผู้กีดขวางความรักของเขา ต่อมาทวนได้รับจดหมายของประคองแจ้งมาให้เขาราวว่า เธอกำลังจะแต่งงานกับชายคนหนึ่งที่สามารถให้ความสุขทางกายแก่เธอได้ และถ้าเธอไม่มีความสุขเธอก็จะเลิกและแต่งงาน

ใหม่เรื่อยไป เพราะการแต่งงานของเธอตอนนี้เธอทำไปเพื่อความอยู่รอด ส่วนหัวใจนั้นเธอขอมอบให้แก่วณเพียงผู้เดียว

ฉาวโฉ่

ทัศนีย์ มหัทธนะ กำลังเลือกเสื้อผ้าที่จะใช้ในงานหมั้นกับนายชูชกทองซึ่งจะมีงานขึ้นในเวลาอีกเพียง 5 วันเท่านั้น ขณะที่เลือกเสื้อผ้าอยู่นั้น เธอได้พบเสื้อชุดสีแสดที่มีรอยไหม้ ทำให้เธอนึกถึงความรักในอดีตที่เธอมีต่อชายที่แสนดีแต่ยากจนคนหนึ่ง ทัศนีย์ถูกบิดามารดาชักชวนโดยพาเธอมาอยู่ต่างจังหวัด เพื่อจะได้ลืมคนรัก เธอจำได้คือว่าเสื้อสีแสดตัวนี้ถูกเจ้าบ่าวหรือของเขากดกลางมา และเธอห้ามมิให้เขาปลดเจ้าบ่าวหรือออกไป เพราะเธอต้องการรอยไหม้ เพื่อจะได้เป็นเครื่องเตือนใจให้นึกถึงความรักของเธอและเขา เหตุการณ์นั้นนานมาแล้วจนทัศนีย์แทบจะลืม แต่เสื้อตัวนี้มาเตือนใจเธอ ทำให้เธอแน่ใจว่าเธอไม่เคยลืมชายที่รักได้สนิทเลย ทัศนีย์จึงตัดสินใจไม่ยอมแต่งงานกับนายชูชกทอง เธอจะขอยู่เป็นโสดตลอดไป ทราบใดที่เธอยังไม่สามารถลืมความรักครั้งแรกได้

สารัตถะหรือแก่นเรื่อง✓

เรื่องสั้นส่วนใหญ่ของยาขอบเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตครอบครัว ความรัก และการแต่งงาน โดยใช้ความรักเป็นแกนสำคัญของเรื่องนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ สารัตถะของเรื่องจึงเป็นสารที่ผู้แต่งสื่อมายังผู้อ่าน เพื่อให้บังเกิดความเข้าใจว่า มนุษย์นั้นเต็มไปด้วยความปรารถนา มีความรักซึ่งเป็นกิเลสอย่างหนึ่งของมนุษย์เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ชีวิตจึงเป็นเช่นนี้ ในขณะที่เรื่องดำเนินไปนั้น ยาขอบมีความสามารถอย่างสูง ในการค่อย ๆ เปิดสารัตถะของเรื่องได้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อยืนยันว่านั่นคือธรรมชาติของมนุษย์ที่ผู้แต่งมุ่งหมายจะเปิดเผยให้เห็นประจักษ์

เรื่องสั้นของยาขอบที่น่ามาวิเคราะห์นี้ แต่ละเรื่องมีสาระตั้งค่อไปนี้
 กามวาสี สาระของเรื่องคือ ความรักที่แท้จริงนั้นมีแค่การเสียสละ
 เชื้อครองการมีดอกไม้สีม่วงในมือ สาระของเรื่องคือ ความปรารถนาที่
 จะมีคนที่รักที่เข้าใจตน ก็สามารถใช้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตได้ แม้จะมีแค่เพียงใน
 ความฝัน

เพื่อนแพง สาระของเรื่องคือ ความรักที่ย่อมไม่หวังสิ่งตอบแทนใดใด
 ทั้งสิ้น

มัลลิกา สาระของเรื่องคือ การเลือกครองนั้นควรคำนึงถึงความรัก
 และความดีเป็นสำคัญ

มารหัวใจ สาระของเรื่องคือ เจตนาดีของบิดามารดาที่ไม่สัมพันธ์กับ
 ความปรารถนาของลูกอาจสร้างความทุกข์ได้

มุนีมีก - สาระของเรื่องคือ ความดีของมนุษย์สามารถชนะอคติได้

เมียน้อย สาระของเรื่องคือ อำนาจของความรักนั้นมีพลังที่ทำให้คนต้อง
 ทำผิด และการทำผิดทั้ง ๆ ที่รู้ว่าผิด แต่ไม่สามารถหยุดยั้งการกระทำนั้นเสียได้ เป็น
 ความเจ็บปวดอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่มีมโนธรรม

รักหลังราชบัลลังก์ สาระของเรื่องคือ อำนาจของความรักเป็นกิเลสที่
 ปุถุชนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

รักแท้ สาระของเรื่องคือ สำหรับบุคคลบางคนนั้นขอเพียงแต่ได้รัก ก็มี
 ความสุขแล้วในชีวิต

รักและร้าง สาระของเรื่องคือ ความรักเป็นสิ่งที่บอบบางและเปราะ
 ง่าย ดังนั้นการครองชีวิตคู่จึงต้องอาศัยศิลปะ และความระมัดระวังอันละเมียดละไม

เรื่องธรรมดา สาระของเรื่องคือ เมื่อถึงวันหนึ่งความรักก็เป็นเรื่อง
 ธรรมดาที่ชายหญิงจะต้องประสบ

รอยไครรอยแหวียน สาระของเรื่องคือ ไม่มีใครที่จะหลีกเลี่ยงจากกรรมที่ตน
 ก่อไว้

สวรรค์คนยาก สารัตถะของเรื่องคือ ถ้ามั่นใจในความรักแล้ว การแก้ไขอุปสรรคทั้งหลายก็เป็นของไม่ยาก

หลังจากผู้ชาย สารัตถะของเรื่องคือ ผู้หญิงรักด้วยหัวใจแต่ผู้ชายรักด้วย

เหตุผล

หล่อนชั่วเพราะชาย สารัตถะของเรื่องคือ สำหรับบุคคลบางคนนั้น ความผิดพลาดครั้งแรกเป็นเหตุที่ทำให้ชีวิตต้องผิดพลาดตลอดไป

อารมณ์ สารัตถะของเรื่องคือ ความรักครั้งแรกเป็นสิ่งที่ใครจะลืมเสียได้

นายแยมั้มาตัวตาย สารัตถะของเรื่องคือ ความไม่พยายามสามารถชนะได้แม้แต่ศัตรู

จดหมายเจ้าแก้ว เป็นเรื่องสั้นที่ไม่มีสารัตถะ เพราะผู้เขียนมีจุดหมายเพียงให้มุขตลก และล้อเลียนเสียดสีสังคมเท่านั้น

โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง

ยาชอบนิยมนึกเรื่องสั้นให้มีข้อขัดแย้งหรือปมปัญหาไว้ตอนต้นเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสนใจติดตามเรื่อง ขณะที่เรื่องดำเนินไปนั้นก็มีการคลี่คลายปมปัญหาไปในทางใดทางหนึ่ง จนถึงจุดสุกสุดของเรื่อง ปัญหานั้นจะได้รับการแก้ไขอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเรื่องก็จะค่อย ๆ จบลง ข้อขัดแย้งที่ยาชอบนิยมนิยมนั้นแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (Man against Man) คือการเล่นอรรถาธิบายถึงการแข่งขันระหว่างตัวละครด้วยกันเอง ได้แก่เรื่อง กามวาสี จดหมายเจ้าแก้ว นายแยมั้มาตัวตาย เพื่อนแพง มัลลิกา มารหัวใจ มุมมิต เมียน้อย รักหลังราชบัลลังก์ รักแท้ รักและร้าย เรื่องธรรมดา รอยไครรอยเกวียน สวรรค์คนยาก หลังจากผู้ชาย หล่อนชั่วเพราะชาย และอารมณ์

การสร้างข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์นี้ ยาชอบนิมใช้มากเป็นอันดับหนึ่ง จะเห็นได้ว่าเรื่องที่ผู้ศึกษานำมาใช้ในการวิเคราะห์นั้น มีเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นคือ เรื่อง เธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ ที่ไม่มีการใช้ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

2. ข้อขัดแย้งภายในตน (Man against Himself) คือการเสนอเรื่องที่แสดงถึงข้อขัดแย้งต่อสู้กันระหว่างความปรารถนาภายในใจของตัวละคร อันก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายใจ เช่น การต่อสู้ระหว่างความปรารถนาจะกระทำอย่างหนึ่ง กับความรู้สึกผิดชอบต่อการกระทำนั้นว่าเป็นการไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เพ่งเล็งความวุ่นวายภายในใจของตัวละครเป็นสำคัญ ได้แก่เรื่อง กามวาสี เธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ นายเญ่ผู้ฆ่าตัวตาย เพื่อนแพง เมียน้อย รักหลังราชบัลลังก์ รักแท้ รอยไครอยเกรียน สวรรค์คนยาก หลอนชั่วเพราะชาย และอารมณ์

3. ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมหรือสังคม (Man against Situation) คือการเสนอเรื่องที่แสดงถึงการขัดแย้งระหว่างตัวละคร กับพลังภายนอกที่แวดล้อมตัวเขา เช่น การที่ตัวละครต้องต่อสู้กับสังคม ธรรมชาติ ความยากลำบาก ภาวะเศรษฐกิจ ความเชื่อถือ หรือความรู้สึกของสังคม เป็นต้น ได้แก่เรื่อง รักหลังราชบัลลังก์ รักและร้าย สวรรค์คนยาก หลอนชั่วเพราะชาย เป็นต้น

การสร้างข้อขัดแย้งในเรื่องสั้นของยาชอบนี้ จะเห็นได้ว่าบางเรื่องได้ใช้ข้อขัดแย้งทั้งสามลักษณะ คือ ข้อขัดแย้งระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ ข้อขัดแย้งภายในตน และข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมหรือสังคม เช่นเรื่อง รักหลังราชบัลลังก์ สวรรค์คนยาก และหลอนชั่วเพราะชาย เป็นต้น

เรื่องรักหลังราชบัลลังก์ ได้แสดงให้เห็นถึงข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมหรือสังคมอย่างเด่นชัด ตัวละครเอกของเรื่องมีฐานะแตกต่างกันเป็นอันมาก พันบุตรศรีเทพ เป็นเพียงชายสามัญชน และเป็นข้าในราชสำนัก การที่เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทร์จะลดพระองค์ลงมารักนั้นย่อมไม่ถูกต้องด้วยประเพณีนิยม สังคมจะพากันกล่าวหาว่าพระนางไม่รักศักดิ์ศรีในฐานะพระราชมารดาพระเจ้ายู่หัว เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทร์ได้ทรงพยายามที่จะต่อสู้กับความรู้สึกในพระทัยที่จะไม่ทรงยอมแสดงว่าโปรด

พันบุตรศรีเทพ พระนางไถ่ทรงวางอุบายพระราชทานสายหยกให้กับเขา แต่เมื่อพันบุตรศรีเทพเฝ้าแต่จงรักภักดีในพระนาง ยินดีที่จะยอมรับพระราชอาญาในเรื่องซัดรับสั่งไม่ยอมแต่งงานกับสายหยกโดยจะหนีกลับบ้านเดิม พระนางก็สุดที่จะหักห้ามพระทัยได้ และทรงพ่ายแพ้ต่ออำนาจของความรักในที่สุด

เรื่องสุวรรณคณยาก ได้แสดงให้เห็นว่า ความยากจนของตัวเอกในเรื่องเป็นอุปสรรคสำคัญที่มาขัดขวางความรักของศักดิ์ และเพียงจันทร์ ถึงแม้ว่าศักดิ์จะเป็นชายหนุ่มที่ดีและมีความสามารถในการทำงาน แต่เขาก็เป็นเพียงพนักงานในบริษัทของเพียงจันทร์ เป็นการยากที่หลวงไทยวิทิศจะรับเขาเป็นบุตรเขยได้ ทั้งศักดิ์และเพียงจันทร์จึงต้องต่อสู้กับความรู้สึกภายในใจอย่างหนักที่จะกล้าเผชิญหน้ากับหลวงไทยวิทิศ โดยบอกให้ท่านทราบว่าทั้งสองรักกัน ผลสุดท้ายทั้งศักดิ์และเพียงจันทร์ ได้ตัดสินใจเผชิญหน้ากับความจริง และได้แสดงความมั่นใจว่า ไม่มีอุปสรรคใด ๆ ที่จะมาขัดขวางความรักของเขาทั้งสองได้ ไม่ว่าจะเป็นบิดา หรือความยากลำบากที่จะได้รับเมื่อถูกตัดขาดจากหลวงไทยวิทิศแล้ว

เรื่องหล่อน้ำพระยา แสดงถึงความขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยตนเอง และการต่อสู้ภายในจิตใจของตัวละครอย่างหนัก โดยเฉพาะประคองตัวละครเอกของเรื่อง การที่เธอตัดสินใจแต่งงานกับขวลิต ทั้ง ๆ ที่บิดามารดาของเธอไม่เห็นด้วย นับว่าเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดที่สุดของเธอ ประคองพบแต่ความซอกแซกทั้งใจและกาย เพราะขวลิตเป็นชายเจ้าชู้ มีนิสัยโหดร้าย ชอบหุบตีภรรยาเสมอเมื่อมีเรื่องซัดใจกัน เมื่อประคองมาพบทวน ชายหนุ่มที่สุภาพและอ่อนโยนติดกับสามีของเธอ ทวนได้ปลอบประโลมเธอเสมอเมื่อได้รับความทุกข์จากสามี ความอบอุ่นใจที่ได้รับนานวันเข้าก็แปรเปลี่ยนไปเป็นความรัก สังคมใกล้ชิดพากันกล่าวหาว่าเธอไม่ซื่อต่อสามี ประคองพยายามอดทนต่อข้อกล่าวหาที่ไม่เป็นความจริง และความโหดร้ายของขวลิต แต่ในที่สุดเธอก็หมดความอดทนต้องหย่าร้างกับสามี ประคองได้มาหาทวน ทวนยินดีรับประคองเป็นภรรยา เพราะเธอเป็นต้นเหตุที่ทำให้เธอต้องหย่าขาดกับสามี ประคองรู้ว่าทวนไม่มีวันที่จะรักเธอได้ เพราะเขารักน้องสาวของขวลิตอย่างมั่นคง ความดีที่ทวนยินดี

รับผิดชอบชีวิตของเธอทำให้เธอเห็นใจในความเสียสละของเธอ ประคองจิตใจที่สั่นไหวนี้จากเขาไป และยินดีที่จะแต่งงานใหม่กับใครก็ได้ที่สามารถให้ความสุขทางกายแก่เธอ

· การสร้างข้อขัดแย้งในเรื่องสั้นของยาขอบ บางเรื่องได้ใช้ข้อขัดแย้งสองลักษณะ คือ ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และข้อขัดแย้งภายในตน เช่นเรื่อง กามวาสี นายแย้มผู้ฆ่าตัวตาย เพื่อนแพ่ง เมียน้อย รักแท้ รอยไคร่รอยเกรียน และ อารมณ์ เป็นต้น

เรื่องกามวาสี ได้แสดงให้เห็นถึงข้อขัดแย้งอันเกิดจากความเป็นศัตรูกันระหว่าง บิดาของอรรณ กับบิดาของกณณา ทำให้ความรักของลูกมีอุปสรรคและต้องผิดหวังในที่สุด อรรณมีความแค้นกณณาเป็นอันมากเมื่อมาพบเธอเป็นภรรยาของนายจ้าง เขาคิดจะแก้แค้น แต่ต่อมาเมื่อทราบความจริงจากกณณาว่าเธอไม่ได้ทรยศ และได้พยายามติดต่อกับเขา แต่เมื่อไม่ได้รับจดหมายตอบ เขาก็สิ้นหวังในความรัก จึงตัดสินใจแต่งงาน อรรณรับทราบความจริงด้วยความขมขื่น ทั้งอรรณและกณณาต้องต่อสู้กับความรู้สึกภายในใจที่จะไม่ให้ความรักมีอำนาจเหนือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ในที่สุดอรรณก็ตัดสินใจลาจากกณณาไป เพื่อที่จะไม่สร้างรอยร้าวให้เกิดขึ้นในชีวิตแต่งงานของเธอ

เรื่องนายแย้มผู้ฆ่าตัวตาย ได้แสดงถึงการต่อสู้ของคนในชนชาติเดียวกัน เพื่อแย่งชิงอำนาจ สองเหลียวแย่งราชสมบัติจากก๊กกองผู้เป็นหลานได้ แต่ต่อมา ก๊กกองก็ใช้กลอุบายจนได้ราชสมบัติคืน แต่ก็หาความสบายใจมิได้ เพราะเคงกิบตรของสองเหลียวหนีไปได้ และได้ส่งสมุญคนเพื่อจะมาแก้แค้นให้บิดา ก๊กกองจึงส่งเอียวหลี่ชายแคะเจ้าปัญญาไปเป็นจารบุรุษ เคงกิบได้อุปการะเอียวหลี่เป็นอย่างดี ทั้งให้ความนับถือในความคิดเห็นต่าง ๆ อีกด้วย เอียวหลี่ซาบซึ้งในน้ำใจของเคงกิบมาก แต่หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมานั้นยิ่งใหญ่กว่าความรู้สึกส่วนตัว เขาจึงวางอุบายจนทำให้เคงกิบได้รับบาดเจ็บสาหัส แต่เคงกิบมิได้ถือโทษในการกระทำของเอียวหลี่ใดสรรเสริญในความจงรักภักดีที่เอียวหลี่มีต่อเจ้านายเดิม และก่อนจะสิ้นใจเพราะพิษบาดแผลไม่ได้ เคงกิบได้สั่งไม่ให้ทหารของตนทำร้ายเอียวหลี่ และให้ส่งจนถึงฝั่งเมืองของก๊กกอง เมื่อเอียวหลี่ขึ้นฝั่งแล้ว เขาพำนัใจของเคงกิบ จึงเชือกคอตายตามที่ริมฝั่งนั่นเอง

เรื่องเพื่อนแพง ได้แสดงให้เห็นข้อขัดแย้งในเรื่องความรักของตัวละครเอกในเรื่อง คือ ลอ เพื่อน และ แพง ครั้งแรกลอรักเพื่อน แต่ต่อมาลอก็รักแพงด้วย และได้ผิดคำสาบานที่ให้ไว้กับเพื่อน ลอต่อสู้กับความรู้สึกภายในใจที่เข้มข้นอย่างที่สุด เมื่อทราบข่าวว่าแพงคลอดบุตรและเสียชีวิต ขำเพื่อนยังบอกว่า และให้นึกถึงคำสาบานที่ให้ไว้ ความเสียใจทำให้ลอคัดสินใจฆ่าตัวตาย

เรื่องเมียน้อย แสดงให้เห็นถึงข้อขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง กับ การต่อสู้กับความรู้สึกผิดชอบชั่วดีภายในจิตใจของตัวละครเอกของเรื่อง * การที่ผาณิตต้องตกเป็นภรรยาของพัลลภ ก็เพราะเธอได้แอบรักผู้จัดการหนุ่มของเธอมานานแล้ว เมื่อเกิดความน้อยใจที่พัลลภจะให้เธอไปทำงานที่อื่น และเขาได้ตามมาลอบโยนเธอถึงบ้านพร้อมกับสารภาพว่าที่ทำไมก็เพราะรักเธอ ผาณิตก็ใจอ่อนยอมเป็นภรรยาของ เขา ตลอดเวลาของการเป็นภรรยาของเธอก็มีความทุกข์ เพราะเธอรู้จักอัมพวัน ภรรยาของพัลลภดีกว่า เต็มไปด้วยความรักและห่วงแหนสามีของเธอยิ่งนัก อัมพวันได้ขอร้องให้ผาณิตดูแลสามีของเธอ ถ้าเห็นผิดสังเกตในเรื่องผู้หญิงก็ขอให้บอกให้เธอทราบด้วย ผาณิตสนิทสนมกับอัมพวันด้วยความทุกข์ หวาระแวง อับอาย และขมขื่น แต่เธอก็ไม่สามารถตัดใจไปจากพัลลภได้

เรื่องรักแท้ ได้แสดงให้เห็นข้อขัดแย้งของตัวละครด้วยกันเอง คือ หลวงบุรีรักษ์ กับ ครีใจ ทั้งสองรักกัน แต่หลวงบุรีรักษ์ เป็นสามีของเตือนใจพี่สาวของครีใจ ทั้งสองได้ต่อสู้ความรู้สึกภายในใจอย่างรุนแรงในเรื่องของความรัก และในที่สุดก็ตัดสินใจขอแค่เพียงได้รักกันเท่านั้น

* เรื่องรอยไคร้รอยเกวียน ได้แสดงให้เห็นถึงข้อขัดแย้งของตัวละครด้วยกันเอง กฤษณ์ปกป้องภรรยาของพระวิเศษมาได้สำเร็จ และได้อยู่กับกันอย่างมีความสุขกระทั่งป้องกันชีวิต กฤษณ์แต่งงานใหม่กับวลีสัยสาวคราวลูก จนโคบุตรคนหนึ่ง วลัยก็หนีตามฐิไป กฤษณ์เศร้าโศกและเจ็บแค้นในการกระทำของวลีสัยมาก แต่ต่อมาเขาก็สามารถหาใจได้อีกในกรรมที่เขาได้ก่อไว้กับพระวิเศษ และกรรมนั้นก็ไปตามสนองเขาแล้ว

เรื่องอารมณ์ ได้แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ของตัวละคร และการต่อสู้กับความรู้สึกภายในจิตใจของตัวละครเอกคือทัศนีย์ เธอได้รู้จักและรักกับชายคนหนึ่ง แต่ต่อมาบิดามารดาของเธอได้พรากเธอมาจากเขา เวลาได้ลงเลยไปนานมากจนเธอคิดว่าได้ลืมชายคนรักไปแล้ว และยินดีรับหมั้นกับคนที่มาสู่ขอ แต่เมื่อมาพบเสียในอีกที่มีรอยไหม้บุหรืของชายคนรัก เธอก็เกิดความรู้สึกอวรณ์ในความรักเดิม และไม่สามารถจะแต่งงานกับใครได้ คราวใดที่เธอยังลืมความรักครั้งแรกไม่ได้

การสร้างข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสภาพแวดล้อม หรือสังคม ได้แก่เรื่อง "รักและร้าง"

เรื่องรักและร้าง แสดงให้เห็นข้อขัดแย้ง ระหว่างตัวละครด้วยกันเอง คือทองจันทร์กับภรรยาทั้ง 6 ของเขา ทองจันทร์เป็นชายหนุ่มที่มีเสน่ห์ สุกภาพและอ่อนโยน เขาจึงสามารถครองใจสาวทั้งหกได้ แต่เมื่อแต่งงานกันแล้วเขาก็ต้องเลิกร้างหมดทั้งหกคน สาเหตุก็เพราะเขาเป็นชายหนุ่มที่เชื่อมั่นในตนเอง และรักในศักดิ์ศรี เขาต้องเลิกร้างกับพัศตร์พริ้ง และจิรวัด ก็เพราะเธอทั้งสองใช้อารมณ์ และวาจาหมิ่นความเป็นชายของเขา สำหรับโฉมฉายนั้นหนีจากเขาไปก็เพราะความไม่เข้าใจกัน เธอปรนนิบัติเขามากไป จนเขาเกิดความรำคาญ ส่วนสมสวาทนั้น ก็ต้องหย่าร้างกันเพราะเธอมีนิสัยหึงหวงจนเกินไป

สำหรับบังอร และหม่อมเจ้าหญิงอุษา ทองจันทร์ต้องสูญเสียเธอไป ก็เพราะเขาพ่ายแพ้ต่อสภาพแวดล้อม และสังคม เขาต้องเลิกกับบังอร ก็เพราะเธอและครอบครัวเชื่อมั่นในไสยศาสตร์เกินไป เมื่อเขาไม่อดทนที่จะปฏิบัติตาม เขาก็ต้องเสียบังอรไป ส่วนหม่อมเจ้าหญิงอุษา เพราะชาติตระกูล และสังคมแวดล้อมที่แตกต่างกัน เป็นสิ่งที่ทำลายความรักของคนทั้งสอง เมื่อท่านหญิงอุษาไม่แน่วแน่พระทัยในความรัก และการตัดสินพระทัยที่ทรงรับทองจันทร์เป็นภักสา ทองจันทร์ก็ไม่สามารถที่จะทนกับความรู้สึกที่ไม่มั่นคงของภรรยาได้

การสร้างโครงเรื่องโดยใช้ข้อขัดแย้งเพียงอย่างเดียวของยาขอบก็มีหลายเรื่อง เช่นเรื่อง จดหมายเจ้าแก้ว มัลลิกา มารหัวใจ มุมมืด เรื่องธรรมดา

ได้ใช้ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ สำหรับเรื่อง เชอต้องการดอกไม้สีม่วงในมือ
ยาชอบได้ใช้ข้อขัดแย้งภายในตน

เรื่องจดหมายเจ้าแก้ว ได้แสดงให้เห็นข้อขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกคือแก้ว
กับบิดาในเรื่องปฏิบัติตนของบิดา ความคิดเห็นของป้า และแก้วสามารถชนะข้อขัดแย้งต่าง ๆ
นั้นได้

เรื่องมัลลิกา ได้แสดงให้เห็นถึงข้อขัดแย้งในเรื่องของความรักระหว่าง มัลลิกา
กับธนู ทั้งสองจะต้องเอาชนะความเห็นชอบของบิดาและมารดาของมัลลิกา ในเรื่อง
ยอมรับลูกเขยที่ยากจน แต่มีความสามารถในการงาน ผลสุดท้ายทั้งสองสามารถฟันฝ่า
อุปสรรคไปได้

เรื่องมารหัวใจ ได้แสดงให้เห็นข้อขัดแย้งในเรื่องความรักของมาลี และประมาณ
ทั้งสองไม่สามารถเอาชนะในอุปสรรคของความรักได้ มาลีจึงต้องแต่งงานกับหลวงไพสิทธิ
ตามความเห็นชอบของบิดาของเธอในที่สุด

เรื่องมุนีต ได้แสดงให้เห็นข้อขัดแย้งของตัวละครด้วยกันเอง พระยามนุ
สารำจารย์ รังเกียจที่จะรับกรรม บุตรชายของกระทิงผู้เป็นเพื่อนมาเป็นบุตรเขยได้
เพราะกรรมเป็นเด็กในบ้านและยากจน แต่เพราะความดีของกระทิง และกรรม ที่ไม่คิด
เอาเปรียบโลมใจธิดาของตน ทั้ง ๆ ที่โลมใจเห็นแก่ความรักจะยอมเป็นของกรรมก่อนที่
เขาจะไปศึกษาต่อในต่างประเทศ ความดีของกระทิงที่ห้ามปรามบุตรชาย ทำให้พระยามนุ
สารำจารย์เห็นใจในความรักของคนทั้งสอง จึงยกโลมใจให้แก่กรรมในที่สุด

เรื่องเรื่องกรรมดา ได้แสดงให้เห็นถึงข้อขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง
คือเคลือบและจันทน์กระพ้อ จันทน์กระพ้อได้ถือว่าเคลือบในเรื่องความประพฤติที่แสดง
ความใจร้อนและโกรธง่ายของเขา แต่จันทน์กระพ้อก็รักเคลือบ และยินดีจะให้ผ้าสไบแก่
เคลือบตามที่ขอโดยให้ไปสังเวย และลอกเอาทองคำพระทราย

เรื่องเชอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ภายในใจของ
ตัวละครเอกของเรื่องผู้มีดวงจิตอันว่าแห้ว แต่เขาคิดอยู่เสมอว่าเขามีได้ว่าแห้วดังที่คนอื่น
กล่าวหา เพราะในความสงบนั้นเขามีนางในฝันที่เข้าใจเขา และเธอเป็นเสมือนแสงสว่าง
ในชีวิตการเป็นนักเขียนของเขา

เมื่อยาชอบกำหนดลักษณะชัดแจ้งหรือปมปัญหาของเรื่องสั้นแต่ละเรื่อง ขึ้นมาแล้ว เขาจะสร้างเหตุการณ์ในเรื่องโดยการให้รายละเอียดต่าง ๆ ที่สำคัญและ จำเป็น เพื่อให้เรื่องดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน นับตั้งแต่การ เปิดเรื่อง การสร้างตอนตัวเรื่อง และการปิดเรื่อง ซึ่งผู้ศึกษาจะแยกกล่าวให้เห็นเด่นชัด ดังต่อไปนี้

~~X~~ 1. การเปิดเรื่อง เนื่องจากเรื่องสั้นส่วนใหญ่ของยาชอบได้รับการตีพิมพ์ใน วารสารและนิตยสารต่าง ๆ มาก่อนที่จะได้รับการรวบรวมตีพิมพ์เป็นเล่ม ในสมัยนั้น กองบรรณาธิการของวารสาร และนิตยสารต่าง ๆ นิยมที่จะนำบทสนทนา คำบรรยาย หรือคำพรรณนาที่เด่น ๆ ของเรื่อง มาตีพิมพ์ไว้ตอนต้นเรื่อง แล้วจึงต่อด้วยเรื่องนั้น ๆ เพื่อเป็นการเรียกร่องความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องนั้น ๆ ต่อไป แม้ในปัจจุบันนี้ วารสาร และนิตยสารบางเล่มก็ยังทำอยู่ เมื่อสำนักพิมพ์ต้องศึกษาไต่ถามเรื่องสั้นของยาชอบ มาตีพิมพ์รวมเป็นเล่ม ก็ได้รับทราบรูปแบบเดิม โดยนำบทสนทนา คำบรรยาย หรือคำพรรณนา ที่เด่น ๆ ของเรื่อง ซึ่งในขั้นนี้ผู้ศึกษาจะใช้ว่า "คำโปรย" แทนข้อความเหล่านั้น เมื่อ สำนักพิมพ์ต้องศึกษาไต่ถามคำโปรยนั้นมาตีพิมพ์ไว้ในตอนต้นเรื่องด้วย แต่ไม่ได้แยกให้เห็น เด่นชัด จึงทำให้มีผู้อ่านบางท่านเข้าใจผิดว่าเป็นตอนเปิดเรื่องของเรื่องสั้นเรื่องนั้น ๆ ซึ่งแท้ที่จริงไม่ใช่ เพราะคำโปรยเหล่านั้นปรากฏในตอนตัวเรื่องด้วย จะเห็นได้จากเรื่องสั้น ที่ผู้ศึกษาได้นำมาวิเคราะห์นั้นได้มีคำโปรยเช่นนี้ถึง 11 เรื่อง ได้แก่เรื่อง กามวาสี, เพื่อนแพง, มัลลิกา, มุมมืด, รักแท้, เรื่องธรรมดา รอยไครรอยแฉียง, สวรรค์คนยาก, หลังกาญจนาและอารมณ์ เป็นต้น สำหรับเรื่อง "รักและร้าง" นั้น คำโปรยได้รับการ ตีพิมพ์แยกออกต่างหากคนละหน้า ทำให้แล เห็นตัวเรื่องได้อย่างเด่นชัดกว่าเรื่องอื่นที่กล่าว มาแล้วข้างต้น

๔ การเปิดเรื่องสั้นของยาชอบนั้น เขานิยมใช้ 5 แบบด้วยกัน ได้แก่ การ เปิดเรื่องด้วยการใช้พรรณนาโวหาร ซึ่งยาชอบนิยมใช้มากที่สุด รองลงมาตามลำดับก็คือ การเปิดเรื่องโดยใช้ บรรยายโวหาร บทสนทนา ข้อความที่ชวนคิด และอุปมาโวหาร เป็นต้น

1.1 การเปิดเรื่องโดยใช้พรรณาโวหาร การเปิดเรื่องแบบนี้ยาชอบ นิยมใช้มากที่สุด และสามารถทำได้อย่างดี เรื่องสั้นที่เปิดโดยใช้การพรรณาโวหาร นี้ได้แก่เรื่อง กามวาสี, เชอต้องการคอกไม้ล้มลงในมือ, มัลลิกา, มารหัวใจ, เมียน้อย, รักแท้, หลังกาญจนา, หลอนชั่วเพราะชาย และอารมณ์ เป็นต้น

การเปิดเรื่องโดยใช้การพรรณานี้ ยาชอบนิยมใช้พรรณาความรู้สึกและพฤติกรรมของตัวละคร หรือพรรณาดอก ตัวอย่างเช่น

เรื่องเมียน้อย ยาชอบได้เปิดเรื่องด้วยการพรรณาความในใจของผาณิตว่า

ว่า

ดูความรัก

วันก่อน ๆ ที่ไม่ใช่วันนี้ พอนอนคว่ำแล้วเอียงแก้มข้างใดข้างหนึ่ง ประทับแนบไว้กับหมอนอย่างนี้ จมูกก็จะไต่กลิ่นแนนอนอยู่กลิ่นเดียว คือ กลิ่นหอมระรื่นของแป้ง ดังซ์ เคอ ปารีส์

แต่วันนี้ นอกเหนือไปจากกลิ่นหอม ซึ่งใช้ประจำตัวอยู่นั้นแล้ว ไม่ใช่ อูปาทานเลย รู้สึกโดยแนนอนเหมือนกันว่า จมูกยังไต่กลิ่นหนึ่งแทรกเข้ามา คลายกับควันยาเส้นระคนกับพวกน้ำยาบำรุงผมชนิดหนึ่งที่มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ

ถึงแม้จะยืนยันไม่ได้ว่า มันคือกลิ่นของอะไรแน่แต่ก็ยืนยันได้ว่า เจ้า กลิ่นที่แทรกเข้ามาใหม่ และติดอยู่ในหมอนนี้แหละ คือกลิ่นอันเป็นประจักษ์ พยานแห่งการเสียสาวเสียศรี เป็นร่องรอยของเรื่องที่พรหมจรรย์ได้สูญสลาย ไปจากเธอ

น้ำตาซึมออกมา และค่อย ๆ ไหลลงไปที่หมอนอีกแล้ว ประเดี๋ยวมันก็จะเปียกเช่นเดียวกับอีกด้านหนึ่งซึ่งโซกชุ่มจนต้องพลิกกลับเมื่อคืนนี้เอง

ก็ในรูปการณ์เช่นนี้ จะทำอะไรได้ก็ไปกว้านอนร้องไห้คร่ำครวญอยู่ คนเดียวเงียบ ๆ เล่า ผาณิตเอ๋ย...

เรื่องหล่อนหัวเพราะขาย ยายชอบโต้เปิดเรื่องโดยพรรณารูสึกและพฤติกรรมของตัวละครได้อย่างน่าสนใจ และชวนให้เกิดความรู้สึกอยากรู้ติดตามเรื่องต่อไป

ดูเหมือนข้าพเจ้าได้กล่าวว่า มีใครหนึ่งมานั่งอยู่ที่ตัก กับนตักนะ นอกจากเด็กกับผู้หญิงแล้วจะมีใครนั่ง แต่เรามีอะไรกล่าวถึงเด็ก ผู้หญิงของท่าน ถ้าตักของท่านเคยถูกผู้หญิงนั่งสักครั้งที่สาวและสวย ที่การสัมผัสทำให้หล่อนหายใจสะท้านราวกับเป็นไข ท่านจะคิดถึงหล่อนไปตลอดกาล

ผู้หญิง

นี่เป็นสิ่งที่เราคิดมากที่สุด คิดแต่แรกเริ่มเห็นหน้า ยังไม่รู้จักมักคุ้น คิดทั้งที่จากกันไปแล้วนานปี ผู้หญิงหนาผู้หญิง: เที่ยวนี้อันผู้หญิงก็กำลังครอบครองอารมณ์ข้าพเจ้าทั้งหมด ผู้หญิงที่น่าสงสารคนนั้น ซึ่งจูบข้าพเจ้าโดยเกือบไม่รู้ตัวเอง ได้ทำอะไรลงไป

เด็กรับใช้เอาหนังสือข่าวมาให้ข้าพเจ้า เป็นหนังสือประจำวันรุ่งขึ้น แต่เขาพิมพ์เสร็จและส่งถึงสมาชิก ได้ในราว 4 โมงของคืนวันนั้น ข้าพเจ้าก็ใจที่ได้ไล่อผู้หญิงออกไปจากความคิดเสียที่ เพลินกับข่าวใหญ่จบไปสองข่าว ที่นั่นหันมาไล่ข่าวเล็ก ๆ ในหน้า 3 ของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น

คุณพระช่วย ข้าพเจ้ากำลังเตรียมใจให้ลืมเรื่องผู้หญิงคนนั้น แต่ข่าวสั้นที่ปรากฏกับตา ขณะนี้พักกระพือความคิดเดิมไม่รู้จกดับ ช่วยอวยพรให้พิธีหมั้นของคนคู่นี้ทั้งนี้

ภาซุตา - ชัยญูลักษณ์

เรายินดีที่ได้ทราบว่า เมื่อวานนี้พิธีหมั้นระหว่างนายชวลิต ภาซุตา กับนางสาวประยงค์ ชัยญูลักษณ์ ... การสมรสคงดำเนินต่อไปภายหลังพิธีหมั้นไม่นานนัก เราขอให้นุ่มสาวคู่นี้ประสบแต่ชีวิตที่น่ารื่นรมย์ตลอดไป

อนิจจา เอาที่ไหนมาพูดกันถึงเรื่องชีวิตที่น่ารื่นรมย์ ถ้าข้าพเจ้ารู้จักกับคนเขียนชาวนี้นี้ ก็จะบอกเขาว่าเพื่อนเอ๋ยเพื่อน เขียนผิด ชีวิตที่น่ารื่นรมย์ไม่มีหรอก ที่ไหนมีชายอย่างชวลิต ที่นั่นไม่มีความรื่นรมย์ คนหยาบจำเขื่อนนั้นไม่ได้รับการศึกษาอย่างนั้น มันจะให้ความรื่นรมย์แก่หญิงคนใดได้ รูปสวย รวยทรัพย์ แດ่นาอนาถ หนึ่งข้าพเจ้าเคยได้คบหาเขาโดยใกล้ชิด ได้รู้ได้เห็นว่ามันปกครองเมียมันค้ายดิน อาสา ดิน: เจ้านายชวลิตคนนี้เป็นเช่นนั้นจริง ๆ ...¹

เรื่องมารหัวใจ ยาชอบได้เปิดเรื่องโดยการพรรณนาฉากว่า

มโหรีกำลังบรรเลงเพลงนางควมอยู่อย่างแสนเสนาะ เสียงอันเกิดจากการคิดสี่ตีเป่าประสานกันโดยโหยหวนจากบาน "เรือนอารมณ์" ลอยไปตามลม และนาน ๆ ก็มีเสียงร้องเจื้อยแจ้วแทรกจังหวะเสียดราวหนึ่ง

เจ้าหลอนซบหน้าลงบนท่อนแขน ไม่มีจิตใจที่จะฟังเสียงอันไพเราะนั้นได้ แทนจะรำเริงมันเหิงใจเพราะได้ยินขับร้องเห่กล่อม คุเหมือนกับนิกขังโชคชะตาของตัวเองและรันทดท้อทวิขึ้น เนื้อเพลงซึ่งคนร้องบีบเสียงให้เล็กแหลมก้องกังวาน มาจากห้องชั้นล่าง ตอนหนึ่งเนื้อร้องว่า "...น้องคิดว่าจะครองตัวไว้ให้ผองแฉ่วเพียงแก้วจินดา กว่าจะพบผ่านฟ้าพิสมัย..." บทร้องตอนนี้ช่างเสียดแทงและทรมานหลอนให้ชอกช้ำใจเสียเหลือประมาณ จนสุดที่จะยับยั้งอาการสะอึกสะอื้นไว้ได้ รู้สึกใจคอตันตันและตื้นหนักขึ้นมาทุกที ในที่สุดหลอนก็ร้องให้...²

1.2 การเปิดเรื่องโดยใช้บรรยายโวหาร ได้แก่เรื่อง มุมมัตติกรหลังราชบัลลังก์ เรื่องธรรมดา และสวรรค์คนยาก เป็นต้น เช่นเรื่อง

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 508 - 509

² ข. หน้า 597

รักหลังราชบัลลังก์ ยาชอบเปิดเรื่องด้วยการบรรยายว่า

แด่พระบรมราชาธิราชเจ้า เสวยราชสมบัติเป็นเจ้าพิภพกรุงเทพวาราวัต
ศรีอยุธยาจำเริญมา 36 ปี ลุพทุศก 2049 และก่ประดิษฐานสมเด็จพระ
พระเจ้าลูกยาเธออาทิตยวงศ์ ไฉนที่มหาอุปราชให้ขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก
ครั้นสืบมาพทุศก 2502 ปีมะเส็งท้ายปี เทพดาเจ้าบันดาลนิมิตอากาศ
วิปริต ณ ราตรีสำแดงอินธนูมีพรณสีชาวทยคทศหรี ผ่านมาทิศพายัพมิช้า
สมเด็จพระบรมราชาธิราชเสด็จสวรรคต จึงสมเด็จพระอาทิตยวงศ์ปิโยรส
ขึ้นเถลิงราชสมบัติสืบพระองค์ แล้วสมเด็จพระอาทิตย์เป็นเจ้าให้ พระขัณธารา
น้องยาเธอ ท่างพระชนนีกินเมืองพิษณุโลกแทน...

1.3 การเปิดเรื่องโดยไข่มพสนทนา ได้แก่เรื่อง จดหมายเจ้าแก้ว
เพื่อนแพง และ รักและร้าง เป็นต้น เช่นเรื่องเพื่อนแพง ยาชอบเปิดเรื่องว่า

"เฮ้ย! นั่นผีตายโหงมันเข้าสิงเอ็งหรือใจโวย อ้ายล่อ" ชายสูงอายุ
ในหมู่หญิงชายอีกสี่ห้าคนร้องตะโกนขึ้นมา เห็นกระบือคำก่าตัวหนึ่งวิ่ง
ผ่านไปอย่างรวดเร็ว และมีชายฉกรรจ์ยืนอยู่บนหลัง
"กูมัน - นาน - กูมัน คอจะหักไม่รู้ตัว" หญิงสูงอายุอีกคนหนึ่งพลอยแสดง
ความเห็นสำหรับ "มันยืนจังก้านหลังอ้ายเปลี่ยวยังกะยืนบนพื้นดิน นาน
- กูมัน ควายหรือวิ่งแผ่นดินจะถล่ม ยังตะบันแ้งตะพดลงไปอีก อ้ายคนรูปนี้
ไม่รู้จักตายเสียควายน"

ผู้เฒ่าคนเดียวกันที่พูดครั้งแรก ได้พูดซ้ำขึ้นซ้ำ ๆ อย่างไตร่ตรอง "ถ้าอ้าย
ล่อตายเสียคนหนึ่ง ไม่ใช่เพียงข้าจะเสียตายเท่านั้นนา คนต้องเสียตายมัน
ทั้งทุ่งบ้านสร้าง อ้ายเด็กคนนี้เห็นมาตั้งแต่หัวเท่ากำปั้น ไม่เคยเห็นมันทำ

ความเคียดแค้นให้ท่านผู้ใดเลย"

"หะ" แม่เขาวาแฉวคอน "อายแกเพิ่งลงทุ่งพอแล้วก็คิดแต่เที่ยวเตลิดไปนั่ง
โซกหมากรุกตามวัด ไม่ต้องออกมาดูควายอย่างข้าหรือนั่งหนูกั่วทุกวัน จะ
ไ้รู้ถึงความเคียดแค้นที่อายลยทำให้ มันยืนควมควายกระหน้า ไม่เกรงใจ
คนเดินทางทุกเย็นไป"

พอเขาเอียงงอบให้เพลลงจนเกือบปิดหูขวา แล้วตอบอย่างครั้นใจว่า
"สันดานควายตัวผู้เย็นเขามันก็คิดถึงคอกของมันมันง้อยายเอ๋ย"

แต่ลูกสาวซึ่งนั่งฟังมานานหัวเราะคิก ชันในน้ำเสียงของบิดาตัว แล้ว
แสดงความเห็นแย้ง "อายเปลี่ยวนะมันไม่เท่าไร สำคัญแต่เจ้าลอมันคิดถึง
นางเพื่อนนิพอไม่ว่า"¹

1.4 การเปิดเรื่องโดยใช้อุปมาโวหาร ได้แก่เรื่อง รอยโครอยเกวียน A
ได้เปิดเรื่องว่า

ถึงแม้ว่าครั้งหนึ่งจะเป็นสีดำเหมือนชนกาน้ำ บัดนี้ก็แปรเปลี่ยนไปสิ้นแล้ว
เส้นผมที่อ่อนสลวยยังเรียงรายไ้ระเบียบไม่ต่างกับเมื่อครั้งโน้น แต่ทว่า
หงอกขาวไปเกือบทั้งศีรษะ ยิ่งนั่งนั่งสรวลอยู่ต่อหน้าหมู่ชาวย่างนี้ เหมือน
มิใช่ร่างมีวิญญาณประกอบ ดูราวกับวัตถุศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่ง อันตั้งรวมไว้กับ
วัตถุอันศักดิ์สิทธิ์อีกหลายอย่าง ซึ่งเป็นเครื่องประทับประดาหอพระ...²

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 149 - 150

² ฐ. หน้า 95

1.5 การเปิดเรื่องด้วยข้อความชวนคิด ได้แก่เรื่อง นายแฉะผู้ตาย
 ตัวตาย ยายชอบเปิดเรื่องนี้อย่างน่าสนใจว่า "ถึงเขาจะมีร่างเล็กอย่างคนแคระ
 แต่ปัญญาของเขาก็สามารถล้มขุนศึกผู้เกรียงไกรร่างปานยักษ์"¹

✱ การเปิดเรื่องสั้นของยายชอบนั้นเป็นที่น่าสังเกตว่า การเปิดเรื่องโดยการให้
 พรรณนาโวหารนั้น ยายชอบทำได้อย่างเชี่ยวชาญ สามารถสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้
 แก่คนอ่านได้อย่างดีเยี่ยม และก่อให้เกิดความรู้สึกลอยลางติดตามเรื่องต่อไปได้มากกว่า
 การเปิดเรื่องแบบอื่น ๆ อนึ่งการเปิดเรื่องของยายชอบนั้นจะมีความยาวพอสมควร เพื่อ
 ปูพื้นฐานอารมณ์ให้ผู้อ่านเกิดความสนใจและอยากรู้ติดตามเรื่องไปด้วยความกระหายใคร่
 รู้เรื่องต่อไป ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอย่างหนึ่งของยายชอบที่เก่งมาก

2. การสร้างตอนตัวเรื่อง เมื่อยายชอบเปิดเรื่องแล้ว เขานำผู้อ่านมา
 สู่ปัญหาของเรื่อง มีการสร้างเหตุการณ์ในเรื่องเพื่อคลี่คลายปัญหาของเรื่อง จน
 สิ้นสุดท้ายคือปัญหานั้นได้รับการแก้ไขจนถึงจุดสุดยอดของเรื่อง (Climax) ซึ่งยายชอบ
 สามารถทำได้ยอดเยี่ยม และมีเหตุผลที่ควรจะเป็นไปได้รับกันอย่างต่อเนื่องชวนแก่การ
 ติดตาม เช่น เรื่องกามวาสี มุมมิก และนายแฉะผู้ตาย ยายชอบสามารถ
 สร้างปัญหา และการคลี่คลายปัญหาของเรื่องได้อย่างดีเยี่ยม

เรื่องกามวาสี ยายชอบได้เปิดเรื่องด้วยการพรรณนาเปรียบเทียบชีวิต
 ของอรรดเหมือนกับนกนางแอ่นที่เร่ร่อนเรื่อยไป ยายชอบเปิดเผยเรื่องให้ผู้อ่านทราบว่า
 ที่อรรดเป็นเช่นนั้นก็เพราะเธอออกหัก ผู้อ่านเกิดความสงสัยว่าทำไมอรรดจึงใช้วาจา
 ประชดและเลียดสีกษัตริย์ภรรยาของนายจางเช่นนั้น ปัญหาได้รับการคลี่คลายเมื่อปรากฏ
 ความจริงว่า กษัตริย์ก็คือคนรักที่อรรดคิดว่าเป็นสาวหน้าซื่อแต่ใจคานั้นเอง เขาคิดจะ
 แก่แค้น แต่แล้วเขาก็กลับได้ทราบความจริงจากกษัตริย์ว่า เธอไม่ได้ทรยศทั้งที่เขา
 กล่าวหา ตลอดเวลาที่จากกันด้วยความจำเริญนั้นเธอก็ได้เขียนจดหมายติดคอเขาดัง

¹ โยติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยายชอบ เล่ม 2 หน้า 413

หลักฐานที่มารดาของเขาลงนามรับจดหมายไว้ เมื่อวันเวลาผ่านไปโดยไม่ได้รับการติดต่อจากอรรถตอบมาเลย เธอจึงคัดสินใจแต่งงานกับนายประเทืองในที่สุด

เรื่องมมมมม เมื่อยาชอบเปิดเรื่องด้วยการบรรยายให้ทราบภูมิหลังของพระยามนุสสาราจารย์และกระทิงแล้ว ยาชอบก็นำผู้อ่านมาสู่ปมปัญหาของเรื่องทันที ด้วยการให้โลมใจและกรรณรักกัน และพระยามนุสสาราจารย์ไม่พอใจที่จะให้ชิตารักกรรณบุตรชายของกระทิง เพราะกรรณเป็นเด็กในบ้านและยากจน ยาชอบได้ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยว่าเรื่องจะดำเนินต่อไปอย่างไรได้อย่างดียิ่ง เมื่อกระทิงแสดงให้พระยามนุสสาราจารย์ทราบว่า เขาสนับสนุนให้เด็กทั้งสองรักกัน ปมปัญหาของเรื่องได้คลี่คลายลงเมื่อกรรณเขียนจดหมายนัดพบโลมใจ และอ้อนวอนให้เธอเป็นของเขาเสียก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ แต่กระทิงได้เข้ามาขัดขวางการกระทำที่เอาเปรียบของบุตรชายไว้ได้ จุดสอยคอกของเรื่องอยู่ตรงที่พระยามนุสสาราจารย์ได้แอบลงมาให้เห็นเหตุการณ์ทั้งหมดเพราะเก็บจดหมายนัดพบได้ เขาจึงได้ประจักษ์ในน้ำใจอันดีงามของเพื่อน และเริ่มเห็นใจในความรักของเด็กทั้งสอง

เรื่องนายแย้ผู้ฆ่าตัวตาย ยาชอบเปิดเรื่องให้ผู้อ่านเกิดความสนใจได้อย่างดีด้วยข้อความชวนสนใจดังตัวอย่างข้างต้นในตอนเปิดเรื่อง ต่อจากนั้นยาชอบก็บรรยายให้ผู้อ่านได้ทราบว่าอำนาจที่เกิดจากการแย่งชิงกันนั้นสร้างความเจ็บปวด และหาความสุขมิได้ ทั้งผู้ที่สูญเสียอำนาจ และผู้ที่แย่งชิงอำนาจมาได้ หลังจากนั้นก็กองสังหารอาชญากรรมจนโคราชสมบัติคืนมาแล้วก็หาความสุขมิได้ เนื่องจากเกรงว่าเคงกับบุตรของอาจะมาแก้แค้น ยาชอบสร้างเหตุการณ์ในเรื่องให้มีปัญหาเข้มข้นขึ้นอีก เมื่อเอียวหลี่ชายร่างแคะอาสาเป็นจารบุรุษที่เมืองของเคงก็ ถึงขนาดสละชีวิตลูกและเมีย พร้อมทั้งแขนข้างหนึ่งของตัวตาย เคงก็ได้รับเอียวหลี่ไว้ในตำแหน่งที่ปรึกษา ปัญหาของเรื่องเริ่มได้รับการคลี่คลาย เมื่อเอียวหลี่ได้แนะนำเคงก็ให้ยกทัพเรือไปตีเมืองของกิกอง จุดสอยคอกของเรื่องอยู่ตรงที่ เอียวหลี่สามารถใช้อุบายนำทวนมาแทงเคงก็จนได้รับบาดเจ็บสาหัส แต่เคงก็มีได้ไกรชกลัษณเสวีญเอียวหลี่ว่าเป็นคนดี มีความจงรักภักดีต่อเจ้านายเดิมควรที่ทหารทั้งหลายจะเอาเยี่ยงอย่าง เมื่อตนตายไปแล้วก็อย่าได้ทำ

อันตรายเอียวหลี่ ให้ส่งกลับแคว้นโจ้วไคโดยปลอดภัย

เรื่องสั้นส่วนใหญ่ของยาขอบนั้นมีการเปิดเรื่อง และการสร้างเหตุการณ์ ตอนตัวเรื่องไคอยู่ในเกณฑ์ดี เพราะมีเอกภาพ มีความกระชับ และมีเหตุผลที่รับกันไคอย่างต่อเนื่อง แต่ก็มีบางเรื่องเช่น เรื่องจดหมายเจ้าแก้ว เชอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ และรักหลังราชบัลลังก์ ที่โครงเรื่องขาดเอกภาพไปบ้าง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะ

เรื่องจดหมายเจ้าแก้ว เป็นเรื่องสั้นที่ไม่เน้นโครงเรื่อง แต่มาเน้นลักษณะและบทบาทของตัวละครคือเจ้าแก้ว อีกทั้งเรื่องนี้ยาขอบต้องการให้เป็นเรื่องตลกเชิงเสียดสีสังคม เอกภาพของเรื่องจึงไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ผู้แต่งมุ่งหวังจะให้ผู้อ่านได้รับ ดังนั้นจดหมายแต่ละฉบับที่เจ้าแก้วเขียนถึงบิดาจึงเป็นเรื่องคนละเรื่องกันมีคอยเกี่ยวข้องกับเรื่องในจดหมายฉบับเดิม จดหมายแต่ละฉบับทำให้ได้เห็นลักษณะตัวละครเอกของเรื่องเด่นชัดมาก

เรื่องเชอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งของยาขอบที่มีลักษณะการเขียนที่แปลกและใหม่มาก เพราะเรื่องนี้มีลักษณะเป็นทั้งเรื่องสั้น และสารคดีเชิงอัตชีวประวัติ เจื้อ สตะเวทิน ให้ความเห็นแก่ผู้ศึกษาว่า "เรื่องเชอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือของยาขอบเรื่องนี้ มีความแปลกใหม่มาก เหมือนเรื่องสั้นสมัยใหม่ที่ไม่ยึดถือรูปแบบใดทั้งสิ้น โครงเรื่องไม่มีจุดสำคัญของเรื่อง เป็นแค่เพียงผู้แต่งต้องการบรรยายความรู้สึกของตัวละครเท่านั้นเอง"¹

เรื่องรักหลังราชบัลลังก์ เรื่องสั้นเรื่องนี้โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่องยาขอบทำได้อย่างชวนให้สนใจเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่การเปิดเรื่อง การสร้างปมปัญหาของเรื่อง และการคลี่คลายปมปัญหา จนเรื่องดำเนินมาถึงเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุภาจันทร์

¹เจื้อ สตะเวทิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรณีการ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 237/9 ซอยคำรงค์อุทัย กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน

พ่ายแพ้แก่อำนาจความรัก และโปรดให้พันบุตรศรีเทพมาอยู่ที่หอพระฝ่ายในเพื่อจะได้ใกล้ชิดในพระนาง เรื่องคำเนิมาด้วยดีโดยตลอด ถ้าเรื่องจบเพียงนี้ก็จะเป็นเรื่องสั้นทั้งดงามมากเรื่องหนึ่ง แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ยาขอบเพิ่มเติมเหตุการณ์ที่บ้านมหาโลก บ้านเกิดของพันบุตรศรีเทพ ที่กำลังถูกพระยามหาเสนาทำอำนาจ คิดที่จะหักหาญน้ำใจสุดใจน้องสาวของพันบุตรศรีเทพไปเป็นภรรยา ถึงกับสั่งให้ทหารเขียนจัน น้องชายของพันบุตรศรีเทพที่ทำกิริยามียำเกรงข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ จันได้แจ้งเรื่องมาให้พี่ชายทราบ คือนั่นเองที่พันบุตรศรีเทพลอบเข้าไปที่คาน้ำของเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุทาจันทร และได้ซ่อนขวานให้พระนางเป็นของคนเสียก่อนที่จะเดินทางไปบ้านมหาโลก

การที่ยาขอบเพิ่มปมปัญหาและเหตุการณ์ที่บ้านมหาโลกขึ้นมา แล้วเรื่องก็จบลงที่คาน้ำเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุทาจันทร โดยที่เหตุการณ์ที่บ้านมหาโลกไม่ได้รับการแก้ไขเลยนั้น ทำให้น่าจะคิดได้ว่าเรื่องนี้ยาขอบคงตั้งใจจะแต่งต่อ เพราะยาขอบคงไม่สร้างปมปัญหาของเรื่องใหม่เพียงเพื่อให้พันบุตรศรีเทพไปอ้างเพื่อวอนขอให้แม่เจ้าอยู่หัวศรีสุทาจันทรเป็นของคนเท่านั้น อนึ่งเรื่องรักหลังราชบัลลังก์นี้ได้ตีพิมพ์ลงในหนังสือ "ผิวเหลือง" ตามคำชวนของเวทวงศ์ โดยได้รับค่าเขียนเดือนละ 80 บาท "แต่เขียนยังไม่ทันจบยาขอบก็หยุดเขียน โดยไม่ทราบสาเหตุ" จากคำให้สัมภาษณ์ของสันต์ เทวรักษ์ นี้ ก็พอจะเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าเรื่องนี้ยังไม่จบ หากเรื่องนี้จบโดยสมบูรณ์แล้วคงจะเป็นเรื่องสั้นที่ดีอีกเรื่องหนึ่ง

3. การปิดเรื่อง การปิดเรื่องคือการที่เรื่องคลี่คลายลง และปัญหานั้นได้รับการแก้ไขแล้ว ยาขอบเป็นนักเขียนที่มีความสามารถในการปิดเรื่องที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจให้แก่ผู้อ่านได้อย่างดียิ่ง ไม่ว่าเรื่องนั้นจะจบลงด้วยความสุข หรือความเศร้า และนิยมจบเรื่องลงอย่างหมดจดไม่ทิ้งข้อสงสัยใด ๆ ไว้ให้กับผู้อ่าน เว้นแต่

¹สันต์ ท. โกมลบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักเลขที่ 534 ตากสิน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน

เรื่องที่ยาขอต้องการให้ผู้อ่านได้ใช้จินตนาการต่อไป ซึ่งการเขียนเช่นนี้ยาขอก็นิยมใช้มากเช่นเดียวกัน เพื่อให้ได้แลเห็นโครงเรื่องโดยตลอด ผู้ศึกษาจึงขอยกตัวอย่างการปิดเรื่องจากเรื่องที่ยกตัวอย่างไปแล้วในตอนตัวเรื่องดังนี้

เรื่องกามวาสิ ยาขอปิดเรื่องนี้โดยให้บรรดาศักดิ์สันติจากกฤษฎาไปเพื่อที่จะได้ไม่เป็นการทรมานใจที่ไม่สามารถทำให้รักสมหวังได้ และตัดปัญหาที่จะสร้างความแตกร้างให้แก่ครอบครัวของกฤษฎา ยาขอได้ปิดเรื่องนี้ได้อย่างงดงามว่า

ทุกคนกำลังหลับสบาย ฉันจะกลับทางประตูสวนทางเก่า ทำให้ใจให้เป็นปกติ จงเชื่อในสิ่งหนึ่งคือชีวิตของเราเป็นเกม ฉันลา ขอให้เธอเป็นสุข และเจริญยิ่งขึ้นไปในทางของเธอเถิด

เนื้อตัวเย็นชาไปหมด ไม่มีกำลังแม้แต่พยักหน้า คุณนายสาวมองดูร่างที่ผลุนผลันออกไปจากประตูอย่างหมดความรู้สึก

คุกเข่าลงข้างเตียง คุกปากที่ยังรอนระอุอยู่ด้วยรอยจูบของพ่อยอดรัก แต่นั่น ที่โต๊ะเล็กหัวเตียงนอน ท่านผู้อ่านนวยการบริษัทสยามกลีกรมปรากฏอยู่ในรูปขนาด 4 นิ้ว ทำให้กฤษฎาต้องซบหน้าลงกับหมอนแล้วรำพันกับตัวเองว่า โอ นี่บาปกรรมอะไรของฉันเล่า จึงต้องมีใจกับกายแยกกันไปคนละทาง ใจมีไว้สำหรับเราเอง ส่วนร่างกายนั้นสำหรับดวงโลก ดวงตัวเองด้วย เกียรติและหน้าที่ซึ่งจำต้องปล่อยมันไปสู่แต่บุญกรรม อรรถชา พ่อยอดหัวใจของฉันคนเดียว ตัวเธอจะไปทางไหน ฉันจะไม่คิดอีกแล้ว เพราะเราจะอยู่กันไม่ได้ แต่ส่วนใจรักนั้น ขอให้ฉันติดตามคุณไปทุกแห่ง ขอให้เรารักกันด้วยใจจริงในชาตินี้แล้วต่อไปอีกชาติหน้า และทุก ๆ ชาติไปเถิด¹

เรื่องมูมมิก เรื่องมูมมิกนั้นถ้ายาขอบปิดเรื่องตรงที่พระยามนุสาราจารย์ ประจักษ์ในน้ำใจอันดีงามและเห็นใจในความรักของกรรม และโลมใจแล้ว เรื่องก็จะ จบแบบไม่คาดคิด แต่ยาขอบได้ดำเนินเรื่องต่อไปโดยให้พระยามนุสาราจารย์เชิญ กระทั่งและกรรมมาที่บ้าน และแสดงความเต็มใจที่จะรับกรรมเป็นบุตรเขย เมื่อปิด เรื่องซึ่งผู้อ่านทุกคนที่อ่านแล้วย่อมทราบว่าเรื่องจะจบลงด้วยความสุขเพียงไร เพราะ เหตุการณ์ในเรื่องบอกอย่างละเอียดอยู่แล้ว ยาขอบได้ปิดเรื่องอย่างแปลกไม่เหมือนใคร อีกว่า

จะต้องให้บอกว่า เจ้าคุณจะพูดอะไร กับกระตังในท้องหนังสือกันอีกหรือ
จะต้องบอกว่าโลมใจจะเล่าอะไรให้กรรมฟังในท้องรับแขกทำไมอีก
จะต้องจบให้ละเอียดว่า ในมูมมิกมูมหนึ่งได้เกิดความคิด ซึ่งทำให้เกิดความ เข้าใจอันดีต่อกันได้อย่างไร เทียบหรือ ?

เรื่องนายแยมผู้ฆ่าตัวตาย เมื่อเอียวหลี่ขึ้นฝั่งแคว้นโจ้วแล้ว ก็ไม่สามารถ จะทนมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ เพราะแพ้น้ำใจของเคงก็ ยาขอบได้เปิดเรื่องนี้อย่างที่ทำให้ ผู้อ่านสะเทือนใจ และไม่คาดคิดว่า

แยมน้อยเต็นร่าอยู่บนคลั่ง จนเรือของเคงก็ผู้ลวงลึบค่อยเคลื่อนลาลอยห่าง ออกจากฝั่งแล้ว จะโจนน้ำตายก็ไม่วายพ้นมือทหารอันซึ่งตรงต่อคำสั่งของ เจ้านายเข้าช่วย ที่นี้จะตายให้พ้นความอัปอายว่าโลกแต่ลาภยศ ถึงแก่ทำลาย รอนสิ่งทีประเสริฐสุดของคุณธรรม เอียวหลี่มือข้างเดียว กระชากดาบเล่มน้อย ด้วยมือข้างเดียวนั้น เข้าเชือดคอตนเอง แล้วโจนลงน้ำ ไม่มีผู้ใดใครอาจจะ ช่วยให้ชาวเจ้ารอดความตายได้แล้ว หนีหน้าไปได้แล้วว่า ชาวเจ้าเป็นผู้ วิจารณ์มนุษยธรรม

ก็จนปัญญา ถ้าจะไม่ตั้งชื่อเรื่องนี้ว่า "นายแยมผู้ฆ่าตัวตาย"²

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 39

² ๒. หน้า 428 - 429

ลักษณะการจบเรื่องสั้นของยาขอบจัดแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

3.1 จบแบบทิ้งปัญหาไว้ให้อ่านจินตนาการต่อไป ได้แก่เรื่อง จดหมายเจ้าแก้ว เมียน้อย รักหลังราชบัลลังก์ รักแท้ เรื่องธรรมดา สวรรค์คนยาก และอารมณ์ เป็นต้น ดังตัวอย่างเรื่องสวรรค์คนยาก ยาขอบจบเรื่องว่า

เพียงจันทร์ขึ้นขึ้น ยิ้มอย่างชื่นฉ่ำกราคอยู่ทั่วไปหน้า ความมั่นคงเด็ดเดี่ยว ที่ปรากฏที่แววตา "โทรทัศน์ไปบ้านเรียกรถให้ฉันที่คุุณศักดิ์ ฉันเก็บเงิน ประจำวันแล้วจะกลับไปพบกับคุณพ่อถึงเรื่องของเรา เมื่อท่านไม่กรุณาหน้าที่ของฉันทันทีก็มีเพียงว่า เป็นเมียนักเขียนคนหนึ่งที่ยากจน และกำลังแสวงหาชื่อเสียง ส่วนนอกนั้นเป็นหน้าที่ของฝ่ายคุณ"¹

3.2 จบแบบโศกนาฏกรรม ได้แก่เรื่อง กามวาสี เพื่อนแพง มารหัวใจ รักและร้าง และรอยไครอยเกวียน เป็นต้น ดังตัวอย่างเรื่องรักและร้าง ยาขอบได้จบเรื่องว่า "ผมรักผู้หญิง 6 คน ได้เธอมาทั้ง 6 คน และรายนี้เป็นการพิณาตรายสุดท้ายของยอดรักทั้ง 6 คน นั่นนี้ผมจะต้องเป็นจอกน้อยล่องลอยอยู่ สุดแต่ว่ากระแสน้ำจะพัดพาไปหรืออย่างไร คุณประพันธ์"²

3.3 จบแบบไม่ครคริดิ ได้แก่เรื่อง เธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ นายแยมผู้ฆ่าตัวตาย และหลอนชั่วเพราะชาย เป็นต้น ตัวอย่างเช่นเรื่องหลอนชั่วเพราะชาย ยาขอบจบเรื่องว่า

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 130

² ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 189

"คิดมันอยู่คนเดียวต่อไปไม่ไหวละ คุณทวน" หลอนเขียนมาในจดหมาย "มันคิดถึงแต่คุณ แล้วก็ใจอ่อนไปจากความมุ่งมั่นทุกวัน คิดมันกลัวเหลือเกินที่วันหนึ่งจะวิ่งมาหาคุณทวน แล้วเป็นตายไม่ขอไปจาก เพราะฉะนั้นจึงตกลงใจมอบเนื้อตัวให้คนอื่นเขาครอบครอง คิดมันคิดถึงใจตัวเองไหม แล้วเดี๋ยวนี้ไม่แคร์เรื่องใครจะมาเป็นตัว ถ้าเขาบอกพร่องก็เลิกกันไป มีไหมจนกว่าจะพอใจ แต่คำว่าพอใจในที่นี้ไม่หมายถึงว่าคิดมันจะรักอย่างยอมเป็นยอมตายกับเขา หมายความว่า คิดมันจะเอาความสุขสำราญเท่านั้น ประคองจะไม่เป็นเมียจริง ๆ ของใครเลย นอกจากจะเป็นเมียจริง ๆ ของคุณในความฝัน"

อนิจจา ประคองเอ๋ย นี่มันเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาด ๆ แท้หมด โอกาสที่จะตกเตือนห้ามปรามกันได้ คุณเกิด หันผู้มีใจให้ยิ่งขมเจ้าข้า ประคองไม่ได้ชั่วได้ผิดเพราะน้ำเนื้อเชื้อแท้ของตัวเลย ตัวของหลอน ชายคนแรกของหลอน หรือมิใช่ ที่ดึงหลอนมาสู่ก้าวแรกของวิถีทางที่ผิดไปชั่วไปสำหรับชีวิตหญิง โอ้, นี่ ใครจะรู้ว่าในโลกนี้ยังมีแม่หญิงซึ่งที่แท้ควรจะได้เห็นคืออีกที่แสนกล้านคนและมาเสียไปเพราะผู้ชายคนแรกเป็นคนทำ

อากาศตอนเดือนเมษายน อบอวทั้งคืนวันนี้ก็ร้อนร้ายกาจนัก ลมร้อนกระจายตัวมันเองอยู่ทั่วไป ผ่านทางหน้าต่างชอกคอ ซึ่งบางครั้งวร้อนผ่านราวกับใครมาหายใจรด เออ คล้ายกับประคองมานั่งอยู่ที่ตัก เอียงหน้าซบไว้กับไหล่ ลมหายใจร้อน ๆ เป่ามาเป็นระยะถูกชอกคอขาพเจ้า

3.4 จบแบบสุขนากกรรม ได้แก่เรื่อง มัลลิกา มุมมิต และหลังจากผู้ชาย เป็นต้น ตัวอย่างเช่นเรื่องมัลลิกา ยาวขอบได้จบเรื่องนี้ว่า

ธนูเจ้า เมื่อไรจะมา เมื่อไรเขาจะกลับ และเมื่อไรจะถึงวันแต่งงานกัน ฉันทันไปไกลถึงวันสำคัญของเรา สมุกบันทีกนี้บอกว่าธนูทำให้ฉันมีใจจจจ

อย่างสำคัญ วันแรกด้วยกลิ่นชื่นจิต เพราะฉะนั้นในวันสำคัญนั้นบุหงาทุก
 ห่อ คอกไม้ทุกห่อสำหรับแจกแขกผู้หญิงจะว่าด้วยกลิ่นนี้ และกลิ่น "ชูใจ"
 สำหรับแขกผู้ชายและควายนอกจากกลิ่นหอมหวานชื่นจิตสมชื่อ จะติดใจแขก
 ซึ่งไปในงานไหนได้คอกไม้ไม่หอมเท่า อันจะชวนให้ท่านเหล่านั้นย้อนมาคิดถึง
 วันสำคัญของเราแล้ว ฉะนั้นมีเรื่องเล่าให้หนูฟังอีกว่า ชื่นจิต กับชูใจ
 เกี่ยวข้องในความคำนึงขณะฉันรักหนูอย่างไร

เมื่อไรจะถึงเที่ยงพรุ่งนี้ ป้าโทรเลขเรียกตั้งแต่วัน ทำไมไม่มา
 วันนั้นะหนู หนูโหมเคียนั้นนะ เราจะหาที่จับกันที่นี้ก็ได้ ไม่ต้องไปถึง
 หาดทราย โอ้นี้ถ้าฉันมีปีกฉันจะกลับไปกรุงเทพฯ เอง¹

ตัวละคร

ตัวละครในเรื่องสั้นของยาขอบส่วนใหญ่จะเป็นประเภทน้อยลักษณะ กล่าวคือ
 ยาขอบได้สร้างตัวละครขึ้นมา เพื่อให้เป็นตัวแทนความคิด หรือคุณลักษณะอย่างใด
 อย่างหนึ่งหรือสองลักษณะ โดยยาขอบได้บรรจุบุคคลลงไปในห้องเรื่อง เพื่อทำให้
 การเสนอปัญหาเป็นไปตามที่ต้องการ นิสัยใจคอของตัวละคร และเนื้อเรื่องจะเป็น
 เหตุเป็นผลแก่กัน เนื้อเรื่องเป็นผลของอุปนิสัยที่ตัวละครแสดงออกมา และอุปนิสัยใจคอ
 ของตัวละครย่อมเปลี่ยนไปตามเนื้อเรื่อง แต่ต้องมีระยะเวลาเพื่อการแปรเปลี่ยนนี้
 อย่างเหมาะสม ตัวละครส่วนใหญ่ของยาขอบมักจะแสดงให้เห็นถึงบุคลิกที่ชัดเจนด้านใด
 ด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว ผู้อ่านไม่ทันสังเกตเห็นความแปรเปลี่ยนทางนิสัย หรือบุคลิก
 ของตัวละคร ทั้งนี้เนื่องมาจากเรื่องสั้นเป็นเรื่องที่มีเนื้อที่ในการเสนอเรื่องจำกัด
 ระยะเวลาในการดำเนินเรื่องก็มักจะเป็นช่วงสั้น ๆ อาจเป็นเพียงฉากเดียวหรือ
 เหตุการณ์เดียวเท่านั้น

ตัวละครในเรื่องสั้นของยาขอบ เป็นบุคคลหลายแบบที่มีสถานะทางสังคม และอาชีพต่างกันหลายระดับ นับตั้งแต่ผู้มีบรรดาศักดิ์สูง มาจนถึง ข้าราชการ นักประพันธ์ พ่อค้า นักธุรกิจ และชาวชนบท ตัวละครเหล่านี้ยาขอบสามารถวาดขึ้นมาอย่างมีชีวิตชีวา แต่ละตัวมีบุคลิกที่เหมาะสมตามเนื้อเรื่อง เป็นบุคลิกที่ค่อนข้างสมจริง ที่ผู้อ่านเกิดความรู้สึกยอมรับว่า "เป็นไปได้" และที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ตัวละครของยาขอบ จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ปุถุชนที่ย่อมมีทั้งดีและชั่วในตัวเอง จารึกและประเพณีนิยม ไม่ใช่สิ่งกำหนดตายตัวที่ยาขอบยึดถือมาเป็นเครื่องตัดสินว่าตัวละครนั้นดีหรือร้าย แต่ยาขอบตัดสินด้วยความสำนึก และมโนธรรมในจิตใจของตัวละครเป็นสำคัญ ไม่ว่าตัวละครนั้นจะเป็นบุคคลระดับใด แม้แต่ตัวละครที่เขาจงใจสร้างให้เป็นตัวร้าย ก็มีลักษณะเป็นธรรมชาติ และมีสำนึกในสิ่งที่เป็นการถูกต้องชอบธรรมอยู่ด้วย

การให้บทบาทตัวละครของยาขอบนั้นจะมีความแน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงง่าย มีลักษณะที่จูงใจคนอ่าน เพราะเหมือนกับคนจริง ๆ ที่ผู้อ่านเคยพบเห็น ตัวละครของยาขอบแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ตัวละครในอดีต ได้แก่ตัวละครที่มีลักษณะการดำเนินชีวิต อยู่ในสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ ตัวละครเหล่านี้จะมีอยู่ในจินตนิยายของยาขอบ ได้แก่ เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุภาจันทร์ ในเรื่อง "รักหลังราชบัลลังก์" และเอียวหลี่ ในเรื่อง "นายแยมัฎฐาตัวตาย" เป็นต้น

2. ตัวละครในปัจจุบัน ได้แก่ตัวละครที่มีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับคนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเล็กน้อย ได้แก่ ทองจันทร์ ในเรื่อง "รักละคร้าง" และกระหิง ในเรื่อง "นมมิด" เป็นต้น

3. ตัวละครที่เป็นสัญลักษณ์ แทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ยาขอบกำหนดขึ้น ได้แก่ "เขอ" ในเรื่อง "เขอต้องการมีคอกไม้สีม่วงในมือ" เป็นต้น

ผู้ศึกษาจะได้ยกตัวอย่างตัวละครในเรื่องสั้นของยาขอบขึ้นมาพิจารณา เพื่อให้เห็นลักษณะตัวละครทั้งที่ได้นำมาแล้วข้างต้น โดยแบ่งเป็นตัวละครฝ่ายชาย และฝ่ายหญิงดังนี้

ตัวละครฝ่ายชาย ตัวละครในเรื่องสั้นของยาขอบ ตัวละครเอกฝ่ายชายจะมีบทบาทเด่นมาก ส่วนตัวประกอบนั้นไม่ค่อยมี และถึงมีบทบาทก็น้อยมาก ลักษณะตัวละครที่เป็นพระเอกของยาขอบส่วนใหญ่ จะมีลักษณะของบุรุษที่ดีในสายตาของคนทั่ว ๆ ไปในสังคม คือเป็นสุภาพบุรุษมีสัมมาอาชีวะ ตามพื้นฐานการศึกษาและความสามารถของตน เป็นผู้มีอุดมคติ มีสติปัญญา และความคิดในทางสร้างสรรค์ ให้เกียรติสตรี เป็นคนเจ้าอารมณ์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสามารถในการพูดเป็นพิเศษ และเป็นผู้ที่มีความรักอันอบอุ่น แต่เต็มไปด้วยความเร่าร้อนในจิตใจ

พระเอกของยาขอบส่วนมากจะมีฐานะทางสังคมในระดับปานกลางที่ค่อนข้างยากจน ความเป็นอยู่ต่ำกว่าสตรีอันเป็นที่รัก อาชีพที่ประกอบก็คือ การเป็นนักประพันธ์ นักธุรกิจ ลูกจ้าง ข้าราชการ และชาวนา ซึ่งผู้ศึกษาจะกล่าวถึงตัวละครเอกตามลักษณะอาชีพดังต่อไปนี้

อาชีพนักประพันธ์ ตัวละครที่มีอาชีพนี้ได้แก่ ทองจันทร์ กานตศิริ พัลลภ ยิ่งพูน และนพ กฤตาคม ตัวละครทั้งสามนี้มีลักษณะบุรุษที่ดีตามที่ได้นำมาแล้วข้างต้น จะแตกต่างกันตรงความสามารถในการแก้ปัญหาในเรื่องของความรักเท่านั้น

ทองจันทร์ กานตศิริ พระเอกในเรื่อง "รักและร้าง" เป็นตัวละครที่เด่นมากตัวหนึ่งของยาขอบ เขาเป็นนักประพันธ์หนุ่มรูปงาม ที่มีหัวใจเปี่ยมล้นไปด้วยความรัก เขารักผู้หญิงที่เคียงพร้อมกันถึงหกคน และได้เธอมาทั้งหกคน และแล้วก็เสียเธอไปทั้งหกคนด้วย ถ้าการกรอกรักคล้ายกับการกรอเกมแล้ว ทองจันทร์ก็อยู่ฝ่ายแพ้ในเกมรักนั้นอย่างยับเยิน

ภรรยาคนแรกของทองจันทร์ก็คือ พัทธพรวิ้ง ความรักของคนทั้งสองเป็นตัวอย่างของความรักร้อนที่ละลายเร็ว ทองจันทร์เสียพัทธพรวิ้งไปในตอนแรกเพราะไม่มีเงินไปสู่ขอ ในเวลาต่อมาพัทธพรวิ้งก็พยายามดิ้นรนขออย่าขาดจากสามี ยังไม่ทันจะหย่าให้เรียบร้อย

เธอก็มาอยู่กับทองจันทน์เสียแล้ว เธอบอกทองจันทน์ว่า สามีนางเห็นว่าการหย่าไว้เพราะ

"เขาคิดว่าเวลา 10 เดือน บางทีเขาจะเหลือโอกาสส่งฉันกลับไปคืนดี"
 ผมรักพัศตร์พริ้งเพียงใดก็ได้บอกแล้ว พอได้ยินประโยคนั้นผมจึงกอดเธอ
 เสียแน่น และนี่เองทำให้ผมกลับเป็นเด็กในสายตาของพัศตร์พริ้ง¹

การเป็นสามีโดยพฤตินัยอย่างเดียวของทองจันทน์ทำให้เขาขมขื่นมาก เพราะ
 พาศตร์พริ้งนั้นรักการเข้าสมาคม เขาแลเห็นบุรุษที่ไม่ให้เกียรติเธอแล้วก็ไม่สบายใจ แต่กั
 ทำอะไรไม่ได้

"ท่านผู้ซึ่งชาวสมาคมยอมทำตามไม่เข้าใจอะไรในเราเลย เขาทำท่ารู้
 แควว่าพัศตร์พริ้งคงเป็นคุณหญิงของสามีเดิม และเจ้านายทองจันทน์คนนั้นก็
 เป็นแค่เพื่อนที่พัศตร์พริ้งถูกใจ... ผมอยากให้เมียผมถูกเกี่ยวพาราสีจาก
 คนอื่นบ่อย ๆ แต่ต้องเกี่ยวอย่างมีเกียรติยศ เกี่ยวไปเถิดให้จริงใจ ให้
 เหมือนผมเกี่ยวพัศตร์พริ้งมาจากผัวคนแรก... เขาคิดว่าพัศตร์พริ้งมาง่าย
 ก็น่าจะไปง่าย เขาคิดแต่ว่ามาพบใจง่าย ๆ ก็ใครจะลองภูมิของเขาดู
 นี่แหละผมจึงว่าพัศตร์พริ้งของผมไม่ได้ถูกเกี่ยวอย่างให้เกียรติยศ... ถึงแม
 ผมจะอ่านออก... ผมก็บอกเมียรักของผมดังนี้ไม่ได้ ค่ายมันกระเทือนใจใน
 ทางที่ไม่ควร ผมพยายามพาพัศตร์พริ้งออกมาห่างแต่พัศตร์พริ้งไม่รู้สึกลับ
 จะทิ้งผมเข้าไปร่วมวงอีก อารมณ์ผมเป็นอย่างไรประพันธ์ก็แจ้งแก่ใจทั้งสิ้น
 แล้ว ผมไม่เคยทำกิจริยาว่าชอบในสิ่งที่ผมไม่ชอบ..."²

เมื่อทองจันทน์ไม่สามารถจะทนต่อการสมาคมอันจอมปลอมได้ เขาจึงเลี่ยงการ
 ไปงานสมาคมกับภรรยาโดยอ้างงานเขียนขึ้นมั่งหน้า แต่ผลสุดท้ายความรักของคนทั้งสองก็
 ต้องแตกหักลง เพราะทองจันทน์อดที่จะน้อยใจพัศตร์พริ้งไม่ได้ เขาลงโทษตัวเองว่า

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 65

²ดู. หน้า 68-71

ความผิดของผมหรือของหน้าที่ตัว น่าจะอยู่ตรงที่จุดนี้เป็นแน่แท้ จุดที่ไม่กล้าพูดขอร้องก็เจ็บแสบแสบแก่ชีวิตของตน...ผมเชื่อมั่นว่าใจพัศตรพริ้งเสมอ เชื่อคอก แต่ทว่าไม่อาจจนใจและน้อยใจได้ทันทีขึ้นทุกที... คืนหนึ่งที่ผมทนไม่ไหว พักตรพริ้งกลับบ้านดึกกว่าธรรมดา...ผมไม่พูดควยไปจูบคอ นิ่งนิ่ง ด้วยความรู้สึกว่าขามนุษย์ได้ลงคอทั้งโลกนอกจากพัศตรพริ้งคนเดียว

พัศตรพริ้งลุกจากผม แสร้งหัวเราะควยเสียงไว้ว้าวแล้วว่า

"ทองจันทน์อย่าทำท่าโกรธดิฉันอีก กนที่เขาลงทุนซื้อดิฉันถึงหมื่นก็ยังไม่กล่ามาว่าหน้ายกให้หน้าดิฉัน"... เราเป็นคนอารมณ์ร้อน ๆ อยู่ด้วยกันทั้งคู่ มันง่ายพิลึกที่คนอารมณ์ร้อนสองคนจะตกลงกันในคำของความ

แตกหัก...

พัศตรพริ้งที่ผมเหมาะเหลือเกิน ที่ว่าพระยานาคมีชนชั้น ชนคของพระยานาคอยู่ที่ไหนผมไม่รู้ แต่ผมรู้ว่า ถ้าได้ถูกเหมือนพัศตรพริ้งที่ผมควยด้วยคำประโยคนั้นแหละ คือการที่ถูกชนคของพระยานาคละ ผมถือผมเป็นยอดรักของพัศตรพริ้ง แต่ตามที่เธอพูดจะไม่ให้ผมฟังว่า ผัวก่อนที่เธอไม่รัก แต่มีสินสอดหนึ่งหมื่นนั้น มีค่าตัวแพงกว่าทองจันทน์นั้นหรือ

พัศตรพริ้งพูดแล้วไปนอน ฤทธิ์แถมเปื้อนทำให้เธอหลับเร็ว แต่ฤทธิ์ของคำพูดทำให้ผมออกจากบ้านของเธอโดยเร็ว...¹

ทองจันทน์เสียเมียคนแรกไปเพราะความไม่เข้าใจกัน และด้วยวาจาอันเผ็ดร้อนที่เหยียบย่ำศักดิ์ศรีความเป็นลูกผู้ชายของเขา ทำให้เขาทนไม่ได้ แต่เหตุการณ์อย่างนี้ก็เกิดกับเขาอีกเป็นครั้งที่ 2 จากจิระวัตรภรรยาคนที่ 3 ของเขา

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 72-74

ทองจันทน์รักจิระวัติกั้งแต่ยังเป็นเด็ก เพราะทั้งสองเป็นญาติกัน จันจิระวัตรแต่งงาน และเป็นหม้ายเพราะสามีของเธอเสีย กรรมบันดาลให้ทั้งสองมาพบกันอีก ต่างเอาแต่ใจตนเองเป็นของกันและกันก่อนที่ผู้ใหญ่จะทราบ เมื่อทราบก็ต้องปล่อยให้เลยตามเลยเพราะเป็นญาติกัน ความรักก็ควรจะราบรื่นดี แต่อุปสรรคในความรักก็เกิดขึ้นจนได้ เมื่อจิระวัติแลเห็นความสามารถในการหาเงินของสามี

จิระวัติรู้ว่าผมมีรายได้ดีในการเขียน แต่เธอเพิ่งเคยเห็น เธอคลัง เธอถือว่าเธอมีของประหลาดคือโรงกษาปณ์เล็ก ๆ ซึ่งไม่ใช่โลหะ ใช้น้ำมันก็ แล้วยังบิบบออกมาเป็นเงิน...¹

เมื่อค่าของเงินขึ้น ค่าของความรักก็ตก ทองจันทน์ทนความบีบคั้นในการให้ทำงานของภรรยาไม่ไหว เขาจึงถามเธอว่า

"นี่พี่เป็นหัวหน้าหรือเป็นโรงกษาปณ์ของจิระวัติกั้งแน่"

เธอเอาเป็นชิ้นสาธิตเข้ามาที่กองไฟโรงรถของผมที่เดียว เธอว่าพันความดีของตัวเก่าในทางหาเงิน ในที่สุดเธอว่า

"ดิฉันไม่มีเงินเหมือนคุณพัคตร์พริ้ง คุณพอกเหมือนนั่งกินทุนเดิมของท่านเพราะแก่งทุกวันทำงานไม่ไหว พยายามเกาะผู้หญิงมั่งมีเงิน พี่ควรกลับไปง้อคนอย่างพัคตร์พริ้ง"

ง้อพัคตร์พริ้ง เกาะผู้หญิงที่มั่งมีเงิน สวรรค์โปรกเบิก พุกอะไรกัน พุกอะไรกับเจ้านายทองจันทน์ ผมถูกตีที่ขมคางอีกแล้ว ตามความรู้สึกถูกรังแกกว่าพัคตร์พริ้ง คือที่คุณลุงโตดเข้ามากลางการโต้เถียง คำผมไม่เจ็บเท่าไร คำลูกท่านต่อหน้าผม - จะมีตัวหึงที่ก้มไม่มีตา ไปเลือกคนอย่างเจ้าทองจันทน์

เมื่อนำเงินเป็นใหญ่ น้ำรักก็ลดละประพันซ์ ผมเปิดหมวกလာคุณลุงและจิระวัตด้วยประการฉะนี้²

¹ โสติ แพร่พันธุ์ รวบรวมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 106

² ฎ. หน้า 107-108

ดังไฉนแล้วมาว่าทองจันทน์เป็นคนอารมณ์ร้อน และรักในศักดิ์ศรีของตนเอง ยิ่งนัก และสองสิ่งนี้เองที่ทำให้เขาต้องเสียบรรยากาศที่ 6 ไปอีกคนหนึ่ง คือ หม่อมเจ้าหญิงอุษา เรื่องของคนทั้งสองแสดงให้เห็นว่า ความรักที่ราบรื่นไม่ต้องการเรื่องเหลือมล้ำ เมื่ออุษาไม่แน่วพระทัยในการตัดสินใจพระทัยเลือกทองจันทน์เป็นสามี เพราะถูกพระมารดาชักจูง ทองจันทน์ก็ไม่สามารถจะทนได้ เขาพูดกับท่านหญิงอุษาว่า

"กระหม่อมทนได้ ขอให้คนทั้งโลกเหยียบมาเถิดเถินตะลุมมาเถิดบนหน้าของกระหม่อม แต่ขอคนเดียวย่าพลอยก้าวมาตามเขา หรือแม้จนขยับจะก้าวก็ไม่ได้ คนคนนั้นคือท่านหญิงอุษา เพราะถึงทองจันทน์จะตัวเป็นคนหน้าเป็นหมา คนที่ควรจะเมตตาทองจันทน์เพราะตัวเป็นคนหน้าเป็นหมา ก็ยังต้องเป็นท่านหญิงอุษา กระหม่อมเจ็บปวดอย่างหาที่เปรียบมิได้แล้ว ที่ต้องพลอยคูหมั่นตัวเองไปตามที่ผู้อื่นเขาคูหมั่นตัว แต่กระหม่อมก็ยังเหลืออีกสิ่งหนึ่งที่เป็นยารักษาความเจ็บปวดนี้ คือความชื่นใจที่รู้สึกว่าคุณจะเป็นคนสุดท้าย จะเป็นคนเดียวในโลกที่ไม่คูหมั่นถิ่นแคลนทองจันทน์ไม่มองฐานเป็นเจ้าไพร่ เป็นหงส์เป็นกาอะไรเลย แต่บัดนี้ กระหม่อมยังจะชื่นใจในสิ่งนั้นได้ต่อไปหรือ? ปฏิเสธซิขุนหัว ว่าบาปหาไม่ได้มีพระทัยเคลื่อนคล้อยไปตามที่เสกข์แม่ไฉนแล้ววาจาชักจูง" เธอนิ่งตามเคย เงียบอย่างวังเวงที่เกี่ยว เสียงสะท้อนของอุษามีขึ้นนิดหน่อย เมื่อตอนที่ผมถึงมือมาจากเธอ ผมก็เพิ่งหันไปดูเสกข์แม่เต็มตาในตอนนี้ พอเห็นหน้าท่านผู้นี้ ความเคียดในผู้เป็นต้นเหตุเกิดขึ้นจนรู้สึกว่าจะพูดอะไรหรือยืนอยู่ที่นั่นต่อไปไม่ได้ ผมบอกสั้น ๆ กับท่านหญิงว่า "กระหม่อมทูลลา"¹

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวบรวมพระนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 187-188

ทองจันทร์ เป็นสุภาพบุรุษที่อ่อนโยนและให้เกียรติสตรี เขาไม่นิยมให้หญิงทำตนประดุจเป็นทาส โดยเฉพาะผู้ที่ เป็นภรรยาของเขาแล้วด้วย เขายังต้องการให้เกียรติ เขาไม่มีความสบายใจเลยเมื่อโหมฉายปรนนิบัติเขามากจนเกินไป

ผู้ชายโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทเจ้านายทองจันทร์นี้ ถ้าเป็นฝ่าย 'ให้' จะปิติปลื้มกว่าได้เป็นฝ่าย 'รับ' นี่แหละครองรักก็คล้ายครองเกมความสุขถ้าเราแตกต่างกัน เหมือนคู่ต่อสู้ในเกมที่มีมือต่างชั้นไม่รู้สึกรู้ว่าเกมของเราออกรส และร่าคาญสิ้นที...¹

ทองจันทร์เริ่มอยู่ไม่ติดบ้าน เพราะความรำคาญภรรยา เมื่อเธออ่อนหวานถามถึง และเขาลืมคิดว่าผู้หญิงนั้นไม่เหมือนกันทุกคน การพูดความจริงครั้งนั้นกลับทำให้เขาต้องเสียเธอไป

ผมให้เหตุผลที่ทรนตามจริง เพราะการไม่บอกความจริงในใจนั้น ผมเสียพัทธ์พรุ่งมาแล้ว ผมเชื่อก่อนที่เรียนอันแพงลิบนี้ ผมบอกเธอไม่ใช่ห้วน ๆ ทั้งชี้แจงแสดงเหตุ และทั้งเล่าโลมว่าเธอไม่ต้องเสียใจที่ทำความไม่ถูกต้องผมหากโดยเจตนาดีนี้ โหมฉายรู้เรื่องแล้วร้องไห้ไม่ฉี่ คำเล่าโลมที่มีเหตุผลของผมไม่มีราคา เธอเสียใจอย่างที่ประมวลความเสียใจทั้งหมดทั้งโลกมาไว้เสียคนเดียว แล้วเรื่องไม่ฉี่ฉนั้นว่าจะเกิดก็เกิดขึ้น ในคืนนั้นเองประพันธ์ โหมฉายไปจากผม หนีไปจากบ้านไปอย่างสาบสูญ...ผมคิดว่าผมตายเสียแล้ว...เห็นจดหมายหน้ามีควบ ล้มลงทันที ผมเจ็บอยู่เกือบเดือน...²

ทองจันทร์เป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้าและสร้างสรรค์เขาจึงไม่สามารถที่จะทนต่อความเชื่อถือทางไสยศาสตร์ที่ไร้เหตุผลได้ และเพราะความที่เป็นคนใจร้อน ใจน้อย และขาดความอดทน เมื่อเขาชวนบังอรออกไปอยู่ต่างหาก เธอไม่สามารถจะหึงครอบครัวยุได้ และไม่สามารถจะหึงความเชื่อที่ไ้รับมาแต่เด็กได้

¹ ไซคี แพร่พันธุ์ รวบรวมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 87

² ภู. หน้า 88-89

ทองจันทน์จึงต้องเสียบังอรไปอีกคนหนึ่งเพราะเธอตัดสินใจแก้ปัญหาโดยการไปบวชชี ทองจันทน์ได้เล่าให้ประพันธ์ฟังว่า สาเหตุใหญ่ที่ชีวิตคู่ของเขาพังทลายก็เพราะเขาได้รับอนุญาตให้เป็นสามีปฏิบัติของเธอนั่น

ศีลธรรมยอมให้ผมเป็นผู้หญิงที่เป็นเมียผม และกำลังอุ่นอยู่กับอกของผมอย่างเต็มที่ทีเดียว ศีลธรรมมิได้ลุกขึ้นยืนขอร้องอะไรผมเลย คำที่ผมมิได้คิดในความเป็นมนุษย์ แต่เป็นวันพระ วันเกิดของเรา วันอุบาทว์และวินาศของโลกตามจันทรคติได้ย่นขึ้น ย่นย่นสิทธิของมัน ผมไม่เข้าใจแต่ผมเป็นฝ่ายแพ้ในที่สุด... บังอรรักผมมิได้เสมอที่ผมรักเธอเลย ผมรักบังอรอย่างที่ผมคนหนึ่งหาว่ามิอะไรทำให้รักเธอลดลงได้ ดังนั้นความน้อยใจทั้งนี้จึงพุ่งเข้าเป็นศัตรูกับสิ่งที่แวดล้อมบังอร ผมเกลียดเจ้าชนบประเพณี ลัทธิธรรมเนียมและสวัสดิมงคลหมดทั้งโลก มันอยากตะโกนว่า "บ้า" ออกไปทุกคราวที่ใครเอาเจ้าสิ่งเหล่านี้มาพูดให้ได้ยิน แล้วบ้านบังอรทั้งบ้านก็เต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้...¹

ทองจันทน์เสียบังอรไป เพราะในความรักนั้นจะถือประเพณีจัดมิได้ ต้องโอนอ่อนผ่อนตามซึ่งกันและกัน สำหรับสมรสวาทนั้นผู้ศึกษาจะไม่บอกกล่าวถึง เพราะมีเหตุผลงานของยาขอบ ทองจันทน์ชายหนุ่มผู้พ่ายแพ้ในการครองเรือน ไร้สรุปผลความเจ็บปวดในหัวใจของเขาให้เพื่อนฟังอย่างน่าเห็นใจว่า

"ผมมีความแค้นอยู่ในการจากพัศตร์พริ้งและจิระวัต มีความเวทนาในการจากของโณมฉาย แต่การจากบังอรมีแต่ความอ่อนละเหี่ยเพเลี่ยใจ และแข่งคำในสิ่งที่ไม่เข้าใจเสียเลย..."² และในการจากหม่อมเจ้าหญิงอุษานัน เขาเต็มไปด้วยความเจ็บปวด อับอาย และขมขื่นอย่างที่สุด ภรรยาคนนี้ทำให้เขายังรู้สึกว่าเขาเองไร้ค่าชีวิตไร้ความหมายประจักษ์แจ้ง "จอกน้อยล่องลอยอยู่ สุดแต่ว่ากระแสน้ำจะพัดพาไป"³

¹ ไซทิ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 133

² ฐ. หน้า 140

³ ฐ. หน้า 189

พัลลภ ยิ่งพูน ตัวละครเอกในเรื่อง "เมียขบ" เป็นตัวละครตัวหนึ่งที่ยาชอบได้แสดงให้เห็นธาตุแท้ของชายว่าเต็มไปด้วยความอ่อนแอ และเห็นแก่ตัว พัลลภเป็นทั้งนักประพันธ์ และนักธุรกิจ ในสายตาของสังคมเขาเป็นสุภาพบุรุษที่ดี ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นคนรักลูกรักเมีย แต่เบื้องหลังที่สังคมไม่รู้ก็คือการแก้ปัญหารักซ้อนแบบเอาแต่ใจตัวเอง และไม่ให้เกิดเรื่องที่ควร เมื่ออารมณ์รักที่เขามีต่อผาณิตมากเกินไปจนเกินกว่าที่จะระงับไว้ได้ เขาพยายามแก้ปัญหาด้วยการให้ผาณิตไปทำงานที่อื่น เขาบอกเธออย่างคนที่ระงับอารมณ์ของตัวเองไม่ได้ว่า

"คุณต้องไป ไปจากผม เพราะถ้าคุณยืนอยู่คุณจะต้องเป็นเมียผม"

"คุณพัลลภ "

"พัลลภนี้แหละ ทั้งที่มีเมียแล้ว ทั้งที่คุณจะรักหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้ายังอยู่ด้วยกันต่อไปอีก วันหนึ่งผมจะต้องตั้งต้นพยายามอย่างไม่ลดละเพื่อเอาผาณิตเป็นเมีย"¹

พัลลภไม่มีความสบายใจเลยเมื่อผาณิตจากเขาไปแล้ว เขาแพ้ใจตัวเองโดยไปหาผาณิตที่บ้าน เขาได้ฉวยโอกาสสร้างรอยราตีให้แก่ผาณิต ในขณะที่เขามีจิตใจอ่อนแอที่สุด เขายอมรับว่าเขาเป็นคนเห็นแก่ตัว ขาดความสุซุ่มเยือกเย็นดังแต่ก่อน เพราะอำนาจความรักทำให้เขาเป็นเช่นนี้ พัลลภพูดอย่างเขาข้างตนเองว่า

"เห็นแก่ตัว" เขาทวนคำ และทำท่ารำพึง "ถูกแล้วขอรัก ฉันเป็นคนเห็นแก่ตัว เพราะอย่างเลวที่สุดตัวฉันก็ยังมีประโยชน์แก่ผู้หญิงคนหนึ่ง ผู้หญิงคนนั้นนับวันจะยิ่งต้องการฉันและปราศจากฉันเสีย เธอจะรู้สึกเหมือนอยู่เหวมืดหรือมหาสมุทร ผู้หญิงคนนั้นคือผาณิต ไม่ต้องมองฉันอย่างนั้น ไม่ต้องพิศวงทศควาที่จองทองที่สุดนี้ดอก ต่อกไปและคงไม่ช้า คุณจะทราบว่า

เป็นความจริง...ผาณิต ดูตัวเองว่าชั่วช้าเสียเต็มประดา ก็ในเรื่อง
ที่ปล่อยตัวให้มันจุกลงมายังคายนั่นเอง คือสิ่งที่ทำให้คุณทั้งอะไรไม่เข้าใจ
อธิบายสิ่งใดก็ไม่เชื่อ...ถ้าผาณิตเสียตายเป็นสาว ก็ขอให้เข้าใจว่า
ผาณิตได้ขายสิ่งเหล่านี้ให้แก่ผู้ซึ่งยินดีจะซื้อสิ่งมีค่า ของผาณิตนี้
ด้วยชีวิตของเขาเอง"¹

พัลลภทักตวงความรักความหวานชื่นจากผาณิตด้วยการเล่าโลมและปลอบประโลม
กวนก่าหวาน เขาเข้าใจความขมขื่นในสภาพเมียน้อยได้ดี แต่เขาก็เห็นแก่ตัวเกินกว่าที่จะ
เลิกจากเธอไปได้ และในขณะเดียวกันเขาก็ไม่สามารถที่จะช่วยเหลืออะไรผาณิตได้เลย
เมื่อภรรยาของเขามาสนทนาประสาชู้ด้วยเรื่องเมียน้อย เขาเห็นผาณิตเจ็บช้ำ เมื่อช่วย
อะไรไม่ได้ เขาก็แสดงอารมณ์เสียดอกมาว่า

พัลลภหัวเราะกั๊ก แต่มีความขบขันเพียงเล็กน้อยในอารมณ์ขุ่นมัวอันมากมาย

"คุณผาณิตจะต้องเสนอนามตนเองไปให้คุณอัมพวัน" เขาขึ้นเสียงคาดคั้น
แกผาณิต "เพราะที่นี่ ไม่มีใคร ไม่ว่าพังงาหรือผู้หญิงคนไหนจะต้องเข้ามา
มาเกี่ยวข้องกับนายพัลลภอยู่ทุกเวลานาทีเหมือนตัวของผาณิตเอง"

"หยาบกาย" นางยิ่งพยุงหันมาใส่สามีด้วยความโกรธ "ทำไมจึงประชด
อัมให้มีความหยาบกาย กระเทือนไปถึงคุณผาณิต"

"ฉันไม่ได้ประชดใครเลย คุณผาณิตสนใจเรื่องนี้มากเห็นชัดๆ ไม่รู้จบ
เมื่ออัมให้แกเป็นคนต่างตาฉันจึงแนะนำให้แกถูกต้องครบถ้วนคือ เสนอนาม
ของแกเองไปให้อัมรู้"

"นายอายุจริง ๆ ที่พัลลภกลายเป็นคนพาลาคเช่นนี้ พัลลภฉลาดพอที่จะเข้าใจ
ว่าอัมต้องการรู้ชื่อผู้หญิงเหล่านั้นเพราะอะไร เพราะฉะนั้นคุณจะไม่เอ่ยถึงชื่อ
คุณผาณิตจริง ๆ ไม่ได้ จะเอ่ยได้โดยประชด...คุณหน้าผาณิตชี้ ว่า

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 705-710

พลลภทำให้เธอเสียใจเพียงไร คุณผาณิตคงไม่ยอมเกลือกกลั้วความน่า
ชยะแขยงโสมมนั้น... ซึ่งคุณผาณิตเข้าใจดีกว่า มันคือตัวเสนียด... อัม
จะถือว่าพลลภเป็นกตัญญู ไม่มีผิดเลย ก็ต่อเมื่อพลลภทำให้อัมเลิกสงสัยใน
ความคิดอันน่ากลัวของคุณเสียก่อนเท่านั้น" เธอพูดด้วยความปลื้มถึงเรื่อง
ที่หุ้มเถียงกันอีก "ถ้าเช่นนั้น ตัวจะรีบเขียนเรื่องเมียน้อยขึ้นอย่างรวดเร็ว
เร็ว เพื่อทำลายความคิดที่อัมเห็นว่าน่าเกลียดน่ากลัวนี้ลงโดยรวดเร็ว
ด้วย คุณผาณิตก็ควรออกไปพักให้สบายเสียสักครึ่งชั่วโมง ทำใจและ
หน้าให้แจ่มใส ประเดี๋ยวคุณจะต้องเหนื่อยมากทีเดียว เพราะถ้าผมมี
อะไรกล้ง ๆ อยู่ในหัวเช่นนี้ผมมีสิ่งกีดขวางที่จะบอกให้ชัดเจน... และอัม
ก็เหมือนกันกลับบ้านและรอดูว่าอยู่ภายใต้ความสบายใจ ตัวจะสร้างอนุสาวรีย์
ซึ่งแม้เดี๋ยวนี้ อัมจะแลเห็นไปว่าเป็นของน่าเกลียดน่าชัง แต่วันหนึ่ง
บางทีเมื่ออัมอายุยืนกว่าตัวอัมจะรู้สึกในหนังสือเล่มหนึ่งของตัวว่า มัน
เป็นอนุสาวรีย์ของความเห็นอกเห็นใจมากกว่าจะเป็นเครื่องหมายของ
ความน่าเกลียดน่าชัง"¹

นพ ฤๅษะ ตัวละครเอกในเรื่อง "หงส์นางผู้ขาย" ยาชอบได้สร้างตัวละคร
ตัวนี้ได้อย่างเด่นชัดจนเห็นภาพพจน์ว่าคนที่มีอารมณ์โกรธเพราะความหิวนั้นเป็นอย่างไร แต่
ในความโกรธความเป็นสุภาพบุรุษของเขาก็ก็น้อยลง เขาเป็นตัวอย่างของชายที่รู้ว่าในการ
แก้ปัญหาชีวิตในครอบครัวนั้น จะต้องอาศัยความใจเย็น การรู้จักให้อภัย ออกทน และเสียสละ
นพเป็นนักเขียนที่แท้จริง เมื่อมีอารมณ์อยากเขียนแล้วต้องเขียน โดยไม่คำนึงถึงเวลาอาหาร
และการหลับนอนรู้สึกตัวอีกทีก็เมื่อหัวข้าวจนแทบได้ ขออาหารภรรยารับประทาน เธอกลับ
จะให้เขารับประทานกระต้อนลอยแก้ว ขนมในอกคัสที่หวานชื่น เพราะอาหารคว้างซึ่งเตรียม
ไว้ให้นั้นเน่าเสียแล้ว และภรณายังแสดงอาการน้อยใจที่สามีไม่เห็นความตั้งใจของตน
ฝ่ายพ่อบ้านเห็นท่วงทีจะไม่สู้ดี จึงพยายามพูดอย่างอย่างอ่อนโยน

"ไป-ไป! หาของหนัก ๆ มาให้ฉันกินหน่อย เมื่อเนื้อทอไม่ได้ เปลี่ยนเป็น
ไขเสียแล้วกัน ก็ง่ายดีเสียอีก" "ก็รับประทานกระท้อนที่เสียก่อนไม่ดีหรือคะ"
เสียงนายภคฤทธาคุมตั้งลั่นบ้าน "ฉันต้องการอาหารหนัก หิวไส้จะขาดอยู่แล้ว
แม่คุณเก็บกระท้อนไว้เสียก่อนเถิด" พอขาดคำ ซามแก้วไล่ลอยแก้วก็เลื่อน
จากโต๊ะลงไปกระจายอยู่กลางพื้น โดยมีมือของผู้ปรุ้งนั่นเองไม่ใช่ใคร...
นพมองดูแก้วขึ้นน้อย น้ำเชื่อมและชิ้นกระท้อนที่คลุมรวมกันอยู่กับพื้นอย่างตะลึง
แต่พอรู้ว่า เป็นเครื่องหมายของเรื่องอะไรแล้ว เขาเดินไปที่โต๊ะกินข้าวด้านที่
รำเพยยืน ใบหน้าบดด้วยความโกรธเกรี้ยว รำเพยคิดว่านางจะเข้ามาทุบ
เธอ...เปล่า...นพไม่ได้ระบายความโกรธลงกับเนื้อกับตัวแม่เมียรักของเขา
จนแปะเคียว หมอกรองแก้วใส่น้ำเย็นต่างหากที่รับเคราะห์แทน เขายกมันขึ้น
แล้วขว้างเปรี้ยงลงไปกับพื้นที่เคียวกันกับซามแก้วไถนอนอยู่แล้ว ออ ถ้าทะเลาะ
กันด้วยวิธีนี้ ฝ่ายราเพยแม่หรือจะหวาดหวั่น...มามะเท่าไร เท่ากันวันนี้ก็กันให้
ยับไปเสียที ไม่มีใครคิดยอมแพ้...ถ้วนน้ำเย็นเย็นไปทั้งแถว...รำเพยเห็น
ทางที่การศึกจะยืดเยื้อไปอีกนานจึงทักใจ...กำหมัดแน่นทั้งสองมือแล้วกระหน่ำ
ลงบนอกของสามี ปากก็ส่งเสียงร้องให้ลั่นบ้าน...¹

นพได้เห็นว่าเพยขึ้นไปบนห้อง เมื่อภรรยาสงบแล้ว เขาจึงออกไปจากบ้าน กลับมาอีก
ครั้งหนึ่งเมื่อเวลาหนึ่งนาฬิกาของวันใหม่ รำเพยยังรออยู่ แต่คลายพยักลงมากแล้ว เขาจึง
ยอมตอบคำถามของเธอว่าไปเล่นบิลเลียดมา

"อ้อ รักบิลเลียดมากกว่ารักเมียหรือคะ? ถามอย่างน้อยใจ

"จะ เพราะในบางครั้งบิลเลียดน่ารักกว่าเมียมาก เป็นต้นว่าในเวลา
ฉันโกรธ ฉันตีมันแรง ๆ ก็ได้และทุก ๆ ของลูกบิลเลียด

มันยอมวิ่งควายเหตุผลทุกครั้ง แต่บางครั้งเมื่อยันเคล็ดไปโดยไม่มีเหตุผล
เสียเลยจนนึกเคียว"¹

นพพังราเพยอธิบายเหตุผลในการกระทำของเธออย่างสงบไม่โต้เถียง และนึกว่า
ในเหตุผลที่เข้าข้างตัวเองของเธอ เธอไม่อยากขัดคอเธอ เพราะไม่มีประโยชน์อะไรเลย
ที่จะเอาชนะภรรยาของตัวเอง และเหมือนมีพราयมากระซิบที่หูว่า "นั่นไม่ใช่การที่ควร
กระทำในชีวิตของหลังฉากผู้ชาย"²

อาชีพลูกจ้าง ตัวละครชายที่มีอาชีพนี้ได้แก่ อรรถ ทัพทการี ฐนุ และกั๊ก
จิตรภัทร ตัวละครเอกฝ่ายชายทั้งสามตัวนี้ เป็นสุภาพบุรุษที่ดีในสายตาของสังคม มีความ
สามารถในการทำงาน มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีอารมณ์ร่อน และต่างก็มีอุปสรรคในความรัก
เพราะถูกผู้ใหญ่ชักขวางเหมือนกัน แต่ในการแก้ปัญหาในความรักของแต่ละคนแตกต่างกัน
ดังต่อไปนี้

อรรถ ทัพทการี ตัวละครเอกในเรื่อง "กามวาสี" เป็นตัวละครที่มีกิริยา
หม่นหมองก้าวร้าว และเต็มไปด้วยความเจ็บแค้นตลอดเวลาที่คิดว่าตนผิดหวังในความรัก
สาเหตุเพราะคิดว่าสาวที่ตนรักนั้นทรยศ แต่เมื่อเขาทราบความจริงว่าเป็นเรื่องของการ
เข้าใจผิดกัน เขากลับมีความอ่อนโยนต่อเธอ แต่ในขณะเดียวกัน เขาก็มีความหม่นหมอง
ยิ่งขึ้น ความแค้นหมดไป แต่กลับมีความเสียใจเข้ามาแทนที่ เขาคำนิ่งเก็บรศิกษของคนที่รัก
ยิ่งกว่าคำนิ่งถึงความสุขของตัวเอง เขาตัดสินใจเด็ดขาดที่จะจากเธอไป เพราะไม่มีอะไร
มีค่ายิ่งกว่าการเสียสละเพื่อความรักแท้แล้ว เขาให้เหตุผลแก่หญิงอันเป็นที่รักอย่างน่า
เนืองว่า

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายของยาขอบ เล่ม 2 หน้า 285

²ฐ. หน้า 287

"อยู่ในกรุงเทพฯ ไม่ได้ ไกลเกินไป" ตอบเสียงแผ่วแต่มั่นคง
 "ฉันเป็นคนอารมณ์ชั่ว รั้วตัวของตัวในข้อนี้ จึงอยู่ไกลเธอไม่ได้เป็นอันขาด
 ฉันไม่ยอมยกให้ว่า ในส่วนรักทานผู้อำนวยความสะดวกจะรักเธอมากไปกว่าที่ฉันรัก
 แต่เขาเป็นตัวยอมมีสิทธิ์ที่จะทำอะไรทำได้ เขาจูบ เขากอดแล้วเธอก็ยิ้ม
 กับเขา โอ๊ยก็เข้าแล้วหัวใจฉันจะแตก หนีไม่ไหว ไม่ว่าอินทร์พรหมยม
 พบบาลหน้าไหนฉันฆ่าได้ ฟังซี ฤๅณา ฉันฆ่าคนได้ทุกคนถ้าเขามาถูกต้องตัว
 เธอให้เห็นตาตาอยู่เสมอ ฉันไม่มีสิทธิ์อันใดสำหรับการหวนนั้น แต่ฉันก็ได้
 หวงหึ่งที่ตนไม่มีสิทธิ์ ได้หึ่งอย่างตักเท่าไรไม่หาย นี่สิ มันเป็นเรื่อง
 ทรมาณใจเมื่อได้พบเธออยู่กับคุณประเทือง ขอให้เห็นใจฉันบ้าง ฉันทนกรก
 ทั้งเป็นเทียวหนากฤๅณา

และยิ่งกว่านั้น ใครจะรับรองความใกล้ชิดของเรา ใครจะรับรองความ
 ปลอดภัยของกินระเบิด ที่วางอยู่ใกล้เปลวไฟ...ขอให้เราจากกันไปเสียเถิด
 หุ่นหัว ขอให้เราจัดการกับตัวเราเองในคราวที่จะช่วยได้ คือให้ฉันจากเธอ
 เสียในเวลานี้ เวลาที่อรุณยังอาจจะคิดถึงความเป็นคน และมนุษยธรรมได้
 บ้าง ขึ้นอยู่กับกันทั้งนี้แน่แท้เถียว สักวันหนึ่งฉันจะเป็นคนทำลายทั้งตัวเอง
 และทำลายทั้งคุณงามความดีของเธอ...เธอเข้าใจผิด...ถ้าเธอรู้ถึงความ
 จริงใจของฉันแล้วก็คงไม่ต้องทุกข์...เมื่อก่อนนี้ต่างหากที่ฉันเร่ร่อนไปช่วย
 หัวใจที่ฟกช้ำ...แต่ทว่าบัดนี้ความจริงทุกอย่างได้แจ่มแจ้งแล้ว ฉันรู้ว่าเคราะห์
 กรรมคอกที่พรางกฤๅณาไปจากฉัน ฉะนั้นการจากกันครั้งนี้จึงหาเหมือนครั้ง
 ก่อนไม่...ครั้งนี้ฉันไม่ได้เร่ร่อนไปช่วยหัวใจฟกช้ำคอก ตรงกันข้ามฉันไกล
 เธอเสียได้ฉันเป็นสุข ที่ว่านี้มีใช้รักอาลัยเธอหน่อย เพราะรักมากอาลัยมาก
 จึงว่าเป็นความสุข...ถ้าฉันจะได้เห็นเธอแค่เพียงในห้วงนึกและความฝัน ฉัน
 ย่อมสุขมากกว่ามาได้เห็นตัวเธอจริง ๆ เช่นขณะนี้ซึ่งอยากจะกอดเธอจนใจ
 ล้น แต่ไม่กล้าแม้เพียงจะเอื้อมมือไปตอ้งตัว แต่เมื่อเราห่างกัน ฉันคงฝันถึง
 เธอ แต่ในคานที่นาอภิรมย์ขมขื่น กอดเธอไว้ด้วยอารมณ์ มันไม่เป็นการทนกรก

ทั้งเป็นเหมือนคังที่อธิบายมาแล้ว"¹

อรรถให้สัญญากับภรรยาว่า เขาจะไม่ทำลายตัวเองให้ตกต่ำ และ
ขอพบกันในชาติหน้า "การสิ้นรักบางทีจะทำให้ฉันเป็นคนสิ้นคิดในทาง
ที่จะหาตัวให้เจริญกว่าที่เป็นอยู่ แต่นั่นก็แน่ใจว่าคงไม่เลวไปกว่าที่
เลวอยู่เดี๋ยวนี้ ฉันจะพยายามรักษาระดับ ฉันจะทรงชีวิตอยู่ด้วยความ
หวังว่าคงถึงวันของเราสักวันหนึ่ง ที่จะได้พบกันในลักษณะที่งดงามกว่า
นี้...จู่ๆ, ภรรยา น้ำตาไม่ไหลลงก็ขอให้เราจากกันด้วยสีหน้ายิ้มแย้ม
เราทำความมงคลไว้อย่างไรก็จะปลอมใจไว้ด้วยความมงคลนั้น จงลอง
เชื่อในนรกและสวรรค์ฉันกับเธอได้ฝากความสัจที่เรามีต่อกันอย่างหน้าตา
และศีลธรรมไว้กับพระ เราไม่ได้พบกันชาตินี้ พระท่านคงโปรดให้เรา
พบกันในชาติหน้า"²

ขุณ ตัวละครเอกในเรื่อง "มัลลิกา" ขุณ เป็นตัวละครที่แสดงให้เห็นถึง
จิตใจที่มั่นคง เมื่อความรักมีอุปสรรคเพราะฐานะแตกต่างกัน เขาก็รอความหวังในความ
รักด้วยความอดทน และให้เกิดรักแท้ที่ตนรักในการตัดสินใจ

"ผมรักคุณจริงที่สุดในโลกเหียวคุณมัลลิกา ไม่ได้รักด้วยอารมณ์หึง
รักคอกไม้และแมว แต่รักอย่างชีวิตคุณหึงต้องการกลืนฉันเข้าไป
ตลอดชีวิต"...

"นั่นจะก่อกำเริบกันไม่ให้ผมข้ามไปถึงตัวคุณหรืออย่างไร" ฉันปาก
คันทรายให้ราบลงอย่างเค็มทันที คิดว่านั่นก็ให้คำตอบเขาได้
เพียงพอแล้ว...

"กำเริบทรายมัลลิกาย่อมพังเสียได้ แต่กำเริบประเพณีของเราจะได้"

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 85 - 88

² ฎ. หน้า 90 - 92

สิ่งใดมาพัง"...

"นอกจากผู้รักษาระเพณีแล้วก็ไม่มีการพังใดคอกณะจะคุณชน..."

ตัวของฉันอยู่ในกำแพงประเพณีกัน แม้ใจจะไถ่กันออกไป ใจเป็น
เรื่องที่ห้ามกันไม่ได้ อย่างนั้นไม่ใช่หรือชน"

"ถูกแล้วคุณมัลลิกา" เขาว่า "เราพึ่งตัวได้ คุณชมไม่ได้เห็นยารั้ง
คุณเลย ถ้าผมรักมัลลิกาน้อยกว่านี้สักครั้งหนึ่ง ไม่กลัวว่ารอยจูบจะ
เป็นมลทินกับคุณ ไม่กลัวว่าคุณจะรักผมมากเกินไปเพราะเหตุนี้แล้ว
ผมเชื่อดีในความสวามิภักดิ์ของตัวว่า คุณมัลลิกาคงยอมให้ผมจูบสักครั้ง
โดยดี"¹

ความรักของคนทั้งสองยากที่จะสมหวังได้ เพราะชนเป็นแต่เพียงคนงานในบริษัท
ของบิดาของมัลลิกา ถึงแม้เขาจะมีความสามารถในกิจการงาน ช่วยให้บริษัทรอดจาก
การขาดทุน และบิดามัลลิกาก็ชอบเขา แต่ก็เป็นการยากที่ท่านจะเห็นด้วยโดยเฉพาะ
มารดาของมัลลิกาแล้วยังไม่เห็นหนทางสำเร็จได้ มรสุมรักได้เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิดอีก
เมื่อเขาถูกกล่าวหาว่าเป็นขโมย เขารักเกียรติของคนรักยิ่งกว่ารักตัวเอง เขาไม่
สามารถปฏิเสธคำกล่าวหานี้ได้เพราะ

"เขาย่อมพูดไม่ได้เองว่า...ระหว่างสองยามถึงสี่ ซึ่งยามบ่า
นั้นหลับแล้วของหายนั้น เขาได้นั่งกอดฉันอยู่ที่หาคทราย ฉันต้อง
วิ่งกลับมาที่นอน ขบหนาร้องไห้ด้วยความสงสารพ่อยอดชีวิตซึ่งมี
น้ำตาลคลอลา และนั่งคุ้ยปากกล่าวถึงการดูเขาผิด ซึ่งเป็นการดูหมิ่น
อย่างรุนแรง..."²

¹ โชติ แพร่พันธุ์, รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 229 - 231

² ก. หน้า 246

ธนูแก่ปัญหารักของเขาไม่ได้ แต่เพราะความดี ความอดทน เมื่อ บิดามารดาของมัลลิกาทราบความจริง จากสมุดบันทึกของธิดาตอนเธอล้มเจ็บเพราะ ความเสียใจ ท่านทั้งสองจึงเห็นใจ และยกธิดาให้ในที่สุด

ศักดิ์ จิตบุษกร ตัวละครเอกในเรื่อง "สวรรค์คนยาก" เป็นตัวละคร ที่มีอารมณ์ร้อน และมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง โดยเฉพาะในเรื่องของความรัก เขาไม่นิยมอดทนรออย่างไร้ความหวัง แต่เขาต้องการการตัดสินใจที่เด็ดขาด กล้าหาญ และเป็นตัวของตัวเอง เขาบอกหญิงที่รักผู้เป็นธิดาของนายจ้างว่า

"การแต่งงานกับเงินและยศในเมื่อขาดความรัก—เป็นทุน แม้แต่ไปเลี้ยง ผู้ชนะทวีปราชยาของพระราชาเสียด้วยซ้ำ ก็ยังไม่สามารถจะบันดาล ความสุขให้แก่ผู้ใดเลยนั้น ๆ ได้ คนที่มีทั้งเงินทั้งอำนาจยังทำไม่ได้ ขอโทษยอครักที่ฉันต้องพูดว่า นับประสาอะไรกับหลวงไทยวิทิศ ซึ่ง เปรียบเงินและอำนาจกับไปเลี้ยงแล้ว ไม่รู้ว่าจะต้องไข่มุกรา 1 เท่าไหรันนั้นจะบันดาลให้ชีวิตเพียงจันทน์ของฉันในเมื่อแต่งงานกับเงิน เป็นสุขอย่างไรกับฉันมองไม่เห็นเลย"

ผู้ช่วยผู้จัดการสาวบิบบี้มือของเธอเองที่ประสานกันแน่น มองฝ่ายชาย ควบอาการวิงวอน

"โอ้ศักดิ์ ฉันบอกเมื่อเช้านี้เองว่า ขอให้ตั้งปัญหาทั้งนี้ไว้ให้ฉัน

ตรองก่อน โปรดคงรบกวนความคิดฉันสักเจ็ดวันเถอะคะ"...

"เจ็ดวัน...เจ็ดวันที่หนังสือหลายฉบับจะลงข่าวการหมั้นของบุตรธิดาของ ท่านเจ้าของไทยอินคัสตรี เจ็ดวันที่เชือกประเพณี จะมัดเพียงจันทร์ เป็นเปลาะแรก ฉันยอมไม่ได้ ไม่ยอมจริง ๆ แต่ว่าเราจะทำอย่างไร กันดี... "วิธีของฉันหรือ" ศักดิ์พูดเสียงหนักแน่น "ฟังฉันซิเพียง ฉันจะชักขวางการหมั้นของเธอจนนาทีสุดท้าย และติดตามเพื่อจะแย่ง ยื้อเอาเพียงมาเป็นของฉัน จนกระทั่งลมหายใจครั้งสุดท้าย แม้เพียง จะแต่งงานไปแล้วก็ตาม ฉันไม่กลัวอะไรหมกในโลกลมมนุษย์หรือโลกนรก

ฉันกลัวอย่างเดียวคือการไม่ได้เพียงจันทร์ นี่วิธีของฉัน" แม่สาวมองเขาอย่างหวาดกลัว "ไม่เอาละศักดิ์ศรีความปรารถนาของคุณรุนแรง และ...อ้อ...โหดร้ายต่อฉันเกินไป...ทำไมคุณไม่คิดถึง การเสียสละ ทำไมคุณไม่ทำให้ยินดีในคราวที่เพียงจันทร์ยอมมียกขวัณของคุณจะไปสู่ที่ขอบที่ที่ยอกรักของคุณได้ปฏิบัติตามใจท่านผู้ใหญ่ในหนทางทั้งดงาม"

ศักดิ์หัวเราะเหมือนนักรบหัวเราะ เมื่อต้องปากเจ็บซึ่งเสียงนั้นทำให้เธอต้องหยุดพูด

"ฉันเป็นคนจริง ๆ นะคุณเพียงจันทร์ ไม่ใช่คนในความฝันของนักประพันธ์... เมื่อหญิงที่ฉันรักยิ่งชีวิต และหญิงคนนั้นก็บอกว่าฉันเหมือนชีวิตของเธอ จะตกไปเป็นของชายอื่น ฉันจะพูดถึงการเสียสละของหล่อนอย่างบ้าเป๋อไม่ได้"¹

ศักดิ์ก็อ่อนวอนให้เพียงจันทร์เห็นใจในความรักของเธอ และขอให้เธอตัดสินใจที่จะแต่งงานกับเขา แม้ว่าผู้ใหญ่ไม่เห็นด้วย ในเรื่องอาชีพซึ่งเขาเป็นเลขานุการในบริษัทของบิดาเขานั้น เขาก็จะลาออก หางานใหม่ และอาจจะได้เป็นนักประพันธ์ เพราะมีเพื่อนสนับสนุน เขายกเธอว่า

"เราไม่กลัวอย่างเดียวนะ เราก็จะกลายเป็นผู้ที่ชนะหมดทุกอย่าง"²

ศักดิ์ปลอบใจเธอจนเธอใจอ่อน และตัดสินใจที่จะแต่งงานกับเขาแม้ว่าบิดาไม่อนุญาต เพียงจันทร์เห็นด้วยกับคำพูดของศักดิ์ที่ว่า

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 118 - 122

² ก. หน้า 125

"ไม่ต้องเป็นทุกข์ถึงวันหน้าออกทุนหัว แยกพวกหนึ่งฆ่าัวว อีกพวกหนึ่ง
เคารพัวว แต่คนทั้งสองก็รู้สึกวาสวรรค์ของตัวมีเหมือน ๆ กัน เพราะ
ฉะนั้นเราจึงมาเป็นสุขในสวรรค์คานของคนจนไปก่อนเถิด"¹

อาชีพนักธุรกิจ ตัวละครที่มีอาชีพนี้ได้แก่ ทวน ทัททิกรณ์

ทวน ทัททิกรณ์ ตัวละครเอกในเรื่อง "หล่อนชั่วเพราะชาย" เป็นตัวละคร
ที่ยาชอบได้แสดงให้เห็นความสามารถในงานอาชีพได้อย่างเด่นชัด ดังจะเห็นได้จากการ
โฆษณาตัวเอง และการโต้ตอบปัญหาของใจของลูกค้ายของเขา เช่น

ชายหนุ่มหนึ่งรอบรู้ในการสินค้าประเภทฟุ่มเฟือยโดยกว้างขวาง มีความคิด
ไกลมีปัญญามาก แต่ยังไม่มีเงินเลย จึงต้องการใช้ปัญญาของเขา ร่วมกับ
ทุนของท่านผู้มีเงิน ถ้าท่านคิดว่าท่านเสียเงินค่าคุ้มหมอกได้ ทำไมไม่กล้า
เสียค่าฟังความคิดของคนที่จะช่วยให้ท่านรวยได้งายกาย แน่นอนยิ่งกว่า
ถ้อยคำของหมอ ยินดีสนทนากับท่านผู้มีเงินทุน 4,000 บาทขึ้นไป พบได้ ณ
เลขที่ 1691 ถนนอัษฎางค์ เฉพาะเวลา 10.00 น. ถึง 13.10 น.
เท่านั้น ทางที่ดีควรจดหมายกำหนดพบล่วงหน้าเพื่อที่ท่านจะได้ไม่เสียเวลา
ของท่านไปนั่งรอสภาพบุรุษอื่น ๆ ที่นัดพบกันไว้ก่อน...²

การงานของทวนเจริญขึ้นโดยลำดับ จนเขามาพบ ขวลิขิต ญาติของคนรัก เขา
แนะนำให้ขวลิขิตให้ทำผ้าขั้วกระดุมสตรีขาย ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีใครคิดขึ้นเลย เมื่อถึงการใช้
เครื่องหมายการค้า เขาแนะนำขวลิขิตว่า

¹ ไซคี แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 130

² ไซคี แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 152 - 153

"อ้อ ไม่ใช่ ของฝรั่งไม่มีประโยชน์อะไรนัก ก็แต่ให้ความโก๋
บาดตา ของเราเอาราคาถูกเข้าล่อแล้วไม่จำเป็นอาศัยบารมียี่ห้อ
ว่าเป็นของฝรั่ง ผมคิดว่าเราทำเป็นของเจ๊ก ผิดนักก็จะถึงผู้หญิง
จีนมาใช้อีกพวกหนึ่งด้วย"...

"เก่งที่เดียวประเสริฐเหลือเกิน" เขาคราง "เป็นความจริงที่
ผมยอมรับรอง คุณมีปัญญามากคุณทวน และคุณคงเป็นคนมีเงินมาก
ในเวลาต่อไป"

นอกจากความสามารถในการทำงานแล้ว ทวนยังเป็นสุภาพบุรุษที่ดีตามแบบฉบับ
พระเอกของยาขอบทุกประการ บุคลิกที่เด่นชัดเป็นพิเศษก็คือ ความสุภาพอ่อนโยน
ขี้สงสาร และความเสียสละ เมื่อทวนทราบว่าเลขาสาวของเขาทำให้ประคอง
ภรรยาของขวลิตได้รับการทารุณจากสามี เขาจึงไปเยี่ยมเธอ ยิ่งเห็นบาดแผลที่สามี
เธอทำร้ายเขาก็ยิ่งโกรธ

"ถ้าคุณเป็นน้องสาวผม ๆ จะสั่งให้กลับบ้านของเราทันที ทั้งที่ได้
ฟังเขาถูกรุกรานและทั้งที่เห็นร่องไห้ ผมยังนึกเพียงว่าเหตุการณ์
คงอยู่ในขั้นโต้เถียงกันแต่ครั้น รุนแรง ไม่ได้คิดไปถึงว่าผู้ชาย
สมัยนี้ และในฐานะอย่างคุณขวลิตเช่นนี้ จะทรมานเมียของเขา
ขอโทษ คุณประคอง ผมไม่อยากจะหมิ่นคนหนึ่งคนใดต่อหน้าเมีย
ของเขา แต่ผมจะหลีกเลี่ยงที่จะไม่พูดไม่ได้ คุณขวลิตสกปรก
เกินกว่าผมเข้าใจ"²

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 519

² ฎ. หน้า 530

ประคองไม่เคยได้รับความสัพภาพ และเห็นอกเห็นใจจากใครมาก่อน เสมอ
เหมือนกับที่ได้รับจากทวนหาให้เธอรักเขา ประกอบกับความทุกข์ที่ได้รับจากสามี เธอ
จึงหย่ากับสามีในที่สุด ประคองมาหาทวน ทั้ง ๆ ที่ทวนรักคนรักของเขามาก เขา
ก็รู้สึกว่ามีค่าจำเป็นที่จะต้องรับผิดชอบในชีวิตของประคองมากกว่าที่จะคิดถึงความสุข
ของตัวเอง เขายินดีแต่งงานกับเธอด้วยความสงสาร ทวนบอกประคองว่า

"อันใดเป็นหน้าที่ของสามีที่ชื่อตรง อันนั้นสิ่งนั้นคุณจะได้จากผม"...

"ดิฉันแสนจะสงสารคุณทวน" ได้ยินคำปรารภถึงความสงสารต้อง
หลับตา แสนสงสารก็อย่าเอาเรื่องบ้ามาผูกมัดดิฉันซี เพราะดิฉันยังมี
คนซึ่งไ้รักอยู่มากกว่าหลอนหลายสิบเท่านัก โปรดให้ฉันไปตาม
ทางที่ปรารถนาเถิด ในใจอยากสะโกนออกไปเช่นนี้ แต่จะทำ
จริง ๆ อย่างไรได้ เพราะฉะนั้น ก็พูดเสไปเสียอีกคำหนึ่ง ซึ่ง
ทำให้ความชื่นชอบแก่อารมณ์ผู้ฟัง ในฐานะเช่นนี้ ข้าพเจ้าว่า
"เราเป็นคนที่ต้องสงสารเธอ ๆ กัน หรือว่าโดยแท้ คุณนั่นแหละ
น่าจะได้รับความสงสารยิ่งกว่า เพราะผมไม่ค่อยใส่ใจเรื่องทุกข์
เรื่องร้อน นิสัยมันเคย คุ้เอาเถิด ในคราวที่ประคองร้องให้
แต่คุณทวนกำลังสบายเพราะมีคนกอดและหัวเราะก็ได้" เพื่อ
ประกอบคำพูดให้จริงจัง ข้าพเจ้าได้หัวเราะออกมาอย่างแห้งแล้ง
เต็มที...¹

ประคองเห็นใจในความดีของเขา และยิ่งซึ้งยิ่งขึ้นเมื่อเขาบอกว่าเขาจะไป
บอกคนรักของเขาว่าเขาเป็นฝ่ายผิด เขาจะไม่ยอมให้ใครมาว่าประคองเมียในอนาคต
ของเขาได้ กิริยาที่ทำเป็นสุขของเขาไม่สามารถปิดบังประคองให้แลเห็นความทุกข์

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 578 - 586

ของเขาได้ เธอจึงตัดสินใจจากเขาไปในที่สุด เธอได้เขียนจดหมายบอกเขาว่า

"เป็นเคราะห์ดีของเราทั้งสองคน ที่บทของชีวิตเมื่อตอนหัวค่ำได้
เป็นไปเช่นนั้น" ที่ประคองถือว่าเคราะห์ดีของหลอน ก็เพราะ
เหตุการณ์ได้พิสูจน์ให้หลอนเห็นรอยเป๋อร์เซนต์ที่เคียวว่า นายทวน
ทัฬหิกรณ์ มีค่าสูงสมควรรัก แม้การรักเขาจะต้องแลกกับการหย่า
สามีก็ไม่แพงเลย ส่วนที่เป็นเคราะห์ดี ข้าพเจ้านั้น ความคิด
ของประคองน่ากลัวมาก หลอนว่าถ้าได้เห็นข้าพเจ้าในคานของ
أيายคนเห็นแก่ตัว ปลอยปลະละเลยโดยไม่คิดความเสื่อมเสียของ
หลอนเลยแล้ว ประคองจะไปหาน้องผิวแต่งเติมเสริมต่อให้เห็นว่า
ข้าพเจ้าได้หลอกลวงหลอนโดยกะนอง ครั้นแล้วจะไปอย่างไม่มี
เยื่อใย แม้จะเป็นความเท็จก็ไม่ต้องสงสัยว่า การแตกร้าง
ระหว่างข้าพเจ้ากับเมย์อรุณจะไม่เกิดขึ้น... แม้หญิงผู้นำสงสาร
คนนั้น ขอรับรองว่าขอให้เราอย่าได้พบกันภายในเดือนนี้เลย หลอน
อ้างเหตุผลข้อนี้ว่า

"ถ้าดิฉันพบคุณในขณะนี้ ขณะที่หัวใจกำลังตีค้ำในอริยาศัยคุณทวน
ที่ปรากฏขึ้นวันนี้ ดิฉันก็จะตัดสินใจเป็นอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากจะ
ขอให้ผู้ชายคนหนึ่งรับดิฉันไว้เป็นเมียลับ ๆ ดิฉันไม่ต้องการเลี้ยงดู
อย่างออกหน้าออกตา ต้องการมีชีวิตอยู่ภายในความเห็นอกเห็นใจ
ของเขาเท่านั้น" คงไม่มีผู้หญิงคนไหนบอกกับข้าพเจ้าเช่นนี้แล้ว
และคงไม่มีผู้ชายคนไหนจะได้ยินผู้หญิงคนไหนบอกเช่นนี้อีก
ข้าพเจ้าไม่อายุที่จะรับว่า น้ำตามันซึมออกมาเองเป็นการร้องไห้
ครั้งแรก หลังจากร้องไห้แก่ศพเมื่อ 10 ปีมาแล้ว...¹

อุชชิทรมราชการ ตัวละครเอกที่มีอาชีพนี้ได้แก่ หลวงบุรีรักษ์ แก้ว
พันบุครศรีเทพ และเอียวหลี่

หลวงบุรีรักษ์ พระเอกในเรื่อง "รักแท้" เป็นตัวละครที่ไม่เด่นนักเป็น
ตัวละครที่ขาดการตัดสินใจที่เด็ดขาด มีจิตใจอ่อนแอ ปล่อยให้การตัดสินใจเป็นของสตรี
และการตัดสินใจเช่นนั้นนำมาซึ่งความทุกข์ใจที่ซ่อนเร้นซึ่งมีวันหักทลาย แต่ยาขอบก็ได้
แสดงให้เห็นความสุข ความเป็นสุภาพบุรุษที่รู้จักสะกดย้อนอารมณ์ปรารภว่า ที่จะไม่
หาความทุกข์ให้แก่ลูกและเมีย เพราะความรักที่เขามีต่อองภรรยา และเพราะน้อง
ภรรยามีจิตใจที่เข้มแข็งกว่าเขามาก เรื่องร้ายแรงในชีวิตครอบครัวของเขาจึงไม่มีวัน
ที่จะเกิดขึ้น ตรึงใจบอกเขาว่า อย่างใดมาสนับสนุนให้เขอแต่งงานกับผู้อื่นตามคำ
ขอร้องขอของพี่สาวของเธอ คำพูดของตรึงใจทำให้เขาไม่สามารถจะระงับอารมณ์
รักได้

"ถ้าโลกถือความรักเป็นเกม ฉันน่าจะเชื่อว่าจะเป็นผู้เล่นในเกมนี้นะ
ฉันแน่ใจหนักหนา และถ้าไม่เป็นการเข้ากับตัวเองจนน่าเกลียดแล้ว
ก็อยากจะพูดว่าฉันรักพี่มากกว่าพี่ที่เพื่อนรัก และฉันเชื่อใจอีกนั่นแหละ
ว่า ในครั้งโน้นฉันจะแย่งพี่มาจจากพี่ที่เพื่อนเมื่อไรก็ได้ แค่อันตอน
พอที่จะไม่ทำเช่นนั้น ฉันรู้ว่าพี่ที่เพื่อนไม่มีใจอันแข็ง และอดทนพอ
กับการที่จะเสียใจของแกไป"...

"หยุดเถิดพี่ฟังไม่ไหว...พี่จะพาเธอไปหาเพื่อน เป็นตายอย่างไรก็
ไหวไป แต่ทนอยู่อย่างนี้ไม่ไหวแล้ว อย่ากินลีตริง จะได้พิพากษา
เรื่องราวของเราให้เด็ดขาดเสียที" แค่อันตรึงใจหาเชื่อไม่ หลอน
คินจนหลวงศรีฯ ต้องวางมือ

"อย่าคะ อย่าทำเช่นนั้น นี่พี่จะฆ่าฉัน ฆ่าพี่ที่เพื่อน และฆ่าตัวพี่เอง
โดยทางอ้อมหรือ"

"ฉันยินดีจะสู้หน้ากับความพินาศทุกอย่าง..." แต่ถูกปิดปากเสียก่อน
กล่าวต่อไป

"พื้หนัสนั่นแล่น ไม่ถึงนิสสัยเค็ม พื้รู้จักตรึงก็ไม่ไชหรือคะว่าใจแข็ง
ทุกสิ่งที้นั้นพุดหวังเพียงให้พื้รู้และสงสารบาง จะไคไม่พลอยลงเสริม
การแต่งงานของนัันอีก ตรึงหวังเพียงเท่านี้ จะไคหวังให้พื้พลอกรัก
ฉันทมิไค ไปครองเสียคืนหนึ่ง พุรงนี้วันใหม่ขอให้เราเป็นใหม่ ส้ม
สิ่งที้นึกในคีนนี้ ฉันทขอร้องให้พื้ส้ม ปลอยฉันทตามประสาของฉันทซึ่ง
แสวงหาความสุขกายใจของฉันทเอง ฉันทยินดีพื้พื้มคนเก่าในคีนนี้
แต่วันค่อไปถ้าคุณพื้หลวงกลับเป็นวิมเมื่อไค จาเป็นทีคีนฉันทจะอยู่ที้นี้
ค่อไปไมไค...และนัันขอให้รู้เถิดว่า วิมไคทำลายความสุขชั้นสุดท้าย
ของฉันทเสียแล้ว ตรึงพุดจริงและทำจริง ขอนพื้ยอมรูดอยู่แล้ว...
ลาที พื้วิม ความอ่อนใจคงทำให้ฉันทหลับเร็ว"... ประตู่ทองนอน
ของตรึงใจปิดแล้ว แต่พื้เชยของเธอยังเป็นคอดกอยู่ที้นั้น!

แก้ว ตัวละครเอกในเรื่อง "จดหมายเจ้าแก้ว" แก้วเป็นตัวละครตลกที่
ยาชอบจงใจสร้างขึ้นมาเป็นครั้งแรก คุณลักษณะพิเศษของแก้วก็คือ การมองโลกในแง่ดี
ด้วยความรู้สึกละเมิ้มไส และมองในแง่มุมที่ไม่เหมือนใคร เป็นผู้ที่มีวาจาอันแหลมคม
เชิงเสียดสี เป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตนเอง และภาคภูมิใจในหน้าที่การงานของตนเสมอ
ไม่ว่าตนจะอยู่ในอาชีพใด แก้วมีความสนิทสนมกับบิดามากจนขาดการเคารวเท่าที่ควร
ถึงจดหมายที่เขาเขียนถึงบิดาว่า

"วันนี้พ้องกับวันชีวอีก ขออานวยพรแก่เคี้ยว่า สิ่งใดที้อีกกันว่าชวย
สิ่งนั้นจงเกิดแก่เคี้ยแต่น้อย สิ่งใดที้อีกกันว่าเฮงเป็นสิริมงคล สิ่งนั้น
จงเกิดกับเคี้ยมาก ๆ หน่อย ขอผีสงปู้ยาตายายจงชวยเคี้ยฉันทให้
สละนิสสัยชั่ว ชี้นิยวเป็นตังเมออกเสียดิ"²

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 2 หน้า 146 - 148

²ก. หน้า 303

แก้วได้เล่าเรื่องคับใจที่ถูกป้าว่าให้บิดาฟัง ซึ่งแสดงทัศนคติในการเลือกคู่ของ
เขาค่อยถอยคำชวนขึ้นว่า

ป้าก็ขึ้น ปากแกยังกับตะขาบที่ชาวสวนชักไล่คางคาว ปาว ๆ วันยังค่ำ
ปากเปียกปากแฉะ และเรื่องที่แสบมากก็คือเรื่องหลายสะโก้นักลุ่มใจ
เต็มทน

เตี้ยเอ๊ย เตี้ยก็เคยเป็นหนุ่มมาก่อน คิดถึงอกพวกเรานู้นชายด้วยกัน
บ้างซิ...ทำไมป้าก็พี่สาวของเตี้ยจึงเห็นเป็นของประหลาดเสียเต็มที
ฉันก็อศรรัยและเหลือจะรู้ได้ ซึ่งแสบฉันว่าหลงจริตยั่ววนนั้นมันแน่ละ
ก็พวกเรานู้นชายทุกวันนี้ขอให้พอใจความ ไม่ได้มีเมียไว้ สำหรับคัดจริต
ให้เรากูเล่นชั้น ๆ รื่นรารื่นใจออกหรือ แม้ยิ่งพร่าวด้วยจริตก็คืบเท่าไร
ก็เท่ากับแม่ได้ช่วยเราประหยัทรพย์ไม่ต้องไปดูจริตของแม่ฝรั่งในจอหนัง
มากขึ้นเท่านั้น หัวอกผู้ชายเราเป็นอย่างนี้ ฉันว่ายังงี้เตี้ยเห็นเป็นไง...¹

แก้วภูมิใจเสมอในอาชีพของคนไม่ว่าจะเป็นอาชีพครู หรืออาชีพพนักงาน
วางยาเบื่อสุนัข . เขาเล่าให้บิดาฟังว่า

ตำแหน่งราชการที่ฉันรับอยู่เดี๋ยวนี้ เทียบได้ด้วยตำแหน่งผู้ช่วยพระอิศวร
นั่นเทียว...พระอิศวรนั่นเป็นพระเจ้าโดยตระกูล เป็นผู้ทำลายล้างสรรพสิ่ง
ของโลกโดยตำแหน่ง...ฉันจึงควรจะได้เห็นตัวฉันเทียบด้วยพระอิศวร เป็น
อย่างเอกและสมเหตุผลผลดีเทียว ทุกวันนี้ฉันเป็นผู้ช่วยทำลายสิ่งทีพระพรหม
ได้สร้างแล้ว และพระวิษณุได้รักษาให้เจริญมาด้วยดี ฉันมีตำแหน่งในกรม
สาธารณสุขเป็นพนักงานวางยาเบื่อสุนัข...ก่อนนี้ฉันเป็นคนจนเฉียวโกร่งาย

¹ไพฑิ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาวขอบ เล่ม 2 หน้า 305 - 306

แม้มีใครมาเสียดแทงโดยตรงหรือโดยปริยายก็ดี ฉันเป็นหวดเซาตรง ๆ และทันทีทันใดนั้น แค่นี้หน้ามือกับหลังมือเดียว คุณแก้วเป็นคนสุขุมเมื่อถูกใครตำไม่ว่าเพียงแต่จะนับ 10 เสียก่อน ฉันนับมันจนความโกรธหายหมดทีเดียว ฉันมีหน้าอันยิ้มแย้มตลอดวัน งานมันบังคับ แม้กับหมาก็ต้องยิ้มเข้าไปสวัสดี ยิ้มกับมันด้วยนัยน์ตาอันซื่อแสนซื่อ กระเคาะปากก็กึก ๆ แล้วก็โยนก้อนเนื้อให้มันโดยละมุนละไม เป็นที่ว่าอาหารร้อใจในเรื่องอาหารการกินราวกับมันเป็นพี่ของเสียก็ไม่ปาน ที่นี้เป็นอย่างไร ที่มันก่อก่อกัดหางเป็นเชิงชอบใจฉันแล้วจะกระตุกกระตุกเข้าขำกับก้อนเนื้อนั้น เสียปากอย่างเอร็ดอร่อย มองหน้าฉันทำนองที่จะเอาอีก แต่อย่าหวังเลยนาย ข้าราชการฉลาด ๆ เช่นฉัน ไม่มีวันเสียจะยอมให้คนต่างง่าย ๆ ฉันย่อมรู้ว่าเนื้อก้อนหนึ่งสำหรับนายตัวหนึ่งนั้นมันเกินพอเสียอีก เนื้อตกถึงท้องสักครู่เหมือนเคยเวลาเมาเหล้าไม่มีผิด ขาสั่นน้ำลายเป็นฟองพอด ล้มคิ่นแค้นลงในเวลาไม่ช้า ที่นี้ฉันก็เริ่มทำเป็นหูตึง เพราะชาวบ้านร้านตลาดได้มองหมาแล้วก็มองฉัน...ไม่กล้าคำตัวฉันเอง จนคนเดียว แกล้งคำเตี้ยเป็นเชิงกระทบ ก็ฉันไม่ใช่ผู้หญิงนี้จะเตี้ย จะได้เก็บอาการคำกระทบเป็นอารมณ์...¹

พันบุตรศรีเทพ ตัวละครเอกในเรื่อง "รักหลังราชบัลลังก์ เป็นตัวละครที่ยาขอบนำเอาบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ ผสมเข้ากับจินตนาการของยาขอบ ตัวละครตัวนี้จึงมีลักษณะพิเศษดีกว่าตัวละครอื่น ๆ เพราะแสดงถึงลักษณะและการดำเนินชีวิตของคนในสมัยอยุธยา เป็นผู้มีกิริยามารยาทอันละเมียดละไม อ่อนน้อมถ่อมตนสมกับเป็นข้าราชการสำนัก แต่ในความอ่อนน้อมนั้นได้ซ่อนเร้นความเข้มแข็ง และกล้าหาญในการเสี่ยงภัยเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ ไม่ว่าจะทำยากลำบากเพียงใดก็มีใจที่อดทน ยาขอบได้ให้ภูมิหลังพันบุตรศรีเทพก่อนจะมาอยู่ในวังว่า

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 316 - 318

นายศรีนั้น พี่นเพเพื่อนมีอันจะกินก็คบคนมากหน้า ประกอบกับคนฉกรรจ์
 รุ่นเดียวกันนั้นเกรงน้ำใจเกรงแห่งเพื่อน ถักไว้เป็นพี่น้องกัน
 กระบวนนักเลง...บิการมารดาจะให้บวชก็มีไต่ยอมบวช เพราะดวงจิต
 กำเรียบินดีในฝีมือแลบวราทั้งปวง สืบมาจนกระทั่งคนผู้พอเจ็บหนัก เห็น
 ชีวิตจะไม่ตลอดแล้วจึงเรียกนายศรีผู้ลูกมาพราสอนถึงการทั้งปวง...พันบุตร
 ได้คิดถึงบาปบุญคุณโทษทั้งปวง ก็ละปากจะละความประพฤตินักเลง แลไป
 ทำราชการถวายพระธรรมมาธิกรณนาชาย...¹

เมื่อพันบุตรศรีเทพประจักษ์น้ำพระทัยเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุตาจันทรว่ารักคนแล้ว ใจก็
 มีแต่ความทุกข์ปรารถนาที่จะได้พระนาง โดยไม่เกรงราชอาชญาใด ๆ ทั้งสิ้น "ประหนึ่ง
 เสือคนพรากป่ามาเลี้ยงละความห้าวฮึกโดยกิริยาเสือสันก็ดี สัตว์ราวต้องควาโลหิตกระทบ
 จมูก ดวงจิตที่นิมนวลสงบก็ไหวตัวกลับไปสู่สันดานอันเป็นจำแห่งสัตว์ทั้งปวง ความกลัว
 อันหัวหัวอกคนธรรมดาจะย่อ แต่น้ำใจเจ้าศรีท่งมหาโลกไม่เคยระย่อ ก็คืนสิ่งใจพันบุตร
 พนักงาน..."²

บุคลิกที่เด่นชัดที่สุดของพันบุตรศรีเทพก็คือ การเป็นชายปากหวาน มีความ
 สามารถในการเจรจา จะพูดจาสิ่งใดก็เป็นประโยชน์แก่ตน และเพราะความสามารถ
 ในการหวานล่อม และกลอุบายต่าง ๆ ที่เขาคิดขึ้น แล่นำมาใช้กับสายหยดหญิงที่มีใจ
 รักก็ต่อเขานั้นทำให้เขาได้มีโอกาสแอบไปหาเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุตาจันทรถึงในพระตำหนัก
 การกระทำของเขานั้นจะเป็นชายเห็นแก่ตัว ดวงหนึ่งเพื่อเป็นสะพานทอดไปสู่อีก
 หญิงหนึ่ง แต่เมื่อพิเคราะห์โดยละเอียดแล้ว พันบุตรศรีเทพก็ได้เป็นชายชั่ว เขาไม่
 เคยทำลายสายหยดทั้ง ๆ ที่มีโอกาสและในส่วนของความรักที่เขามีต่อเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุตาจันทร
 นั้นก็เป็นความรักที่สะอาดบริสุทธิ์ควรแก่การเห็นใจ จะเห็นได้จากคำอธิบายของเขา
 ต่อหน้าพระว่า

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 308 - 309

² ๑. หน้า 309

ลูกแลแมอยู่หัวศรีสุทนต์จันทรมีน้ำใจมั่นคงบังเกิดความสัมพันธ์แก่กัน แต่โดย
 อารมณ์ยากมิใช่ไผ่คนองคุดชวยหญิงมากหลาย ซึ่งเราสองร้องไห้เพราะ
 สุกใจจะห้ามใจอย่าให้รักกันฉันใด พระพุทธรูปประจำหอพระศักดิ์สิทธิ์มีพัก
 ต้องมีทิพยเนตร ก็อาจเห็นควยร้องไห้รับความในใจซึ่งกันต่อหน้าพระเป็น
 เจ้าเอง อนึ่งมาครลูกจะยังมีไค้บวชควรอธิษฐานเอาส่วนบุญมาคุ้ม แต่ถา
 ที่ ปฏิบัติคำพ่อขณะใกล้ตายให้ละความมีทิหังปวงนั้น คือการได้ประกอบกรรม
 ที่อย่างมงคลอย่างหนึ่งแล้ว บุญนั้นและอภินิหารพระพุทธรูปสำคัญนี้ จงป้อง
 ลูกอย่าให้รู้มีอันตรายอย่างหนึ่งเกลือกการเข้าไปวันนี้ ฤกษ์ยามต้องลักษณะ
 เคราะห์ก็ให้เคราะห์นั้นปรากฏแก่ตัวลูกผู้เดียว และอย่าให้ไปทำความ
 เอิกเกริกเสียแก่นางอยู่หัวควย...¹

เอียวหลี่ ตัวละครเอกในเรื่อง "นายแก็คผู้ฆ่าตัวตาย" เอียวหลี่เป็นตัวละครในจินตนิยายอีกตัวหนึ่งของยาชอบ ที่มีบุคลิกเด่นพิเศษ นับแต่รูปร่างอันดีเยี่ยมและ
 ปัญญาอันเป็นเลิศ และอุปนิสัยใจคอ ที่เป็นทั้งคนดีและคนร้ายในตัวเดียวกัน เขาเป็น
 ตัวละครที่ยาชอบสร้างไค้อย่างสะท้อนอารมณ์คนอ่านเป็นที่สุด ยาชอบได้บรรยายให้
 ภาพของเอียวหลี่ว่า "รูปร่างเหมือนเด็ก ตัวเตี้ยกว่าสูงไม่ถึงสามศอก"² ถึงร่างของ
 เขาจะเล็กอย่างคนแคระ แต่ปัญญาของเขาก็สามารถลบลบขันธ์ผู้เกรียงไกรร่างปานยักษ์
 นามว่าเคงก๊วย "สูงทะมึนเจ็ดศอก ทรงพลังเหนือสามภุมมนุษย์ และคล่องแคล่วว่องไว
 เชิงอาวุธซึ่งสามารถทะลุบอบนอยู่ในกลางศัตรูจำนวนนับพัน"³ ไค้อย่างไม่มีใครคาดคิด

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 1 หน้า 310 - 311

² ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 2 หน้า 416

³ ก. หน้า 415

เอียวหลีเกิดความซาบซึ้งในกึ่งองที่ให้การอุปการะตนและบุตรภรรยาเป็นอย่างดี เมื่อทราบว่าเจ้านายมีความทุกข์เพราะไม่สามารถกำจัดเคงกี้ได้ เขาจึงรับอาสาช่วยใจที่กัณญู กล้าหาญ และเสียสละอย่างสูง โดยยอมสละชีวิตลูกและเมีย ตลอดจนแขนของตัวเองหนึ่งข้าง เขาอธิบายเหตุผลในการกระทำครั้งนี้ให้กึ่งองทราบว่า

การถูกตัดแขนนั้น ย่อมทำให้เขาหนีไปสวามิภักดิ์ต่อเคงกี้ได้ และการที่ลูกเมียเขาถูกอาญาของเจ้าแคว้นถึงกับตัดหัวนั้น ย่อมทำให้การบ่าหน้าไปสวามิภักดิ์ของเขาสนิทแนบเนียนสมจริง อย่างที่เคงกี้จะไม่สงสัย แล้วคงจะเลียดูเขาอย่างวางใจคนหนึ่ง ซึ่งเมื่อเขาได้รับฐานะอันนี้จากเคงกี้แล้ว โอกาสที่จะทำร้ายเคงกี้ในเวลาที่ไม่ระวังตัว ก็ย่อมทำได้ง่ายด้วย...

เหตุการณ์เป็นไปตามที่เอียวหลีต้องการทุกประการ เคงกี้ไว้วางใจเอียวหลีและให้เป็นที่ปรึกษาคนสนิท เอียวหลีออกอุบายให้เคงกียกทัพเรือไปตีแคว้นโจ้ว และขณะที่เคงกี้เผละ เขาก็เอาทวนแทงเคงกี้ได้รับบาดเจ็บสาหัส การกระทำครั้งนี้เขาแน่ใจว่าเขาต้องถูกฆ่าตายตามเคงกี้แน่ แต่เขาก็ภูมิใจในการเสียสละอย่างกล้าหาญนี้ แต่แล้วเนื้อพ่ายยังมีพ้อ เคงกี้ได้ทำลายความรู้สึกภาคภูมิใจเขาเสียสิ้น การพ่ายแพ้แก่น้ำใจเคงกี้ครั้งนี้ทำให้เขาเสียใจเป็นที่สุด แม้แต่ความตายก็ไม่สามารถจลมล้างความรู้สึกว่าตนชั่วช้าควรแก่การอับอายและเสียใจครั้งนี้ได้ เคงกี้ขายชาติที่ไม่ค่อยย่อห่อในการตะลุมบอน ถึงจะหนึ่งต่อพันนั้น บัดนี้มาตรวจการเสียเลือดได้ทำให้กำลังกายของเขาลดลง แต่ความรู้สึกในส่วนลึกอันเป็นเหตุแห่งขายชาติของเขาจะได้พลอยลดน้อยถอยลงด้วยก็หาไม่ เขาโกรธเอียวหลีที่แรกเมื่อถูกแทง วิสัยทหารคิมมีมือ เมื่อรู้สึกตัวว่าถูกอาวุธ แต่ครั้นแล้วทวยอาศัณน้ำใจอันอุดมด้วยความเป็นชายชาติแท้ ก็ทำให้ความโกรธนั้นไม่ยืนนาน เขาขอให้ทหารหาญ เอาเอียวหลีเป็นตัวอย่างว่า เมื่อสิ้นบุญเขาแล้ว ทหารของเขาจะซัดเซไปพึ่งบุญเจ้าขุนมูลนายใหม่คนใดก็ตามขอให้จงรัก

ภักดี เคงก็ไ้บอกแก่ทหารของเขาให้

ตั้งหน้าอาสาเจ้านายที่เขาชอบเลี้ยงคน ให้เหมือนดังเช่นเอียวหลี่ภักดี ยอมสละเลือดเนื้อเป็นพลให้แก่เจ้าแคว้นโจว... เพราะฉะนั้นถ้าผู้ใดเคยอยู่ไ้กับข้าพเจ้าเห็นแก่เขา ก็ขอให้ปฏิบัติตามคำขอนี้โดยเคร่งครัด คือเมื่อเขาคายแล้วอย่าให้ทหารคนใดทำร้ายเอียวหลี่เป็นอันขาด และต้องแะเรือเข้าฝั่งส่งชายผู้นั้นขึ้นบก ในทางที่จะกลับแคว้นโจวไ้โดยสะดวกทันที เพราะ... เคงก็เห็นว่า คนที่มีความกตัญญูอย่างหาผู้เสมอหายากเช่นเอียวหลี่นี้ ไม่สมควรแก่สิ่งอื่น นอกจากจะกลับไปรายงานความสำเร็จ และรับการปูนบำเหน็จลาภยศจากเจ้านายของเขาแต่ประการเดียว... สิ่งความไ้เท่านี้ก็ล้นลมปราน...

แยะคนข้างเดียว ซึ่งคนทั้งหลายเห็นว่าไ้ทำการบรรลุตามทางเห็นอย่างสมบูรณ์ที่สุด กลับประกาศออกมาว่า ที่ทำไปแล้วนี้ เป็นกิจการที่ควรแก่ความดีใจไปจนสูญสิ้นดีใจ จึงไม่ขออยู่คู่หน้ามนุษย์ต่อไป แยะผู้ช่วยไ้สำเร็จสมประสงค์ประกาศขะแขยงต่อผลสำเร็จ เพราะไ้ประทุษกรรมต่ออนุสาวรีย์อันล้ำเลิศของมนุษย์ชาติ คือความกตัญญู ดังนั้น เขาย่อมเป็นผู้หนักด้วยความกตัญญูรู้คุณเปี่ยมแปร้วดวงจิต คนชนิดนี้ควรอยู่คู่ดินฟ้า แต่ข้าพเจ้าด้วยบาปกรรมอันใดจากชาติปางก่อน จึงมาตกหน้าที่ทำลายเสีย ให้ชื่อชั่วปรากฏอยู่คู่ดินฟ้าคู่กับความดีของเขาไป... เอียวหลี่มือข้างเดียว กระชากวาดเล็มน้อยด้วยมือข้างเดียวนั้นเข้าเชือกคอดตนเอง แล้วโจนลงน้ำไม่มีไ้ใครอาจจะช่วยให้ข้าพเจ้ารอดความตายไ้แล้ว หนีหน้าไปไ้แล้วข้าพเจ้าเป็นผู้วิตรอนมนุษย์ธรรม¹

¹ ไซทิ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 426 - 429

อาชีพรานนา ตัวละครเอกที่มีอาชีพนี้ได้แก่อ ในเรื่อง "เพื่อนแพง" ยายชอบได้สร้างตัวละครพระเอกลูกทุ่งตัวนี้ให้เป็นชายหนุ่มที่มีทั้งความซื่อ ถือคำสัตย์ เมื่อสิ้นสัตย์ก็หมายถึงสิ้นชีวิตด้วย ยายชอบได้บรรยายให้เห็นรูปร่างของล่อว่า "อกใหญ่กว้างลำสันเหมือนชายที่เติบโตขึ้นในดินฟ้าอากาศของตำบลชนบททั้งหลาย แม้ว่าผิวจะเกรียมกร้านด้วยแดดเผาและลมพัดโกรก รูปร่างก็ยังคงงาม"¹

ล่อเป็นคนซื่อ มีจิตใจอ่อนโยน จะพูดสิ่งใดก็ตรงไปตรงมาสมกับเป็นลูกทุ่งแท้ เช่นตอนที่เขาบอกกับแพงว่า

"อ๊แพง" เขาเรียกแล้วมองหล่อนด้วยสายตาที่อ่อนโยน "เอ็งไม่ต้องโกรธข้า ผีมือเปิกขาวเหนียวของเอ็งยังไปวัดกะเขาไม่ได้ดอก ข้ากินเข้าไปหมดขามไม่ใช่เพราะข้าโปรตรสมมือของเอ็งเลย ข้ากินรสไมตรีที่แพงเองช่างมีกะใจเฉื่อแผ่ชานักหนา เอ็งก็กับข้าจนข้าเคยคิดว่า ถ้าชาติหน้าได้เกิดมาเป็นควายให้เอ็งใช้เสียได้จะดีมาก บุญนั้นขวัญยืนเถิดนะแพงนะ อยู่ไปจนแก่จนเฒ่า ข้าไม่ตายเสียเร็ว ๆ แล้วคงจะได้ทดแทนน้ำใจของเอ็งบ้าง"²

ล่อนั้นรักเพื่อนผู้เป็นทั้งญาติและคนรักนัก เมื่อเพื่อนหวากระแวงในความรักเขาก็ให้คำมั่นสัญญา และสัตย์สาบานว่า

"ถ้าพี่เป็นกังหันก็เหมือนกังหันที่เพื่อนเค็ดชนไกสำหรับรับลมข้างท้าย หวังเสียแล้ว เพื่อนจับให้พี่หันหน้ารับลมทิศไหนก็มันอยู่ในทิศนั้น เรื่องจะวอกแวกไปทิศทางอื่นหาไม่มีแล้ว... เพื่อนต้องการให้พระที่ค่อเป็น

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยายชอบ เล่ม 2 หน้า 151

² ค. หน้า 153

พยานคงของฉันหรือ ถ้ากระนั้นฉันจะกล่าวคำมั่นต่อหน้าสิ่งที่ฉันเคารพ
เพื่อนของฉันจะได้สบายใจ ข้าพเจ้ารักเพื่อนคนเดียว ได้ยินไหมเล่า
น้องรัก พี่พูดต่อหน้าพระว่าพี่รักเพื่อนคนเดียว นอกจากเพื่อนแล้ว
ก็ขอให้ข้าพเจ้ามีอันเป็นฉิบหายตายโหงไปเถิด"¹

ลอไม่เคยคิดที่จะทรยศต่อเพื่อนเลย แต่กรรมบันดาลทำให้เขาต้องได้แพง เพราะ
เหตุการณ์และสถานที่ในเวลานั้นทำให้เขาเกิดความสงสัยในความรักที่ของแพงอย่างลึกซึ้ง
ลอได้อธิบายให้เพื่อนฟังด้วยความรู้สึกลึกโหม่นสออย่างท่วมท้นเมื่อทราบว่าแพงได้คลอบุตร
ของเขาและเสียชีวิตไปแล้วว่า

"ในคืนวันนั้นแพงลงมาหาฉัน อ้ายยืมเยาะ ๆ มันไม่ได้มาอย่าง
ผู้หญิงที่เรารานมาหาผู้ชาย แพงลงมาเพราะน้ำใจอารี ด้วยเหตุ
ฉันลืมกลองยาค้างเสียทั้งกลอง แต่จะเป็นเวรหรือกรรมก็ตามเกิด
อาพิศอยู่ข้างนี้ก็ชักกะไคเสีย ตอนนี้อ้ายแพงมันมีพี่สาวก็เหมือนพี่
ทั้งหลาย ไม่หึงน้องถึงคำทอเอาหยาบ ๆ คาย ๆ แพงมันก็คง
เรียกให้อา หรือเพื่อนคนใดคนหนึ่งทอกะไคลงมา แต่ที่แพง
มันไม่กล้า กลับจากห้างขึ้นเรือนไม่ได้ ก็ลู่ นั่งทนหนาว ทน
กลัวมืออยู่ข้างยุงข้าว ฉันไปเจออะในคอนตึกจึงเรียกให้มันมานอน
เสียในห้อง ให้หากินเถอะ แพงมันเข้าไปนอนในห้อง ส่วน
ฉันก็เดินรอบ ๆ คอกคางาย...แต่มันแหละเพื่อนเอ๋ย ฉันพูด
เหมือนเอาเท็จมากล่าว ผนเทลงมาเกือยลืมตาไม่ขึ้น ฉัน
ไม่มีที่ไป จึงต้องเข้าไปซุกอยู่ในห้องกับน้องแพง ฉันไม่ใช่
พระอรหันต์ ยังเป็นมนุษย์ปุถุชน แพงมันดีกับฉัน มันรักฉัน...

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาวขอบ เล่ม 2 หน้า 163 - 167

ให้ความนิยหายตายโหงทุก ๆ ประการมาสู่อยู่บนหัว ให้สวดสาบาน
ไว้หน้าพระสักร้อยครั้งก็ยังไม่เลิก ชาตินานี้จะไปตกรกร้อยกัลป์
แสนกัลป์อย่างไรรั้นยอมแล้วแต่ในชาตินี้ ในชาติที่ได้มาพบแพ่งก็ขอ
เป็นัวมัน รักมันให้สมที่มันรักฉันให้จงได้"¹

ลอนันรักคำสัจยิ่งนัก เมื่อสิ้นสัจก็หมายถึงสิ้นชีวิต อีกทั้งเล็งเห็นว่าถึงมี
ชีวิตอยู่ต่อไปก็หาความสุขไม่ได้ เขาจึงมัดมือตนเอง แล้วนอนลงริมกระโคงหลังบ้าน
ใช้เท้าถีบดินให้ศีรษะเลื่อนลงไปจนน้ำ เป็นการตายอย่างตั้งใจจะตายอย่างที่สุด ก่อน
ฆ่าตัวตายเขาบอกเพื่อนว่า

"คนที่รักฉันมากกว่าตัวของมันเองนั้นตาย ลูกฉันซึ่งเกิดแก่ผู้หญิงที่ฉันรัก
มากที่สุดก็ตายแล้ว...อย่าเพื่อกำฉันใจคคชแม่เพื่อน พิเคราะห์ให้
ฉันสาบานอย่างไร คำสาบานนั้นเป็นของฉันอยู่นะแม่ อ้ายลอได้
ลันวาจาแล้ว มีให้เสียหลายเหมือนเขาอื่น"²

อาชีพผู้ดูแลผลประโยชน์ ตัวละครเอกที่มีอาชีพนี้ได้แก่กระทิง ในเรื่อง
"มมมิด" กระทิงแม่จะไม่ใช่พระเอกในเรื่องนี้ แต่เขาก็เป็นตัวละครที่สำคัญที่สุดใน
เรื่องมมมิดที่ทำให้เกิดมมสว่างขึ้น กระทิงเป็นตัวละครที่ยาขอบบรจสร้างได้อย่าง
ดีเยี่ยม และเป็นตัวละครที่ประทับใจผู้อ่านมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นบุคลิก อุปนิสัย
ใจคอ ตลอดจนความนึกคิด เป็นตัวละครที่ยาขอบได้แสดงให้เห็น "ค่าของคน"
นั้นอยู่ที่ไหน นอกจากอยู่ที่ค่าของน้ำใจที่ไม่มีวันตัดทวงได้หมดสิ้น

กระทิงเป็นลูกคนเถียวของพ่อแม่ที่ร่ำรวย อาศัยอยู่ในบ้านหลังใหญ่ ร่างกาย
ของเขานั้นสูงใหญ่ สง่าผ่าเผย มีใจนักเลงกล้าได้กล้าเสีย ในวัยเด็กเขาสนใจ

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 184 - 186

²ดู. หน้า 186

การเล่นมากกว่าการเรียน สนใจการใช้ทรัพย์สินมากกว่าการหาทรัพย์สิน มีนิสัยชอบให้มากกว่าชอบรับ ดังนั้นเมื่อสิ้นพ่อแม่ลงเขาจึงต้องยากจน และมาอาศัยอยู่กับเพื่อน ซึ่งในอดีตเคยอาศัยมารับบิณฑบาตของเขาเมื่อหาสืบปีมาแล้ว เขาสนองคุณเพื่อนด้วยการช่วยคุณแลผลประโยชน์ในเรื่องค่าเช่าที่ดิน

เมื่อกรรมบุตรคนเคี้ยวของเขารักโลมใจจิตตาของพระยามนุสสาราจารย์ เพื่อนผู้มีพระคุณ เขาไม่เห็นด้วยเพราะฐานะของคนทั้งสองต่างกันมาก แต่เขาก็ได้มองความรักของเด็กทั้งสองด้วยสายตาด้านคุณธรรมว่า ลูกชายของเขาเป็นคนดี เป็นคนมีการศึกษา และมีอนาคต เช่นเดียวกับพระยามนุสสาราจารย์ในวัยหนุ่ม สมควรที่โลมใจจะรักได้ เขารักโลมใจยิ่งกว่าบุตรของตนเองเพราะโลมใจเป็นหญิงอ่อนแอกว่ากรรมของเขามากนัก เขาแน่ใจว่าโลมใจจะหาความสุขไม่ได้เลยถ้าไม่ได้แต่งงานกับลูกของเขา เมื่อเจ้าคุณลมนุญเพื่อนซัดขวางเขาจึงไม่เห็นด้วย เขาให้เหตุผลว่า

"กนตระกูลคำตอยแต่รักก็ มีตัวอย่างนะกรับ ว่าได้เป็นถึงเจ้าคุณมนุญ ผู้พิพากษาใหญ่อยู่เดี๋ยวนี้ อายกรรมของผมนัน อาจเป็นได้ ทั้งเดี๋ยวนี้ มันก็มีแววว่าจะเป็นเช่นนั้น ...ผมรูว่ากรรมมันยอมไม่รักคุณหนูอย่างเมียขอรักอย่างเดียว ความที่มันเติบโตขึ้นในร่มไม้ชายคาของบ้านนี้ มันต้องรักลูกสาวผู้มีคุณต่อพ่อนันอย่างนาย ความที่มันได้คลุกคลีอยู่ใกล้ชิดตั้งแต่เล็กน้อย มันต้องรักคุณหนูอย่างน้อง ผมกราบเท้าควยใจจริง จะเอาอะไรใหญ่หลวงไปอีกขอรับ กับเด็กที่มันจะรักคุณหนูทั้งฐานะนายและฐานะน้อง และทั้งมันก็ได้แสดงปรากฏแล้วว่ามีแววเป็นเด็กที่รักก็"¹

เหตุผลต่าง ๆ ที่กระหิงยกมาให้พระยามนุสสาราจารย์ฟังนั้นเป็นเหตุผลที่ตั้งอยู่บนฐานของความจริงที่ท่านเจ้าคุณต้องจนตอลอยคำโต้ตอบ ท่านโกรธแต่ก็ทำอะไรกระหิงไม่ได้ เพราะเคยเกรงกันมากอนตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ท่านพูดได้แต่คำเดียวว่ากรรมไม่มีหวังในบุตรของท่าน

"ไม่มีหวังสักทางเดียวไม่ได้... เพราะผมอยากให้คุณมีความสุขในการที่จะเลือกเอาคนที่แ่รักที่สุดไว้เป็นผัว... เมื่อแ่ยังรักกรรม เจ้าคุณจะให้แ่แ่แต่งงานกับใครไม่ได้ ผมขอสอให้ตกรรรอยชาติพันชาติเกิดถ้าผมยอม" เจ้าคุณหัวเราะ รวากับยู่หน้าเวที่ซึ่งแ่จ้อวคที่ขบขันลั่นคื "โอ้ย ฉันจะชาคใจเสียแล้ว พอจะเอาอะไรมาบังคับฉันจ้ะ" "ไม่ใช่บังคับ จะใช้พาหนี ผมจะพาคุณหนีหนีไปในที่ที่เจ้าคุณคิดตามไม่ได้ รจนกว่าอายกรรมของแ่จะกลับมามีจึงจะให้ยู่กินด้วยกันแ่คงตัว อย่าหัวเราะอวคที่ไปนาเจ้าคุณลมน สมัยก่อนเมื่อครั้งแม่เจ้ากรรมอยูกกลางคนตั้งร้อย ผมรักผมยังพามาได้ เคียวนี้ถึงผมจะแ่ตัวลงก็ยังไม่เชื่อว่าแ่จะทำได้สำเร็จ ให้หากิน ผมจะทำอย่างว่านี้จริง ๆ"¹

เมื่อกระหิงเสียงแ่เจ้าคุณลมนก็ตองกลับไปด้วยความโกรธ และไม่ยินยอมให้ชิตาได้พบกับกรรมอีก ทำให้ทั้งสองตองคืนรนแ่บมาพบกัน กรรมได้วอนให้โลมใจเป็นของตนเสียก่อนที่แ่จะไปต่างประเทศ กระหิงได้มาชักขวางการกระทำของบุตรชาย แ่ลงทัณฑ์ลูกชายอย่างหนักหังที่ไม่เคยตีมาก่อนเลย พร้อมกับสั่งสอนลูกอย่างน่าจับใจว่า

"เจ้าเป็นผู้ชาย ไม่มีอะไรเสียเปรียบ แต่สำหรับคุณหนู จริงอยู่เมื่อเจ้ายังอยู่แ่ก็ตองเป็นของเจ้านั้นแท้แน่นอน แต่หากเป็นอันครายล้มตายลงไป แ่จะไปแ่่งงานมีผัวใหม่ อย่างน้อยแ่ก็ตองอดสูหคหุกับใจตัวเอง ที่แ่ตองลงผู้ชายที่แ่เกิดรักอีกคนหนึ่งในเรื่องความบริสุทธิ์ของแ่ที่พอว่าอย่างน้อยนี้ทุกแ่เพียงเรื่องนี้มีเฉพาะผิสาแ่เทวการู้... เมื่อคนอื่นแ่ฉิณมารู้อย่างพอรู้ตางว่าคนไ้ขบคึกสักคนเห็นคุณหนูมีพิรุช แ่บสะกครอยตามมาคามาฟัง มันมีเก็บไปเล่าขบขบสู้กันฟังหรือ

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 20 - 21

ถ้าเคราะห์กรรมที่รู้ตัวไม่ได้คือความทุกข์มาสู่คุณหนูต้องแต่งงานใหม่ อ้ายความเสียที่เผอิญมีคนอื่นรู้ มันจะทำให้อ้ายคุณหนูมองให้แกหญิงที่เจ้าถือเป็นที่รักที่บูชาอย่างไร เจ้าคุณหนู ก็จะพลอยเสียหน้าเพราะความคิดสั้นของเจ้าคนเดียว... เรื่องคุณหนูกับเจ้าพ่อไม่ได้พูดอย่างเป็นพ่อเจ้าคนเดียว ถือเป็นพ่อทั้งสองคนเป็นพ่อที่แม่จะยากจนให้อีกใครแกคนอย่างคุณโลมใจไม่ได้ แต่ก็มีสมบัติที่เกิดประจำสำหรับพ่อเป็นทุนพอจะให้ได้ คือความรักบริสุทธิ์ใจแท้ ยิ่งคุณหนูเป็นผู้หญิงทางชาทุนมีมากจึงในเรื่องแกกับเจ้าพ่อก็ต้องคิดต้องระวังประโยชน์ทางคุณโลมใจไม่ให้เสีย ยิ่งกว่าประโยชน์ที่ลูกแท้ ๆ ของพ่อเองจะพึงได้

กรรณเอ๋ย เจ้ามั่นยากจน แต่คุณหนูแกก็ยังมียศสงสารเอ็นดูเจ้า เราจะต้องสู้เจ้าคุณหนู ด้วยความดี เจ้าทำความดีเพื่อคนรักของเจ้า และพ่อก็จะทำความดีต่อเพื่อนผู้มีคุณของพ่อ ถึงเดี๋ยวนี้เขาจะเกลียดคอยังตักฎาติชามิตร แต่เขาเป็นคนดีที่มีบุญคุณนัก ถึงมนุษย์ไม่รู้ก็คงมีเทวดารู้ เจ้าคุณหนู รู้ว่าพ่อลำบากเข้ากับตัวลูกของตัว แต่เทวดาทานรู้ว่า พอลำเอียงไปเข้ากับลูกเจ้าคุณหนู ...กรรณจงฟังคำซึ่งพ่อขอตั้งเป็นคำตายไว้ว่า ระหว่างนี้ที่พ่อเจ้าก็รักพ่อเพียงในระหว่างคาคะเน การตัดสินใจแน่วแน่จะต้องรอคุณลูกเจ้ากลับมา และทำการงานเป็นหลักฐานอีก เจ้าก็ไม่พอเหมือนใจพ่อ เมื่อนั้นพ่อของเจ้าก็ต้องพูดด้วยจิตใจของเจ้าคุณหนู พ่อเกลียดกับเจ้าคุณหนู นั้นพ่อชู้ แต่ชู้ด้วยความจริงซึ่งเกิดแต่เพียงเท่าที่โลดตั้งใจไว้... เพราะฉะนั้นในระหว่างนี้อ้ายรีไปรบเร้าคุณหนูแกอีกเทียวนา ถ้ารู้ว่าทำเอาแต่ใจให้แกเสีย พ่อหักคอมึงเสียเชื่อว่าอ้ายกรรณ"¹

กระหิงได้แสดงถึงความเป็นมิตรของเจ้าคุณหนูกับการปกป้องลูกสาวของเขาด้วยดวงใจอันสุจริต ยุติธรรม น้ำใจของกระหิงเป็นน้ำใจที่ไม่มีวันถกถ่วงได้หมดสิ้น มันเป็นน้ำใจที่มีค่ายิ่งกว่าน้ำเงินอย่างหาที่เปรียบมิได้ เขาถือว่าการทำความดีก็เพื่อความดีโดยเฉพาะไม่ใช่เพื่อวัตถุประสงค่อื่นใด และการทำความดีนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องมีการรับรู้ รู้ด้วยตัวของตัวเองก็โอเคใจพอแล้ว เขาไม่รู้ว่าเจ้าคุณหนูเก็บจดหมายรักของธิดาใด และแอบลงมากจนไปประจักษ์น้ำใจเพื่อนถึงกับนำตาลอดด้วยความตื่นตันใจ และได้คิดว่าความดีของคนนั้นอยู่ที่น้ำใจซึ่งท่านจะต้องตอบแทน ณ มุมมืดแห่งหนึ่ง กระหิงทำให้ท่านเกิดมุกสว่างในดวงใจขึ้นแล้ว

ตัวละครฝ่ายหญิง การสร้างตัวละครฝ่ายหญิงในเรื่องสั้นนั้น ยากอบใจ

สร้างให้มีบทบาทเด่นเพื่อสนับสนุนบทบาทตัวละครฝ่ายชายให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ลักษณะตัวละครหญิงของยากอบส่วนใหญ่จะต้องเป็นสตรีที่มีความงาม มีกิจกรรมารยาทเรียบร้อยและอ่อนโยน มีความกตัญญู มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีหัวใจรักอันอบอุ่น

ยากอบได้แสดงให้เห็นความคิดที่ก้าวหน้าในการสร้างตัวละครฝ่ายหญิงให้เป็นผู้มีการศึกษา รักความก้าวหน้า และมีความคิดที่จะประกอบสัมมาอาชีพตามความสามารถของตน แม้ตัวละครหญิงที่ทำงานนอกบ้านในเรื่องสั้นของยากอบจะมีน้อย แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่ยากอบต้องการจะยกฐานะของสตรีให้เสมอชาย

ตัวละครฝ่ายหญิงของยากอบส่วนมากมีฐานะในสังคมค่อนข้างสูงกว่าตัวละครฝ่ายชาย โดยเฉพาะพระเอกในเรื่องมักจะมีฐานะค่อนกว่านางเอก สิ่งที่ยากอบสามารถวาดตัวละครฝ่ายหญิงได้คือที่สุดคือการแสดงอารมณ์ของหญิงได้อย่างเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง ขมขื่น กล้าหาญ และการเสียสละ ซึ่งผู้ศึกษาจะได้อธิบายให้เห็นลักษณะตัวละครฝ่ายหญิงที่เป็นตัวละครเอกดังต่อไปนี้

พัทธรพริ้ง ตัวละครเอกในเรื่อง "รักและร้าง" พัทธรพริ้งเป็นหญิงสาวที่สวยงาม ปรารถนาเปรี้ยว มีเสน่ห์ เป็นที่หมายปองของชายจำนวนมาก เธอเป็นผู้ที่มีอารมณ์ร้อน ชอบเอาแต่ใจตัวเอง แต่เธอก็เป็นหญิงสาวที่มากไปด้วยความกตัญญูต่อบุพการี พัทธรพริ้งยอมแต่งงานกับชายที่เธอไม่รักเพื่อตามใจบิดาทั้ง ๆ ที่เธอกำลังรักทองจันทร์ แต่เมื่อคืนบิดาพัทธรพริ้งก็สิ้นความเกรงใจ หาเหตุหย่าสามีทันที ยังไม่ทันหย่าขาดได้เรียบร้อยเธอก็ตามใจตัวเองด้วยการมาอยู่กับทองจันทร์อย่างเปิดเผยอะไรเป็นสาเหตุให้พัทธรพริ้งกล้าทำเช่นนั้น เมื่อวิเคราะห์แล้วก็จะได้ว่าความจริงว่าสิ่งใดที่ยังไม่ได้สิ่งนั้นย่อมมีค่าสูง ดังนั้นในความรู้สึกของพัทธรพริ้ง ทองจันทร์ย่อมมีค่าสูงกว่าสามีของเธอ กวญเหวที่เธอรักทองจันทร์มากประการหนึ่ง และเพราะเธอซึ่งสามีที่เป็นตัวมารความรักของเธออีกประการหนึ่ง เหตุทั้งสองประการนี้จึงทำให้พัทธรพริ้งกล้าทำลายชื่อเสียงตนเองและสามี

ความรักที่พัทรวรึงมีต่อทองจันทน์นั้นเป็นความรักที่สะอาดบริสุทธิ์ แต่ไม่ใช่ความรักที่เการพและเทิดทูน ในความรู้สึกของพัทรวรึง ทองจันทน์เป็นของรักของนางของเธอที่เธอจะคงทะนุถนอมและปกป้อง ซึ่งทองจันทน์เองก็รู้สึกถึงที่เธอเขียนจดหมายบอกเพื่อนว่า "ผมกลับเป็นเก็กในสายตาของพัทรวรึง"¹ ความสามารถของทองจันทน์ที่เป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงนั้นไม่อยู่ในสายตาของเธอ ดังนั้นเมื่อทองจันทน์ทำงานขึ้นมาถึงขั้นนี้เพื่อจะได้ไม่ต้องไปในงานสังสรรค์กับเธอ พัทรวรึงถึงกับบอกเธอว่า "ทองจันทน์เคยได้เงินเท่าไรจากการเขียนในปีหนึ่ง บอกดิฉันสิ จะใช้แทนให้ เหมือนหนึ่งซื้อหนังสือคุณไว้อ่านคนเดียว"² ในชีวิตการครองคู่ความรักอย่างเดียวที่ปราศจากกواب เการพและเกรงใจซึ่งกันและกันนั้นเป็นสายใยที่เปราะบางง่ายต่อการแตกหักที่สุด ในเมื่อทั้งทองจันทน์และพัทรวรึงต่างก็เป็นคนอารมณ์ร้อนด้วยกันทั้งคู่

พัทรวรึงนั้นรักการเที่ยวเสมอด้วยความรักที่เธอมีต่อทองจันทน์ สังคมที่เธอไปสมาคมนั้นเป็นสังคมชั้นสูงที่ขาดความจริงใจต่อกัน ต่อหน้าสรรเสริญลับหลังนินทา แม้ว่าพัทรวรึงจะทำตนไม่ถูกต้องสังคมก็ยังยินดียิต้อนรับเพราะพัทรวรึงมีเงิน มีเงินมากพอที่จะจ่ายให้กับงานทุกอย่างที่ชาวสังคมของเธอจัดขึ้น สิ่งแวดล้อมทำให้พัทรวรึงหลงตัวเอง และภูมิใจในการเป็นหญิงที่พราวเสน่ห์ เธอขึ้นรถบดการที่มีชายมาเกี้ยวแม่ว่าการเกี้ยวนี้จะขาดความจริงใจและไม่ให้เกิดรักแต่พัทรวรึงก็ไม่รู้สึก เป็นที่น่าเสียดายยิ่งที่คนที่รักเธออย่างแท้จริง เช่นทองจันทน์ก็มักลำบากให้เธอทราบ ไม่มีใครหักเคียนเธอ เวลา 7 เดือนที่เธออยู่กับทองจันทน์ไม่ได้ทำให้เธอได้เรียนรู้อุปนิสัยของกันรักเลย เพราะนอกจากเที่ยวแล้วเธอยังได้รับแต่ความรักและการตามใจจากทองจันทน์จนเคยตัว เธอไม่เคยเอาใจใส่ต่อความรู้สึกของทองจันทน์ว่าเขาจะรู้สึกขมขื่นเพียงใด

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 65

² ก. หน้า 71

ต่อความประพฤติของเธอ เธอไม่เคยรู้ตัวเลยว่ารอยร้าวในชีวิตรักของเธอได้เกิดขึ้นแล้ว พักตร์พริ้งจึงกลับตัวกลับใจไม่ทัน เธอไม่เข้าใจว่าอะไรเป็นเหตุให้คนรักมีนตึงต่อเธอ พักตร์พริ้งเคยตัวต่อการได้รับความรักและการตามใจ ความเป็นคนที่ปากกับใจตรงกัน ความโกรธผสมกับความเมา ทำให้เธอเผลอล่าวาจาที่ประหัต ประหารความรู้สึกของชายที่รักที่ศักดิ์ศรีอย่างทองจันทน์ถึงที่สุดว่า "ทองจันทน์อย่าทำโกรธดิฉันอีก คนที่เขาลงทุนซื้อดิฉันถึงหมื่นก็ยังไปกล่าบทาหน้ายักษ์ใส่หน้าดิฉัน"¹ และกล่าวพุดนี้เองที่เธอต้องสูญเสียชายอันเป็นที่รักไป ความไม่รู้ตัวว่าตัวผิดอะไร และความรักในศักดิ์ศรีจึงทำให้พักตร์พริ้งยิ่งเกินกว่าที่จะไปงอนง้อขอคืนดีกับทองจันทน์ ทั้ง ๆ ที่เธอรู้ว่าเขารวมเสมอที่จะให้อภัยแก่เธอ

โฉมฉาย ตัวละครเอกในเรื่อง "รักและร้าง" โฉมฉายเป็นตัวละครที่พยายามไข่ไขว่หาให้เห็นความขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะกับจิตใจของตัวละครได้อย่างเด่นชัด โฉมฉายเป็นหญิงสาวที่มีกิริยาจาจอนหวาน สงบเสงี่ยมเจียมตน มีท่าทางซื่อบริสุทธิ์ อ่อนน้อมถ่อมตนและเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ เธอเป็นคนที่มีความใจเข้มแข็ง มีการตัดสินใจที่เด็ดขาด โฉมฉายกล้าที่จะปฏิเสธชายทุกคนที่มาสู่ขอเธอโดยสารภาพว่าเธอรักทองจันทน์บุตรชายเจ้าของบ้านที่นำเธอมาเลี้ยงไว้ในฐานะบุตรบุญธรรม เธอกลัวพอที่จะยอมรับรองคำพูดปดของทองจันทน์ว่าเธอเป็นภรรยาของเขาแล้วเพื่อที่จะได้ไม่ต้องจากเขาไปอยู่ในวัง และการตัดสินใจครั้งสุดท้ายที่หนีออกจากบ้านโดยไร้จุดหมายและความหวังเพราะความเข้าใจผิดในสามีนั่นไข่ไขว่หาสร้างความสะเทือนใจให้แก่ทองจันทน์เป็นที่สุดจนลมเจ็บลงเป็นเวลาแรมเดือน

ความเป็นเด็กกำพร้าและรู้จักสถานภาพความเป็นจริงในชีวิตของตนเองก็ทำให้โฉมฉายเป็นเด็กที่ต้องเก็บกอดอารมณ์ ถึงแม้มารดาของทองจันทน์จะรักเธอเพียงใด

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 73

ก็ตาม แต่ในความรู้สึกของเธอก็ยังรู้สึกว่าขาดความรักและต้องการความรักและความอบอุ่นที่มีรูอิม ชายคนเดี่ยวที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับเธอก็คือทองจันทร์ ความเมตตาปรานีและความสุภาพอ่อนโยนที่เขาได้แสดงแก่เธอ ทำให้เธอรักเขาจับใจ เมื่อทองจันทร์เจ็บปวดเพราะความรักที่มีต่อพัศักรพริ้ง เธอรู้สึกเจ็บปวดยิ่งกว่าเขาเสียอีก เพราะความรักที่เธอมีต่อทองจันทร์นั้นเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่และเต็มไปด้วยความเสียสละ โฉมฉายได้ทุ่มเทความรักทั้งหมดที่เธอควรจะมีให้แก่บิดาและสามีม้าที่ทองจันทร์เพียงคนเดียว ทองจันทร์เองก็ซาบซึ้งในความรักของโฉมฉายมาก เขาได้เขียนจดหมายบอกแก่ประพันธ์ว่า "ผมแน่ใจเหลือเกินยกมิตรว่า ไม่มีใครรักผมอย่างโฉมฉาย ก็รักอย่างซื่อ ๆ ใจ ๆ อย่างที่ถึงแม้ผมจะไม่รักตอบเธอก็จะรักผมคงเส้นคงวาไม่เปลี่ยนแปลง"¹

โฉมฉายได้รับการยอมรับอย่างคนโบราณที่ให้ความเชื่อว่าการเป็นแม่บ้านที่ดีและการรู้จักปรนนิบัติอย่างยอดเยี่ยมนั้นจะสามารถดึงดูดใจชายผู้เป็นสามีไว้ได้ ซึ่งก็จริงถ้าโฉมฉายได้แต่งงานกับคนที่มีความรักสักหน่อย และมีอาชีพที่ไม่ใช่นักประพันธ์ มารดาของทองจันทร์ทราบนิสัยของบุตรชายก็ ท่านจึงคิดกันโฉมฉายหวังจะให้แต่งงานกับชายอื่นที่ดีกว่าทองจันทร์ แต่โชคเคราะห์ทำให้โฉมฉายรักทองจันทร์เพียงคนเดียว และเป็นที่น่าแปลกใจยิ่งที่การอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อยไม่ได้ทำให้โฉมฉายได้เรียนรู้ อริยาธัยของสามีเลยว่า เขาเป็นหนุ่มสมัยใหม่ ที่ไม่ได้เห็นว่าเป็นทาสที่จะต้องคำนึงก่อนนอนหลังสามี และการที่เขามีอาชีพนักประพันธ์ยิ่งทำให้เขาต้องการความอิสระเสรี ความสงบ และการอยู่ตามลำพังเพื่อจะได้สามารถสร้างจินตนาการอันกว้างไกลได้ ความจริงการนั่งดึกไหมพรมเงียบ ๆ เพื่อเป็นการหาเหตุบังหน้าที่จะได้คอยดูแลรับใช้สามี นั้น ไม่ได้ทำลายความสงบของทองจันทร์ แต่มันทรนทานความรู้สึกของเขา ทำให้เขา

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 82

เสียอารมณ์ในการสร้างงานประพันธ์ เพราะเขาไม่ต้องการให้ภรรยาที่รักของเขา มา
 ทรมาณกายอยู่เช่นนั้น เขาได้ขอร้องเธอแก่เธอก็ไม่เชื่อ ทำให้เขาเบื่อหน่ายและเริ่ม
 ออกเที่ยว อะไรเป็นสาเหตุให้โณมฉายติดกับสามีที่เธอแสนจะรักและเคารพเช่นนั้น

เมื่อวิเคราะห์จิตใจของโณมฉายแล้วก็จะได้ความจริงว่า การที่เธอคือคำ
 ขอร้องของทองจันทร์นั้นก็เพราะเธอเป็นโรคขาดความมั่นคงทางจิตใจ โณมฉาย
 ไม่เคยเชื่อมั่นในความรักที่สามีมีต่อเธอ เธอรู้สึกตลอดเวลาว่าเธอได้ทองจันทร์มา
 เพราะเขากำลังอกหัก ดังนั้นเขาจึงได้ส่งสารและเห็นใจในความจงรักภักดีของเธอที่
 ที่เฝ้าดูแลปรนนิบัติเขาจนคล้ายโลก และด้วยเหตุนี้จึงทำให้โณมฉายยิ่งมีความเชื่อมั่น
 ว่าสิ่งเดียวที่จะสามารถผูกใจสามีเธอไว้ได้ก็คือการปรนนิบัติ แต่แล้วความจริงที่เธอ
 อ่อนวอนขอร้องให้สามีบอกสาเหตุที่ทำให้เขาเบื่อหน่ายก็ได้ทำลายความเชื่อมั่นของเธอ
 จนหมดสิ้น ถึงแม้ว่าทองจันทร์จะชี้แจง ด้วยความอ่อนหวานปลอบประโลมเธอด้วยความ
 รักเพียงใด เธอก็ไม่อาจจะหักใจให้หายจากความโศกเศร้าเสียใจได้ "เธอเสียใจอย่าง
 ที่ประมวลความเสียใจทั้งหมดทั้งโลกไว้เสียคนเดียว"¹ เพราะเธอรู้สึกว่ามันหวังแล้ว
 ในความรัก เธอลงโทษตนเองว่าเป็นผู้ทำลายความสุขของสามี เธอจึงตัดสินใจจาก
 เขาไปด้วยความรู้สึกที่ชอกช้ำอย่างที่สุด โณมฉายได้เขียนจดหมายที่แสดงถึงความรัก
 ความเสียสละซึ่งเป็นความเสียสละที่เกิดจากความเข้าใจผิด และเป็นความเสียสละ
 ที่ไร้ค่าเพราะทองจันทร์ไม่ต้องการความเสียสละเช่นนี้เลยว่า "โณมต้องการใช้ชีวิต
 ของตัวทั้งหมด เพื่อความสุขความเจริญของคุณ จึงขอลา เพื่อความสุขสำราญของ
 หนูตัวของโณมสืบไป"²

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 88

² ภู. หน้า 89

จิระวัต คัวละครเอกในเรื่องรักและร้าง เธอเป็นภรรยาคนที่ 3 ของ
ทองจันทร์ ยายชอบได้พรรณนาให้เห็นภาพความสวยของเธอว่า

อ่อนโยนแหม่มช้อยเสียจนไม่ทราบว่าจะยกเอาอะไรขึ้นมาเปรียบจึงจะเทียบเท่า
จุมพและพวงแกม คือสิ่งที่รวมกำลังกันอย่างดีที่สุดเพื่อสร้างความน่ารักน่าเอ็นดู
ให้แก่รูปหน้า แต่ว่าที่กินใจร้ายกาจนัก ไม่ใช่สิ่งที่กล่าวมาแล้วดอกเพื่อน
คิ้วเส้นเล็ก ๆ และนัยน์ตาอันคมวาวซึ่งฉาบไว้ด้วยรอยโคกเชื่อมซึม นีลสี
ร้ายกาจเป็นล้นพ้น บวกกับกิริยาที่หงอย ๆ หงิม ๆ เข้าด้วยแล้ว เจ้าประคุณ
อ้อย ไม่เคยพบเคยเห็นว่าจะมีใครงามจับใจเช่นนี้ หวานอย่างเคร้าเย็น
อย่างโคก ขวนให้รักให้อาลัย แล้วฝงใจไม่รู้ลืม...

จิระวัตหลงรักทองจันทร์เพราะความใกล้ชิดกัน แต่จิระวัตก็มีความกตัญญู
ต่อบุพการีมากกว่าความรัก เธอจึงยอมแต่งงานตามใจบิดามารดา จิระวัตได้แสดงให้
เห็นว่าเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง มีการตัดสินใจที่เด็ดขาด ก็ตอนที่เธอว่าให้กับอกของ
ทองจันทร์เมื่อรู้ว่าจะต้องแต่งงานกับชายอื่นประจักษ์ว่าหัวใจของเธอได้ถูกทำลายจนแตก
สลายไปแล้ว แต่วันรุ่งขึ้นเธอก็ตั้งใจได้สามารถทำตัวให้ร่าเริงและแจ่มใส ทั้งนี้เพราะ
จิระวัตไม่เห็นประโยชน์ที่จะทำคนให้เศร้าหมองกับความรักที่ไม่มีทางที่จะสมหวัง

จิระวัตเป็นหญิงสาวที่เอาแค่ว่าใจตัวเอง นิยมในวัตถุ และมีความโลภ
เมื่อเธอเป็นม่ายเพราะสามีตาย โชคและเคราะห์ทำให้เธอไม่เคยเสื่อมคลายในความ
รักที่มีต่อทองจันทร์เลย และเธอได้ตามใจตัวเองที่จะยอมเป็นของทองจันทร์ก่อนที่ผู้ใหญ่
จะรับรู้ อุปสรรคในความรักครั้งนี้ของเธอไม่มี เพราะผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเป็นญาติกันและ
เห็นใจในความรักของลูกหลาน ชีวิตรักของเธอน่าจะราบรื่นถ้าจิระวัตจะละความโลภ
และเห็นใจสามีโดยพยายามทำความเข้าใจลักษณะงานและนิสัยใจคอของเขา แต่น่า

เสียค่ายิ่งที่จิระวัดหลงผิด คิดว่าการที่เธอบังคับให้สามีเขียนหนังสือขายมาก ๆ นั้น เป็นการกระทำที่ถูกต้องแล้ว และเธอทำตัวได้ดีกว่าภรรยาทั้งสองของทองจันทร์ที่ต้อง เลิกร้างกันไป คือพัศตร์พริ้ง และโสมฉาย การที่เธอทำเช่นนี้แสดงว่าเธอรักทั้งตัว ทองจันทร์และชื่อเสียงของเขาด้วย จิระวัดได้ใช้ความรักบังคับให้ทองจันทร์ทำตนตาม ตารางที่เธอกำหนดขึ้น ทั้งเวลากิน นอน พักผ่อน และทำงาน เธอพึงประจักษ์ ว่าอาชีพนักเขียนนั้นทำเงินได้ดี และไม่ต้องลงทุน ทองจันทร์ขายหนังสือนี้สัยชอบความ ใจตนเองเพื่อความรักที่เขามีต่อจิระวัดเขาจึงยอมตามใจเธอ แค้นานเขาเขาก็ทนไม่ ไหว ทองจันทร์ได้เขียนจดหมายเล่าให้เพื่อนฟังว่า

จิระวัดเมื่ยรักเป็นโรคเห่อเงินเพิ่มขึ้นอีกโรคหนึ่ง เธอไม่ใช่คนจน และเคย เป็นเมียพ่อค้าที่หาเงินได้มากกว่าทองจันทร์ แต่เธอศรัทธาในวิธีหาเงิน อย่างที่ไม่ค่อยมีใครทำได้เช่นนายทองจันทร์...เธอกลัว...ในที่สุดทองจันทร์ เพื่อนของคุณ...ได้กลายเป็นเครื่องจักรกล...เป็นนักโทษของงาน...และ เงิน...เธอเคี้ยวใหญ่ เธอเป็นแม่ที่คู้ ถ้าผมจะนั่งโต๊ะน้อยกว่าเวลาที่ กำหนดเราถึงกันบ้างและบ่อยขึ้น...ผมทนไม่ไหว ซึ่งหมายถึงทนไม่ไหวใน วันคืนซึ่งทนแล้วทนอีก...¹

เมื่อค่าของเงินขึ้น ค่าของความรักก็ตก จิระวัดจึงไม่พยายามเข้าใจว่าทำไม สามีจึงต้องโกรธเมื่อเธอหวังดีในตัวเขา เธอคิดว่านักประพันธ์ถ้าไม่มีผลงานมาก ๆ คนอ่านก็จะลืม จิระวัดไม่ใช่คนเขียน เธอจึงไม่ทราบว่าเธอจะเขียนนวนิยายให้ได้ดี และสมจริงนั้น นักเขียนต้องมีอารมณ์ จินตนาการ และประสบการณ์ จึงจะสามารถ สร้างงานเขียนที่ดี ๆ ขึ้นมาได้ และนักเขียนทุกคนต้องการคุณภาพในงานเขียนอัน ประณีตบรรจงของตนมากกว่าปริมาณ ความไม่เข้าใจกัน ทำให้เธอเสียใจ น้อยใจ

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวบรวมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 107

และกลายเป็นความโกรธ เมื่อสามีถามเธอว่า "นี่พี่เป็นผัวหรือเป็นโรงกาปดของจิระวัตกันแน่"¹ ความโกรธทำให้เธอขาดสติ ขาดการยับยั้งอารมณ์และการใช้วาจา อันเผ็ดร้อนโต้ตอบสามี และด้วยการใช้คำพูดโดยไม่คิดนี้แหละที่ทำให้เธอต้องสูญเสียสามีอันเป็นที่รักไป เพราะทองจันทร์ไม่ยอมให้อภัยในคำพูดที่เหยียบย่ำศักดิ์ศรีความเป็นชายของเขา โดยเฉพาะประโยคที่ว่า

"ดิฉันไม่มั่งมีเหมือนคุณพัศตร์พริ้ง คุณพ่อก็เหมือนนั่งกินทุนเดิมของท่านเพราะแก่งลงทุกวันทำงานไม่ไหว พี่อยากเกาะผู้หญิงมั่งมีเงิน พี่ควรกลับไปง้อคนอย่างคุณพัศตร์พริ้ง"²

บังอร ตัวละครเอกในเรื่อง "รักและร้าง" บังอรเป็นภรรยาคนที่ 4 ของทองจันทร์บังอรเป็นหญิงสาวที่มีรูปร่างแบบบาง มีกิริยาอ่อนหวานละเมียดละไม ยາขอบได้สร้างความขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะกับจิตใจของบังอรได้อย่างเด่นชัด เพราะจิตใจของบังอรนั้นมีความเข้มแข็งนัก มีการตัดสินใจที่เด็ดขาด มีความเชื่อมั่นในตนเอง และเป็นคนที่ยึดมั่นในสิ่งที่ตนเชื่อถืออย่างไม่มีวันเสื่อมคลาย แม้แต่ความรักในสามีก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ของตนได้

บังอรเป็นตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงสัญชาตญาณมุ่งตาย (Death instinct) บังอรมีความก้าวร้าวทางอารมณ์อย่างรุนแรงถึงขั้นจะฆ่ารายตัวเอง (Suicido) ทุกครั้งที่เธอไม่สมปรารถนา อันเป็นการแสดงความก้าวร้าวที่สนองตอบความคับข้องใจ เพื่อเป็นการลดความเครียดภายในจิต จะเห็นได้ว่า บังอรไม่ยอมรับประทานยาเมื่อคิดว่าตนเองสิ้นหวังในความรักแล้ว และเมื่อเธอผิดหวังในชีวิตคู่ บังอรก็ตัดสินใจหนีปัญหา

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 107

² ฎ. หน้า 108

ด้วยการออกบวช หรือถ้าสามีไม่ยอมตามใจให้เธอบวช บังอรก็คิดตัดสินใจ
เด็ดขาดว่า เธอจะฆ่าตัวตาย การที่บังอรมีสัญชาตญาณมุ่งตายเช่นนี้ อาจจะเป็น
เพราะเธออยู่ภายใต้อิทธิพลของยายและแม่ บังอรไม่มีโอกาสเป็นตัวของตัวเองเลย
เธอต้องเชื่อฟังในคำสั่งของยายและแม่ พฤติกรรมที่อยู่ภายใต้จิตใจที่ไร้สำนึกก็คือต้องการ
เป็นตัวของตัวเองต้องการขัดคำสั่งผู้ปกครอง เมื่อทำไม่ได้พฤติกรรมจึงออกมาอย่างไม่
รู้สึกตัวในรูปประทุพบุรุษทำลายตัวเองเพราะบังอรรู้ว่าเธอเป็นที่รักของผู้ปกครอง
ผู้ใหญ่ต้องรอนใจยิ่งเพราะรักเธอ เธอได้ใช้ความรักของบุพการีเป็นเครื่องจูงใจให้
ยายและแม่ของเธอยอมรับทองจันทร์มาเป็นเขยด้วยความรู้สึกซาบซึ้งในบุญคุณที่ เขาทำให้
บังอรยอมรับประทุพบุรุษและหายป่วยในที่สุด

ความรักของบังอรควรที่จะราบรื่น ถ้าบังอรไม่ได้รับการอบรมให้ถือเคร่งใน
เรื่องโชคกลางและความคิดเก่า ๆ ในทางไสยศาสตร์ ความเชื่อถือของบังอรนั้นอยู่ใน
ชั้นความหลง ดังนั้นบังอรจึงเป็นตัวละครที่เปิดเผยชีวิตให้ผู้อ่านได้แลเห็นว่า คนเรา
ถ้าหลงอยู่ในความเชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์และลัทธิธรรมนิยมประเพณีแล้ว ชีวิตรัก
ก็มีแต่ความพินาศ บังอรเป็นหญิงสาวที่อ่อนต่อโลก และไม่เจนจัดในเรื่องความรัก จึง
ทำให้เธอไม่เห็นใจในความต้องการของสามี เธอไม่เข้าใจในธรรมชาติของชายที่
ต้องการ เรื่องเพศสัมพันธ์มากกว่าความเชื่อในเรื่องมงคลหรืออัปมงคล และความไม่
เข้าใจนี้เองที่ทำให้เธออ่อนใจในสามีที่ไม่พยายามเชื่อถือตามเธอ และยังคงมาขอร้อง
แกมบังคับให้เธอแยกบ้านไปอยู่ต่างหากเพื่อจะได้พ้นจากสิ่งแวดล้อมเก่า ๆ และอิทธิพล
ของยายและแม่ ซึ่งบังอรทำไม่ได้ เธอไม่สามารถหักหาญน้ำใจของญาติผู้ใหญ่เช่นนั้น
ได้ การประทุพบุรุษของสามีโดยการไม่กลับบ้านทำให้เธอเสียใจมาก เธอจึงตัดสินใจไป
บวชชั้แทนการคิดหาร้ายตัวเองด้วยการฆ่าตัวตาย หรือทำร้ายน้ำใจของยายและมารดา
ของตนด้วยการออกจากร้านไปอยู่กับทองจันทร์ตามลำพังซึ่งถึงอย่างไรก็ไม่เกิดประโยชน์
ที่จะทำลายความเชื่อถือในเรื่องโชคกลางที่เธอได้รับการอบรมมาอย่างฝังใจไปได้ และ
ในที่สุดก็ต้องมีสักวันหนึ่งที่เธอกับทองจันทร์ต้องแยกทางกันเพราะต่างก็ทนกันไม่ได้
ดังนั้นการตัดสินใจของเธอจึงตั้งอยู่บนเหตุผลและความจริงมากกว่าการใช้อารมณ์ และ

เป็นการเลือกวิธีที่ดีที่สุดกว่าวิธีอื่น ๆ จดหมายที่เธอเขียนถึงทองจันทน์ทำให้สามีของเธอสะเทือนใจที่สุด ทั้งใจความตอนหนึ่งที่ทองจันทน์ได้เขียนจดหมายบอกประพันธ์เพื่อนรักของเขาไปว่า

เธอก็แสนที่จะซอกแซกระกำใจในเรื่องผมไม่เข้าใจในลัทธินิยมสวัสดิมงคลของบ้านเธอเหมือนกัน เธอสื่อความเห็นข้างเธอสื่อว่าการเชื่อในสิ่งที่ถ้ามีจริงผู้เชื่อก็เป็นฝ่ายได้ ถ้าไม่มีก็ไม่ทำให้ผู้เชื่อเสีย ไม่เห็นจะไปขัดขึ้นเสียทำไม...เธอก็เชื่อว่าผมคงรักเธอพอที่จะซอเรื่องสิ่งที่สำคัญที่สุดสักสิ่งหนึ่งได้คือการบวชชีนี้ เป็นการเลือกได้ข้อสอง ซึ่งถ้าผมก็คขวางไม่ให้เธอเลือกข้อนี้เธอก็คงไปใช้ข้อหนึ่งคือกินยาตาย...เธอเขียนกำกับมาว่าไม่กล้าอ่านจดหมายของผมเพราะเธอก็ไม่ไว้ใจตนเองเหมือนกันว่าจะใจแข็งกับคำอ่อนวอนของผมได้ "คุณอาจตั้งจิตฉันจากเพศที่ให้ความสงบสุขอันวิเศษอยู่ในขณะนี้ กลับไปสู่ชีวิต ที่เขาเข้าใจกันไม่ได้ แล้วก็ระทมด้วยหัวใจอันกลัดหนองต่อไปอีก..."¹

บังอรได้ตัดสินใจเลือกในสิ่งที่เธอเชื่อมากกว่าความรักไปแล้ว เป็นการตัดสินใจที่เกิดเคียดแค้น จนกระทั่งทองจันทน์ผู้ซาบซึ้งในนิสัยของภรรยาดีไม่กล้าขัดใจคนทั้งสองต้องแยกทางกันทั้ง ๆ ที่รักกันอย่างยิ่ง จะโทษว่าเป็นความผิดของใครก็หาได้ไม่ อาจจะเป็นเพราะสิ่งแวคล้อม และการอบรมที่ได้รับแตกต่างกันมากเท่านั้นเอง

อุษา ตัวละครเอกในเรื่อง "รักและร้าง" หม่อมเจ้าหญิงอุษาเป็นภรรยาคนที่ 6 ของทองจันทน์ และเป็นภรรยาที่ทำให้เขาได้รับความรู้สึกเจ็บปวด ขมขื่น อับอาย และขาดความเชื่อมั่นในตนเองอย่างที่สุด

หม่อมเจ้าหญิงอุษาคตังมาประทับที่หัวหินเพื่อที่จะหนีการเป็นชายาร่วม
ภักดาเดียวกับพระเชษฐภคินี และที่หัวหินนี้เองที่ไคทรงพบทองจันทน์และโปรดเขาอย่าง
มีรูลิม เวลาผ่านไปถึงเจ็ดปีจึงทรงตัดสินพระทัยเด็ดขาดที่จะร่วมชีวิตคู่กับทองจันทน์
แม้พระมารดาจะไม่โปรด แต่ก็ไม่สามารถที่จะทรงขัดขวางพระองค์ได้ ได้แต่ขอร้อง
ไม่ให้พระองค์ลาออกจากรานันตรศักดิ์ และไม่โปรดที่จะเห็นหน้าทองจันทน์ทุกครั้งที่เสด็จ
มาคำนับพระธิดา ท่านหญิงตัดสินพระทัยตามพระทัยพระมารดาเพราะว่าไม่ทรงมีทาง
เลือก และการตัดสินพระทัยครั้งนี้เองเป็นการตัดสินพระทัยที่ผิดที่ทำให้ชีวิตคู่ของพระองค์
ต้องพินาศลงในที่สุด

โดยธรรมชาติที่แท้จริงแล้วหม่อมเจ้าหญิงอุษาคตังมีพระทัยอ่อน การที่
ทรงแสดงการตัดสินพระทัยที่เกิดขึ้นในเรื่องการมาประทับที่หัวหิน และการตามพระทัย
พระองค์เองในการทรงเลือกทองจันทน์เป็นคู่ครองนั้นเป็นเรื่องของชดชิตยมานะ และทรง
เห็นว่าไคทรงกระทำในสิ่งที่ถูกต้องแล้ว คังที่ไคทูลพระมารดาว่า

"ลูกมิได้ประพฤตสิ่งใดสกปรก เพราะลูกพึ่งมาอยู่กับทองจันทน์ภายหลัง
ที่ได้รับลายพระหัตถ์ของเสด็จแม่เป็นสำคัญว่าทรงรู้เห็นในเรื่องของลูก
แล้ว...ท่านหญิงใหญ่ไม่ควรจะทรงสรรเสริญว่าเสด็จแม่พระทัยแข็งใน
ครั้งนี้ เพราะในครั้งที่ทรงเล่าโลมหม่อมฉันให้ยอมเป็นเมียน้อยของท่าน
นั้น เป็นเรื่องน่าสลดและสกปรกยิ่งกว่าการที่ลูกยอมอยู่กับคนสามัญ แต่
เป็นคนที่ลูกรักลูกถูกใจครั้งนี้มาก...ทองจันทน์เป็นคนดื้อเพคะ ลูกเชื่อ
ว่าคุณสมบัติบางประการเขอดีกว่าองค์ชายของเจ้าพี่อัยยรรเสียดวยซ้ำ
ลูกจึงหวังว่าถ้าจะโปรดให้เธอได้เฝ้าใกล้ชิด บ้างที่เสด็จแม่อาจทรง
เมตตาเธอในวันหน้าก็ได้"¹

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 172 - 173

ความหวังของท่านหญิงอุษาไม่มีทางที่จะได้ดังที่ทรงหวัง เพราะไม่มีวันที่เสด็จแม่ของพระองค์จะโปรดของจันทน์ ท่านหญิงอุษาไม่ได้รับรู้พระองค์เลยว่าพระมารดาทรงใช้แผนรุกเงียบเสด็จมาที่หัวหินบ่อย ๆ และทรงพยายามไขความพระทัยอ่อนของพระธิดามาเป็นเครื่องมิให้ท่านหญิงอุษาเห็นพระทัยในพระองค์ ดังนั้น "เมื่อท่านแม่กันแสงท่านหญิงก็พลอยเสียน้ำพระเนตรตามเสด็จแม่บ่อย ๆ ด้วยเรื่องของผม" ¹ เวลาที่ยังนานวันเข้าท่านหญิงอุษาก็ยิ่งทรงเห็นด้วยกับรับสั่งของพระมารดาว่าทรงทำผิดที่มารักชายสามัญชนอย่างทองจันทน์อีกทั้งทองจันทน์ก็ไม่มีโอกาสที่จะมาทูลชี้แจงเพราะเขาต้องไปอยู่ที่อื่นตามที่ท่านหญิงทูลสัญญาไว้กับพระมารดา และแล้วเหตุร้ายก็ได้เกิดขึ้นเมื่อทองจันทน์มาเห็นลายพระหัตถ์ที่ว่า

แม่แผ่นดินสิ้นชายที่พึงเชย อย่ามีคู่เสียเลยจะดีกว่า ข้า ๆ กันไว้มากมาย
หลายบรรทัด บางตอนก็เขียนชื่อผมทองจันทน์ ทองจันทน์-ทองจันทน์ ฯลฯ
บางตอนก็เขียนพระนามเธอเองแล้วก็กลับไปเขียน 'แม่แผ่นดินสิ้นชายที่
พึงเชย อย่ามีคู่เสียเลยจะดีกว่า' นั้นอีก เขียนทับกันมาจนในตอนล่าง
ของกระดาษขุ่นไปหมด... ²

ท่านหญิงอุษาพระเคราะห์ร้ายที่มาโปรดและแต่งงานกับชายที่มีจิตใจละเอียดอ่อนและรักในศักดิ์ศรีของตนเองยิ่งนักเช่นทองจันทน์ แม้ว่าท่านหญิงจะไม่เคยทรงแสดงกิริยาคุกเข่าเขาเลยแม้แต่ครั้งเดียว แต่เขาทราบพระนิสัยท่านหญิงที่ว่าทรงชอบแสดงออกซึ่งความจริงพระทัยด้วยการเขียน ทองจันทน์เลยยิ่งเสียใจในความรักที่ขาดความมั่นคงของพระองค์ ท่านหญิงไม่ทรงมีโอกาสที่จะชี้แจง แต่ถึงมีโอกาสดลลนอย่างทองจันทน์ก็ไม่มีวันที่จะเชื่อน้ำพระทัย นำสงสารชีวิตคู่ของทั้งสองยิ่งนักที่จะต้องมาพิณาคลง เพราะ

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาวขอบ เล่ม 1 หน้า 178 - 179

² ก. หน้า 184

ความโกรธอันเกิดมาจากความเสียใจและความสงสารตนเองที่ถูกเหยียบย่ำในศักดิ์ศรีของทองจันทน์นั้นมีมากเกินไปที่เขาจะสงสาร และเห็นพระทัยในหม่อมเจ้าหญิงอุษารายาณาสงสารของเขาเอง

ประคอง ตัวละครเอกในเรื่อง "หล่อนชั่วเพราะชาย" เธอเป็นหญิงสาวที่มีรูปร่างอ่อนแอแบบบาง ยิ้มง่าย แต่ยืนยันตามีแววเศร้าอยู่เป็นนิจ ประคองเป็นตัวละครที่มีชะตากรรมที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจให้แก่ผู้อ่านอย่างที่สุด เพราะตลอดชีวิตของเธอมิได้มีความสุขชั่วและพ่ายแพ้ ได้รับความเจ็บปวดและขมขื่นอย่างหาที่เปรียบมิได้ ความรักครั้งแรกทำให้เธอต้องตัดสินใจขัดคำสั่งของบิดามารดาแต่งงานกับชวลิต เธอเชื่อสายตาของเธอเองมากกว่าตาผู้ใหญ่ และผลของความถือถือสนองตอบให้เธอพบกับความผิดหวัง เมื่อมาพบกับหัวใจและการกระทำอันโหดร้ายของชายผู้ใดชื่อว่าสามี เพราะชวลิตนอกจากเจ้าชู้แล้วยังชอบแสดงกิริยาักขะใช้มือและเท้าทำร้ายร่างกาย ภรรยาพยายามโกรธอีกด้วย

ในเวลาต่อมาโชคชะตาทำให้เธอได้พบกับทวน ทัททิกรณ์ ผู้เป็นที่ปรึกษาทางการค้าของสามี เขาเป็นสุภาพบุรุษที่มีจิตใจงดงาม มีความเห็นใจในเคราะห์กรรมของประคอง เขาพยายามหาทางช่วยเหลือเธอ ตลอดจนให้กำลังใจให้เธอต่อสู้ชีวิตต่อไป ความใกล้ชิดกัน ความรู้สึกอบอุ่นใจเมื่ออยู่ใกล้เขา ทำให้เธอไม่สามารถจะห้ามจิตใจไม่ให้รักทวนได้ ทั้ง ๆ ที่ประคองได้พยายามต่อสู้กับความรู้สึกภายในใจตลอดเวลาที่จะไม่ยอมรักเขา ด้วยเหตุผลว่าเธอจะต้องเป็นภรรยาที่ซื่อสัตย์ต่อสามีทั้งกายและใจ แต่ความดีของเธอได้ค่อย ๆ ซึมซาบเข้าไปสู่หัวใจอันว่าเหวและเต็มไปด้วยความทุกข์ของเธอวันละเล็กละน้อยจนกลายเป็นความรักที่ยากแก่การที่จะลืมได้ ประกอบกับความทารุณของสามีได้ทวีขึ้น เมื่อเขาหว่ากระแวงว่าเธอไม่ซื่อสัตย์ ในที่สุดประคองก็หมดความอดทน เธอจึงจำเป็นต้องหย่ากับสามี

ประคองมาหาทวนด้วยหัวใจที่หว่ากระแวงในความเมตตาของเธอ เธอคิดว่าถ้าเขาไม่เห็นใจเธอ เธอก็ใจร้ายพอที่จะทำลายความรักของเธอกับน้องสามีของเธอ แต่ประคองไม่มีโอกาสได้ทำเช่นนั้น ความหว่ากระแวงในความดีของเธอเพี้ยน

หมดไป เมื่อความรักครั้งที่สองทำให้เธอได้ประจักษ์ความดีในหัวใจของมนุษย์ที่ยอมละทิ้งความเห็นแก่ตัวด้วยการเสียสละ เพื่อให้ผู้อื่นเป็นสุข ความดีของทวนที่จะยอมรับนิคมอบในชีวิตของเธอ ทำให้ประคองทั้งสุขและเศร้า สุขเพราะแน่ใจว่าได้รักคนดี เศร้าเพราะเขาไม่ได้รักประคองเท่าที่ประคองรักเขา เพราะเขามีคนรักอยู่แล้ว คำพูดของประคองที่บอกกับทวนในความรักของเธอที่มีต่อเขานั้นให้อารมณ์สะเทือนใจนักเมื่อเธอบอกเขาว่า

"ฉันไม่เสียดายชีวิต ที่เกิดกับเขามาชาติหนึ่งเหมือนที่เคยคิดมาก่อน การเห็นคุณอย่างถนัดชัดแจ้งวันนี้ ฉันจะยิ้มได้แม้ในคราวเจ็บจวนสิ้นใจ ถ้าคนเราเกิดได้หลายชาติจริง ๆ ต่อไปนี้เวลาทำบุญฉันจะไม่อธิษฐานให้เกิดชาติใหม่สมพระ จะขอเพียงให้พบคุณทวน พบอย่างไม่มีมารณจัญ พบอย่างที่ไถ่อกได้รับใช้ไถ่กรรมสิทธิ์ในตัวคุณ ไม่ใช่อย่างชาตินี้"¹

ประคองต้องหนีจากทวนมาเพราะไม่สามารถจะทนเห็นความทุกข์ที่ทวนพยายามซ่อนเร้นด้วยการดื่มเหล้าจนเมามายของทวนได้ ประคองทั้งรักทั้งสงสารและเห็นใจเขา การเสียสละของเขาทำให้เธอรู้สึกตนว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว ประคองได้มีโอกาสไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ขณะที่ทวนหลับเพราะความเมา เธอได้คิดว่าถึงได้ทวนมากก็ได้เพียงร่างกายที่ปราศจากหัวใจรัก เขาให้เธอได้แค่เพียงความสงสาร และการปฏิบัติตนในฐานะสามีที่ดีเท่านั้น การอยู่ร่วมกันเช่นนี้มีแต่ให้ความทุกข์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ประคองเช็ดแล้วกับชีวิตคู่ที่สามีไม่มีความรักที่แท้จริงให้และเธอก็ยิ่งเกินกว่าที่จะรอรับเพียงเศษเสี้ยวของความรักเช่นนั้นได้ และเหนือสิ่งอื่นใด เพราะเธอรักทวนมากและต้องการเห็นเขามีความสุข เธอจึงตัดสินใจเสียสละ และเป็นการเสียสละที่น่าเห็นใจยิ่ง เพราะประคองเหมือนคนไร้ญาติขาดมิตร ไม่มีทั้งงานและเงิน ดังนั้นนอกจากเธอจะต้องสละหัวใจทั้งหทัยแล้ว เธอยังต้องสละวิถีการดำเนินชีวิตที่ถูกคองของกุลสตรีให้เป็นไปตามยถากรรมอีกด้วย โดยการไปอยู่กับชายใดก็ได้ที่จะไม่ทำให้เธอวิ่งกลับไปหาทวน และทำลายชีวิตรักของเขา ความเสียสละของเธอ

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 586-587

ก็ควร แล้วที่จะทำให้ทวนถึงกับร้องไห้เพื่อไถ่ถามความจริงจากจดหมายของเธอว่า

"ดิฉันนอนอยู่คนเดียวไปไม่ไหวค่ะ คุณทวน...มันคิดถึงแต่คุณ แล้วก็
ใจอ่อนไปจากความมุ่งมั่นเดิมทุกวัน ดิฉันกลัวเหลือเกินที่วันหนึ่ง
จะวิ่งมาหาคุณทวนแล้วเป็นตายไม่ขอไปจาก เพราะฉันจึงตกลงมอบ
เนื้อตัวให้คนอื่นเขาครอบครอง ดิฉันตัดสินใจใหม่แล้วเดี๋ยวนี้ไม่แคร์
เรื่องใครจะมาเป็นผู้ ถ้าเขาบอกพร่องก็เลิกกันไป มีไหมจนกว่าจะ
พอใจ แต่คำว่าพอใจในที่นี้ไม่หมายถึงว่าดิฉันจะรักอย่างยอมเป็นยอม
ตายกับเขา หมายความว่า ดิฉันจะเอาความสุขสำราญจากเขา
เท่านั้น ประกองจะไม่เป็นเมียจริง ๆ ของใครเลย นอกจากจะเป็น
เมียจริง ๆ ของคุณในความฝัน"¹

มาลี ตัวละครเอกในเรื่อง "มารหัวใจ" มาลีเป็นตัวละครที่แสดงให้เห็นถึง
การเป็นเหยื่อของประเพณีคลุมถุงชน มาลีอ่อนแอทั้งกายและใจเกินกว่าที่จะต่อสู้ให้หลุดพ้น
ภาวะที่เธอจำยอมไม่ได้ ดังนั้นเธอจึงต้องอดทนประจุกทาสที่ไม่มีโอกาสถ่ายทอดตนเองให้
เป็นอิสระได้ เพราะเธอเป็นทาสของประเพณีและสังคม

มาลีเกิดสาวรูปร่างงามบาง สวยชื่อคู่บริสุทธิ์ประจุกดอกไม้แรกแย้มที่ควรแก่การ
ทะนุถนอมเป็นอย่างยิ่งนั้น ได้ถูกชะตากรรมทำให้เธอรักประมาณเพื่อนชายร่วมโรงเรียน
เดียวกัน และกรรมทำให้ทั้งสองต้องจากกันเมื่อประมาณจะต้องไปศึกษาต่อยังปิ้ง ทั้งสอง
จึงได้ทำสัญญารักว่าจะซื่อสัตย์และมั่นคงต่อกัน ในช่วงเวลาที่ทั้งสองจากกันนี้เองที่หลวง
ไพรัชพิสิทธิ์ได้เข้ามาสู่ชีวิตของมาลีด้วยความชื่นชมของบิดามารดาของเธอ เพราะนอก
จากเขาจะเป็นข้าราชการที่มีอนาคตอันสดใสแล้ว เขายังร่ำรวยอีกด้วย

มาลีได้แลเห็นธาตุแท้ของหลวงไพรัชพิสิทธิ์ เมื่อเขาได้ฉวยฉกเธอในงานถุ
หนาว ณ. วังสราญรมย์ ซึ่งเป็นงานที่หญิงสาวเช่นเธอรู้สึกรังเกียจเพราะ "เป็นงานที่ ๆ
สำเร็จสำราญใจกระฉิกกระชีกอกจับขี้กันและกันระหว่างหนุ่มสาว เป็นงานที่บ่มักความ

¹ ไซทิ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 595-596

เราร่อนในเรื่องรักของท่านผู้ดี"¹ มาลีได้ตอบว่าหลวงไพรัชพิสิทธิ์ที่ถือโอกาสลวนลามเธอในงานเช่นนี้ แทนที่เขารู้สึกตัว เขากลับโกรธเธอถึงกับกล่าวคำอาฆาตว่า "ทีไกรก็ทีไกร"² และก็เป็นที่ของเขาจริง ๆ ที่ทำให้เขาสามารถได้แต่งงานกับมาลี ด้วยความชื่นชมและเห็นชอบของบุพการีของเธอโดยไม่ฟังคำกีดกันของเธอเลยไม่ว่าเธอจะต้องให้เสวราโศกสักเพียงใด และในคืนวันวานนั้นเองที่เธอต้องได้รับความชอกช้ำแสนสาหัส เมื่อเธอถูกข่มขืนโดยบุรุษผู้ใดชื่อว่าเป็นสามีตามประเพณีนิยม นับแต่วันนั้นมามาลีก็มีแต่ความทุกข์ระทมขมขื่น หนาซึ่งเคยงามมีแต่ความเศร้าและซีกสลก เหมือนกับดอกไม้ที่ถูกตัดจากต้นมาแซ่ขวางคั่นในแจกันรอวันที่เจ้าของจะขว้างทิ้งไป ความไม่มีชีวิตจิตใจของเธอทำให้สามีเริ่มเบื่อหน่าย ทั้งสองไม่มีความสุขเลยในชีวิตคู่ที่ปราศจากความรักอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการครองคู่ นำส่งสารมาลียิ่งนัก มันไม่คุ้มกันเลยทีเดียวที่ชีวิตทั้งชีวิตของเธอจะต้องหมกค้ำ เพียงเพื่อสนองความปรารถนาของผู้น่ารักครอง มาลีได้ตอบจดหมายของประมาณไปว่า ไม่ใช่แต่เขาเพียงผู้เดียวที่หัวใจแหลกสลาย แต่เธอก็มีลักษณะเช่นนั้นด้วย และมีความทุกข์เสียยิ่งกว่าเขา นับวันเธอก็รอแต่ความตายเท่านั้น

เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุภาจันทร์ ตัวละครเอกในเรื่อง "รักหลังราชบัลลังก์" เป็นตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ของจิตใจอย่างรุนแรงระหว่างความรัก กับความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในหน้าที่พระราชมารดาที่จะต้องรักษาพระเกียรติยศเพื่อพระราชโอรสผู้เป็นเจ้าชีวิตของคนทั้งแผ่นดินด้วยการดำรงรักษาไว้ซึ่งพระราชประเพณี และกฎมนเฑียรบาลอันเก่าแก่ พระนางได้ทรงพยายามทำทุกอย่างแล้ว แม้แต่การไต่กลอุบายยกสายหยุกพระกำนันลิในพระนางเอง ให้แก่พันบุตรศรีเทพเพื่อปลิดความรักใหม่ให้ออกจากหัวใจของพระนาง แต่พระนางก็ต้องพ่ายแพ้แก่อำนาจของความรัก และความพยายามของพันบุตรศรีเทพ ความทุกข์ที่พระนางไม่สามารถที่จะคิดพระทัยให้เลิกรักพันบุตรศรีเทพได้นี้เป็นความทรมานแสนสาหัสที่พระนางถึงกับต้องกันแสงอย่างน่าเห็นใจยิ่งจะเห็นได้จากการที่พระนางตรัสกับพันบุตรศรีเทพว่า

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 642

² ก. หน้า 645

อันแต่พระชัยราชาสิ้นแล้วไม่กล้าเข้าในที่นี้ มีจิตอาวรณถึงพระเป็นเจ้ายิ่งอยู่นางกษัตริย์ถึงตรงนี้ก็อกร้องให้ไม่ได้ แล้วเรามาผูกใจด้วยทานพันบุตรครั้งนี้ถึงกับที่ความหลังกรังผิวเก่ากวนใจมิให้คลาย่าง¹ ชื่นบาพิจารณาแล้วคุณมีผืนรกมาบังคับให้ใจจอกว้างทาน จึงคิดแล้วอดให้มิได้เพราะสังหรณ์ครั้งนี้ คือการวิบัติแห่งตัวเป็นแท้ กรรมนั้นจึงคลี่ใจให้กล้าทำเพียงนี้...เรามาที่นี่ได้ฤทธรรู้ชื่นบานในใจไว้ครู่หนึ่ง ครั้นแล้วแต่จะกายหน้าตรอมจนตาย แม้จะว่าเมื่อนางเกิดสะกุงคิดในจิตกระนั้น ก็ไม่เป็นอันให้พันบุตรถูกต้องโอบโอบอีก...ทั้งเมื่อกราบอธิษฐานถวายสร้อย ก็มีบ่วงคาไหลตลอดอยู่...แต่ตลอดราตรีมิได้หลับลงเลยรสสัมผัสก็มาค้ำก้ำกับอารมณ์ข้างหนึ่ง ก็บังเกิดกลักรุ่นมิได้สบายตัว กระทำให้เป็นศัตรูแก่ใจตัวหนักแล้วแต่จะจวบใหญ่ไม่เคยการรณองฝ่ายผจกกับข้างในใจตัวเองคงนี้ก็ได้ไซ้...¹

การที่เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทน์มีสามารถตักกิเลสในเรื่องรักลงไปได้นั้น เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจยิ่งกว่าน่าคำหิ เพราะพระนางเป็นเพียงสตรีม่ายที่อายุน้อย และทรงเป็นเพียงมนุษย์ปุถุชนธรรมดา ที่มีเลือดเนื้อ ชีวิต จิตใจ และความต้องการ เมื่อมองในค่านศีลธรรมพระนางก็ไม่ได้ทำผิด เพราะไม่ได้เป็นขู้สามีใคร ถ้าพระนางจะผิดก็ผิดเพียงทำตนชิดกับระเบียบประเพณีของสังคมในสมัยนั้นเท่านั้นเอง

ผาณิต ตัวละครเอกในเรื่อง "เมียน้อย" ผาณิตเป็นตัวละครหญิงที่มีจิตใจอ่อนแอที่สุด เธอจะหาความสุขไม่ได้ตลอดชีวิต ตราบใดที่เธอยังแก้ปัญหาความรักด้วยการกระทำที่ถูกตองไม่ได้ มโนธรรมในใจของเธอที่เตือนเธอว่าการเป็นเมียน้อยเช่นนั้นไม่ถูกต้องจะหลอกลอนเธอให้ได้รับความขมขื่นปวดร้าวอยู่ตลอดเวลา ผาณิตจึงมีแต่ความทุกข์ระสับกระส่าย เพราะหาทางออกไม่ได้ดังที่ผู้เขียนได้พรรณนาให้เห็นความทุกข์ของเธออย่างชัดเจนว่า

¹โชติ แพร่พันธุ์

ผาณิตคิดเอาเท้าฟาดลงไปอีก เหมือนห้ควายน้ำจากในตีนอน เมื่อคิดถึงสิ่งที่เธอรำวอยู่ในความคิด...ความเจ็บใจให้ประคังหลังไหลเข้ามาทุกทาง ในทางที่บัคนี้กลายเป็นคนมีตัวแล้ว ช้าเป็นเวลาที่ไคมาจากการละเมิดสิทธิของผู้อื่น ความเจ็บปวดประหนึ่งใจจะขาด...มันอภัยศอกสู...จะมองตนเองเป็นอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากช่างเป็นผู้หญิงที่ใจง่ายใจเร็ว ประการหลังนี้มันทำความเจ็บปวดให้ใหญ่ ยิ่งกว่าทุกประการ...นอกจากเจ็บใจในสิ่งที่เกิดแล้ว บัคนี้ยังเกิดกลัวผู้อื่นจะสงสัย หรืออวังรเพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่งด้วย คนอื่นยังไม่รู้อะไร แต่ถาอัมพวันรู้ และมาที่นี้ สุทธิสาชา ชื่อว่าเธอแย่งสามีเขา เป็นภรรยาของเขา จะให้เธอหนีไปไว้ที่ไหนกัน ผาณิตหวาดหวั่นสะท้านใจจนไม่อาจนอนไคต้องผลุกลุกขึ้นมา เดินเข้าห้องโน้นออกห้องนี้พลุ่งพล่านอยู่คนเดียว...¹

การที่ผาณิตเป็นทุกข์และเสียใจมากนั้น เพราะเธอเป็นหญิงสาวที่ได้รับการอบรมมาดีและพยายามดำเนินชีวิตเช่นกุลสตรีที่ดีมาโดยตลอด เธอเป็นหญิงสาวที่มีความสามารถในการทำงาน แต่เนื่องจากเธอเป็นหญิงโอกาสที่จะก้าวมาสู่ตำแหน่งผู้บริหารในสังคมยุคนั้นยังไม่มีติดกับพัลลภซึ่งทำงานในตำแหน่งใกล้เคียงกับเธอ แต่ด้วยความสามารถในการงานและการมีลักษณะผู้นำที่ดี เขาจึงก้าวหน้าในหน้าที่การงานอย่างรวดเร็วมีตำแหน่งหน้าที่เป็นนายของเธอ ผาณิตมิไคใจฉฉาเขา เธอกลับชื่นชมและแอบพอใจเขาอยู่เงียบ ๆ

เมื่อพิจารณาพฤติกรรมของผาณิตในการที่เธอยอมเป็นของพัลลภง่าย ๆ เพียงเขามาสารภาพว่ารักเธอมานานแล้วเท่านั้น ก็พอจะมีเหตุผลสนับสนุนไคว่า การที่ผาณิตมีพฤติกรรมเช่นนั้น ก็เพราะว่าตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกันนั้นผาณิตมีความชื่นชมในความสามารถในการงานและลักษณะผู้นำของเขา จนกลายเป็นความรักที่แอบแฝงอย่างเงียบ ๆ การที่ผาณิตเป็นเด็กสาวก่าพราที่ต้งอยู่กับแม่นม ทำให้ผาณิตขาดความอบอุ่นทางใจ การที่ต้งตัดสินใจทำอะไรด้วยตัวเองเสมอ ทำให้เธอรู้สึกว้าเหว และต้งการไครักคนหนึ่งที่เข้มแข็งและเป็นทีพึ่งแก่เธอไคมาช่วยแนะนำเธอ หรือช่วยเธอตัดสินใจ พัลลภไคก่ามาสู่วิถีชีวิตของเธอในจังหวะพอกีกับความรู้สึกที่เธอต้งการผู้นำในชีวิต ประจวบกับความเสียใจที่เธอ

¹โชติ แพร่พันธ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 693-697

เลือกใส่ใส่ส่งให้เธอไปทำงานที่อื่น ขณะที่เสียใจอยู่นั้น เขากลับมาสารภาพว่าที่ทำไมไปเช่นนั้น ก็เพราะรักเธอ ความเสียใจและดีใจประดังขึ้นมาพร้อม ๆ กัน จนผานิดว่าอุ่น ใจอ่อน และอ่อนใจต่อการที่จะขัดขวางความรักที่พัฒนแสดงแก่เธอได้ ประกอบกับบรรยากาศเหมาะสมที่จะทำให้หญิงสาวที่อ่อนต่อโลกจะเกิดความเคลิบเคลิ้มเมื่อได้รับการเล้าโลมเชิงโลภีย จากชายที่เธอแอบรักเขาอยู่เงียบ ๆ เมื่อสมรสสมรักแล้วทางหากที่มโนธรรมของผานิดคอยพร่ำเตือนเธอตลอดเวลาว่าหาผิด เธอไม่มีความสุขเลยตลอดเวลาที่เป็นภรรยาของเธอของ พลลภ ความอ่อนต่อโลก ความหลงในรสโลภีย และคำปลอบอันอ่อนหวานของพลลภ ทำให้หญิงใจอ่อนอย่างผานิดไม่สามารถตัดจิตใจไปจากพลลภได้

โชคชะตาช่างล้อเล่นและโหดร้ายต่อผานิดเหลือเกิน ที่ทำให้อัมพวันชอบเธอและไว้วางใจเธอถึงขนาดมาขอรองให้ช่วยดูแลพลลภสามีของเธอด้วย ไม่มีความเจ็บปวดใดจะเท่าเมื่อผานิดต้องทนฟังคำประณามหญิงที่เป็นเมียช้อย และได้เห็นความขมขื่นของหญิงที่เป็นเมียหลวงที่ยังไม่รู้ความจริงเพียงแต่หวาดระแวงเท่านั้น ความรู้สึกของผานิดนั้นหวาดหวั่นและ

หวีว ๆ รวากับจะเป็นลม ภาพอันมีชีวิตเบี่ยงหน้า ก็คือหญิงคนหนึ่ง ซึ่งเธอเคยรัก และนับถือในความโอบอ้อมอารี กำลังเป็นทุกข์ถึงสามีของเธอว่าจะมีน้ำใจรักไต่ผู้หญิงอื่น "อนิจจา นี่ถ้าหากคุณอัมพวันรู้ว่าหญิงอื่นนั้นคือเราเอง" ผานิดรำพึงในอกถึงนี้ แล้วก็ป็นอีกครั้งหนึ่งที่นัยน์ตาเธอสาบแดงอาการเช่นเดียวกับตาของอัมพวัน ผานิดผู้มีความรู้สึกสูงและละมุนละไมในอริยาบถปวงราวอย่างหาที่เปรียบมิได้ ต่อการที่จะต้องมานั่งมองภาพที่เป็นจริงอยู่ต่อหน้าเธอบัดนี้...¹

การทราบความจริงในความทุกข์ของอัมพวัน ความรู้สึกเห็นใจ และความละอายต่อบาปของผานิดเช่นนี้ คงจะต้องทำให้เธอพ่ายแพ้แก่มนโรรรมอันสูงส่งของตนเองเข้าสักวันหนึ่ง และวันนั้นแหละที่ผานิดอาจจะต้องตัดสินใจขึ้นแก้ขาคที่จะต้องเลือกความถูกต้องถึงความมากกว่าจะเลือกเอาความรักที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัวเช่นนั้น

กฤษณา ตัวละครเอกในเรื่อง "กามวาสี" เธอเป็นหญิงสาวที่มีจิตใจงดงาม และสามารถเอาชนะใจตนเองได้ โดยคำนึงถึงหน้าที่มากกว่าความรัก แม้ว่าเธอจะไม่สามารถลืมความรักครั้งแรกได้ แต่เธอก็ตั้งใจอย่างมั่นคงที่จะเป็นภรรยาที่ดีของสามี

ความรักครั้งแรกของกฤษณาเต็มไปด้วยอุปสรรค เพราะทั้งเธอและอรรธต่างก็เป็นลูกของศัตรู แต่ทั้งสองก็ได้ตัดสินใจเด็ดขาดที่จะขัดคำสั่งของบุพการีออกจากบ้านไปอยู่ด้วยกัน แต่อุปสรรคมิได้สิ้นจึงทำให้ทั้งสองต้องพลัดพรากจากกัน และกรรมก็ทำให้ทั้งสองต้องมาพบกันอีก หลังจากที่กฤษณาได้เป็นภรรยาของนายประเทือง เมธาวี นายจ้างของอรรธไปเสียแล้ว กฤษณาแสนที่จะชอกช้ำใจเมื่อเธอถูกคนรักประณามว่าเป็นสาวสวยที่หน้าซื่อแต่ใจคด

กฤษณาตัดสินใจเสี่ยงในการที่จะขอพบอรรธเพื่อที่จะได้ปรับความเข้าใจกัน เธออดทนฟังการบริภาษของเขาด้วยความรัก สงสาร และเห็นใจ กฤษณาใจเย็นพอที่จะค่อยๆ อธิบายให้อรรธเข้าใจว่าเธอไม่ได้ทรยศต่อเขา เธอรอเขาที่สถานีจนกระทั่งบิดามาพบและบริภาษเธออย่างรุนแรงได้รับความอับอายจนไม่สามารถจะยืนคอยเขาต่อไปได้ จึงตัดสินใจขึ้นรถไฟมากรุงเทพฯ และได้เขียนจดหมายบอกสถานที่อยู่ของเธอแก่เขาทันที แต่เธอไม่เคยได้รับจดหมายตอบจากเขาเลย ยิ่งนานวันเธอก็ยิ่งลำบาก ทั้งไร้แล้วซึ่งความหวังในความรัก เธอจึงตัดสินใจแต่งงานกับนายประเทือง

กฤษณาเป็นคนซื่อและจิตใจบริสุทธิ์ เธอคิดอย่างง่าย ๆ ว่า การได้พบและเห็นหน้าอรรธ การได้ใกล้ชิดและพูดคุยกับเขามักเป็นบางครั้งนั้นก็มีความสุขที่เพียงพอแล้ว แต่อรรธได้ชี้แจงให้เธอทราบว่า การใกล้ชิดกันเพียงใดก็ยิ่งทรมานใจเขาเพียงนั้น เขาเป็นเพียงปุถุชนที่ยังมีกิเลส และอาจจะมีสักวันหนึ่งที่เขาและเธออาจจะต้องทำผิดเมื่อหักห้ามใจรักมิได้ กฤษณาเป็นคนที่มีเหตุผล เธอเข้าใจความรู้สึกของอรรธ และเห็นด้วยที่อรรธจะต้องลาจากเธอไป แม้ว่าเธอจะรู้สึกขมขื่นและปวดร้าวเพียงใด กฤษณาก็ทนได้ เพราะเธอภูมิใจในความรักที่เต็มไปด้วยความเสียสละของเขาคือเห็นแก่เกียรติยศชื่อเสียงของเธอและสามีมากกว่าความสุขของตนเอง เธอภูมิใจที่ได้รักเขาเพราะเขาได้พิสูจน์แล้วว่าเขาคือคนดีและสามารถเอาชนะใจตนเองได้ และเหนือสิ่งอื่นใดเธอภูมิใจในตนเองที่สามารถเอาชนะใจตนเองได้เช่นเดียวกับอรรธ

ปอง ตัวละครเอกในเรื่อง "รอยโครอยเกวียน" เธอเป็นสาวสวยที่ตามใจตนเองยิ่งนัก เธอถือความรักเป็นใหญ่กว่าหน้าที่ของมารดาและการเป็นภรรยาที่ซื่อสัตย์ต่อสามี เธอยินดีที่จะได้รับการประณามหยามเหยียดจากสังคม แต่สิ่งเดียวที่ปองจะไม่ยอมโดยเด็ดขาดก็คือการมีแต่ร่างที่ปราศจากหัวใจ

การแต่งงานของปองและพระวิเศษพจนารัตนเกิดจากความเห็นชอบของผู้ใหญ่ จนปองมีบุตรกับสามีหนึ่งคน แต่ด้วยนิสัยที่เข้ากันไม่ได้จึงทำให้ปองมีชีวิตที่ขมขื่นอย่างที่สุด เธอชอบเงิบบ ๆ ผิงตัวอยู่กับหนังสือและต้นไม้ แต่สามีนั้นตรงข้าม เขาชอบการสมาคมและยังพยายามขึ้นใจให้เธอชอบด้วย ปองแสนจะเบื่อหน่ายในชีวิตครอบครัวที่ปราศจากความสงบสุข และแล้วกรรมก็บันดาลให้ปองได้พบชายที่ตรงใจ เธอรักกฤชมากเสียจนลืมหน้าที่และความรับผิดชอบ ปองคิดอย่างคนเห็นแก่ตัวว่า เธอได้ความใจผู้อื่นมาพอแล้ว เธอได้ยอมเป็นเหยื่อของประเพณีคลุมถุงชนมานานแล้ว และบัดนี้เธอจะตามใจตนเอง เธอจะไม่ยอมเป็นทาสของประเพณีและสังคมอีกต่อไป

สิ่งเดียวที่ทำให้ปองลงเลใจก็คือความรู้สึกรักและห่วงใยลูก แต่แล้วอ่านาจนความรักก็มีอิทธิพลเหนือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีและความรักลูก ปองได้เลือกแล้วที่จะหนีไปอยู่กับกฤชโดยไม่นำบุตรไปด้วยทั้ง ๆ ที่เธอรักลูกมาก แต่ปองได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้วว่า การนำลูกไปด้วยจะเป็นการสร้างความลำบากและขัดขวางความเจริญของลูกที่ควรจะได้รับจากกองมรดกของบิดาเธอจึงตัดสินใจเด็ดขาด หักใจจากลูกไปกับกฤช ปองรู้ตัวว่าเธอทำผิด แต่ปองก็พร้อมที่จะรับชะตากรรมในการกระทำของตนอย่างอาจหาญ ถึงคำพูดที่ปองบอกกับกฤชว่า

"ฉันจะชั่ว แต่ฉันยอมละ คุณนายวิเศษพจนารัตนยอมมีชู้ ทำไมปองกล้าถึงเพียงนี้เล่าคะกฤช ไม่ใช่เพราะปองก้าวมาถึงดินแดนของความจริง รักจริง คอกหรือ ชั่วเน่ชั่วแน่ แต่ฉันพูดเพื่อให้คุณรู้ว่า เราไม่ได้รักกันโดยมง่าย ฉันรู้แล้วว่าผิดแต่ฉันจะเอาความรักและความจริงใจนี้แหละเป็นเครื่องประหารความผิดในประเพณีมาลืมาถอกคอกันเดินไปในนรกเรามาถอกคอกันตาย ฉันสลัดตั้ทุกอย่างได้โดยง่าย ในเมื่อก้าวมาถึงดินแดนของความรัก—ความจริง"¹

สังคมจะว่าปองปิดป้องชั่วอย่างไรงี้เป็นเรื่องของสังคม แต่ชีวิตทั้งชีวิตเป็นของปอง และเธอก็ได้เลือกแล้ว และเป็นการตัดสินใจที่ปองพอใจยิ่ง เพราะเธอมีความสุขอยู่กับทุกตลอดมาตามจนเธอสิ้นชีวิต

เพียงจันทร์ ตัวละครเอกในเรื่อง "สวรรค์คนยาก" เธอเป็นหญิงสาวที่มีโอกาสได้ทำงานนอกบ้าน มีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้จัดการในบริษัทของบิดาของเธอเอง หลวงไทยวิจิตรรักและไว้วางใจเธอในหน้าที่การงาน แต่ในเรื่องการครองทามจะให้ริศตามใจท่าน ซึ่งเพียงจันทร์สามารถทำตามได้ แม้ว่าเธอจะเป็นหญิงสาวที่สวยงามและอ่อนโยน แต่เธอก็มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการตัดสินใจที่เด็ดขาด มีความกล้าหาญที่จะเผชิญกับความยากลำบากทุกอย่างเพียงเพื่อที่จะได้ทำอะไรตามใจตนเอง โดยการได้แต่งงานกับชายที่เธอรัก

การที่เพียงจันทร์กล้าตัดสินใจแหวกวงล้อมของประเพณีนั้น ไม่ใช่เรื่องที่หญิงสาวที่ได้รับการอบรมมาอย่างดี และใจอ่อนอย่างเพียงจันทร์จะทำได้ง่าย ๆ แต่การที่เธอก้าวทำเช่นนั้น เพราะเธอรักศักดิ์มาก เธอรู้สึกอบอุ่นใจในความเป็นชายที่มีลักษณะเป็นผู้นำของเธอ เธอเชื่อมั่นว่าเขาสามารถจะเป็นผู้นำในชีวิตของเธอได้เป็นอย่างดี แม้ว่าศักดิ์จะเป็นคนใจร้อน และเอาแต่ใจตัวเอง แต่เขาก็เป็นคนที่มีความเหตุผล เธอเชื่อมั่นว่าเธอใจเย็นพอที่จะโน้มน้าวจิตใจศักดิ์ให้เย็นลงได้ ความยากจนของศักดิ์ไม่ใช่สิ่งสำคัญที่บิดาจะมาอ้างและขัดขวางการแต่งงานของเธอ เพราะจากการทำงานอยู่ด้วยกันทำให้เธอทราบความสามารถในการทำงานของเธอเธอแน่ใจว่าถึงไม่ได้ทำงานที่บริษัทของบิดาเธอ ศักดิ์ก็ยังสามารถหาทางประกอบอาชีพและเลี้ยงดูเธอได้ แม้จะไม่มีความสุขสะดวกสบายเหมือนอยู่กับบิดา แต่จะเกรงกลัวอะไรเล่า เมื่อมีคนที่คุณรักอยู่เคียงข้าง เธอคิดว่าคับที่อยู่ได้ แต่คับใจอยู่ยาก เพียงจันทร์คิดโดยรอบคอบแล้ว เธอจึงตัดสินใจที่จะเผชิญหน้ากับความจริง และความทุกข์ยากทุกอย่างเพียงจันทร์ได้บอกแก่ศักดิ์ถึงการตัดสินใจที่เต็มไปด้วยความเสียสละของเธอว่า "ฉันเก็บเงินประจำวันแล้ว จะกลับไปพบกับคุณพ่อถึงเรื่องของเรา เมื่อท่านไม่กรุณาหน้าที่ของฉันก็มีเพียงว่าเป็นเมียนักเขียน คนหนึ่งที่ยากจนและกำลังจะแสวงหาชื่อเสียง ส่วนนอกนั้นเป็นหน้าที่ของฝ่ายคุณ"¹

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 130 .

ตรึงใจ ตัวละครเอกในเรื่อง "รักแท้" เธอเป็นหญิงสาวที่มีรักเดียวใจเดียว ความรักของเธอนั้นยิ่งใหญ่อยู่ในชั้นอุดมคติ ที่ขอเพียงแต่ได้รักก็มีความสุขแล้วในชีวิตนี้ ตรึงใจได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะกับจิตใจ เธอเป็นหญิงสาว ร่างแบบบาง กิริยามารยาทสุภาพอ่อนหวาน งดงามและน่าทะนุถนอมเป็นอย่างยิ่ง แต่ใน ก้นจิตใจ เธอกลับมีหัวใจที่เข้มแข็ง มีการตัดสินใจที่เด็ดขาด และเชื่อมั่นในตนเองเป็นอย่างยิ่ง

โชคชะตาบันดาลให้วิมและตรึงใจรักกัน ทั้ง ๆ ที่วิมรักอยู่กับพี่สาวของตรึงใจอยู่แล้ว แต่เขารักตรึงใจมากกว่าจึงขอแต่งงานกับเธอ ซึ่งตรึงใจไม่สามารถจะทำร้ายจิตใจพี่สาวผู้อยากดี ทั้งร่างกายและจิตใจของเธอได้ เธอจึงขอรองให้เขาแต่งงานกับพี่สาวของเธอเสีย ตรึงใจยินดีที่จะรับความทุกข์ไว้แต่คนเดียว อานุภาพความรักทำให้ตรึงใจทำตามใจตัวเอง เป็นครั้งแรก และครั้งสุดท้ายที่จะขอพบวิมก่อนที่จะหนีกับพี่สาวของเธอ ตรึงใจได้เขียนจดหมายบอกวิมว่า

"ฉันไม่ได้รักพี่นัยกว่าเขา แต่เพราะรักที่หลังฉันจึงเป็นฝ่ายแพ้ มะรืนนี้มิใช่ หรือจะหมั้นกันตามประเพณี ถ้าเช่นนั้นพรุ่งนี้พี่ก็ยังไม่เป็นสิทธิของใคร มาหาฉันนะ ให้ฉันจูบและจูบฉันสักครั้ง ซึ่งเป็นจูบที่พี่เองก็ปรารถนามาแล้ว แต่ซัด ด้วยฉันเป็นฝ่ายหักทวนไว้ เดียวนี้ฉันไม่ซัดขวางแล้ว เราต่างคนต่างลาต่าง คายจากชีวิตรัก ฉันกล้าพอที่จะกรัดหัวใจตัวเองไว้ແລ်းหนึ่งด้วยรอยจูบของเรา..."¹

นับแต่วันนั้นมาตรึงใจก็เหมือนคนที่ปราศจากหัวใจ เธอปฏิเสธชายทุกคนที่มาสู่ขอ สิ่งเดียวที่ตรึงใจได้แสดงออกมาก็คือการให้ความรักและความเอาใจใส่แก่บุตรของพี่สาว ตรึงใจยังสามารถทนความรักได้ แต่เธอก็สามารถชนะใจตนเองที่ไม่คิดจะทำลายความรักของพี่สาวไม่ว่าจะโดยกาย วาจา หรือใจ และในขณะเดียวกันเธอก็สามารถที่จะห้ามมิให้หลวงบุรีรักษ์แสดงกิริยารักให้ปรากฏอีกด้วย หลวงบุรีรักษ์จำใจต้องทวนตามคำขอร้องของตรึงใจทุกอย่าง

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 140

ด้วยความทุกข์และทรมาณใจแสนสาหัส การไม่ไถ่สมรักแล้วยังต้องมาอยู่ใกล้ ๆ คนที่ตนรัก และยังต้องเก็บงำความรักนั้นเป็นความทุกข์อย่างยิ่ง แต่ตรึงใจกลับมีความสุขอย่างเงิบ ๆ กับการไถ่อยู่ใกล้ชิดกับชายที่ตนรัก เธอไม่ยอมรับรู้ในความสุขของเขา และในขณะเดียวกันเธอยังไขพดังใจที่เข้มแข็งกว่าและความรักของเขาเป็นเครื่องบังคับ มิให้หลวงบุรีรักษ์อ่อนแอ เธอได้เตือนเขาว่าหน้าที่นั้นยอมสำคัญว่าความรัก พร้อมกับแสดงเจตจำนงอย่างแน่วแน่ซึ่งเขาไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่นได้เลยนอกจากตามใจเธอว่า

"ฉันขอร้องไห้พริ้ม ปลอ่ยฉันตามประสาของฉันซึ่งแสวงหาความสุขด้วยใจ
ของฉันทเอง ฉันยินดีที่พบวิมคนเก่าในคืนนี้ แต่วันต่อไป ถ้าคุณพี่หลวง
กลับเป็นวิมเมื่อใด จาเป็นที่ฉันจะอยู่ที่นี่ต่อไปไม่ได้ จะกลับไปอยู่เสียกับ
คุณแม่ และนั่นขอให้รู้เถิดว่า วิมได้ทำลายความสุขอันสุดท้ายของดิฉันเสีย
แล้ว"¹

แพง ตัวละครเอกในเรื่อง "เพื่อนแพง" แพงเด็กสาวชาวบ้านสร้างผู้บูชาความรักเหนือสิ่งอื่นใด เธอเกิดมาเพื่อที่จะรักตลอด รักอย่างที่ว่าไม่มีความหวัง เพราะลอนั้นรักเพื่อนยิ่งนัก แต่แพงก็พร้อมที่จะทำทุกอย่างเพื่อล่อแม่วัยวิธีกี่สละให้ได้ แพงชื่อและบริสุทธ์นี้กัน วัยเพียง 17 ปี ยังไม่ทำให้แพงเป็นผู้ใหญ่ แพงยังคิดอะไรแบบเด็ก ๆ แม้แต่ในเรื่องของความรักแพงก็ง่าย ๆ ว่าขอให้ลอรักและเมตตาแพงสักนឹคก็พอแล้ว การได้เห็นล่อ ไถ่อยู่ใกล้ชิด เขาได้รับใช้เขาบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ นั่นก็เป็นความสุขของแพงอย่างยิ่งแล้ว แพงไม่เคยมีความคิดที่จะแย่งล่อมาจากเพื่อน แต่เคราะห์กรรมทางหากที่ทำให้แพงต้องทำผิด ผลของความผิดซึ่งแพงไม่ได้เจตนาจนถึงกับลงโทษให้แพงต้องสิ้นชีวิตในที่สุด

การที่แพงต้องทำผิดประเพณีในคืนที่แพงนำยาเส้นมาให้ลอนั้น เพราะความกลัวเพื่อนจะเข้าใจตนผิดเป็นเหตุ จึงทำให้แพงไม่กล้าเรียกบิดาเมื่อท่านชักบันไดขึ้น แพงยอมหนายอมกลัว มากกว่าจะยอมหึงคำเสียคสึเพราะความหึงของเพื่อน แต่เคราะห์กรรมก็ทำให้ล่อ

มาพบแพง แล้วมีหน้าพ้ายังเป็นใจให้ฝนตกลงมาอีก เหตุการณ์ เวลา และสถานที่ ทำให้แพงและลอซึ่งเป็นเพียงบุคคลธรรมดาที่ยังหนาแน่นไปด้วยกิเลสได้ทาคิด แพงนั้นรักลอเธอพร้อมเสมอที่จะตามใจลอโดยมิตึกที่จะขัดขวาง ส่วนลอนั้นก็เอ็นดูและสงสารในความจงรักภักดีของแพงจนไม่สามารถจะหักห้ามใจได้ ทั้งสองรู้ว่าตัวทำผิด แพงไม่ได้คิดเรียกร้องสิทธิของตน เธอยินดีให้ลอแต่งงานกับเพื่อน เธอหวังจากเพื่อนเพียงความกรุณา แพงบอกลออย่างน่าสงสารว่า

"ฉันไม่ได้รักที่ลอเพราะที่ลอไม่มีเจ้าของ ฉันไม่ได้รักที่เพราะเหตุอะไร
ทั้งนั้น ฉันรักที่เพราะว่าฉันเกิดมาสำหรับที่ ถ้าเพื่อนเขาเป็นคนดี แม้ว่า
ฉันจะตกไปเป็นน้อย ไร้ฉันให้โดนอย่างควายฉันก็ไม่ปริปาก"¹

แพงมีความอดทนเป็นเลิศ เธอไม่เคยแสดงตัวว่าเป็นภรรยาลอ เธอยินดีแลเห็นวันวิวาห์ของลอและเพื่อน แต่เหมือนเขาทั้งสองจะมีไขว่ครองกันจึงมีเหตุให้วันวิวาห์เลื่อนไปเรื่อย ๆ นับตั้งแต่ลอเจ็บ เกิดอุทกภัย แพงเก็บความขมขื่นและความทุกข์ในความผิดปกติในร่างกายตนไว้อย่างเจ็บ ๆ ไม่บอกให้ใครทราบ แม้แต่ลอสามีที่รักของเธอ และเมื่อลอกลับมาจากน่านกระบือหนีภัยธรรมชาติแล้ว เขาจึงได้พบเพียงศพของแพงที่ได้สิ้นชีวิตไปเพราะการคลอดบุตร

เพื่อน ตัวละครเอกในเรื่อง "เพื่อนแพง" เพื่อนสาวสวยวัย 21 ผู้พ่ายแพ้ในเกมของความรักอย่างน่าอัศจรรย์ และขมขื่นอย่างที่สุด เพราะผู้ที่ทำให้เธอได้รับความปวดร้าวแสนสาหัสนี้มีชื่อใคร แต่เป็นน้องสาวและคนรักของเธอเอง

เพื่อนเป็นคนช่างสังเกต มีจิตใจคับแคบและเต็มไปด้วยความหวาดระแวง เธอรู้ว่าแพงคงจะแอบรักลอ เธอจึงตั้งใจเสียแต่ตนยอมให้ลอสาบานว่าจะไม่ทรยศต่อเธอ แต่การกระทำของเธอกลับเป็นการชี้โพรงให้กระรอก เป็นเชื้อเพลิงที่กระพือไฟมากกว่าดับไฟ ทำให้ลอได้เริ่มสังเกตแพง แล้วก็เกิดความสนใจและสงสารในความภักดีของแพงในที่สุด

เพื่อนแสนจะเจ็บช้ำเมื่อรู้ว่าความรักถูกทรยศ แสนจะอับอายชาวบ้านเมื่อน้องทองไม่มีพ่อ และแสนจะโศกเศร้าเมื่อแพ่งต้องสิ้นชีวิตไป น่าสงสารและเห็นใจเพื่อนนักที่เธอต้องพยายามระงับความโกรธชโล เพราะเธอเป็นกำลังสำคัญในการทำนาของบ้านเธอ แต่ถึงกระนั้นเธอยังมายั่วให้เธอพูด มายั่วความเข้าใจของเธอให้เจ็บปวดยิ่งขึ้น จนสุดท้ายเธอจะทนได้ จึงต้องว่าล่อว่า "โกรธที่เราว่าเป็นคนใจแคบหรือรี หรือที่คอยอยู่หรือพอ คำพูดที่ว่าพูดต่อหน้าพระและต่อหน้าพ่อ รวมกันสองสถานนะยังนึกไค้อยู่รี ๖"¹ และด้วยคำพูดที่กล่าวถึงคำสาบานของลอนี้แหละที่ทำให้เพื่อนต้องสูญเสียไปในที่สุด จะโทษว่าเพื่อนทำผิดก็ดูจะไม่ยุติธรรมต่อเพื่อนเสียเลย ใครเล่าจะอดทนไม่ต่อว่าได้ เมื่อลอนั้นแสนจะทำให้เพื่อนเศร้าเสียใจ

มัลลิกา ตัวละครเอกในเรื่อง "มัลลิกา" เธอเป็นหญิงสาวที่มีกิริยามารยาทงดงาม มีจิตใจที่อ่อนโยน มีความเคารพเชื่อฟังในบิดามารดา การที่เธอได้รับการอบรมอย่างเข้มงวดเช่นเดียวกับสาวในสมัยก่อน จึงทำให้มัลลิกามีความเชื่อมั่นในตนเอง อายุ 22 ปี ไม่ได้ช่วยให้เธอเป็นผู้ใหญ่ มัลลิกายังฉลาดกลัวต่อการที่จะบอกความจริงให้บิดามารดาทราบ ดังนั้นสิ่งที่ช่วยเหลือเธอให้พ้นจากความคับข้องใจได้ก็คือสิ่งที่รักที่สุดคือสมุคบันทิก มัลลิกาเป็นตัวของตัวเองก็ต่อเมื่ออยู่หน้าสมุคบันทิก ถ้อยคำทุกคำที่เธอได้เขียนลงไปนั้น ได้เป็นตัวแทนความคิดและความอยากของเธออย่างแท้จริง

ลักษณะผู้หญิงอย่างมัลลิกานั้นเป็นลักษณะที่น่าเป็นห่วง ความอ่อนแอและการไม่กล้าตัดสินใจในเรื่องใดนั้นจะทำให้มัลลิกาอยู่ในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนได้อย่างยากลำบาก แต่มัลลิกาก็สามารถผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตไปได้ เพราะเธอเป็นสตรีโชคดี เธอมีสายตาแหลมคมพอที่จะเลือกรักชายที่ดีเช่นธนู ความรักสอนให้มัลลิกามีความกล้าที่จะยอมรับความรักของธนู และกล้าพอที่จะแสดงให้ธนูทราบว่าเธอก็พอใจในตัวเขา อานุภาพของความรักทำให้มัลลิกากล้าพอที่จะแอบลงไปพบธนูในยามค่ำคืน และการแอบพบกันนี้เองเป็นเหตุให้ธนูถูกกล่าวหาว่าเป็นขโมย ซึ่งธนูไม่มีทางปฏิเสธได้ เพราะการแถลงความจริงว่าตลอดเวลาที่เขาถูกกล่าวหาว่าขโมย เขายู่กับมัลลิกา หญิงคนรักก็จะเสื่อมเสียชื่อเสียง เขาจึงยอมอดทนที่จะรับการประณามจากบิดาเธอด้วยความขมขื่นอย่างที่สุด มัลลิกาสั่งที่จะส่งสาร

¹ ไซทิ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 183

และซาบซึ้งในความดีของเขา แต่ถึงกระนั้นมัลลิกาก็ยังพลาดกลัวต่อการที่จะสารภาพความจริงให้บุพการีทราบ เธอจึงมีแต่ความทุกข์ ความอึดอั้นตันใจที่ไม่มีทางระบายออก และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้เธอล้มเจ็บ แต่มัลลิกาก็โชคดีที่บิดามารดาทราบความจริงทั้งหมดจากสมุดบันทึกของเธอ และเห็นใจในความรักของธิดา

มัลลิกาเป็นคนที่เกิดมาโชคดี เธอมีบุพการีดี มีคนรักดี ถึงแม้เธอจะเป็นคนอ่อนแอ และขาดความเชื่อมั่นในตนเอง แต่เนื่องจากบุคลิกที่เธอเป็นผู้หญิงน่าทะนุถนอม ซึ่งผู้ชายที่มีลักษณะเป็นผู้นำออกที่จะภาคภูมิใจเมื่อได้คุ้มครองเธอไว้ได้ และอาจเป็นเพราะลักษณะนี้เองที่ทำให้หนูสามีของเธอพร้อมที่จะให้ความรัก ความอบอุ่น และความเอื้ออาทรแก่เธอตลอดไป

รำเพย ตัวละครเอกในเรื่อง "หลังจากผู้ชาย" เธอเป็นหญิงสาวที่เอาแต่ใจ ตัวเองใจน้อย มีอารมณ์อ่อนไหวและค่อนข้างจะโรแมนติค รำเพยมีความเชื่อมั่นในตนเอง เมื่อเธอรักคน นักเขียนผู้ยากจน มารดาไม่เห็นด้วยกับความรักของเธอ แต่ทั้งเธอและนพก็ได้ใช้ความเพียรพยายาม ความอดทนจนได้แต่งงานกัน ความรักของคนทั้งสองจึงราบรื่นตลอดมา

รำเพยเป็นคนที่มีความโรแมนติก จนบางครั้งก็ทำให้เธอเป็นคนขาดเหตุผลไม่รู้จักรกาลควรและกาลไม่ควร ดังเช่นในตอนที่สามีกำลังหิวข้าวจนตาลาย เธอก็ยังจะขึ้นใจให้เขารับประทานกระท้อนลอยแก้วขนมที่มีความหลังอันหวานชื่นในอดีต แทนอาหารคาวที่บูดเน่าไปแล้ว เมื่อสามีบอกว่าแทนที่เธอจะรีบไปทำอาหารคาวง่าย ๆ เช่นทอดไข่ให้สามีรับประทาน เธอกลับโกรธ ผลก็คือเกิดกรณี ขว้างปลาข้าวของในบ้านจนเสียหายและทำร้ายสามีจนเขาคอหงีไปสงบใจนอกบ้าน การณ์ทั้งนี้ก็เพราะรำเพยแสนที่จะน้อยใจที่นพไม่เห็นความหวังดีของเธอและลืมเลือนความหลังที่เป็นอนุสรณ์ความรักเสียง่าย ๆ

รำเพยเป็นสาวโชคดี ที่ได้สามีที่ใจเย็น มีความรัก ความอดทน และพร้อมที่จะให้อภัยแก่ภรรยาที่แสดงอนธะของเธอได้เสมอ การที่สามีรักและตามใจเธอเช่นนี้ ทำให้รำเพยได้ใจและไม่ค่อยจะยอมรับผิดชอบในการกระทำของตน มีหน้าซำยังเป็นผู้เจ้าปัญญาที่หาเหตุผลมาสนับสนุนการกระทำของเธอเสมอ ดังเช่นครั้งนี้เมื่อสามีกลับบ้านหลังจากไประงับอารมณ์นอกบ้านแล้ว เธอยังถือว่าเขา โดยให้เหตุผลสนับสนุนการกระทำของเธอว่า

"ชีวิตที่เกี่ยวกับบ้าน นพจะเอาเหตุผลที่ถูกสำหรับงานการมาใช้ไม่ได้
 ไร้ประโยชน์อะไรเล่า ไม่ใช่ผู้หญิง ไม่ใช่คนรัก ที่นพจะต้องปกป้องรักษา
 ประเล้าประโลมอยู่เสมอ คอกหรือคะ ธรรมชาติของผู้หญิงที่มีเรือนแล้ว
 เขาไม่ต้องการอะไรมากไปกว่าคำปลอบโยนและความเห็นอกเห็นใจของ
 สามี ผู้หญิงต้องการความแตกต่างของผู้ชายที่มีกับตัวหล่อน ผู้หญิงอาจร้อง
 เสียงชมเมื่อถูกขู่กัก แต่นั่นไม่ใช่เพราะหล่อนถือเคร่งในข้อที่ว่ายุ่งร้าย
 กว่าเสือ หล่อนร้องเพราะอยากเห็นผู้ชายแสดงท่าทีเด่นกฤตจอก รวากับ
 เห็นว่าเสือมักกัดหล่อน นี่แหละคือสภาพของผู้หญิง เป็นสภาพที่ชายควรจะ
 เรียนรู้ไว้...เหมือนอย่างการทอดเนื้อวันนี้...นพควรจะแสดงความตกอก
 ตกใจไปกับฉันในเรื่องเนื้อเสีย ตามไปคูในครัวแล้วฉันก็จะทอดคอต่อหน้า
 นพเท่านั้น...คุณไม่มีหน้าที่จะไล่ปัญหาเกี่ยวกับฉันเลยว่ะ เนื้อทอดทิ้งไว้กับปล่อย
 ให้เน่า ใครจะดีกว่ากันและข้อที่ร้าย หากไม่คุณไม่ตั้งใจกับกระต่อนลอยแก้ว
 ของไร้ประโยชน์"¹

คงได้กล่าวมาแล้วว่าไร้ประโยชน์เป็นหญิงโสดที่ได้สามีอย่างนพ เขาจึงยอมฟังคำชี้แจง
 ของภรรยาที่มากไปด้วยเหตุผลเพื่อเข้าข้างตนเองด้วยความเอ็นดู แม้ว่าเขาจะไม่เห็นด้วย
 แต่เพื่อความสงบสุขในบ้าน เขาจึงไม่อยากจะขัดใจเธอ เพราะแลเห็นว่าไม่มีประโยชน์อะไรที่
 จะให้เหตุผลแก่สตรีที่ไม่ยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่นนอกจากเหตุผลของตัวเอง เช่นภรรยาของเขา

ทัศนีย์ ตัวละครเอกในเรื่อง "อารมณ์" เธอเป็นสาวสวยที่มีลักษณะเป็นผู้หญิงแท้
 มีอารมณ์อันอ่อนไหว เอาแต่ใจตัวเอง และสามารถประทับใจในสิ่งต่าง ๆ ได้โดยง่าย แต่
 เธอไม่ใช่คนลืมหืมง่าย สิ่งใดที่เธอได้ประทับใจแล้วจะไม่มีวันลืมเลือนไปจากหัวใจของเธอเลย

ทัศนีย์ถูกผู้ใหญ่อัดขังในความรักรั้งแรก เพราะผู้ชายที่เธอรักนั้นยากจน วันเวลา
 ผ่านไปแรมปี จนเธอคิดว่าได้ลืมสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นอนุสรณ์ของความรักรั้งแรกไปแล้ว และยินดีจะ
 แต่งงานกับชายที่พ่อแม่พอใจ แต่แล้วเธอก็มาพบเสื้อที่มีรอยไหม้ของบุหรี เสื้อตัวที่เธอใส่ไป
 หาชายคนรัก เสื้อตัวนี้จึงทำให้เธอมีใจประหวัดไปถึงความรักในอดีตที่มีแต่ความหวานชื่น คิดถึง

ความดีของชายที่ตนรัก คิดถึงความทุกข์ทรมานที่ต้องพลัดพรากจากความรักในครั้งนั้น และสุดท้ายทัศนียก็แน่ใจว่า เธอไม่สามารถจะสืบความรักครั้งแรกได้ เธอรู้ตัวดีว่า เธอจะไม่มีความสุขไปตลอดชีวิตถ้าฝืนใจแต่งงานกับคนที่ตนไม่รัก ดังนั้นไม่ว่ามารดาจะปดอบจะชู้ จะเป็นลมแล้วเป็นลมอีกเพราะ เลี้ยงใจที่ลูกสาวใช้แต่อาภรณ์ ทัศนียจึงร้องไห้ทั้งยืนกรรณปฏิเสธ ไม่ยอมเข้าพิธีหมั้นในสี่วันข้างหน้า โดยให้เหตุผลว่า "การแต่งงานเป็นแง่เลี้ยวสำคัญในชีวิต เธอยังรักนายชู้สอกทองไม่มากพอ คราใดที่ยังไม่พบคนที่แน่ใจว่า เธอจะรักเขาได้จริงแล้วก็จะขอยุ่ครองความเป็นสาวไปจนจบชีวิต"¹

การสร้างตัวละครของยาขอบทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายมีความเป็นธรรมชาติ ความเป็นมา และความชั่วของตัวละครแต่ละตัวมีสาเหตุที่เหมาะสมควรแก่การเป็นไปได้ ตัวละครที่มีแต่ความชั่วอย่างเดียวในเรื่องสั้นของยาขอบมีตัวเดียวเท่านั้นคือชวลิตในเรื่องรักและร้าง

ตัวละครที่เป็นสัญลักษณ์ ยาขอบได้สร้างตัวละคร "เธอ" ในเรื่อง "เธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ" ขึ้น เป็นตัวแทน "ความคิด และจินตนาการ" ของยาขอบ เธอซึ่งเป็นของรักและเป็นชุมทรัพย์อันมีค่าหาที่เปรียบมิได้ ซึ่งยาขอบจะศกตวงเท่าไรก็มีมีวันหมดสิ้น ยาขอบได้พรรณนาให้ผู้อ่านได้เห็นเธอของเขาวว่า

ข้าพเจ้าวาดเธอขึ้นมาด้วยความนึกคิด และปราศจากตัวคนเหมือนกัน ปราศจากตัวคน แต่ก็คิดตามข้าพเจ้าไปทุกแห่งทุกแห่งตราบเท่าที่สมองยังมีความรู้สึกนึกคิด ในเวลาที่คนทั้งหลายอาจสงสัยสารข้าพเจ้าว่าเหว เพราะเห็นอยู่ลำพังคนเดียว เวลานั้นแหละขอให้รู้ แทนความว่าเหว กลับเป็นเวลาที่เปี่ยมสุขเพราะมีเธอ มาอยู่กับอ้อมกอดของข้าพเจ้า ยิ่งในที่สังกัดยิ่งแน่นอนเหมือนร่างเธอเอนอิงพิงมาที่ไหล่ แล้วปากเธอก็คุยจ้อ ตักพ้อและตอบโต้ด้วยถ้อยคำสำนวนที่ซาบซึ้ง และอ่อนไหวไพเราะอย่างที่ไม่เคยพบจากหญิงคนใด การยืนเคียงกลางแสงเดือนมองในทุ่งกว้าง มิได้หมายถึงข้าพเจ้าเป็นสุขเพราะเพลินเสียงลมสะบัดใบตาลแห่งแควดำหงคนเดียว—นั่นมีเธอด้วย... เธอไม่เคยขี้ใจ ซ่างเป็นเทวีที่หลังให้แต่ความเบิกบานแท้ มาสู่ครั้งใดก็มีแต่จะพาขึ้น เธออ่อนหวานและกลั่น

กล่าวแต่ถ้อยคำอันน่าพิสมัยเพียงใด พยานส่วนย่อยจะเห็นได้จาก บางคราวที่ข้าพเจ้านำเอาซี่ปากที่เธอกล่าวด้วยข้าพเจ้ามาเขียน บรรดาท่านพญานาคที่เป็นแฟนของข้าพเจ้าต่างก็พากันชอบใจ เธออยู่เคียงข้างข้าพเจ้ามาเกือบ 20 ปีแล้ว และจะอยู่ต่อไปจนกว่าชีวิตวาย เธอจะเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่มีวันออก เหตุนี้แล...ท่านนายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว...ผู้อำนวยการโรงพยาบาลโรคจิตสัฟยอก ข้าพเจ้าว่า คุณรู้ที่ซ่อนชุมทรัพย์ของคุณเองไหม ผมไม่ใช่นักประพันธ์จริง แต่เดี๋ยวนี้ผมรู้จักชุมทรัพย์ของคุณดีเถียว...

เธอผู้นี้ของยาชอบต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ "ข้าพเจ้าไม่อาจผ่านไปได้โดยไม่เก็บความมันรู้สึกละม้ายจากทางใดก็ไม่รู้ว่ายอดรักของข้าพเจ้าผู้นี้โปรดดอกไม้สีม่วง และต้องการเสียเหลือกำลังที่จะมีมันไว้ในมือ"² นั้นแสดงว่าในจินตนาการ ความคิด และความต้องการของยาชอบนั้นเขาต้องการ "ดอกไม้" ซึ่งในที่นี้ควรจะหมายถึง "ผู้หญิงสักคนหนึ่งซึ่งรักเขา คืต่อเขา เข้าใจเขา แต่เขายังไม่เคยได้กั๊กที่ใจปรารถนาเพราะดอกไม้มันเป็นสีม่วง" สีแห่งความผิดหวัง แต่เขาก็ได้พยายามที่จะหาให้ได้ แม้จะเป็นเพียงในความฝันก็ยังดี เพื่อความอบอุ่นในหัวใจที่เต็มไปด้วยความคิดและจินตนาการของเขา ดังนั้นเขาจึงต้องกระเเยกกระแหงตะเกียกตะกายเก็บดอกไม้สีม่วงนั้นมาให้จงได้ เพื่อสำหรับเธอเธอผู้นี้อ่อนหวานขมใจให้ข้าพเจ้าเป็นสุขอย่างไม่เคยมีคู่สาวที่มีความเป็นตนคนใดเหมือนเพราะเหตุดังนั้น ถ้าข้าพเจ้าจะมีคนรักซึ่งปรากฏตัวจริงสักร้อย ข้าพเจ้าก็ไม่วันออกหัก ครวครวญอาลัยหรือเสียความสวามิภักดิ์ใจ คำที่ข้าพเจ้ายังมีใจเสียอันเป็นยอดรักคือเธอผู้ซึ่งต้องการจะมีดอกไม้สีม่วงในมือ...

สรุปได้ว่ายาชอบมีความสามารถอย่างก็เยี่ยมในการสร้างตัวละคร ตัวละครแต่ละตัวของเขาเป็นตัวละครที่มีชีวิตชีวา คล้ายกับบุคคลในชีวิตจริงที่ผู้อ่านได้เคยมีโอกาสนพบเห็นมาก่อนแล้ว นอกจากนี้ยาชอบยังเป็นนักเขียนที่มีความคิดแปลก ๆ ใญ่อยู่เสมอ การสร้าง "เธอ" ขึ้นในเรื่อง "เธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ" นับเป็นตัวละครซึ่งยังไม่เคยปรากฏว่ามีเช่นนี้ในวงวรรณกรรมมาก่อนเลย

¹ โชติ เพชรพันธ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 2 หน้า 651-653

² ภู. หน้า 652

³ โชติ เพชรพันธ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 1 หน้า 652

บทสนทนา

บทสนทนาในเรื่องสั้นของยาขอบ เป็นบทสนทนาที่ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจนิสัยใจคอของตัวละครในเรื่องได้ยิ่งขึ้น และยาขอบยังนิยมใช้บทสนทนาของตัวละครช่วยการดำเนินเรื่องให้ก้าวหน้าไปด้วย สำหรับภาษาที่ใช้ในบทสนทนานั้นเต็มไปด้วยสำนวนโวหารที่ไพเราะ แต่ก็มีความชัดเจน เข้าใจง่าย และเหมาะสมกับฐานะของตัวละคร ข้อเสียของบทสนทนาในเรื่องสั้นของยาขอบมีข้อเสียคือ บทสนทนานั้นยาวเกินไป เกินกว่าที่คนธรรมดาสามัญจะฟังจากกันในชีวิตประจำวัน

การเขียนบทสนทนาในเรื่องสั้นของยาขอบนั้นใช้วิธีการเขียนสองวิธีคือ

วิธีที่ 1 บทสนทนาในเรื่องสั้นที่มีลักษณะเป็นจินตนิยายยาขอบใช้วิธีเขียนโดยให้บทบรรยาย และบทสนทนา เขียนติดต่อกัน และไม่ใช่อัญญาประกาศ ลักษณะรูปแบบการเขียนเช่นเดียวกับเรื่องสามก๊ก และราชาธิราช ไก่แก้วเรื่อง รักหลังราชบัลลังก์ และนายแยมผู้ฆ่าตัวตาย

ตัวอย่างเช่น

เจ้าหนุ่มก็ว่า เวลาอันลอคคาคคนเข้ามาน้อยกว่าน้อย ยังถูกเกณฑ์ให้บรรยาย ถวายข้าเปลี่ยนเวลาเสียอีก ฉะนั้นตอนนี้ข้าพเจ้าขอประทานเอาสิ่งใด แม้อยู่หัวท่านอย่าเบี่ยงเบนให้เสียเวลาเลย พันบุตรว่าแล้วก็ยัดหัตถ์แม่ท้าวศรีสุดาจันทร์มันไว้ทั้งสองข้าง แล้ววักควายแรงชายจะกอดเอาโดยพลการก็ได้แล้ว ข้าพเจ้านี้มีแรงเสียเปล่าดอก จึงจิกว่าชั่วกว่าบรรดาชาย...¹

วิธีที่สอง เรื่องสั้นทุกเรื่องที่ไม่ใช่จินตนิยายยาขอบจะเขียนบทสนทนาแยกออกจากบทพรรณนา และบรรยาย อย่างชัดเจน โดยใช้เครื่องหมายอัญญาประกาศช่วย

ตัวอย่างเช่น

"กฤษ"

"จา"

"หญิงสาวบริสุทธิ์คอกณะคะ จึงจะคู่ควรกับชายหนุ่ม"

"แต่คนรักของฉัน ไม่จำเป็นจะต้องเกิดจากคอกบัว ฉันไม่ได้เจาะจงรักใคร เพราะความที่เธอเป็นสาวบริสุทธิ์ คนที่ฉันรักจำเป็นเหลือเกิน ที่จะต้องเป็น ปองเท่านั้น"

"อู๋" แม่หญิงคราวเสียงสะท้อนอย่างคนที่เปี่ยมไปด้วยความสุข "นั่งเฉย ๆ เสียบ้างเถอะคะ กฤษรู้ไหมว่ามีเกือบร้อยครั้งเข้าไปแล้วหรือตั้งแต่ฉันลงมา"

ชายหนุ่มตอบด้วยเสียงเปรมปรีดิ์อย่างเดียวกัน "ฉันไม่ทราบคอกว่า มันเป็น ครั้งเท่าไร ทราบแต่เพียงว่า ถ้าฉันได้จูบปองต่อไปในคืนนี้อีกพันครั้ง นั่นแหละ จึงจะได้สักครั้งหนึ่งของความปรารถนาในหัวใจตัว"¹

บทสนทนาของยาขอบ เป็นบทสนทนาที่น่าอ่าน น่าสนใจ และมีชีวิตชีวา มาก โดยเฉพาะในค่านวหารรักที่อ่อนหวานคมคายชวนแก่การเคลิบเคลิ้ม บทสนทนาในเรื่องสั้น ของยาขอบ ช่วยให้ทราบบุคลิก และอุปนิสัยใจคอของตัวละคร ตลอดจนช่วยในการดำเนิน เรื่อง ซึ่งผู้ศึกษาจะยกตัวอย่างให้เห็นชัดดังต่อไปนี้

1. บทสนทนาที่ช่วยให้ทราบบุคลิกลักษณะของตัวละคร บทสนทนาของยาขอบทำให้ ทราบลักษณะต่าง ๆ ของตัวละครได้เป็นอย่างดี ทั้งรูปร่างหน้าตา อุปนิสัยใจคอ อารมณ์ และความรู้สึกนึกคิด ยาขอบได้แสดงให้เห็นได้อย่างสมจริง เป็นไปตามธรรมดา ธรรมชาติ ตามฐานะสิ่งแวดล้อม และวุฒิภาวะของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 104-105

1.1 *บทสนทนาที่บอกบุคลิกลักษณะของตัวละคร ตัวอย่างเช่นในเรื่องมมมีค
บทสนทาระหว่างกระทิง กับพระยามนุสสาราจารย์ทำให้ทราบบุคลิกของตัวละครทั้งสองได้เป็น
อย่างถ่องแท้ กระทิงนั้นเป็นชายใจนักเลง รักความจริง และความยุติธรรม จะพูดจาสิ่งใดนั้น
ตั้งอยู่บนฐานของความจริงและเหตุผล ไม่กลัวใครทั้งสิ้น ถ้าคิดว่าตนถูกและไม่ได้รับความ
เป็นธรรม ส่วนพระยามนุสสาราจารย์แม้จะแสดงความเป็นคนบุญหนักศักดิ์ใหญ่ที่กำลังหลงใหลสาว
แต่ก็ไม่ค่อยกล้าแสดงอะไรมากนักกับกระทิงเพื่อนเก่า ผู้มาอาศัยในบุญของท่านเพราะความ
เคยเกรงกันมาก่อน

"ให้ตายโหงตายท่าไปต่อหน้าพระแก้ว ให้คับไปตามดวงดาว" กระทิงสบถ
เสียงแน่นเห็นไถ่ตนว่าแกสุดที่จะอัดอั้นคำสบถไว้ได้แล้ว ในคราวที่ตามพันคนฐานะ
เช่นแกต้องการแสดงความจริงใจ

"เราไม่เข้าใจว่าเจ้าคุณลมูลพูดอะไร อ้ายกระทิงที่เข้าไปหมายจะพูดที่ตึก ไม่
ใช่เพราะตัวมันทะเยอทะยานจะสะกดไม่ได้ อ้ายกระทิงเข้าไปหาหมายจะบอกเจ้าคุณ
ลมูลให้สิ้นความทะเยอทะยาน"

เจ้าคุณคงยืนตัวสั่น แต่ก็เพิ่งรู้สึกเป็นครั้งแรกว่าเพื่อนเก่าของท่านคนหนึ่งที่คิดว่ามัน
เคยบารุ่ท่านนั้นวันนี้พูดแหลมไม่ไข่เล่น พังมันเรียกท่านสิ—ว่าเจ้าคุณลมูล

"อย่าว่าแต่ฐานะเพื่อนเก่าเลย" กระทิงพูดเสียงดังราวกับหัวหน้าใหญ่ที่กำลัง
แก้รื้อวรากลูกของ "ในฐานะข้าเข้ามาพึ่งในบุญเป็นสุขอย่างทุกวันนี้ ผมก็ไม่
ยอมให้คุณหนูไปรักกับผู้ชายคนไหน ถ้ารู้ว่าอ้ายผู้ชายคนนั้นไม่ใช่คนดี แต่สำหรับ
เจ้ากรรมไม่ใช่มันเป็นลูก แต่หากความที่ผมได้เห็นมันแต่ก่อนแต่ออก ให้ทำกิน
เถอะ ถึงเจ้าคุณก็รู้ว่ามันเป็นเด็กดี จริงหรือไม่ลา...ฮา..."

"อย่าพาลมาเป็นมาไปนัก พ่อกระทิง" เจ้าคุณโกรธเกือบสุดขีดเหมือนกัน
แต่เนื่องด้วยอริยาศัยซึ่งได้เคยรู้จักระหว่างกันมาว่ากระทิงไม่ชอบน้ำร้อน เจ้าคุณ
จึงพยายามพูดให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่มีโทษอยู่ในอารมณ์เลย

"ที่พอกระหิงพูกก็มีส่วนถูก แต่ถูกในส่วนปลีกย่อย ฉันทจึงได้เตือนอยู่เมื่อที่ว่าพอกระหิงจะพิจารณาอันใด ก็ให้พิจารณาอย่างไม่ใช่พ่อของชายที่มารักลูกสาวฉัน ใ้พิจารณาอย่างทีกระหิงเป็นลุงของยายหนู เป็นญาติร่วมสายโลหิตของฉันนั้นที่เดียว..."¹

1.2 บทสนทนาที่บอกความรู้สึกและอารมณ์ของตัวละคร ยาชอบสามารถทำได้ย่างดี ตัวละครแต่ละตัวมีคำพูดที่ เหมาะสมกับฐานะ และพื้นฐานทางอารมณ์ เช่น ความรัก แพงได้ใช้บทสนทนาที่แสดงความรักของสาวชาวชนบทได้อย่างซึ่งใจว่า "ฉันไม่ได้รักพี่ล่อ เพราะพี่ล่อไม่มีเจ้าของ ฉันไม่ได้รักพี่เพราะเหตุอะไรทั้งนั้น ฉันรักพี่เพราะเกิดมาสำหรับรักพี่ ถ้าเพื่อนเขาเป็นคนดี แม้ว่าฉันตกไปเป็นน้อย ใ้ฉันให้ไถนาอย่างถวายฉันก็ไม่ปรีปาก"²

ความกตัญญู หม่อมเจ้าหญิงอุษาทุลพระมารดาว่าจะตามพระทัยที่จะไม่ลาออกจากฐานันดรศักดิ์

"ลูกมิได้ประพฤตสิ่งไรสกปรก เพราะลูกพึ่งอยู่กับทองจันทน์ภายหลังที่ได้รับรายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าแม่เป็นสำคัญว่าทรงรู้เห็นในเรื่องราวของลูกแล้ว... ท่านหญิงใหญ่ไม่ควรจะทรงสรรเสริญว่าสมเด็จพระเจ้าแม่พระทัยแข็งในครั้งนี้ เพราะในครั้งที่ทรงเล่าโลมหม่อมฉันให้ยอมเป็นเมียน้อยของท่านนั้น เป็นเรื่องน่าสลด และสกปรกยิ่งกว่าการที่ลูกยอมอยู่กับคนสามัญ แต่เป็นคนที่ถูกรัก ลูกถูกใจครั้งนี้นมาก... ลูกเสียใจที่มีไ้ทำในทางที่ถูกต้องครบ และสู่หนากวามจริงอย่างคนบริสุทธิ์ แต่ลูกก็จะปฏิบัติถวาย ให้ถูกพระประสงค์ของเสด็จแม่ในเรื่องนี้"³

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 12-14

²น. หน้า 185

³โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 172-173

ความหวัง บทสนทนาระหว่างเพ็ญจันทร์ และศักดิ์ แสดงความหวังในชีวิตคู่ว่า
* "สวรรค์ของคนยากหรือคะ "

"จะ ถูกที่เดียวทุนหัว เราไม่ใช่จะทำบ้านเราเป็นสวรรค์ เราย่อมทำตัว เราให้เป็นชาวสวรรค์ด้วย เพราะเมื่อเราอยู่ตามประสาของเรา เราไม่เบียดเบียนผู้ใดไม่แย่งชิงประโยชน์ของผู้ใดในทางไม่ชอบ เราไม่ได้ทำให้โลกสกปรกเพราะกรรมชั่วของเรา ถ้าเรารู้จักครองครีวครองใจถึงเราหารายได้ ๆ น้อยก็คงมีความสุขเช่นที่คนมั่งมีเงิน เขามีเหมือนกัน ผู้หญิงที่เป็นเมียคนร่ำรวยมีความสุขโดยมีลูกไม่ตองกินนมตัวใครอย่างไร เพ็ญจันทร์ก็อาจมีความสุขในการที่ถูกกินนมของเธอได้เหมือนกัน ถ้าภิกษุบุตรสุดที่รักของเธอ จำเป็นต้องบำรุงด้วยเลือดในอกของเธอผู้เป็นมารดาเอง กุสียุทุกอย่างเพียงคงจะได้เห็นแล้วว่า อยู่ที่ใจของเราแห่งเล็งไปแท้ ๆ" 1x

ความสมหวัง มัลลิกาได้แสดงความสมหวังด้วยคำพูดที่แสดงความยินยอมของมารดาในความรักระหว่างเธอและธนูว่า

อาศัยที่ป่าเสียงแข่งมาก ท่านปลอบด้วยเหตุผลเก่ง นายแม่จึงระลึกลำไยอย่างซาบซึ้งถึงวัยสาวในครั้งที่รักคุณน้า นายแม่นำสมุดเล่มนี้มาคืนฉันด้วยมือเอง ท่านช่างเป็นผู้คิดแท้ที่ในเรื่องสำคัญพูดอย่างสัพยอกว่า "พรุ่งนี้ธนูจะลงมาอีก ซอนสมุคเสียอย่าให้แกลเห็น เพราะมัลลิกาตัวเล็กแม่ไว้" ฉันได้แตกราบและชบอยู่กับตักของท่าน จนลูกชู้ด้วยความกลัวและความอาย... 2

ความผิดหวัง ตรึงใจบอกให้หลวงศรีปริวรรตให้ตั้งใจในความรักว่า
x "สิ่งของที่ผิดในคตินี้ ฉันขอร้องไห้ให้ลืม ปลอยฉันตามประสาของฉันซึ่งแสวงหาความสุขด้วยใจของตนเอง...ลาที่พี่วืม ความอ่อนใจคงทำให้ฉันหลับเร็ว" ยืนกับพี่เขยอย่างเหงาแฉ่ง "เวลาหลับเท่านั้นจะเป็นสวรรค์ของฉัน เพราะมันทำให้ฉันรู้ว่าได้อยู่ใกล้ชิดผู้ชายที่ฉันรักที่สุดเกินกว่าความเป็นจริง ลาละนะคะ กลับไปห้องพี่ ป่านนี้บางทีพี่เถื่อนจะคืนขึ้นมาตั่งตากอย" 3

1 ไซติ แพรพพันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 127-128

2 ไซติ แพรพพันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 251

3 ฎ. หน้า 148

ความโกรธ ความเข้าใจผิดในภพภูมิตำให้อรรถโกรธ และบริภาษเธอ
อย่างรุนแรงว่า

"อนิจจาท่านเสียเสียแล้วหรือ" ฝ่ายชายหัวเราะอย่างขุเคื้อค

"ถอดหน้ากากรูปพระออกเสียเถิดยะ นี่เราจะเล่นละครไปถึงไหนกันยะ ชะมาชูกอ
อรรถอยู่ที่นี้เองแหละหรือแม่ตัวดี"¹

การแสดงความรู้สึกและเหยียดหยาม พระมารดาท่านหญิงอุษาทอศพระเนตร
เห็นความนอบน้อมที่ข้าหลวงในตำหนักพระธิดาก็ไม่สามารถระงับพระสติได้จึงตรัสประชดว่า

"ทำไมไม่หมอบทูลเสียกล้วยละ อีโรย" รับสั่งถามออกมาทั้งต่อหน้าผม
รอนฉาวไปทั้งตัว พอถึงที่ไม่มีอะไรจะทองหลบ ๆ เลี่ยงเอาพระทัยทอไปอีกแล้ว"²

1.3 บทสนทนาที่แสดงคติและข้อคิดต่าง ๆ เรื่องสั้นของยาขอบส่วนใหญ่
แสดงบทสนทนาของตัวละครที่แสดงคติ และข้อคิดต่าง ๆ เป็นอันมาก เช่นในเรื่องความโลภ
ความเสียสละ การครองใจคน เป็นต้น ตัวอย่างเช่น เรื่อง "มารหัวใจ" ได้กล่าวถึง
เรื่องความโลภของคนว่า

"เงินคือพระเจ้า นั้นยอมให้ความยุติธรรมและสนับสนุนคนโลกดื่นัก ไม่มีสิ่งใดอีกแล้ว
ซึ่งจะชำนะความโลภได้นอกจากเงิน"³

เรื่องกามวาสี " อรรถได้ให้ข้อคิดแก่ภพภูมิตำในเรื่องความรักกับหน้าที่ว่า
"หน้าที่และเกียรติยศเป็นสิ่งที่เรารู้จักแต่เมื่อยังได้คิคอยู่ ก็แล้วเมื่อใกล้ชิดกันนานวัน
เล่าทุกคราวที่เราพบหน้ากัน เราจะต้องทวนคิคถึงเรื่องของเรา เราจะต้องคิคถึง

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 67

²โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 181

³ค. หน้า 649

เรื่องของเรา เราจะต้องคิดถึงเคราะห์กรรม เราจะหมั่นหมอง บางคราวถึงกับ
ชอนหน้าร้องไห้ อาการเหล่านี้แหละจะบ่มความรู้สึกของเราจนงอม และในที่สุดฉัน
คิดว่า ทั้งที่เรารู้จักเกียรติยศและหน้าที่เป็นอย่างดี เราก็อาจตกเป็นทาสของกรรม
อันน่าบัดสีใจได้เหมือนกัน เมื่อเพ่งเล็งถึงเกียรติยศและหน้าที่ ความรักก็ย่อมไม่มี
ราคา แต่ถึงคราวที่เหตุการณ์แวดล้อมทั้งหลายได้ทำให้เราต้องฟื้นฟูความรักขึ้น
มาเพ่งเล็งกันใหม่ เกียรติและหน้าที่ก็ยอมหมดราคาไปเช่นเดียวกัน ฉันอธิบายกับ
เชอควัยเห่และผล ขอให้เราจากกันไปเสียเถิดหนุ่มหัว

เรื่อง "นายเบ็ญจมาศตัวตาย" ที่ปรึกษาของก๊กองไค้ให้การเตือนสติและข้อคิดแก่เจ้า
นายของเขาอย่างน่าฟังว่า

เป็นคนอย่าหมั่นคนเพียงเมื่อการเห็นครั้งแรก เพราะนั่นมีโชวิสัยของผู้ที่จะเป็น
เจ้านายของคน...การจะฆ่าศัตรูใหญ่ ซึ่งอุดมดีไม่ลายมีอนัน โชผู้มีฝีมือด้วยกัน
ก็เหมือนกับสาค่นารคกัน ซึ่งยอมจะเปราะเปี้ยก้วยกันทั้งคู่ ยิ่งผู้มีฝีมืออย่าง
แรงก็ จะหาคนที่ตัวใหญ่ ๆ เทากันก็หาไม่ได้เสียแล้ว ฉะนั้นยิ่งจะหาคนที่ต้อง
ฝีมือต่อยก็เลยหวังว่าชาตินี้เป็นอันไม่ได้ตัวกัน อนึ่งการทาลายกันนี้จะเอาผลให้ใคร
แน่สนิท อาศัยฝีมือมันคงไม่สนิทแน่เหมือนอาศัยปัญญา และอายุตัวเล็ก ๆ นี้แหละ
ปัญญามันคึกัก หาไม่แล้วมันไม่รอดตัวมาให้คนอื่นเขาเห็นความสำคัญได้²

2. บทสนทนาที่ช่วยในการดำเนินเรื่อง ยาชอบนิยามโฉบสนทนาช่วยให้เรื่องดำเนิน
ก้าวหน้าไป แทนการบรรยาย ซึ่งทำให้เรื่องที่เล่านั้นมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เช่น

"ผมจะพยายามเล่าให้หมดจดตามแต่จะได้อ เรามาตั้งต้นเอาในตอนที่ผม
กับแม่งามผู้มีนัยน์ตาชื่อแสนชื่อ ไค้ตกลงปลงใจรักใคร่กันแล้วเถิด เราลอบ
พบกันเสมอในสวนอันเงียบสงัด เมื่อถึงคราวข้างขึ้นเดือนหงายจืด ๆ และที่
นั้นเราทั้งสองได้กอดใคร่ร้องไห้เมื่อรบทุกขถึงอุปสรรคของเขา"³

จากตัวอย่างที่ยกมาแล้วข้างต้นนั้นพอจะและเห็นได้ว่า ยาชอบมีความสามารถในการ
สร้างบทสนทนา โดยได้เลือกสรรถ้อยคำได้เหมาะสมกับตัวละครทุกประเภท เข้ากับเนื้อเรื่อง
และให้อารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่านเป็นอันมาก บทสนทนาของยาชอบนั้นถ้ามีความสั้น และกระชับรัด
กว่าที่เป็นอยู่แล้ว จะทำให้เรื่องมีความสมจริงยิ่งขึ้น

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 86 - 87

² ด. หน้า 417

³ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 54

เวลาและสถานที่

เวลาและสถานที่หรือฉากในเรื่องสั้นของยาขอบได้ทำให้เรื่องมีความสมจริงยิ่งขึ้น ยาขอบเขียนฉากด้วยสำนวนภาษาที่ใหม่ในภาพชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปกับความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นด้วย ในการสร้างฉากของยาขอบมีทั้งการใช้บทพรรณนายาว ๆ ไว้ตอนต้นเรื่องเช่นเรื่อง "เมียน้อย" และการให้รายละเอียดเกี่ยวกับเวลาและสถานที่กระจัดกระจายไปตลอดเรื่อง การสร้างฉากของยาขอบอาจแบ่งออกได้เป็น 2 แบบคือ ฉากที่สร้างขึ้นมาจากสถานที่ที่มีอยู่จริง ๆ ในสมัยนั้น กับฉากในจินตนาการ ตัวอย่างเช่น

ฉากที่เขียนขึ้นจากสถานที่ที่มีอยู่จริง ฉากประเภทนี้ทำให้ผู้อ่านสามารถวาดภาพไปตามที่นักเขียนพรรณนาได้อย่างชัดเจน เพราะเป็นสถานที่ที่ผู้อ่านได้มีโอกาสพบเห็นได้ด้วยตนเอง เช่นฉากที่หัวหิน หรือฉากในงานฤดูหนาวที่วังสราญรมย์ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น

เมื่อเดือนมกราคม คราวงานฤดูหนาว ณ วังสราญรมย์...คืนที่สาม หลอนมีเวลาเที่ยวกับหลวงไพรัชฯ พุ่มเฟื่อยไม่แพ้เมื่อคืนก่อน ภายหลังที่แะเวียนร้านโน้นร้านนี้จะมาแล้ว ตอนผ่านมาหน้าราชภัฏศาลาร หลวงหนุ่มพาหลอนแะเข้าไป ขณะนั้นดนตรีกำลังบรรเลง และตรงหน้าชายหญิงมากหน้าหลายตากำลังจับคู่เต้นรำ หลวงไพรัชฯ ขอร้องให้หลอนเต้นรำกับเขาสักเพลงหนึ่ง แต่หลอนเป็นเด็กสรวซึ่งยังตระหนี่ตัวอยู่บ้าง จึงเลียงเสียว่าไม่ค่อยสันต์ดีสมัครจะเป็นคนดูมากกว่าลงมือเอง ดังนั้นเขาจึงพาหลอนเลียงไปคานหนึ่งเรียกอาหารว่างมารับประทานในที่ ๆ จะได้เห็นคู่เต้นรำทุกคู่ได้นัก...¹

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 631 - 633

เวลาและสถานที่

เวลาและสถานที่หรือฉากในเรื่องสั้นของยาขอบได้ทำให้เรื่องมีความสมจริงยิ่งขึ้น ยาขอบเขียนฉากด้วยสำนวนภาษาที่ใหม่ในภาพชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปกับความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นด้วย ในการสร้างฉากของยาขอบมีทั้งการใช้บทพรรณนายาว ๆ ไว้ตอนต้นเรื่องเช่นเรื่อง "เมียน้อย" และการให้รายละเอียดเกี่ยวกับเวลาและสถานที่กระจัดกระจายไปตลอดเรื่อง การสร้างฉากของยาขอบอาจแบ่งออกได้เป็น 2 แบบคือ ฉากที่สร้างขึ้นมาจากสถานที่ที่มีอยู่จริง ๆ ในสมัยนั้น กับฉากในจินตนาการ ตัวอย่างเช่น

ฉากที่เขียนขึ้นจากสถานที่ที่มีอยู่จริง ฉากประเภทนี้ทำให้ผู้อ่านสามารถวาดภาพได้ตามที่นักเขียนพรรณนาได้อย่างชัดเจน เพราะเป็นสถานที่ที่ผู้อ่านได้มีโอกาสพบเห็นได้ด้วยตนเอง เช่นฉากที่หัวหิน หรือฉากในงานฤดูหนาวที่วังสราญรมย์ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น

เมื่อเดือนมกราคม กราวงานฤดูหนาว ณ วังสราญรมย์...คืนที่สาม หลอนมีเวลาเที่ยวกับหลวงไพรัชฯ พุ่มเฟื่อยไม่แพ้เมื่อคืนก่อน ภายหลังที่แหวะเวียนร้านโน้นร้านนี้จะมาแล้ว ตอนผามาหาหนาราชภัตศาตร์ หลวงหนุ่มพาหลอนแหวะเข้าไป ขณะนั้นคนตรีกำลังบรรเลง และตรงหน้าชายหญิงมากหน้าหลายตากำลังจับคู่เต้นรำ หลวงไพรัชฯ ขอรองให้หลอนเต้นรำกับเขาสักเพลงหนึ่ง แต่หลอนเป็นเด็กสรวซึ่งยังกระหนกัวอยู่บ้าง จึงเลียงเสียว่าไม่ค่อยสันต์คัสมิตรจะเป็นคนกุมมากกว่าลงมือเอง ดังนั้นเขาจึงพาหลอนเลียงไปคานหนึ่งเรียกอาหารว่างมารับประทานในที่ ๆ จะได้เห็นคู่เต้นรำทุกคู่ได้นัก...

ฉากในจินตนาการ ยาชอบมีความสามารถในการพรรณนาฉากในจินตนาการ
ด้วยสำนวนภาษาที่ไพเราะอันก่อให้เกิดมโนภาพในใจของผู้อ่าน

ตัวอย่างเช่น

แต่พ้นบุตรออกจากเรือนสายหยุดแล้ว เร็นกายไปตามทางที่สายหยุดบอก ก็
ลงเขามาได้ถึงที่ไต่บานับชัรห้องใหญ่นอกห้องแม่อยู่หัวนอน ยกมือคารวะ
เจ้าถิ่นเจ้าที่ซ้ำแล้ว แลพินิจโดยรอบเห็นเงียบเสียงทั้งปวง เพื่อนนักการ
ป็นฝ่ายเชิงนักเลงครั่งอยู่มหาโลกล้วน รู้เลือกที่ห้อยที่โหนดแล้วมีก็อดใจก็ไต่ขึ้น
มาถึงที่สำคัญ แลห้องนั้นเป็นห้องกว้าง ทั้งเครื่องกินเครื่องขันทั้งปวงของ
นางกษัตริย์ เจ้าหนุ่มก็ลัดเงาเข้าไปห้องแต่งวิจิตรที่รโหฐานแม่อยู่หัว แต่
แหวกวิสูตรเร็นกายเข้ามาถึงปลายยี่งูแลเห็นเจ้าแม่อยู่หัวถนัดแล้ว ใจหนึ่ง
ใครรองให้ เพราะนอยใจคำตัวไม่สมแม่เจ้าอยู่หัวจะมารักแล้ว ใจหนึ่ง
ใครรำขึ้นบนพระแท่นนั้น แลขอรักร่างนอยแสนงามนั้นให้เต็มมือ ครั้นหยุด
ยืนอยู่ครู่หนึ่งพอลความทวาคไหวในอกอันเกิดแต่ก็ใจเพราะได้มาพบคลาญแล้ว
พินิจหนานางแม่อยู่หัวรวงโรยก็พลอยละเหียใจ ขยับเท้าเข้าไปใกล้กระทั่ง
ก้มลงจูบก็อาจทำได้โดยง่าย แต่ขยับยังเพราะความเกรงสง่ายังเกิดมี แล
หายใจเสียงสะอื้นด้วยอาการหลับสันทละเมอเจ้าหนุ่ม จึงทรุดกายลงเบื่องต่ำ
แล้วแลคอยกระซิบปลุกเอา...¹

การสร้างฉากของยาชอบนั้นจะมีการให้รายละเอียดเกี่ยวกับเวลาและสถานที่
กระจัดกระจายไปตลอดเรื่องตามความเหมาะสมของเนื้อเรื่อง แลฉากนั้นทำให้ผู้อ่าน
ได้เกิดมโนภาพตามไปด้วย และได้ทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ ของเรื่องดังต่อไปนี้

1. ฉากที่แสดงลักษณะภูมิประเทศและสภาพของบ้านเมืองในสมัยนั้น เช่นฉาก
ภูมิประเทศและประเพณีชาวบ้านบางปะอินว่า

เป็นกิจที่ทำสืบเนื่องกันมานานลายมี จนเกือบจะเป็นธรรมเนียมของพวก
บ้านแปงบ้านเลน ชาวบางปะอินอยู่แล้วซึ่งหลายก้นคึก ๆ กันของเดือนสี่
ขณะข้างขึ้นก่อนมาทางแสงเดือนปรากฏชัด ผู้แก่เฒ่าลงมาจากหนุมสาว
กำลังรุ่นกระนอง ก็ขี่เรือไปลอยลำชุมนุมกันอยู่ท้ายเกาะ และพื้นบาง
แห่งน้ำลึกเพียงแถมั้นเอว หรืออย่างมากก็พอขี่ศึกระ ใต้น้ำไม่มีโคลน
ปีแต่ทราย เจ้าสิ่งนี้แหละ ชาวบ้านถือกันเป็นการบุญ ถ้าไถขึ้นขึ้นไปสู่
ลำนวัดทุกบ้าน ต่างก็จะอยู่คอนตางมีเรือไว้สำหรับไถหนาน้ำ จึงต่าง
ก็พาเรือมาไถทรายไถพร้อมเพรียง เมื่อไถจุใจแล้วเจ้าของเรือจะพา
กันพายอ่อน ๆ รวมกันเข้าเป็นหมู่ สุกแต่หมู่ใหญ่หมู่ย่อย ร้องเพลงเอื่อย ๆ
ไปตลอดท้องน้ำ ผ่านบันไถท้าวักไหนดักทรายขึ้นท้าวักนั้น ลานวัดเหมือน
มากใหญ่ และการแสวงบุญนี้จึงเข้าห่านองตักบาตรทราย¹

2. ฉากที่แสดงสภาพความเป็นอยู่ของชนในสมัยนั้น ตัวอย่างเช่นการบรรยาย
สภาพของชนเตนร่ากันในงานฤดูหนาวที่วังสราญรมย์ว่า

ดูภาพสตรีคนไทยอ่อนเคี้ยตะแมแคะกับนายฝรั่งก่อนข้างสูง ซึ่งจับดูรายรำ
อยู่นั้น อากาแรวนโคงเตงของแม่สาวและคำพิณายฝรั่งแคะเห็นยว ๆ ก็
กลายภาพลงในหนังสือพิมพ์รายวันแทนความน่าดูกลับเป็นน่าสงสารและน่า
ขบขัน ซึ่งช่วยให้ล่อนรับประทานเอร็ดอร่อยขึ้นอีก ตลอดเวลารับประทาน
ทั้งที่มีมารยาทของคุณหลวงหนุ่ม ซึ่งแสดงแก่หล่อนนั้นเรียบรายนาม²

3. ฉากที่สร้างความรู้สึกให้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามบรรยายกาศของท้องเรื่อง
ตัวอย่างเช่น ฉากฝนที่ทำให้ล่อและแพงละเมิดประเพณีเป็นของกันและกัน

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 289 - 290

² ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 633

ล่อ แพง และอายคอก ก็เก็บออกจากบึงข้าวตรงไปยังห้างน้อยสำหรับ
นอนเฝ้าถวายของพ่อเจ้าพิศ

ตอนเด็กของคืนวันนั้น เมฆคำลอยเลื่อนมาถึงฟ้า ลมซึ่งพัดโชยมาแต่หัวค่ำ
พัดกระโชกจืด ฝนมีประปรายแล้วหนาเม็ดขึ้นทุกที พ่อเมฆกลุ่มนั้นแผ่ชานครอบ
ไป หุงบ้านสร้างทั้งหุงก็มีคณิน ฝนตกฤดูเพลงราวท้นบนสวรรค์พัง

บ้านสร้างทั้งหุงสว่างขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเกือบจะใกล้ยามสี่ พระจันทร์
ครึ่งดวงหลังฝนเหือดมีสีแสดปนจึงเจือแสงเข้มขึ้นทว่าธรรมดา หยาดน้ำซึ่ง
ค้างอยู่บนปลายไม้และหญ้าแห้งวาวับจับกันเป็นประกาย ดูประหนึ่งท้องหุง
คาคกายแพร่และในยามนี้ถ้าชาวบ้านสร้างกนใดตื่นตาขึ้น จะได้ยินเสียงขลุ่ย
ทั้งมาจากห้างน้อยข้างคอกถวายบ้านพ่อเจ้าพิศ ในท่ามกลางความสงบของ
ยามสามต่อยามสี่ แม้ว่าคนเป่าขลุ่ยเป่าเพียงเบา ๆ คลื่นเสียงของคนตรี
ชนิดนี้ก็แหลมกังวาน บันดาลส่งเสียงไปไกลท้นองเพลงบอกไม่ได้ว่าเป็น
เพลงนั้นหรือเพลงนี้ แต่เสียงห่ม เสียงกลางหลบลงต่ำและกลับย้อนขึ้นสูง
ซึ่งควรดูแลประสานกันเป็นบทเพลงนั้น เป็นเสียงของความสุกแสน
เสนหาใจ และระคนปนเศร้าอยู่ในที่¹

* 4. ฉากที่ทำให้แนวความคิดของเรื่องเด่นขึ้น เช่นฉากในเรื่อง "รอยโก
รอยเกวียน" ที่ทำให้ลูกคิดถึงกรรมที่ทำได้ในอดีต โดยการลักลอบภรรยาของผู้เฒ่า
และกรรมนั้นกำลังตอบสนองตนแล้วดูจรรอยโคจรอยเกวียน

กลองกังมาจากวัดข้างในสวนหลังบ้าน เป็นเสียงเดียวกับกลองเพล แต่
ทว่ากลองเพลเพิ่งย้ายไปเมื่อครู่ใหญ่เอง ออ นั่นคงเป็นกลองบอกให้รู้
ว่าพระจะเริ่มเทศน์

กฤษ ธรรมภาติ ชบที่ระอันเต็มก้วยมสีเทาลงกับขอบเปลของ
 ลุกน้อย ซึ่งมีโยใครจะเข้ามาเห็นฉนั้นเวลานี้ก็ชั่ง ฉนั้นกั้นน้ำตาไว้มืออยู่
 แล้ว ขอร้องให้ให้อใจสักหน่อย!

เสียงกลองบอกว่า พระก่าดังจะเริ่มเทศน์เทศน์ไปเกิดท่านธรรมดิก
 แสดงคุณกาแห่งพระธรรมไปเกิดในหมู่คนฟังที่ไม่รู้เรื่อง พอจบมนุญญ
 ความจริงยังหนายูก้วยกิเลสเหล่านั้น ก็จะสามารถมีร่อง สาธุ
 เป็นคำรับเห็นพ้องก้วย รสพระธรรมที่ไค้โง่มานั้นชอบแล้วก็แล้ว แต่
 ครั้นออกมานอกศาลาเทศน์แล้วก็จะเริ่มสร้างความบาปพยายาตามวิสัย
 ของตนต่อไปอีก

เขามวชแล้วยิ่งกว่าไค้ฟัง เพราะเคยขึ้นธรรมาสน์เทศน์เอง ยังจำ
 ไค้ถึงวันที่เขามาเทศน์แก่วกญาติโยมที่บ้านธรรมภาตินี้ เมื่อไค้พรรณา
 ไวหารมายืดยาว แล้วเขาไค้จบการเทศนาของเขาเองก้วยความว่า
 มุกคโลท้าวอูกุลก้วยกายวาจาจิต อันชั่วร้ายนั้นก็จะเป้นเวรานุเวรติดตาม
 ผู้นั้นไป กุจคังกงเกวียนอันเวียบพัดฉนั้นไป ตามโกและกงเกวียนนั้นก็ตาม A
 กระทบเทาแห่งโก รอยเกวียนย่อมติดตามรอยโคอยู่เป้นนิจ¹

ศิลปะการแต่ง

ยาขอบไค้ชื่อว่าเป็นนักประพันธ์ที่มีความสามารถในทางวรรณศิลป์ โดยเฉพาะใน
 กานทรวงทำนองการแต่ง ซึ่งมีสำนวนภาษาที่ไพเราะ ศิลปะการแต่งเรื่องสั้นของยาขอบ
 แบ่งออกไค้เป้น กลวิธีในการแต่ง และทรวงทำนองการแต่ง ซึ่งผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ให้
 เห็นคังค่อไปนี้

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 112

กลวิธีในการแต่ง

เรื่องสั้นของยาขอบได้แสดงให้เห็นความเจริญก้าวหน้าเกี่ยวกับกลวิธีในการแต่งที่แสดงคุณค่าทางวรรณศิลป์ ยาขอบมีวิธีการเขียนเรื่องสั้นสามแบบ คือ

แบบที่ 1 เขียนในรูปของอนุทิน ได้แก่เรื่อง "มัลลิกา" ตัวเอกในเรื่องคือมัลลิกาได้เขียนบันทึกเรื่องราวของตนเองไว้ตั้งแต่วันที่ 11 มีนาคม 2478 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2478

แบบที่ 2 เขียนในรูปของจดหมาย ได้แก่เรื่อง "จดหมายเจ้าแก้ว" ซึ่งเป็นจดหมายที่ "แก้ว" เขียนถึงบิดาโดยเล่าเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตของตนให้บิดาฟัง 4 ฉบับ และอีกเรื่องหนึ่งได้แก่เรื่อง "รักและร้าง" เป็นเรื่องที่ "ทองจันทร์ ศานตศิริ" เขียนจดหมายเล่าเรื่องความรักของคนกับผู้หญิง 6 คนทั้งตอนรักและตอนร้าง ด้วยจดหมาย 12 ฉบับ ให้ประพันธ์ฟัง

แบบที่ 3 เขียนในรูปแบบของเรื่องสั้นทั่วไป ได้แก่เรื่องต่าง ๆ เว้น 3 เรื่อง คือ เรื่องมัลลิกา จดหมายเจ้าแก้ว และรักและร้าง

กลวิธีในการแต่งเรื่องสั้นของยาขอบ พอจะกล่าวให้เห็นกลวิธีที่ยาขอบใช้ในการแต่งเรื่องสั้นได้ดังต่อไปนี้

1. กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง ยาขอบได้แสดงให้เห็นว่าเรื่องนี้ได้เล่าตามทัศนะของใคร โดยใช้วิธีการเล่า 3 แบบใหญ่ ๆ คือ

1.1 การเล่าเรื่องโดยใช้บุรุษที่หนึ่ง ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเองให้ผู้อ่านได้รับทราบเรื่องโดยตลอด โดยใช้ "ข้าพเจ้า" หรือ "ฉัน" เป็นผู้เล่า ได้แก่เรื่อง จดหมายเจ้าแก้ว เธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ มัลลิกา รักและร้าง และหลอนชั่วเพราะชาย เป็นต้น ตัวอย่างจากเรื่อง "หลอนชั่วเพราะชาย"

เมื่อสี่ปีนั้น นายทวน ทัททิกรณ์ คือตัวข้าพเจ้าเพิ่งมีอายุ 24 ปี ยังหนุ่มเกินไปสำหรับคนที่มึนทึนจะต่อสู้โลกโดยลำพัง แต่ถึงกระนั้นก็เป็นของแปลกสำหรับคนทั้งหลายที่รู้จักว่าข้าพเจ้าเป็นเจ้าของสำนักงานแห่งหนึ่งมีรายได้ไม่เลวเลย¹

1.2 การเล่าเรื่องโดยผู้แต่งเล่าเอง หรือเป็นการเล่าแบบที่คนรู้แจ้ง ผู้แต่งลงรู้หมดทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับตัวละครทุกตัวแล้วนำมาบรรยายอย่างฉะฉาน และยาขอบยังนิยมใช้ตัวละครเป็นสื่อที่ถ่ายทอดความคิดของยาขอบอีกด้วย ได้แก่ เรื่อง กามวาสี รักแท้ นายแยมผู้ฆ่าตัวตาย เพื่อนแพง มารหัวใจ มุมมืด เมียน้อย รักหลังราชบัลลังก์ เรื่องธรรมคา สวรรค์คนยาก และหลังจากผู้ชาย เป็นต้น ตัวอย่างเช่น เรื่อง "กามวาสี"

เมื่อนายทัททการี เป็นของสยามกลกิกรมล่องไปเคียนเกษ เขาก็ประหลาดใจหลายประการในตัวของผู้อำนวยการ หัวใจอรร ณีความเคารพนายจ้างเต็มเปี่ยม เขาไม่มีความรักงานเลย แม้ว่าตนค่อนข้างจะมีตำแหน่งภูมิฐานเงินเดือนงาม แต่เขารักอิริยาบถของนางงานเป็นที่สุด อรรณยิ่งถอยเมื่อเห็นนายจ้างถ่อม ทั้งสองจึงกลมกลืนกันเป็นอันดี และมีเกียรติยศได้เป็นแขกของบ้านเมฆาวีสองสามครั้ง เมื่อพ้นเวลางาน²

X 1.3 การเล่าเรื่องโดยใช้กระแสดิจประหวัด การเล่าแบบนี้ของยาขอบยังคงใช้ให้ผู้แต่งเล่าเรื่องอยู่ แต่ได้ใช้กลวิธีพิเศษแบบที่ให้ตัวละครเอกในเรื่องเกิดกระแสดความคิดประหวัดไปถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ เมื่อมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดในปัจจุบันไปกระทบ

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 511

² โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 48

ใจเข้า ทำให้เกิดกระแสจิตประหวัดไปถึงเหตุการณ์ในอดีต เป็นการเล่าเรื่องโดย ประสานตัวละครและจินตนาการของเขาเข้าด้วยกัน (เนื้อเรื่องปรากฏขึ้นในความคิด คำningของตัวละคร) เช่นเรื่อง รอยไครอยเกวียน และอารมณ์ เป็นต้น ตัวอย่าง เช่นเรื่อง "รอยไครอยเกวียน" เสียงบุตรีของภรรยาให้หาแม่ แต่แม่วัลลีย์ของ เธอได้หนีตามคนรักไปแล้ว ทำให้ภรรยาจิตประหวัดไปถึงเหตุการณ์ในอดีตที่ปองหนีตาม เขามา

เสียงหารกร้องมาจากห้องชั้นล่างทางหลังบ้าน แล้วผู้ใหญ่มักตะเบ็งเสียง ของตัวขึ้นกล่อมกลบ แต่เปล่า...มีโยเจ้าโหม่งเหมง จะชนพายุลงเรือ หรือนกเขาขันแต่เขาจนเที่ยงจะถูกนำมาร้องซ้ำกัน บทละหลาย ๆ ครั้งแล้ว เสียงเล็ก ๆ แต่แหลมนั่นก็ไม่ยอมนิ่ง เจ้าบ้าน "ธรรภาลี" นิ่งสลับเสียง นั้นด้วยหัวใจที่ร้าวระทม!

ราวกับหนูน้อย จะรู้สึก ว่า เสียงตัวคงสู้เสียงพี่เลี้ยงที่กล่อมกลบ ไม่ได้ จำจะต้องเรียกคนใดคนหนึ่งมาช่วย และคนที่ขอให้ช่วย หนูน้อย คงคิดว่าไม่มีใครดีกว่ามารดาของตน ฉะนั้นจึงเปลี่ยนจากเสียงที่ร้องจากอยู่ นั้นเป็นเรียก "แม่...แม่...หาแม่"... "อนิจจา...วัลลีย์"... "มันมีปีศาจ คนไหนหนอที่มากลืนวัลลีย์ให้เหี้ยนยิ่งไปกว่าเสือ"

"ภรรยา หัวใจ ก็ฉันทันรัก ๆ จะเป็นลมเสียให้ได้ คุไปทางหน้าต่าง ลีตะ พี่เลี้ยงกำลังป้อนข้าวให้ตาแดงเขียวแก้มยุ้ยที่เดียว โห้ นี่ อีกก็เดือนก็ปีถึงจะได้เห็นหน้าแกอีกก็ไม่รู้ ฉันท้าวขาไม่ออกแล้ว"

2. กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง ยาจอบได้ใช้วิธีการดำเนินเรื่อง 2 แบบ

คือ

2.1 เล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ เรื่องเกิดก่อนเล่าก่อน เรื่องเกิดทีหลังเล่าทีหลัง ได้แก่เรื่อง จดหมายเจ้าแก้ว เธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ เพื่อนแพง นายแย้คนฆ่าตัวตาย มัลลิกา มุมมิก รักหลังราชบัลลังก์ เรื่องธรรมชาติ และสวรรค์คนยาก เป็นต้น ตัวอย่างเช่นเรื่อง "เพื่อนแพง" ยาชอบได้ผูกเรื่องนี้ขึ้นอย่างน่าสนใจ โดยการสร้างความใคร่รู้เรื่องต่อไปให้แกผู้อ่านตลอดเวลา เรื่องได้ดำเนินไปตามลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่การเล่าให้ทราบว่าลอออยู่กับเพื่อน ในขณะที่เดียวกันแพงน้องของเพื่อนก็แอบรักลอออยู่อย่างเงิบ ๆ และเฝ้าแสดงความรักที่คั่งคั่งคอยการคอยปรนนิบัติเขาอยู่เสมอ ทำให้เพื่อนรู้สึกหวัหระแวง ถึงกับขอร้องให้ลออสาบานว่าจะไม่ทรยศต่อความรัก การกระทำของเพื่อนเหมือนซี่ไพรงให้กระรอก จึงทำให้ลออเริ่มสังเกตแพง และเกิดความสงสัยในความรักของแพง ยาชอบสร้างเหตุประจวบให้แกเรื่องดำเนินต่อไป ด้วยการให้แพงนำยาเส้นมาให้ลออในคืนวันหนึ่ง แล้วก็ขึ้นบ้านไม่ได้เพราะบิดาชักบันไดขึ้น แพงไม่กล้าเรียกบิดาเพราะกลัวเพื่อนจะเข้าใจผิดที่ตนไปหาลออในเวลาค่ำคืน เรื่องดำเนินต่อไปโดยให้ลออมาพบแพงที่กำลังหนาวสั่นและกลัวในความมืด ประกอบกับฝนกำลังจะตกเขาจึงพาเธอมาที่ห้องที่เขาพักอาศัยอยู่ ยาชอบได้สร้างฉากที่แสดงฝีมือในการใช้สัญลักษณ์ และช่วยในการดำเนินเรื่อง โดยให้ผู้อ่านได้จินตนาการความเป็นไประหว่างลออกับเพื่อนตามบทพรรณนาที่ยาชอบสร้างขึ้น เรื่องดำเนินต่อไปด้วยการที่ลออจะแต่งงานกับเพื่อน แต่ก็มีการสร้างเหตุบังเอิญได้อย่างสมเหตุสมผลทำให้ทั้งสองไม่ได้แต่งงานกัน เช่นการที่ลออเจ็บ และการเกิดอุทกภัยจนทำให้ลออต้องนำกระบือหนึ่งตัวไปในที่ราบสูงเมื่อลอลกลับมาบ้าน ยาชอบค่อย ๆ คลี่คลายปัญหาของเรื่องจนถึงจุดสุดยอด เมื่อลอรอบว่าแพงคลอเคลียตาย เพื่อนได้บอกว่าเขาและขอให้เขานึกถึงคำสาบาน ลออทั้งเสียใจในเรื่องแพงทั้งน้อยใจที่เพื่อนบอกว่าเขารู้สึกหมกหมักในชีวิต จึงตัดสินใจรักษาคำสาบานที่ให้ไว้กับเพื่อน เรื่องจบลงโดยสร้างความสะเทือนใจอย่างยิ่งแกผู้อ่านเมื่อลอมฆ่าตัวตาย

2.2* การเล่าเรื่องย้อนค้น การดำเนินเรื่องแบบนี้ผู้เขียนจะเปิดเรื่องขึ้นตอนใดของเรื่องก็ได้ แต่จะมีวิธีการดำเนินเรื่องย้อนกลับไปมาระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับปัจจุบัน ได้แก่เรื่อง กามวาสี มารหัวใจ เมียน้อย รักและร้าง รักแท้ รอยไครรอยเกวียน หลังนาผู้ชาย หลอนชั่วเพราะชาย และอารมณ์เป็นต้น ตัวอย่างเช่นเรื่อง "เมียน้อย" ยาชอบได้แสดงฝีมือในการผูกเรื่องที่สร้างความกระหายใคร่รู้ให้แก่อ่านตลอดเวลาว่าตัวละครเอกในเรื่องจะแก้ปัญหาตนเองได้อย่างไร จะชนะใจตนเอง หรือจะพ่ายแพ้ตลอดไป ยาชอบได้เปิดเรื่องอย่างน่าสนใจเมื่อแสดงถึงความรักของผาณิตที่ตนเองต้องตกไปเป็นภรรยาของพัลลภแล้วเรื่องก็ไต่ดำเนินย้อนค้นไปสู่เหตุการณ์ตั้งแต่ผาณิตมาทำงานที่บริษัทในตำแหน่งใกล้เคียงกับพัลลภ แต่พัลลภก้าวหน้าในหน้าที่การงานเร็วกว่าเธอมากจนได้เป็นผู้จัดการของบริษัท และเป็นนายโดยตรงของผาณิต เธอชื่นชมในตัวเขาและได้เกิดความรักในตัวเขาอยู่เงียบ ๆ โดยไม่รู้สึกรู้สว่า เรื่องดำเนินต่อมาเมื่อพัลลภจะให้ผาณิตไปทำงานที่อื่นซึ่งทำให้เธอเสียใจมาก ปัญหาของเรื่องได้รับการแก้ไขลงจนถึงจุดสุดยอดของเรื่อง เมื่อพัลลภได้สารภาพกับผาณิตว่าเขารักเธอมานานแล้ว และขณะนี้ไม่สามารถจะออกหน้าอยู่ใกล้ผาณิตโดยไม่ได้ผาณิตเป็นภรรยาได้ ผาณิตทั้งตกใจ เสียใจ ก็ใจ ว่าวุ่นไปหมดจนเธอไม่สามารถจะขัดขึ้นความรักอันร้อนแรงของพัลลภได้ เธอได้ตกเป็นภรณยาน้อยของเขาด้วยความรู้สึกตลอดเวลาว่าเธอทำผิด แต่เธอก็ห้ามใจและหักใจไปให้พ้นวิถีความรักของพัลลภไม่ได้ ยาชอบได้ดำเนินเรื่องต่อไปโดยสร้างเหตุประจวบ ให้ภรรยาของพัลลภมาหาสามีที่บริษัท และได้ปรับทุกข์ด้วยความรู้สึกชิงชังและหวาดหวั่นในเรื่องภรณยาน้อยแก่ผาณิต ทำให้เธอสงสารและเห็นใจอัมพวันมาก เรื่องจบลงด้วยการที่อัมพวันขอร้องให้ผาณิต ทุเลาสามีของเธอด้วย ถ้าผาณิตสังเกตขอให้แจ้งให้ทราบถึงแม้เรื่องจะจบลงแล้ว แต่ในความคิดของผู้อ่านไม่ยอมจบคาม เพราะปัญหาของเรื่องได้ท้าทายความคิดให้ผู้อ่านต้องจินตนาการต่อไป นับว่ายาชอบได้แสดงฝีมือในการจบอย่างน่าสนใจยิ่ง

3. กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครในเรื่อง ยาชอบได้แสดงกลวิธีในการสร้างตัวละครไว้ 5 แบบ คือ

3.1 การใช้กลวิธีให้ตัวละครเป็นจุดศูนย์กลางของเรื่อง ตัวละครมีลักษณะเด่นกว่าโครงเรื่อง เนื้อเรื่องดำเนินไปตามนิสัยใจคอของตัวละคร ได้แก่เรื่อง "รักและร้าง" และ "จดหมายเจ้าแก้ว" เช่น ทองจันทร์ ตานศิริ ในเรื่องรักและร้าง เป็นตัวละครที่มีบุคลิกลักษณะ ความคิด จิตใจ และอารมณ์ที่เด่นชัดกว่าโครงเรื่อง เนื้อเรื่องดำเนินไปตามลักษณะนิสัยใจคอของเขานำไปสู่เหตุการณ์ต่าง ๆ ความเป็นคนมีเสน่ห์ทำให้เขาสามารถชนะใจหญิงที่เขารักได้ทุกคน แต่เขาก็ต้องเลิกร้างกับสาวที่ตนรักคนแล้วคนเล่า ก็เพราะความรักในศักดิ์ศรี ความเชื่อมั่นในตนเอง การขาดความอดทน และความเป็นคนเจ้าอารมณ์ของเขา ทั้งตัวอย่างที่ผู้ศึกษาได้ให้รายละเอียดไปแล้วในตอนทวิเคราะห์ตัวละคร

3.2 ประเภtenเนื้อเรื่อง ตัวละครมีบทบาทไปตามเนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องเป็นป่านำให้บทบาทของตัวละครดำเนินไปอย่างเหมาะสม ได้แก่เรื่อง กามวาสี มัลลิกา มารหัวใจ รักแท้ เพื่อนแพง รักหลังราชบัลลังก์ เรื่องธรรมดา สวรรค์คนยาก หลังนาผู้ชาย และหล่อนชั่วเพราะชาย ตัวอย่างเช่น "ประคอง" ในเรื่อง "หล่อนชั่วเพราะชาย" การที่ประคองต้องทำตนเหมือนหญิงชู้วันนั้น ก็เพราะประคองหมดหวังแล้วในทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต เหตุการณ์ในท้องเรื่องบีบบังคับให้ประคองต้องเป็นเช่นนั้น ความรักครั้งแรกทำให้เธอเสียสละออกมาจากบ้าน แต่แล้วเธอก็กลับมาพบหัวใจและการกระทำอันเหี้ยมโหดของสามี ความรักครั้งที่สองถึงแม้จะทำให้เธอได้ประจักษ์ความดีในหัวใจของมนุษย์ที่เต็มไปด้วยความเสียสละ เพื่อความสุขของผู้อื่น แต่ความรักในครั้งนั้นก็กลับทำให้ประคองต้องหนีเกลียด เพราะไม่สามารถทนเห็นความทุกข์ของชายที่เธอรักต้องเจ็บปวดจากการเสียสละหัวใจของเธอเพื่อเธอได้ ประคองเป็นเพียงผู้หญิงเล็ก ๆ ตัวคนเดียว ที่ไร้ทั้งญาติขาดทั้งที่พึ่ง และด้วยเหตุนี้แหละที่ทำให้เธอตัดสินใจหาคนเป็นหญิงชู้ในที่สุด

3.3 การใช้กลวิธีกระแสจิตประหวัด เป็นการสร้างตัวละครที่ทำให้เนื้อเรื่องกลมกลืนอย่างประสานเข้ากับความคิดของตัวละคร เป็นการแสดงทั้งเรื่องและลักษณะตัวละครไปในโอกาสเดียวกัน ไก่แก่เรื่อง รอยไครรอยเกวียน และอารมณ์ ตัวอย่างเช่นเรื่อง "อารมณ์" ทศนีย์ตัวละครเอกในเรื่องอารมณ์กำลังเลือกเสื้อผ้าเพื่อใช้ในงานหมั้น เธอไปพบเสื้อสีแสดซึ่งมีรอยบุ๋มใหม่ ทำให้เธอนึกถึงคนรักเก่าของเธอ และเสียงเพลงที่หลานร้องก็ยิ่งทำให้เธอหวนคิดถึงเขาหนักขึ้น

ตัวอย่างเช่น

เพราะเจ้ารอยเล็ก ๆ เจ้ารูน้อยบนผ้าสีแสดนี้เทียว ความหลังฟื้นตัวขึ้นมาต่อสู้กับความรู้สึกปัจจุบัน ทศนีย์น้อยกอดผ้าผืนนั้นไว้กับอก ความเสนาหาอาศัยถ้อยคำที่เคยพร่ำพลอดไฉ่ต่อกัน มัดนี้กลับคืนมาใหม่ ปากและแก้มร้อนฉ่ำ ร้อนไปทุกแห่งที่มีผู้ชายคนนั้นเคยต้องครั่งกระโน้น...หน้าเขานัยน์ตาอันแสนซื่อเปี่ยมด้วยความรักของเขาผู้ชายคนนั้น คุเหมือนลอยอยู่เต็มห้อง เหลียวไปทางไหน ๆ ก็พบคูสี หลอกหลอนเธอราวกับปีศาจโื้อะไม่ว่ายังไม่อยากจะเห็น ยิ่งเห็นหน้าเศร้าเหลือเกิน โื้อะยับอกหักถึงความเจ็บซ้ำและวิงวอน

ปัดกองผ้าลัมระเนระนาด คืนกลับไปกลั้บมาหลายเทียว เมื่อมองไม่เห็นทางใดจะสงบสติดีกว่าหนังสือ จึงคว่ำหนังสือรายเคียนไค้เล่มหนึ่ง ล้มตัวลงบนเตียง แล้วเปิดอ่าน ฉบับนั้นตรงกับวิสาขมาสมิ...ทศนีย์จ้องรูปนั้นตาค้าง คอย ๆ ปิดหนังสือลงอย่างกลัวแสงกลัว แ่นะพระพุทธรูปแบบนี้ต้องมีส่วนเกี่ยวกับความรักเก่าของเธอเมื่อปีก่อนไม่น้อยเลย

ทุกคราวของการเดินทางไปพบกันยังสถานที่ที่ทศนีย์เรียกว่า "สวนสวรรค์ของเขา" ต้องลัดเข้าไปในโบสถ์ของวัดนั้น...พบพระพุทธรูปขนาดหน้าตักกว้างราวสองศอก อยู่ในรูปอัน เทียวแห่งซุบดมเหมือนดังที่ปรากฏอยู่ในภาพคนเล่มของหนังสือเล่มนั้นไม่มีผิด:

และการพบครั้งหนึ่งนั้น หัตถ์นี้จับหงอนมาตั้งแต่ลงเรือจ้างจะข้ามปาก
 เรอพกเอาความระแวงแคลงใจไว้อสองวันแล้ว พอลงเรือก็ทำเป็นนายโจทก์
 ไล่เสียงเขาทันที เธอชักอย่างละเอียดลออ ท่าทางฉุนเฉียวเกรี้ยวกราด
 เป็นคดีใหญ่โตมากสำหรับผู้หญิงทุกคน คือฝ่ายจำเลยถูกสงสัยว่าได้เอาใจ
 ไล่เผื่อแผ่ไปยังหญิงอื่น แต่ในที่สุดเหตุการณ์ครั้งนั้นจำเลยของเธอพิสูจน์
 ตัวของเธอได้อย่างชาวสะอาก

"จะแก้ตัวได้อย่างนี้ทุกครั้งที่แก้ไป" แม่หัตถ์นะพูดอย่างไม่หยาบ
 แค้น "อย่าพลาดมาให้ฉันจับได้นะ จะคอยเฝ้าดู ไม่พลาดบ้าง
 ก็แล้วไป" "ยิ่งเฝ้าคอยดูเท่าไร เธอก็ยิ่งจะเห็นผิดและชัดตรง
 ต่อเธอมากเข้าทุกที" "ไม่ขอเชื่อ" พูดสะบัด "เป็นบาปของ
 ฉัน หัตถ์รักฉันน้อยยอมเชื่อหรือไม่เชื่อเลยเป็นธรรมดา ผิด
 กับฉันซึ่งรักหัตถ์มาก จึงไม่มีอะไรเลยที่หัตถ์จะไม่เชื่อหัตถ์" เธอ
 เบือนหน้าไปยิ้มโง่ไม่ให้เขาเห็น ชื่นใจนักที่ได้ยินเขาพูดว่ารัก
 เธอมาก เนื้อแท้เธอก็ทราบน้ำใจเขาคืออยู่ว่าชัดตรงจงรักในเธอ
 อย่างที่สุด แต่ที่เธอแสวงพาลหาเหตุก็เพราะอยากฟังเขาแก้ใน
 ข้อที่ถูกหาว่ารักเธอน้อยเท่านั้นเอง¹

3.4 กลวิธีในการบรรยายตัวละครแบบร่างภาพ ยาขอบจะใช้การ
 บรรยาย หรือพรรณนาดลักษณะและเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวละครอย่างละเอียด ทำ
 ให้ผู้อ่านได้รู้จักตัวละครนั้นอย่างถ้วนถี่หลายแง่หลายมุม เช่นเรื่อง มุมมิด เมียน้อย
 นายแฉ่คณูมาตัวตาย เป็นต้น ตัวอย่างเช่น การบรรยายบุคลิกลักษณะของกระตัง
 และเรื่องราวของเขากับพระยามนุสราจารย์ว่า

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 261 - 264

บัดนี้

ซึ่ง 50 ปีที่กล่าวถึงล่วงไปแล้ว กระทั่งคงเป็นกระทั่งผู้มีอกกว้างกว้างใหญ่
แถมหงอกเกือบทั้งหัว ข้าไฉนทวนขลิบเข้ารูปผีปากแบบนักเลง และหงอก
ตามผมเป็นอันมากแล้วด้วย ลมุนคงมีร่างระหงงามอย่างเก่า ท่วงทีสง่างาม
ราวกับท่านเซอร์ชาวอังกฤษ โทนหนวคเคราเกลี้ยง ผมหงอกประปราย
ตามเชิงผม ช่วยเพิ่มลักษณะภูมิฐานน่ายำเกรงยิ่งขึ้นอีก ไม่มีใครเรียก
ลมุนว่าลมุน เพราะความเป็นพระยามนุสราจารย์ กรรมการศาลฎีกา
ใหญ่หลวงเกินกว่าคนทั้งหลายจะบังอาจกระทำเช่นนั้น

ท่านเจ้าคุณ จดจำไม่ครีจิดมองแว่วเงาแก่ของลูกชายเจ้าของบ้าน
หลังใหญ่ ซึ่งบิดาท่านเคยเช่าบ้านหลังเล็กของบิดาเช่าอยู่ครั้งกระโน้น
ได้ที คังนั้นในเนื้อที่ดินของท่านสมัยนี้ประมาณ 1 ไร่ จึงถูกยกรั้วเตี้ย ๆ
พอเป็นสังเขปออกเป็นเขตบ้านหลังเล็กสำหรับเกลอเกาอยู่โดยไม่ต้องเสีย
ค่าเช่า กระทั่งผู้ไม่อาจรักษาสมบัติดั้งเดิมของบรรพบุรุษและยากจนลง จึง
ทำหน้าที่เป็นนายบ้านกลาย ๆ สมองคุณมิตรผู้มีอุปการคุณด้วยการช่วยดูแล
ผลประโยชน์ในเรื่องค่าเช่าที่ดินรายอื่น ๆ กระทั่งขณะนี้กลับเป็นที่พึงพิง
ลูกชายเจ้าของบ้านหลังเล็ก ซึ่งเคยอาศัยบารมีบิดาคนเมื่อห้าสิบปี
มาแล้ว

คนทั้งสองมีฐานะเหมือนกันในปัจจุบันนี้ เพียงอย่างเดียวคือความเป็น
พอมาย แต่จะเรียกว่าเหมือนกันแท้ทีเดียวก็ยังไม่สนิทนัก เพราะกระทั่ง
มีลูกเป็นชาย ส่วนลูกเจ้าคุณมุนาเป็นหญิง

กรรม คือลูกกระทั่ง

ลูกหญิงเจ้าคุณมุนา คือโลมใจ

ทั้งคู่อายุไม่ไกลกันมากนัก ลูกชายนายกระทั่งย่างเข้า 24 ลูกสาว
ท่านเจ้าคุณออกกว่า 3 ปี กรรมมีทรวงทรงร่างกายเป็นลูกพ่อ แต่ทว่า
รูปลักษณะใบหน้าเป็นลูกแม่ เพราะฉะนั้น กรรมลูกรักของกระทั่ง จึงมี

รูปร่างพอสันนิษฐานได้ว่าไมไกลนักบรรณเชื้อสายปามทพ ส่วนโลมใจ
จะมีรูปโฉมเป็นที่สวยสดงดงามเพียงไรนั้น กล่าวโดยย่อถือว่าเป็น "โลมใจ"
ของเจ้าหนุ่มที่เธอเพียงทอดตามองแต่เป็น "สุดแสนจะเฝ้าใจ" ของผู้
ที่เธอเพียงแค่ออกเธอเมิน¹

3.5 กลวิธีในการสร้างตัวละครแบบมีลักษณะเป็นภาพมายา ผู้อ่าน
สามารถรู้จักตัวละครนี้ได้ด้วยจินตนาการ และความรู้สึกที่สัมผัสได้โดยทางใจ ได้แก่
"เธอ" ในเรื่อง "เธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ"

ตัวอย่างเช่น

เป็นการดูหมิ่นคนงามทั้งหลายหรือ ที่เรียกยอครักคนนี้ของข้าพเจ้าว่ายอด
งาม? หามิได้เลย เธอได้สวยงามเช่นนั้นจริง และงามกว่าแม่จน
นางงามหยดย้อยอันเกิดแต่ฝีมือ เหม เวชกร วาดคำที่เหมเป็นเพียง
มนุษย์ แต่นางงามของข้าพเจ้านั้น วิษณุวาท นิ่งนึกเอาเถิดว่าความ
งามซึ่งเสมอด้วยวิษณุวาทนั้นสวยสดงดงามเพียงใด? พึงนึกและแต่งเติม
เอาเถิดถึงรูปทรงผู้หญิงที่ท่านคิดว่าเป็นแบบที่สวยที่สุดของท่านผู้หญิงเช่นนั้น
แหละ คือนางผู้เป็นยอดพรของข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าวาดเธอขึ้นมา
ด้วยความนึกคิด และปราศจากตัวตนเหมือนกัน²

✕ กลวิธีในการแต่งเรื่องสั้นของยาขอบนั้นได้แสดงถึงความเชี่ยวชาญในการแต่ง
ของยาขอบเป็นอันมาก แม้เรื่องสั้นของเขาจะมีน้อยเรื่อง แต่ละเรื่องของเขานั้นมี
แนวการเขียนที่แปลกแหวกแนวใหม่อยู่เสมอ และไม่คอยจะซ้ำกัน ๗

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 2 - 4

² ฐ. หน้า 651

ท่วงท่าของการแต่ง ๕

ยาขอบ ได้ชื่อว่าเป็นนักเขียนผู้มีท่วงท่าของการแต่งและการใช้สำนวนภาษาที่ไพเราะจับใจผู้อ่านยิ่งนัก เขามีความสามารถในการใช้คำที่สร้างความรู้สึกประทับใจผู้อ่านให้เกิดความซาบซึ้งและอารมณ์คล้อยตามไปด้วย โดยเฉพาะการพรรณนาถึงความรัก และความรู้สึกในหัวใจ ภาษาเขียนของยาขอบนั้นทำให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพเมื่อเขาบรรยาย หรือพรรณนาถึงสถานที่ที่เป็นฉากในเรื่อง หรือบุคลิกลักษณะของตัวละคร อีกทั้งก่อให้เกิดความจรรโลงใจในสำนวนคำคมที่เป็นของเขาโดยเฉพาะซึ่งยากจะหาใครเลียนแบบได้เสมอเหมือน

ยาขอบ เป็นนักเขียนที่มีความพิถีพิถัน ละเอียดยละเอียด และประณีตในการสร้อยคำมาก ตลอดจนนิยมใช้ประโยคที่มีความซับซ้อนเต็มไปด้วยโวหารเปรียบเทียบที่ทำให้ข้อความนั้นมีความชัดเจน ให้ความรู้สึกทางอารมณ์ และความไพเราะ ซึ่งผู้ศึกษาจะได้วิเคราะห์ดังนี้

1. การสร้อยคำ ยาขอบมีความสามารถในการใช้ถ้อยคำ ที่นำมาสื่อความหมายให้แก่ผู้อื่นได้อย่างดีเยี่ยมในชั้นผู้เป็นนายของภาษา เขาจะเลือกใช้ถ้อยคำต่าง ๆ ด้วยความประณีตพิถีพิถัน คำที่ใช้ในชั้นนิยมใช้คำง่าย ๆ แต่ให้ความหมายชัดเจน คำที่ยาขอบนำมาใช้พอจะแบ่งได้ดังต่อไปนี้

1.1 การใช้คำซ้ำ และคำซ้อน ยาขอบนิยมใช้คำประเภทนี้มากในงานเขียนของเขา เพราะคำเหล่านี้จะช่วยบอกความหมายของกันและกันในตัว ช่วยสร้างและเน้นความรู้สึกให้แก่ผู้อ่านได้มากกว่าคำโดด ๆ และเกิดความไพเราะด้วย เพราะคำที่ซ้ำ และคำที่ซ้อนกันนั้นมักจะสอดคล้องกันโดยธรรมชาติ ทำให้ภาษาร้อยแก้วเกิดความราบรื่น ไพเราะ และคุ้นหูของคนไทยเป็นอันมาก

ตัวอย่างเช่น

คืนนั้นเป็นคืนของความลึกลับอลหม่านแท้ ๆ คอนคำสองทุกซ้ามทุกซ้ามประกัง
เข้ามา แทบว่าน่าตาจะเป็นสายเลือด ครันลวงเข้ามาตอนครึ่งคืนนี้

ผมรู้สึกเหมือนโผล่อยู่ในกำมือ ความอิสระที่เรามุ่งมาดปรารถนา วันคืนที่เรา
 คั่งคาคอยก็มาหมอบราบอยู่ใต้อานาจ พุดถึงสมรักเราสมรักแล้ว ไม่ต้อง
 กริ่งเกรงเหตุใดและใคร ๆ เหมือนเมื่อก่อน วันคืนอันเป็นที่สนธิเสนาหาของ
ผมหวานแสนหวานยิ่งกว่าคืนวันใด ๆ ที่มีมาในพงศาวดารรักของเรา เราได้
ร่วมเรียงเคียงหมอนเหมือนคู่ผู้ตัวเมียทั้งหลาย ลมหายใจของหล่อนระบาย
 รวย ๆ อยู่กับอก นึกถึงท่าที่เงยหน้าขึ้นรับจูบของผมแล้วจำคิดตาไม่รู้หาย
 แม้คุณเอ๋ยหวานน้ำอะไร เช่นนั้นไม่รู้ที่ดวงตา...ผมไม่อาจมูมาม...คงได้
 เรียนแล้วว่าหล่อนเป็นสุรักสุดถนอม ฉะนั้นในสถานที่ซึ่งไม่เป็นหลักแหล่งและ
 ไม่มีความเป็นมงคลพอ...แม้การวิวาทของเราจะโดยแบบแผนของคนธรรมดา
 ก็ยากให้ความเป็นผู้ตัวเมียของเราคงามกว่าที่จะมารวมหัวรวบหางให้
เสร็จสิ้นในสถานที่เช่นนี้...หล่อนไม่ได้เป็นอะไรกับผมยิ่งกว่าคนรัก และผม
 รู้ตัวแล้ว ว่านี่เองเป็นแบบแผนที่เลวทรามต่ำช้าของชายชาติชาติ และนี่เอง
 เป็นเหตุให้แม่นกกระจอกตัวเปรียวบินจากผมไปไม่มีร่องรอยของความอาลัย
 เหลือจนนึกเคียว...¹

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น

ในสมองของลวณเวียนอยู่กับความคิด ร้อยแปดพันประการ รู้สึกตัวของตัว
 วันนี้ ความทรหดมีกบีนของจิตใจหาไม่แล้ว ความท้อแท้อันเอนมาแทนขึ้น
 ยานูนถูกสอดใส่กลางใบจาก แล้วก็ถูกจนไฟแดงวาบ ๆ กระหน่ำมวนแล้ว
 และซำมวนอีก พยายามทำให้มันมัว จึงล้มตัวลงบนแคร่ข้างทาง มือหนึ่งก่าย
 หน้าผากแล้วหลับ ๆ ตื่น ๆ ไปอย่างมึนงง และฝันกระทอนกระแทนลวน
 เรื่องร้าย ๆ...²

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาวชอบ เล่ม 2 หน้า 58 - 59

²ก. หน้า 174

1.2 การใช้คำซ้ำ ๆ กันหรือการเน้นคำเพื่อให้ความรู้สึกกระจ่างชัด
การใช้คำประเภทนี้ยาชอบนำมาใช้มากในงานเขียนที่ต้องการเน้นความรู้สึก และอารมณ์
ตัวอย่างเช่น
เน้นคำเพื่อแสดงความรู้สึกฉากฉาง

"นางผู้หญิงคนนั้นชั่วช้าสละเลว แต่ก็เป็นคนที่ฉันรับว่า เป็นยอกรัก
ยอปรารภนาของคุณ คุณทำกับยอกรักยอมปรารภนาของคุณอย่างไรอีกเล่าคะ
เมื่อหลอนจากคุณไปโดยไม่ทิ้งร่องรอยเช่นนี้ คุณยังได้ติดตามหลอนให้สาสม
กับที่หลอนเป็นยอกรักของคุณแล้วหรือ"¹

เน้นคำเพื่อแสดงความรัก ยาชอบได้แสดงให้เห็นการใช้ถ้อยคำที่เน้นอารมณ์
รักของชาวชนบทและชาวกรุงได้อย่างถึงอารมณ์จริง ๆ

ตัวอย่างเช่น

ล่อลวงคำแสดงความรักในเพื่อนว่า

"อ้อ ไม่อายหรอก" ลอตอบแล้วก้มลงจูบที่หลังมือซ้ำ "ฉันไม่เห็นที่จะอาย
เลย การจะได้จูบแก้ม จูบมือ หรือจนกระทั่งจูบเท้า ถ้าของเหล่านั้นเป็น
ของแม่เพื่อนที่จูบได้ทุกสิ่งด้วยความอยากจูบเสมอทั้งหมด ก็ต้องการแก้ม
เพราะแก้มแม่เพื่อนใกล้จูบกี่ แต่เมื่อมีมือใกล้จูบกว่าแก้มที่ล่อของเพื่อน
ก็จูบมือ"²

เคลือบกล่าวคำยอมตายเพื่อความรักในจันทร์กระพรว

"เคียวเขาคีเข้จริง ๆ ก็จะตายเสียหรอก

"ตายเสียเถอะ ข้าชอบ ข้าตายเพราะคนที่ข้ารักก็ตายตั้งแต่ยังหนุ่มก็ว่า
อายุยืน 80 แล้วแกตายหาไปเองเสียอีก"³

¹ ไรติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 2 หน้า 65

² อ. หน้า 157

³ อ. หน้า 292 - 293

ศักดิ์กล่าวคำว่ายอมถูกฆ่าตาย เพื่อความรักในเพียงจันทร์ว่า

"คุณพ่อเป็นคนโมโหร้าย เมื่อเกิดเรื่องพรรคนี้น ท่านอาจตามฆ่าศักดิ์ และฆ่าฉันเสียก็ได้"

ชายหนุ่มหัวเราะ ดูเหมือนจะเป็นครั้งแรกในวันนี้ที่เขาหัวเราะอย่าง เบิกบานโดยจริงใจ "ฆ่าฉันไม่แปลก ฉันถูกฆ่าก็ตายไป เพียงจันทร์ รักฉันก็ตายตาม หรือถ้าเธอถูกฆ่า นั่นก็จะวางทุกอย่างคอยติดตาม ฆ่าคนที่ฆ่าเธอ แล้วค้อจากนั้นกฎหมายก็ฆ่าฉัน กูลี เหตุการณ์จบลง เป็นปกติทุกทาง เราไม่กลัวอย่างเดียว เราก็จะกลายเป็นผู้ที่ชนะ หมดทุกอย่าง"¹

เน้นว่าเพื่อเน้นความรู้สึกปั่นป่วนใจ

จริง ๆ นะ ฉันจะไม่รักเขา แต่ทว่าไม่อาจที่จะพูดได้ว่าไม่ชอบด้วย ออกอย่าให้ชอบไม่ได้ พิลึก คน ๆ นี้ไปอีกท่านหนึ่งก็รู้สึกว่าเขาควรจะเป็น คนที่ฉันไม่น่าชอบอยู่มาก ๆ เกือบนักพูดก็ต้องราวกับเวลาตัวพูดทุก ๆ คน จะต้องเป็นคนฟัง มาหัวเราะกับฉัน ซึ่งเขาก็ไม่รู้จักหลบ แผลงจริง ๆ ฉันคิดว่าจะฟ้องนายแม่ถึงท่วงที่ไม่เจียมตัวของเขามาตั้งปีแล้ว แต่ว่าไม่รู้ ว่าเกราะหัดอะไรไ้ช่วยเขาไว้ แค่นี้ฉันจะไว้ตัวเกินไปสักหน่อยกระมัง ผู้ชายที่ทำท่าใส่เคื่อนกมหน้าหรือหลบเลี่ยงไปเสียไกล ๆ เวลาฉันผ่านไปนั้น บางทีจะไม่มีเหตุผลจะไปว่าเขาไม่เจียมตัว เขาชอบมองฉันหรือ สบตาไม่หลบก็จริง แต่ฉันรู้แน่ว่าเขามองฉันอย่างนอบน้อมแท้ ๆ เขาไม่ได้ ใช้อิริยาใส่เคื่อนการะวะฉัน แต่เขาได้การะวะแล้วด้วยแววตา...²

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 125

²ก. หน้า 191

เน้นคำเพื่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อถือ

"ผาณิตจำ แม่คุณจะไม่เชื่อจนรักหรือสวรงค์ไม่เชื่อฉันอะไรทั้งหมกก็แค่คุณต้องเชื่อในสิ่งหนึ่งคือเชื่อว่าฉันรักคุณ ความเป็นผู้ถูกอกถูกใจ ความรู้สึกว่าคุณ ๆ หนึ่งไม่อ่อนน้อม เชื่อถือและยกย่องตนราวกับพระเจ้าของเรา ทำให้ฉันรักคุณ ๆ นั้น ยิ่งวันยิ่งหมดสิ่งที่จะเปรียบจึงต้องกล่าวในที่สุดว่าฉันรักเขาอย่างหาที่เปรียบมิได้ ผาณิตต้องเชื่อ ว่าฉันรักผาณิตอย่างนี้และนานมา"¹

เน้นคำเพื่อแสดงความสลดใจและไม่สบายใจ

การจากพักรบครึ่งเหมือนจากเพื่อนรักที่แข็งแกร่งมีอารมณ์สนุกถูกใจในก้านว่าเริง แต่การจากโคมฉายเหมือนจากเพื่อนทูลลาพออ่อนแอ จากโคมฉายจากควายใจรักและเวทนาเหลือเกิน คติที่ยมไค้จากโคมฉายคือการครองรักก็คล้ายการครองเกม' เพราะไม่ว่าเกมอะไร จะเล่นให้สนุก ก็ต่อเมื่อคู่เล่นมีฝีมือทัดเทียมกัน"²

เน้นคำเพื่อแสดงความทุกข์ใจ

ใน 5 วันที่เข้มชีวิตกำลังส่ายแกว่งก้ำกึ่ง อยู่ในระหว่างสวรงค์กับนรกเช่นนี้ กลัวเสียงที่อ่อนละเหี่ยเปลี่ยวใจของประคองจะแว่วมาทางโทรศัพท์ กลัววันยันตาเศร้าครุ่นจะมาให้พบ กลัวลัถยัมซึ่งเหมือนกับแมลงที่เข้าพเจ้าปากไว้กับแก้มของหลอน และที่กลัวเหลือเกินก็คือ ใจของตัวเอง"³

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาวขอบ เล่ม 1 หน้า 709

² ญ. หน้า 78 - 79

³ ญ. หน้า 559

และอีกตัวอย่างหนึ่ง หวนได้แสดงความทุกข์ใจที่ต้องรับผิดชอบในชีวิตของ
ประคองว่า

"เปล่า ไม่เป็นอะไรหรอกประคอง บางทีจะเมา" ข้าพเจ้า
ตอบไปตามอารมณ์ "แต่อาจจะเป็นการดีที่ประคองจะเห็นเหลี่ยมที่
ชั่วร้ายของผู้ใหม่ไว้เสียบ้าง ผู้ซึ่งเวลานี้ยังรักประคองไม่มากควร
แก้ตำแหน่งผู้ก็จริง แต่สาบานให้ผมจะซื้อตรงต่อตำแหน่งผู้ จะ
พยายามรักคุณให้มากที่สุดที่จะพยายามได้ แหม อยากให้มันหลับเสียจัง
ประคอง" เสียงไกลตอบว่า "หลับเถิดขุนหัว หลับกับอกเมียที่
มีกรรมของคุณ เมียที่แม่จะอยู่คนละมุมโลก ก็รักคุณไม่เปลี่ยนแปลง"
ข้าพเจ้าใจสั่นระริก ในหูก้องแต่คำว่า เมีย เมีย และเมีย
ผู้หญิงซึ่งไม่เคยมุ่งหมายที่จะมาไ้ชื่อว่าเป็นเมีย¹

เน้นคำเพื่อแสดงการตัดสินใจ

ทั้งนี้ผมกลัวชีวิตผู้เขาจับใจมากหลายก็จริง แต่ขณะนั้นผมก็กลัวห่างบังอรไม่
ยิ่งหย่อนกว่ากลัวหน้าผู้ ผมจึงลงเลไปไม่นาน การกลัวหน้าผู้ คือ
กลัวสิ่งที่ไม่มีความ แต่เจ้าความกลัวที่จะต้องห่างบังอร กลัวสิ่งที่เห็น
คำตาอยู่ซัด ๆ ผมก็ตกลงใจเลิกจ้าง กลัวหน้าผู้และความเป็นสามี²

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 592

² ก. หน้า 124

1.3 การใช้คำที่ยาชอบนิยมใช้เสมอ ๆ ในงานเขียน ได้แก่คำว่า
 คอก เอ้ย และ เลิก คำประเภทนี้เมื่อยาชอบนำมาประกอบในงานเขียนของเขา
 แล้ว ได้สร้างความรู้สึกทางอารมณ์ให้แก่ผู้อ่านมาก ในด้านความอ่อนหวาน ปลอดภัย
 ประโลม เมตตาปรานี สงสัย หรือการเน้นคำพูดให้หนักแน่นยิ่งขึ้น

ตัวอย่างเช่น

ความอ่อนหวาน ปลอดภัย และเมตตาปรานี

หนูซาบซึ้งของเธอทำให้ฉันเป็นสุข^๑คอก เมื่ออยู่กับเธอ
 นอกจากผู้รักษาประเพณีแล้ว ไม่มีใครฟังได้คอกนะจะคุณหนู
 เรื่องของฉันอาจขายเกลี้ยงเป็นล้านน้ำก็ได้อีก ไม่ต้องทุกข์ถึงวันข้างหน้าคอกทุนหัว
 ฝีมือเปียกข้าวเหนียวของเองยังไปวัดกับเขาไม่ได้คอก ข้ากินเข้าไปหมดชาม
 ไม่ใช่เพราะข้าโปรดฝีมือของเองเลย ข้ากินรสไมตรีที่แพงเองข้างมีกะใจ
 เชื้อแฉะข้าหนักหนา

นี่พูดแต่เพียงเรื่องนี้มีเฉพาะผีสงฆ์เสวตคารุ แต่ถ้ามุขยรู้ไว้ใจใ้ก่ออยู่หรือกรรมเอ้ย
 กลับเอ้ยทุนหัว

นั่งนึกเอาเอ้ยว่าความงามซึ่งเสมอด้วยวิญญาคจะสวดยคงามเพียงใด
 พึงนึกและแต่งเติมเอาเอ้ยว่ารูปทรงผู้หญิงที่ท่านคิดว่าเป็นแบบที่สวยงามที่สุดของท่าน
 แม่เจ้าประคุณทุนหัวของลูกเอ้ย ใจกว้างเป็นแม่น้ำ

ความประหลาดใจ

โกรธคอก แต่ดูเหมือนจะไม่มากไปกว่าประหลาดมหัศจรรย์ใจ
 เชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่คอก แต่อะไรกันนั้น รูปถ่ายเหมือนเด็ก
 เจ้าประคุณเอ้ย ไม่เคยพบเคยเห็นว่า มีใครจะงามจับใจเช่นนี้
 แม้คุณเอ้ยหวานฉ่ำอะไร เช่นนั้นก็ไมรู้ที่ดวงตา

คำถาม เมื่อนำคำประเภทนี้มาประกอบ จะทำให้ถ้อยคำนั้นล้นน้ำหนักลง แต่เพิ่ม
 ความรู้สึกที่อ่อนหวาน ควรแก่การเห็นใจ หรือเพิ่มอารมณ์ขึ้นขึ้น

รำเพยเป็นอะไรเล่า ไม่ใช่ผู้หญิง ไม่ใช่คนรัก ที่นพจะต้องปกป้องรักษา
ประเล้าประโลมอยู่เสมอ ดอกหรือคะ

นี่เธอกำลังจะให้ตัวของเธอแก่ใคร ไม่ใช่พี่ ไม่ใช่ภรรยาส่งโลมใจตั้งใจ
ถึงกับยอมตาย ถ้าไม่ได้เป็นของพี่ในวันข้างหน้าดอกหรือ

ก็พวกเราผู้ชายทุกคนนี้ขอให้ใจความ ไม่ได้มีเมียไว้ สำหรับคักจิริให้
เราดูเล่นชั้น ๆ รื่นรารื่นใจดอกหรือ

แน่นถอยคำให้หนักแน่นยิ่งขึ้น

ใส่กลอนเสียเลยที่เดียว...แล้วขึ้นมานี้ ไม่มีใครอยู่ดอก นอกจากฉัน
ก็ฉันมาหาคุณบัดนี้ ไม่ใช่มาเพราะกลัวคุณจะพูดเรื่องเก่าของฉันกับคุณ
ประเทืองดอก

ผมไม่อาจมูมามถึงเพียงนั้นดอกขอรับท่านผู้อำนวยการ
ไม่จริงเสมอไปดอก ที่ว่าลงผู้หญิงเสียตัวควยแล้ว จะเป็นเครื่องพันนาการ
ความรักได้มั่นคง

ที่จริงไม่ควรจะเอาคำสัตย์ชื่อนามว่าดอก เพราะแม้จนกระทั่งบัดนี้ ผมก็ยัง
มีความรู้สึกในเธอทั้งหลายอย่างสัตย์ชื่อไม่เปลี่ยนแปลงดังเดิม

ผมอยากให้เมียผมถูกเกี่ยวพาราสีจากคนบอย ๆ แต่ต้องเกี่ยวอย่างมีเกียรติยศ
เกี่ยวไปเถิด-ให้จริงใจ-ให้เหมือนผมเกี่ยวพัศตร์พริ้งมาจากตัวคนแรกของเธอ

2. ท่วงท่าของการสร้างประโยค ยาชอบนิยมสร้างประโยคซับซ้อนที่
เต็มไปด้วยคำขยาย และคำที่ผูกขยาย ประโยคของยาชอบจึงมีความยาว แต่ให้
ความหมายชัดเจนคือ การสร้างประโยคของยาชอบ พอจะจัดแบ่งได้ดังนี้

2.1 ประโยคยาวขึ้น ได้แก่ประโยคที่เป็น อเนกรรดประโยค หรือสังกรประโยค ประโยคเหล่านี้ ยาชอบนิยมใช้ประพันธ์วรรณคดี ซึ่ง อัน เป็นอันมาก เช่น

พัลลภไม่เคยมีท่าขริบ ๆ เบื่อเย็นในเวลาที่มีคนใดคนหนึ่ง อยู่กับเขาเลย ผาณิตจึงใจเต้นแรงอีกอย่างบอกไม่ถูกที่เห็นพัลลภเงิบและขริบ ในขณะที่เขามีเธออยู่ตรงหน้า

ความขี้ขลาดมีอยู่ทั่วไป มันอาจซ่อนอยู่ในที่ ๆ เราไม่คิด มันจะซ่อนอยู่ได้ เป็นต้นว่า ในหน้า ในดวงตาที่ซึ่งดูประหนึ่งไม่เคียดสาและ ชื่อแสนชื่อ

เราทุกคนในเรื่องที่...อันที่จริงก็มีสารน้อยแต่ก็ยาวไม่รู้จักเบื่อ คือเรื่องของความรัก

2.2 ประโยคที่เพิ่มความสำคัญขึ้นตามลำดับ การสร้างประโยคแบบนี้เป็นท่วงทำนองการเขียนเฉพาะตัว ที่ยาชอบนิยมใช้มาก และทำได้ยากคือ ให้ความรู้สึกทางอารมณ์แก่ผู้อ่านอย่างยิ่ง เช่น

นางอะไรคนหนึ่งก็ผู้แก่ผู้เฒ่าแล้วว่า เดินไปไหนก็มีดอกบัว คุ้ยขึ้นมาจับเท้าทุกอย่างก้าว ก็ยังไม่เท่าที่ฉันรู้สึกต่อพัลลภพริ้ง เพราะไม่ว่าเธอ จะยืน เดิน นั่ง นอน อิริยาบถไหน ดวงใจฉันก็รับเธอทุกกิริยาไป

ฉันเปลี่ยนจากใจพระมาเป็นใจคน เปลี่ยนจากใจคนมาเป็น ใจยักษ์ ก็เพราะหมายมาดปรารภนาบอง

อัมพวันอยู่อย่างไม่เข้าใจอะไรเลย คุณผาณิตอยู่อย่างรัก อัมพวันและรักตัวของผาณิต ฉันจะอยู่อย่างรักอัมพวันเหมือนรักเมียและรักร่างกาย

และรักผาณิตเหมือนรักยอครักและดวงใจ

หัวใจของมมเด่นราวกับมันไค้หยุกเสียแล้ว แต่หัวใจ
ดวงนี้เอง ราวสักสองอาทิตย์ที่จากจิระวดี มันไค้กลับเด่นขึ้นอย่างระเบิด เต้น
แรงที่สูกเพราะจดหมายฉบับหนึ่งส่งทางไปรษณีย์มาถึงมมลายมือของจิระวดีอยู่
หน้าซอง

เขาวาอธิบายให้มัลลิกาแต่งงานไปเสียเร็ว ๆ กับผู้ชาย
ที่รักถูกมากเหมือนมมรัก แต่ให้ดีกว่ามมร้อยเท่า เป็นคำอธิบายที่ชมชื่นแต่มม
ก็ไค้ทำให้ทุกกีนจริง ๆ สวดส่งกุนให้คนอื่นที่ดีกว่าตัว เขาหยุกนิกหนึ่ง และพูด
เขาไปกว่าครึ่งแรก ถ้ามมค้พอ มมจะสวดเพื่อให้มัลลิกาเป็นของมม เพราะมม
ไม่เชื่อว่าในส่วนรักจะมีผู้ชายคนไหนเกยรักผู้หญิงมากมายเหมือนที่มมรักมัลลิกา

3. ท่วงท่าของการสร้างข้อความ ขาชอบนิยมนสร้างข้อความที่ไค้
รายละเอียดชัดแจ้ง และจบลงอย่างสมบูรณ์ในแต่ละย่อหน้า

ตัวอย่างเช่น

แต่แล้ว...ในระยะแห่งการรอเพื่อคอยพิสูจน์ ความชั่วของเจ้าพ่อ
เขาไปรวมกับลูกนั้น ท่านเจ้าคุณต้องเกิหน้าตาคลอเพราะความที่คั่นคั่นใจ
ไม่มีเทวดาองค์ไหนจะมาชี้แจงนำใจเกลอเก่าให้ท่านรู้แจ้งเห็นจริง เหมือน
หนึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมคบนศาลาไค้ชี้แจง

ความกึกที่เกิดกับอารมณ์ท่านเจ้าคุณในปัจจุบัน ทำให้ท่านชยับก้าว
จะตามเข้าไปหากระตังที่บ้านแล้ว แต่ยังคิคุขึ้นไค้กัหันหลังกลับคิก ท่าน
ผู้ชีวิตอยู่ในหน้าพิความรับฟังเหตุผลและถ้อยคิธรรมความจริง เดินไป

ตามทางกลับตึกโดยเชิงช้า แกว่งปลายไม้ถือจี้ดกับพื้นเบา ๆ ไปตาม
 จังหวะก้าว ก้มหน้านิด ๆ ถ้วยกิริยาไทรตรอง เสียงพิมพ์ซ้ำ ๆ ซาก ๆ
 ว่า "อ้ายกระหิงเอย แกจนตายมันก็ไม่หมดคลายของไอกระหิง"¹

4. ท่วงทำนองเกี่ยวกับโวหาร ยาชอมมีความสามารถในการใช้โวหาร
 ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และกินใจผู้อ่าน ให้เกิดมโนภาพ และความรู้สึก
 ต่าง ๆ ได้ตั้งใจปรารภนา ประจักษ์เป็นนายของภาษาที่จะใช้ด้อยกว่าต่าง ๆ
 วางเรียบร้อยไว้อย่างงดงามยิ่ง มีชีวิตชีวา ท่วงทำนองที่เกี่ยวกับโวหารทำให้
 แลเห็นลักษณะเฉพาะตัว และบุคลิภาพของยาชอมอย่างเด่นชัด ซึ่งผู้ศึกษาพอ
 จะจัดแบ่งให้แลเห็นได้ดังต่อไปนี้

4.1 การสร้างภาพในจิต ยาชอมมีความสามารถในการใช้
 ภาษาที่ทำให้เกิดมโนภาพ ความรู้สึกอันลึกซึ้ง กระฉ่างแจ่ม และเห็นอก
 เห็นใจ ได้ด้วยจินตนาการ

ตัวอย่างเช่น

พัคตร์พริ้งมีหน้าเป็นเส้นที่ มีลักษณะเยื้องกรายเป็นเครื่อง
 เหนียวน่าว และมีน้ำเสียงเป็นโซ่สำหรับตรีงคนฟัง ทั้งหมดในตัวของพัคตร์พริ้ง
 กือไฟฟ้าซึ่งส่งกระแสอันกระสันปั่นใจคน

ท่านเรียกผมลงมากอดไว้ หน้าท่านโศกไปด้วยน้ำตา เพื่อ
 ราวพันถึงโศกเคราะห์ตามประสาคนแก่ ทุกข์โศกราวกับลูกรักจะไปสงคราม

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาชอม เล่ม 1 หน้า 37

กรรมลูกรักของกระทิง จึงมีรูปร่างพอสันนิษฐานได้ว่าไม่
ไกลนักกับกรรมเชื้อสายปาลเทพ

การแต่งงานกับเงินและยศในเมื่อขาดความรักเป็นทุน แม้
แต่จะไปเลี้ยงดูชนะทวีปราชษาของพระราชเสวยด้วยซ้ำ ก็ยังไม่สามารถบันดาล
ความสุขให้แก่มวลเมียฉัน ๆ ได้ คนที่มีทั้งเงินและอำนาจยังทำไม่ได้ ขอโทษ
ยอรักที่ฉันจะต้องพูดว่า นับประสาอะไรกับหลวงไทยวิทิศ ซึ่งเปรียบเงินและ
อำนาจกับไปเลี้ยงแล้ว ไม่รู้วามাত্রา 1 เท่าไรนั้นจะบันดาลให้ชีวิต
เพียงจันทร์ของฉันในเมื่อแต่งงานกับเงินเป็นสุขอย่างไรกัน

4.2.2 เปรียบเทียบโดยใช้อุปมาอุปมัยโวหาร ด้วยการเปรียบ
เหมือน และเปรียบเทียบ ซึ่งงานเขียนของยาขอบมีการเปรียบเทียบแบบนี้เป็น
อันมาก

ตัวอย่างเช่น

ถ้อยคำสำนวนของอีกาคนเขียนเรื่องนั้น ทำให้ฉันกระเทือน
ใจมาก เหมือนราชสีห์ตกไปทำสัมพันธกับหนูคช

ความเป็นกันเองระหว่างหล่อนกับท่านขุนนางหนุ่มทวีความ
งอกงามขึ้น เปรียบได้ด้วยการผลิอกออกข้อแห่งตนราตรีในวสันตกาลนั้นทีเดียว

ฟ้าเหมือนผาคำ ประดับเกล็ดแก้วดาดไว้เต็ม เป็นราตรี
อันคำสนธิ แสงระยับของดวงดาวเล็ก ๆ ไม่ช่วยขจัดความมืดแม้แต่ที่กลางแจ้ง เพราะ
ฉะนั้นทุกเหลี่ยมทุกมุมที่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดกันกำบัง มุมนั้นก็มืดเหมือนท้องฟ้าในช่องว่าง
ระหว่างดาวกับดาว

แม่เพื่อน ๆ ซึ่งแต่งกายราวกับจะเย็บสี่ของผีเสื้อ จะไม่
เหยียบบ้านแต่เราก็คหาความสุขได้จากสิ่งหนึ่งคือสี่เหลี่อง วันไหนคล่องใจแทนการ
ที่จะสั่งให้หาของไว้เลี้ยงพวกเพื่อนเราสองคนต้นชั้นแต่เช้า เปิดสโมสรกับท่านผู้
บริสุทธให้ศิษย์พระตถาคตมารับถวายอาหารจากเรา...เรามาได้ความสุขที่สงบ
และนั่นคือความสุขที่แท้จริง

4.2.3 การใช้ภาษาที่มีความหมายตรงกันข้าม ตัวอย่าง
เช่น กล่าวถึงการเรียนของกระทิง จำนวนปีที่เรียนมากขึ้น แต่ความรู้มีได้
เพิ่มขึ้นเลย

ยิ่งเรียนจำนวนปีที่เรียนก็ยิ่งขึ้นหน้าจำนวนประกาศนียบัตร
รับรองความรู้มาเพิ่มทุกที

หรือการกล่าวถึงโคมใจว่าเต็มไปด้วยความทุกข์น่าสงสาร
เพราะถูกขัดขวางความรักแต่ในขณะที่เกี่ยวกันพระยามนุสสาราจารย์กล่าวถึงโกรธ และ
กิดหาวิธีขัดขวางความรักของลูกให้ได้ ยำขอบใช้สำนวนภาษาที่ทำให้เห็นภาพพจน์ว่า

หน้าคุณลูกยิ่งแสบ หน้าท่านพ่อยิ่งเหี้ยม

4.2.4 การกล่าวที่เกินความจริง เป็นการกล่าวที่ยำขอบ
มุ่งหมายทางอารมณ์มากกว่าเพ็งเล็งถึงข้อเท็จจริง การใช้สำนวนภาษาเช่นนี้ทำให้
ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม และเกิดมโนภาพได้โดยไม่ต้องพรรณนามาก

ตัวอย่างเช่น

กินนั้นเป็นกินของความสับสนอลหม่านแท้ ๆ ตอนกำสองทุกข์
สามทุกข์ประดังเข้ามาแทบว่าน้ำตาจะเป็นสายเลือด

"เราสัญญากันว่าชื่อตรงจงรักต่อกันจนวันตาย ขณะนั้นเราเหมือนหัวใจสองดวงที่เต้นอยู่ในอกเดียวกัน"

"ผมรู้สึกว่ามีโลกอยู่ในกำมือ" ดวงตาของชาวสวรรค์ทุกคนจะพลอยร้องไห้กับจิระวัต ผมจึงกระหน่ำลงมาอย่างหนัก

"จูบของเราเป็นไปอย่างฟ้าคลั่ง ฟ้าลงมาเสียดเปรี๊ยะหนึ่ง แล้วกลิ่นเสียดกำราม"

4.2.5 การใช้สัญลักษณ์ ยาชอมใช้สัญลักษณ์ในเรื่องสั้นไม่มากนัก วิธีการใช้มีสองแบบคือ การใช้สัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป กับสัญลักษณ์ที่ยาชอมคิดขึ้นเองเพื่อใช้เฉพาะในเรื่องนั้น ๆ

ตัวอย่างเช่น

เรื่องเพื่อนแพง ยาชอมได้ใช้สัญลักษณ์ เป็นตัวแทนการบรรยายเรื่องราวโดยใช้ฉากในเรื่อง "เพื่อนแพง" ตอนที่ลอมบี้กับแกมซอว์แพงเมื่อเห็นเธอขึ้นบ้านไม่ได้ เพราะมันโดนถูกชักขึ้น และเธอกำลังหนาว ให้ไปพักที่ทางน้อยสำหรับเบนเผ่าควายของพ่อเขาพิศ เวลา สถานที่ และเหตุการณ์ ทำให้ลอมบี้และแพงละเมิดประเพณี ฉากในตอนนี้เต็มไปด้วยสัญลักษณ์กล่าวเป็นนัยในเรื่องเพศสัมพันธ์ว่า

ตอนดึกของคืนวันนั้น เมศคำดอยเลื่อนมาถึงฟ้า ลมซึ่งพัดโชยมาแค่หัวค่ำกระโชกจัก ผมเฝ้าประปรายและหนาเมื่ขึ้นทุกที พอเมศกลุ่มนั้นแยกกันออกไป หุ่นบ้านสร้างทั้งหูกก็มีคสนธิ ผมทนดูเพลงรากับท่านบนสวรรค์พัง

บ้านสร้างทั้งทุ่งสว่างขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเกือบจะใกล้ยามสี่...
เสียงขลุ่ยคัมมาจากห้องนอยข้างคอกควายบ้านพอเขาพิศ... ท่านองเพลงบอกไม่ได้
ว่าเป็นเพลงนั้นหรือเพลงนี้ แต่เสียงทุ้มเสียงกลางหลบต่ำและกลับบ่อนขึ้นสูง ซึ่ง
ควายเคล้าประสานกันเป็นบทเพลงนั้น เป็นเสียงของความสุสแสนเสน่หาหายใจ
และระคนปนเศร้าอยู่ในที่

เรื่องรักหลังราชบัลลังก์ ยาชอบใช้สัญญาลักษณแทนสตรีที่เขาเกี่ยว
ของอุยหลายตอน

ตัวอย่างเช่น
ข้างว่าอุปมาตัวใจจืดคั่งนามคอกไม้ ตะวันสายก็หยดส่งกลิ่น
คอกไม้ที่หยดส่งกลิ่นเมื่อตะวันสายนั้น ในที่นี้ หมายถึงสายหยด
พระพี่เลี้ยงพระศรีศิลป์

พี่ท่านไคคอกฟ้ากับมีถนค้อยหรือ
คอกฟ้า ในที่นี้หมายถึง เจาแมอยู่หัวศรีสุดาจันทร์

เรื่องมารหัวใจ ยาชอบได้ใช้สัญญาลักษณส่วนตัว จะตีปัญหาไค
ต่อเมื่ออ่านตอนคนของเรื่องแล้ว เช่น

"อย่าร้องไห้จ๊ะ อย่าคิดว่าพี่บีบคั้นเธอ จงทำความเข้าใจ
เสียใหม่ พี่พยายามจะโยนทิ้งอินทรี และชีวิตมามอบหมายให้เธอโดยเฉพาะ
ทางหากเล่า"

อินทรี ในที่นี้หมายถึง ความรัก สัญญาลักษณนี้ทราบได้จาก
บทสนทนาตอนต้นที่หลวงไพรัชพิสิทธ์ กล่าวแก่มาลี่ว่า "ฉันรักเธอเช่นเดียวกับ
นกอินทรีรักปีกของมัน"

เรื่องสวรรคคนยาก บทสนทนาระหว่างเงียงจันทร์ และคักกี มีความ
ตอนหนึ่งมีใจสำคัญลักษณะว่า

"แม่เพื่อน ๆ ซึ่งแต่งกายราวกับจะเนยสีของผีเสื้อ จะไม่เห็นแบบ
บ้านแต่เราก็คหาความสุขได้จากอีกสิ่งหนึ่ง คือสีเหลือง"¹

สีเหลือง ในที่นี้ หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ผู้หมดแล้วซึ่งจีวรอันมี
สีเหลือง

เรื่องนายแย๊คผู้ฆ่าตัวตาย เมื่ออ่านจบเรื่องแล้ว จะทำให้ความกึกของ
ผู้อ่านประหวัดไปถึงเรื่อง "แย๊คผู้ฆ่าตัวตาย" ทำให้เข้าใจข้อเรื่องที่ขยายใช้เป็น
สัญลักษณ์ได้ว่า

นายแย๊ค ในที่นี้ หมายถึง "เอียวหลี่" ชายร่างแฉะ ผู้มีรูปร่าง
เทปือนเด็ก สูงไม่ถึงสามศอก แต่เป็นผู้ที่มีสติปัญญามาก สามารถลุ่มขุนศึกผู้
เกรียงไกรวางแผนรบกับได้

ยักซ์ ในที่นี้ หมายถึง "เตงกั" ญาติผู้หนึ่งที่เป็นศัตรูของก๊กกอง เขา
เป็นชายที่มีร่างกายสูงใหญ่ สูงถึงเจ็ดศอก มีความสามารถสู้กับศัตรูโค่นล้มพัน แต่
ต้องมาตายเพราะฝีมือของเอียวหลี่ เช่นเดียวกับแย๊คผู้สามารถฆ่ายักซ์ได้ แต่แย๊ค
ในเรื่องนี้แพ้หัวใจของยักซ์จึงต้องฆ่าตัวตาย

เรื่องเชอทองการมีดอกไม้สีม่วงในมือ เรื่องนี้เช่นเดียวกับเรื่อง "นายแย๊ค
ผู้ฆ่าตัวตาย" เมื่อผู้อ่านอ่านเรื่องจบแล้วจึงจะทราบความหมายของข้อเรื่อง ซึ่ง
ขยายใช้เป็นสัญลักษณ์ว่า

¹ ไซติ แพรพันธุ์ รวบรวมตะนิยายขยายขอบ เล่ม 2 หน้า 126

ขอ ในที่นี้ หมายถึง ความคิดและจินตนาการ ของผู้เขียน
 ดอกไม้ ในที่นี้ หมายถึง สตรีที่ให้ทั้งความรัก และความเข้าใจ
 แก่ผู้เขียน
 สีม่วง ในที่นี้ หมายถึง ความผิดหวัง

เธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ จึงหมายความว่า ในความคิด
 จินตนาการ และความต้องการอย่างแท้จริงนั้น ผู้เขียนต้องการสตรีสักคนหนึ่งที่รักเขา
 และเข้าใจในตัวเขาเป็นอย่างดี แต่เขาก็ไม่เคยหาสตรีเช่นนั้นได้ จะมีได้ก็แต่เพียง
 ในความฝันเท่านั้น

5. ท่วงท่าของการแต่งกับบุคลิกภาพและหางเสียงของนักประพันธ์ การใช้
 ถ้อยคำและสำนวนการเขียนของยาขอบ ทำให้ผู้อ่านสามารถแลเห็นบุคลิกภาพของยาขอบ
 ได้ ทั้งในด้านอุปนิสัยใจคอ ความคิด ความรู้ และปรัชญาต่าง ๆ ในการถ่วง
 ชีวิต หางเสียงของผู้แต่ง (Tone) ทำให้แลเห็นทัศนคติของยาขอบที่ปรากฏในงาน
 เขียนว่าเขาต้องการแสดงพื้นอารมณ์อย่างไร ก็จะทำให้บรรยากาศของเรื่องที่แต่ง
 เป็นไปตามนั้น ซึ่งผู้ศึกษาพอจะกล่าวให้แลเห็นบุคลิกภาพและหางเสียงของยาขอบได้
 ดังต่อไปนี้

๕. บุคลิกและอุปนิสัยใจคอของผู้แต่ง ท่วงท่าของการแต่งทำให้
 ทราบบุคลิก และนิสัยใจคอของนักเขียนได้ จากการศึกษางานที่ปรากฏอยู่ใน
 สำนวนการประพันธ์ว่า ยาขอบเป็นชายเจ้าชู้ ปากหวาน มีความสามารถในการ
 พูดอย่างยอดเยี่ยม มีหัวใจที่เปิดกว้างสำหรับความรัก จิตใจและอารมณ์ละเอียดอ่อน
 สะเทือนง่าย มีเมตตากรุณา สุภาพ อ่อนโยน และให้เกียรติสตรี อีกทั้งเป็นคน
 มีอารมณ์ขัน และมองโลกในแง่ดี จะเห็นได้ว่าจากการวิเคราะห์ตัวละคร พระเอก
 ในงานเขียนของยาขอบมีลักษณะเช่นนี้เป็นส่วนใหญ่ ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ

ทองจันทร์ ศานต์ศิริ ในเรื่อง "รักและร้าง" โดยเฉพาะในตอนร้าง ยาขอบ เขียนประดุจดังถอดหัวใจตนเองลงมาเขียน หัวใจที่เต็มไปด้วยความผิดหวัง ความว้าเหว และความเจ็บปวดกรร้าวแสนสาหัส อันเกิดจากพิษของความรัก และเป็นความรักที่ไม่รู้จักหักทลาย เขาไม่เคยโทษผู้หญิงอันเป็นที่รักเลย ถ้าจะโทษก็โทษตนเองที่ไม่ดีพอที่จะประคองความรักให้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์ของชีวิตไปได้

ผมได้มาแล้วและเธอได้ไปจากผมแล้ว ประหลาดเท่า ๆ กับในคราวที่
ผมเกิดความรัก แต่ความสลัดนั้นไม่รู้จะเปรียบกับอะไรดี ฟ้ามืดเป็น
พยานผม เพราะฟ้ามืดรู้ว่าผมปวดกรร้าวแสนสาหัสอย่างไร ทุกคนยังเป็น
เมื่อยอดรักอยู่กับอารมณ์ผม แต่เราก็ได้เลิกร่างกันทั้งที่ผมแน่ใจที่จะพูด
แทนเธอทุกคนก็ยังรักกันได้ตลอด ชีวิตของความรัก แต่เราอยู่ไม่ได้
ในชีวิตของถูกรอง...¹

* ส่วนความรักของยาขอบ บอกทั้งความอ่อนโยนที่แสนหวาน บอกทั้งความ
สามารถในการใช้ถ้อยคำที่สรรมาพูดได้อย่างยอดเยี่ยม บอกทั้งอารมณ์ที่เราอ่าน
และการตัดสินใจที่เด็ดขาด

* ลี้น้ำรักที่ชื่ออันเป็นความจริงรักภักดีในส่วนของผม ให้ความรื่นหู
ชื่นใจแก่ผู้หญิงคนนี้ เมื่ออยู่ตามลำพังระหว่างเราสองคน

"อย่าปรารมภ์เลยกับเรื่องบุญกรรมนรกและสวรรค์ มาเถอะปอง
เรามารักกันเถิด รักกันอย่างนรกอาแสนรับนี้แหละ บางทีการ
เดินทางของเราจะทะลุไปสวรรค์ได้สักวันหนึ่ง ทำใจให้กล้า
อีกหน่อยแม่ยอดหญิง"

¹ ใจติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 61 - 62

"ผมยอมเป็นสุขของผมด้วยการรักคุณข้างเดียวไม่จีตจาง ผมรักแต่
ไม่อ่อนหวานใหม่ลิลิกามีเยื่อใยอาลัยกับผม เราต่างคนต่างเป็นสุข
แม้เราจะแยกทางกันไป เพราะฉะนั้นลิลิกาก็ขอบคุณก็อย่ารังเกียจให้
ผมเลิกรัก"

ความคิด ความคิดที่เด่นชัดที่สุดของยาขอบซึ่งปรากฏในท่วงทำนองการเขียน
ของเขาก็คือ ความคิดคัดค้านประเพณีคฤหัสถ์ ซึ่งแสดงให้เห็นความโลภของ
ผู้ปกครอง และผลของความโลภก็คือ ความทุกข์ทรมานตลอดชีวิตของผู้เป็นลูก ยาขอบ
ได้แสดงผลงานที่เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เขามีความคิดว่ามนุษย์ควรมีความเมตตา
กรุณาต่อกันและไม่เบียดเบียนกัน ยาขอบเชื่อในเรื่องความพยายามและความเพียร
ว่าความสำเร็จทุกอย่างจะพ้นความเพียรพยายามไปมิได้

ตัวอย่างเช่น

ความถี่ใจที่ได้ทราบว่าหลวงไพรัชฯ จะจงขอบุตรสาวตนไปเป็นภรรยา
นั้น หากเขาคุณนายหายอยากข้าวยากน้ำไปหลายเวลา ด้วยหีบคา
เห็นภาพลัษารอันมีกระแสน้ำเป็นเงินไหลมาสู่บ้านมิใช่น้อย เช่นนี้แล้ว
ส้ามะหาอันใดกับหยาดน้ำตาซึ่งย่อยเป็นสายออกมาจาก หน่วยตาแห่ง
เลือดในอกของตัวเองแท้ ๆ พร้อมด้วยคำพุกพิรีพิไรวนอันสุดที่มนุษย์
ผู้มีคุณธรรมประจำใจจะอดเวทนาได้เท่านั้นหรือ ไม่อาจจะเอาชนะ
คะตานวรรณะอันคำเมี่ยมแห่งดวงใจของผู้ใหญ่ทั้งสองได้สนิทดอก...
ไม่มีสิ่งใดอีกแล้วซึ่งจะชำนะความโลภใดนอกจากเงิน¹

"ในส่วนตัวฉันโอโหสิให้เธอแล้วแม่เมียรัก แต่ในส่วนอื่นยอมแล้วแต่กรรมดีกรรมชั่วที่เธอทำไว้อย่าง" ¹

"เราอยู่ตามประสาของเรา เราไม่เบียดเบียนผู้ใด ไม่แย่งประโยชน์ของผู้ใดในทางไม่ชอบ เราไม่ทำให้โลกสกปรกเพราะกรรมชั่วของเรา ถ้าเรารู้จักครองตัวครองใจถึงเราหารายได้ได้น้อยก็มีความสุขเช่นที่คนมั่งมีเงิน เขามีเหมือนกัน" ²

ความรู้ เรื่องสั้นของยาขอบนั้นไม่มีการแสดงความรู้ของผู้เขียนอย่างตั้งใจจะอธิบายให้ผู้อ่านรู้ แต่ความรู้ที่ยาขอบแสดงนั้นจะสอแทรกไปตามเนื้อเรื่องอย่างเหมาะสม เช่นความรู้ในทางวรรณคดี และประวัติศาสตร์ ที่ทำให้เข้าใจลักษณะของตัวละคร และบรรยากาศของเรื่องได้อย่างดียิ่งขึ้น

ตัวอย่างเช่น

โอว่าชมพูพลางของเมียเอ๋ย	โฉนเลยมาสั่งตั้งนี้ได้
พ่อเตาจิตเมียดึกเป็นพันไป	ควนิกว่านีสัยเป็นนารี
คงกลัวตายหมายแต่จะหาสุข	ถึงยามทุกข์เข้าสักหน่อยก็ถอยหนี
อันฝูงหญิงจริงอยู่ยอมมากมี	แต่ใจของน้องนี้ไม่เหมือนกัน

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 113

² อ. หน้า 127

ในระหว่างหอคระยะเอื้อนเสียง ชายคาลงมาคุที่ตักเห็นคนก็ของเธอส้ม
ตาเลวตาต่อตาสมกันแล้วก็ยิ้ม เขาจับไหล่ของเธอแล้วโหนขึ้นมาจับ

"หยุดร้องเถอะทัต นี่เธอจะให้พี่ตายเพราะทีใจเกินไปหรือ เออ
พี่จำทรงนี้ไคว่ อยู่ในพระราชนิพนธ์ของพระปิยมหาราชเรื่อง
เงาะป่า แต่นั่นเป็นเรื่องแต่งขึ้นโดยกวีเอกผู้หนึ่งของไทยเท่านั้น
ไม่ใช่เรื่องจริงจึงผู้หญิงมีน้ำใจเค็ดเคียวมันกงเช่นนั้น เราพบกัน
แต่ในเรื่องที่แต่งกันขึ้น ฉันทยังไม่เคยพบว่าคิมอยู่ในหัวใจของผู้หญิง
จริง ๆ"¹

"วิสัยจิตมนุษย์ยอมศิราสิ่งที่ยั้งไม่ไคว่รับ สูงเกินกว่าสิ่งที่ตัวไคว่รับ
ไคว่แล้วอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นไม่มีวันไหนเลยที่เธอจะรู้สึกว่ามี
ที่คิของเธอ นั้น จะคิเสมอกับผู้ชายคนแรกทีเธอรัก นโปเลียนยัง
จับเค็กของเขาเข้าแต่งงานกับเงิน และอานาจให้เป็นสุขไม่ไคว่
หลวงไทยวิทิตจะทำได้ยังงัก"²

พลลั่นมองผาณิตด้วยความรู้สึกยิ่งกว่าชาวปาริสรูชาวกองทัพ
นาชื้ออยู่ทางตัวอีกเพียง 15 ไมล์ ความหวาดกลัวเกิดขึ้นมาจน
กลายเป็นเค็ดคาล ด้วยปฏิภาณอันคิเป็นพิเศษ เขารับ
กลบเกลื่อนเหตุการณ์นั้นไคว่อย่างว่องไว³

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 274

²ช. หน้า 122

³โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 745

หางเสียงของผู้แต่ง ทำให้ทราบพื้นอารมณ์ และทัศนคติของยาชอบซึ่ง
แสดงออกมาให้ผู้อ่านรับทราบ น้ำเสียงนี้จะแฝงอยู่ในคำหรือในประโยคโดยยาชอบ
อาจรู้สึกตัว หรือไม่รู้สึกตัวก็ได้ หางเสียงนี้ จะแสดงให้เห็นได้ชัดเจนใน
เรื่องของอารมณ์ ซึ่งทำให้เรื่องมีสีสันชีวิตชีวา

ตัวอย่างเช่น

แสดงอารมณ์ขัน ล้อเลียน และเสียดสี

คำหนึ่งก็อายแก้ว สองคำก็อายแก้ว ทั้งนั้นฉันจำได้ว่าเตี้ยนี้แหละ
พร่ำสอนนักว่าจะพูดจะจาต้องชวนสมบัติผู้ดีให้มันสุภาพราบเรียบ หึง
เรียกแม่ ชายเรียกพ่อก็เตี้ยนี้ ลูกเตี้ยเป็นชายสี่เตี้ยคันเรียกอาย
เตี้ยพูดสอนได้แต่ทำตามตัวเคยสอนไม่ได้ เตี้ยเอ๋ยเหมาะจะงามอยู่
แล้วหรือ

แสดงอารมณ์อ่อนหวานประทับใจ

ผมไม่อาจลืมบังอรได้เพราะผมเป็นฝ่ายที่จูบหลอน แล้วที่จิระวัต
เป็นฝ่ายจูบผมกินใจกว่าร้อยพันทวี โหล่หลวงอยู่ที่ผมจะลืมเธอ

แสดงอารมณ์ประชดประชัน และเจ็บปวด

เขาคิดว่าพัทธ์พรั่งมาง่ายก็ง่ายจะไปง่าย เขาคิดแต่ว่ามาพบโจทย์
ง่าย ๆ ก็ใครจะลองภูมิของเขา ดู นี่แหละผมจึงว่าพัทธ์พรั่งของผมไม่ได้ถูก
เกี่ยวอย่างผู้เกี่ยวให้เกียรติยศ

แสดงอารมณ์ราคาญ และโอคครวญ

โธ! นี่ผมเป็นโรคเส้นประสาทเมื่อไหร่แล้ว ผมเป็นโรคใจเสีย
 เพราะการปรนนิบัติที่สุกวิเศษของเมีย! เจ้าประคุณเอ๋ยในโลกนี้ยังจะ
 มีคนเจ้ากรรมเจ้าเคราะห์อย่างผมสักกี่คน _ _ คนที่จะกลุ้มใจตายเพราะ
 ถูกเอาใจ

แสดงอารมณ์จริงจังเพราะเกิดจากความหวาดกลัว

อธิษฐานแล้วอธิษฐานอีกขอให้ชีวิตซึ่งเต็มไปด้วยเคราะห์กรรมยุติ
 เสียที ยุติที่บังอรซึ่งมิได้เป็นเพียงชอกรัก ยังเป็นทั้งชอกสงสารและ
 ชอกคนคืของผมนั่น

แสดงอารมณ์น้อยใจ

บังอรรักผม มิได้เสมอผมรักเธอเลย

แสดงอารมณ์เยาะหยัน

เจ้าใหญ่นายโตพระองคืนั้น ท้องประสงค์จะเสวยทั้งพี่ทั้งน้องที่เคียว
 และเสด็จแม่ก็เห็นควร

แสดงอารมณ์ขมขื่น

ดิฉันเป็นคนเคราะห์ร้ายที่สุด ถูกผีหลอกแล้วยังถูกเทวดาหลอก
 บางทีจะหายาก คนที่ผิดหวังในเรื่องเดียวกันถึงสองครั้ง

แสดงอารมณ์อาฆาตแค้น

คุณรุนแรงกับฉันไม่น้อย คุณเป็นผู้หญิงคนแรกที่ฉันหลงรัก และ
คุณก็เป็นหญิงสาวคนแรกอีกเหมือนกันที่ฉันอย่างสาหัสเสียทีเสีย
เชิฐลึจะว่าหรือคำฉันให้เลวลงไปกว่านั้นอีกก็เชิฐ แต่ฉันขอเตือนคุณ
ให้ระลึกไว้จงดีว่า ผู้ซึ่งเสียใจแต่ต้นมือฉันนั้นแหละ ปลายมือเขามัก
จะกำความถี่ใจเข้าไว้เสมอ จำไว้และโปรดทำความเข้าใจเสียด้วย
ว่า คำที่ว่าที่ใครก็ที่ใคร เป็นภาษาไทยที่สำคัญอยู่ประโยคหนึ่ง

แสดงอารมณ์รักเกรี้ยว

ให้มันตายโหงตายท่าไปเถิด ฉันจะให้มันรู้ว่ามันไม่มีหวังเลย
ไม่ว่าทางหนึ่งทางใด ท่านเจ้าคุณผูกเกือบเป็นตะโกน

แสดงอารมณ์เคียดชังในการตัดสินใจ

ฉันรู้แล้วว่าผิด แต่ฉันจะเอาความรักและความจริงใจนี้แหละเป็น
เครื่องประหารความผิดในประเพณี มาสีมากอดคอกันเดินไปในรถเรา
มากอดคอกันตาย ฉันสลัดตัดทุกอย่างได้โดยง่าย ในเมื่อก้าวเดินมาถึง
किनแดนของความรัก-รักจริง

ชีวประวัติกับงานประพันธ์เรื่องสั้นของยาขอบ

จากการศึกษาชีวประวัติของยาขอบ อาจสรุปลักษณะสำคัญที่มีอิทธิพลต่องานประพันธ์เรื่องสั้นของยาขอบได้ 2 ลักษณะ คือ ในด้านประสบการณ์ และอุปนิสัย ซึ่งผู้ศึกษาจะได้กล่าวถึงต่อไป

1. ด้านประสบการณ์ ยาขอบเป็นนักเขียนที่ประสบการณ์ชีวิตยากผู้หนึ่ง ทั้งในทางดีและไม่ดี ประสบการณ์สำคัญ ๆ ที่มีความสัมพันธ์และส่งอิทธิพลถึงงานประพันธ์เรื่องสั้นของยาขอบได้แก่

1.1 ประสบการณ์ชีวิตในบ้านคนทรงจ้าว เมื่อยาขอบหนีออกจากบ้านพระยาบริหารนครินทร์ แล้ว เขาได้มาอาศัยอยู่กับญาติที่กาลาแวง ชื่อ "จ๊อบ" นางมีอาชีพทรงจ้าวเข้าผี ยาขอบเคยถูกบังคับให้เป็นคนทรง "ครั้งแรกผู้ปกครองเสียเงินเสียทอง เพราะจ้าวไม่เข้า พอครั้งที่สองนั่งบริกรรมเพียงประเดี๋ยวเดียวโรคก็ตัวสั่นเสียงห้าว ๆ เป็นจ้าวขึ้นมาได้สนใจผู้ปกครอง"¹ ประสบการณ์ชีวิตครั้งนี้ทำให้ยาขอบไม่เชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ และมีความคับแค้นใจมาก เขาได้นำประสบการณ์ชีวิตในครั้งนี้มาเขียนในเรื่อง "รักและร้าง" ตอนมังกร ยาขอบสร้างตัวละคร โกยวากี ห้างกร เป็นหญิงสาวที่อยู่ในกรอบรั้วที่มีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์อย่างมั่งคั่ง และเป็นเหตุใหญ่ที่ทำให้ชีวิตรักของเธอและทองจันทน์ต้องพังทลายลง เพราะทองจันทน์ไม่เคยเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์เลย เช่นเดียวกับยาขอบที่ไม่เคยเชื่อถือในเรื่องนี้ เขาให้ทองจันทน์เป็นตัวแทนความกึกของเขาวา

เราเชื่ออะไรกันในเรื่องหมอและไสยศาสตร์ มันไม่เชื่อมาจากข้างในกระดูกบึกว่าจนกระทั่งปานนี้ ประพันธ์ก็คงเป็นประพันธ์คนเก่าเหมือนผมไปเชื่อในลางทั้งปวงแต่มังกร เต็มไปค่ายสิ่งที่ยึดไม่เข้าใจเหล่านี้ เต็มอย่างเพียบพร้อม อุดมสมบูรณ์ออกมาจากกระดูกเช่นเดียวกับกระดูกอันว่างเปล่าปราศจากความเชื่อของผมนั่น

¹ อัน สุณัย "โชติเคยเป็นจ้าวเขาหลวง" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 289

ผมยืนยันว่า ผมควร เป็นฝ่ายถูกในฐานะที่ตนเองเลือกเชื่อ คำนตรงข้ามกับ
 บังอร...¹

1.2 ประสบการณ์ชีวิตในชนบท เมื่อขยายขอบออกจากร้านนางจีบเพราะ
 ไปปัสสาวะรดแทนูชาจาวล่างแค่นางจีบแล้ว เขาก็เหวี่ยงออกไปในที่ต่าง ๆ จนกระทั่ง
 ไปได้เป็นจอกก็แขงมาอยู่เป็นเวลานาน เวลาผ่านไปจนมาถึงวันหนึ่งเขาได้ไปสมัครงาน
 เป็นคนรับใช้พระยาพิทักษ์ภูบาล เพราะอยากติดตามท่านไปในโอกาสที่ท่านจะต้องไปราชการ
 ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชวังบางปะอิน "ความอยากเห็น
 บางปะอินยามมีในหลวงจึงเป็นความต้องการอันแรงโพล่ง ทั้งที่บางนั้นเคยเป็นแดนหนีให้ว
 มาเสียนัก ... หนึ่งที่บางปะอินนั้น ... ชาติข้างแม่มีอยู่ชนิดไถ่กินไม่ตก..."²

ยายชอบมีความรู้ในเรื่องราวของชาวชนบทเป็นอย่างดี เพราะเขาได้มีโอกาสพบ
 เห็นลักษณะภูมิศาสตร์ สถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่และลักษณะอุปนิสัยใจคอของ
 ชาวชนบทในจังหวัดอยุธยา โดยเฉพาะชาวบางปะอินอย่างใกล้ชิด ประสบการณ์ในชีวิตทำให้
 ยายชอบสามารถเขียนเรื่อง "เพื่อนแพง" และ "เรื่องธรรมดา" ได้อย่างสมจริงทั้ง
 ฉาก ตัวละคร และบทสนทนา ตลอดจนการสอดแทรกความรู้ในเรื่องชนบทธรรมเนียม
 ประเพณีของชาวบางปะอินลงไป เช่น เรื่องธรรมดา ยายชอบได้ให้ความรู้ในประเพณีตักบาตร
 หวายว่า

เป็นกิจที่ทำสืบเนื่องกันมาหลายปี จนเกือบจะเป็นธรรมเนียมของพวกบ้านแปงบ้าน
 เลน ชาวบางปะอินอยู่แล้ว ซึ่งหลายคืนติด ๆ กันของเดือนสี่ หนึ่งข้างขึ้นก่อนมา
 ทางแสงเดือนปรากฏชัด ญ่ญ่เขาจะมาจนถึงหนุ่มสาวกำลังรุ่นละนอง ก็วิ่งเรือไป
 ลอยลำชุมนุมกันอยู่ที่ท้ายเกาะ ... ตางก็พาเรือมาโกยทรายไกวพร้อมเพียง เมื่อได้

¹ ไซติ แพร์พันธุ์ รวมอมตะนิยายยายชอบ เล่ม 2 หน้า 127

² ญ หน้า 354

จุใจแล้วเจ้าของเรือจะพากันพายอ้อย ๆ รวมกันเข้าเป็นหมู่ สุกแต่หมู่ใหญ่หมู่
น้อย ร้องเพลงเอื่อย ๆ ไปตลอดท้องน้ำ ผ่านบันไดท้าวคโหน กั๊กทรายขึ้นท่า
วัดนั้น ลานวัดเหมือนบาตรใหญ่ และการแสงบุญนี้จึงเข้าทำนองตักบาตร
ทราย...

1.3 ประสบการณ์ชีวิตในพระราชวัง เมื่อयाชอบเป็นเด็กรับใช้ใกล้ชิด
ของพระยาพิทักษ์ภูบาลนั้น เขาได้มีโอกาสใกล้ชิดกับสถานที่และเหตุการณ์ในพระราชวัง
บางปะอินพอสมควร เมื่อกลับจากตามเสด็จที่บางปะอินแล้ว พออายุได้ 17 ปี พระยา
พิทักษ์ภูบาลก็ได้กรุณานำเขาเข้าไปสมัครรับราชการ เป็นสารวัตรประจำตัวท่าน การทำ
งานหน้าที่นี้ทำให้याชอบได้รับทราบความเป็นอยู่ของข้าราชการสำนักในพระบรมมหาราชวัง
ได้มีโอกาสเห็นสถานที่สำคัญ ๆ ซึ่งยากนักที่สามัญชนในสมัยนั้นจะได้มีโอกาสพบเห็น
ประสบการณ์ชีวิตในครั้งนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับयाชอบ เขาได้เขียนไว้ใน "เรื่องไม่
เป็นเรื่อง" ว่า

ในพระบรมมหาราชวังขณะพระเจ้าอยู่หัวประทับ ไม่มีใครรังเกียจเพื่อนญาติแก่
จวง ฉะนั้นตอนเด็กสังกัดท่านนายตำรวจหลวง หรือที่ยังเรียกกันว่าตำรวจนอก
ก็ได้ยินก็คุยกับสารวัตรน้อยชั้นพล พวกตำรวจนอกชั้นพลถูกวางยามดูตามประตู
บนพระที่นั่ง เช่น บรมพิมานนั้น ตำรวจชั้นนายจึงเดินรอบตามบริเวณ สารวัตรไม่
มีเวรยามประจำที่ ตามพระราชฐานที่ประทับมีแต่เวรเดิน จึงได้โอกาสติดหลัง
ตำรวจชั้นนายฟังท่านคุยไป แลถามท่านเรื่อยไป จะเป็นเรื่องอะไรนาก็เล่า
ไม่รู้จักจบ กล่าวไฉ่แคว่ภูมิภาพแลเหตุการณ์ที่ได้เห็นข้างเจ็ดจำกับดวงความคิด
เสียนี้กระไรเวลานึกกะนั่งเล่นเมื่อต้องการจะเขียนเป็นตัวหนังสือ...

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายयाชอบ เล่ม 2 หน้า 289 - 290

² ฦ. หน้า 365 - 366

เรื่องสั้นที่ยาชอบได้นำประสบการณ์ชีวิตในวังมาใช้ได้แก่เรื่อง "รักหลังราชบัลลังก์" การบรรยายฉากของยาชอบนั้น แม้ว่าจะเป็นฉากจินตนาการแต่ทำให้ผู้อ่านที่เคยไปพระราชวังบางปะอิน และพระบรมมหาราชวังรู้สึกสัมผัสได้โดยทางใจว่าเคยเห็นแต่ไม่สามารถจะชี้ให้แน่ชัดลงไปได้ว่าที่ใด แต่รู้สึกลักษณะกับบรรยากาศเช่นนั้น สำหรับตัวละครนั้นก็มีการบรรยายภายนอก หวาน ละม้ายคละไม แต่มีความสง่างามภูมิ เหมือนดังชาววังจริง ๆ ตัวอย่างเช่นการบรรยายลักษณะของพันธุศรีเทพว่า

เจ้าหนูมยุรีนั้น เรือนรูปองอาจสมลักษณะชายงาม แล้วมารยาทยังเข้มข้อย ถึงคราวคลุกคลีกับสัตว์บอกว่าเป็นชนใจงามอีก ในอกแม่อุยหัวก็มีแต่ความชมเชย จอมหญิงอยู่ ขยาทอศายตาคุณพันธุศรีนั้น จึงมิใช่ลักษณะสายตาดูอันอยู่ใน สงสารวังมองชาย ซึ่งพันธุศรีเทพเป็นราชบุตรชั้นๆ นางพระยาภิรมย์สุภาจันทร์ ก็ลืมเสียสิ ในอกกระพือแตกความข้างเห็นว่าชายนี้ช่างนิยม...

1.4 ประสบการณ์ชีวิตในการเป็นนักหนังสือพิมพ์ และนักประพันธ์ เมื่อยาชอบอายุได้ 18 ปี เขาได้มีโอกาสพบกับ เฉวียง เสวตะทัต เพื่อนร่วมชั้นเรียนที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ การพบกันครั้งนี้ทำให้แนวชีวิตของยาชอบเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ไทย แต่ต่อมาเมื่ออายุประมาณ 22 ปี ยาชอบก็ได้มีโอกาสเขียนเรื่องสั้นเรื่องแรก ด้วยการสนับสนุนของเพื่อน ๆ โดยเฉพาะจาก กุหลาบ สายประดิษฐ์ และนับแต่นั้นมาชีวิตของเขาก็ดำรงจรอยู่ในวงการวรรณกรรมไทยเรื่อยมา ตราบจนชีวิตวสาน

ประสบการณ์ชีวิตในการเป็นนักประพันธ์ ทำให้ยาชอบได้นำความจริงของชีวิตบางส่วนไปลงในเรื่องสั้น ทำให้เรื่องสั้นของเขามีความสมจริง โดยเฉพาะในก้านอุปนิสัยใจคอของตัวละคร เอกฝ่ายชายที่อาชีพเป็นนักเขียน ได้แก่ ทองจันทร์ ศานตศิริ

พัลลภ ยิ่งพูน นพ กฤตาคม และ ศักดิ์ จตุรภัทร ตัวอย่างเช่น การนำความจริงในชีวิตการ เป็นนักเขียนของยาขอบว่าที่ประสบความสำเร็จก็เพราะได้รับการสนับสนุนจากเพื่อน ๆ เป็นอย่างดี ยาขอบให้ "ศักดิ์ จตุรภัทร" เป็นตัวแทนกล่าวความจริงของชีวิตว่า

"ไม่ตาย ฉันไม่อยากจะเอ๋ยถึงนักเขียนฝรั่ง แต่คนไทยเราก็คงหลายคนที่ยังหาได้ตายเสียเพราะเหตุที่ไม่ทำงานอื่นนอกจากเขียนอย่างเดียว ฉันมีเพื่อสนิทห้าคนซึ่งยังชีพอยู่ด้วยการเขียน และชื่อของเขาติดอยู่กับริมฝีปากของมหาชน และเพื่อนเหล่านี้แหละจะแนะนำเลี่ยมสอนฉันในเชิงประพันธ์ ฉันแน่ใจว่าฉันคงพบความสำเร็จอย่างเขาบ้าง ฉันคิดว่างานนี้คงจะเหมาะสมกับฉันยิ่งกว่างานทุกอย่าง"

ผลงานส่วนใหญ่ของยาขอบได้รับการต้อนรับอย่างกว้างขวางจากประชาชน ยาขอบจึงเป็นนักเขียนที่มีค่าเรื่องแพ่ง ยิ่งเขียนมากเท่าใดเขาก็มีโอกาสมันเป็นเศรษฐีได้มากเท่านั้น แต่ยาขอบทำไมได้ไม่โชเพราะเขาเกียจคร้าน แต่เป็นเพราะว่างานเขียนของเขาทุกชิ้นนั้นต้องอาศัยอารมณ์เป็นสำคัญ เมื่อมีความคิดและอารมณ์อยากเขียนแล้วแม้จะคิดค้นเพียงใด สถานที่ที่จะอีกทีก็กรึกโครมเพียงใด ยาขอบก็เขียนได้ แต่ถ้าไม่มีอารมณ์แล้วยาขอบไม่เคยฝันใจที่จะทำงานได้เลย ความจริงในเรื่องนี้ยาขอบก็นำมาใส่ไว้ในเรื่องสั้นเรื่อง "หลังฉากผู้ชาย" และ "รักและร้าง"

เรื่องหลังฉากผู้ชาย นพได้กล่าวกับว่าเพยถึงการทำงานของเขาว่า

"ทำไมตื่นเร็วนักเล่าคะนพอะไรนอนนึกถึงหัวที่เมื่อคืนนั่งทำงานอยู่จนเกือบตี 3"

หมยัมรับคำถามนั้นด้วยยิ้มของ เด็กที่นอนนอน "ไม่ไหว เพิ่งรู้เสียวันนี้
แหละว่า ที่เขาวาฬจนแทบได้นั้นเป็นความจริงเหลือเกิน มัวนั่งเขียน
หนังสืออยู่ที่ออฟฟิศจนมายโม่ง โดยไปไถ่กินอะไรกลางวันเลย ตั้งใจ
ว่าหยุดครึ่งวันจะมากินเอาที่บ้าน แต่มาถึงบ้านความง่วงเข้ามาครอบ
งำ เลยนอนไปทั้งห้องว่าง ๆ ¹

เรื่องรักและร้าง ทองจันทร์เล่าให้ประพันธ์ทราบว่าเธอถูก จีระวัตบังคับให้
ทำงาน ซึ่งทำให้งานเขียนของเขามีแต่เลวลงเพราะขาดอารมณ์ และเขาไม่พอใจที่
ถูกบังคับเช่นนี้ "ผมรู้ว่าผมเขียนหนังสือเลวลงทุกวัน เพราะเขียนอย่างเอาใจเมีย
ไม่ได้เอาอารมณ์เป็นสำคัญ แต่ จีระวัตไม่คิดเช่นนั้น เธอเห็นเล่นแรกของทองจันทร์
ในตำแหน่งที่เป็นตัว เธอทำเงินก็—เดิมสองก๊ก็ เราสนุกกับเกรื่องจักรประหลาดของเรา
ใหญ่ ผมทนไม่ไหว ซึ่งหมายถึงทนไม่ไหวในวันก็หนึ่งทนแล้วทนอีก" ²

2. อุปนิสัย จากการศึกษาวรรณคดีของยาขอบนอกจากประสบการณ์ในชีวิต
แล้ว ยังพบว่าในด้านอุปนิสัยก็มีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์งานประพันธ์เรื่องสั้นของ
ยาขอบอีกด้วย อุปนิสัยที่มีอิทธิพล และส่งผลมาสู่งานเรื่องสั้นของยาขอบมีดังต่อไปนี้

2.1 ความรัก ยาขอบเป็นนักรักที่ยิ่งใหญ่ เพราะเขารักในเพื่อน
มนุษย์ทุกคน สิ่งใดที่เขาสามารถทำให้แก้อ่อนได้แล้ว ยาขอบจะทำทันทีโดยไม่คำนึงถึง
ตัวเองเลย ในด้านความรักระหว่างหนุ่มสาวยาขอบก็ประสบความสำเร็จที่จะได้ครอบ
ครองหัวใจหญิงที่เขารักทุกคน ยาขอบทราบความมีเสน่ห์ เจ้าชู้ และปากหวานของ
เขาคือ ในเรื่องเมียน้อยพลลภเป็นตัวแทนที่ทำให้แลเห็นภาพของยาขอบเป็นอย่างดี
ดังคำพูดของอัมพวันที่ว่า "พลลภพูดกับผู้หญิงถึงไม่ได้ดังอกตั้งใจ แต่ก็เหมือนเสีย

¹ ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 281

² ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 หน้า 107

กนทั้งอยู่แทนทุกประโยค¹

ความสำเร็จในชีวิตรักไปได้ทำให้ยาชอบประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัว
 วยเขาไม่เคยทอดทิ้งภรรยาคนเดียว แต่ทุกคนทอดทิ้งเขา เพราะไม่สามารถจะทน
 ความประพฤติกและจิตใจอันกว้างขวางของเขาได้ ยาชอบให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่คนอื่นได้
 แต่ยาชอบไม่เคยคิดจะให้อะไรแก่ตัวเองและลูกเมียเลย ในเรื่อง "รักและร้าง"
 จึงเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตจริงของยาชอบ ซึ่งแสดงถึงการไกร่รัก แล้วก็ต้องเสียรัก ในเรื่อง
 ทองจันทน์ทองหินและทอดทิ้งภรรยา เกือบทุกคนด้วยความขมขื่นและปวดร้าวแสนสาหัส
 แต่ในชีวิตจริงยาชอบต้องถูกภรรยาทอดทิ้งและขมขื่นแสนสาหัสเช่นกัน ถึงแม้ "เรื่องรัก
 และร้าง" จะเป็นความผิดของมาลัย ฐุพินิจในตอน "รัก" โดยกำหนดให้นักเขียนช่วย
 กันแต่งถึง 6 นามปากกา โดยมียาชอบเขียนในตอน "จิระวัตร" แล้วเรื่องนี้ก็ไม่ได้
 รับการแต่งต่อ อาจจะเป็นไปได้ที่ยาชอบเกิดความประทับใจในเนื้อเรื่อง และแลเห็น
 ว่าจะมีความจริงส่วนหนึ่งในชีวิตของตน จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะแต่งต่อไปในตอน
 "ร้าง" โดยใช้จินตนาการ และประสบการณ์ในชีวิตมาผูกเรื่องขึ้น

ยาชอบเป็นนักประพันธ์ที่มีอารมณ์และวาจาอ่อนหวานมาก จะพูดจาสิ่งใดก็เป็น
 ที่ประทับใจอยู่ทุกโอกาส โดยเฉพาะกับสตรีที่เขารักแล้ว เขาจะใช้วาจาที่ไพเราะเป็น
 พิเศษ ดังที่ คุณ ประภาวิวัฒน์ กล่าวถึงการพูดของยาชอบว่า "ยาชอบ เวลาพูดกับ
 ภริยา เขาเรียกตัวเองว่า "ผัว" แทน ผม หรือฉัน เรียกภริยาว่า "เมีย" แทนที่จะเรียก
 ว่า เธอ หรือ น้อง แต่นักเป็นพิเศษยวดยิ่ง ซึ่งไม่มีรายอื่นอีก"² การใช้คำว่า "ผัว"
 และ "เมีย" ยาชอบก็ได้นำมาใช้ในงานเขียนเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น เรื่อง
 "เมียน้อย" "รักแท้" และ "หลังฉากผู้ชาย" เป็นต้น ตัวอย่างเช่น จากเรื่อง
 "เมียน้อย" พัลลภใช้คำแทนตัวเองว่า "ผัว" เมื่อพูดกับภรรยาว่า

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 1 หน้า 727

² คุณ ประภาวิวัฒน์ "ข้อคิดคำนึงในการแปลหนังสือหรือวรรณกรรม"

"อัมพวันของตัวยังสวยอยู่" พัลลภตอบแล้วเอามือขำใหม่โอบสะเอว

กรรยาของเขาไว้

"ตัวเกรงกลัวเจ้าขาวเขาจะอยากได้อัมพวันเจ้าสาวของเขา

มากกว่าตัวเจ้าสาวจริง ๆ เสียอีก"¹

เรื่องเธอต้องการมีดอกไม้สีม่วงในมือ ได้แสดงให้เห็นถึงหัวใจอันว่าแหวนของ ยาชอบ และความต้องการที่จะแสวงหาสตรีคนหนึ่งซึ่งรักเขา เข้าใจเขา และข้อสำคัญ จะต้องไม่ทอดทิ้งเขา ยาชอบได้เคยเขียนจดหมายบอก "พนิกา ภูริทัต" ในเรื่อง ผู้หญิงที่จะก้าวมาสู่ตำแหน่งภริยาของเขากว่า "มีใครที่จะคิดว่า ฉันตั้งผู้ที่จะเป็นยอกรัก ของฉันไว้ในตำแหน่งแม่ของฉันด้วย ไม่มีมนุษย์กิด ไม่มีมนุษย์จะนึกว่า ฉันเลือกวาง ความรักไว้ในที่ประณีตบรรจง และในมุมที่ละเอียดเพียงไร...ถ้าในทะเลซางเหมาะแก่ การ เป็นยอกรัก เป็นนางในฉัน"²

ยาชอบรักพนิกา ภูริทัต ถึงกับตัดสินใจไปอยู่วัดเตรียมตัวบวช เพื่อชำระจิตใจ และร่างกายให้สะอาด จะได้เหมาะสมกับความงามอันบริสุทธิ์ของเธอ แต่ยาชอบก็ ผิดหวัง เพราะในความรักนั้นทั้งสองรักกันได้ แต่ในชีวิตจริงการที่จะได้ครองคู่กันนั้นเป็น ได้แต่เพียงในความฝัน ในเรื่อง "สวรรค์คนยาก" ยาชอบได้พูดว่า "วิสัยจิตมนุษย์ ย่อมที่ราคาสິงที่ยังไวไ้ได้รับสูง เกินกว่าสิ่งทีตัวไ้รับไ้แล้วอยู่เสมอ"³

ดังนั้น พนิกา ภูริทัต จึงเป็นสตรีนางหนึ่งที่เหมือนดอกไม้สีม่วง ที่ยาชอบไม่ มีวันทีจะได้มาไว้ในมือ แต่ในยามทุกข์ยากเธอก็เป็นสิ่งที่หนึ่งในความนึกคำนึงที่ปลอบ ประโลมใจเขา ดังที่ยาชอบเขียนไว้ในจดหมายว่า "คาซา วันนี้ฉันอยู่อย่างไม่มีเงินเลย

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 1 หน้า 720 - 721

² เทียน เหลียวรักวงศ์ ผู้รวบรวม จดหมายรักใน ชีวิตจริงของยาชอบ
หน้า 480 - 481

³ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 2 หน้า 122

ไม่มียามวนสูบ มีแต่ยาเส้น แต่ถึงกระนั้นฉันก็อยู่ก่ายความสำราญใจ ก่ายความรู้สึก
ว่าฉันมีค่า¹

จากเรื่องเชือกทองการมีดอกไม้สีม่วงในมือ ยาชอบได้เขียนถึงนางในจินตนา
การของเขาว่า "ข้าพเจ้า ผู้มีขอยกมายอดรักคลอข้างอยู่ตรงประตูจักรัก-หาจนบัดนี้ ก็ยัง
คลอข้างอยู่ไม่ห่างกาย ตรงนี้บรรดาผู้รู้จักชีวิตจริงของข้าพเจ้า หรืออย่างน้อยก็ประกาศ
ผู้ที่เคยเป็นเมียข้าพเจ้าคงจะหัวเราะ แะขำเถิก"²

เมื่อพิจารณางานเขียนของยาชอบแล้วก็อาจกล่าวได้ว่า ความรักเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง
อย่างหนึ่งที่หล่อเลี้ยงให้ยาชอบอยู่ได้ในโลกของวรรณกรรม ไม่ว่าความรักนั้นจะอยู่ใน
โลกของความจริงหรือในโลกของความฝัน

2.2 ความเป็นคนเจ้าอารมณ์ ชีวิตของยาชอบนั้นเขาประสบความสำเร็จ
ทุกขมากกว่าความสุข ยากจนมากกว่าร่ำรวย แต่แปลกจากที่งานประพันธ์ของยาชอบ
ไม่ได้แสดงความเจ็บปวดและขมขื่นให้ปรากฏเห็นเด่นชัดเลย ทั้งนี้อาจจะเพราะ
ยาชอบเป็นคนมองโลกในแง่ดี มีอารมณ์ขัน และเป็นนักต่อสู้ชีวิต แต่สิ่งหนึ่งที่ยาชอบ
ได้รับจากประสบการณ์ในชีวิต คือสร้างนิสัยเป็นคนเจ้าอารมณ์ให้แก่เขา เพราะเขาได้
รับการอบรมให้เก็บกดอารมณ์มาตั้งแต่เล็ก ในวัยเด็กเขาต้องเอาใจผู้ใหญ่ เมื่อเติบโตใหญ่
เขาก็อยากจะทำเอาแต่ใจตัว จากชีวประวัติของเขาจะแสดงให้เห็นได้ว่า สิ่งใดที่ความรู้สึก
แล้วยาชอบจะไม่ทำ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการงาน หรือในด้านการดำเนินชีวิต

สันต์ เทวรักษ์ ได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้ศึกษาว่า "สาเหตุหนึ่งที่ยาชอบเขียนผู้ชนะ
สิบทิศ ไม่จบเพราะไทยแพ้พม่า ถูกโชติเขาไม่ยอมเขียน ทั้ง ๆ ที่มีโครงเรื่องจบ

¹ เขียน เหลียววิรัตน์ ผู้รวบรวม จดหมายรักในชีวิตจริงของ "ยาชอบ"

² โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาชอบ เล่ม 2 หน้า 650

เรียบร้อยแล้ว¹ ความเป็นคนเจ้าอารมณ์ของยาขอบนั้นได้มาปรากฏในงานประพันธ์เรื่องสั้นควย กล่าวคือตัวละครทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่เป็นตัวละครที่แสดงความเป็นเจ้าอารมณ์ด้วยกันทั้งนั้น แม้แต่ "ชมพู" ในเรื่อง "มัลลิกา" ยาขอบได้สร้างให้ตัวละครตัวนี้เป็นชายที่สุภาพ มีความสุขุม เยือกเย็น และอดทน แต่เมื่อพิจารณาด้วยคำในบทสนทนาระหว่างชมพู และมัลลิกาแล้วจะเห็นความเป็นคนเจ้าอารมณ์ของชมพูที่ซ่อนเร้นอยู่ ตัวอย่างเช่น

"อู๋ ทำไม" เขาตอบควยหน้าและเสียงดู ซึ่งฉันนึกแล้วคิดว่า
เองไม่หายว่ามีเหตุผลอะไร ที่ฉันต้องประหม่าเสียงดูของเขา
ในเมื่อผู้ชายคนไหนก็ไม่กล้าดูฉันเลย เขาพูดต่อไปว่า "ถ้าเรา
จะสนิทสนมกันโดยไม่ถือว่า ความจริงก็สิ่งสำคัญที่สุดแล้ว ก็ขอให้
เราอยากบงกันเลยดีกว่า ผมเชื่อว่าเราต่างฝ่ายต่างจะได้คิดถึงกัน
แล้วยิ่งแน่ใจในความคิดนี้เมื่อได้ยินคุณบอกกับคุณหญิง ยิ่งกว่านั้น
ชาวบ้านยังบอกอีกว่า คุณสั่งเขาไว้ให้บอกทางผม ก็แล้วกันถึงที่
ผมมาถึงจะต้องพูดทำไมว่า อู๋ คุณชมพู คุณกวรพุกว่า ชมพูจา
กำลังคิดถึงชมพูที่เกียว."²

จากชีวิตจริงของยาขอบในด้านความรักนั้น ยาขอบได้บรรยายบางท่านมาด้วย
ความเสียสละอย่างสูงของ เธอที่จะยอมแต่งงานแบบวิวาห์กนธรรพกับยาขอบ ดังนั้น
เรื่องสั้นหลายเรื่องของยาขอบจะแสดงให้เห็นได้ว่าพระเอกมีฐานะต่ำกว่าคุณนางเอกมาก
และใช้เรื่องฐานะเป็นอุปสรรคสำคัญของความรัก ยาขอบมีความกตัญญูอย่างมากที่
ผู้ใหญ่จัดการแต่งงานของลูก โดยไม่คำนึงถึงความรักและความต้องการของลูกเลย

¹ สันต์ ท. โกมลบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรณีการ ฤทธิเดช เป็นผู้
สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 534 ตากสิน กรุงเทพมหานคร เมื่อ 11 มิถุนายน 2520

² ไซติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 223

ในเรื่อง "สววรรค์คนยาก" ศักดิ์ จัตุรภัทร ได้เป็นตัวแทนความคิดของยาขอบ ในการคัดค้าน ประเพณีการแต่งงานที่ต้องเอาใจผู้ใหญ่ และได้แสดงให้เห็นวิธีการแก้ปัญหาอย่างหักห้าม ด้วยการบอกให้ผู้ใหญ่ทราบถึงความรักของตน และจะแต่งงานกันไม่ว่าผู้ใหญ่มองเห็นชอบหรือไม่ก็ตาม ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเป็นคนเจ้าอารมณ์ เอาแต่ใจตัวเอง แต่ก็มีเหตุผลส่วนตัวที่น่าฟัง ตัวอย่างเช่น

"หนีตามกันไป ตายศักดิ์ เอาอะไรมาผูก ซึ่งหยาบคายเสียเหลือเกิน"
 "ไม่หยาบเลยยอครัก มันเป็นวิธีที่มีผลเท่ากับแต่งงานเหมือนกัน แต่เป็นวิธีที่สองต่างออกไปจากวิธีที่หนึ่งตรงที่เราไม่มีการวัดเชิฐ ไม่มีแม่ ไม่มีพระ มันเป็นการแต่งงานที่ต้องการพิธีเพียงดวงใจสองดวง ที่ซื่อตรงต่อกัน...เราไม่ต้องหนีใคร มาอยู่ด้วยกันในบ้าน ๆ หนึ่งโดยเปิดเผย เป็นหลักแหล่งเหมือนมนุษย์ทั้งหลาย ไม่หนีหน้าใครและเราก็ไปบอกนายทะเบียนที่อำเภอว่าเป็นัวเมียกัน เป็นเจ้าบ้านหลังที่เราอยู่ เราทำถูกต้องเหมือนกัน เสียแต่แปลกไปนิดหน่อยเท่านั้นเอง... คนทุกคนยอมรับรัก อยากจะทำข้างความดี...อยากแต่งงาน...มันต้องมีอะไรสักอย่างสิ เราจึงไม่ได้ทำสิ่งที่อยากทำ คิดกันด้วยปัญหาค้น ๆ เหล่านี้ ก็น่าจะเห็นนอกเห็นใจเราคงจะมี"¹

2.3 ความรักในการอ่านและการศึกษา ยาขอบมีประกาศนียบัตรรับรองความรู้ว่าเคยเรียนถึงชั้นมัธยมปีที่สี่เท่านั้น แต่จากงานประพันธ์ของยาขอบกลับได้แสดงถึงความรู้และประสบการณ์ในชีวิตอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้อาจจะเพราะ ในวัยเด็ก พระยาบริหารนครินทร์บังคับให้อ่านหนังสือ ก่อนอ่านต่อในวันนั้น ก็ต้องเล่าความที่อ่านเมื่อวันก่อนให้ท่านฟังด้วย เล่าผิดก็ถูกทำโทษการถูกฝึกเช่นนี้ทำให้ยาขอบเป็นคนช่างสังเกต เป็นนักเก็บความ

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมลอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 124-125

และข้อความ และในที่สุดโดยไม่รู้สึกตัวก็ได้สร้างนิสัยรักการอ่านให้แก่ยาขอบด้วย จะเห็นได้ชัดจากชีวประวัติของยาขอบว่าเขารักการอ่านมาก เมื่อไปอยู่กับพระยาพิทักษ์ภูบาลได้มีหน้าที่รักษาความสะอาดห้องหนังสือของท่าน ยาขอบได้แอบเอาหนังสือของท่านมาอ่านจนท่านจับได้ แม้ว่าพระยาพิทักษ์ภูบาลจะได้ชื่อว่าเป็นคนดู รักและห่วงแหนหนังสือของท่านมาก แต่เมื่อใดแลเห็นยาขอบมีใจรักในหนังสือท่านก็อนุญาตให้ยาขอบอ่านได้ แต่มีข้อแม้ว่าถ้าอ่านเรื่องใดแล้วต้องเล่าเรื่องนั้นให้ท่านฟัง ถ้าเล่าผิดท่านจะเชกศรีษะ ยาขอบได้รับการฝึกการเล่าเรื่องย่อมาอย่างถี่ถ้วนแล้วจากพระยาบริหารนครินทร์คังนั้น "หัวข้าพเจ้าเป็นเครื่องเล่น อันสนุกของท่านสรวตริใหญ่ แห่งราชสำนักสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ก็ตรงที่หมายมั่นว่า จะเชกแล้วมันไม่โกเชก"¹

นิสัยรักการอ่านหนังสือของยาขอบนั้นเป็นที่ทราบกันดีในหมู่ญาติสนิทมิตรสหายของเขา ยาขอบจึงได้รับหนังสือจากเพื่อนฝูงอยู่เสมอ เมื่อยามเจิบใช้สิ่งที่ยาขอบต้องการมากที่สุดก็คือ หนังสือ จะเห็นได้จากจดหมายที่ยาขอบเขียนถึง สันต์ เทวรักษ์ว่า

"เหงา กฎของรพ. การพักผ่อนสำคัญกว่าหรือเท่า ๆ กันกับยา จึงต้องนอน...พุกมาก ๆ พยาบาลก็คอยเตือน เพื่อนที่อาศัยได้คือหนังสือ อ่านเสียวันละเล่มสองเล่มจนไม่มีอะไรอ่านอยู่แล้ว...

สำหรับคุณ ขอเสนอสนทนาสักชุด ยังจะหยิบจากผู้พิมพ์ได้หรือไม่ ถ้าใครตำเถินเสียแล้ว โปรดเขียนโน้ตสั้นให้ประกายไปซื้อ ขอเพียงได้ซื้อเขาถูกลงมา ผมชอบการวางตัวละคร ซึ่งเป็นของใหม่ ไม่แต่เพียงในกระบวนการเรื่องของคุณเท่านั้น สำหรับตัว ๆ ไปด้วย ผมได้อ่านบ้างไม่ได้ อ่านบ้าง อยากจะได้รวดเคี้ยวจบเสียที...²

¹โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 357

²สันต์ ท. โกมลบุตร "บุเรงนองรำลึก" ใน ยาขอบอนุสรณ์ หน้า 117-118

* เรื่องสั้นของยาขอบ ได้แสดงให้เห็นถึงความรู้อันได้สะสมมาอย่างดีแล้วจากหนังสือต่าง ๆ ทั้ง วรรณคดี สารคดี และบันเทิงคดี ได้ไม่มากเท่าใดในเรื่อง "ผู้ชนะสิบทิศ" หรือ "สามก๊ก ฉบับนิพนธ์" เพราะเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่องตลอดจนเทคนิคของเรื่องสั้น ไม่เปิดโอกาสให้แต่ได้มีเรื่องสั้นบางเรื่องที่ยาขอบได้สอดแทรกความรู้ที่ได้มาจากการอ่านหนังสือประเภทที่กล่าวมาแล้วข้างต้นลงไป เช่นเรื่อง มัลลิกา มารหัวใจ รักและร้าง - รักหลังราชบัลลังก์ สวรรค์คนยาก และ อารมณ์ เป็นต้น ตัวอย่างเช่นจากเรื่อง "มัลลิกา" ยาขอบได้เขียนไว้ว่า

1 น. คินเคียวกันนี้ ไม่หลับทั้งที่พยายามไม่ล้มตาอยู่เกือบสองชั่วโมง ลุกออกมาหาหนังสืออ่าน ได้มีราศสุนทรภู่ คิดว่าจะช่วยให้อารมณ์เพลิน แต่ที่ไหนเล่า พลิกไปไม่กี่หน้าก็พบ

อันทุกข์โศกโรครอนนอนไม่หลับ
เกิดสำหรับร่างกายทั้งชายหญิง
ควรรักกันพันเผื่อเหลือประวิง
อนาถนึ่งนอนนึกรำลึกกัน

ท่านมหากวีเจ้าชา ท่านหาให้ฉันเสียความที่เชื่อตัวเองว่ายังไม่รักเขาเสียแล้ว ทั้งคึกทั้งเงียบเช่นนี้ รับเจ้ากะ ว่าในความรู้สึกและนึกคิด มีแต่เขา ข้า ๆ ขาก ๆ อยู่สิ่งเดียว ถ้าการนอนไม่หลับและคิดถึงเขา เป็นการพิสูจน์ว่าได้รักเขาเสียแล้ว ฉันก็อยากร้องไห้...¹

อิทธิพลของเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบ

จากการศึกษาและวิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบทั้ง 18 เรื่อง ผลปรากฏว่าอิทธิพลของเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบนั้นมีไม่มากนัก ยาขอบยอมรับเฉพาะ

¹ โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 หน้า 200-201

ในด้านรูปแบบ และกลวิธีในการแต่งเท่านั้น ส่วนความคิดในด้านการผูกเรื่องต่าง ๆ เป็นของยาขอบเอง เรื่องสั้นของยาขอบส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความรักและครอบครัว ยาขอบได้มองปัญหาอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับความเป็นจริงโดยนำปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเข้ามาพิจารณาด้วย แล้วจึงนำเสนอให้แก่อยานในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนในด้านกลวิธีการแต่งนั้น ยาขอบได้แสดงให้เห็นในเรื่องความคิดสร้างสรรค์ จะเห็นได้ว่าเรื่องสั้นที่อยู่ในรูปจินตนิยายนั้น เขาก็ได้ใช้กลวิธีในการแต่งที่แปลกออกไปจากเรื่องสั้นธรรมดา

เรื่อง "เชตถองการมีดอกไม้สีม่วงในมือ" เป็นการเขียนเรื่องสั้นที่ใช้กลวิธีในการแต่งที่แปลกและใหม่มาก เพราะเป็นเรื่องที่แสดงถึงจินตนาการ และอารมณ์โดยแท้จริง ตัวละครทั้งหมดที่เป็นสัญลักษณ์ ที่เป็นคนที่มีชีวิตจริง ๆ และเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงและรู้จักดีของคนในสมัยนั้น ผู้ศึกษาได้พบว่านักเขียนส่วนใหญ่ในสมัยของยาขอบนั้นนิยมการเขียนโดยใช้กลวิธีในการแต่งเช่นเดียวกับของ กิ๊ว เคอ โมปัสซัง และ โอ เฮนรี่ สำหรับยาขอบนั้นเขาเขียนเรื่องสั้นโดยไม่ยึดแนวการเขียนของผู้ใดโดยเฉพาะ จะเห็นว่าเรื่อง "มูมมิด" ยาขอบสามารถจบเรื่องได้ "แบบไม่คาดคิด" แต่ยาขอบก็ไม่ยอมจบ คำเนินเรื่องก็ออกไปจนจบแบบความสุขแบบธรรมดา การจบแบบนี้ยาขอบนิยมใช้มาก พอ ๆ กับการจบแบบทิ้งปัญหาให้ผู้อ่านมีโอกาสดูจินตนาการด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการจบเรื่องที่ล้ำสมัยมาก ปรากฏในภายหลังว่านักเขียนรุ่นใหม่ ๆ ในสมัยนี้ก็นิยมการจบแบบทิ้งปัญหาให้ผู้อ่านได้จินตนาการเอาเองกันมาก

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้ให้สัมภาษณ์แก่วัยศึกษาว่า "เรื่องสั้นของยาขอบนั้น อิทธิพลของตะวันตกมีอยู่น้อย แต่เรื่องสั้นของยาขอบเคยในข้อคิด มีนิด ๆ ถ้าจับไม่ได้จะจับไม่ได้"¹

เจือ สตะเวทิน ให้สัมภาษณ์แก่วัยศึกษา เกี่ยวกับการเขียนเรื่องสั้นของยาขอบว่า

¹ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ บรรณาธิการ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อ 12 ตุลาคม 2520

"เรื่องสั้นของยาขอบเข้ายุคสมัยใหม่ คือเขียนเรื่องตามใจชอบ ไม่นิยมกฎเกณฑ์มากนัก ยาขอบคงรู้เทคนิคเรื่องสั้นสากลดี แต่เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่นิยมตามแบบของใคร"¹

สรุปได้ว่าอิทธิพลของเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบนั้น มีในก้านรูปแบบและกลวิธีในการแต่ง แต่ในด้านแนวความคิดการผูกเรื่อง ท่วงทำนองการแต่ง และกลวิธีในการแต่งบางอย่างนั้น เป็นความคิดเชิงสร้างสรรค์ของยาขอบเอง

๑. คุณค่าเรื่องสั้นของยาขอบ

จากการศึกษาเรื่องสั้นของยาขอบทั้ง 18 เรื่อง ปรากฏผลว่ายาขอบได้ทำให้งานเรื่องสั้นมีคุณค่าเพิ่มขึ้นจากคุณลักษณะด้านการประพันธ์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คุณค่าที่ปรากฏเห็นชัดในก้านต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

1. ก้านสุนทรีย์ ความเพลิดเพลิน และความจรรโลงใจ ยาขอบเป็นนักเขียนผู้มีแรงบันดาลใจที่จะหลั่งไหลความคิด และความรู้สึกนั้นออกมาเป็นตัวอักษรที่จะให้ผู้อื่นได้รับรู้ เมื่อมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากระทบความรู้สึกนึกคิดของเขาเสมอ ความบันเทิงใจในการสร้างสรรค์งานของยาขอบนั้นสามารถเร่งเร้า และเย้ายวน ให้ผู้อ่านมีความคิดร่วม คล้อยตามทั้งในด้านความรู้สึกและอารมณ์ได้เป็นอย่างดียิ่ง ลักษณะสำคัญประการแรกที่ผู้อ่านจะไ้รับก็คือในก้านสุนทรีย์ ยาขอบมีกลวิธีการแต่ง และท่วงทำนองการแต่งที่สร้างคุณค่าก้านสุนทรีย์เป็นพิเศษ ถ้อยการใช้ความละเอียดประณีตในการใช้ถ้อยคำ สำนวน ที่ให้ความอ่อนหวานไพเราะ และจินตนาการอันบรรเจิดที่แทรกซึมเข้าสู่อารมณ์ของผู้อ่านได้อย่างสมบูรณ์ เรื่องที่แสดงสุนทรีย์ได้ก็เด่นเป็นพิเศษในความรู้สึกของผู้ศึกษา

¹ เจื้อ สตะเวทิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กรรณิการ์ ฤทธิเดช เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 337/9 ซอยคำวงศ์อุทัย กรุงเทพมหานคร เมื่อ 6 มิถุนายน 2520

คือในเรื่องการใช้ถ้อยคำ ส่วนวนภาษาที่ก่อให้เกิดจินตนาการ ได้แก่เรื่อง "รักหลังราชบัลลังก์" ซึ่งเกือบตลอดทั้งเรื่องเต็มไปด้วยการใช้โวหารอุปมาอุปไมยที่ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์ และอารมณ์คล้อยตามไปกับความสงสาร และเห็นใจ ตัวละครในเรื่องเป็นอย่างยิ่ง

ลักษณะสำคัญในงานคุณค่าของเรื่องสั้นของยาขอบประการต่อมาคือการสร้างความเฟลิกเฟลีน และความจรรโลงใจ เรื่องสั้นของยาขอบทุกเรื่องให้ความเฟลิกเฟลีนแก่ผู้อ่านเป็นอันมาก เรื่องที่ให้ความเฟลิกเฟลีนและสนุกสนานแก่ผู้อ่านเป็นพิเศษได้แก่เรื่อง "จดหมายเจ้าแก้ว" ส่วนในด้านความจรรโลงใจนั้น ยาขอบได้ปลุกฝังความรู้สึกนึกคิดให้เห็นคุณค่าของความดีงาม และโน้มน้าวจิตใจให้อยากประพฤติปฏิบัติตามสิ่งที่เป็น "ความดี" หรือ "ความชอบ" ที่ยาขอบได้วางไว้ในโครงเรื่อง หรือวางไว้ในลักษณะของตัวละคร หรือแทรกไว้ตามบทสนทนา ซึ่งความจรรโลงใจเหล่านั้นได้แก่เรื่องดังต่อไปนี้

ให้ความจรรโลงใจในเรื่องความกตัญญู เช่น เรื่องมุนีมีก กระทั่งได้สอนบุตรว่า

"เราจะคงต้องสู้เจ้าคุณมุนีฯ ด้วยความดี เจ้าทำความดีเพื่อคนรักของเจ้า และพ่อก็จะทำความดีต่อเพื่อนผู้มีคุณของพ่อ ถึงได้ยวี่ไฉนจะเกลียดอย่างตักศิลาวิชาฉัตร แต่เขาเป็นคนที่มีบุญคุณนัก ถึงมุนีไม่รักก็มีเหวอการุญ เจ้าคุณมุนีฯ รู้ว่าพ่อลำเอียงเข้ากับลูกของตัว แต่เหวอทานรู้ว่า พอลำเอียงไปเข้ากับลูกเจ้าคุณมุนีฯ..."¹

* ให้ความจริงโลงใจในเรื่องการประเมินค่าของคนดี และความดี เรื่องสั้นหลายเรื่องของยาขอบได้แสดงให้เห็นว่า "ท่าของคน" นั้นอยู่ที่ความประพฤติที่ดีและความสามารถในการงานในเรื่อง "กามวาสี" อรรถ และ กฤษณา ได้แสดงให้เห็นว่าความดีของคนนั้นอยู่ที่รู้จักระงับอารมณ์ รักได้ ควบคุมความมีสติ มีขันติ โสรัจจะ และมีความเสียสละเพื่อความรักอย่างแท้จริง

เรื่อง "มัลลิกา" บิดาของมัลลิกาได้แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจเลือกคู่ครองให้กับธิดา โดยคำนึงถึงความดี และค่าของคน มากกว่าคนที่ปราศเพราะฐานะและชาติตระกูล ท่านได้ให้เหตุผลที่สนับสนุนความรักของธิดากับชนุแก่ภรรยาของท่านว่า

ลูกหญิงพุดอย่างถูกต้องที่สุด วยสาวและชีวิตวิวาห์ที่ราบรื่นยืนยงต้องการความรักและหน้าที่ของพ่อแม่มิแต่คอยระวังแต่ให้ลูกของตัวไปของแท้ อย่าให้พบของเทียมประการหนึ่ง และเพ่งเล็งถึงว่าคูครองจะครองกันได้โดยอยู่อย่างคน คือมีหลักฐานพอเพียงตามสมควร ไม่โคคย่นอยกว่ากนธรรมา เขาครองชีวิตกันอีกประการหนึ่ง... เชื่อว่าเด็กก็อย่างชญาจะอาศัยเงินของท่านไปค่อเงินจำนวนอื่นซึ่งเกิดขึ้นเพราะสติปัญญาของเขาเอง... ท่านชี้แจงให้เห็นว่าการที่ชญาจากห่วยทรายไปได้ โดยยอมให้คนตราหน้าว่าเป็นกนรายนั้น นั้นแสดงให้เห็นว่าเขาซื่อตรงจงรักตอลูกหญิงของท่านเพียงไร ปากลาวควยใจสุภาพบุรุษทหารว่าท่านต้องการลูกเขยคนที่แท้แล้ว มากกว่าลูกเขยหมาที่มีขนเป็นทองไปทั้งตัว...¹

ให้ความจริงโลงใจในศรัทธาที่พึงมีต่อพระพุทธศาสนา เรื่องสั้นของยาขอบหลายเรื่องได้แสดงให้เห็นความเชื่อในเรื่อง "กฎแห่งกรรม" ทำดียอมได้ก็ ทำชั่วยอม

✕ โค้วัว ไม่มีใครจะสามารถหลีกเลี่ยงความชั่วที่ตนกระทำเอาไว้ได้ คนที่ทำผิดนั้นถ้าไม่ทุกข์ทรมาน ก็ต้องได้รับความทุกข์ทรมานใจ เรื่องที่แสดงให้เห็นกฎแห่งกรรมเด่นชัดมาก ก็เรื่อง เพื่อนแพง, เมียน้อย, และรอยโค รอยเกวียน ตัวอย่างเช่นเรื่องรอยโค รอยเกวียน กฤษ ธรรมภาณี ได้รับความทุกข์ใจแสนสาหัส เมื่อวัลลภภรรยาสาวของเขาหนีตามชู้ไป ทำให้เขานึกได้ถึงกรรมที่เขาได้ทำไว้กับพระวิเศษฯ โดยกรรมที่เขาได้ลักพาภรรยาของท่านไป กรรมนี้ทำให้ต้องนึกถึงคำพระที่เทศน์ไว้ว่า "บุคคลใดทำอกุศลด้วยกายวาจาจิต อันชั่วร้ายนั้นก็จะไปเวรานุเวรติดตามผู้นั้นไป" ดูทั้งกงเกวียนอันเวียนพันกันไปตามโคและกงเกวียนนั้นก็ตามกระแทกเท้าแห่งโค รอยเกวียนย่อมติดตามรอยโคอยู่เป็นนิจ"¹

2. กานความรูและสติปัญญา เรื่องสั้นของยาขอบนอกจากจะให้คุณค่าในด้านสุนทรีย์ความเพลิดเพลิน และความจรรโลงใจแล้ว ยังพบว่าเรื่องสั้นของยาขอบบางเรื่องยังได้ให้สาระประโยชน์ในด้านความรู้ด้วย แม้จะเบาบางนัก แต่ก็สามารถทำให้ผู้อ่านได้รับทราบสภาพความเป็นอยู่ของชนกรุงเทพฯ ในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง และหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เล็กน้อย และได้ทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ ภูมิประเทศ และขนบธรรมเนียมประเพณีชาวอำเภอบางปะอินอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ยาขอบได้พรรณนาให้ผู้อ่านได้ได้เห็นสภาพสังคมของชนชั้นสูงในงานราตรีสโมสรแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ว่า

หลอนจะปักความเอื้อเฟื้อและหน้าที่สุภาพบุรุษของเขาไม่ได้ จึงต้องยินยอม
ท่านขุนนางหนุ่มก็ไจรวกับมังกรไค้แก้ว สาวเท่าประชิดเข้ามา คอยบรรจง

รูปร่างเสียกันหนาวกะหีบสี่แดงคลุมลงบนไหล่หลอน...เขาเห็นยาวไหล่หลอน
หันกลับมาแล้วกอดกายหลอนแนบสนิทไว้ในอ้อมแขน ก้มลงจูบเอา จูบเอาอย่าง
ไม่ปราณีปรารถยา

ที่แรกหลอนตะลึง ด้วยคาดไม่ถึงว่าเหตุการณ์จะบังเกิดขึ้นเช่นนี้ ต่อเมื่อ
ถูกจูบหนักสองสามครั้งจะคืนสติ แต่ในกาละนี้หลอนจะร้องไวยวายไค้อย่างไร
เพราะอยากมากับเขาเอง และในสถานที่ซึ่งมีงานเอ็กเกริกเช่นนี้ เป็นงาน
ที่ ๆ สำเร็จสำราญใจกระชากกระชากอวดกันและกันระหว่างหนุ่มสาว เป็น
งานที่น่าอัศจรรย์เร้าร้อนในเรื่องรักของท่านผู้ที่เป็นงานที่ปล่อยโอกาสให้ทั้ง
สองเพศซึ่งอยู่ในวัยคะนอง มีช่องเกี่ยวก้อยสนทนากันตามลำพัง ดังนั้นยอม
ยืนยันไว้ว่า การกอดจูบในบริเวณงานคืนหนึ่ง ๆ จักต้องมีขึ้นเป็นธรรมดา
เช่นในกาหลอนร้องขึ้นก็จะอาบอย่างน้อยถึงสองต่อ จึงได้แก่คืนนั้นโดยเต็มกำลัง
จนเหลือที่หลงไพร่ฟ้าฯ จะเอาชนะโดยไม่หักโหมอีกต่อไปได้ จึงต้องปล่อย
ทิ้งที่ยังไม่ยอมปล่อย¹

3. ค่านิยมทางสังคม เรื่องสั้นของยาขอบได้เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์
ของผู้เขียนและเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของสังคม ทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ทางด้าน
รูปธรรมหมายถึง เหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในสังคม ส่วนค่านามธรรมหมายถึงค่านิยม
ความเชื่อ และชีวิตจิตใจของชนในสังคมนั้น ๆ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของยาขอบ
ที่สอดแทรกลงไปอันแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของเขามากกว่า เรื่องสั้นของ
ยาขอบส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความรัก และชีวิตในครอบครัว ยาขอบเฝ้ามองปัญหาความรักอย่าง
ใกล้ชิดเกี่ยวกับความเป็นจริงด้วยการนำปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเข้ามาพิจารณาด้วย

แล้วจึง ตีแผ่ออกมาเป็นตัวอักษรให้ผู้อ่านได้รับทราบด้วยถ้อยคำสำนวนที่ให้อารมณ์ สะเทือนใจ คุณค่าทางสังคมในเรื่องสั้นของยาขอบแม้จะมีไม่มากนัก แต่ยาขอบ ก็ได้ให้ข้อคิดและการ เสนอแนะให้มีการแก้ไขปัญหาของสังคมบางประการ ได้แก่

3.1 เสนอความคิดว่า ผู้ที่อยู่ในกรอบจารีตประเพณีของสังคมเก่า โดยไม่คิดปรับตัวนั้นย่อมไม่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันอีกต่อไป ยาขอบได้เสนอความคิดนี้ในเรื่อง "รักและร้าง" ตอนมังกร บังอรต้องหนีโลกไปวาชี่ เพราะไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสามีอันเป็นที่รักของเธอได้

3.2 เสนอแนะแนวความคิดชนชั้นสูงหรือพวกผู้ถือการปรับตัวเพื่อให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ยาขอบได้เสนอความคิดนี้ไว้ในเรื่อง "รักและร้าง" ตอนพิศพรพิ้ง เป็นตอนหนึ่งแสดงถึงการขาดความจริงใจของคนในสังคมชั้นสูง พิศพรพิ้งหลงระเหิงในสังคมที่จอมปลอมจนทำให้เธอต้องสูญเสียสามีที่รักไปในที่สุด และจากเรื่อง "รักและร้าง" ตอนอุษา เป็นตอนที่แสดงให้เห็นว่าเจ้านายในสมัยนั้นไม่สามารถปรับตัวให้ยอมรับในความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ ในที่สุดหม่อมเจ้าหญิงอุษาก็ต้องเสียทองจันทน์ของพระองค์ไป

เรื่อง "มารหัวใจ" ได้แสดงให้เห็นสภาพชีวิตของชนชั้นสูงในกรุงเทพฯ และการยอมรับวัฒนธรรมของชนชาติตะวันตกบางอย่างนั้น ยาขอบได้แสดงความเห็นว่า ควรคำนึงถึงความเหมาะสมของวัฒนธรรม และประเพณีของไทยเราก่อน ยาขอบไม่เห็นด้วยกับงานเต้นรำในสังคมต่าง ๆ และยังไม่เห็นด้วยที่สุภาพสตรีไทย จับคู่เต้นรำกับชาวต่างประเทศ เพราะความไม่เหมาะสมทางกายทำให้ "อาการเขว่นโตงเตงของเมสาว และคำที่นายฝรั่งแกเหินๆ" ก็ล้าภาพล้าในหนังสือรายวัน แทนความน่าดูกลับเป็นน่าสงสารและน่าขบขัน"

ในเรื่องการแต่งงานยาขอบเสนอแนวความคิดว่า ผู้ใหญ่ในสังคมชั้นสูงไม่ควร
บังคับบุตรธิดาให้แต่งงานกันโดยขาดความรักเป็นพื้นฐานสำคัญในชีวิตวิวิธ เพราะการ
ขาดความรักทำให้คนเราขาดความอดทน และแล้วชีวิตสมรสก็จะมีแต่ความทุกข์ระทม
หาความสุขมิได้ ดังที่มาลีในเรื่อง "มารหัวใจ" ได้รับความทุกข์และขมขื่นอย่างแสน
สาหัสในการต้องตามใจบิดามารดาแต่งงานกับชายที่เธอไม่รัก ซึ่งตรงข้ามกับความสุข
ของมัลลิกา ที่บุพการีของเธอยอมรับในความจริงและความรักของเธอโดยคำนึงถึงค่า
ของคน และความรักของชายที่เธอรักมากกว่ายศศักดิ์และความร่ำรวย

3.3 เสนอแนวความคิดในเรื่องหญิงชายที่แหวกกรอบจารีตประเพณี
ของสังคม ว่าในบางครั้งบางเรื่อง สังคมควรจะเห็นใจมากกว่าทัณฑ์ ยาขอบได้ให้
เหตุผลในเรื่องความรักของเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุภาจันทร์และพันบุตรศรีเทพว่า

ไม่เข้าใจว่าทำไม เมื่อแม่ม่ายผัวตายแค่งสาวอายุ 30 ปี กับผู้ชายซึ่งอายุ
อาจอ่อนกว่าบ้างเกิดพิสมัยรักใคร่กัน จึงถือเป็นเรื่องผิด หรือถ้าจะควย
ความเป็นเจ้าเป็นข้าทางวรรณะซึ่งกันและกัน ก็ความรักนั้นมีอะไรที่ผิดกันไ้
อย่าว่าแต่ความแตกต่างของชนวรรณะเลย แม้ลัทธิศาสนาที่ยึดกันไม่ได้
ประวัติศาสตร์ก็บันทึกถึงพระนางโคมิโก พระเจ้าแผ่นดินญี่ปุ่นหญิงพระองค์หนึ่ง
ของประเทศอาทิตย์อุทัย รักกับนักบวชแห่งพุทธ นี่คือการแต่งงานรัก
แล้วเราจะเอาผิดอะไรหนักหนากับความรักที่ผิดแต่ในค่านางชนวรรณะ เช่น
แม่อยู่หัวม่ายและเจ้าหนูมยุเฝ้าห่อพระ...

จากเรื่อง "เมียน้อย" ยาขอบได้แสดงความเห็นใจในสภาพชีวิตของผาณิต
ที่ต้องตกไปเป็นเมียน้อยของพลเอก ความรักและความอ่อนแอ ทำให้เธอต้องทำความผิด
ความทุกข์ระทมที่รู้สึกว่าได้ทำความชั่ว แต่ไม่รู้จะแก้ปัญหาวีชีวิตได้อย่างไร เพราะตัดรัก
ไม่ขาดนั้นเป็นสิ่งที่ควรแก่การเห็นใจและสงสารยิ่ง

๒๕

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และ ข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ มีสาระและรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษา และการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาเรื่องสั้นของยาขอบในค่านรูปแบบ โครงเรื่อง และแก่นเรื่อง ปรากฏการแต่ง กลวิธีในการแต่ง และท่วงทำนองการแต่ง
2. ศึกษาอิทธิพลของชีวประวัติของยาขอบ และอิทธิพลของเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบ

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาเรื่องสั้นของยาขอบ
2. ศึกษาชีวประวัติและงานประพันธ์ของยาขอบ โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและผลงานวรรณกรรมของยาขอบ และโดยการสัมภาษณ์จากบุคคลที่ใกล้ชิดในด้านการงานและชีวิตส่วนตัวของยาขอบ
3. ศึกษาอิทธิพลเรื่องสั้นของตะวันตก ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเขียนเรื่องสั้นในสมัยของยาขอบ
4. วิเคราะห์รูปแบบ โครงเรื่อง และแก่นเรื่อง กลวิธีในการแต่ง ท่วงทำนองการแต่ง และคุณค่าทางวรรณศิลป์จากเรื่องสั้นของยาขอบ
5. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาวิเคราะห์ สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. ประวัติและผลงานของ โชติ แพร่พันธุ์

โชติ แพร่พันธุ์ เกิดเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ.2450 บิดาคือ เจ้าอินทร์แปลง เทพวงศ์ บุตรเจ้าหลวงเมืองแพร่ มารดาชื่อจ้อย ซึ่งเป็นข้าหลวงคนห้องของหม่อมเจ้าย ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคางวราธรรมา

โชติ แพร่พันธุ์ กำพร้าบิดามารดาตั้งแต่เยาว์วัย ชีวิตเบื้องต้นจึงมีผู้อุปการะหลายท่าน อาทิ พระยาบริหารนรินทร์ และพระยาพิทักษ์ภูบาล เป็นต้น

ด้านการศึกษา โชติ แพร่พันธุ์ ได้รับการศึกษาถึงชั้นมัธยมปีที่ 4 จากโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

ด้านชีวิตครอบครัว โชติ แพร่พันธุ์ มีภรรยาหลายคน แต่อยู่กันไม่ยืดยาว เพราะเขามีอุปนิสัยเจ้าชู้ และรักเพื่อนมากกว่าสิ่งอื่นใด เขาให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่แก่ผู้อื่นได้ แต่โชติไม่เคยมีอะไรให้แก่ตนเองและครอบครัวเลย เขามีบุตรกับนางจรัส แพร่พันธุ์ ภรรยาคนแรกเพียงคนเดียวคือ นายมานะ แพร่พันธุ์ ซึ่งดำเนินอาชีพตามรอยบิดา เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ในเมืองอยู่ในปัจจุบันนี้

ด้านหน้าที่การงาน โชติ แพร่พันธุ์ เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในทั้งการงานอย่างน่าภาคภูมิใจ ทั้งงานโฆษณา งานประพันธ์ และงานหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะในด้านการประพันธ์นั้น นับตั้งแต่ถูกลอบ ฉายประติมากรรม สนิบสนุน โชติ แพร่พันธุ์ โดยให้กำเนิดนามปากกา "ยาขอบ" ขึ้นแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2472 นามปากกานี้ก็รุ่งโรจน์อยู่ในวงการวรรณกรรมของไทยตลอดมาตราบเท่าทุกวันนี้ วรรณกรรมที่ทำให้ยาขอบได้รับชื่อเสียงอย่างสูงก็คือ อดทนนิยายผู้ชนะสิบทิศ

ในด้านการหนังสือพิมพ์นั้น ยาขอบก็มีความสามารถสูงเด่น เขาเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ "สุริยา" เป็นผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ "สยามนิกร" และได้รับเลือกตั้งให้เป็นนายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.2489 และในปีเดียวกัน ยาขอบก็ได้รับเกียรติให้เป็นกรรมการวางหลักสูตรวิชาการหนังสือพิมพ์แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตำแหน่งสุดท้ายที่ยาขอบได้รับแต่งตั้งก็คือ ตำแหน่งกรรมการบริหารหนังสือพิมพ์ "ประชามิตร" เมื่อ พ.ศ.2490

สุขภาพของยาขอบเริ่มเสื่อมโทรมลงตามลำดับตั้งแต่ปี พ.ศ.2492 และได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ.2499 ยาขอบได้รับการฌาปนกิจศพอย่างสมเกียรติ นักประพันธ์ผู้มีนามอุโฆษ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2500

2. ความเป็นมาและลักษณะเรื่องสั้นของไทย พ.ศ.2428 ถึง พ.ศ.2496

เรื่องสั้นของไทยได้มีวิวัฒนาการมาจากวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่าคือนิยายและนิทาน โดยเฉพาะนิทานใน "ครูโงะวาท" เรื่อง "คนหาปลาทั้งสี่" นับว่าเป็นจุดอรุณแห่งเรื่องสั้นของไทย เพราะเป็นเรื่องของคนธรรมดาที่มุ่งแสดงแก่นของเรื่องคือความโง่งของคน

นิยายและนิทานของไทยที่ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือ "วชิรญาณวิเศษ" แสดงถึงวิวัฒนาการของเรื่องสั้นที่ชัดเจนขึ้น เรื่อง "สนุกนิมิต" ได้รับยกย่องว่าเป็นเรื่องสั้นเรื่องแรกของไทย เรื่องสั้นของไทยได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนมีลักษณะเป็นเรื่องสั้นที่สมบูรณ์ในระหว่างปี พ.ศ.2438-2472 เรื่องสั้นในช่วงนี้ จะมีแก่นเรื่องที่ชัดเจน อันแสดงให้เห็นสภาพความเป็นจริงของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความรัก และชีวิตครอบครัว ตลอดจนสภาพสังคมและปัญหาสังคมด้วย โครงเรื่องตามแก่นเรื่องเหล่านี้จึงมีความซับซ้อนกว่าในนิทาน และนิยาย กลวิธีในการแต่งก็พลัดแปลงมากขึ้น ทั้งในด้านการเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง สำหรับตัวละครส่วนใหญ่ก็มีความสมจริง กล่าวคืออุปนิสัยของตัวละครมีทั้งความดีและความเลวปะปนกัน ในด้านฉากและบรรยากาศของเรื่องได้พัฒนาตามลำดับแตกต่างจากฉากในนิทานหรือนิยายที่มีแต่ วัง วัดและป่าหรือมีการบรรยายอย่างคร่าว ๆ แต่ฉากในเรื่องสั้นช่วงนี้จะมีการให้รายละเอียดเกี่ยวกับฉากชัดเจนขึ้น และเริ่มใช้ฉากที่ผู้อ่านรู้จักและคุ้นเคย ทำให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับเหตุการณ์ในท้องเรื่องมากขึ้น

ต่อมาระหว่างปี พ.ศ.2472-2496 (ซึ่งผู้ศึกษากำหนดให้เป็นเรื่องสั้นในสมัยของยาขอบ) เรื่องสั้นในสมัยนี้อยู่ในระยะพัฒนา เรื่องสั้นของตะวันตกได้มีอิทธิพลต่อเรื่องสั้นของไทยเป็นอันมาก โดยเฉพาะในด้านรูปแบบ โครงเรื่อง และกลวิธีในการแต่ง

เรื่องสั้นของไทยในช่วงนี้อาจกล่าวได้ว่ามีทุกรูปแบบเช่นเดียวกับเรื่องสั้นของตะวันตก ซึ่งจำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้สองประเภท คือ เรื่องสั้นประเภทโรแมนติก และ ประเภทเรียลลิสติก โครงเรื่องส่วนใหญ่ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรัก และชีวิตครอบครัว โดยใช้ข้อขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง ความขัดแย้งภายในตนและความขัดแย้งของสังคม เป็นอุปสรรคสำคัญไปสู่ปัญหาของเรื่อง ส่วนแก่นเรื่องนั้นได้แสดงให้เห็นเรื่องราวหรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องสั้นประเภทเรียลลิสติก ได้มีนักเขียนหลายท่านในสมัยนั้นที่ได้อุทิศผลงานของเขาเพื่อสังคม เป็นการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ และความเป็นธรรม ตลอดจนปลูกคุณธรรมให้เกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน โดยเฉพาะในด้านความเสียสละ

ด้านตัวละครก็มีลักษณะสมจริงและมีชีวิตจิตใจ กลวิธีในการแต่งก็พัฒนาจนเห็นได้เด่นชัดนับตั้งแต่การเปิดเรื่อง การเล่าเรื่อง การดำเนินเรื่อง การสร้างตัวละคร และการปิดเรื่อง ฉากบรรยายฉากและฉากของเรื่องสั้นในช่วงนี้ นิยมใช้ฉากที่มีอยู่จริง ๆ ซึ่งผู้อ่านรู้จักและคุ้นเคย และถ้าเป็นฉากในจินตนาการผู้แต่งก็จะให้รายละเอียดจนผู้อ่านเกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับเหตุการณ์และเรื่องราวในท้องเรื่อง ซึ่งช่วยทำให้เรื่องดูสมจริงยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่าเรื่องสั้นของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2428-2496 มีวิวัฒนาการและ พัฒนาการตามลำดับทั้งในด้าน แก่นเรื่อง โครงเรื่อง กลวิธีในการแต่ง ตัวละคร และฉาก ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าเกี่ยวกับกลวิธีในการแต่ง และการสร้างบทบาทตัวละคร จะมีพัฒนาการเด่นที่สุด ซึ่งนักเขียนชั้นนำในสมัยยาขอบหลายท่าน สามารถสร้างอุปนิสัย และมีวิธีการนำเสนอเรื่องราวของตัวละครได้อย่างสมจริง จนตัวละครบางตัวยังตราตรึงอยู่ในความทรงจำของผู้อ่านอยู่ตราบนานเท่านาน

3. วิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบ

ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์เรื่องสั้นที่ได้รับการยอมรับจากผู้ใกล้ชิดของยาขอบ แล้วว่าเป็นเรื่องสั้นที่ยาขอบแต่งขึ้นจริงทั้ง 18 เรื่อง ผลการศึกษาและวิเคราะห์ ปรากฏว่า

เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ คือ เรื่องสั้นของยาขอบ มีลักษณะจำเพาะในค่านรูปแบบ และโดยเฉพาะในค่านท่วงทำนองการแต่ง มีแนวโน้มที่จะเน้นแก่นเรื่องเป็นสำคัญ

ค่านรูปแบบ เรื่องสั้นส่วนใหญ่ของยาขอบมีรูปแบบเป็นสากล เว้นแต่เรื่องสั้นที่เป็นจินตนิยายเท่านั้นที่มีลักษณะจำเพาะในค่านรูปแบบ กล่าวคือเรื่องสั้นประเภทจินตนิยายจะมีลักษณะการเขียนเช่นเดียวกับสามก๊ก บทบรรยายและบทสนทนาไม่แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด และไม่นิยมใช้เครื่องหมายอัฒภาค

สารัตถะหรือแก่นเรื่อง ยาขอบมีความสามารถอย่างสูงในการดำเนินเรื่อง และใช้ท่วงทำนองการแต่งให้เห็นแก่นของเรื่องได้สม่ำเสมอ ชื่อเรื่องหลายเรื่องเป็นการแนะแก่นเรื่องได้อย่างชัดเจน แก่นเรื่องส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวและความรัก โดยใช้ความรักเป็นแกนสำคัญนำไปสู่ปมปัญหาต่าง ๆ ของเรื่อง ที่ผู้แต่งมุ่งจะเปิดเผยให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่องของความรัก

โครงเรื่อง ยาขอบนิยมผูกเรื่องขึ้นโดยใช้ปมปัญหาหรือข้อขัดแย้งไว้ตอนต้นเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ ใ้รู้ และติดตามเรื่อง ขณะที่เรื่องดำเนินไปนั้นก็จะมีค่อย ๆ คลี่คลายปมปัญหาของเรื่องไปในทางใดทางหนึ่ง จนถึงจุดสุดยอดของเรื่อง แล้วเรื่องจึงจะค่อย ๆ จบลง ข้อขัดแย้งที่ยาขอบนิยมใช้สร้างเป็นโครงเรื่องได้แก่ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ข้อขัดแย้งภายในตน และข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมหรือสังคม โครงเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก และชีวิตครอบครัว โครงเรื่องจะช่วยเสริมแก่นเรื่องให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความทุกข์อันเนื่องมาจากกิเลสและความรัก

ตัวละคร ลักษณะตัวละครในเรื่องสั้นของยาขอบ ประกอบด้วยบุคคลหลายประเภท และมีอาชีพต่าง ๆ กัน ตัวละครส่วนใหญ่มีลักษณะสมจริง มีอุปนิสัย และพฤติกรรมตลอดจนความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ เค้นซัก เหมาะสมตามเนื้อเรื่อง แสดงให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ที่ย่อมมีทั้งดีและชั่วในตนเอง จาริตและประเพณีนิยม ไม่ใช่สิ่งกำหนดตายตัวที่ยาขอบยึดถือมาเป็นเครื่องตัดสินว่าตัวละครนั้นดีหรือเลว แต่ยาขอบตัดสินด้วยความสำนึก และมโนธรรมของตัวละครเป็นสำคัญ

บทสนทนา ยาชอบให้ความสำคัญแก่บทสนทนาเป็นอันมาก กล่าวคือยาชอบจะใช้บทสนทนาช่วยในการดำเนินเรื่อง การเปลี่ยนแปลงบรรยากาศของเรื่อง การแสดงบุคลิกและอุปนิสัยของตัวละคร ตลอดจนการแสดงคติข้อคิดต่าง ๆ ก็ปรากฏอยู่ในบทสนทนาทั้งสิ้น จึงทำให้บทสนทนามองยาวเกินความจำเป็น ซึ่งทำให้ย้อนความสมจริงลงไปบ้าง

ฉาก ในเรื่องสั้นของยาชอบนั้นฉากมีความสำคัญในข้อที่เน้นให้เรื่องเด่นชัด การสร้างบรรยากาศต่าง ๆ ยาชอบสามารถทำได้เหมาะสมกับอารมณ์ และสถานการณ์ของตัวละครในเรื่อง การพรรณนาฉากแต่ละตอนให้ภาพที่ชัดเจน ราวกับผู้อ่านได้อยู่ในสถานการณ์นั้นด้วย

กลวิธีในการแต่ง ยาชอบได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถ และมีฝีมือในการใช้กลวิธีในการแต่งได้หลากหลายวิธี ทั้งในด้านการเล่าเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการสร้างตัวละคร ซึ่งกลวิธีในการแต่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นความคิดสร้างสรรค์ เป็นตัวของตัวเอง ในการที่จะสร้างเรื่องสั้นให้มีความแปลกใหม่อยู่เสมอ

ท่วงทำนองการแต่ง ยาชอบมีท่วงทำนองการแต่งที่สามารถในการเลือกสรรถ้อยคำภาษาที่นามาสื่อความหมายให้แก่ผู้อ่านได้อย่างดีเยี่ยมอยู่ในขั้นเป็นนายของภาษา ยาชอบนิยมใช้ประโยคยาวซึ่งประกอบไปด้วยสำนวนโวหารไพเราะกินใจมีความหมายลึกซึ้ง และให้ความรู้สึกทางอารมณ์ได้อย่างเด่นชัด แทนการกล่าวตรง ๆ สำนวนภาษาที่เด่นเป็นพิเศษคือโวหารรัก ซึ่งมีการใช้ความเปรียบทั้งทางตรงและทางอ้อม ตลอดจนการใช้ภาษาสัญลักษณ์ เพื่อสร้างความรู้สึกและอารมณ์ร่วมให้เกิดแก่ผู้อ่านได้อย่างอ่อนหวานและประทับใจ

อิทธิพลของชีวประวัติที่มีต่อเรื่องสั้น จากการศึกษาชีวประวัติและผลงานของยาชอบพบว่า มีอิทธิพลต่อกันและสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อิทธิพลที่สำคัญที่ปรากฏในเรื่องสั้นได้แก่ อิทธิพลจากประสบการณ์ และจากอุปนิสัยของยาชอบ อิทธิพลจากประสบการณ์ได้แก่ ประสบการณ์ในบ้านคนทรงจ้าว ในชนบท ในพระราชวัง ในการเป็นนักหนังสือพิมพ์และนักประพันธ์ ส่วนอิทธิพลจากอุปนิสัยที่ปรากฏในเรื่องสั้น ได้แก่ ความเป็นบุคคลที่มีหัวใจเปี่ยมล้นไปด้วยความรัก ความเป็นคนเจ้าอารมณ์ ความรักในการอ่านและการศึกษา เป็นต้น

อิทธิพลเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบ จากการศึกษาและวิเคราะห์เรื่องสั้นของยาขอบปรากฏว่า อิทธิพลเรื่องสั้นตะวันตกที่มีต่อเรื่องสั้นของยาขอบนั้นมีไม่มากนัก ยาขอบยอมรับเฉพาะในด้านรูปแบบ และกลวิธีในการแต่งเท่านั้น ส่วนความคิดในการผูกเรื่อง ท่วงทำนองการแต่ง และกลวิธีการในการแต่งบางอย่างนั้น เป็นความคิดเชิงสร้างสรรค์ของยาขอบเอง

คุณค่าเรื่องสั้นของยาขอบ เรื่องสั้นของยาขอบปรากฏคุณค่าที่สำคัญ 3 ประการดังต่อไปนี้

1. คุณค่าด้านสุนทรียะ ความเพลิดเพลิน และความจรรโลงใจ เรื่องสั้นของยาขอบมีคุณค่าประเทษทุกเรื่อง แต่ที่เด่นเป็นพิเศษมีดังนี้

ในด้านสุนทรียะ ได้แก่เรื่อง "รักหลังราชบัลลังก์"

ในด้านความเพลิดเพลิน ได้แก่เรื่อง "จกหมายเจ้าแก้ว"

✱ ในด้านความจรรโลงใจ ได้แก่เรื่อง "มูมมิด" และ "นายแย้มผู้ฆ่าตัวตาย" ได้ให้ความจรรโลงใจในเรื่องความกตัญญูเรื่อง "กามวาสี" และเรื่องมัลลิกา ได้ให้ความจรรโลงใจในเรื่องการประเมณค่าคนดีและความดี เรื่อง "รอยโค รอยเกวียน" ให้ความจรรโลงใจในศรัทธาที่พึงมีต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่อง "กฎแห่งกรรม"

2. คุณค่าด้านความรู้และสติปัญญา ยาขอบมีใญ่หวังที่จะให้ผู้อ่านได้รับความรู้โดยตรง จากการอ่านเรื่องสั้นของเขา ดังนั้นความรู้ที่ได้รับจากการอ่านเรื่องสั้นของยาขอบจึงเป็นเพียงผลพลอยได้ที่ยาขอบสอดแทรกไว้เพียงเล็กน้อย ได้แก่ความรู้ในเรื่องสภาพความเป็นอยู่ของคนกรุงเทพฯ ในสมัยนั้น ความเป็นอยู่ตลอดจนสภาพภูมิประเทศและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวพระนคร ศรีอยุธยา เป็นต้น

3. คุณค่าทางสังคม เรื่องสั้นของยาขอบได้สะท้อนประสภารณของผูเขียนและเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของสังคมในสมัยของยาขอบ ทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของยาขอบที่สอดแทรกลงไปอันแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์และชีวทัศน์ของเขาอีกด้วย

เนื่องจากเรื่องสั้นของยาขอบมีน้อย และเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความรัก ดังนั้นคุณค่าทางสังคมจึงไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด แต่ยาขอบก็ได้ให้ข้อคิด และการเสนอแนะในการแก้ปัญหาของสังคมได้อย่างเฉียบแหลมควรแก่การสนใจ

เรื่องสั้นของยาขอบทั้ง 18 เรื่องที่ผู้ศึกษานำมาวิเคราะห์นั้น นอกจากผู้อ่านจะได้รับความรื่นรมย์จากสำนวนภาษาอันอ่อนหวานไพเราะชวนประทับใจตลอดจนคุณค่าต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น อาจกล่าวได้ว่า เรื่องสั้นของยาขอบยังช่วยให้ผู้อ่านมองโลกในแง่ดี ้วยความเป็นธรรม และเปี่ยมล้นไปด้วยความรักและความเห็นใจในมนุษยชาติอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. น่าจะได้มีการศึกษาวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ของนักเขียนที่มีชื่อเสียงในสมัยของยาขอบ โดยเฉพาะประเภทสารคดีและบทความ ทั้งในคำนำรูปแบบ และสำนวนภาษา

2. น่าจะได้มีการศึกษาและวิเคราะห์องค์นิยายผู้ชนะสิบทิศ ซึ่งยาขอบได้บรรจงสร้างขึ้นมาจากความคิดรวบยอดจากการที่ได้อ่านวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าหลายเล่ม อาทิ พงศาวดารพม่า สามก๊ก ราชาริราช ตราวุฒศาสตร์ วรรณคดีไทยเล่มสำคัญอื่น ๆ รวมทั้งเรื่องทะเลหลวงสามเกลอ ของกุมาส อีกร้วย จึงทำให้เรื่องผู้ชนะสิบทิศของยาขอบเป็นนิยายที่ทรงคุณค่า เป็นที่นิยมยกย่องของผู้อ่านตลอดมาครบเท่าทุกวันนี้ จึงน่าจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในคำนำ ประวัติศาสตร์ องค์ประกอบของนวนิยาย ศิลปะการแต่ง และความคิดเชิงสร้างสรรค์ ที่ "ยาขอบ" ได้แสดงไว้ในองค์นิยายเรื่องนี้

3. หอสมุดแห่งชาติควรจะได้ดำเนินการเก็บรวบรวมผลงานของยาขอบไว้ในที่แห่งเดียวกัน โดยเฉพาะงานที่ยังปรากฏต้นฉบับอยู่ และยังไม่ได้รับการตีพิมพ์ ซึ่งปัจจุบันเป็นสมบัติส่วนตัวของเพื่อนและผู้ใกล้ชิดของยาขอบ โดยขอความอนุเคราะห์จากท่านเหล่านั้น เพื่อเป็นเกียรติแก่ยาขอบ และสะดวกแก่ผู้สนใจคนควาศึกษาผลงานวรรณกรรมของยาขอบในอนาคต

คณะสุภาพบุรุษ ถ่ายเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓

- (๑) อุเทน หรือทองใบ นวลโกศา นามปากกา "ซุ่มมณี"
 (๒) อบ ไชยวสุ นามปากกา "อิ๋วเมอวิสต์"
 (๓) ระคน เกษะเก้
 (๔) โชติ แพร่มกันธิ์ นามปากกา "ชายออบ"
 (๕) ขุนจงจัตนีสัย นามปากกา "แม่ลัดดา"
 (๖) หม่อม วิจารณ์ภาต นามปากกา "อ.ท. รุ่งแสง"
 (๗) เสวธ บุนนเกียรติ นามปากกา "เสว บุนนั"
 (๘) บุญทอง เกษะกล นามปากกา "วรมิตร"

- (๙) พันธุ์ เนตรรังษี นามปากกา "น. เนตรรังษี"
 (๑๐) สดใจ รุณทศสถาลิกร นามปากกา "บุหรภา"
 (๑๑) ขรดี วุฒเพียร
 (๑๒) สมท เจริญรัฐ
 (๑๓) ชี. บุรัต นามปากกา "เมวคราว" และ "เจ้าเงาะ"
 (๑๔) ร. ร. วัฒน น. อชช
 (๑๕) กุศลภ. เวประดิษฐ์ น. นามปากกา "ศรีบุญ, เ"
 (๑๖) สดชัย เสนานิธ
 (๑๗) คุณ ปะภาเววัฒน์ นามปากกา "นวนาค"

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- "กระโถดครั้งท้าย" วรรณคดีพิเศษ เล่มที่ 9 แผ่นที่ 3,4,5, : 28-31, 45-46,
54-56 พฤศจิกายน 2436 ไมโครฟิล์ม
- กระแสร มัลยาภรณ์ วรรณกรรมไทยปัจจุบัน มหามกุฏราชวิทยาลัย 2517, 206 หน้า
- กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2520, 149 หน้า
- วรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2517, 207 หน้า
- อาจารย์ของเรา พัฒนาศึกษา 2522, 112 หน้า
- กุหลาบ สายประดิษฐ์ "มหาบุรุษของจันทิมา" เรียงร้อยรายสัปดาห์ 115 : 9, 23,
31-33 พฤศจิกายน 2492
- เจริญ วุฑฒิตย์ (นามแฝง) "ยุพา" เสนาศึกษาและแนววิทยาศาสตร์ 10 ตอน 9 :
1440-1461 กันยายน 2469
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
โสภณพิพรรฒธนากร 2472, 249 หน้า
- เจตนา นาควัชร "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี" ใน วรรณไวทยาการ
หน้า 1-53 ไทยวัฒนาพานิช 2514
- เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ อักษรเจริญทัศน์ 2510, 321 หน้า
- ภาษาไทยอุดมศึกษา เล่ม 1 ประวัตินวนิยายไทย สุทธิสารการพิมพ์ 2517,
254 หน้า
- วรรณคดีวิจารณ์ สุทธิสารการพิมพ์ 2518, 178 หน้า
- กลังวรรณคดีตอนที่ 1 กรุงเทพฯการพิมพ์ 2517, 167 หน้า
- นูน ประภาวิวัฒน์ "ข้อคิดคำนึงในการแปลหนังสือ หรือ วรรณกรรม" ภาษาและหนังสือ
5 : 42-49 พฤศจิกายน 2515
- เฉลิม จันนาค "ผู้ร้ายค่าคน" ประชาชาติรายสัปดาห์ 3877 : 6-8, 10 มีนาคม
2486

ช.ส.ย. (นามแฝง) "ข้อแม่หาประหลาด" ไทยเื้อ 12 : 1-11 เมษายน 2457
ไมโครฟิล์ม

สุทธิพิศ นาฏ เรื่องสั้นอังกฤษและเรื่องสั้นอเมริกา มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2519,
318 หน้า

โชติ แพร่พันธุ์ รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 1 มติชนศึกษา 2515, 756 หน้า

———— รวมอมตะนิยายยาขอบ เล่ม 2 มติชนศึกษา 2515, 676 หน้า

———— รักกันอยู่ชอบฟ้า ประพันธ์สาส์น ม.ป.ป.

ศุภ ชุมสาย, ม.ล. วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา ไทยวัฒนาพานิช 2516, 163 หน้า

เทียน เหลียวรักวงศ์ ผู้รวบรวม จดหมายรักในชีวิตจริงของยาขอบ แพร่พิทยา 2516,
526 หน้า

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา "เนื้อเต่าย่าเต่า" ทวีปัญญา 36 : 517, 545 มีนาคม
2449 ไมโครฟิล์ม

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา "คานา" ลัทธิวิทยา 1 : 1-3 กรกฎาคม 2444

นิตยา นาฏตยสุนทร "ความรักจบในโทรศัพท์สายเดียว" ปิยะมิตร 63 : 4-5, 24
กันยายน 2491

นพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ปารุกดาเรื่องนวนิยาย แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล 2519,
27 หน้า

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. วิเคราะห์วรรณคดีไทย ไทยวัฒนาพานิช 2517,
266 หน้า

———— "หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย" ใน วรรณไวทยาการ หน้า 55-158 ไทยวัฒนาพานิช
2514

บุปผา นิมมานเหมินทร์, ม.ล. "เรื่องของคนใจบุญ" เอกชน 2 : 7, 10 มกราคม
2490

ประกาศ วัชรารมณ์ นักประพันธ์ มติชนศึกษา 2505, 487 หน้า

ประจวบ กาญจนलग "ยาขอบ" สิบทิศ ชีวิตและงานของ โชติ แพร่พันธุ์ สากลการพิมพ์
2515, 246 หน้า

เปลื้อง ณ. นคร คำบรรยายวิชาการประพันธ์และการหนังสือพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช
2497, 467 หน้า

ประทีป เหมือนนิล วรรณกรรมไทยปัจจุบัน สารสยาม 2519, 303 หน้า

ปกรณ บวรประกรณ "ไม่มีวันอาทิตย์สำหรับความตาย" ปิยะมิตร 67 : 4-5, 20-24
ตุลาคม 2497

ผ่องพรรณ ลวนานนท์ ชีวประวัติและการประพันธ์คุณก่ำลงานวรรณกรรมเรื่องสำคัญ
ของ "ยาขอบ" วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520, 199 หน้า
อศสํเนา

พจน์ เนตรรังษี "ข้อสงสัย" เฉลิมชาติ 1 : 35-40 สิงหาคม 2472

———— "แม่สาวองค์" เสนาศึกษาและแผ่วิทยาศาสตร์ 10 ตอน 8 : 1253-1260
สิงหาคม 2469

———— "เงินหมั้น" เอกชน 5 : 12-17 กุมภาพันธ์ 2490

———— "คุณย่าปฏิกิริยา" เคลิเมลวันจันทร์ 179 : 24-26, 50 พฤษภาคม 2496

พิชิตปรีชากร, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง ประชุมพระนิพนธ์ กรมหลวงพิชิตปรีชากร
โสภณพิพรรฒธนากร 2472, 257 หน้า

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น นิทานของ น.ม.ส. คลังวิทยา 2513,
440 หน้า

พรพรรณ ชารานุมาศ สำนวนการเขียน บรรณกิจเทรคดิง 2519, 165 หน้า

พรสุช บุญสุภา และ รมณี เพชรคุปต์ นวนิยายอังกฤษและนวนิยายอเมริกา มหาวิทยาลัย
รามคำแหง 2518, 61 หน้า

พลอย พรปรีชา, ร.ต.ท. "วางยาเมีย" เสนาศึกษาและแผ่วิทยาศาสตร์ 10 ตอน
11 : 1785-1794 พฤศจิกายน 2469

ภูษเรศธำรงศักดิ์, กรมหมื่น "ราตรีวันสิ้นปี" วชิรญาณวิเศษ เล่มที่ 1 แผ่นที่ 9 :
161-164 เมษายน 2428 ไมโครฟิล์ม

มนัส จรรย์รงค์ "ผู้มาจากกรุง" เอกชน 3 : 10-11, 17-19 มกราคม 2490

มยุรวิญญู (นามแฝง) "อาณัติสัญญาณ" นุญฉวย 36 : 15-17 มกราคม 2491

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะมนุษยศาสตร์ รายงานการสัมมนาการสอนวรรณกรรมไทย

ปัจจุบันระดับอุดมศึกษา วิบูลย์การพิมพ์ เชียงใหม่ 2516, 166 หน้า

มาลัย ชูพินิจ "จันทนกระพ้อ" เอกชน 2 : 20-23 ตุลาคม 2475

———— "แก้มเค็ญ" เอกชน 2 : 8-10 เมษายน 2485

ยศ วัชรเสถียร การประพันธ์และนักประพันธ์ของไทย แพรวพิทยา 2506, 522 หน้า

ล. เลหาะวิไล (นามแฝง) "ผลแห่งความรัก" เสนาศึกษาและแนววิทยาศาสตร์ 10 ตอน

9 : 1464-1482 กันยายน 2469

"เล่นเลื้อย" วิจารณ์พิเศษ เล่มที่ 9 แผ่นที่ 9 : 97-102 ธันวาคม 2436

ไมโครฟิล์ม

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณกรรมชิ้นเอกของสหรัฐ สำนักพิมพ์ก้าวหน้า 2511, 255 หน้า

———— วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ ไทยวัฒนาพานิช 2492, 334 หน้า

วิลาศ นณิวิติ โฉมหน้าของนักประพันธ์ คลังวิทยา 2502, 544 หน้า

ศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ "คืนหนึ่งที่บางแสน" เอกชน 1 : 8-10, 14-16 มกราคม 2490

ศึกษาธิการ, กระทรวง แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 5 ครูสภา 2509, 588 หน้า

สันต์ ท. โกมลบุตร "ซากางเกง" เอกชน 13 : 7-8 พฤษภาคม 2490

สิทธิรา พินิจภูวดล และ คนอื่น ๆ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น

กรมการปกครอง 2515, 566 หน้า

สุชาติ สวัสดิ์ศรี ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย ดวงกมล 2518, 432 หน้า

สุภารัตน์ เสรีวัฒน์ วิวัฒนาการเรื่องสั้นของไทยตั้งแต่แรกจนถึง พ.ศ. 2475

วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, 350 หน้า อัดสำเนา

———— "เรื่องสั้นของไทยในระยะแรก" อักษรศาสตร์วิจารณ์ 3 : 43-47 สิงหาคม

2517

สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย เจริญวิทย์การพิมพ์ 2519, 300 หน้า

สุวัฒน์ วรดิลก "พบนักเขียน" สกุลไทย 1228 : 41, 46 พฤษภาคม 2521

———— "พิมพ์มาศ" ปิยะมิตร 54 : 6-7 กรกฎาคม 2461

เสถียร จันทิมาธร คนเขียนหนังสือ ประพันธ์สำส่น 2517, 254 หน้า

_____ หนอนหนังสือ คัมภีร์ 2519, 308 หน้า

หนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, สมาคม ยาขอบอนุสรณ์ การพิมพ์กรุงนคร 2500,
342 หน้า

อภิรักษ์นราฤทธิ, หลวง "เคราะห์ร้ายของนายแพทย์" ใน นิทานวชิรญาณชุดที่ 4
หน้า 175 - 177 บรรณาการ 2509

อุษามาราชชน, พระยา การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ บรรณาการ 2515,
224 หน้า

อากาศคำเกิง รพีพัฒน์, ม.จ. "อ่านจากกฎธรรมดา" สุภาพบุรุษ 34 : 986 -
999 ตุลาคม 2473

อาจันต์ ปัญจพรรค์ "ตะลุยรัสเซีย ภาคจบ" ฟ้าเมืองไทย 14 : 53, 59 พฤษภาคม
2512

อาษา ขจิตต์เมตต์ พวงเพชร โอ. เอ็นรี รวมสำส่น 2511, 607 หน้า

_____ สวรรณคนดิน กิย์ เคอ โมปาสซังต์ ขจิตต์เมตต์ 2505, 748 หน้า

_____ วิมานมนุษย์ กิย์ เคอ โมปาสซังต์ ขจิตต์เมตต์ 2504, 751 หน้า

Brooks, Cleanth, and Warren, Robert Penn. Undetstanding Fiction.
Second Edition, New York, Appleton Century Crof's, Inc, 1959.
512 p.

Foster, E.M. Aspects of the Novel. A Penguin International Edition,
London, 1970. 173 p.

Grigson Geoffrey. The Concise Encyopaedia of Modern World Literature.
London. Hutchinson, 1963. 512 p.

Perrine, Laurence. Story and Structure. Second Edition, Harcourt,
Brace & World Inc, New York, 1966. 536 p.

Perrine, Laurence. Sound and Sense. Harcourt, Brace & World Inc,
New York, 1969. 327 p.

Rehrberger, Marry, and others. An Introduction to Literature.
New York, Random House, 1968. 983 p.